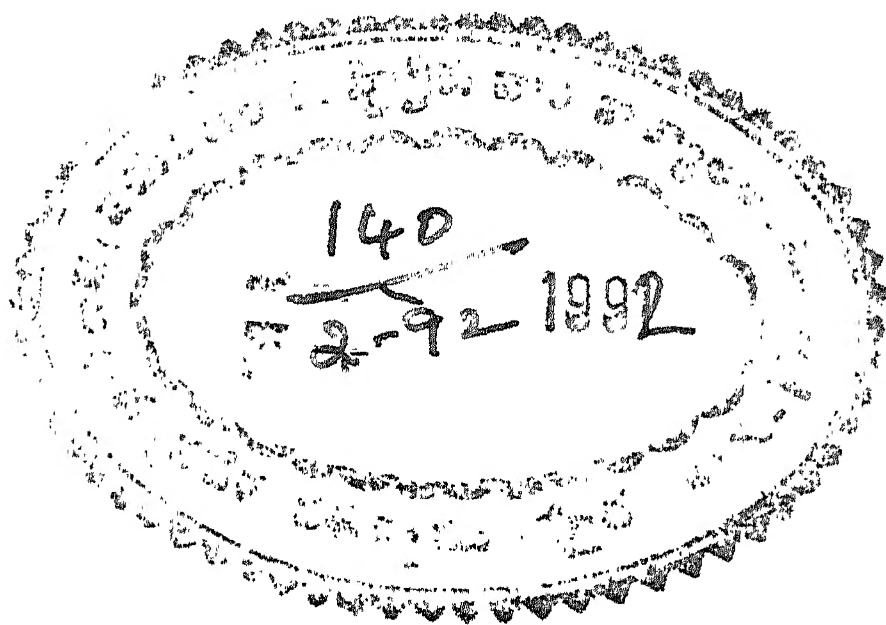

140
2-92 1992

గోదావరిసీమ జానపద

కళలు క్రీడలు వేడుకలు

ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తునుండి పి. హెచ్.డి. పట్టాపొందిన

పరిశోధనాగ్రంథం

1991

డా. పడాల రామకృష్ణారెడ్డి ఎం.ఏ. పి.హెచ్.డి.

మున్సిపల్ కమీషనరు, పెద్దాపురం.

పర్యవేక్షకులు

జాతీయాచార్య **డా. యస్వీ. జోగారావుగారు**

ఎం.ఏ. పి.హెచ్.డి.; గౌరవ డి.లిట్ (ఆంధ్రా & అమెరికా)

తొలి ముద్రణ : 1991

ప్రతులు : 1000

వెల : రూ. 100-00

వలయువారు :

డా. పడాల రామకృష్ణారెడ్డి ఎం.ఏ. పి.హెచ్.డి.

కొంకుదురు. (వయా) పందలపాక - 533 345.

తూ॥ గో॥ జిల్లా.

ఫోన్ : 534. రాయవరం.

తెలుగు యూనివర్సిటీవారి ఆర్థిక సహకారముతో

ముద్రించబడినది.

ప్రముఖుల అభిప్రాయాలు

బహుకళా సురభిళ భావుక పట్టభద్రుడు

పడాలరామకృష్ణారెడ్డి

శ్రీ రామకృష్ణారెడ్డి బహుకళాసురభిళహృదయుడైన భావుక పట్టభద్రుడు. వృత్తిలో పరమ నాగరికుడేగాని ప్రవృత్తిలో వట్టి జానుతెనుగు జాతి జానపదుడు. వివిధవిషయాల్లో చొరవగా ప్రవేశిస్తాడు. ప్రావీణ్యం సంపాదిస్తాడు. అవగాహన చేసుకుంటాడు. అనుభవం మూటగట్టుకుంటాడు. ఆలోచించి పలుకుతాడు. పలికిన పలుకున ఆలోచింపచేస్తాడు. రెడ్డిగారిగ్రంథంలో యించుమించు మన సర్వ జానపద కళారూపాల గురించీ సంగ్రహ పరామర్శవుంది. అతని పూనికలో ఒకఏకాగ్రతవుంది. అవగాహనలో సమగ్రతవుంది. సకలజానపదసరస్వతి సర్వాంగీణ పరిష్వంగంగా ఒక పరిశోధననిబంధాన్ని వెలయింప సమకట్టేవారికి మార్గదర్శకంకాగల లక్షణాల గ్రంథమని ఘంటాపథంగా చెప్పగలను. పలికిన పలుకల్లా రంగస్థలప్రవేశంచేసిన పాత్రధారి పలుకులావుండగాని వట్టి నేపథ్య ప్రవచనంలాగునా, ఆకశభాషితంమల్లేనూ లేదు. అప్పుడప్పుడు రెడ్డిగారు చెణుకులు విసురుతాడు. అబ్బా! అవి ఒక్కొకప్పుడు వట్టి చెణుకులుకావు. గట్టిచురకల్లాఉంటాయి. చూడ్డానికి సుంద్రముఖాకారవిందుడేగాని అతని విమర్శనాదృక్పథంమాత్రం మొగమాటంలేనిది. రచనకూడా సుగమార్థపచనంగానూ, చమత్కారచరణంగానూ ఉంటుంది. మనసార ఇతనికి నా ఆశీస్సహకృతాభినందనచందనతాంబూలాలు అందిస్తున్నాను.

— జాతీయాచార్య, డా. యస్. వి జోగారావు.

ఎం. ఏ. పిహెచ్‌డి. డి. లిట్ (Hon) ఆంధ్ర, అమెరికా

ఆంధ్రయూనివర్సిటీ.

జానపద కళలకు "ఎన్‌సైక్లో పిడియా"

పడాల రామకృష్ణారెడ్డిగారి సిద్ధాంతగ్రంథం తెలుగుజానపదకళలపై ఒక "ఎన్‌సైక్లోపిడియా" అని చెప్పాలి. (విజ్ఞాన సర్వస్వము.) జానపదుల కళలు - వారి జీవితాలు - సంఘం - ఆచారాలు - పండగలు -

మందులు - వృత్తులు - విశ్వాసాలు - దేవతలు - ఆటలు ఇలా ఎన్నో విషయాలపై పంచి పరిశోధన గావించబడిన గ్రంథం. దీనిలో శిల్పం చిత్రలేఖనం, సంగీతం, నాట్యం, కవిత్వం మొదలగు లలితకళలుకూడా శాస్త్రీయదృక్పథంతో పరిశీలనచేసి చెప్పారు.

తెలుగు సంస్కృతికి, ప్రత్యేకించి తెలుగు జానపదకళలకు ఈ విధంగా వీరు చేసిన మహత్తరమైన సేవ బహుధా ప్రశంసనీయం. గ్రంథం ప్రారంభంనుంచి అంతంవరకూ ఆసక్తికరంగా నడిపించిన రచనా కౌశలము నిస్సందేహంగా అభినందించదగినది. అట్లాంటి ఉత్తమపరిశోధనచేసిన శ్రీ రెడ్డిగారిని అవశ్యం మెచ్చితీరాలి.

— డా. పి. వేణుగోపాలరావు. M. A. Phd.
రీజనల్ డైరెక్టర్, అమెరికన్ ఇనిస్టిట్యూట్
ఆఫ్ ఇండియన్‌స్టడీస్, మద్రాసు.

రెడ్డిగారిగ్రంథం జానపద కళలకు బహుమానం

ఈగ్రంథంలోని 3వ భాగంలో జానపదకళలు, ఆచారాలు, అలవాట్లు విద్య, వైద్యం వగైరా ఎన్నో విషయాలు చక్కగాచెప్పేరు. వ్యాధుల నివారణకు ప్రకృతిసిద్ధమైన వస్తువులతో నేటివ్‌వైద్యం ఎలాచేస్తారో చక్కగా సేకరించి చెప్పేరు. నిజంగా ఇది అభినందించదగినంత గొప్పగా వుంది. ఆరవఛాప్టర్‌లో జానపదకళలతోపాటు లలితకళలను పోల్చి చూపించి రచయిత ఇరుపక్షాలపై తనకున్న ఆధిక్యతను, అధికారాన్ని, శక్తిని నిరూపించుకున్నారు. 12వ ఛాప్టర్‌లో జానపదుల అలవాట్లు, ఆచారాలు వగైరాలు సవిమర్శతో పరామర్శించి "ఇవన్నీ వారిని సుఖవంతులుగానూ, శాంతివంతులుగానూ చేయడానికి ఏర్పాటుచేసినవే అనే రచయితమాట అక్షరసత్యం. ఈ గ్రంథం చాలా సరళసుందరంగా వ్రాయబడింది. ఇంత సమాచారం సేకరించిన రచయితకృషి అద్భుతతి ఇంతపెద్దవిషయాన్ని చేబట్టి ఛేధించడం రచయిత పట్టుదలకు ఆసక్తికి నిదర్శనం. ఇది జానపద కళారంగానికి ఒక గొప్ప బహుమానమనే చెప్పాలి. ఒక్కజానపద కళారంగానికేకాదు తెలుగు సాహితీసాంస్కృతీ మతల్లిమెడలోచేరిన మరోమంచి మణిహారం.

— ప్రొఫెసర్, డా. షేక్ మస్తాన్ M. A. Phd.
అలీఘర్ యూనివర్సిటీ.

అభినందార్హమైన గ్రంథం రామకృష్ణారెడ్డి థీసిస్

శ్రీ పడాల రామకృష్ణారెడ్డిగారు ఆచార్య యస్. వి. జోగారావుగారి వంటి బహుముఖ ప్రజ్ఞాధురీణుల పర్యవేక్షణలో సాగించిన ఈ పరిశోధన చరిత్రలో నిల్చిపోతుంది. ఈ సిద్ధాంతగ్రంథంలోని ఈ క్రింది అంశాలు ప్రస్తుతించదగినవిగా పేర్కొనాలి.

ఎన్నుకొన్న విషయం పండితులకు, సాధారణ పాఠకులకు ఉత్సుకతను, అభిరుచిని కలిగిస్తోంది. అంశాలన్నీ అందరికీ అందికలో ఉండి మనసును రంజింపచేస్తున్నాయి. ఎన్నుకున్న విషయాన్ని విభజించిన తీరు ఎంతో బాగుంది. విషయవిశ్లేషణ ప్రశంసనీయం. "జానపదుల నిసర్గ విజ్ఞాననిధి" అనే అధ్యాయంలో చర్చించిన వివిధఅంశాలు విజ్ఞానదాయకంగా విషయవివరణాత్మకంగా ఉన్నాయి. అదేవిధంగా 8,9,10 అధ్యాయాలు అభిరుచిని ప్రేరేపిస్తున్నాయి. విషయసేకరణలో శ్రమ, దీక్ష కన్పిస్తున్నాయి. విషయానికి తగిన సులభ సుందరమైన భాషలో వ్రాయటం జరిగింది. మొదలుపెట్టిందిలగాయతు చివరివరకు విడిచిపెట్టకుండా ఎంతో ఉత్సుకతతో చదివిస్తున్న ఉత్తమమైన పరిశోధన గ్రంథం. రచయితకు నా అభినందనలు.

— ప్రొఫెసర్, **డా. మద్దూరి సుబ్బారెడ్డి M. A. Phd**
శ్రీ వెంకటేశ్వరా యూనివర్సిటీ - తిరుపతి.

ఆలోచనకు ప్రేరణ కలిగించే వ్యక్తి
రామకృష్ణారెడ్డి

నాటకకర్తగా, అనేక జానపద కళారూపాల రచయితగా శ్రీ పడాల రామకృష్ణారెడ్డి సుప్రసిద్ధుడు. రచనతోపాటు నటనలోకూడా సముచిత ప్రావీణ్యం ఉండడంవల్ల ఆయననాటకాలు మరింతరక్తికట్టాయి. ఆలోచనకు ప్రేరణకలిగించేవ్యక్తి. తెలుగు జానపద కళారంగంలోని అన్ని అంగాలగురించి (రంగాలగురించి), అంశాలనుగురించి రసవత్తరమైన శైలిలో వ్రాశారు. తెలుగువారికే తెలియని కొన్ని జానపదకళలగురించి ఆటపాటలగురించి వీరు వ్రాసినగ్రంథం యీ రంగంలో ఎత్తిన మరో మణిదీపం.

హాటైనా మాటైనా ప్రతిభావంతంగాపలికే రామకృష్ణారెడ్డికి నా అభినందనలు.

– జ్ఞానపీఠఅవార్డు గ్రహీత, పద్మభూషణ, పద్మశ్రీ, ఆచార్య
డా. సి. నారాయణరెడ్డి
వైస్ ఛాన్సలర్, తెలుగు యూనివర్సిటీ.

అభినంద్యులు రామకృష్ణారెడ్డి

తెలుగువారి జానపదకళలు, వేడుకలు, సంబరాలు, ఆటలు, పాటలు, మాటలు మొదలైన వాటిగురించి మీరు చాలాసమాచారం సేకరించారు. ఇన్నిటిగురించి ఇంతవరకూ ఎవ్వరూ ఒక్కచోట సంగ్రహించలేదు. మీ కృషి ప్రశంసాపాత్రము. మీరభినంద్యులు. నాగరికత పెరిగినకొలదీ యీ కళలు మరుగుకుపోతాయి. దీపముండగానే యిల్లు చక్కదిద్దుకోవాలి. కొన ఊపిరితోనున్న యీ కళలగురించి భావితరాల వారికి తెలియటానికైనా మీ పుస్తకం బాగా ఉపకరిస్తుంది. ఇది గొప్ప సిద్ధాంతగ్రంధం.

ఒకవైపు ఉద్యోగధర్మం నిర్వహిస్తూ, మౌలికమైన రచనలుచేస్తూ తీరికచూసుకొని జానపద కళారూపాలగురించి పరిశోధనాత్మక గ్రంథం అందించినందుకు మిమ్ము అభినందిస్తున్నాను.

– ప్రొఫెసర్, **డా. బిరుదు రామరాజు**
ఎం. ఏ. పి. హెచ్‌డి. ఉస్మానియా యూనివర్సిటీ.

పండిత పామర జనరంజకం :

రామకృష్ణారెడ్డిరచన

బాధ్యతగలఉద్యోగం నిర్వహిస్తూ ఇటువంటి పరిశోధనాత్మక గ్రంథం వ్రాయటమనేది సామాన్యమైన పనికాదు. మీరు చెప్పిన చాలా విషయాలు ఆయా కళారంగాలలో నిరంతరం పరిశ్రమచేస్తున్న వారికి కూడా సంపూర్ణంగా తెలియవేమో!

విషయసూచిక

[illegible]

విషయసూచిక:-

మీది ప్రగాఢమైన లోతైన సాంస్కృతిక దృష్టిగల రచన. అందు నా జానపదకళలను శాస్త్రీయస్థాయికెత్తి వాటికి పండితలోకంలో ప్రామాణికత సాధించడానికి మీగ్రంథం ఎంతైనా ఉపకరిస్తుంది.

విషయంచెప్పేతీరు పండిత పామరులందరికీ హృదయంగమంగా ఉండుట మీరచనలోని మరొకవిశేషం. మీది ప్రతిభా పాండిత్య పరిశీలనలు ముప్పిరిగొన్న సాహిత్య వ్యాసంగం. మీకు నా హార్దిక శుభాకాంక్షలు.

డా. వి. వి.యల్. నరసింహారావు
ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి.
డైరెక్టరు, ఆం. ప్ర. ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంధాలయం.
హైదరాబాదు.

శ్రీరామకృష్ణారెడ్డిగారి పరిశీలనగ్రంథం అనర్ఘరత్నం.

శ్రీ రెడ్డిగారు జానపద కళలగూర్చి, వాని స్వరూప స్వభావాల గూర్చి, వాని హీనస్థితినిగూర్చి పరిశోధనాత్మకంగా తేటతెల్లంగా యీ గ్రంథంలో ప్రకటించారు. తెలుగునాటక వికాసం గురించి, పౌరాణిక నాటకాల దుర్గతి, దుస్థితి గురించి నిరూపించి తమ బాధను వ్యక్తం చేశారు. అంతేగాక వివిధ శీర్షికలలో వారు వివరించిన అంశాలు అద్భుతాలు, సహజదర్పణాలు.

శ్రీ రెడ్డిగారి పరిశోధనాసమగ్రతకు, విషయవివేచనకు యీ గ్రంథం అనర్ఘరత్నం అనడంలో సందేహంలేదు ఇట్టి రచనలు మరింతగా యీ రచయితలేఖినిద్వారా వెలువడాలని ఆశించడంలో అత్యాసలేదు.

— ప్రొఫెసర్, **డా. యం. ఆర్. అప్పారావు** నూజివీడు
అధ్యక్షులు ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్

సరస్వతీపుత్రుడు రామకృష్ణారెడ్డి

మీ కలంనుండి వెలువడిన ప్రతి అక్షరం, మీనోటినుంచి వచ్చిన ప్రతి ఉపన్యాసం ఒక క్రమప్రకారం రూపుదాల్చి శ్రోతలనాకట్టుకుంటాయి. ఇది అందరికీ లభ్యమయ్యేదికాదు. మీరు సరస్వతీ కటాక్షం పొందిన మహనీయులు. మీ హృదయం కళాహృదయం. అసలు మీ రూపమే కళాస్వరూపం. మీఓర్పు, మాటలకూర్పు మరొకరికుండవేమో అనిపిస్తుంది. అన్నికళలూ మీలో యిమిడిపోయాయి. మీ తంబుర కథ విని ముగ్ధులమయ్యాము. సర్వసమర్థులు మీరని ఆకథ ఋజువు చేసింది. అంత రక్తిని, ఆసక్తిని కలిగించిన కథాగానం నా నలభై సంవత్సరాల అనుభవంలో తమది మాత్రమే. ప్రదర్శన సౌష్ఠవ్యంలోనూ ముంది. రచనలో రంజకత్వంవుంది. ఈరెండూ సమపాళ్ళలో రంగరించి పోసి సరస్వతీమాత మీలో తన రూపాన్ని చూసుకుంటుందని భావిస్తున్నాను.

– గానకళాసాధక బుగ్గా పాపయ్యశాస్త్రి.

విక్టర్ రెడ్డికి -డాక్టరేట్

విక్టరు వడాల రామకృష్ణారెడ్డి మహాశయులకు డాక్టరేటు రావడం అస్మదాదులకు ఆనందదాయకమైన విషయం. పదవిలోఉంటూ, పలు సాంస్కృతికకార్యక్రమాల్లో పాల్గొంటూ సాహితీక్షేత్రంలో కృషీవలునివలె లేఖినివట్టి సాహితీసౌరభాన్ని సృష్టించడమేగాక ప్రజల ఆదరాభిమానాల పాత్రుడైన ఉత్తమనటుడు రామకృష్ణారెడ్డి ధన్యజీవి. అధికారంలో ఉండి డాక్టరేటు పొందినవారు మనజిల్లాలో వీరే ప్రథములని నా భావన.

– ఆంధ్ర నయాగరా, ప్రొఫెసర్. బి. ఎ. యుస్. పాత్రుడు.

కృతజ్ఞతలు:

1972లో ఎం. ఏ. పాసైనా నాలో విద్యాతృష్ణ తీరలేదు. కాని ఉద్యోగం వదలుకోలేను. పి. హెచ్. డి. ప్రయివేటుగా చేద్దామనేది నా తపన. మునిసిపల్ కమీషనరు ఉద్యోగంలో యిది సాధ్యపడేదికాదన్నారు అందరూ. రాజమండ్రిలో ఒకమీటింగులో ఒకసారి ప్రొఫెసరు యస్వీ. జోగారావుగారితో యీ ప్రస్తావనతేగా తప్పక యూనివర్సిటీకి అప్లయిచేయండి, ఈ సబ్జక్టుకు మీరు ఫిట్ కేండిడేటు అన్నారు. అలాగే ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ ఎగ్జంప్షన్ యిచ్చింది. కాని నేనున్నది నూజివీడు. అంతదూరంనుండి దీన్ని సాగించడం అసాధ్యం. నాకోరిక తెలపగానే ప్రభుత్వం దయతోనన్ను భీమ్లీ కమీషనరుగా ట్రాన్స్ఫర్ చేసింది. భీమ్లీ మంచి వాతావరణం. ఇక్కడికి వచ్చేసానండి అని చెప్పగానే ప్రొఫెసర్ జోగారావుగారు ఎంతో ఆనందించి తనదగ్గర అవకాశంకల్పించి ఆరు మాసాలలో ప్రీ పి. హెచ్డి. పూర్తిచేయించి, సంవత్సరం తిరక్కుండానే పి. హెచ్.డి. కి యీథీసెస్ సమర్పించేటట్టు చేశారు. వారిచ్చిన ఉత్సాహం, ప్రోత్సాహం యీ పరిశోధనలో నేనుపడ్డ కష్టాన్ని మరపించేది. ఆయన ఉత్తమ గురువు. నన్ను శిష్యుడుగాగాక స్నేహితుడిగా అభిమానించారు. వారికి నా నమస్కృతులు.

ఈ థీసెస్ని మెచ్చి నాకు డాక్టరేట్పట్టా యివ్వడానికి సిఫార్సు చేసిన ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ తెలుగుడిపార్టుమెంటు అధ్యాపకులకూ యీ గ్రంథంపై నాకు డాక్టరేట్ యివ్వమని అమూల్యాభిప్రాయం అందించిన యితర యూనివర్సిటీల ఎడ్జుడికేటర్సుకూ నా వందనాలు.

ఈ పరిశోధన ప్రజలకు సంబంధించినదికావడంవల్ల యీ పేరుమీద ఎందరో వృద్ధ కళాకారులను, అజ్ఞాతమేధావులను కలిసేభాగ్యం కలిగింది. ఇది నాకు ఎనలేని శక్తిని, ఆసక్తిని, అన్నికళలపట్ల అవగాహనని పెంపొందించి ప్రజలు ప్రీతితో ''సకల కళాసాగర", "లలితకళాభిజ్ఞశేఖర", "జానపదకళాప్రపూర్ణ'' వంటి బిరుదులిచ్చి గౌరవించేటట్టు చేసింది. ఆ మేధావులకి, ఆ కళాకారులకి, ఆ అభిమానులకి నేనెంతో ఋణపడి వున్నాను. వారికి నా అభివాదములు –

పుస్తకప్రచురణకు ఆర్థికసహాయమందించిన తెలుగు యూనివర్సిటీ వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

భవదీయుడు

డా. పడాల రామకృష్ణారెడ్డి ఎం. ఏ. పి. హెచ్.డి.

ప్రస్తావన

[illegible]

ప్రస్తావన

* " మా తెలుగు తల్లికీ మల్లె పూదండ
మా కన్న తల్లికీ మంగళారతులు
గలగలా గోదారి కదలి పోతుంటేను
బిరబిరా కృష్ణమ్మ పరుగులిడుతుంటేను
బంగారు పంటలే పండుతాయీ
మురిపాల ముత్యాలు దొరలుతాయీ...."

గోదావరీ, కృష్ణా, తుంగభద్రానదుల పావన జలాలతో పునీతమౌతున్న తెలుగునేల ఒకనాడు వెలనాడు, వేంగినాడు, సప్పినాడు, ములికినాడు, పల్నాడు, పాకనాడు, పొత్తపినాడు, కమ్మనాడు మొదలగు నాడులుగా విభజింపబడింది. స్వాతంత్రావతరణనాటికి అది వేర్వేరు ప్రభుత్వాల క్రింద ఆంధ్రా, తెలంగాణా, అని రెండుగా విభజింపబడివుంది. బ్రిటిషువారి మూసలో చరిత్రకారులు సర్కారులు, రాయలసీమ, తెలంగాణా అని మూడు ప్రాంతాలుగా విభజించి పరామర్శించారు. సాహిత్యకారులు తమ కావ్యాలలో రాయలసీమ, పలనాటిసీమ, వెలనాటిసీమ, నెల్లూరుసీమ, గుంటూరుసీమ, దివిసీమ, కోనసీమ, కళింగసీమ వగైరా పేర్లతో ఆయా ప్రాంతాలను పేర్కొనడంతో సీమల పేరుతో మరొక ప్రాంతీయ విభజన కనిపిస్తోంది. ఇంతకీ ఎవరు ఎలావిభజనచేసినా మొత్తంగా—

" తెలుగు జాతి మనది
నిండుగ వెలుగు జాతి మనది
తెలంగాణా నాది
రాయలసీమ నాది
నెల్లూరు నాది
సర్కారు నాది
అన్నీ కలిసిన తెలుగునాడు
మనదే మనదే మనదే "

అన్న సి.నా.రె. గీతం యీ జాతికి వేదం.
అంతా తెలుగుసీమ అనేది యీ పూలదండలో దాగున్న దారం.

---

* శంకరంబాడి సుందరాచార్యులు

"వేదంలా ఘోషించే గోదావరి
అమరధామంలా శోభిల్లే *రాజమహేంద్రి"

అనే ఆరుద్ర పాటలోని గోదావరి ఘోష ఆ తల్లి తన ప్రసాదమిచ్చి పండించే ధాన్య రాశుల సంగీతమే.

---

* In the Map South Asia in the Age of Ghaznavids, Cahamanas, Later Chalukyas and Cholas C. 975 - 1200 (Page 32 plate IV - 2) Rajahmundry, the present name is identified as 'Rajamahendri',

The Map South Asia in the time of Khalgis and Tuglags, C. 1290-1390 is showing Rajahmundry as Rajamahendri Page 38 plate V 2.

In the Map South India C, 1390-1485 Rajahmundry is app aring as Rajamahendri (page 38 plate V - 3 CC)

In the Map South India C. 1485 - 1605, also following the suit stating Rajahmundry as Rajamahendri (Page 40 plate V 4 CC).

In the Map Religious and Cultural sites C. 1200 - 1525, Rajamahendri, in the place of Rajahmundry, is pointed and underlined showing its due importance Page 41. plate V-5 (A)

The Map Northern South Asia during the Reign of Akbar 1556-1605 is also bearing the evidence of Rajamahendri (Page 44 plate VI A 1 CC)

In the Map South Asia during the reigns of Jahangir, Shajahan and Aurangajeb 1605-1707 Rajahmundry could be seen as Rajamahendri Page 46. plate VI A-3 (A)

(A Historical Atlas of South Asia edited by Joseph E. Schwartzberg and published by the University of Chicago and London, 1978).

బెంగుళూరు నుండి రాజమండ్రి రైల్వే టికెట్లపై యీనాటికీ హిందీ, కన్నడ భాషలలో 'రాజమహేంద్రి' అనే వుంటుంది.

మద్రాసు మ్యూజియంలో వున్న క్రీ. శ. 1001 నాటి తామ్రశాసనంలో 'రాజమహేంద్రి' అని వ్రాయబడింది.

1802 నుండి 1859 వరకు 'రాజమహేంద్రి' కేంద్రంగా 'రాజమహేంద్రి' జిల్లా వుండేది.

అనంతరకాలంలో ఆంగ్లభాషా సంపర్కంతో ఉచ్ఛారణ సౌలభ్యంకోసం రాజమండ్రిగా మారి వుంటుంది.

నాసికాత్రియంబకం దగ్గర పుట్టిన గోదావరి ఉరవళ్ళు పరవళ్ళతో కొండలూ, పర్వతాలూ, లోయలలో స్వేచ్ఛా విహారం చేస్తూ, మంజీరా, మానేరు, ప్రాణహిత, ఇంద్రావతి, శబరి వంటి చెలికత్తెల జత కూడి జలకాలాడుతూ జలపాతాలూ, సెలయేళ్ళూ, నదీనదాలను దాటుకుంటూ తొమ్మిదివందల మైళ్ళు సుదూర యానంచేసి నిత్య యవ్వనంతో నయగారాలొలికిస్తూ అంచెల రవళులతో చిందులు వేస్తూ పరవశంతో సాగర ప్రియునిచేరే యీపడతినోయగం అంతర్వేదివద్ద ఒక మనోహర మధుర మంజుల సుందర దృశ్యం. ప్రజాశిల్పి కాటన్‌దొర క్రీ.శ.1852 ప్రాంతంలో ధవళేశ్వరుని సన్నిధిలో యీ నదీసుతల్లికి ఆనకట్టకట్టి, ఆయకట్టలేర్పరచి గోదావరి పరీవాహక ప్రాంతాన్ని సస్యశ్యామలం చేశాడు. ఆ స్వర్ణ భూమియే నేటి తూర్పు పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలు. ఈ ఉభయ గోదావరి జిల్లాలను గోదావరి సీమగా పరిగణిస్తూ యీ పరిశోధన ఆ ప్రాంతానికి పరిమితం చేయడం జరిగింది.

ఆదిలో కొండలతో, కోనలతో, రాళ్ళతో, రప్పలతో కీకారణ్యంలావుండే యీప్రదేశం ధవళేశ్వర వారధితో దేశానికి గొప్ప ధాన్యాగారమయ్యింది. ఇక్కడ గోదావరి గౌతమి, వశిష్ఠ, వైనతేయ, తుల్య, ఆత్రేయ, భరద్వాజ, కౌశికి అనే ఏడుపాయలుగా విడి సప్తసాగరంగా పిలువబడుతూ ఇరుజిల్లాలను చుట్టుముట్టి పంట కరువూ, నీటి కరువూ లేకుండా బంగారు సీమ చేసి అన్నపూర్ణలా అందర్నీ ఆదుకుంటోంది. (కోపమొస్తే అది వేరే సంగతనుకోండి; అయినా అది తల్లికోపమే)

వేషంలో, భాషలో యిక్కడి ప్రజల తీరు సౌమ్యమైనది, ప్రసన్నమైనది. ఇక్కడి ప్రకృతి సహజ సౌందర్యసుగుణాలరాశి. కళింగసీమలో "ఎల్లిపొచ్చిండు" అంటే తెలంగాణాలో "వొచ్చిండు" అంటే, యిక్కడ "వచ్చాడు" అని వాడుక. అయినా

"వచ్చిండన్నా వచ్చాడన్నా
వరాల తెలుగు ఒకటేనన్నా"

అనే సి.నా.రె. మాట అక్షర సత్యం.

ప్రజల్లో ప్రచార సాధనాలైన సినిమాలూ, పత్రికలూ గోదావరిసీమ భాషనే వాడుతున్నారు. గనుక యిదే ప్రామాణిక భాష అనడం సరికాదుగాని సర్వులకూ అర్థమయ్యే నుడికారం యిందులో ఉందని ఒప్పుకోక తప్పదు. శ్రీకాకుళం నుంచి

పాయకరావుపేటవరకు వచ్చిన మాట తుని దగ్గర ఒక్కసారిగా మారిపోతుంది. రవిక లేని చీరకట్టు, ముఖాన పెద్ద బొట్టు, చెవికి పోగులు, ముక్కుకాడవిడిచి రవిక తొడుక్కుని చీర సింగారించుకొని చిన్న బొట్టుతో చెవికి కమలాలు, ముక్కుపుడకలు ధరించి శరద్రాత్రి వెన్నెలలో ప్రవహించే గోదావరి మాతలా నిర్మలంగా సాగిపోతుంది ఏలూరువరకూ. ఏలూరు దాటిన దగ్గర నుంచి కృష్ణావాసుల పడికట్టు వేరు. మాటలో విసురు, వాడుక మాటల్లో భిన్నత్వం ఖచ్చితమైన వైవిధ్యాన్ని సూచిస్తాయి. గోదావరి జిల్లాల్లో ఉప్పట్టి అనే ఆటను యిక్కడ చెఱ్ఱాట అంటారు. ఆపైన గుంటూరు వారిది వారంతీరు. ఇలా జిల్లా జిల్లాకు ఎంతోకొంత భిన్నత్వం కనిపిస్తుందిగాని ఉభయ గోదావరి జిల్లాలలో మాత్రం ఆటల్లో, పాటల్లో, మాటల్లో, చేష్టల్లో, వేషంలో, భాషలో వీసమెత్తు తేడాకూడా కనిపించకుండడం విశేషం. ఏవో కొద్దిపాటి పట్టణాలు తప్ప యీ ప్రదేశమంతా పల్లెలమయమే. ఈ పట్టణాలుకూడా ఎక్కువభాగం పల్లె వాతావరణాన్నే ప్రస్ఫుటింపజేస్తాయి. ప్రస్తుత విషయమైన జానపదకళలు క్రీడలు, వేడుకలు విజ్ఞానాత్మకములు, వినోదాత్మకములు, ఆరోగ్య సంధాయకములు, సంఘ శ్రేయఃకాములు. ఒకనాడు మూడు పువ్వులూ, ఆరుకాయలుగా జనజీవనంలో అంతర్భాగంగా అల్లుకుపోయి జాజ్వల్యమానంగా వెలుగొందాయి. వీని విలువలు సమాజంమీద ఎన్నితరాలైనా తరగనివి చెరగనివి. అందుకే నేటి నాగరికులు వీనిని ఎంతోనొక్కి పెట్టుతున్నా ఏదోలాగ బయటికొస్తూ వారికి తెలియకుండానే వారిలో కూడా ప్రవేశిస్తూ తమ ప్రతిభనూ ప్రజ్ఞనూ అవి ప్రచ్ఛన్నంగా ప్రకటించుకుంటూనే ఉన్నాయి. దీనికి కారణం యీవిజ్ఞానం సమాజం మీదవేసుకున్న ప్రగాఢమైన ముద్ర. ఇది విడివడనిది, మడివిడనిది.

× × × × ×

జానపదవిజ్ఞానం

[illegible]

5

జానపద విజ్ఞానం

జానపదమనేది జనపదశబ్దజనితం. * జనపదమనగా నైఘంటికార్థములు గ్రామము, దేశము అని. ఇందు సాహిత్యపరంగా గ్రామమనుఅర్థమే రూఢి అయ్యింది. గ్రామమంటే పల్లె. కనుక జానపదమంటే పల్లె జనులకు సంబంధించింది అని చెప్పుకోవచ్చును.

జానపదమనగా దేశము, గ్రామము, గ్రామములనుండి పొందు పన్ను మొదలగు అర్థాలుకూడా ఉన్నాయి. అలాగే జానపదుడు అంటే మనుష్యుడు అనీ, జానపదులంటే పల్లెటూరివాండ్రు, మోటువారు అనీ నిఘంటువులో చెప్పబడ్డా వ్యవహారంలో జానపదులనగా పల్లెజనులనీ, జానపదమనగా పల్లెజనులకు సంబంధించిన విశేషం అనీ మాత్రమే స్థిరపడింది.

∠1 "జనపదము అనగా పల్లెటూరు. జనపదమున నివసించు జనులు జానపదులు"

∠1∠1 "జానపద విజ్ఞానాన్ని ఇంగ్లీషులోని ఫోక్‌లోర్‌కు సమానార్థకముగా వాడుతున్నారు. ఈ ఫోక్‌లోర్ అనే పదాన్ని డబ్ల్యు.జె.థాంస్ 1846 లో రూపొందించాడు"

∠1∠11 "జానపద విజ్ఞానానికి సంబంధించిన నిర్వచనము బ్రూన్ వాండ్ ఇలా చెప్పాడు".

" Those materials in Culture that circulate traditionally among members of any group in different versions whether in oral form or by means of customary example".

---

* శబ్దార్థ చంద్రిక !

∠1 నాట్య కళ ఫిబ్రవరి-మార్చి 1970. సంపాదకీయం. పుట 2

∠1∠1 ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానము. డా॥ ఆర్.వి.ఎస్.సుందరం పుట 2

∠1∠11 డిటో పుట 5

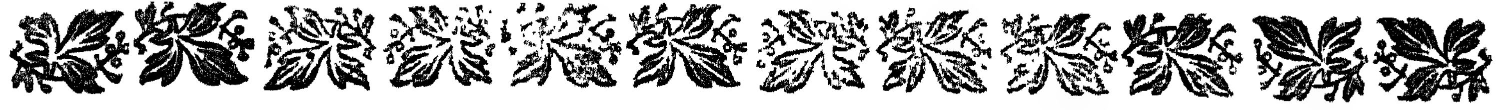
+ "కృత యజ్ఞశ్చ మేధావీ బుధో జానపద శ్శుచిః"
అని వ్యాసులవారు జానపదులను యజ్ఞముచేసిన వారితోడను, పండితుల తోడను సమానముగా నొనర్చిరి."

పల్లెజనులకు సంబంధించిన జ్ఞాన సంపదయే జానపద విజ్ఞానం. దీనిని స్థూలంగా రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

1) జానపదుల నిసర్గ విజ్ఞాన నిధి.
2) జానపదులకు విజ్ఞానదాయకమైన పెన్నిధి.

× × × × ×

+ తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము. పరివేశిక పు. 1
డా॥ బి. రామరాజు.

జానపదుల నిసర్గ విజ్ఞాన నిధి

[illegible]

జానపదుల నిసర్గ విజ్ఞాన నిధి

జానపదులయొక్క సహజ విజ్ఞాన నిధి పరంపరానుగతమైనది. శతాబ్దాల తరబడి వారసత్వముగా ఒకరినుండి మరియొకరికి సంక్రమిస్తూ ప్రవహిస్తున్న సజీవ స్రవంతి. ఇది వారి విద్య, వైద్యం, ఆహారం, విహారం, వ్యవహారం మొదలైన రంగాలలో విశేషంగా కనిపిస్తుంది.

విద్య :

వీరివి చాలవరకు వానాకాలం చదువులు. పల్లెజనులు సేద్యం వృత్తిగా గల రైతులు, రైతుకూలీలు. వీరికి సంవత్సరంలో వానాకాలం తీరిక. ఊడ్పులు పూర్తయి మరల పంట కోతకొచ్చే వరకూ పనిపాటు లుండవు. ఇదే వర్ష ఋతువు. ఈ సమయంలో వీధుల్లో అరుగులమీద పాఠశాలలు నిర్వహించే పంతుళ్ళవద్ద ఓనమాలు ప్రారంభించి [ఓ,న,మః, శి,వా,యః] శతకాలూ, పద్యాలూ కంఠస్థం చేస్తూ, పొలాల్లో స్వేచ్ఛగా గొంతెత్తి పాడుతూ శృతిలయలు తమంతతాముగా తమ్మువరించేటట్టు చేసుకుంటారు. సంగీత సాహిత్యాలు ఇలా వారి రక్త నాళాలలో ప్రవేశిస్తాయి. పెద్ద బాలశిక్ష వీరి పారాయణ గ్రంథం. భారత, భాగవతాది పురాణేతి హాసాలు వింటూ, వానిలోని నీతులను జీర్ణించు కుంటూ వానిని తమ నిత్యజీవితాల మీదికి అనువర్తింప చేసుకొనేవారు. రాముడులాటి కొడుకు, సీతలాంటి కూతురు వారు మనసారా కోరుకొనేది. "యద్భావ్యం తద్భవతి" అన్నట్లుగా తల్లి కనుసన్నలలో మెలిగే కూతుళ్ళూ, తండ్రి అదుపాజ్ఞలలో మెలగే కొడుకులూ వారిసంతానం. వృత్తులలో తండ్రి వృత్తే కొడుకు స్వీకరించేవాడు. సర్వులకూ వృత్తి విద్యలు శిరోధార్యం. కర్షకునిబిడ్డలు కర్షకులేఅయి చెమటోడ్చి పనిచేసి ధాన్యరాసులు పండించి అన్నదాతలై అందరినీ ఆదుకొనేవారు. కమ్మరి, కుమ్మరి, కరణం, కంసాలి, సాలె, పురోహిత వృత్తులవారు తమ పిల్లలను తమ వృత్తులలోనే ప్రవీణులుగా, ప్రజ్ఞావంతులుగా తీర్చి దిద్దేవారు. "కులవిద్యకు సాటిరాదు గువ్వల చెన్నా" అనేది వారి నరనరాలలో నాటుకుపోయిన మాట. అందువల్ల వారికి నిరుద్యోగసమస్య అనేది లేదు. ఇది విద్యా విషయకంగా వారి విజ్ఞానసిరి.

వైద్యం :

* Folk medicine is the substance of all the traditional view points on sickness and the healing methods applied against disease which exist among the people".

జానపదులవైద్యం వారికి అనుభవం నేర్పిన విద్య. తమ పూర్వుల నుండి అందుకోబడిన నిధి.

ఇంగ్లీషువైద్యం రాకముందు పల్లెసీమల్లో ఆయుర్వేద వైద్యం ప్రసిద్ధిగాసాగింది. దీనికి ఆద్యుడు 'ధన్వంతరి'. 'చరకసంహిత' ప్రమాణ గ్రంథం. దీనిలో పేరెన్నికగన్న వైద్యులకు మెడల్స్ యిచ్చి, బిరుదు లిచ్చి పల్లకిలమీదకూడా ఊరేగించేవారు. ఆ రోజుల్లో రాజవైద్యులుకూడా వీరే. ఇప్పటికి కూడా అల్లోపతివైద్యానికి లొంగని దీర్ఘ రోగాలకూ, మొండి వ్యాధులకూ ఇవే శరణ్యం. తరువాత జర్మనీనుండి దిగుమతి కాబడిన హోమియో వైద్యంకూడా బాగా ప్రచారం పొందింది.

వీటికన్నిటికీముందు సమాజానికి గొప్పసేవచేసింది జానపదుల అనుభవవైద్యం. ఇది నాటువైద్యమనీ, గచ్చాకు పుచ్చాకు వైద్యమనీ కొట్టిపారెయ్యడానికి వీల్లేదు. నాడిచూసి రోగం నిర్ణయించే ప్రక్రియ జానపదుల సొత్తు. వీరు చేయిపట్టుకొని నాడిచూసి వాతం, పిత్తం, శ్లేష్మం వగైరాల హెచ్చు తగ్గులు గమనించి మందులిస్తారు. ఈ మందు కూడా అతితేలికగా లభ్యమయ్యేదే. చాలావరకు చిట్కావైద్యమే. ఉదాహరణకి తేలుకుట్టింది అనుకోండి. వెంటనే చింతపిక్క అరగదీసి కుట్టినచోట అంటిస్తే టక్కున అతుక్కుపోతుంది. పది నిమిషాలలో ఆ విషాన్నంతా పీల్చుకొని ఆ పిక్క ఊడిపోతుంది. దానితో బాధకూడా పోతుంది. దెబ్బతగిలి రక్తం కారుతుంటే దానిపై ముగ్గువేసి కిరసనాయిలు పోస్తారు. వెంటనే రక్తం కట్టిడిపోతుంది. గుడ్డ కాల్చి అనుసి అంటిస్తారు - దెబ్బ మాడిపోతుంది.

---

* Oswald A. Erich and Richard Beifle, as quoted in Folklore Folk life 1972 P. 193, 194.

("ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానము" నుండి గ్రహించబడినది)

గజ్జికురుపులకు ఆముదం, సున్నం కలిపి రాస్తారు. — చీము పోడి పోతుంది, కురుపు మాడిపోతుంది. చిడుముకు మురుపిండాకు, పసుపు, ఉప్పు కలిపి నూరి రాస్తారు — తగ్గిపోతుంది. చిడుము, గజ్జి తగ్గడానికి సముద్రస్నానం చేయిస్తారు — అదికూడా ఒక మందు క్రింద లెక్క. ఒంటిమీద పొక్కులకు మాచపత్రిఆకు పసరు రాస్తారు. తామరకు, చిక్కుడాకు రుద్దినా, కొబ్బరిపెంకు కాలుస్తుంటే వచ్చే చమురు రాసినా తగ్గిపోతుంది. ఇలా వైద్యం తేలిగ్గా చేస్తారు. సెగ్గడ్డలకు తెలగపిండి పెరుగులో నానబెట్టి కట్టుకట్టి పక్వానికివచ్చాక చంద్రకాంతంచెట్టు ఆకును ఆముదంతో వేడిచేసి అంటిస్తారు. అది కోసేసి చీమునంతటినీ పోడ్చేసి మానిపోతుంది. ముఖంమీద మొటిమలకు అల్లంరసం ఆరారా రాస్తారు— తగ్గిపోతాయి. చిడుపుడి కాయలకు సున్నం, చాకలిసోడా కలిపిఅంటిస్తారు— రాలిపోతాయి. సప్పికి, మాదకి పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, దాల్చినచెక్క, చెంబపిక్కలు కలిపి అరగదీసి ఆ గంధం పూస్తారు. మాదకు కాకినాడ దగ్గరగల పెద్దాడలో చీట్లుయిస్తారు. ఈ చీట్లు తీసుకున్న మనిషి రోగి దగ్గరకు వెళ్ళేవరకూ అల్పాచమానంకూడా చెయ్యకూడదు. అంతకఠోరమైన నియమం. ఆ చీట్లు రోగిదగ్గర చింపుతారు. ఆమాద తగ్గిపోతుంది. అయితే చుట్టపొగ వాసనవంటివి అయిదారు రోజులవరకూ రోగిదగ్గరకు రానీయకూడదనే నియమం ఉంది. ఈచీట్లతోపాటు మందుకూడాయిస్తారు. అదికూడా వాడాలి.

కవుకుదెబ్బలకు ములగాకూ, వామూ ఉడికించి కట్టుకడతారు. నడుమునొప్పికి కోడిగుడ్డులోని తెల్లసొన గుడ్డకి రాసి సెగను కాసి పట్టు వేస్తారు. ఇరుకు నొప్పికీ, బెణుకు నొప్పికీ చింతపండు ఉడికించి పట్టు వేస్తారు. వాతం నొప్పులకు తెల్లజిల్లేడుపాలు పొడుస్తారు. ములుగుపాము నడుంముక్క వండిపెడతారు. కీళ్ళ నొప్పులకి (రొమెటిజం) ఉడకబెట్టిన కేబేజి ముక్కలు ముక్కలుగా తరిగి రోజూ కాళ్ళకూ చేతులకూ మర్దనా చేస్తారు. కాళ్ళూ చేతులూ తిమ్మిర్లకు నీరుల్లిపాయ మెత్తగా నూరి మర్దనా చేస్తారు—తగ్గిపోతాయి. కాళ్ళ పగుళ్ళకి ఆముదంలో పసుపు కలిపి పగుళ్ళలో రాస్తారు—కొంతమంది నిమ్మకాయ తొక్క రుద్దుతారు.

తలలో పేను కొరుకుడుకు ఎర్రమందారపువ్వు రుద్దుతారు. చుండ్రుకు మెంతులు నానబెట్టి రుబ్బి ఆముద్ద తలకు మర్దనాచేసి తలంటుతారు—

అంతే అది పోతుంది. తలనొప్పికి ఆముదం ఆకుగానీ, నిమ్మ ఆకుగుండ కొట్టిగానీ తలపై కడతారు. నొసలుకు మంచిగంధంగానీ, మిరియాలు ఉడికించిగానీ పట్టువేస్తారు—కొదీనాపువ్వు, హారతికర్పూరం కలిపి నుదుటికి రాస్తారు. ఇది వేడిని తగ్గించేస్తుంది. తలనొప్పికి నల్లనిచంపి వాసన చూస్తే కూడా పోతుందంటారు. కొంత కణతలకురాసినా తలనొప్పి పోతుంది. పార్శ్వపునొప్పికి కుంకుడుకాయ నురుగు కొద్దిగా వెచ్చచేసి రెండుముక్కు ల్లోనూ వేస్తారు. కొందరు ముషినిచెక్కగంధం 3 సార్లు తాగిస్తారు.

చెవిలో పోటుకు రుద్రజడాకు పసరు పిండుతారు. కొందరు నిమ్మ రసం గచ్చకాయ హెంగించి చెవిలోపోస్తారు. గాలిబిళ్ళలు వేస్తే అవిసాకు రుబ్బి ఆ పసరు కొబ్బరినూనెలోగాని, సున్నంలోగాని కలిపి వాటికి పూస్తారు. వేడిచేసి కళ్ళు మండుతుంటే చనుబాలు పిండమంటారు—లేదా నందివర్ధనంపూలు కట్టు కట్టమంటారు. కండ్లకలకకు నువ్వుల నూనెగాని, నీరుల్లిపాయరసం గాని కండ్లలో వేస్తారు. కామెర్లకు నేలఉసిరి ఆకుల్ని కాయలతో సహా నూరి పసరుతీసి మజ్జిగతో కలిపి పరగడుపున తాగిస్తారు. ఎక్కువమందిచెప్పే వైద్యంకుంకుడుకాయ మూడుసార్లు పాలతో సానపై అరగదీసి గ్లాసెడుపాలలో కలిపి రోజూ రెండుపూటలా పుచ్చుకుంటే మూడు రోజుల్లో తగ్గిపోతుందని. దీనికి మరోగ్యారంటీ పసరు వైద్యం కూడా వుంది. తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని వెల్లగ్రామంలో యిది ప్రతి ఆదివారంయిస్తారు అతిచౌకగా. దీనికి దేశప్రసిద్ధి వుంది. జానపదుల్లో కొందరు కామెర్లరోగిని సూర్యోదయం ఎండలోనిలిపి సూర్యుని వైపుచూస్తూ గడ్డిపరకలతో మంత్రిం చి మాండోరం (నేటివ్‌మందు) ముందుగా యిస్తారు తేనెలోవేసి నాకమని. దీనికి తగ్గిపోవడంఉంది. తూ॥ గో॥ కొంకుదురులో తాడి రామన్నగారు, అనంతరం వారి మనుమడు తాడి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు యీ మంత్రం వేసి తగ్గించేవారు. ఈ మంత్రంలో మందు రోగిని కామర్లొచ్చిందా అని అడుగుతాడు. కామెర్లొచ్చిందంటాడురోగి. ఇలా మూడుసార్లు ప్రశ్నించి పెదవులు కదుపుతూ నోటిలో ఆ జబ్బు తగ్గించమని సూర్యదేవుని ప్రార్థి స్తాడు. ఇంతకీ యీ తగ్గడం మాండోరం ప్రభావమే అంటారు.

నోటికి పూతవస్తే పటిక రాయిస్తారు—లేదా పుల్లటి మజ్జిగ పుక్కిట పట్టమంటారు. ఇగుళ్ళు రక్తంకారుతుంటే (పయోరియా) వేపాకుంపుల్లతో పండ్లు తోమమంటారు. వళ్ళ వలుపులకు నీళ్లలో జామిఆకులు వేసి బాగా

మరిగించి ఆనుమపెచ్చని నీటితో ప్రతిరోజూ మూడుసార్లు పుక్కిలించ మంటారు. పుప్పిపళ్ళకు ఇంగువ పెడతారు.

కడుపునొప్పి వచ్చినా, అన్నం అరగకున్నా వాము, ఉప్పు కలిపి నమిలి మ్రింగిస్తారు. చెంబులో నిప్పులుపోసి కడుపుమీద కాపడం పెట్టిస్తారు. అల్లం, ఉప్పు నోట్లోవేసుకొని బాగానములుతూ రసం మ్రింగు తుంటే అజీర్తిపోయి ఆకలి పుడుతుంది.

జిగటవిరోచనాలకి పచ్చిసపోటా రసంగాని, పచ్చి అరటికాయగాని తినిపిస్తారు. దీనికి వేడిజిలేబి తినడంకూడా మందే. రక్తవిరోచనాలకి పచ్చబియ్యం జావ త్రాగిస్తారు. నీళ్ళవిరోచనాలకి గసగసాల పొడుం తినమంటారు. ఏ విరోచనాలకైనా వీరి అసలు సిసలు మందు నల్లమందు. విరోచనాలుకావాలంటే పొద్దుటే పరగడుపున వేడినీళ్ళలో చిట్టాముదం 2, 3 చెంచాలువేసి త్రాగిస్తారు. కొందరు 'సునాముఖి ఆకు' చారు కాచుకు త్రాగుతారు. మలబద్ధకం పోవడానికి ఉసిరికాయ చూర్ణంతో చేసిన కషాయం వేడిపాలలో గిలక్కొట్టి త్రాగమంటారు.

జలుబుచేస్తే ఉపశమనానికి నల్లజీలకర్ర గుడ్డను కట్టి పీల్చ మంటారు. సలసలమరిగే నీటిలో పసుపువేసి, ఇటుకవేసి, ముఖానికి ఆవిరి పడతారు. ముక్కు దిబ్బడేస్తే ముక్కుల్లో నువ్వులనూనెగాని, కొబ్బరినూనె గాని చుక్కలు వేస్తారు—సర్దుకుంటుంది. దగ్గు వస్తుంటే కరక్కాయ బుగ్గను పెట్టుకొని ఊట మ్రింగుతుండమంటారు. కోరింతదగ్గుకు దానిమ్మకాయ పెచ్చులు బాగా వేయించి ఆ చూర్ణం చిటికెడు తేనెలో కలిపి నాకిస్తారు. చంటిపిల్లలకు జలుబు చేస్తే తమలపాకు రసం రెండుచుక్కలు పాలల్లో పిండి పట్టిస్తారు.

వీరిదృష్టిలో జ్వరంవస్తే లంఘనం పరమౌషధం. జీలకర్ర, వాము కషాయం పొంగబెట్టి త్రాగిస్తారు. నరాల బలహీనతకు మొలకలొచ్చిన పెసలు గాని, శనగలు గాని తినమంటారు. శుక్ర నష్ట వ్యాధికి నేతితో చేసిన సున్నుండలు తినబెడతారు. నులివురుగుకు (ఎమిబియాసిస్) అల్లో నేరేడు పండుమందు. చక్కెరవ్యాధికి (డయాబిటీస్) నేరేడుచెక్క కషా యం త్రాగమంటారు. అంతకంటే సులువు పొద్దుటే పరగడుపున వేప

పగుళ్ళుతినడం. దీనికి కాకరకాయకూరకూడా శ్రేష్ఠం. ఉబ్బసం ఉపశమనానికి వేడినీళ్లల్లో తేనెవేసి తాగిస్తారు.

బాలింతలకు చనుబాలు వృద్ధికావడానికి, దేహంలో నీటినిహరించ డానికి, వాతంనొప్పులు తగ్గించడానికి 'కాయం' అనేమందు తయారుచేసి పెడతారు. శొంఠి, పిప్పళ్ళు, మిరియాలు, పిప్పలికట్టె, కటుకరోహిణి, జీలకర్ర, వాము, వాయువసుపుకొమ్ము, కళింగ దుంపరాష్ట్రం దోరగా వేయించి, వేడినీళ్ళలో మెత్తగానూరి లేహ్యం లాగా తయారుచేసి సున్ని ఉండలలా చుట్టి దాచిపెట్టి ఓపదిహేనురోజులపాటు తినమంటారు. ఇవన్నీ ప్రతి వూళ్లల్లోనూ పచారి కిరాణాకొట్టులోనూ దొరికేవే.

పాలు పడకుంటే పిప్పలికట్టె, మిరియాలు పాలతోనూరి తాగిస్తారు. రక్తపోటు తగ్గించడానికి వెల్లుల్లి ఎక్కువగా వాడిస్తారు- అలాగేనీరుల్లికూడా. ఉల్లిచేసే మేలు తల్లికూడా చేయదని వీరి వాడుకమాట. రక్తపోటుకు కొంతమంది సర్పగంధి తత్సంబంధమైన వేళ్ళను ఔషధంగా ఇస్తారు. గుండెనొప్పికి లేత కొబ్బరికాయ నీళ్లు నిత్యం త్రాగమంటారు. పక్షవాతానికి గ్లాసుడునీళ్లల్లో రెండుచెంచాల తేనె రోజూ 3, 4 సార్లు తాగిస్తారు. పావురంరక్తం పక్షవాతంవచ్చిన భాగంమీద మర్దనాచేస్తారు.–తినేవాళ్ళని పావురం మాంసంకూడా తినమంటారు. లావు తగ్గడానికి ఉదయంలేవగానే పరగడుపున ఒకగ్లాసు గోరువెచ్చనినీటిలో సగం నిమ్మకాయరసం పిండి ఉప్పు, మిరియపుపొడి కలిపి తాగుతుంటే కొన్నాళ్ళకు తగ్గుతుందట.

పాముకరిస్తే వెంటనే 12 ఏండ్లబాలుని మూత్రం 150 గ్రాములు తాగిస్తే విషం విరిగిపోతుందట. సాధారణంగా దీనికి వైద్యం కళ్ళకు మిరియాలగంధం కలికంపెట్టి నిద్రరాకుండా చేసి నాగముషిణి గంధం తాగిస్తారు. కొంతమంది వైద్యులు పాముకాటుకు వెంటనే కరిచినచోటికి పైన తాడుతోబిగించి కట్టి రక్తప్రసారంకాకుండా నిలిపివేసి కాటువేసిన చోట ఏదైనా ఆయుధంతోకోసి రక్తంపిండి బయటకు కారేటట్టు చేస్తారు. తేలుకుడితే కొంతమంది గడ్డిపరకతో కుట్టినచోటరాస్తూ మంత్రం వేస్తారు. ఈ మంత్రానికికూడా తగ్గిందనేవారున్నారు. మడేలు మంత్రం(మళయాళ మంత్రం, అని మరోచిత్రమైన మంత్రమున్నది - మంత్రించి అదికుట్టింది

నిప్పు కాదు ఆ గోడని అంటారు-వెంటనే ఆ గోడ జెల్లు విరిగిపడుతుందట- ఇక్కడ నొప్పి తగ్గిపోతుందట. చెయ్యిగానీ, కాలుగానీ తెగితే వెంటనే గుంటకలవరాకు కట్టుకడతారు - మానిపోతుంది. కొండనాలుక పెరిగితే ఉప్పు, పసుపుపెట్టి నొక్కుతారు- తగ్గిపోతుంది. వ్రణాలకు పలాస్త్రి పట్టు వేస్తారు. పిల్లల అనాసలకు కోనసీమలోని పుల్లేటికుర్రు గ్రామంలో నేటివ్ మందిస్తారు. అనాస తగ్గిపోతుంది.

ఇలాగ ఇంకా ఎన్నో జబ్బులకు పెరట్లో మొక్కల పసర్లతోనూ, ఇంట్లో వస్తువులతోనూ ఖరీదులేని వైద్యం చేసే పెద్దవాళ్ళు ఆడా, మగా గ్రామ గ్రామాన ఎందరో వుండేవారు. ఫీజులేని ప్రిస్క్రిప్షన్. వీరే గ్రామానికి శ్రీరామరక్ష. నిజానికి వీళ్ళలో చాలామంది అక్షరజ్ఞానమున్న వాళ్ళుకూడా కాదు. వినికిడిద్వారానూ, అనుభవంద్వారానూ అలవడిందే అంతా. వీళ్లు కొన్నింటికి ఈ మందుతోపాటు మంత్రంకూడా వేస్తారు. ఈ మంత్రం పూర్తిగా సైకలాజికల్ ట్రీట్‌మెంటు. వాళ్ళు ఉచ్ఛరించే మంత్రమల్లా 'దేవుడా, పరమేశ్వరా, ఇతనికి ఈజబ్బు వెంటనే తగ్గించు తండ్రీ- ఈ మంత్రంతో ఈ జబ్బు తగ్గుగాక' అని పలుసార్లు నోటిలో అంటుంటారు. ఆలోచిస్తే ఇది నేటి హిప్నాటిజమ్ పద్ధతికి మూలరూపమే. డాక్టర్లు, నర్సులు అక్కర్లేకుండా ఎరుకులసానులే పురుళ్ళుపోస్తారు. ఒక్కోసారి వాళ్ళలో పెద్దవాళ్లుకూడా పురుళ్లుపోస్తారు - ఎరుకలసాని బొడ్డు కోస్తుంది అంతే. ఇంతాచేస్తే పురిటిఖర్చు తను కట్టుకునే పాతచీర ఒకటి ఆమెకు బహుమతి ఇవ్వటమే.

కాలక్రమంలో ఈ అనుభవ వైద్యం ఆయుర్వేదిక్, హోమియో పతిక్, అల్లోపతిక్‌ల మధ్య మరుగుకుపోయింది. అయినా ఈ నాటికీ ముసలమ్మలు ఈ వైద్యాలు చెప్పుతుంటారు అక్కడక్కడ. పేదలపాలిటి పెన్నిధివంటి ఈ వైద్యం కాలగర్భంలో కలిసి పోకముందే సేకరించి పరి రక్షించడం తక్షణకర్తవ్యం. ప్రతి చిన్నజబ్బుకీ డాక్టర్లు వ్రాస్తున్న మందులజాబితా తట్టుకోలేక ఆక్రోశిస్తున్న సామాన్యుడికి ఇది ఎంతో ఉపశమనం.

జానపదులలో మరో వైద్యం ఉంది. అనేభూత వైద్యం. సాధార ణంగా పురటాలు బలవంతంగా చచ్చిపోతే దెయ్యమౌతుంది అనినమ్మకం.

అలాగే నూతిలోపడి, చెరువులోపడి, కాలువలోపడి బలవంతంగా చావు వచ్చిన వాళ్ళు (పురుషులైనాసరే) భూత, ప్రేత, పిశాచాలవుతారని విశ్వాసం. ఆ చనిపోయినవాళ్లు అయింట్లోవారినిగాని ఆవీధిలోవారినిగాని బంధుమిత్రులనుగాని ఆవేశించి తమకోర్కెలు చెప్పి అవి చెల్లింప చేసుకుంటారు. దెయ్యాలు ఆవేశించినవారి చిటికెనవ్రేలుగోరు నొక్కితే ఆ దెయ్యం వొదిలేస్తుందట. కొంతమందికి సవాసారద్రావణం వాసనచూపిస్తే ఆ ఘాటుకు వొదిలేస్తుంది కొంతమంది సాంబ్రాణి పొగ వేసి ఆ దెయ్యం కోరికలు చెప్పించి అవి తీరుస్తారు. కొంతమంది అనారోగ్యానికి గురైనప్పుడు ఎక్కడో ఏదో చూసి జడుసుకున్నారని అక్కడ శక్తి పట్టుకుందని ఆ ఆరోగ్య క్షీణానికి అది కారణమని భూతవైద్యుని దగ్గరకు తీసుకువెళ్తారు. అతడు వరిపిండితో పిశాచిబొమ్మవేసి పద్మంవేసి అందులోఆరోగిని కూర్చుండబెట్టి ఓం, హ్రీం, క్రీం అని గట్టిగా అరుస్తూ పట్టుకున్న శక్తిని వదలిపొమ్మనిచెప్తూ కోడిపెట్ట కాలిగోరునుకోసి ఆ రక్తంతో రోగికి తిలకంపెట్టి, నిమ్మకాయలు సగానికికోసి రోగి తలచుట్టూ దిగదుడిచి పారేస్తాడు. మంత్రించి వేరుముక్క కట్టి విభూతి కుంకం ఇస్తాడు నిత్యం బొట్టుపెట్టమని. ఈ వైద్యానికి భూతం వదిలేసి తగ్గిపోయిందనే వారూ ఉన్నారు. ఇది సైకలాజికల్ ట్రీట్‌మెంట్ అనేవారూ ఉన్నారు. ఈ భూతవైద్యులకు తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని వడిసిలేరు, లక్ష్మీనరసాపురం, లొల్ల గ్రామాలు ప్రసిద్ధి. ఈ వైద్యులు పేకబెత్తం ఝుళిపించి ఆవేశించిన భూతాన్ని మాట్లాడిస్తారు రోగిద్వారా. ఇందులో నిజమెంత ఉన్నా జానపదవైద్యంలో దీనికున్న ప్రసిద్ధిని కొట్టి పారెయ్యడానికి వీల్లేదు. ఈ భూతవైద్యుల్లో కొందరు మాత్రరూపంలో మందులిచ్చి విడిపోయిన జంటలను కలపడం ఉంది. మనిషిని వశం చేసుకొనడానికి మందుపెట్టడం అనేది ఉంది. ఈ మందులు మైదెరకల స్త్రీలు ఇస్తుంటారు. ఎవరైనా ఒక పురుషుడు మరో స్త్రీ పట్ల మరీ మక్కువ చూపిస్తుంటే ఆమె మందో, మాకో పెట్టిందనటం జానపదుల రివాజుమాట. భూతవైద్యానికి కొంతమందిముస్లింలు ఖురాను మంత్రాలు వ్రాసిన రక్షరేకులు, తాయెత్తులు కడతారు. దీనికోసం వీరుతీసుకొనే డబ్బులుకూడా తక్కువ. పసిపిల్లల జబ్బులకు వైద్యులదగ్గరికి వెళ్లడానికి బదులు ముందుగా వీరిదగ్గరకే పరిగెడతారు. వారు ఉరుదూ లిపిలోఉన్న పుస్తకంలో ఆడబ్బులుపెట్టించి ఆ డబ్బులుపెట్టిన పేజీలో ఉన్న విషయముతో ఆ జబ్బునుచెప్పి దాని నివారణకు మంత్రించిన తాయెత్తును

ఇచ్చి మెడలకో, మెడకో, చేతికో కట్టమని చెప్పి, ఆ సాయంకాలం ఎల్లి నీళ్ళు, పచ్చనీళ్ళు దిగదుడిచి ఊరావల నలుగురూనడిచే రోడ్డుపై పార బోయమంటారు.

కొందరు నాలుగుబాటలు కలిసినచోట దిగదుడిచిన బల్యన్నం పోయిస్తారు. ఈ భూతవైద్యంతోబాటు ఇంటిదగ్గర మామూలుగా గచ్చాకు పుచ్చాకు వైద్యంకూడా చేయిస్తుంటారు. దేనికి తగ్గుతుందో తెలియదు కాని మొత్తంమీద భూతవైద్యానికికూడా గిరాకీ ఎక్కువే. దీర్ఘరోగాలకు నల్లకోడిపెట్టను దిగదుడిచి కోస్తారు. ఇంకా రోగం బలీయమైనదైతే పండితోనూ, డప్పులతోనూ మట్టమధ్యాహ్నంవేళ దిగదుడుపు పెడుతుం టారు. వీధిలో అది తీసుకెళ్లేటప్పుడు ఎవరైనా చూస్తే ఆ భూతం ఆరోగిని వదిలి చూసినవారిని పట్టుకుంటుందని దిగదుడుపు తమ వీధి దాటేవరకూ అందరూ తలుపులు మూసేసుకుంటారు. అయినా జాగ్రత్త కోసం ముందుగా ఒక మనిషి దిగదుడుపు వస్తుందని వీధిలో చెప్పుకుంటూ ముందు వెళతారు. కాకినాడదగ్గర పెదపూడిలోనూ, గొల్లలమామిడాడలో నున్న మార్కెట్టుషెడ్లోనూ ప్రతి ఆదివారం, లక్ష్మివారం ఒక ముస్లిం యీ భూతవైద్యం చేస్తాడు. చాలమందికి అతనిమాట నమ్మకం.

పశువులకు జబ్బుచేస్తే కూడా జానపదులు తమ జ్ఞానవైద్యంతోనే బాగుచేసుకుంటారు. కీళ్లనొప్పులు, వాతం నొప్పులకు గుర్రిలేయిస్తారు. అంటే అక్కడ వాతలేస్తారు. ఆకలిపెంచడానికి ఉప్పు, నల్లేరు కలిపి కారం నీళ్ళతో గొంతులో గొట్టంతోపోస్తారు. దొమ్మరోగానికి కొఱ్ఱగంజి పోస్తారు. ఆవులు, గేదెలు ఈనినపుడు బాలింతరాలికి పాతబియ్యం అన్నం లాగే పాతవడ్లు, ఉలవలు ఉడకేసి పెడతారు. పశువులకు సాధారణంగా వచ్చే పారుడురోగం, కాళ్ళకుగాళ్ళు తగలడం, గొంతువాపు, గురకరోగం మాద, కురము, వాతం ఇలాంటి జబ్బులుకూడా వీరు తమ నాటువెద్యం తోనే తగ్గించచేస్తారు.

ఆహారం:

చేలో పండించుకున్నవడ్లు దంచుకుని చక్కగా బియ్యం చేసుకుని వండుకుంటారు. ఇది తవుడుతో కలిసివుంటుంది. 'బి'విటమిన్ సంపూర్ణంగా

మినుములూ, పెసలూ చేలోనూ, కందిచేను గట్లమీదా పెంచి మినప్పప్పుతో మినపరొట్టె, పెసలతో పెసరపప్పు, కందులతో కందిపప్పు వండుకు తింటారు. అంటే వారికి కావలసిన ఆహారం వారిచేతిలో ఉన్నట్టే. కొందరు ఉదయం చోడిఅంబలిలో మజ్జిగ, ఉప్పు కలుపుకు త్రాగుతారు. ఇదివారి ఉదయం టిఫిన్ అన్నమాట. చాలామంది చద్దన్నం తింటారు. సాయంత్రం ఉప్పుకలిపిన ఉడుకుగంజి త్రాగుతారు. ఇది వారి సాయంత్రం కాఫీ. ఇవి చవకగా లభ్యంకావడమే కాకుండా దేహానికి తుష్టినీ పుష్టినీ కలిగించే బలిష్ఠమైన ఆహారం. వీనిలో విటమినుల విలువ ఎక్కువ. అందుకే వారిలో నగరజీవులలాగ నరాల బలహీనతలు, రక్తహీనతలు తక్కువ. వారు పండించే పంటకు ఎరువు వారి యింటి పెంటే. * "కుక్కపిల్ల, సబ్బుబిళ్ళ, అగ్గిపుల్ల, కాదేదీ కవితకనర్హం" అన్నట్టు వీరికి పనికిరాని వస్తువులేదు. పైగా ఈ పెంటతో పెంచబడ్డ పంట ఆరోగ్యానికి మంచిదట. వీరు వంటకు కాల్చిన మట్టి కుండలువాడతారు. ఇది ఖరీదు తక్కువేకాకుండా యితర పాత్రలలోలాగ వేడి తగిలినప్పుడు వంటపదార్థంలో మరో రసాయనిక సంయోగం జరగదు. అందువల్ల ఆరోగ్యానికేహానీ ఉండదు. వంటకే కాకుండా నీళ్ళు తెచ్చుకోవడానికీ చల్లకూ మట్టికడవలనే వాడతారు. ఖరీదైన పాత్రలుకాదు గనుక దొంగతనాల బెడద ఉండదు. వేదంలోకూడా "మృణ్మయం దేవపాత్రం" అనివుంది. 'నాథుడు పల్లియకేగి భుజింపకున్కి భరితంబయి అట్టుక నట్టుకట్టి యొప్పనో దనంబొసగె తదాజ్ఞనం శ్రావమూకుటన్" (పాండురంగమహాత్యం) అటకలోని అన్నంను మట్టిమూకిట (చిప్పలో) తెచ్చి వడ్డించెనని అర్థం. ఈ మట్టికుండల వినియోగం అంతపురాతనమైనది. జానపదులలో పాడి సమృద్ధి - ఇంటికొచ్చిన అతిథికి మజ్జిగ దాహం యిచ్చి మర్యాదచేస్తారు. వ్యవసాయానికి ఎద్దులూ పోతులూ పాడికి ఆవులూ గేదెలూ వారి జీవిత భాగస్వాములు. కాఫీ, టీల కంటే మజ్జిగ సేవనం మనిషికి ఆరోగ్యం.

ఇక కావలిసిన కూరా నారా యింటి పెరట్లోనే పండించుకుంటారు. ఈ జానపదుల పెరటితోట నిజానికి ఆరోగ్య ఐశ్వర్యాల మూట.

---

* మహా ప్రస్థానం - శ్రీశ్రీ

ప్రతియింటికీ పెరటిలో తోట పల్లెటూళ్ళలో కనుపించే ఒక సుందర దృశ్యం. ఇవి ఆహార విషయాలకే కాకుండా ఆదాయాన్ని కూడా సమకూరుస్తాయి. అందులో నాటిన ప్రతిమొక్కా ఆరోగ్యరీత్యానో ఔషధపరంగానో ఏదో ఒక పరమార్థం కలిగివున్నదే. ముఖ్యంగా తులసి, ములగ, పనస, ఉసిరిక, కరివేపాకు, బొప్పాయి, నిమ్మ, అరటి, కొబ్బరి చెప్పుకోదగ్గ చెట్లు - అలాగే దొండ, కాకర, బీర, ఆనబ, పొట్ల, గుమ్మడి, వంకాయ, బెండకాయలాంటి కూరగాయలు, బచ్చలి, తోటకూర, గోంగూర, పొన్నగంటికూర వంటి ఆకుకూరలు విస్తారంగా పెంచుతారు.

తులసి

దీనిని పూజిస్తే పుణ్యం పురుషార్థం వస్తుందనేది ఒక అలౌకిక దృష్టి. వైద్యదృష్ట్యా యిది దోషముల నివారిణి. దీని ఆకు జీర్ణకారి. పైత్య వికారం తగ్గిస్తుంది. డజను తులసాకులూ రెండు మిరియపుగింజలూ కలిపి తింటే పడిశం తగ్గుతుంది. తులసిఆకు పసరు చర్మంమీది తెల్లమచ్చలకు, కురుపులకు దివ్యౌషధం.

పౌరాణికంగా యీ దళానికి ఒక విలువుంది. కృష్ణ తులాభారంలో దీనిపాత్ర అపూర్వం. శ్రీకృష్ణుని బరువు తూయడానికి సత్యభామ నగలన్నీ చాలలేదట- ఒక్క తులసిదళంతో సరితూగాడట. రామదాసు శ్రీరాముణ్ణి 'చారు తులసీదళధామ' అంటాడు. చిలకమర్తివారి 'గణపతి' దీనికి అర్థం 'చారులో తులసిదళంవేసుకొని తాగడం' అని చెప్పినప్పుడు నవ్వువస్తుంది, కానీ పైత్యవికారం ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు తులసాకు ఏరూపంలో తిన్నా పైత్యాన్ని తగ్గిస్తుంది.

ములగ

ములగకాడలో విటమిన్ 'ఎ' ఎక్కువ. ఖనిజలవణాలు, మాంసకృత్తులు సకృత్తుగా గల బలవర్ధకాహారం. అమ్మవారికి నైవేద్యం పెట్టేటప్పుడు ములగాకు, తెలగపిండి కూరవండి పెడతారు ఆపేరుమీదనైనా ప్రసాదంగా అది తిని బలవంతులవుతారని. రాలిపోయిన ములగపువ్వు ఏరి, పప్పులో వేసుకు వండుకుంటారు. ములగచెట్టు బెరడు గుండకొట్టి

గుడ్డలో కట్టి జలుబుచేసినప్పుడు ముక్కుదగ్గర పెట్టుకు పీలిస్తే ఉపశమనం కలుగుతుంది. నడుము నొప్పికి, ఇరుకు నొప్పులకి ములగాకు, వాముల కట్టు గొప్పగా పనిచేస్తుంది.

ప సు పు

ఇది క్రిమిసంహారిణి. ఆరోగ్యానికి అత్యంతావశ్యకం. సెప్టిక్‌ను నిరోధిస్తుంది. పూర్వకాలంలో మగవాళ్ళు పాముకోళ్లు, పాదరక్షలు ధరించినట్లుంది గాని స్త్రీలు ధరించినట్లు లేదు. అందువల్ల కాలికి ఏదైనా దెబ్బ తగిలినా సెప్టిక్‌కాకుండా ముందుజాగ్రత్తగా పాదాలకు పసుపు పారాణిరాసేవారు. లివర్ జబ్బులకు మంచిమందు. స్త్రీలకు రోమనివారిణి. జానపదస్త్రీలు ముఖానికి నిండుగా పసుపు రాసుకుంటారు. నాగరికులు పౌడర్లమోజుల్లో దీన్ని విస్మరించడంతో చాలామంది స్త్రీలకు మీసాలు చూస్తున్నాం. ఇది మంచి జీర్ణకారికూడా – అందుకే ప్రతికూరలోనూ వేస్తారు. దీనికి మలేరియా నిరోధక శక్తివుంది. ఇళ్లల్లో పసుపునీళ్లు చల్లడంలో శుభం మాట ఎలావున్నా క్రిములనుచంపే శక్తిగా వినియోగించడం దీని వెనుకవున్న రహస్యం.

ఉ సి రి క

దీన్ని అమృతఫలం అంటారు. దీనినిండా 'సి' విటమినే. పాత ఉసిరికాయ పచ్చడి పథ్యానికి మంచిది. మనకు ప్రౌఢభాషలో 'కరతలామలకం' అనే మాటవుంది. దీనర్థం 'అరచేతిలో ఉసిరికాయ' అని. ప్రతి యింటిలోనూ యివి పెంచుతారు– కనుక సులువుగా లభ్యమయ్యేది.

'సి' విటమిను సరిపడా లేకుంటే దేహంలో వ్యాధినిరోధక శక్తి తగ్గిపోయి ఏవ్యాధి అయినా యిట్టేసోకే ప్రమాదముంది. నేటి 'ఎయిడ్స్' వ్యాధికి దీనినుండి ఏదైనా మందు కనిపెట్టవచ్చేమో ఆయుర్వేదపరిశోధకులు ఆలోచించడం మంచిది. పచ్చి ఉసిరికాయ దాహాన్ని తగ్గిస్తుంది. అందుకే మండుటెండలో ప్రయాణించేసేవారు రాచఉసిరికాయ వెంట తీసుకొని పోతుంటారు.

కరివేపాకు

దీనిలో విటమిన్ 'ఏ' పుష్కలంగా వుంది. పైత్యహారి - జీర్ణకారి. కాని అప్పుడు దీనిని విస్మరించి మనవాళ్ళు కూరల్లో చారుల్లో ఏదో సువాసనకోసం వేసినట్లు భావించి తినేటప్పుడు ఏరిపారేస్తారు. అందుకే ఏవరైనా అవసరమున్నప్పుడు వాడుకుని సమయానికి దూరంగా గెంటివేస్తుంటే వాడిది పాపం కరివేపాకు బ్రతుకురా అంటుండడం వాడుకలోకొచ్చింది.

అసలు వెంకటేశ్వరస్వామి జనపదకథలో దీనికి చాలా ప్రాముఖ్య ముంది. అలివేలుమంగమ్మ సారెలో కరివేపాకు తేలేదనేగదా వెంకన్న బాబు ఆమెను ఏలుకోను పొమ్మన్నాడు!

బొప్పాయి

ఈ పండులో మాంసకృత్తులు మెండు. జీర్ణశక్తి నిండు. మాంసం తొందరగా మెత్తగా ఉడికించాలంటే రెండు పచ్చిబొప్పాయి ముక్కలు వేసి ఉడికిస్తే చాలు, ఇట్టే మెత్తనైపోతుంది. ఈ పండు చక్కెర వ్యాధిని తగ్గిస్తుంది.

నిమ్మ

ఈ పండు విటమిన్ 'సి'కి నిలయం. వేడిచేసే కూరలన్నిటిలోనూ ఇది వాడతారు చలవకోసం. నిమ్మరసం ఒంటికిరుద్ది కొంతసేపయ్యాక స్నానంచేస్తే ఒంటికి మంచి ఛాయనిస్తుంది. నిమ్మకాయ డిప్పలు ఎండబెట్టి నలుగుపిండిలోకలిపి రాస్తే శరీరానికి కాంతివస్తుంది. వేడిచేసి నప్పుడు నిమ్మరసంలో పంచదార వేసుకొని నీళ్ళలో కలిపి త్రాగితే చల్ల బరుస్తుంది. ఉదయం పరగడుపున ఒక కాయ నిమ్మరసం చెంచాడు తేనెలో కలిపి త్రాగితే ఒళ్ళు తగ్గుతుంది. ధాతుపుష్టి కలిగిస్తుంది.

మొక్కలన్నిటిలోకి యీమొక్క నీరెక్కువ త్రాగుతుంది. ఎన్ని నీళ్ళుపోసినా పోసినట్టు కనిపించదు. అందుకే ఎవరైనా గుంభనంగా ఉలుకుపలుకు లేకుండా ఉంటే నిమ్మకునీరెత్తినట్టు అలాగున్నావేమిటిరా అంటుంటారు.

అ ర టి

అతిథులు, బంధువులు, ఏవేళ్ళొచ్చినా కంగారుపడకుండా అర్జంటుగా ఆదుకోవడానికి ఇంటిలోని అరటిచెట్టు పెద్ద అండ. చెట్టునున్న గెలనుంచి కాయలుకోసి కూరవండి తృప్తిగా పెట్టవచ్చు. అరటిపువ్వు కడుపులోని అల్సర్‌కి మందు. అరటిదువ్వ తింటే చలువచేస్తుంది. అరటిపండు సుఖవిరేచనకారి. అరటిపండులోనిగింజలపొడరు తింటే మసూచిని దరికి రానివ్వదు. అరటి ఆకులు అన్నం, టిఫిన్లు తినడానికి చాలా ఉపకరిస్తాయి. అరటిపువ్వు వలిచాక చివరనమిగిలిన లింగం నమిలితే కడుపులో నులిపురుగు చచ్చిపోతుంది. (ఎమీబియాసిస్) నోటిపూతకూడా పోతుంది.

కొ బ్బ రి

ఈ కాయను నారికేళఫలం అంటారు. కొబ్బరినీరు నీరుడు దోషాన్ని తొలగిస్తుంది. చలువచేస్తుంది. ఎండాకాలంలో దీని ప్రతిభ అద్భుతం. లేనిగుంజు మంచి బలవర్ధకాహారం. గాంధీగారు (మహాత్మాగాంధీ) దీన్నే ఎక్కువ భుజించేవారు. దురదలు కొబ్బరిపాలు రుద్దితే పోతాయి. కొబ్బరిపాలతో తల రుద్దుకుంటే అకాలపుతల నెరవడంరాదు. వెంట్రుకలు ఊడిపోవడాన్ని ఆపుచేస్తుంది. కొబ్బరిడొక్క పొయ్యిలోకి ఉపయోగిస్తుంది. కొబ్బరిపీచు త్రాడుగా ఉపయోగపడుతుంది. కొబ్బరి ఆకు చాపలకు పనికొస్తుంది. కాయు అమ్మకానికి విలువైనది. అందుకే కొబ్బరిచెట్టును కొంగుబంగారమన్నారు.

ఈ చెట్లవల్ల యిన్ని లాభాలుండబట్టే "సస్యశ్రీ" గారు "చెట్టు నా జట్టు" అన్నారు కవితారూపంలో.

కూ ర గా య లు

దొండకాయ చక్కెరవ్యాధి మీద చక్కగా పనిచేస్తుంది. కడుపులోని కల్మషం పోవడానికి చిన్నప్పుడు దొండాకుపసరు ఉగ్గు పెడతారు. అందుకే ఏదైనా తగువొచ్చినప్పుడు, శత్రువుని కసిగా తిట్టేటప్పుడు "దొండాకుపసరు కక్కిస్తా" అంటుండడం వింటుంటాం. అంటే దాని

మునగడ అంత దీర్ఘకాలికమైనది. దొండాకు చలవచేస్తుంది. కాకరకాయ రసం కడుపులో నులిపురుగుల్ని చంపుతుంది. చక్కెరవ్యాధికి కూడా యిది మందే. ఆనపకాయ, బీరకాయ, పొట్లకాయలలో విటమిన్లు పుష్టిగా ఉండడమే గాక సులువుగా జీర్ణమౌతాయి. అందుకే పత్యానికి యీకూరలు వాడతారు. వంకాయ ఆరోగ్యరీత్యా మంచిచెడ్డలెలా ఉన్నా ఇది రుచి రాజము. "వంకాయ వంటి కూరయును, లంకాపతిపైరి వంటి రాజులు కలరే' అంటారు ఓ కవి. బెండకాయ ముదరకుండా ఉంటే మంచి ఆహారం. ముదిరితే మాత్రం ఒక ముతకసామెతుంది. "బెండకాయ ముదిరినా బ్రహ్మచారి ముదిరినా ప్రమాదం' అని. అందుకే కోసేటప్పుడు యీకాయలు ముచ్చికలు విరిచి చూసుకుంటారు.

బూడిద గుమ్మడికాయ వడియాలు పెట్టుకొని వేపుకుతింటే బలే రుచిగా ఉంటాయి. దీని గింజలు కడుపులో పాములున్న వాళ్ళకి పాములమందే.

ఆ కు కూ ర లు

గోంగూర పచ్చడి తెలుగువారి ప్రత్యేకతను తెలిపే వంటకం. దీనినిండా ఖనిజ లవణాలుంటాయి. బచ్చలకూర, తోటకూర, పొన్నగంటి కూర, మెంతుకూర, సుఖవిరేచన కారులు. మలబద్ధాన్ని తొలగిస్తాయి. పొన్నగంటికూరను సంస్కృతంలో 'జనార్నవ' అంటారు. దీనిలో బంగారు ఖనిజం ఉందట. తమిళంలో 'పొన్న' అంటే బంగారం అని అర్థం. దీన్నిండా 'ఎ' విటమినే. అందువల్ల కంటిజబ్బులకు ఇది ఉపయోగకారి.

మామూలుగా యివికడుపు నింపుకోవడానికి తింటున్నా మనుకున్నా మనిషి జీవితానికి కావలసిన పోషక పదార్థాలు నిండిఉండడంతో అవి అందుబాటులో ఉండేలాగ ఆలోచించి జానపదులు పెరళ్ళలో పెంచేవారు. ఈ పౌష్టికాహారంతో ఆరోగ్యంగా నూరేళ్ళు బ్రతికేవారు. ఇప్పుడు చెట్లను పెంచడం మాని కొట్టేయడం ప్రారంభించాం ప్రతి గజం స్థలంలోనూ యిల్లు కట్టేసి అద్దెలకిచ్చేసి ఆదాయం సంపాదించేయాలని. ఇది పల్లెలకు కూడా ప్రాకిపోయింది. అందుకే "సుజలాం, సుఫలాం, మలయజ శీతలాం, సస్యశ్యామలాం" ప్రార్థనకే పరిమితమైపోయింది. చెట్లులేక

పోవడంవల్ల మంచిగాలి కరువు – వర్షాభావం ఏర్పడి మంచినీళ్ళ కరువు. వర్షాలులేకపోవడం వల్ల పంటలకరువు. అందుకే మరల పెరట్లో చెట్లు పెంచడం, కనీసం మనిషికొకచెట్టు నాటడం యీనాడు అందరూ చేపట్ట వలసినపని.

విహారం

" ఆడనే మక్కాని ఈడనే గడవేసి
పడవెక్కి భద్రాద్రి పోదామా
చలి గంగస్నానాలు చేదామా "

జానపదులైన క్రొత్తజంటల విహారయాత్రలు ఇవి. వీరివిహార యాత్రలలో ముఖ్యమైన తీర్థయాత్రలు. అంతర్వేది, పొన్నాడ, చొల్లంగి, కోరుకొండ, కోటిపల్లి, వాడపల్లి మొదలగు తీర్థాలకు యెడ్లబళ్ళు కట్టుకొని మూటకూళ్ళు వట్టుకొని కుటుంబాలకు కుటుంబాలు తరలి వెళతారు. దగ్గర తీర్థాలకు కాలినడకనే వెళతారు – ఇరుగు పొరుగు వారితో జట్లుజట్లుగా కూడి. దూరప్రాంతాలైన తిరుపతి, సింహాచలం, అన్నవరం వగైరా పుణ్యక్షేత్రాలకు మొక్కుబడుల పేర్లతో రైలులో వెళతారు. ఈ ప్రయాణాలలో అటుకులు మూటకట్టుకొనిపోయి ప్రయాణం మధ్యలో అన్నానికి బదులు అవి నీళ్ళలో నానబెట్టుకు తింటారు. జాతర్లలో, తీర్థాలలో వీరు స్వేచ్ఛగావిహరిస్తూ మంచం పకోడీలు, జీళ్ళు, కరకజ్జం, కడ్డీలు కొనుక్కు తినడం, లక్కపిడతలు, కొయ్యబొమ్మలుకొని తెచ్చుకోవడం, స్త్రీలు రక రకాల గాజులు తొడిగించుకోవడం చేస్తూ ఎంతో ముచ్చటగా తిరుగుతారు. రంగులరాట్నం సరదా విపరీతం. పురుషులు రంగుల రాట్నంలో గుర్రాలు, ఏనుగులు సింహాలమీద ఎక్కగా, స్త్రీలు ఉయ్యాళ్ళలో కూర్చుం టారు. రంగులరాట్నం గిర్రున తిరుగుతుంటే వాళ్ళ కళ్ళు గిర్రున తిరిగిపోయి, గాలిలో తేలిపోయి ఏదో లోకంలోకి ఎగిరిపోతున్నట్టు మధురానుభూతిని పొందుతారు. ఈ రంగులరాట్నం సాహిత్యంలో అనాదికాలం నుంచీ కనిపిస్తోంది. చంద్రశేఖర శతకంలో దీని ప్రస్తావన యిలా ఉంది.

" .... సం
బరమరి దెల్పు మింకొక పబావము
రంకులరాటమెక్కి నే
తిరిగిన సాటిరాదని నుతించును,"

పాల్కురికి సోమనాథుని బసవ పురాణంలో యిలా వుంది -
" చటిల సంస్కృతి జీవ ఘట చక్రి కర్మ
పటు పరివర్తన భ్రమణంబు గూర్చి
కీలు వొందించి యాక్రియ రాటనముల
వాలి యాడించు నా వడ్రంగియతడు"

ఈ విహారాలు పెళ్ళికాని పిల్లల పెళ్ళిచూపులకు ఒక సాధనం అవుతాయి. ఇలా ఇతర ప్రాంతాలకు వెళ్ళడంలో దేశంలోని మంచి చెడులు, ప్రజల సాధక బాధకాలు అవగత మవుతాయి. ఇలా కొన్ని కుటుంబాలు కలిసివెళ్లి ఒకరి కష్టసుఖాలు ఒకరు పంచుకొనడం వల్లవారిలో ఒకరిపై ఒకరికి ప్రేమానురాగాలు పెరుగుతాయి. పల్లెలలో సాధారణంగా స్త్రీ పురుషులు పొలాల్లో పనిపాట్లు సాగించుకొంటూ పైరగాలి ఆశ్వాదిస్తుంటారు నిత్యమూను. ఇదే నిజంగా ఆరోగ్యకరమైన విహారం.

వ్య వ హా రం

1. మ ర్యా ద లు :

అతిథులువస్తే ముందుగా కాళ్ళుకడుక్కోవడానికి నీళ్ళు ఇస్తారు. వీధిలోనే వాళ్లు కాళ్ళు కడుక్కొని లోనికి ప్రవేశించాలి. దీనివల్ల సూక్ష్మ క్రిములు వారి కాలిదూళితో ఇంటిలోనికి రాకుండా నిరోధించబడుతుంది. ఆ కడుక్కొనేటప్పుడు చిన్న పొడికూడా ఉండకుండా కడుక్కోవాలి. ఈ పొడిగానీ ఉంటే అందులో శని ప్రవేశిస్తుందట. దానికి జానపదులు నలదమయంతుల కథ ఉదాహరిస్తుంటారు. నలుడు అన్నిట పరిశుద్ధుడే గాని ఒకరోజు కాళ్ళు కడుక్కొనేటప్పుడు మడమపై చిన్న పొడిభాగం ఉండిపోయిందట. ఎప్పుడెప్పుడా అని ఎదురుచూస్తున్న శని దీనితో అవకాశం చిక్కి ఆవహించి అష్టకష్టాలూ పెట్టాడట.

తరువాత ఉప్పుకలిపిన చల్లని మజ్జిగ దాహం ఇస్తారు. ఆపైన వాళ్లో మంచం వేస్తారు. చాలామంది ఎంతదూరం అయినా నడిచే వెళతారు. అందువల్ల అలసి ఉంటారు. వారు ఆ మంచంమీద కూర్చొనిగాని పడుకొనిగాని సేద తీర్చుకుంటారు. ఇందులో రాజుల మర్యాదవేరు, వెలమలు, రాజులు చాపవేసి తమరు దయచేయుండంటే తమరు దయ చెయ్యండంటూ అందరూ చాపచుట్టూ నేలమీదే కూర్చోవడం విచిత్రం.

2. పెళ్ళిభద్రత :

పిల్లల పెళ్ళి పెద్దలే నిర్ణయిస్తారు. అందువల్ల వారి నిత్యజీవితంలో వచ్చే పొరపొచ్చాలకు పెద్దలు బాధ్యత తీసుకొని సరిచేస్తారు. అంటే పెళ్ళికి ఇలా సాంఘిక భద్రత కల్పించబడిందన్న మాట.

3. సెక్సు విజ్ఞానం :

ఇది అతి సులువుగా అందరికీ బోధపడేటట్లు దేవాలయాలపై బూతు బొమ్మలు వేయించడం ఒక పద్ధతి. పెద్దవాళ్ళు పెళ్లయి వయసొచ్చిన బిడ్డల దగ్గర అప్పుడప్పుడు మర్మ గర్భితంగా సెక్సు విషయాలు మాట్లా డటం మరొకపద్ధతి. శోభనం దివాన పెద్దముత్తైదువులు రతి విషయాన్ని రహస్యంగా వివరించి చెబుతారు స్త్రీకి. పురుషుడికి మగవారిలో ఒకరు బోధపరుస్తారు. ఆ దంపతుల్ని అత్యంత సన్నిహితులను చేయడానికి ఒకరు ఎంగిలి చేసిన పాలు మరొకరితో త్రాగించడం వగైరా చేయిస్తారు.

4. పరిశుభ్రత :

ఉదయం లేవగానే ప్రతివారూ వారి వీధి తుడిచి పేడతో కళ్ళాపు చల్లి దానిపై ముగ్గులు పెట్టడం మొదటి చర్య. దీనివల్ల పరిసర కాలు ష్యం నివారించబడుతుంది. ముగ్గువల్ల వీధికి అందం రావడమేకాక సూక్ష్మ క్రిమిసంహారం జరుగుతుంది. పండుగ పేరుచెప్పి తరుచు ఇల్లు అలుకుట కూడ ఇందుకోసమే.

5. మైల పట్టడం

ఇంట్లో ఎవరికైనా బిడ్డ పుట్టినపుడు పదిరోజులు మైల పాటించి పదవ రోజున పురిటి స్నానం చేయిస్తారు. అప్పటి వరకూ ఆ పురిటి ఇంట్లోకి ఎవ్వరూ వెళ్లరు. వెళ్లినవారు వెంటనే ఆ బట్టలు విడిచి తల స్నానం చేస్తారు. ఆ పురిటిగదిలోని సూక్ష్మక్రిములు బయట ప్రపంచం

లోనికి రాకుండా ఏర్పరచిన కట్టుబాటు ఇది. ఈపురిటినీళ్ళనాడు ఇరుగు పొరుగువారు బంధుమిత్రులు ఒక్కొక్క ఇంటినుంచి ఒక్కొక్క బిందె నీళ్ళు, నలుగుపిండి, పసుపుముద్ద పంపుతారు. అంటే ఈ పదిరోజుల పురిటికి పరిశుభ్రతకు నీళ్ళు, నలుగుపిండి విశేషంగా అవసరం అవుతాయి. కాబట్టి ఒకే ఇంట్లో అన్నినీళ్లు లభ్యంకాకపోవచ్చు - అందువల్లనే ఈ సహకారాన్ని సంప్రదాయంపేరుతో యిలా అందిస్తారు.

అలాగే ఎవరైనా చనిపోతే ఆ వంశంవారు పదిరోజులు మైల పడతారు. పదవరోజున దిన కార్యక్రమానికి వంశంలో ఇంటికి ఒకరు హాజరై ఊరిచివర చెరువులోగాని, కాలువలోగాని అందరూకలిసి స్నానం చేసి, శుద్ధి కార్యక్రమంలో పాల్గొంటారు. ఆ రోజు దినకార్యానికి వారం దరికీ భోజనం పెట్టాలి. కారణం - అందులో ఇతర గ్రామాలనుంచి వచ్చినవాళ్లుంటారు. దీనిని తట్టుకొనుటకు సహాయంగా ఆ వంశం వారు ప్రతి ఇంటినుంచి బియ్యం, ఉప్పు, పప్పు, చింతపండు, పెరుగు తమ మనిషికి సరిపడగా ఒక కావిడిలో వేసి ప్రతి ఊరునుంచి, ప్రతియింటి నుంచీ పంపిస్తారు. ఇది ఒక సానుభూతి ప్రక్రియగానే కాకుండా ఆర్థికంగా ఆ యింటివారిని ఇబ్బంది పడకుండా చేస్తుంది.

6. రచ్చబండ తీర్పులు :

కుటుంబ తగువులు, ఇంటి తగువులు, పొలం తగువులు, వ్యక్తుల మధ్యతగువులు వారిలో వారే పెద్దలను నిర్ణయించుకొని వారిద్వారా రచ్చబండమీద పరిష్కరించుకుంటారు. దీనినే రచ్చబండ తీర్పులు అంటారు. అన్ని కులాలవారూ ఒకరినొకరు అన్నా, బావా, మామా, అక్కా, వదినా, అత్తా అని వరసలుపెట్టి పిలుచుకుంటూ కలసి మెలసి బ్రతుకుతారు. పెద్దలు వీరి తగువులలోని లోతులు తెలుసుకొని నిష్క పటంగా తీర్పులు చెపుతారు. అందుకే అవి అందరికీ శిరోధార్యం - ఖరీదులేనివి. * "నిరక్షరాస్యులు అజ్ఞానులుకారు. జ్ఞానాన్ని సంపాదించు కోడానికి అక్షరాస్యత ఒక అవకాశం మాత్రమే. కనుకనే జానపదులు అజ్ఞానులుకారు_అనుభవజ్ఞులు. అనుభవం మనిషికి జ్ఞానాన్ని యిస్తుంది.

---

* 'ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం' లోని 'తొలిపలుకు'
డా॥ ఇరువెంటి కృష్ణమూర్తి

తమ అనుభవాలవల్ల తమకు అందిన సంస్కారంతో ఎన్నో శారీరక, సాంఘిక, మానసిక సమస్యలకు పరిష్కారాలు కనుగొని తరతరాలుగా తమకు ఎదురౌతున్న ఇక్కట్లను ఎదుర్కొంటుంటారు"

7. కులాలు

జానపదులలో కులాలు ఉన్నాయి గాని కుల వైషమ్యం మాత్రం తక్కువ. కుల కట్టుబాట్లు, ఆచారాలు ఎవరికి వారివి వేరుగా ఉంటాయి. పెద్ద కులాలలో పాతివ్రత్యం విధిగా పాటించాలి. పరపురుషసాంగత్యం భార్యను భర్త విడిచిపెట్టేదాకా పోతుంది. భర్త చనిపోతే ఆమె విధవ రాలుగా జీవితాంతం బ్రతకవలసిందే. వ్యభిచార నేరానికి సంఘంలో వెలివేయడం కూడా కద్దు. ఇక మగాడిసంగతికి వస్తే ఏకపత్నీవ్రతం ప్రశంసనీయం – పిల్లలు పుట్టనప్పుడు బహుపత్నీ వ్రతం నిషేధంకాదు. ఒక కాలంలో ఉంపుడుకత్తెలను ఉంచుకోవడం ఆ వ్యక్తి గొప్పతనానికి నిదర్శనంగా ఉండేది. కొన్ని కులాలలో భార్యాభర్తలకు సరిపడకుంటే పెద్దలు విచారణచేసి కులతప్పులు వేసి విడాకులు ఇప్పిస్తారు. వారు పునర్వివాహం చేసుకోవడాన్కి అనుమతిస్తారు. కొన్ని కులాలలో స్త్రీలు అలా ఏడు మనువులు వరకూ వెళ్ళవచ్చు.

ఔదార్యం :

పెద్దరైతులు తమ పొలాలలో పండే పంటను వారిదగ్గర పనిచేసే పాలికాపులకు, కమతం మనుషులకు ఉదారంగా పంచిపెడతారు. అందు వలన వారు తమరైతులకు లాభాలు ఎక్కువ రావాలని ఎంతో శ్రద్ధగా పొలాల ఆలనా పాలనా చూసి పంట ఎక్కువ పండేటట్లు చేస్తారు. నిజానికి వాళ్ళు స్వంతపొలాలుగా చూసుకుంటారు. రైతులు పాలికాపులకు ముద్దొద్దులా భోజనంపెట్టి తమ స్వంతబిడ్డలుగా చూసుకుంటారు. అందుకే విచ్చలవిడిగా వదిలేసినా పొలాలలో దొంగతనాలు ఉండవు. ఒకసారి ఒకరైతుచేలో ప్రక్కరైతుతాలూకుపాలేరు పచ్చగడ్డి దొంగ తనంగా కోసేస్తే ఈరైతుపాలేరు అతనితో పోట్లాడి ఆ గడ్డిమోపు విడిపించుకొని రక్తసిక్తమైన దేహంతో ఆ గడ్డిమోపు తన రైతు దగ్గరకు తీసుకొచ్చాడు. అదీ వారి స్వామిభక్తి. దొంగతనం చేసినవారిని పోలీస్ స్టేషన్‌కి పంపడం కాకుండా ఊరిపెద్దలు రచ్చబండమీద విచారించి శిక్షిస్తారు. ఇలాంటి ఆరోగ్యప్రదమైన విధానాలతో జానపదులు తమకు

తామే సరిదిద్దుకుంటారు. వ్యవసాయం చేయడంలో కొన్ని కమతాలు కలిసి సమిష్టిగా తమపొలాలు దున్నుకోవడం, కుప్పనూర్పులు చేసుకోవడం చేస్తారు. పొలాలలో పంట బాగా పండినప్పుడు దానికి దిష్టి తగలకుండా గడ్డితో మనిషిబొమ్మచేసి దానికి దుస్తులుతొడిగి చేనుమధ్య కర్రపాతి కొందరు మట్టిముంతకు సున్నంతో బొట్లుపెట్టి మనిషిముఖంలాచేసి నిలబెడతారు. ఇందులో దిష్టితగలకుండా చేయుట ఒక ఆలోచన అయితే, రాత్రులు దొంగలకు ఎవరో మనిషికాపలా ఉన్నాడనే భ్రాంతి కలిగించడం ఒక ఆలోచన. అక్రమంగా పశువులు ఇతరుల పొలాలలో మేస్తూ ఉంటే దానిని అరికట్టే కట్టుబాటు బందెలదొడ్డిలో పెట్టడం.

" గట్టిగా పెంపదక్షతలేక నూరూర
బందెల పడిపోయె పశుగణంబు" (మనుచరిత్ర)

దీనినిబట్టి ఈ బందెల దొడ్డి అనేది 16వ శతాబ్దినాటికే ఉంధన్న మాట.

9. వృత్తులు :

మేదరులు బుట్టలు, తట్టలు అల్లుతారు. తాపీపనివారు ఇళ్ళు కడతారు. కరణాలు లెక్కలు వ్రాస్తారు. పురోహితులు గ్రామంలో ఇంటింటికీవెళ్ళి శుభాశుభాలు చెప్తుంటారు. కమ్మరులు రైతుకు కావలసిన నాగళ్ళు, కొడవళ్ళు, గునపాలు, పారలు వగైరాతయారుచేస్తారు. కంచరులు, చెంబులు, బిందెలు, డేగిశాలు వగైరా తయారు చేస్తారు. కంసాలి వెండి, బంగారు ఆభరణాలు తయారుచేస్తాడు. చాకళ్ళు బట్టలు ఉతుకుతారు. మంగళ్ళు క్షుర కర్మ చేస్తారు. మాదిగలు చెప్పులు కుడతారు. దేవాంగులు బట్టలునేస్తారు. కోమట్లు అంగళ్ళు నడుపుతారు. ఇలా ప్రతి గ్రామంలో రైతులతో పాటు ఈ వృత్తులవారు ఉండుట వలన ఏగ్రామానికాగ్రామం స్వయం పోషకం అయ్యేది.

10. నిత్య జీవనం :

ఎండకూ, వానకూ తలపై గొడుగులు వేసుకొని తిరుగుతారు. ఇవి తాటాకు గొడుగులు. వానకు జమ్ముతో తయారుచేసిన గూడచాపలుకూడా వాడతారు. గాలికోసం తాటియాకు విసనకర్రలు, కూర్చొనుటకు తుంగచాపలు జానపదుల వ్యవహార సామాగ్రి.

11. సంఘ జీవనం :

కలిగిన వాళ్ళలో స్త్రీలు కాళ్ళకు కడియాలు, నడుముకు వడ్డాణం దండకు కడియం, చేతులకు మురుగులు, మెడలో కాసులపేరు, నాన పట్టిడ వగైరా వెండి, బంగారు ఆభరణాలు ధరిస్తారు. వివాహిత స్త్రీ మెడలో బంగారంతో చేసిన మంగళసూత్రాలు కట్టుకుంటారు. నిర్ధను పసుపుకొమ్ము కట్టుకుంటారు. భర్తయే స్త్రీకి సర్వస్వం. దీనివ గృహజీవితం నిరపాయం; వీరిది సమిష్టి కుటుంబ పద్ధతి. కలిసి శ్రమిం చడం కలిసి జీవించడం వీరి జీవన సరళి.

12. ఇళ్ళూ వాకిళ్ళు :

వీరి ఇళ్లు మండువా లోగిళ్లు. వీరిది సమిష్టి కుటుంబపద్ధతి. ఒకే గర్భానపుట్టిన సోదరులు పెరిగి పెద్దవాళ్లై వివాహము చేసికొని పిల్లల్ని కంటున్నా ఆస్తిని పంచుకొని వేరేకాపురాలు పెట్టక, కలిసిమెలిసి ఆ ఇంటి లోనే కాపురం ఉంటూ జ్యేష్టసోదరుని పెత్తనం మీదనే నడుచుకుంటారు. మనుమలు మునిమనుమలు పుట్టినా చాలా కుటుంబాలలో ఏకకుండ కూడే. ఇంటిముందు అరుగులు, ప్రక్కనవాకిలి, వెనకవైపు పెరడు సాధారణంగా వీనిలో తీర్చిదిద్దబడతాయి. సామానులు దాచుకోవడానికి అటకలు, మిద్దెలు వేసుకుంటారు. బట్టలు ఆరబెట్టుకొనడానికి దండెం కడతారు. ప్రతి ఇంటికి కోళ్ళగూడు, దాలిగుంట, పశుశాల ఉంటాయి. ఆకోడి గుడ్లు, మాంసము వీరికి ఇంటసిద్ధంగానుండే కూరపదార్థాలు. దాలిగుంటలో పాలు కాచుకుంటారు. అంటే ఎండుపిడకలు గుండ్రంగా పేర్చి, దానికి అగ్నిముట్టించి దానిపై పాలు కాయడం, పప్పు వండడం పరిపాటి. పొయ్యిమీద వంటయితే పిడకలు, పుల్లలు వాడతారు. ఇలా అన్నీ అందుబాటులో ఉంచుకొని తృప్తిగా జీవనం సాగిస్తారు జానపదులు.

13. ఆ చా రా లు :

నిత్యజీవితంలో అలవాటుగా చేసే పనులు తరతరాలుగా ఆచరించ బడటంవల్ల ఆచారాలుగా పిలవబడుతున్నాయి. జానపదులది కర్మ సిద్ధాంతం. చెట్లుల్ని, పుట్టల్ని, రాళ్ళనీ, రప్పల్ని, సూర్యుణ్ణీ, విగ్రహాల్ని అత్యంత భక్తితో పూజిస్తారు. రావిచెట్టుకు, వేపచెట్టుకు పెళ్ళిచేసి పుణ్య కార్యంచేసినట్లు భావిస్తారు. ఈ చెట్లు ఔషధపరంగా చాలా విశిష్ట మైనవికదా! ఆ విశిష్టతను గుర్తింపచెయ్యడానికే యిలాంటి క్రతువు

చేర్పరచడం. వేపచెట్టు ఔషధ ప్రక్రియకు ఎన్నో రీతులఉపయోగించే వృక్షం - దాని ఆకులు, ఈనెలు, బెరడు, లోపలిచెక్క, వేళ్లు అన్నీ క్రిమిసంహారాలే. ఇక రావిఆకు - దానిమీద ఏదికలిపినా రసాయనిక సంయోగం పొందనిది. అందువల్ల ఔషధ సేవనంలో తేనె మొదలగు అనుపానాలతో భస్మాలను ఈ ఆకులలోనే కలిపి నాకుతారు. పురుషులు తలపైపాగా, మూతిమీసం, కాళ్లకు కిర్రుచెప్పులు ధరిస్తారు. పాగా తలకు ఎండ తగలకుండా కాస్తుంది. పైగా తలకు ఏదెబ్బాతగలకుండా చేస్తుంది. మీసం ఉచ్ఛ్వాస నిస్వాసలలో గాలిని చల్లబరుస్తుంది. పొలాలలో పాములు, పురుగులు ఈ కిర్రుచెప్పుల శబ్దానికి తప్పుకుని దూరంగా పోతాయి. అందుకని పొలాల్లో తిరిగేవారు ఈ కిర్రుచెప్పులుతొడుక్కొని తిరుగుతారు. స్త్రీలు ముఖానికి పసుపు, కళ్ళకు కాటుక, కాళ్ళకు పారాణి రాసుకుంటారు. పసుపు ముఖానికి మెరుగుఇచ్చి రోమాల్ని హరిస్తుంది. కాటుక కంటికి అందాన్ని కూర్చుటేకాకుండా కంటిరోగాలను కూడా చేరకుండా చూస్తుంది. పారాణి సూక్ష్మక్రిములను దూరంచేస్తూ ఇనుపముక్క వగైరా గుచ్చుకున్నప్పుడు సెప్టిక్ కాకుండా కాస్తుంది. ఈ ఆచారాలలో అంతర్గతంగా కొన్ని ఆరోగ్యసూత్రాలు ఇమిడి ఉన్నాయి.

ముత్తైదువలెవరైనా తమ ఇంటికి వస్తే వెళ్లేటప్పుడు పుణ్యస్త్రీ అయిన ఆ ఇంటామె కుంకుమతో తాను ముందు బొట్టుపెట్టుకొని తరువాత ఆమెకు బొట్టుపెడుతుంది "దీర్ఘ సుమంగళీ భవ" అని. ఇక్కడ అతిథికి బొట్టు పెడితే చాలదా, తనుముందు బొట్టు పెట్టుకోవడం దేనికి అనే ప్రశ్న రావచ్చు. విధవరాండ్రు బొట్టుపెట్టుకోరాదు. వారు ఇతరులకు బొట్టు పెట్టడం కూడా అమంగళం. అందువల్ల తాను ముందు బొట్టు పెట్టుకోవడం ఎదుటివారికి తానుకూడా పుణ్యస్త్రీనే అని తెలియచెప్పడమన్న మాట.

14. చావు బ్రతుకులు :

మనిషి మంచం మీద చనిపోడం అరిష్టమని జానపదులు మనిషి చచ్చిపోతాడనుకొన్నప్పుడు మంచం మీదనుంచి క్రిందికి దించి ఎండు గడ్డిలో పడుకోబెడతారు. ఈ గడ్డిలో పడుకోబెట్టడం వల్ల చల్లబడ్డ దేహం వేడెక్కి మరల ప్రాణం పుంజుకొనే అవకాశం ఉంటుందేమో అనే ఆశ. అంతేకాకుండా ప్రాణంపోయే ముందు తులసాకు పసరు పిండి నోట్లో పోస్తారు. ఇది ఆఖరి మందుగా ప్రయోగించడమన్న మాట.

తులసాకు శక్తివంతమైన ఓషధికదా! మనిషి చచ్చిపోయినపుడు మరీ వృద్ధుడైతే శ్మశానానికి ఊరేగింపుగా తీసుకెళతారు. ఈ ఊరేగింపులో బాజాబజంత్రీలు కూడా పెడతారు. పెళ్ళి ఊరేగింపులాగ - కానీ, పెళ్ళి బాజా వేరు, చావు బాజా వేరు. చావుబాజాకు వీరణంమీద "టమకటట్టమక టమకటట్టమక" అని ఒకేలా వాయిస్తారు. ఇంకే వరసలూ వాయించరు. దీన్నిబట్టే చావుబాజా అని తెలుసుకోవచ్చు చూడక్కర లేకుండానే. వివాహం కాని వారిని తాటియాకు చాపలో చుట్టబెట్టి ఏక కర్రకు కట్టి శ్మశానానికి మోసుకెళ్తారు. వివాహితులైతే కటుకుకట్టి, దానిపై పరుండ బెట్టి పైన ఏడుకట్లులు బిగించి మోసుకెళతారు. కటుకు అంటే రెండు వెదురుగడలు రెండు అడుగుల దూరంలో ఎదురెదురుగా పెట్టి ఏడుచోట్ల రెండేసి వెదురుముక్కలు కత్తెరలా పెట్టి ఆరెండు గడలనూ కలుపుతూ కట్టబడే శయ్య. దీనినే 'పాడె' అనికూడా పిలుస్తారు. ఇలా తీసికెళ్ళే టప్పుడు దారిలో అక్కడక్కడ మూడుచోట్ల దింపి, కాసేపు ఉంచి, మరల భుజానికి ఎత్తుకొని మోసుకెళ్తారు. ఈ ప్రదేశాలనే దింపుడు కళ్లాలంటారు. ఇలా అక్కడక్కడ దించడంతో ఒక ఉద్దేశం ఇమిడి ఉంది. ఆమోసుకురావంలోని ఊపులో మరల గుండె కదిలి కొట్టుకోవడం ప్రారంభిస్తుందేమోననే ఆశ. దీనినే దింపుడు కళ్ళం ఆశ అంటారు. శవాన్ని తీసికెళ్ళేటప్పుడు సానుభూతిగా బంధువులు, మిత్రులు, ఇరుగు వారు, పొరుగువారు అందరూ కూడావెళతారు. శవంమీద పూలూ, బుక్కా, డబ్బులు చల్లుతుంటారు. ఈ ఏడుకట్ల కొయ్యల సవారికి కొన్ని కులాలలో వేరేపద్ధతి ఏర్పాటుచేసి మోసుకెళ్తారు. విశబ్రాహ్మణులు, దేవాంగులు రెండు కర్రలమీద గుడిలా కట్టి, గుడ్డతో మూడు వైపులా మూసేసి, ఎదుటవైపు కనిపించేలా అందులో శవాన్ని కూర్చోబెడతారు. గుడిపై ఇత్తడిచెంబు పెడతారు. దానినే "అనంతశయనం" అని పిలుస్తారు. నలుగురూ నాలుగువైపులా భుజాలమీద ఈ కర్రలు పెట్టుకొని మోసుకొని తీసికెళ్ళి పాతిపెడతారు. ఈ శవాన్నికూడా ఊరేగింపుగా తీసికెళతారు. కుదుపుకి అనంతశయనంలోని శవం తలకాయ అటు యిటూ ఊగుతుంటే వీరణం వాయిద్యం "తట్టాం గొయ్యి తియ్యి, నాడబ్బు నాకియ్యి" అన్నట్టు వినబడుతోందని ఆ వాయిద్యాన్ని అలా వాగ్రూపంలో పిల్లలు అనుకరిస్తుంటారు. క్షత్రియుల విషయానికొచ్చే సరికి వారిచావులో ఒక విశేషం చెబుతారు. "రాచపీనుగ తోడు లేకుండా

చావదట'. ఈ మాట ఎలాపుట్టిందో పరిశోధించ వలసివుంది. ముస్లింలు, క్రైస్తవులు శవాలను పెట్టెలలో పెట్టి మోసుకెళ్లి పాతిపెడతారు. తురకల శ్మశానంలో హిందువులను పాతిపెట్టనీయరు. దీని మీద తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో ఒక చిత్రమైన జానపద గాథ కూడా చెపుతుంటారు దోమాడ కరణం చచ్చీ సాధించాడు బ్రతికీ సాధించాడు అని. ఆ కరణం బ్రతికి ఉన్నప్పుడు పన్నుల వసూల పేరుతోనూ, లంచాల పేరుతోనూ ఆగ్రామస్తులను కాల్చుకు తినేవాడట. అయితే చచ్చిపోయేముందు ఊరి వారందరిని పిలిచి తాను చేసిన పనికి పశ్చాత్తాప పడుతున్నానని కళ్ళనీళ్ళు పెట్టి తన చివరికోరిక ఒకటి తీర్చమని దీనంగా కోరాడట – ఏమంటే– తురకల శ్మశానం దగ్గర తనను ఖననం చేయమని. ఓస్ ఇంతేగదా అనివారు తీసికెళ్లి ఆ శవాన్ని అక్కడ పాతిపెట్టారట. దానితో తురక లంతా తిరగబడి వీళ్ళమీదికి కత్తులు దూస్తే అదోపెద్ద యుద్ధరంగంగా మారిందట. పైగా చట్టప్రకారం న్యాయస్థానం ఆ కప్పెట్టినవారికి శిక్షలు వేసిందట.

మిగిలిన జాతులు శవాన్ని కట్టెలతో కాల్చి బూడిద చేస్తారు – పెండ్లికానివారిని మాత్రం యిలా దహనం చేయక ఖననం చేస్తారు. మూడవరోజున 'చిన్న దినమని' ఆరోజు అన్నం, పాయసం వగైరా మృతునికి ఇష్టమైన పిండివంటలుచేసి ఆకులో ఉంచి మదురు మీద పెడతారు.

"గృధ్ర వాయసాది రూపేణ ఉపభుంక్ష్వా" అంటే చనిపోయిన వారు కాకిరూపంలోనో గ్రద్దరూపంలోనో వచ్చి తింటారని అర్థం. అవికాకులు ముట్టుకోకపోతే మృతునికి కావలసినది ఇంకా ఏదో మిగిలి పోయిందని భావిస్తారు.

15. దాన ధర్మాలు :

ఇంటికి భిక్షానికి వచ్చిన ముష్టివారిని పొమ్మనకుండా దోసెడు బియ్యం వేస్తారు. రాత్రులు "మాదాకబలం బాబయ్యా" అంటూ వచ్చే గంగిరెద్దులవారు వగైరాలకు గిన్నెతో తెచ్చి అన్నం ముద్దలువేస్తారు. చారు, కూరలు, మజ్జిగకూడా పోస్తారు. లేదుపో అనడం ఎక్కడో గాని ఉండదు. అలాగే పంట కాలంలో భిక్షుకులకు పొలాల్లో వరిమోపులు,

వంపనలు దానం చేస్తారు. దీనిలో కూడా ఒక పరమార్థం ఇమిడివుంది. ప్రత్యక్షంగా అది దానంలా కనిపించినా పరోక్షంగా వారి దృష్టి తమ సొత్తుమీద పడకుండా చూసుకోవడం. ఇలా కలిగినవారు దానధర్మాలు చేయకుంటే, వారు ఆకలిబాధకు తాళలేక వీరి ఇండ్లపై పడి ఏ అఘాయిత్యం అయినా చెయ్యవచ్చు. పొలాలలో పంటయింటికి చేరకపోవచ్చు కూడా. తమ మీద వ్యతిరేక భావాలు వాళ్ళలో కలగకుండా యిలా సమాధాయించడం అనే విజ్ఞానం ఈదానాలలో దాగి ఉందనిపిస్తుంది.

16. నోములు :

* "మాంగల్య సంరక్షణ, ముాసిన ముత్తెం వలె అత్తవారింట సంచరించగలుగుట అనే లక్ష్య సాధనపై ఎన్నియో నోములు ఆచరణలోనికి వచ్చినవి. బాలికలను ముద్దియలును, పెరిగి పెద్దవారగు లేత వయస్సునందు వారికి సౌశీల్యము, మితభాషిత్వము, పులుగడిగిన ముత్తెం వలె నుండుట మొదలగు ప్రశంసనీయమైన లక్షణములు నేర్పుటకివి ఎంతయో తోడ్పడుననుట నిర్వివాదాంశము".

** "ఆడపిల్లలు ఎప్పటికైనను తాము జన్మించిన చోట ఉండక మరియొక చోటకి పోవలసినవారే కదా! క్రొత్తవారి నడుమ కొత్త కొత్త గృహ మర్యాదలతో మెలగవలసిన కొత్తడి ఎంతమెలకువతో అణకువతో మెలగవలసి యుండునో? అట్లు కొత్త ఇంట మెలగవలసిన నడవడులు నేర్పవలసిన బాధ్యత ఎవ్వరిది? తల్లినే. అయితే ఆ పద్ధతులు అన్నియు కాగితముపై వ్రాసి వల్లెవేయించిన బాలిక అట్టి మర్యాదలు నేర్చుకొనగలదా? అది శిక్షణ మార్గముగునా? కాదు. అందు ఆకర్షణ లేదు. ఉత్సాహం లేదు. ఆనందం లేదు. ఒక పాటగనో, పద్యముగనో, కథగానో, వ్రతముగానో ఉన్న అది చిత్తాకర్షకముగా ఉండగలదు. ఇతరుల ఇంట అణకువతో మెలగవలసిన బాలలకు సదాచార సంపత్తియందు సుశిక్షణ మొసగుటకే మన ప్రాచీనులు ఆడబిడ్డలకు చిన్నతనముననే నోములు పట్టించు ఆచారము ఏర్పరచిరి."

---

* ఆంధ్రుల చరిత్ర- సంస్కృతి పుట 83 (ఆచార్య ఖండవిల్లి లక్ష్మీ నిరంజనం)

** విజ్ఞాన సర్వస్వము, తెలుగు సంస్కృతి

1. ఉదయ కుంకుమ నోము :

బాలికకు వివాహమైన సంవత్సరమున మాఘ మాసంలో రథసప్తమి నాడు తులసికోట వద్ద ఏరు పిడకలతో పాలు పొంగించి సూర్యునకు ప్రీతి కరంగా పొంగలి తయారుచేసి, ఆపైన గౌరీ పూజచేయించి నివేదన పెట్టి మొదటిదిగా ఈ నోము పట్టిస్తారు, ఈ నోము పట్టిన బాలిక ప్రతి రోజూ ఉదయమే లేచి ముఖం కడుక్కొని బొట్టు పెట్టుకుని, మరొక ముత్తైదువకు బొట్టుపెట్టాలి. ఇలా సంవత్సరం పరకూచేసి ఆఖరున ఒక ముత్తైదువకు తలంటి నీళ్ళు పోసి సకల భోజ్యములతో భోజనం పెట్టి చీర, రవికల గుడ్డ, కుంకుమతో నిండిన బరిణె, దక్షిణ తాంబూలాదులతో వాయనం ఇచ్చి ఉద్యాపన చేసుకోవాలి. ఈ నోముతో పాటు చిట్టిబొట్టు నోము, కాటుక గౌరినోము, నిత్యశృంగార నోము, పువ్వులు పండు - తాంబూలం నోము మొదలగు నోములు పట్టిస్తారు.

ఈ నోములన్నీ బాలిక జీవితారంభానికి తొలిపాఠాలు అని చెప్పవచ్చు.

2. చిట్టిబొట్టు నోము :

ఈ నోము పట్టిన బాల ఉదయమే లేచి కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని తలదువ్వి జడవేసుకుని, స్నానంచేసి, ఉతికి ఆరవేసిన మడిబట్టలు కట్టుకుని, బొట్టూ కాటుకా పెట్టుకుని పసుపూ, గంధంపూసుకుని, అక్షతలు పట్టుకుని -

" చిట్టిబొట్టు పట్టవలె సిరిగల ఇంట పుట్టవలె
పట్టుపుట్టము కట్టవలె పసిడినగలు పెట్టవలె
ఏడుగురన్నలతో పుట్టవలె ఏకచక్రం ఏలవలె
పదుగురన్నలతో పుట్టవలె పట్టభద్రుని చేపట్టవలె"

అనికథ చెప్పుకొని అక్షతలు పైన వేసుకోవాలి. తరువాత అయిదుగురు ముత్తైదువలకు పసుపురాసి, కుంకం బొట్టుపెట్టి, గంధంరాసి, బొట్టుకు క్రిందుగా గంధంచుక్కపెట్టి, దానిపై రెండు అక్షింతలు అంటించి, అక్షతలు వారి చేతిలో పెట్టి, పాదాలకు మ్రొక్కి అక్షతలు తలపై వేయించుకొని వారి దీవెన పొందుతారు.

దీనివలన బాలికలకు సౌభాగ్య చిహ్నాలైన హరిద్ర, కుంకుమల మీద శ్రద్ధా భక్తులు, పెద్దలమీద వినయవిధేయతలు ఏర్పడతాయి.

3. కన్నె తులసమ్మ నోము :

ఇది పెండ్లికాని బాలికలు ఆచరిస్తారు. పొద్దుటేలేచి స్నానంచేసి, తులసమ్మ దగ్గర ముగ్గులుపెట్టి, ఐదు ఒత్తులు వెలిగించి, శివరాత్రినాడు ప్రారంభించి ఏడాదిపాటు ప్రతిరోజూ ఇలాచేస్తారు. ఆఖరున ఒక కన్యకు ఉద్యాపన చేస్తారు.

ఉద్యాపన అంటే వ్రతసమాప్తి. ఆరోజునపూజించి ఆమెకు భోజనం పెట్టి దాన ధర్మాలు చేస్తారు. దానితో ఆ చిన్న వయసులోనే వారిలో ఒక క్రమశిక్షణ, దానబుద్ధి అలవడతాయి. వివాహం ఆలస్యమైన కన్నెలకు వివాహంలో సౌభాగ్యంకలిగించునని కొందరి విశ్వాసం.

4. నిత్య శృంగార నోము :

ప్రతిరోజూ సాయంకాలం ఒక ముత్తైదువకాళ్ళకు పసుపురాసి, పారాణి పూసి, నమస్కరించి, తాంబూలం ఇచ్చి, దువ్వెనతో తలసవరించి, అద్దం చూపడం దీని విధానం. ముగ్ధలకు అందంగా అలంకరించుట అంతర్లీనంగా ఇది నేర్పుతుంది.

5. మూగ నోము :

దీపావళి మొదలు కార్తీక శుద్ధ పూర్ణిమ వరకూ బాలికలు దీనిని నోస్తారు. వాఙ్నియమము వారికి అలవడుచుట దీని ఉద్దేశం. జానపదులవి సమిష్టి కుటుంబాలు కదా! సమిష్టి కుటుంబాలలో మెలగవలసిన పడతికి ఇది మేలి పోషకం. ఇలాంటివే శ్రావణ మంగళవారం నోము, బొమ్మల నోము వగైరా ఎన్నో నోములు బాలికలను, యువతులను తీర్చి దిద్దు విజ్ఞానంతో కల్పించబడి అనాదిగా జానపదులలో అజరామరంగా నిసర్గ విజ్ఞాన నిధిగా సాగివస్తున్నాయి. నోముఅంటే నియమం. శారీరక, మానసిక క్రమశిక్షణ యీ నోముల్లో కనిపిస్తుంది. వీనిలో కొన్ని ఆరోగ్యానికి సంబంధించినవి కూడా ఉన్నాయి. సూర్యునకు సంబంధించినవి, పసుపు, కుంకుమలకు సంబంధించినవి తులసి చెట్లు, రావి చెట్లు, వేపచెట్టులకు సంబంధించినవి యీ బాపతే; కొన్ని శాస్త్రీయమైనవి – శ్రావణ

మంగళవారంనాడు, పసుపు కొమ్మును పూజించి దానిని కర్పూరంతో అరగ దీసి గౌరీ ప్రసాదంగా స్వీకరించి, దీనితో స్నానం చేయడం ఒక వ్రతనియమం. దీనివల్ల తరుణవయసు పిల్లకు శరీర దుర్గంధం, రోమములు, ఋతుబాధలు పరిహరించబడతాయని శాస్త్రాలు చెబుతున్నాయి.

* "వీనిని కన్యకలు అయిదవతనము నిమిత్తమును, ఐశ్వర్యం నిమిత్తమును, సవతి పోరు లేకుండు నిమిత్తమును ముఖ్యముగా నోచుకొనుచూ వచ్చిననూ. వీని ఆచరణలవలన సహాఖ్యానములు, దైవభక్తి, ఆస్థిక భావములు, పాపభీతి, ధర్మానురక్తి కలిగి బాలికలకు చక్కని శిక్షణ ఏర్పడెడిది. వీనిలో కొన్ని స్త్రీలనేకులు కలిసి నోచుకొనునవి, ఆచరించునవి అగుటచేత ముందు ముందు సమిష్టికుటుంబంలో భాగస్వామినియగు బాలికకు పరస్పర సహకారము, ప్రేమ, మైత్రి మొదలగు గుణములు బీజములుగా నాటి ఆమెలో ఉత్సాహమును పెంపొందించుచు వచ్చినవి."

ఈ నోములనేవి పదకొండవ శతాబ్ది నాటికే ఉన్నవి అనేది నన్నయగారి మహాభారతంలో శకుంతలోపాఖ్యానంలోని ఈ క్రింది పద్యం వల్ల తెలుస్తోంది.

" నుడువులు వేయు నింకేల యిప్పాటి
నోముల దొల్లి కడగి నోచితిని గాకేమి "

వ్రతాలు

ఆర్త జనులకు అభయ హస్తాలు జానపదుల వ్రతాలు.

మానవ జీవితం సహజంగా కష్టాలషట్ట. కొందరికి ఆకలి బాధ–కొందరికి ఆరోగ్య బాధ–కొందరికి సంసార బాధ–కొందరికి సంతాన బాధ. ఇలా ప్రతిమనిషికీ ఏవోబాధలే. శ్లేష్మంలో పడ్డ ఈగలాగ యీప్రపంచంలో కొట్టుమిట్టాడే మనిషికి దుఃఖోపశమనం కోసం ఏదో ఒక ఓదార్పు కావాలి. ఆ ఓదార్పులే యీవ్రతాలు. ఈ వ్రతాలకు ఆరాధ్యుడు దేవుడు. ఆ దేవుని అనుగ్రహానికి పెద్దవాళ్లు చెప్పిన యమనియమాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహార ధ్యానధారణ సమాధివంటి పద్ధతులను ఆచరించడం

---

* విజ్ఞాన సర్వస్వము, తెలుగు సంస్కృతి ౧

సామాన్యుడికి సాధ్యంకాదు. అందువల్ల సూక్ష్మంలో మోక్షంగా యీ వ్రతాలు అవతరించాయి. వీనికి విశ్వాసం ప్రధానం. జానపదులు ఎంతో భక్తి విశ్వాసాలతో వీనిని ఆచరించి మనస్సును తేలిక పరుచుకుంటారు తమ భారం దేవుడిమీద పడేసి. నిజానికి యీదేవుడనే అదృశ్యశక్తి సృష్టింపబడకుంటే యీ కష్టాల కడలిలో మనిషి మనుగడ ఎంతబాధాకరం! అందుకే దేవుడి కంటే దేవుణ్ణి సృష్టించిన వాణ్ణి మెచ్చుకోవాలి.

సహజంగా జానపదులు కులమత వర్గ వివక్షతలేకుండా ఆరాధించే దేవుడు తిరుపతి వేంకటేశ్వరుడు. ఆపద మొక్కులవాడు. కొండ కొస్తానని, తలనీలాలిస్తానని మొక్కుకుంటే చాలు ఆపనిజరిగి పోతుందనేది ప్రతీతి. 'తట్టుడి – తెరువబడును, పిలువుడి – పలుకబడును" అన్నంతతేలిక. అందుకే నిత్యం వేలాదిమంది ఆదేవుణ్ణి దర్శిస్తూ మొక్కులు చెల్లిస్తుంటారు. అట్లాంటి దేవుడే సత్యనారాయణ స్వామి కూడా.

సత్యనారాయణ వ్రతం

తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో ప్రత్తిపాడు దగ్గర అన్నవరంలో పంపానదీ తీరాన రత్నగిరిపై వెలిశాడు శ్రీ వీరవెంకట సత్యనారాయణ స్వామి. దరిద్రబాధలు తీరడానికి యీస్వామి వ్రతం దివ్యౌషధంగా భావిస్తారు. ఈ వ్రత సందర్భంలో బంధుమిత్రుల కట్నాలు, చదివింపులు చూస్తుంటే లౌకిక పరంగా కూడా యిది నిజమే అనిపిస్తుంది. (ఈ మధ్య అధికారులు, డాక్టర్లు, లాయర్లు, అధిక సంపాదనకు ఇది సాధనంగా కూడావాడుకుంటున్నారనుకోండి). ఈ స్వామి సన్నిధిలో మొక్కుకున్న పెళ్ళిళ్ళెక్కువ. ఖర్చు తక్కువ. ఈ దేవుని వ్రతం సామాన్యుని పాలిట కల్పవృక్షం. సాగినవాళ్ళు కొండకెళ్ళి చేసుకుంటారు. సాగలేనివాళ్లు యింటి దగ్గరే చేసుకుంటారు. ఇందులో ప్రతిభాగానికి ప్రత్యేక విశేషముంది. వ్రతఫలంలో ప్రేక్షకుడికి కూడా భాగస్వామ్యం వుంది కథా ప్రారంభంనుంచి ప్రసాదం తీసుకొని భుజించేవరకూ. కథ ప్రారంభం అయ్యాక మధ్యలో లేచిపోతే కీడు జరుగుతుందట. ఆఖరున ప్రసాదం భుజించకుండా పోయినా అపరాధం చేసినట్టే. కాబట్టి అడిగైనా

యీపవ్రసాదం తినమన్నారు. సాహిత్య సభలకి సత్యనారాయణ స్వామి వ్రతానికి ఆహ్వానం అక్కరలేదంటారు.

ఇది మాఘ మాసంలోగాని, వైశాఖ మాసంలోగాని, కార్తీక మాసంలోగాని పుణ్యదినాలలో చేస్తారు. ముఖ్యంగా ఏకాదశి, పౌర్ణమి దినాలలో ఎక్కువ. ఈ వ్రతం స్కాందపురాణంలో చెప్పబడింది. ఈ పురాణ కథలు చాలవరకు నైమిశారణ్యంలో శౌనకాది ఋషులకు సూత మహాముని చెప్పినట్లు ప్రారంభమౌతాయి. నారదుడు భూలోకంలో మానవుల కష్టాలు చూసి జాలిపడి విష్ణువు దగ్గరకెళ్ళి దీనికి తరుణోపాయం చెప్పమని వేడుకున్నాడట. దానికి విష్ణుమూర్తి సత్యనారాయణ వ్రతం చెప్పాడట. దీన్ని పరీక్షించడానికి నారదుడు భూలోకానికి వచ్చి భిక్ష మెత్తుకునే ఒక పేద బ్రాహ్మణునికి యీవ్రతం తెలిపాడట. వెంటనే అతను వ్రతం చెయ్యడానికి సంకల్పించు కున్నాడు. ఆనాడు ఎక్కువ బియ్యం దొరికాయుట. దానితో వ్రతం చేస్తుంటే ఒక కట్టెలమ్ముకునే వాడొచ్చి అంతా చూసి ఆ ప్రసాదం తిన్నాడట. ఆరోజు అతనికి రోజూ కంటే మూడింతలు ఎక్కువ అమ్ముడుపోయాయుట.

ఉల్కాముఖుడనే రాజు, భద్రశీల అనే భార్యతో ఏటిఒడ్డున యీ వ్రతం చేస్తుండగా సాధువు పేరుగల వైశ్యుడు చూసి యీవ్రతం ఎందుకు చేస్తున్నారని అడిగితే సంతానంకోసం అన్నాడట. ఆ వైశ్యునికి కూడా సంతానం లేదు. ప్రసాదం తీసకొని తిని తనకు సంతానం కలిగితే వ్రతం చేస్తానని సంకల్పించాడట. అంతే — భార్య లీలావతి గర్భం ధరించింది. అందాల భరిణ అమ్మాయిపుట్టింది. కళావతి అని పేరు పెట్టారు. అయితే తీరికలేని పనుల్తో వ్రతాన్ని వాయిదా వేసుకున్నాడు ఆమెపెళ్ళయ్యాక చేద్దామని. ఆమెకు రత్నాకరుడనే వైశ్య శ్రేష్ఠునితో వివాహం జరిగింది. మామా అల్లుళ్ళిద్దరూ వ్యాపారం నిమిత్తం సింధు నదీ తీరంలోని రత్నసానుపురం వెళ్ళేరు. అక్కడ వ్యాపారం జోరయ్యింది. ఆ ఆనందంలో సాధువు సంకల్పించిన వ్రతంసంగతే మరిచిపోయేడు. స్వామికి కోపం వచ్చింది. ఒక రోజు రాత్రి దొంగలు ఆదేశపు రాజైన చంద్రకేతు మహారాజు గారింట్లో దొంగతనం చేసి భటులు తరుముకొస్తుంటే భయంతో ఆ వస్తువులు ప్రక్కనున్న యీవైశ్యు లున్న అరుగుమీద పడేసి పారిపోయేరు. రాజభటులు యీషావుకార్లను

దొంగలని తీసుకుపోయి జైల్లో పడేశారు. అక్కడ యింటిదగ్గర దొంగలు పడి సర్వం దోచేశారు. తల్లీ కూతుళ్ళు అన్న వస్త్రాలకు కూడా కరువై అడుక్కోవడం మొదలెట్టేరు. ఒకనాడు కళావతి భిక్షాటన చేస్తూ ఒక బ్రాహ్మణ యింట యీ వ్రతం చేయడం చూసి తల్లికి చెప్పింది' ఆమెకు వెంటనే గతం జ్ఞాపకం వచ్చి పశ్చాత్తాపం పొంది ఆ వ్రతం చేస్తానని సంకల్పించి భర్తను, అల్లుణ్ణి క్షమించమని ప్రార్థించింది. అక్కడ చంద్రకేతు మహారాజు కలలో సత్యనారాయణస్వామి కనబడి వీరుచోరులు కారనీ, తెల్లవారేసరికి విడిచిపెట్టమనీ చెప్పేడు. ఆరాజు విడిచిపెట్టడమే గాక సిరులిచ్చి మరీ సాగనంపేడు. వారు ఓడలో ఆధనరాసులు వేసుకు వస్తుంటే స్వామి వారిని పరీక్షించదలచి ముసలి బ్రాహ్మణుడుగా వచ్చి సత్యనారాయణవ్రతం చెయ్యబోతున్నానని ధనసాయం చెయ్యమని అడిగాడు. వైశ్యుడు తమ దగ్గర ధనంలేదు పొమ్మన్నాడు. బ్రాహ్మణుడు ఓడలోఉందిగదా అన్నాడు. వైశ్యుడు ఓడలోనివి తీగలు, ఆకులు అన్నాడు. అట్లేఅగుగాక అని బ్రాహ్మణుడు వెళ్ళిపోయాక చూసుకుంటే తీగలూ ఆకులే ఉన్నాయి. వెంటనే పరుగు పరుగునవెళ్ళి అతని పాదాలు పట్టుకుంటే అతను సత్యదేవుని వ్రతం గుర్తుచేశాడు. సాధువు చెంపలేసు కుని ఇంటికి వెళ్ళగానే వ్రతం చేస్తానని సంకల్పించాడు. తీగలూ, ఆకులూ రత్నరాసులుగా మారాయి. ఓడ రత్నపురానికి వచ్చింది. ఆసమయంలో వైశ్యుని యింట కళావతి సత్యనారాయణ వ్రతం చేస్తోంది. భర్తా, అల్లుడూ వచ్చారని తెలియగానే లీలావతి కుమార్తెను వ్రతం పూర్తిచేసుకురమ్మని తాను ఏటిఒడ్డుకు ఎదురెళ్ళింది. కుమార్తె కళావతి భర్త ఆగమనానికి ఆనందపడిపోతూ ప్రసాదం తినకుండా పరుగెత్తింది. అంతే - అక్కడ ఓడ నీటిలో మునిగిపోయింది. కళావతి భర్తకూడా అందులో మునిగిపోయేడు. కళావతి దుఃఖంతో భర్తను అనుసరించబోగా ఆకాశవాణి వ్రతప్రసాదం భుజించకుండా వచ్చిన ఆమె తప్పిదానికి యీ ప్రమాదం జరిగిందని చెప్పగా ఆమె వెనుకకు వెళ్ళి ప్రసాదం తిని తీసుకొచ్చింది. ఓడ, భర్త తేలిపైకొచ్చేరు.

ఒకసారి అంగధ్వజుడనేరాజు అడవిలో మృగముల వేటాడుతూ ఒక చోటికి వెళ్లేసరికి, అక్కడ కొందరు గొల్లలు సత్యన్నారాయణ స్వామివారి వ్రతం చేస్తున్నారట. వారు ప్రసాదం యివ్వబోగా రాజు రాజ్యాభిమానంతో తిరస్కరించాడు. వెంటనే తన వందమంది కొడుకులూ

మరణించిన వార్త వచ్చింది. ఇది సత్యదేవుని మహత్తే అని తెలిసికొని వ్రతం చేసుకుంటాను అని సంకల్పించాడు-వాళ్లు బ్రతికారు.

ఈ వ్రతానికి ఎర్ర గోధుమరవ్వ, బెల్లం కలిపి చేసే ప్రసాదం ప్రత్యేకత. ఖర్చు యిలా యీ ప్రసాదంఖరీదూ, వ్రతంచేయించిన పురోహితునకిచ్చే సంభావనా మాత్రమే. అందరికీ అందుబాటులో ఉండే వ్రతం - జానపదులలో బాధామయ జీవితాలకు సేద తీర్చే వ్రతం.

త్రినాథ వ్రతం

ఇదికూడా దరిద్ర నివారణకు చేసే వ్రతమే. బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరుల పూజ. వారికి ప్రతీకలుగా మూడు కలశాలు పెట్టి పూజిస్తారు. ఈ వ్రతాన్ని 'మేళ' అని కూడా అంటారు. ఇది సాయంత్రం పూజ. త్రిమూర్తులకు గంజాయి ధూపం యీవ్రత ప్రత్యేకత.

పూర్వం ఉజ్జయినీ నగరంలో ఒక బ్రాహ్మణుడు కటికదరిద్రంతో బాధపడుతూ జీవిస్తున్నాడు భార్యతో. ఒక కుర్రవాడు పుట్టేడు. తల్లికి పాలులేవు. ఎలాగో తంటాలుపడి భిక్షమెత్తి ఒక ఆవును కొన్నాడు పాలకోసం. ఒక రోజు అది తప్పిపోయింది. దానిని వెదకడానికి బయలుదేరిన ఆ పేద బ్రాహ్మణుడు దూరతీరాలు కూడా గాలించాడు. దొరకలేదు. ఇంటిస్థితిని తలుచుకుంటే పాలులేక పిల్లవాడి ఏడుపు-సముదాయించలేక తల్లి ఏడుపు-ఇదంతా ఆలోచిస్తూ భగవంతుడా! ఏమిటి నాకీ నరకం అని దుఃఖిస్తుంటే జాలితలచి దివ్యతేజసంపన్నులైన ముగ్గురు మూర్తులు వచ్చి త్రినాథ వ్రతం చేస్తే దరిద్రం తొలగిపోతుందని చెప్పి వెళ్ళిపోయారు. వారే బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు. అలాగే చేస్తానని సంకల్పించి ఇంటికి బయలుదేరేసరికి దారిలో ఆవుదొరికింది. భార్యతోకలిసి వ్రతం చేశాడు. అష్టయిశ్వర్యాలూ వచ్చాయి. ఇది తెలుసుకొని ఆ రాజ్యంలో యితరులు కూడా చేసి శ్రీమంతులవుతున్నారు.

ఆ పట్టణ రాజుకు అందరూ అలా శ్రీమంతులు కావడం యిష్టం లేదు. అందుకని తన రాజ్యంలో యీవ్రతం చేస్తే శిక్షిస్తానని శాసనం

చేశాడు. రాత్రులు మారువేషంలో తిరిగి ఎవరైనా చేస్తున్నట్టు తెలిస్తే వారిని ఘోరంగా దండించేవాడు. ఒక రోజు అకస్మాత్తుగా రాజుగారి కోట అగ్నికాహుతైపోతోంది. భార్యాబిడ్డలు కూడా అందులో గతించారని వార్తవచ్చింది. అప్పుడు త్రిమూర్తుల ఆగ్రహంవల్ల యిలా జరిగిందని గ్రహించి యీవ్రతం తాను చేస్తానని మనఃపూర్వకంగా నమస్కరించాడు. వెంటనే కోట మామూలుగా కనిపించసాగింది. భార్యాబిడ్డలు ఎదురొచ్చారు.

ఇది ఏపురాణాల్లోనూ ఉన్నట్టులేదు. ఇది పూర్తిగా జానపదులు కల్పించుకున్న కథ. ధూపానికి గంజాయి ఖర్చు, చూడవచ్చిన వారికి ప్రసాదంగా పంచడానికి కొబ్బరికోరు, పంచదార ఖర్చు తప్ప మరే ఖర్చు లేనిదిది. జానపదులు దీనిని కూడా చాలా భక్తి శ్రద్ధలతో చేస్తారు. ఈ వ్రతం మనకు ఉత్కళ దేశంనుండి దిగుమతయింది.

హనుమద్ వ్రతం

ఇది పురాణాంతర్గతమైనది. భవిష్యత్ పురాణంలో చెప్పబడింది. ఇష్టార్థము లిచ్చే వ్రతం అని, గ్రహబాధలు, రోగములు, పలాయన మౌతాయని దుష్టగ్రహములు తొలిగిపోతాయని, సర్వకార్యసిద్ధి యని యీవ్రతం చేస్తారు. ఇది మార్గశిర శుక్ల త్రయోదశినాడు జరిపిస్తారు. వీలుంటే పంపానదీ తీరాన చేస్తారు. ఇతర చోట్లచేస్తే 'హేమకూటగిరి ప్రాంతజాతాం' వంటి పురాణ మంత్రాలచేత పంపానది పూజచేసి తరువాత హనుమద్ వ్రతానికుపక్రమిస్తారు.

చేతికి పదమూడు ముడులతోరం కట్టుకుని 'ఓం నమోభగవతే వాయునందనాయ' అనే మంత్రం జపిస్తూ అక్షతలతో షోడశోపచార పూజచేసి 13 అప్పాలు (నేయి, గోధుమ పిండితో చేసినవి) దక్షిణ తాంబూలాదులతో పురోహితునకు వాయినం యిస్తారు. ఇలా చేసినవారికి ఆంజనేయుడు సహకారిగా ఉంటాడట. మూల మంత్రంతో సాంగోపాంగంగా వ్రతం పూర్తిచేసి మూడు సార్లు గంధం అభిమంత్రించి చేతులకు పూసుకున్నా, లలాటాన ధరించినా జనవశీకరణ వస్తుందట.

ఈ వ్రతం కూడా నైమిశారణ్యంలో శౌనకాదిమునులకు సూతుడు చెప్పిందే. పాండవులు ద్వైతవనంలో ఉండగా వ్యాసుడు పరామర్శించ

డానికి వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు వ్యాసుని తామిలా రాజ్యభ్రష్టులగుటకు కారణమేమని అడిగాడట. పూర్వం శ్రీకృష్ణుడు చెప్పగా జయముకోరి ద్రౌపది యీవ్రతం చేస్తుండగా అర్జునుడు చూసి నాజెండామీది మృగమును పూజించుట నాకవమానమని కోపంతో ఆమెచేతి తోరమును త్రెంచి వేయమని ఆజ్ఞాపించాడట. పతివ్రత యగు ద్రౌపది భర్త ఆదేశాను సారం వ్రతతోరం త్రెంచివేసి దీక్షను విరమించింది. పదమూడు ముళ్ళుగల తోరం తెంపివేసినందున పదమూడు సంవత్సరాలు అరణ్య వాసం వచ్చింది అనిచెప్పేడు. తరువాత యీవ్రతంచేసి ధర్మరాజు రాజ్యం పొందాడని కథాభాగం. విద్యార్థులు విద్యలో విజయం పొందా లని యిది చేస్తారు.

108 అప్పాలు హనుమంతుని మెడలో దండగుచ్చి వేస్తారు. లేత తమలపాకులతో పూజ చేస్తారు. ఆ ఆకులు భక్తులకిస్తారు. ప్రసాదంగా అవి కాడకూడా పారెయ్యకుండా నమిలి మ్రింగాలి. అదే దీని విశిష్టత. అంత నిష్ఠతో చేస్తారు జానపదులు.

వరలక్ష్మీ వ్రతం

ఇది ముఖ్యంగా ఐశ్వర్యాభివృద్ధికోసం చేసే వ్రతం. స్త్రీలే చేస్తారు. శ్రావణ పౌర్ణమికి ముందు వచ్చే శుక్రవారం దీనికి నిర్దిష్టమైన రోజు. 'అస్మాకం సహకుటుంబానాం క్షేమ స్థయిర్య విజయాయురారోగ్య ఐశ్వర్యాభివృధ్యర్థం, ధర్మార్థకామమోక్ష చతుర్విధఫల పురుషార్థ సిద్ధ్యర్థం, సత్సంతాన సౌభాగ్య ఫల ప్రాప్త్యర్థం' అని సంకల్పం చెప్పుకుని చెంబుకు గంధం అద్ది, కుంకుమ బొట్టుపెట్టి, నీటితో నింపి, గంధపుష్పాక్షతలు వేసి మర్రిచిగుళ్ళు, మామిడి చిగుళ్ళు మొదలగు పంచపల్లవములు, తామర పువ్వు, కొబ్బరికాయ ఆపాత్రపై నిలిపి, దానిపై వరలక్ష్మీదేవి రూపు ఉంచి, (చిన్న బంగారు బొమ్మ) కుడిచేత్తో ఆ కలశం పట్టుకొని వరలక్ష్మీ దేవిని 'సర్వమంగళ మాంగళ్యే విష్ణువక్షస్థలాలయే, ఆవాహయామి దేవీత్వం సుప్రీతాభవసర్వదా, శ్రీ వరలక్ష్మీమావాహయామి' అని ఆవాహన చేసి 'పద్మాసనే పద్మకరే సర్వలోకైక పూజితే, నారాయణ ప్రియేదేవి సుప్రీతాభవ సర్వదా' అనే శ్లోకంతో అర్ఘ్యపాద్యాదుల అష్టోత్తర శతనామాలతో షోడశోపచార పూజచేసి, ప్రదక్షిణ నమస్కారాలతో

పూజిస్తా, తొమ్మిది ముడులుగల రెండు తోరాలు అమ్మవారివద్ద వుంచి, 'బధ్నామి దక్షిణ హస్తే నవసూత్రం, శుభప్రదం పుత్రపౌత్రాభివృద్ధ్యంచ భేహిమేరమే' అని తోరపూజచేసి ఒక తోరంతీసి కుడిచేతికి కట్టుకుంటారు. తరువాత నానావిధభక్ష్య భోజనములు నివేదన చేసి ముమ్మారు ప్రదక్షిణ చేస్తారు.

దీనికి కూడా ఒక కథవుంది. ఈ కథ చెప్పే ముందు అందరికీ అక్షతలు యిస్తారు. కథానంతరం అందరూ అవి దేవి మీద చల్లి తమ తలలమీద చల్లుకుంటారు. పూజానంతరం పురోహితుని గంధపుష్పాక్షతలతో పూజించి 12 కుడుములు వాయనమిచ్చి, దక్షిణ తాంబూలాదులతో సత్కరించి నమస్కరించి ఆశీర్వాదం పొందుతారు. ఆ తరువాత ప్రసాదం అందరికీ పంచిపెడతారు. ఈ వ్రతంకూడా సూతుడు శౌనకాది మునులకు చెప్పిందే. ఒకనాడు పార్వతీదేవి ఏంచేస్తే స్త్రీలు పుత్రపౌత్రాది సంపత్తితో సర్వసౌఖ్యాలూ కలిగి సుఖంగా ఉంటారో చెప్పమంటే పరమేశ్వరుడు యీవ్రతం చెప్పేడట. మగధదేశంలో కుండిన మహానగరంలో చారుమతి అనే బ్రాహ్మణస్త్రీ వుంది. ఆమె మహా పతివ్రత; ఆమెయందు లక్ష్మీదేవికి అనుగ్రహం కలిగి కలలో కనిపించి శ్రావణశుక్ల పౌర్ణమికి ముందు వచ్చే శుక్రవారం తనను పూజిస్తే కోరిన వరాలిస్తానని చెప్పిందట. ఆరోజురానేవచ్చింది. ఆమె బంధుమిత్రులతో వరలక్ష్మీదేవిని పూజించి, తొలి ప్రదక్షిణ చేసేసరికి వారికాళ్ళల్లో ఘల్లుల రవళి వినిపించిందట. చూసుకుంటే కాళ్ళకు బంగారు గజ్జెలు; రెండవ ప్రదక్షిణ చేసేసరికి చేతులకు నవరత్న ఖచితమైన ఆభరణాలు వచ్చాయట. మూడవ ప్రదక్షిణ అయ్యేసరికి అందరూ సర్వభూషణాలంకృతులయ్యారట. ఈ వ్రతాలు చేసే వాళ్ళకేగాక విన్నవారికీ, చదివిన వారికీ కూడా యిష్టకామ్యములు సిద్ధిస్తాయని ఆఖరున ఫలశ్రుతి చెప్పబడుతుంది ఇలాంటిదే యిష్టకామ్యార్థసిద్ధి కోసంచేసే మరోక వ్రతం 'వినాయక వ్రతం'.

వీనిలో పుణ్యంపురుషార్థాల మాట ఎలావున్నా అత్యల్పమైన ఖర్చుతో బంధుమిత్రుల సమాగమం, తన్మూలంగా సమాజంలో సమత, మమత, అనురాగం, అభిమానం అభివృద్ధి జరిగే అవకాశముంది. పైగా

వీని నిర్వాహణలో మనిషికి నియమనిష్టలు, క్రమశిక్షణ, ఏకాగ్రత అలవడతాయి. సంతానంకోసం, సంపదలకోసం, ధనాఢ్యులు చేసే పుత్రకామేష్టి, రాజసూయం, అశ్వమేధం వంటి క్రతుఫలకు, యజ్ఞయాగాదులకు యివి ప్రతిరూపాలు. సామాన్యులకుకూడా ఆఫలంమీద కోరికుంటుంది గదా! అందుకని అవి అతని స్థాయికి సంపదగా సరళం చేయబడి, యిలా వ్రతాల రూపంలో అందించబడ్డాయి. ఈ అణుయుగంలో కూడా యిప్పటికీ జానపదులు పల్లెలలో యీ వ్రతాలను ఎంతో వేడుకగా చేసుకుంటూ ఆయాదేవతల ఆశీర్వాదం పొందుతున్నట్టు అనుభూతిని పొందుతుండడం గమనార్హం.

* "ఈ వ్రతములందు నిగూఢమైన మొదటి ధర్మము వితరణ. వ్రతంపేర కలిగినంతలో పండో, పత్రమో, వస్తువో, వస్త్రమో, ధనమో, ధాన్యమో, భోజనమో ఇతరులకు అందజేయుట అనునది ముఖ్య లక్షణముగా కనిపించుట. దానములేని వ్రతము లేనేలేదు. రెండవ ప్రయోజనము భగవద్భక్తి ప్రార్థనాశీలత". అందుకే వ్రతకథలలో ఎత్తిమరీ చెబుతారు - "శక్తి లోపమైనను భక్తిలోపము కారాదు. కథలోపమైనా వ్రతలోపము కారాదు" అని.

** "నోములు, వ్రతాలవలన కలిగే లాభాలు ఏమిటి అని ఆలోచిస్తే మొదట నలుగురూ చేరి సంతోషముగా కాలం గడుపుట అని చెప్పవచ్చు. బీజమునందు వృక్ష గుణధర్మములన్నియు గర్భితములై ఉన్నట్లు ఈ వ్రతములందు దయ, సత్యం, శౌచం, నీతి, ఆరోగ్యం, మోక్షం మొదలగు సంప్రదాయములన్నియు గర్భితమై యున్నవి".

విశ్వాసాలు:

చంద్రుడి దగ్గరగుడికడితే దూరపు వానలనీ, దూరంగా గుడి కడితే దగ్గరవానలుపడతాయనీ జానపదుల విశ్వాసం. గుడి అంటే చంద్రబింబానికి కొంత దూరంలో అప్పుడప్పుడు చుట్టూ చక్రంలా కనబడే కాంతివలయం.

---

* విజ్ఞాన సర్వస్వము, సంస్కృతి పుట. 908, 910

** ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానము పుట 315, డాక్టర్ ఆర్.వి.ఎస్ సుందరం.

పిల్లిమాయ దొరికితే అది ఇంటిలో పాతిపెడితే ఆ ఇంటిలో బంగారం తులతూగుతుందట.

ఇంటిమీద తీతువు పిట్ట అరిస్తే ఆ ఇంటికి అరిష్టమట. ఆ ఇంట్లో చావు బ్రతుకుల్లో ఉన్న రోగి ఎవరైనా ఉంటే ఖాయంగా చచ్చిపోతారని దాని అర్థమట. అలాగే వీధుల్లో కుక్కలు చేరి మొయ్యోమని మోర పైకెత్తుకొని అరుస్తుంటే కూడా ఆ వీధిని ఎవరింట్లోనైనా చావు బ్రతుకులలో మనిషి ఉంటే ఇక చచ్చిపోతాడని నిర్ధారణ చేసుకొంటారు. అతని ప్రాణాలు తీసుకెళ్ళడానికి వచ్చిన యమకింకరులు అ కుక్కలకు కనిపించి అలా అరుస్తుంటాయని వారి భావన.

ఆకాశంలో తోకచుక్క పొడిస్తే దేశంలో గొప్పవాళ్ళు ఎవరో చచ్చి పోవడముగానీ, ఏదైనా ఉపద్రవం రావడంగానీ జరుగుతుందట.

ప్రయాణం వెళ్ళేటప్పుడు ఒక తుమ్ము తుమ్మితే కార్య నాశనం. రెండు తుమ్ములు తుమ్మితే విజయం అని విశ్వాసం. అలాగే వెనక తుమ్ము ముందుకు మంచిది అంటారు. (ఈ వెనక అనేది బయలుదేరిన తరువాతనా లేకవెళ్ళేవారి వెనకనా అనేది పరిస్థితిని బట్టి సరిపెట్టు కుంటారు).

గ్రహణ కాలంలో ఏమైనా తింటే కడుపులో శూలపోట్లు వస్తాయని గ్రహణ సమయానికి ముందుగానే భోజనాలు పూర్తిచేస్తారు. గ్రహణ సమయంలో గర్భవతులు కదిలితే పిల్లలు గ్రహణంమొర్రుతో పుడతారట. దేవుడుగుడికి వెళ్లి దైవదర్శనం చేసిన తర్వాత సరాసరి వచ్చేయక కాసేపు ఆలయంలో కూర్చోవాలట.

మనిషి నెత్తి మీద పిట్టరెట్ట వేస్తే మేలు జరుగుతుందంటారు. ప్రయాణ వాహనము మీద కుక్క మూత్రవిసర్జన చేస్తే ఆ ప్రయాణం విజయం అంటారు.

చావు పరామర్శకు వెళ్లినప్పుడు పరామర్శించి నేరుగా తిరిగి ఇంటికి వచ్చేయాలిగాని మధ్యలో ఎవరి ఇంటికీ వెళ్లరాదంటారు. కాళ్ళు బారచాపుకు కూర్చున్నవాళ్ల కాళ్ళు దాటితే మళ్లీ ఇటువైపుకు దాటమంటారు. ఇలా చేయకుంటే ఎవరికాళ్ళు అయితేదాటారో వారు స్త్రీ అయితే భర్త, పురుషుడయితే భార్య చనిపోతారనేది ఒక వాడుక.

పాలకమారితే ఎవరో కావలసినవాళ్లు కలుసుకుంటున్నారంటారు. ఏపనికైనా ముగ్గురు బయలుదేరితే అది ముక్కలై పోతుందట. (కార్య నాశనం). కాకి అరిస్తే బంధువులు వస్తారంటారు. గడపమీద తుమ్మితే వారి తలమీద, గడపమీద పసుపునీళ్ళు చల్లుతూ 'చిరంజీవ' అంటారు.

ఇంట్లో మొండిచేయి మెలిస్తే (పట్టుగొడుగు మొండి చేయిలా మెలిస్తే) ఆ యింటికి అరిష్టమంటారు.

వీనిలో నిజమెంతున్నా, అబద్ధమెంతున్నా వారి జీవిత గమనానికి జానపదులు ఏర్పాటుచేసుకున్న లక్ష్మణరేఖలు ఇవి.

వర్షాలు కురవకుంటే ఒక బాదురుకప్పను పట్టుకొని పసుపురాసి బొట్టెట్టి పసుపు గుడ్డలో కట్టి రోకలికికట్టి ఆ రోకల్ని యిద్దరుపిల్లలు మోస్తూ యింటింటికీ ఊరేగింపుగాతీసుకెళితే గడపగడపకూ పళ్లాలతో పసుపు కుంకుమ, పువ్వులు పెట్టి పంపిస్తారు. దీనికూడా పిల్లలు పుల్లలతో కోలమీద వాయిస్తూ.

" కప్పల తల్లీ నీళ్లాడే
కడవల నిండా వానాకురిసే"

అని పాడుతూ ప్రతి గుమ్మానికి తీసికెళతారు. ఇలా కప్పను పూజిస్తే వాన వస్తుందనేది జానపదుల విశ్వాసాలలో-ఒకటి.

ఈ వర్షాలకోసం ఊరంతా శివాలయంలో హోమాలు చేయించి ఆఖరున శివుని తలమీద వేలాది బిందెలనీళ్లు గుమ్మరించి గుడినింపేస్తారు. వెంటనే వర్షం పడుతుందని వారి విశ్వాసం. దీనికోసం దేవుని ముందర వందలాది కొబ్బరికాయలు కూడా కొట్టి ఆ నీళ్లతో అభిషేకిస్తారు. ఈ కొబ్బరికాయ కొట్టడంలో ఒక జానపద విజ్ఞాని చెప్పిన మాటయిది. క్షుద్ర దేవతలకు నోరున్న జంతువుని బలియిస్తారట. సాత్విక దేవతలకు నోరులేని జంతువుని బలి యివ్వడమట యిది. కొబ్బరికాయ మొక్క వస్తుందిగనక అది ప్రాణే. ఆ కాయలోని నీరు శరీరంలో రక్తంలాంటిదని, గుంజు మాంసంలాంటిదని, పై పెంకు చర్మంలాంటిదని, అందువల్ల ఒక కొబ్బరికాయ పగలగొట్టడమంటే ఒకజంతువును బలివ్వడమే అని భావమట

చంద్రవంకలో ఉత్తరం కొమ్ము ఎక్కువుంటే ఉప్పు ధర పెరుగుతుందని, దక్షిణంకొమ్ము పెద్దుంటే ధాన్యంధర పెరుగుతుందని భావిస్తారు. కొత్తయింటికి దృష్టి దోషం తగలకుండా బూడిదగుమ్మడికాయ ఇంటి ముందు వ్రేలాడదీస్తారు. దెయ్యాలు మీదపడకుండా పిల్లల మొల త్రాడుకు తోలుముక్క కడతారు. ఎక్కడికైనా వెళ్లేటప్పుడు ఎక్కడికని ఎవరైనా అడిగితే వెళ్లేపని జరగదంటారు. తలమీద చేతులు పెట్టుక్కూర్చుంటే దరిద్రమట.

పసిపిల్లలకు అద్దం చూపిస్తే మీద పళ్ళొస్తాయట. మీదపళ్ళొస్తే మేనమామలకు కీడని నూనె మండిగలో ఆబిడ్డముఖం నీడచూపించి చాకుతో ఆబిడ్డ బొట్టునీడపై పొడిపించి రోలుమీద కొబ్బరికాయలు, వెలక్కాయలు కొట్టిస్తారు. తెల్లవారుజామున వచ్చిన కలలు జరుగుతాయంటారు. దీపాలు పెట్టాక ఇల్లు తుడిస్తే లక్ష్మి పోతుందట. ఏకాదశి, మహాశివరాత్రి, సంక్రాంతి భోగి, మకర సంక్రమణం రోజుల్లో చనిపోతే పుణ్యలోకాలు వస్తాయంటారు. ఒంటిమీద సాలెపురుగు ప్రాకితే కొత్త బట్టలు తొడుగుతారంటారు. పిడుగు పడేటప్పుడు అర్జున, ఫల్గుణ, పార్థ, కిరీటి, శ్వేతవాహన, సవ్యసాచి, భీభత్స, కృష్ణ, విజయ, ధనుంజయ అని అర్జునుని పదిపేర్లూ చదివితే పిడుగు దగ్గరకు రాదట. ఇంటిలో బూరుగుచెట్టు, కుంకుడుచెట్టు, ఉసిరిచెట్టు ఉండరాదంటారు. గ్రహణ సమయంలో ఆహారపదార్థాలమీదా, ఊరగాయలమీదా దర్భ ముక్కలు వేసుకోవాలంటారు—లేకుంటే వానిలో పామువిషం క్రక్కుతుందట. పిల్లలకు దృష్టిదోషం తగిలిందనుకున్నపుడు 3 ఎండు మిరపకాయలు, ఉప్పు కలిపిదిష్టితీసి మండుతున్న పొయ్యిలో వేస్తారు, ఆ మిరపకాయలుకాలి ఘాటు రాకుంటే దిష్టితగిలినట్టు లెక్కట.

గ్రద్దగాని, తీతువుగాని యింటిమీద వాలితే అశుభం. ఆంజనేయ దండకం చదివితే దెయ్యాలు దగ్గరకు రావట. చెప్పులూ, చీపుర్లూ తలదగ్గర పెట్టుకు పడుకుంటే దెయ్యాలు మీదపడవట. అరటిగెల కోసేసిన వెంటనే ఆచెట్టును కొట్టేయాలట. అలా కొట్టెయ్యకుండా ఉంచితే చూసిన పుణ్యస్త్రీలకు వైధవ్యం వస్తుందట. సాయంకాలం పసిపిల్లల్ని వాకిళ్లలో పడుకోబెట్టిన పిట్టరూపు వస్తుందని, అలా వచ్చినవాళ్ళకి ఆరూపు మార్చడంకోసం ఆబిడ్డని తూములో ప్రవేశపెట్టి వెలికి తీస్తారు.

దయ్యాలు – భూతాలు

జానపదులు చేలకు నీరు కట్టడానికి, పంటలు దొంగలపరం కాకుండా చూసుకోవడానికి రాత్రులు పొలాల్లో తిరుగుతుంటారు. రాత్రి తమకు కొరివిదయ్యం కనిపించింది అంటుంటారు. ఈ కొరివిదయ్యాలు మండుతున్న కొరివిలాగ, లాంతర్లు పట్టుకు నడుస్తున్న మనుషుల్లాగ దూరంగా కనిపిస్తూ గాలిలో తేలియాడుతుంటాయి.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా కొంకుదురులో వీనిని గురించి ఆసక్తిదాయకమైన ఒక కథ చెబుతారు అది నిజంగా జరిగిందంటూ. రెండు తరాల క్రితం కవళయ్య గారనే ఒకపెద్ద మనిషి వీధిలో మంచంవేసుకు పడుకొని నిద్రపోతుంటే కొరివిదయ్యాలు ఆయన్ని మంచంతో పాటే "వోం వోం కవళాబొజ్జా" అంటూ మోసుకుపోయి ఊరవతల ఆ మంచంతోబాటే నక్కలపాటి రావిచెట్టుదగ్గర రావిచెట్టుపైన పెట్టాయట. అలాతీసుకు వెళ్ళేటప్పుడు ఆ అర్ధరాత్రి ఆమాటలు వినబడుతున్నా అవి దయ్యాలని భయపడి ఎవ్వరూ ఇళ్ళలోనుంచి బయటకి రాలేదట. మంచంమీద మనిషికి మెలుకువ వచ్చి కూడా మాట్లాడితే ఏంచేస్తాయో అని నోరు మూసుకుని పడుకున్నాడట. తెల్లవారాకా చెట్టు దిగొచ్చాడట.

ఈ దయ్యాలూ భూతాల మీద అక్కడే మరొక కథ కూడా చెప్పుతారు నిజంగా జరిగిందని. ఓ ఏభైఏళ్ళక్రితం ఆవూరి దేవాలయం దగ్గర ఒక బ్రాహ్మణ కుటుంబం ఉండేదట. ఆ బ్రాహ్మణ కుటుంబంలో అన్నగారు మంత్ర తంత్రాలు ఎరిగినవాడు. తమ్ముడు నూనూగు మీసాల నూతన యవ్వనంలో మిసమిసలాడుతున్న గొప్ప అందగాడు-పైగా బ్రహ్మచారి. వారికి వ్యవసాయముంది. అందువల్ల తమ్ముడు ప్రతీరాత్రి పొలంలో పంట కాపలాకు అరప వేసుకొని దానిపై పడుకునేవాడట. ఒక అర్ధరాత్రి ఒక అపురూప సౌందర్యరాశి అయిన సుందరి వచ్చి అతనిని నిద్రలేపి సంభోగానికి ప్రోత్సహించిందట. ఆమె సౌందర్యానికి ముగ్ధుడైన అతను ఆమెను రమించాడట. తెల్లవారక ముందే ఆమె వెళ్ళిపోయింది. ఇలాగే ప్రతీరోజూ జరుగుతుండేదట. పదిరోజులు పోయేసరికి అతను చాలా నీరసపడిపోయి పది లంఖణాలు చేసిన మనిషిలాగ అయిపోయేడట. ఇలాగ పీడ ముఖం పడిపోయిన తమ్ముణ్ణి గమనించిన

అన్నగారు తమ్ముణ్ణి ప్రశ్నిస్తే జరుగుతున్న వ్యవహారం చెప్పాడు. రాత్రి తమ్ముని వెళ్ళకుండా ఆపుచేస్తే అర్ధరాత్రి ఆమెవచ్చి తలుపు కొట్టిందట. అన్నగారు లేచివచ్చి తన మంత్రశక్తితో ఆమెను నిజరూపంలోకి మార్చే ఆమె కామపిశాచి అని తేలింది. వెంటనే ఆ భూతాన్ని తరిమికొట్టాడట. అలాగ తమ్ముని రక్షించుకోగలిగాడనీ, లేకుంటే మరో పదిరోజులకి ఆవె రాక్షస రతిమూలంగా అతను చచ్చిపోయి ఉండేవాడని చెప్పుతుంటారు (కాశీమజిలీ కథలతో మాదిరి సుబ్బన్న దీక్షితకవి-గొల్లభామ కథల్లాంటిః ఇలాంటి వానిని వినే వ్రాస్తుంటారు). దయ్యం పట్టుకున్న వాళ్ళనుంచి దయ్యాల్ని వదిలించటానికి భూతవైద్యులు పేకబెత్తంతో దయ్యం పట్టిన మనిషిని కొట్టడం, అతని తలవెంట్రుక నొకదాన్ని తీసి సీసాలో పెట్టి సీసామూత బిరడాతో బిగించి లోపలిగాలి బయటకు రాకుండాచేసి ఊరికిదూరంగా భూమిలో పాతిపెట్టడం చేస్తారు. అంటే ఆభూతం భూస్థాపితంఅయిపోయి బయటకి రాలేదన్న మాట. ఈ భూతాన్నే గాలిపట్టడం అంటారు – గాలిలా దీనికి కూడా రూపం లేనందువల్లనేమో! దయ్యాల మూతులు ఎర్రగా ఉంటాయని, పాదాలు వెనక్కి తిరిగి ఉంటాయని ప్రతీతి. జానపదులు ఈ భూతాల తృప్తికోసం బలులు ఇస్తుంటారు. రైతులు పంటకోసేముందు కోడిని కోసి ఆ రక్తం అన్నంలో కలిపి మూడుముద్దలు చేలో వేసి భూత శాంతి చేస్తారు. కొన్ని ఊళ్ళల్లో గ్రామస్థులంతా సహకారంగా ఊరుమ్మడి డబ్బుతో మేకను కొని అమ్మవారి గుడిముందు తలనరికి ఆ రక్తం అన్నంలో కలిపి ఆ ముద్దలు ఆకుల్లో వేసి తీసుకెళ్ళి తమ తమ పొలాల్లోచల్లి కోత ప్రారంభిస్తారు. దీనినే పంట దేవత జాతర అంటారు.

ఇంతకీ శాస్త్రవేత్తలు కొరివిదయ్యాల గురించి చెప్పే సిద్ధాంతం వేరు. చనిపోయినవారి ఎముకలలోని భాస్వరం గాలిలో కలిసినప్పుడు మండుతూ గాలివాటాన్ని బట్టి అటూ ఇటూ కదులాడుతుంటుందట. అందుకే అవి ఎక్కువ శ్మశానాలలోను ఆపరిసర ప్రాంతాలలోనే కనిపిస్తాయి. ఇక భూతావేశాన్ని గురించి వారు చెప్పేది ఇది మానసికమైన ఒక రుగ్మత అనీ, భూతాలతో సంచరించామనే మాటలు కట్టుకథలనీను.

చేతబడి

జానపదులలో దీనిమీద విశ్వాసమెక్కువ. ఇది తంత్రి విద్యకు సంబంధించింది. తంత్ర విద్యంటే భూతాలు, దయ్యాలు, పిశాచాలకు సంబంధించిన విద్య. శత్రువును సాధించాలనుకున్నప్పుడు అతని నాశనాన్ని కోరుకుంటారు-ఆ నాశనానికి అజ్ఞాతంగా చేసే ప్రక్రియే చేతబడి లేక ప్రయోగం. ఈతంత్రి శక్తిగలవారు చాలా అరుదుగా ఉంటారు. ఇవి కొండదొరలు కూడా చేస్తారు.

ఎవరికైతే కీడు తలపెడతారో అతని తలవెంట్రుకగాని, గోరుగాని, మూత్రంగాని దొరికితే చాలు. దానితో ఈ ప్రయోగం చేస్తారు. ఆ మనిషి రూపుతో ఒక బొమ్మను చేసి 'అబ్రకదబ్రా' వంటి మంత్రాలతో దాని తలమీదా, కాళ్ళమీదా ముళ్ళుగుచ్చి అతని నుండి సంపాదించగలిగిన తలవెంట్రుకగాని, మూత్రంగాని, గోరుగాని, మూత్రంకలిసిన మట్టిగాని దానికి కట్టి ఇంతకాలంలో ఆ వ్యక్తి చనిపోవాలని నిర్దేశించి దూరంగా శ్మశానంలో పాతిపెడతారు. వెంటనే అకారణంగా, అకస్మాత్తుగా ఆ వ్యక్తికి తలనొప్పి, కీళ్ళనొప్పి లాంటివి ప్రవేశించి క్రమంగా అనారోగ్యానికి లోనై పీడసుఖం పడి అ నిర్దేశించిన సమయానికి చని పోతాడు. అలా పీడసుఖం పడుతుండడం గ్రహించిన కొందరు పెద్ద వాళ్ళు అది చేతబడి అని భావించి ఒక తంత్రిగాడిని ఆశ్రయిస్తారు. అతను రోగి స్థితి గ్రహించి అది చేతబడే అని నిర్ణయించి ఆరోగిని గాని, రోగికి నమ్మకమైన వ్యక్తినిగాని అమావాస్యనాడు అర్ధరాత్రి చీకట్లో ఒక్కణ్ణీ రమ్మని, బొమ్మ పాతిపెట్టబడ్డ చోటికి తీసుకెళ్ళి వివస్త్రంగా త్రవ్వ మంటాడు. అలా త్రవ్వగా ముళ్ళుగ్రుచ్చబడి మంత్రించబడిన బొమ్మ కనిపిస్తుంది. దానిని పైకి తీసి, ఆముళ్ళు వగైరాలు తొలగించి, మంత్రం జపించి, కొబ్బరికాయకొట్టి, ఆబొమ్మను నాశనం జేసేసి, రోగి స్తోమతను బట్టి సొమ్ము వసూలు చేసుకుంటాడు. క్రమంగా ఆ వ్యక్తికి ఆ జబ్బు తగ్గిపోతుంది. చేతబడి తీయడమనేది ఎక్కువగా ముస్లింలే చేస్తారు. తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో దుళ్ళ గ్రామంలో ఒక ముస్లిం ఈ విద్యలో ఆరితేరిన వానిగా ప్రసిద్ధి పొందాడు. దీర్ఘ కాయిలా రోగులు చేతబడి అనుమానమొస్తే ఒక కొబ్బరికాయ తీసుకొని అతని యింటికి వెళ్ళితే అతను ఆకొబ్బరికాయ మన ఎదురుగానే ఒక

ఖాళీ చెంబు పై పెడతాడు. రెండు నిమిషాలకు ఆ చెంబునుండి "ఘుమ్" అని శబ్దం వస్తుంది. దానితో అతను మనకు తెలియని పిశాచి భాషలో మాట్లాడతాడు. తరువాత మాట్లాడిన విషయం మనకు చెబుతాడు. కొంతమందికి అది చేతబడికాదని సమాధానమిచ్చిందనీ, ఎక్కడో జడుసుకున్నాడని, అక్కడ ఒక పిశాచి వెంటబడిందని చెప్పి దానిని వదిలించడానికి పదిరూపాయలు తీసుకొని వేరుముక్క కట్టి పంపిచేస్తాడు. కొందరికి చేతబడి ప్రయోగం జరిగిందని దానిని తీయడానికి డబ్బు మాటాడుకొని అమావాస్య అర్ధరాత్రి అతనిని రమ్మని, శ్మశానంలో త్రవ్వించి, ఆ ప్రయోగం చేసిన బొమ్మని పైకితీయిస్తాడు. ఆప్రయోగం చేసినవాళ్ళనిమాత్రం చెప్పడు. అది ఆ రోగి, ఆరోగి బంధువులు ఊహించుకోవలసిందే శత్రువులెవ్వరో. ఇలా తీసేసిన తరువాత అతనికి ఆజబ్బు నయమయిపోతుంది. ఆశ్చర్యం! చేతబడులనేవి అసలు లేనేలేవని అనేవారు దీనికి చెప్పేదేమిటంటే రోగి తనను కలిసాక ఆతంత్రిగాడే ఒక బొమ్మనుచేసి, దానికి వెంట్రుకలు చుట్టి, ముళ్ళుగుచ్చి ఒక స్మశానంలో ఒకచోట పాతిపెట్టి వచ్చి, ఆతరువాత అమావాస్యనాడు అర్ధరాత్రి అతనిని అక్కడకు తీసుకెళ్ళి త్రవ్వించి దానిని తీయిస్తాడని. మరి రోగమెలా తగ్గుతుందయ్యా అంటే ఇది సైకిలాజికల్ ట్రీట్‌మెంటని అంటారు. పచ్చని చెట్లకు కూడా ఈ ప్రయోగం చేస్తే ఆ చెట్లు ఆకులు రాల్చి మాడిపోయి చచ్చిపోతాయని జనపదులు చెబుతుంటారు. ఈ జిల్లా-నే లొల్లలోనూ, వడిశలేరులోనూ, కోనసీమలోను ఈ చేతబడులు తీసేవారు ఉన్నారు. ఇలాంటివే చెడుపు, చిల్లంగి అనేవికూడ.

గృహవాస్తు

జానపదులు యిండ్లు నిర్మాణంలో యీ క్రింది నియమాలు పాటిస్తారు-
ఆగ్నేయం పెరకం (పెరిగి) ఉండ కూడదట - అలా ఉంటే ఆయింటిలో వారికి దరిద్రమట.
దక్షిణం, పడమర మెరకగా ఉండాలి-
తూర్పు, ఉత్తరం పల్లంగా ఉండాలి-
అలా ఉంటే ఆయింటిలోని వారు వృద్ధి పొందుతారు.
ఆగ్నేయంలో పొయ్యి, ఈశాన్యంలో నుయ్యి, ఉండాలంటారు - అలా ఉంటే శుభం. సింహద్వారానికి ఎదురుగా నుయ్యిగాని, గొయ్యిగాని

ఉండకూడదు –ఉంటే అనిష్టమట. అలాగే వీధి శూల కూడదంటారు. వీధి శూలంటే వీధితో రోడ్ల అద్యంతాలకు అభిముఖంగా గుమ్మం ఉండరాదు - ఇది వినాశ హేతువట. వాడకంనీరు తూర్పు భాగాన తూములోంచి పోవాలి. అలా చేస్తే ధనాభివృద్ధి అవుతుంది. మరుగుదొడ్డి దక్షిణ నైరుతీ భాగాల మధ్యగాని, అగ్నేయ దక్షిణ భాగాల మధ్యగాని ఉండాలి. అలా ఉంటే సర్వతా శ్రేయస్సు. ఈశాన్యం తెరిపి వుండాలి- అంటే ఈశాన్యమూల కప్పు లేకుండా ఉండాలన్న మాట. మూత వేస్తే అ కుటుంబం మసి అయిపోతుందట. ఇంటి నానుకొని ఖాళీస్థలం వదలడంలో దక్షిణం కంటే ఉత్తరం ఎక్కువుండాలి. పడమర కంటే తూర్పు ఎక్కువుండాలి. సింహద్వారంతో మూడు వరుస గుమ్మాలుంటే శివదృష్టి- సర్వనాశనం అంటారు. గర్భంలో గుమ్మాలు ఎనిమిదిగాని, పన్నెండు గాని ఉంటేటట్లు చేస్తారు. మొత్తంమీద స్వరూపాలు పరిసంఖ్యలో ఉండాలంటారు.

'గ్రిహస్థితి కంటే గృహస్థితి గొప్పది' – గ్రిహస్థితి సరిలేకుంటే నష్టపోయేది ఆ ఒక్క వ్యక్తే. గృహస్థితి సరిలేకుంటే ఆయింట్లో ఉన్న వారందరికీ నష్టంకలుగుతుందని వారి భావం. గృహనిర్మాణంలో 'విష్ణు పృష్టం, శివదృష్టి' పనికి రావంటారు. – అంటే విష్ణాలయానికి వెనుక, శివాలయాన్కి ముందు ఉండే యిండ్లు శోభించవని, గృహ చ్ఛిద్రాలు, దరిద్రంవంటివానితో సర్వనాశనం అవుతాయని అంటారు. అలాగే ధ్వజ స్తంభం నీడపడ్డ యిళ్ళుకూడా వృద్ధినొందవని చెబుతారు. వీరు నాగరికుల్లాగ ఫేషన్‌కోసం కాకుండా గృహాలను ఉపయోగం కోసమే కడతారు. ఖర్చు తక్కువగా ఉండేటట్టు మట్టి, సున్నం, ఇటుక (పచ్చి యిటుక కూడా) వాడి ఎక్కువగా పెంకిటిళ్ళే కడతారు. మరి పేదలు పూరి గుడిశలు తాటాకుతో నిర్మించుకుంటారు.

* "Folk Architecture may be said to be traditional Architecture.. It is concerned with all traditional aspects of building, the shapes, sizes and Lay outs of buildings all kinds".

* Warren E. Roberts, "Folk Lolorer Folk life" (Ed. Richard M. Dorsa) 281.
(ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం పు 434 నుండి గ్రహించబడింది.)

శకునాలు

జానపదులు ఎక్కడికైనా ప్రయాణం బయలుదేరి వెళ్ళేటప్పుడు ఒంటిబ్రాహ్మణుడు, పిచ్చివాడు, గుడ్డివాడు, కుర్ధూపి, పొదితో మంగలి మురికిబట్టలమూటతో చాకలి, తెలుకల మనిషి, గర్భిణిస్త్రీ, విధవరాలు, తల విరబోసుకున్న స్త్రీ, తోళ్ళు, బొగ్గులు, ఉప్పు, నూనె, నువ్వులు, మినుములు, దూది, కట్టెలు, కొత్తకుండ, ఊక, మలం, మజ్జిగ, ఇనుము, పిడకలు, పిల్లి, పంది ఎదురొస్తే దుశ్శకునములుగా భావిస్తారు. దీనికి ప్రాయశ్చితంగా ప్రయాణం ముందుకు మాని వెనక్కి వచ్చి కాళ్ళూ చేతులూ, ముఖమూ కడుక్కొని కాసేపు కూర్చుని అప్పుడు ప్రయాణం బయలుదేరతారు.

ఈ శకునాలు ఏడడుగులలోపులో వస్తేనే వర్తిస్తాయనేది ఒక సవరణ కూడా వుంది.

ఇక ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు, పుణ్యస్త్రీ, వేశ్య, ఉతికిన బట్టలమూటతో చాకలి, నీరు, పాలు, పెరుగు, నెయ్యి, పువ్వులు, పండ్లు, మాంసం, శంఖం, మంగళారవం, శవం, ఆవుపేడ, ఆవు, గుర్రం, ఏనుగు, పుస్తకాలతో విద్యార్థి ఎదురొస్తే సుశకునములుగా భావిస్తారు.

బల్లి పతనం

బల్లి చాలా కంగారు కీటకం. ఇళ్ళల్లో అస్తమానూ గోడలమీద పురుగుల వేటలో తిరుగుతూ ఉంటుంది. అప్పుడప్పుడు అటూ యిటూ తిరగడంలో అప్రయత్నంగా మనిషిమీద పడుతుంటుంది. బల్లి కొన్ని అవయవాలమీద పడితే కీడు, కొన్ని అవయవాలమీద పడితే మేలు కలుగుతుందని జానపదులు అనాదిగా విశ్వసిస్తున్నారు. ఫలితాలు యిలాగుంటాయట.

కీడులు :-

నడినెత్తిమీద – రోగం
ముంగురుల మీద – హాని
జడమీద, తల ముసుగుమీద – వైధవ్యం
చెవిమీద – దుర్వార్తవినుట

ముక్కు మీద - కార్యహాని
గడ్డం మీద - అపమృత్యువు
మెడ మీద - మరణ భయం
నడుం మీద - బుద్ధి నాశం
గుండె మీద - అధైర్యం
బొడ్డు మీద - భయం
బొడ్డుకు దిగువన - రోగం
కుడి చేతి మీద - సహాయ నాశనం
మణికట్టున - గర్వభంగం
వెన్నున - శత్రు భయం
తొడ వెనుక - విష భయం
స్త్రీకి తొడ మీద - వ్యభిచారం
మోకాలిసందులో - వాహన భ్రష్టత్వం
మోకాలికింద - వైద్యం మూలంగా ధనవ్యయం
కాలివేళ్ళ మీద - రోగం

మేళ్లు :- పాలభాగాన, కనుబొమ్మలమీద - ధనలాభం
చెంపల మీద - శుభం
ముక్కుప్రక్క - మిత్రలాభం
మీసం మీద - అధికార లాభం
బొమ్మల మీద - జయం
కడుపు మీద - పుత్ర లాభం
కడుపు ప్రక్కన - ఆరోగ్యం
భుజాల మీద - సహాయం
అరచేతి మీద - ద్రవ్యలాభం
నడుము వెనుక - వస్త్రలాభం
పిరుదల మీద -శయ్యా సౌఖ్యం
ముందుతొడ మీద - సౌఖ్యం
మోకాలిమీద - వాహనలాభం
పిక్కలమీద - కార్యలాభం
మోకాలి క్రింది ఎముకమీద - వ్యాపారలాభం
పాదం మీద - కళ్యాణం

అవయవాలు అదరడం

అప్పుడప్పుడు అవయవాలు అదరడం అనేది పశుపక్ష్యాదులలోనూ, మనుష్యులలోను కనిపిస్తుంది. మనుష్యులలో కనిపించే యీ అదర డానికి అదిరే ప్రదేశాన్ని బట్టి యిలాగ శుభాశుభాలు చెప్పుతుంటారు.

కుడిప్రక్క అదిరిన మేలు, ఎడమ ప్రక్క మధ్యమ ఫలం. నడినెత్తిన మృష్టాన్నం, నొసట మేలు, కుడిచెంప రాజభయం, ఎడమ చేయి ఉద్యోగం, రెండు కన్నులూ అదిరిన మేలు, ముక్కు రోగం, పై పెదవి కలహం, క్రింది పెదవి భోజన సౌఖ్యం, గడ్డం లాభం, కుడి చెక్కిలి ధనలాభం, ఎడమ చెక్కిలి దొంగల భయం, కుడి భుజం సంభోగం, ఎడమ భుజం కీడు, రొమ్ము ధనలాభం, చేతులు వాహన లాభం, అరచేయి సంతానం, కుడితొడ రాజభయం, మోకాళ్ళు జాడ్యం, మీగాళ్ళు ధాన్య లాభం, అరికాళ్లు సౌఖ్యం.

ఆడవాళ్ళకు కుడికన్ను దరినా, మగవారికి ఎడమకన్ను దరినా అశుభ మంటారు. మగవారికి కుడికన్ను, ఆడవారికి ఎడమకన్ను అదరడం శుభం.

ఈ అవయవాలు అదరడాన్ని వైద్య శాస్త్రజ్ఞులు పైత్యం ఎక్కు వవడంవల్ల, నరాల బలహీనతవల్ల జరిగే పని మాత్రమే అని చెబుతారు.

గ్రామదేవతలు :

ఆంధ్రదేశంలో వైష్ణాలయంగాని శివాలయంగాని లేని ఊరు అరుదు. ఒకవేళ అవిలేకున్నా గ్రామదేవత లేని ఊరు వుండదు. ఊరిలోని గ్రామ దేవతే వారి ఊరును రోగాలనుండి, క్షామాలనుండీ కాపాడుతుందనీ, ఇష్ట కామ్యాలు నెరవేరుస్తుందనీ జానపదుల విశ్వాసం. అందుకే ఆమెకు మొక్కుకుంటూ ఏటేటా ఘెళ్ళుమని ఉత్సవాలు జరిపిస్తుంటారు. ఈ ఉత్సవాలనే జాతర్లంటారు. ఈ అమ్మవార్ల ఆరాధనా పద్ధతేవేరు. త్రిమూర్తులలో శాపవశాన బ్రహ్మకు ఎలాగు పూజలేదు. ఇక శివకేశవుల ఆరాధన సాత్వికారాధన. వీరికి నైవేద్యం పళ్ళూ, ఫలహారాలు చాలు. కాని యీ గ్రామదేవతల ఆరాధన క్షుద్రదేవతారాధన. నరుని దగ్గరనుంచి కోడివరకూ బలికోరతాయి.

ఆదిమ మానవుడు ప్రకృతి శక్తులతోపాటు చెట్టునీ, పుట్టనీ, రాయినీ రప్పనీ కూడా ఆరాధించేవాడు. భూగర్భంలోనూ, జలగర్భం లోనూ దొరికిన కొన్ని రాళ్ళు గ్రామదేవతలుగా వెలశాయి. ఈ యోగం కూడా అన్ని రాళ్ళకూ పట్టదు – కొన్ని రాళ్ళకే. అందుకే స్థలభోగం శిలాభోగం అంటుంటారు పెద్దలు. ఆంధ్రదేశంలో ఎక్కడచూసినా పోతురాజులూ, పోలేరమ్మలూ, కోకొల్లలు (ఇవి మన మంత్రులు పాతిన శంకుస్థాపన రాళ్ళంటారనుకోండి కొందరు రాజకీయ చతురులు).

ఇంతకీ యీగ్రామదేవతలు ఎవరూ అనేది ఆలోచిస్తే ప్రతి చిన్న దేవత వెనుకా కూడా ఒక పెద్ద కథ ఉంటుంది. సాధారణంగా ఆ వూరికోసం ఏదైనా త్యాగం చేసిన పేరంటాలో, బ్రతికుండగా ఏమైనా అతీత శక్తులు ప్రదర్శించిన స్త్రీయో, అత్తమామల ఆరళ్ళతోనో, భర్త పోరుతోనో, బలవంతాన చనిపోయిన పడుచో అయివుంటుంది.

ఇలాంటిదే రాయలసీమలో అనంతపురం జిల్లాలో బుక్కరాయ సముద్రం దగ్గర ముసలమ్మ. బుక్కరాయ చెరువు కట్టతెగింది. ఊరు మునిగిపోయే ప్రమాదమొచ్చింది. ఆవూరిలోని ముసలమ్మ అనే వనితను బలియిస్తే తన్నివారణ జరుగుతుందని ఊరి పోలేరమ్మ పూని పలికిందట. గ్రామ శ్రేయస్సుకోసం నవయవ్వనవతి, సుందరాంగి యైన ముసలమ్మ ప్రాణప్రదులైన భర్తను, అత్తమామలను విడిచి అందులో దుమికి ఆత్మార్పణ చేసింది. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి 'ముసలమ్మ మరణం' కావ్యం యిదే. ఈ ముసలమ్మ అందాన్ని వర్ణిస్తూ పసుపు పూసుకు స్నానమాడేటప్పుడు 'తలమీద చెట్లు కురిసిన లలితసుమ పరాగమున వెలయు లతిక' వలె ఉన్నదంటారు. ఆత్మబలిదానం యివ్వడానికి జల ప్రవేశం చేసేటప్పుడు –

"జ్వలదగ్ని శిఖలపై వెలనవ్వుతోబోవు
ధాత్రీ మహాదేవి తనయయనగా"

అని వర్ణించి తెలుగు సాహితీ చరిత్రలో ఆమెస్థానాన్ని అజరామరం చేశాడు. ఇలా గ్రామాన్ని కాపాడిన తల్లిగా, అక్కడ గ్రామదేవతగా వెలసి పూజలందుకొంటుంది.

చిత్తూరు జిల్లాలో గంగమ్మ గ్రామదేవత చరిత్ర మరోరకం. తాళ్ళపాకలో గంగమ్మ అనే బాలిక ఒక యింట ఆడపడుచుగా పుట్టింది. ఆమె ఎదిగే కొద్దీ రాత్రిళ్ళు గ్రామంలో ఒక శక్తి తిరుగుతూ అందర్నీ భయభ్రాంతుల్ని చేస్తోంది. ప్రజలు రాత్రిలు వీధుల్లో తిరగడమే మానివేశారు. ఒకరోజు తిరుపతినుండి ఒక బాటసారి ఆవూరి మీదనుండి వెళుతూ చీకటి పడడంతో ఆవూళ్ళో ఆగిపోయాడు. అతడు బ్రాహ్మణుడు కావడం వల్ల ఊళ్లోవాళ్ళు స్వయంపాకం చేసుకోవడానికి ఉప్పులూ, పప్పులూ, బియ్యం యిచ్చారు. భోజనమయ్యాక అతను వీధిలో రచ్చబండమీద పడుకోబోతుంటే ఆవూళ్లో రాత్రిలు శక్తి తిరుగుతుందనీ, బయట పడుండడం ప్రమాదమనీ, తమ యింటిలోకి వచ్చి పండుకోమనీ ఆహ్వానించారు. అయితే ఆ సంగతేదో తను చూస్తానని ఆ రచ్చబండ చుట్టూ మంత్రించి అక్షతలు చల్లి అర్ధరాత్రివరకూ అలాగ మెలకువగా చూస్తూనే వున్నాడు. అనుకున్నట్టు అర్ధరాత్రి పెద్దరాక్షసి అట్టహాసం చేస్తూ వచ్చింది. కాని రచ్చబండను సమీపించలేకపోతోంది. అప్పుడా బ్రాహ్మణుడు తన మంత్రశక్తితో ఆమెను నిజరూపంలోకి మార్చివేసి పొద్దుట అందరికీ చూపించాడు. ఆమె గంగమ్మ. ఆమెను తిరుపతి తీసుకువచ్చాడు. యవ్వనవతియై భర్తకావాలంటే ఊరిలో ఒకాయనకు పెళ్ళిచేశాడు. గర్భాదానంగదిలో ఆమె తన అసలు పిశాచరూపంలో రతికుపక్రమించగా భర్త భయపడి పారిపోయాడు. ఆమె అతన్ని వెంటాడి ఎంతవెదికినా దొరక్క ఆ బ్రాహ్మణుని దగ్గరకొచ్చి తనకామం తీరడానికి మరో పెళ్ళి చేయమని అడిగింది. అతను అలాగే చేస్తానని రాయిచేసి వేశాడట. నాటినుండి ఆమె దేవతగా వెలిసింది తిరుపతిలో. తమపిల్లాపాపన్ని ఆమె చల్లగా చూడాలని తిరుపతి పరిసరాలలోని పల్లె ప్రజలు ప్రతియేటా ఆమెకు వారంరోజులు జాతర చేస్తారు. ఈ వారం రోజులూ కొందరు యువకులు స్త్రీ వేషాలు ధరించి తిరుపతి వీధుల్లో తిరుగుతుంటారు. ఇవి గంగమ్మ వేషాలు (ఈ జాతర రోజుల్లో ఎవరైనా తిరుపతి వెళితే వీళ్లు కొజ్జాలేమో అనుకుంటాం). కొందరు మగరాక్షసుల్లాగ వొళ్ళంతా మసి పూసుకుని వేషంవేసుకుని వేపరొట్ట చేతపట్టుకుని ఒకో గంగమ్మనూ ఒక్కొక్కరు చొప్పున వెంటనంటి తిరుగుతుంటారు. రోగాలూ, కష్టాలూ వచ్చినపుడు యిలా వేషాలు వేసి జాతరలో పాల్గొంటామని మొక్కుకుంటారట అక్కడివారు. పచ్చిబూతులు యీమెకు సమారాధన. (కామంతో తపించిపోయిందిగామరి.)

తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో ఏలేశ్వరం దగ్గర గొల్లాలమ్మ చరిత్ర కూడా విచిత్రంగా ఉంటుంది. పెద్దాపురం తిమ్మజగపతి మహారాజు అక్కడ చెరువు త్రవ్వించాడు. అయితే లింగంపర్తి పైపు గట్టు ఎప్పుడూ తెగిపోతుండేదట. బండ్లకొద్దీ మట్టివేసి ఏనుగులచేత త్రొక్కించి గట్టు బిగించినా కొట్టుకుపోయేదట. అప్పుడు రాజుకు కలలో దేవత కనిపించి అక్కడికి నిత్యం పాలు తెచ్చే గొల్లాలమ్మ అనే ముసలిదాన్ని అక్కడ నిలిపి ఆమెపై గట్టువేసేస్తే ఆగట్టు నిలుస్తుందని చెప్పిందట. గ్రామ రక్షణార్థం ఆ అవ్వ అందుకు సిద్ధపడిందట. అలాగే ఆమెను నిలబెట్టి మట్టితో కప్పేసి గట్టు వేశారు. గట్టు నిలిచి పోయిందట. నాటినుండీ ఆమెను దేవతగా కొలుస్తారు. ఆమెకు మదుం కట్టించారు. అదే గొల్లాలమ్మ మదుం. ఆ మదుందగ్గర గొల్లాలమ్మా! అని పిలిస్తే ఓయని ప్రతి శబ్దం వస్తుందట. ఆమె జాతర రోజున మొక్కుబళ్ళు కోళ్ళు, మేకలు విశేషంగా కోస్తారు. మొక్కుకుంటే కోరిక తీరుస్తుందట. ఈ జాతరకి చుట్టు ప్రక్కల గ్రామాల ప్రజలు తండోప తండాలుగా వస్తారు. విశేషమేమంటే ఉదయం నుంచీ మంచి జోరుగా వచ్చేజనం ప్రొద్దుగూకేటప్పటికి ఒక్కరు కూడా కనబడరు. రాత్రికి అక్కడ ఉండరాదని అమ్మవారి ఆదేశమట. అది అసలే అడవి ప్రాంతం. పాములు, మండ్రగబ్బలు విశేషం. ఆ అమ్మవారి పేరు తలిస్తే అవి ఏమీ కరవవని అక్కడి వాళ్ళనమ్మకం.

ఇలాంటి వానిలో తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో కాండ్రకోట నూకాలమ్మ, పెద్దాపురం మరిడమ్మ, రాజమండ్రి సోమాలమ్మ, కొప్పవరం ముత్యాలమ్మ మారేడుబాక మావుళ్ళమ్మ, తుని దగ్గర తలుపులమ్మ, రాయవరం పోలమ్మ, వానపల్లి పల్లాలమ్మ, కొంకుదురు గంగాలమ్మ, చింతలూరు నూకాలమ్మ, పెద్దాపురం పరదేశమ్మ, నిడదవోలు కోటసత్తెమ్మ, ఏలేటిపాడు ముత్యాలమ్మ, మల్లప్పదిబ్బ పెద్దింటమ్మ, మండపాక ఎల్లారమ్మ, బోడసకుర్రు పైళ్ళమ్మ, అమలాపురం సుబ్బాలమ్మ, రఘుదేవపురం దుర్గమ్మ యిలా ఊరూరికి ఉన్నాయి. నిత్య నైవేద్యాలందుకుంటున్నాయి. ఈ గ్రామ దేవతల పేర్లు స్త్రీలకే కాకుండా పురుషులకు కూడా పెడతారు పోలయ్యని, పల్లయ్యని, ముత్యాలయ్యని, మావుళ్ళయ్యని, మరిడయ్యని యిలాగ. అంటే జానపదులు గ్రామదేవతలని అంత భక్తితో

చెక్కిస్తారు. ఇవి దుర్గాదేవి ఉపరూపాలని, ఆ అమ్మవార్ల పాదాల క్రింద మహిషాసురుని చిత్రిస్తారు. గ్రామస్థులకు కష్టాలు వచ్చినపుడు యీ దేవతలకు మొక్కుకుంటారు వారకల్లు గండదీపం, కావడికోళ్ళు యిస్తామని. వారకల్లు అంటే తాటికల్లు ముంతలతో తెచ్చి అమ్మవారికి యివ్వడం. గండదీపం అంటే ముండిగలో నూనెపోసి వత్తి వేసి వెలిగించి నెత్తి మీద పెట్టుకొని ఊరేగింపుగా వెళ్ళి అమ్మవారి గుడిలోకి యివ్వడం.

కావడికోళ్లు అంటే ఒక కర్రకు ఇరువైపులా రెండు కోళ్ళు కట్టుకుని ఆ కర్రను భుజంమీద కావిడిలా పెట్టుకొని ఊరేగింపుగా తెచ్చి అమ్మవారి గుడికివ్వడం (ఇవన్నీ ఆసాదుల పరం)

సాధారణంగా కోడినిగాని, మేకనుగాని, గొఱ్ఱెనుగాని బలిస్తామని మొక్కుతారు. ఆ కష్టాలు తొలిగిపోతే ఆ విశ్వాసంతో ఆ అమ్మవారి జాతర సమయంలో వానిని కోస్తారు. (వీనిని అమ్మవారి పేరు చెప్పి కోసినా తినేది వీళ్ళే అనుకోండి.)

కొండ్రకోట నూకాలమ్మకు పూర్వం ఎనుబోతును బలియిచ్చేవారట. అలాగే కొండదేవతలకు నరబలులుకూడా యిచ్చేవారట. పెద్దాపురం మరిడమ్మ తీర్థం నెల్లాళ్ళు చేస్తారు. ఆ నెల్లాళ్ళలో ప్రతి ఆదివారం మంచి ప్రబలంగా వుంటుంది. ఈ ఉత్సవానికి బండ్లమీద వేషాలు ప్రసిద్ధి. రాజమండ్రి సోమాలమ్మ జాతరకు యిపుడు నాగరికంగా నాటకాలు వేయిస్తూ ఉత్సవకార్యక్రమాలు నడుపుతున్నారు. చివరి రోజు అన్నిరకాల జానపదకళారూపాలతో ఊరేగింపు చేస్తారు. తుని దగ్గర తలుపులమ్మ లోవ (లోయ) లోని తలుపులమ్మకు (తలుపులమ్మ) యిప్పటికీ జంతుబలులు జరుగుతునే ఉన్నాయి. ముఖ్యంగా క్రొత్తగా కార్లూ, లారీలూ, ట్రాక్టర్లూ, కొన్నవాళ్ళు తప్పనిసరిగా అక్కడికి తీసికెళ్ళి ఆమెకు మేకనుగాని, కోడినిగాని బలియిచ్చి ఏప్రమాదాలూ రాకుండా కాపాడమని ప్రార్థించుకుంటారు. రాయవరం వంతెనదగ్గర పోలమ్మ ఒక చెట్టుక్రిందవుంది. ప్రతి ఏటా బ్రహ్మాండమైన జాతర చేస్తారు బాణా సంచాతో. పూర్వం భోగం మేళాలతో కూడా జాతర జరిపేవారు. కొప్పవరం ముత్యాలమ్మజాతర ఉగాదిముందు చేస్తారు. ఇది పిల్లల తీర్థం. ఈ తీర్థంనాడు తలిదండ్రులు తమపిల్లల్ని తీసికెళ్ళి అమ్మవారికి పళ్ళెప్పిస్తారు. ఆమె పిల్లల ఆరోగ్యాన్ని కాపాడి రక్షించే తల్లి అని

ప్రతీతి. ఈమె లీలలు విచిత్రంగా ఉండేవట. ఒకరోజు మట్టమధ్యాహ్నం వేళ పక్కనే పడుచుగా తయారై వీధిలో పోతున్న గాజులవాణ్ణి పిలిచి గాజులేయించుకుని ఒక యింటిలోకి పోయిందట డబ్బులు తెస్తానని. ఆమె ఎప్పటికీ రాకపోయేసరికి అతను ఆయింటివారిని పిలిచి అడిగాడట. వాళ్ళు ఆమె ముత్యాలమ్మ అని గ్రహించి ఆ డబ్బులిచ్చి పంపించేశారట. ఇలాగే మరిణమ్మ మీదకూడా గాజుల కథవుంది. ఆమె గాజులు వేయించుకు వెళ్ళిపోతే గాజులు మల్లయ్య నాడబ్బులో నాడబ్బులో అని కేకలు పెడుతుంటే అతన్ని అక్కడ రాయిని చేసేసిందట. దానిని గాజుల మలారం రాయి అంటారు.

ఇక కొంకుదురు గంగాలమ్మ అక్కడి చెరువులో దొరికితే గట్టునకట్టి గుడి కట్టించారు. పంటలు ఎక్కువ పండాలని, గ్రామంలో మసూచి, కలరావంటి వ్యాధులు రాకుండా కాపాడాలని యీ అమ్మవారికి కోళ్ళు, మేకలూ కోసి ఏటేటా జాతర చేసి తీర్థంచేస్తారు. ఆపదల్లో ఆమెకు మొక్కుకుంటారు. ఊళ్ళో ఎవరు పెళ్ళిచేసుకున్నా తప్పనిసరిగా ముందు యీఅమ్మవారికి చలివిడి పానకాలు పోస్తారు. ఈ అమ్మవార్ల తీర్థాలకు గారెలు, బూరెలు వగైరా పిండివంటలుచేసి అమ్మవారికి నైవేద్యాలు పెడతారు. పొరుగూరి బంధువులను కూడా పిలుచుకుని పండుగలా జరుపుకుంటారు. ఈ అమ్మవార్ల ప్రతిరూపాలు గరగలు. జాతరలో ఆసాదులు (పూజారులు) మగవాళ్ళు పరికిణీ వేసుకొని, ఒక పంచి పైట చెంగులా వేసుకొని (అమ్మవారు స్త్రీ గదా, అందుకని స్త్రీ వేషాలు) గరగలు నెత్తిమీద పెట్టుకుని డప్పుల మోతకు అనుగుణంగా ఎగురుతూ (ఈ మధ్య దీనిని కూడా నాట్యం అనేస్తున్నారనుకోండి)చేతిలో వేపాకుతో ఆశీర్వదిస్తుంటారు. ఇంటింటా కాళ్ళమీద బిందెలతో నీళ్లపోసి బియ్యం, పసుపు, కుంకుమ, ఫలహారం పళ్లెంలో పెట్టి యిచ్చి హారతియిస్తారు. తీర్థంనాడు రాత్రి గుడిదగ్గర మొక్కుకున్న వాళ్లు మేకలూ, కోళ్ళూ కోస్తారు. ఈ గంగాలమ్మకు కూడా ఒక గాథవుంది. ఈమె పడాలవారి ఆడబడుచు అనీ, మరణం సంభవించినా మమకారం చావక అక్కడ గ్రామదేవతగా వెలిసి ఆవూరిని కాపాడుతుందనీను. అందుకే జాతర సమయంలో యీనాటికీ కూడా ఆమెకు పడాలవారు మొదట చీర, రవికల గుడ్డ పెట్టి గరగెత్తితేగాని జాతర లేవదీయరు.

మరో గ్రామదేవత నేరేళ్లమ్మ కథ నుంచి ఆసక్తికరంగా వుంటుంది. ఆమె ఆగ్రామంలో ఒక రైతు యింటపుట్టింది. బాలికగా ఉండగా తల్లి ఎంత తిండి పెట్టినా సాయంత్రం శ్రమపడి యింటికొచ్చిన తండ్రికి తల్లి కూడుపెట్టలేదని ఫిర్యాదు చేసేదట. అన్నం కుండెడువార్చి పెట్టినా తినేసి పెట్టలేదని గోలపెట్టేదట. ఒకరోజు తండ్రి పరీక్షిద్దామని మిద్దెక్కి దాక్కొని తల్లి కుండెడు కూడు పెట్టడం చూసేడట. సాయంత్రం ఆపిల్ల మామూలుగానే తల్లి తిండిపెట్టలేదని ఫిర్యాదు చేసిందట. వెంటనే తండ్రి అది ఏదో పిశాచి అని పట్టరాని కోపంతో పలుపుతాడు తీసికొని కొట్టడానికి వస్తుంటే ఆపిల్ల పారిపోవడం మొదలెట్టింది. వెంటబడి తరుముతుంటే కొంతదూరం వెళ్ళి మాయమయిపోయిందట. తరువాత ఆ గ్రామ దేవతగా వెలిసిందట.

ఓపిగ్గా సేకరిస్తే ప్రతిగ్రామదేవత వెనకా ఒకగాథ దొరుకుతుంది. కాలక్రమంలో యీదేవతలకు ఆదరణ తగ్గుతోంది. ఈగ్రామదేవతలకు బదులు ఇప్పుడు ఊరూరా క్రొత్తగ్రామదేవతలు వెలిశారు. వారే ఊరిసొమ్మును ఊరికే మింగేసే పెత్తందార్లు. రాజ్యాంగంప్రకారం వీళ్ళ జాతర అయిదేళ్ళకొకసారి.

జోస్యాలు

మనిషి జీవితం వ్రాసిన డైరీ అంటారు. ఆ డైరీలో ఏమివుందో తెలుసుకోవాలనే కుతూహలం ప్రతివ్యక్తికీ వుంటుంది. ఈ కోరికను సొమ్ము చేసుకుంటారు జ్యోతిష్కులు. జానపదులలో ఈ జోస్యాలపట్ల మక్కువ మరీ ఎక్కువ. ఈ జోతిష్యాలు అనేక రకాలు. ముఖ్యంగా అనాదినుంచీ మనకు కనిపించేవాళ్ళు కొండదొరలు, చిలకజోస్యులు, శివ చెప్పేవాళ్ళు, ఎరుకల సానులు, సోదె కత్తెలు, సాముద్రికులు, చక్రం వేసేవాళ్ళు, ఉపాసకులు, బాబాలు, దేవుడమ్మలు, సిద్ధాంతులు వగైరా వగైరా వగైరా. వీరు చెప్పేదానిలోని నిజానిజాల జోలికిపోకుండా గుడ్డిగా నమ్మి పరికిస్తే ఏవో అద్భుతాలుగా కనిపిస్తాయి.

కొండదొర

“శ్రీరాముడు, కొండదేవర, పోశేలమ్మ, పైడితల్లి, దారాలమ్మ, సుంకులమ్మ, కొండమారెమ్మ ఆజ్ఞ. అయ్యగారి ఆలోసన గొప్పది-

మనసులో అనుకుంటున్న పని మూడు నెల్లో అయిపోద్ది, తానం మంచిది-ముందుకెళ్ళాల్సిన త్రైనుండ్, కొండదేవర అజ్ఞ" అని కొండ యాసతో మాటలు పట్టిపట్టి గుమ్మంలో కనిపించిన వాళ్ళను ఉద్దేశించి పలుకుతుంటారు కొండదొరలు. నుదుట కుంకంబొట్టు. ముక్కుమీద పసుపు, చెవికి రాగి రింగులు, తలపై సిగ, సిగపై పక్షిఈకలు, మణికట్టుకు రాగి మురుగు, మెడలో పులిగోరు త్రాడు, పూసలదండలూ, వీపుమీద అమ్ములపొది, పొదిలో బాణాలు, కర్రకు తగిలించిన మూట వెనక్కి వేలేసుకొని జ్యోతిష్యం చెపుతామంటూ అప్పుడప్పుడు వస్తుంటారు. వీళ్ళ నామకః చెయ్యి చూపమంటారే తప్ప చెప్పేదంతా ముఖం చూసే.

ఈ చెప్పేవాటిలో నివి చాలావరకు సామాన్యంగా అందరికీ వర్తించే పైపై పడికట్టు మాటలే. "ఆకర్షణ గొప్పది, కపటంలేని జల్మ, కడుపులో ఆలోసన గల బుర్ర, లచ్చిమి కుదురు లేదు, అమ్మ 'స్టారు' గొప్పది, నీ నసీబు పెద్దది, కాని నరదృష్టి కొట్టేసి అంతా సున్నా అయిపోతుంది, ఈ నరఘోష తొలగిపోయి పెద్దమెట్టులో కెళ్ళడానికి ఒక్క ముక్క ఇస్తా" అని కాగితం ముక్క మీద కలంతో కొన్ని గీతలు గీసి అందులో పసుపూ కుంకుమా వేసి పొట్లం కట్టి మంత్రించి ఇస్తాడు. ఎదుటివాడి లొంగుబాటు చూసి ఏమీ ఇవ్వనక్కరలేదంటూనే తావీదు కట్టి, పాతచొక్కా, పాత పంచె ఐదు సోలల బియ్యం, అయిదు రూపాయలు ఇలా వారి వశీకరణను బట్టి వసూలు చేస్తుంటారు. వీళ్లు చెప్పేదానిలో ఏదో ఒక మాట బలంగా హృదయానికి పట్టేసి చెప్పించుకునేవాళ్లు ఆకర్షితులవుతుంటారు. అందులో ముఖ్యంగా పై మెట్టు కెళతావనగానే పొంగిపోయి లొంగిపోతారు. తావీదు ఇచ్చేటప్పుడు కూడా ఒక తమాషా చేస్తారు. సంచిలోంచి అమ్మవారి ఫోటోతీసి తావీదు దానిమీద పెట్టి ఒక అడుగు దూరంలో దోసిలి పట్టి 'రా' అనమంటాడు. అలా "రా" అనగానే అది ఎగిరివచ్చి దోసిట్లో పడుతుంది. దాని వెనుక మంత్రమే ఉందో, తంత్రమే ఉందో అర్థం కాదు. వీళ్ళు అక్కినేని నాగేశ్వరరావు, ఎన్. టి. రామారావు, కృష్ణ, శోభన్‌బాబు, జమున, జయసుధ, జయప్రద వంటి మేటి సినీనటులతోనూ, నెహ్రూ మొరార్జీ, ఇందిరాగాంధీ, సంజీవరెడ్డి, గిరి, జైల్‌సింగ్‌వంటి పెద్దపెద్ద రాజకీయ నాయకులతోనూ తీయించుకున్న ఫోటోలు చూపుతారు. దానితో మనకు వాళ్ళమీద మరింత గట్టి నమ్మకం కుదురుతుంది. వీళ్ళపేర్లు కత్తుల కృష్ణారెడ్డి, కృష్ణమరాజు, రామరాజు యిలాగ చివర రాజు, రెడ్డి

పేర్లతోనే ఉంటాయి ఎక్కువగా. వచ్చే వెళ్ళేలోగా అల్లూరి శీతారామ రాజు పేరు అరడజను సార్లయినా ఉచ్ఛరిస్తారు. వీరు చింతపల్లి, సీలేరు, భద్రాచలం మొదలైన కొండ ప్రాంతాలనుంచి వస్తుంటారు.

చిలక జోస్యం

ముఖాన రూపాయిబిళ్ళంత కుంకంబొట్టు, ముంజేతులకు మురుగులు, నెత్తిమీద గొడుగు, కాలికి కడియం, చెవులకు పోగులు, చంకన చిలక పంజరం పెట్టుకొని వీధులవెంట జోస్యం చెబుతామంటూ తిరుగుతుంటారు కొంతమంది. ఆసక్తి కలవారు పిలిచి చెప్పమంటే పంజరం క్రింద పెట్టి, బిచాణా పరచి, దానిమీద పది పన్నెండు కవర్లు వరుసగా పేర్చి పావలా పుచ్చుకొని ప్రశ్న అడిగేవారిపేరు ఉచ్ఛరిస్తూ పంజరం తలుపు తీసి చిలుకను బయటకు పిలుస్తాడు. ఆ చిలుక వయ్యారంగా బయటకు వచ్చి ఓరగా యజమానిని చూస్తూ కవర్లలో ఒక్కొక్కటే ముక్కుతో తీసి ప్రక్కన పెడుతూ ఎక్కడో ఒక కవరు దగ్గర ఆగి దాన్ని కరచిపెట్టి తెచ్చి అతనికి ఇస్తుంది. ఆ కవరులోని కార్డులపై వెంకటేశ్వరస్వామి, సత్యన్నారాయణమూర్తి, ఆంజనేయస్వామి, పార్వతీ పరమేశ్వరులు, సీతారామలక్ష్మణులు, దుర్గ వగైరా దేవతల బొమ్మలలో ఏదో ఒకటి ఉంటుంది. మరో కాగితం మీద "మీరు అనుకుంటున్న పని ఆరునెలల్లో నెరవేరుతుంది, వచ్చే అమావాస్య వెళ్ళినదగ్గరనుంచీ మీ జాతకం మారిపోతుంది. ఆకస్మిక ధనలాభం, ఎవరితోనూ శత్రుత్వం మంచిది కాదు" వంటి ఎవరికైనా వర్తించేటటువంటి మూడు నాలుగు వాక్యాలు అచ్చుకాబడి వుంటాయి. అతడు అవి చదివి పృచ్ఛకుని కోరికకు అన్వయించి చెప్పి అందులోని బొమ్మలు అతనిపై ఎలా అనుగ్రహం చూపుతున్నాయో నప్పించి చెబుతాడు. ఈ చెప్పడంలోని నేర్పే మనల్ని సంభ్రమాశ్చర్యాలలో ముంచెత్తుతుంది. ఆపైన ఆ జ్యోతిష్యుని వ్యాఖ్యానపూర్వకమైన వాక్కు సమ్మోహితులను చేస్తుంది. ఈ చిలక జోస్యాలకు రాజమండ్రి జంతర్ మంతర్ రోడ్డు మంచి ప్రసిద్ధి. (మునిసిపల్ ఆఫీసు ముందు రోడ్డు)

శివం

పల్లెటూళ్ళలోనూ, పట్టణాలలోను, అక్కడక్కడ వీరభద్రుడు గద్దెలని ఉంటాయి. చచ్చిపోయిన తమ బిడ్డ వీరభద్రుడయ్యాడని

యీ గద్దెలపై నిలుపుతుంటారుకొందరు తల్లిదండ్రులు. ఇక్కడ వీర భద్రుడుగా ఒకపెద్ద విభూతిపండు, అతని భార్య భద్రకాళిగా ఒకలక్క బొమ్మ పెడతారు. ఇలా ఒక్కోగద్దెమీద 40, 50 దాకా వీరభద్రులుంటారు. వీనికి నిత్య పూజాదికాలు ఆ గద్దె నిలిపిన గణాచారి చేస్తుంటుంది.

ఇళ్ళల్లో ఎవరికైనా నలతగా ఉన్నా, దీర్ఘరోగాలు వదలకున్నా, కష్టాల్లో ఇరుక్కుపోయినా, చేతబడి అనుమానాలున్నా, అర్థరూపాయి దిగ దుడిచి ఆ మనిషి బంధువులెవరన్నా, (మేనత్త వరసవాళ్ళు) ఈ గణాచారి వద్దకు వెళ్ళి ఇచ్చి ఎదురుగా కూర్చొని సాంబ్రాణి పొగ వెయ్యగానే గణాచారి పెద్దగా నాలుగైదుసార్లు ఆవులించి, మూడు నాలుగుసార్లు త్రేన్చి తల విరబోసుకొని శివం చెప్పడం ప్రారంభిస్తుంది గోవిందాగోవిందా అంటూ. శివంటే పూనకం. ఆ వచ్చినవాళ్ళ తాలూకు వీరభద్రుడు గానీ, వాళ్ళ తాలూకు చచ్చిపోయిన పెద్దలుగానీ, వెంకటరమణమూర్తి గానీ, సత్యనారాయణస్వామిగానీ, ఆ గణాచారిని ఆవేశించి వీళ్ళ ప్రశ్నలకు జవాబులు చెబుతారు. ఈ శివంకి వెళ్ళినవారిముందుపరిచయంలోనే వారు వచ్చిన విషయం గ్రహించేసి శివంలో వాళ్లడక్కుండానే సమా ధానాలు చెప్పేస్తుంది. అలా రానప్పుడు వెళ్ళినవాళ్ళే ఆ ఆవేశించిన శక్తిని సూటిగానే ప్రశ్నించి సమాధానాలు రాబట్టుకుంటారు. ఈ శివంలో చచ్చిపోయినవాళ్ళూ, దేవుళ్ళూ వచ్చి మాట్లాడడం, వాళ్ళతో వెళ్ళినవాళ్ళు మాట్లాడడం చూస్తే బలే గమ్మత్తుగా ఉంటుంది. ఇందులో మాటమీద నమ్మకం కలుగజేసేది గణాచారి వాగ్ధాటి మాత్రమే. ఏడుకొండలవాడో, మరోదేవుడో వంకర చేసారనేది వీళ్ళు సాధారణంగా చెప్పేది. వంకర అంటే వీళ్ళు ఏదో అపచారం చేయడంవల్ల ఆదేవుళ్ళు ఆగ్రహించి కీడు కలిగించడం, చివరన గణాచారి ఆ కీడు తొలగిపోవడానికి, రోగం నయంకావడానికి విభూది మంత్రించి యిస్తుంది వాళ్లకి బొట్టుపెట్టమని. పల్లెల్లో యీ శివంమీద ప్రజలకు చాలా విశ్వాసం. ఈ గద్దెలకు తూర్పు గోదావరిలో కుతుకులూరు, కొంకుదురు, ప్రత్తిపాడు, రాయవరం ప్రసిద్ధి.

ఎఱుక

ఆది దేవుడు పరమేశ్వరుడు ఎరుకలసాని వేషం వేసుకొని పార్వతికి ఎఱుక చెప్పినట్టు, వెంకటేశ్వరస్వామి ఎఱుకత వేషంతో వెళ్లి పద్మావతికి

జోస్యం చెప్పినట్లు పురాణగాథలున్నాయి. అంటే ఎఱుక అంతపురాతన మైనదన్న మాట.

పల్లెటూళ్లల్లో 'ఎఱుకలు' అని ఒక జాతి ఉంది. ప్రభుత్వం వీరిని షెడ్యూల్డ్ తెగల జాబితాలో చేర్చింది. వీరు పందులను మేపుతుంటారు. అంతేగాక మగవాళ్లు ఉండేలు బద్దలతోనూ, నాటుతుపాకీలతోనూ పిట్టలను కొట్టి అమ్ముతుంటారు. ఆడవాళ్లు పురుళ్లు పోస్తారు మంత్రసానుల్లాగ. కొందరు ఎఱుక చెబుతారు.

తలపై కొప్పు, ముక్కున ముక్కెర, నెత్తిన ఎఱుకలబుట్ట, బుట్టలో పసుపు రాసిన చిన్న చేట ఇవీ ఆమె సామాగ్రి. ఇంటిలో ఎవరికైనా అనారోగ్యంగాఉన్నా, పిల్లలకు బాలగ్రహాలు పట్టుకున్నా ఈమెను పిలి పించి ఆడవాళ్లందరూ చుట్టూచేరి మూడు దోసిళ్ల బియ్యం ఆమె చేటలో పోసి సోదె చెప్పమంటారు. ఆమె పెద్దాపురం మరిడమ్మ, కొండ్రకోట నూకా లమ్మ, బెజవాడ కనకదుర్గమ్మ వగైరా దేవతల పేర్లు తలచి సోదె చెప్పడం ప్రారంభిస్తుంది. ఎందుకు పిలిపించారో, అనారోగ్యం ఎవరికో వారి మాటల వల్ల ఆమె ముందే తెలుసుకుంటుంది. దానికి చిలవలు పలవలుచేర్చి చిత్రమైన బాణీలో పూనకం వచ్చినట్లు ప్రతివాక్యం గడగడా చెప్పుకు పోతుంటే అందరూ నిశ్చేష్టులైవింటూ ప్రశ్నలువేస్తూ, చెప్పేతీరునుబట్టి ఆ సమాధానాలు నమ్మి ఆమె ఆదేశించినట్లు చేస్తారు. రోగనివారణకు సాధార ణంగా కోడితోగాని పందితోగాని దిగదుడుపు పెట్టాలంటుంది. దిగదుడు పంటే మూడు తవ్వల బియ్యం అన్నం వడ్డించి బుట్టలో పెట్టి, ములగ కూర, తెలగపిండి కలపి వండిన కూర దానిలో కలిపి, కొంచెం అన్నం పిసికి చిన్న ప్రమిదలా చేసి దానిలో నూనె పోసి దూది వత్తువేసి వెలి గించి, నల్లకోడిపెట్ట పీకకోసి ఆ రక్తంతో రోగినుదుట బొట్టుపెట్టి, ఆకోడినీ ఆ అన్నం బుట్టనీ రోగి తలచుట్టూ మూడుసార్లు త్రిప్పి ఆ బుట్ట ఊరవతల పారేయిస్తుంది. కోడిని ఎఱుకత తీసుకుపోతుంది. రోగ తీవ్రతను బట్టి ఆ తుడవం డప్పులతో కూడా పోయిస్తుంది. అంటే ఆ బుట్ట తీసుకు వెళ్ళేటప్పుడు డప్పులు వాయిస్తూ తీసుకువెడతారన్న మాట. పందితో దిగదుడుపంటే పంది యొక్క పీక కాకుండా దాని కాలివేలి చివర రక్తం వచ్చేలాకోసి, ఆ రక్తం అన్నంలో కలుపుతుంది. ఆపంది ఆమెదే. దాన్నలా వినియోగించి పందుకు కొంతడబ్బు వసూలు చేస్తుంది. రోగం

చిన్నదయితే రంగుదారాలతో వేరుముక్కకట్టి ెండురూపాయలు పుచ్చు కుంటుంది. ఈ వేరుముక్కలకీ, దిగదుడుపులకీ ఆ జబ్బులు తగ్గిపోతా యని చాలామంది నమ్మకం.

సో ది

"సోదోయమ్మ సోది, సోదడగరండమ్మా సోది" అని మిట్ట మధ్యా హ్నం వేళ చిన్న ఏక్తార తంబుర నొకదాన్ని చేత్తో మీటుతూ ఆశృతిలో గొంతుకలిపి పాటలా మాటలు పలుకుతూ సోదికత్తెలు వీధుల్లో తిరుగు తుంటారు. సోది చెప్పించుకునే ఆమె చేటలో :మూడు సోలల బియ్యం పోసి ఎదురుగా కూర్చొని చెయ్యి చూపుతుంది. సోదికత్తె ఆమె చేయి స్పృశిస్తూ, ఆమెకు సంతానం, పిల్లలు, పెళ్ళిళ్ళు, ప్రయాణాలు, భార్యా భర్తల సంబంధం, ఆర్థిక పరిస్థితులు, వగైరా ఎన్నో విషయాలు ఎడతెగని వాగ్ధోరణితో చెప్పుకు పోతుంటుంది. మగవాళ్ళని పుంజనీ, ఆడవాళ్ళని పెట్టనీ, పుంజంటే గడ్డం, పెట్టంటే బొట్టు అని పలికే సంజ్ఞా పరిభాష వీళ్లదే; ఆమె ఆ చెప్పడంలోనే చెప్పించుకునేవాళ్లనుండి తనకు కావలసిన సమాచారం రాబట్టుకు చెబుతుందనేది ప్రతీతి. ఏమైనా వీళ్ళు కూడా ఆడవాళ్లని బాగా ఆకట్టుకొని బియ్యం శేర్లకొద్దీ దండుకు పోతుంటారు. ఇందులో ఎక్కువగా పనిచేసేది పరేంగిత జ్ఞానం.

జాతక చక్రాలు

ఈపద్ధతి కాళిదాసు కాలం నుంచీ కనిపిస్తోంది. గుప్తరాజుల స్వర్ణ కాలంలో వరాహమిహురుడు దీనిపై ఒక సిద్ధాంతమే ప్రతిపాదించాడు. పుట్టినతేదీ, నక్షత్రం ఆధారంగా రాశి చక్రం వేసి లగ్నం కట్టి, గ్రహ స్థానాలు నిర్ణయించి, ఆగ్రహాల అగ్రహానుగ్రహాల ననుసరించి ఏతేదీకి ఏది కలిసొస్తుందో, ఏసమయానికి ఏచెడు జరుగుతుందో, శుభాశుభాలు, ఉద్యోగాలూ, పెళ్ళిళ్ళూ ఒకటేమిటి సమస్తమూ చెబుతారు. అవిజరగటం జరగకపోవటం అటుంచితే యిది ఒకసిద్ధాంతం ప్రాతిపదికగా చెప్పబడే శాస్త్రం అని తెలుస్తోంది.

ఇది సంస్కృతం నుండీ తెలుగులోకి వచ్చింది. పుట్టిన సమయపు నక్షత్రాన్ని బట్టి చక్రంవేసి దశాశేషం కట్టి గ్రహచలనాన్ని రవి 6 సం.

చంద్ర 10 సం. అంగారక 7 సం. బుధ 17 సం. గురు 16 సం. శుక్ర 20 సం, శని 19 సం. రాహువు 18 సం. కేతువు 7 సంవత్సరాలుగా మొత్తం పురుషాయుఃప్రమాణం 120 సంవత్సరాలు లెక్కించి ఈ దశల్లో మరల అంతర్దశలు విభజించి వాని ప్రభావాల ఫలితాలు చెబుతారు. ఇది శాస్త్రీయమని అన్నా చెప్పినవన్నీ జరుగుతున్నాయా అనేది సందేహాస్పదమే. వివాహాలకు లగ్నాలూ, శుభకార్యాలకు ముహూర్తాలూ దీన్ని ఆధారం చేసుకొనే పెడుతుంటారు. చెప్పింది జరగకపోతే అది పార్వతీదేవి శాపమంటారు.

సాముద్రికం

జీవితరేఖ, హృదయరేఖ, శిరోరేఖ, అదృష్టరేఖ, విద్యారేఖ, కుజరేఖ, వివాహరేఖ, గురు, శని, రవి, బుధ, చంద్ర, శుక్ర, కుజ స్థానములు, బొటనవ్రేలు, అరిచేతిరంగు వగైరా ఆధారంగా హస్త సాముద్రికం చెబుతారు.

ఎలక్ట్రానిక్, అటమిక్ శక్తులతో పురోగమిస్తున్న అమెరికావంటి పాశ్చాత్య దేశాలలో కూడా దీనికి గొప్ప గిరాకీవుంది. ఇంగ్లీషులో కీరో, బెన్హామ్ అనే పండితులు పామిస్ట్రీ గ్రంథాలు వ్రాశారు. తెలుగులో వీని కనువాదాలేగాక సూర్యసాముద్రికం వంటి స్వతంత్ర గ్రంథాలు కూడా ఉన్నాయి. కాకపోతే ఇంగ్లీషు పద్ధతికీ, తెలుగు పద్ధతికీ ముఖ్యమైన తేడా – వాళ్ళు హృదయరేఖ అనేదాన్ని మన వాళ్ళు జీవితరేఖ అంటారు. ఇంగ్లీషువాళ్ళ శాస్త్రం అరచేతికి పరిమితం. మనవాళ్ళ శాస్త్రం వ్రేళ్ళకు కూడా విస్తరించారు. (వ్రేళ్ళ కణుపులను రాసులుగా నిర్దేశించడం, వ్రేళ్ళపైభాగాలలో శంఖుచక్రాలు గుర్తించడం). ఇరువురికీ రేఖలూ, గ్రహస్థానాలూ, ఆధారాలు. మగవారికి కుడిచెయ్యి, ఆడవారికి ఎడమ చెయ్యి చూస్తారు. చదువు, వివాహం, సంతానం, విదేశయానం, గండాలు, లాటరీలు, ఏసుడు డిగుళ్ళు వగైరా విషయాలు భవిష్యత్తులో ఏఏసంవత్సరాలలో ఏమేం జరుగుతాయో చెబుతుంటే చెప్పించుకొనేవాళ్ళు సంభ్రమాశ్చర్యస్థులై వింటుంటారు. వాళ్ళు చెప్పిన ప్రకారం రాబోయే అదృష్టాన్ని తలచుకుంటూ మురిసిపోతూ రూపాయి చెల్లించేసి రాజాలా పోతుంటారు. రాజమండ్రి జంతర్‌మంతర్ రోడ్డులో ఇంగ్లీషు తెలుగుల్లో ప్రవాహంలాంటి సాంకేతిక పదోచ్ఛారణతో సైకిలు ప్రక్క నిలబడి చెప్పే సాముద్రికుల చుట్టూ ఎప్పుడూ జనమే.

ఉపాసకులు

వీరిలో దేవీ ఉపాసకులు, హనుమదుపాసకులు, క్షుద్రదేవతారాధకులు అనేక రకాలు; దేవి ఉపాసకులు కాళికాదేవినిగాని, లలితాదేవినిగాని, దుర్గనుగాని ఉపాసిస్తారు. హనుమదుపాసకులు వీరాంజనేయుం పూజ చేస్తారు. క్షుద్ర దేవతారాధకులు భేతాళుడు, ఎర్ర మాంకమ్మ, కర్ణపిశాచి వంటి క్షుద్రదేవతలను మద్యం, మాంసం, రక్తం నివేదన చేసి ఆరాధిస్తారు. కొందరు అర్ధరాత్రి స్మశానాలలో కపాలాలమధ్యా పూడ్చిపెట్టిన శవాలమీదా కూర్చుని జపాలు చేస్తారు. ఈ క్షుద్రదేవతలు అలాకోడినో, కుక్కనో కోసి ఆరాధించినంతకాలం వాళ్ళ ప్రభ చెప్పిన ఫలించేస్తాయట. నివేదన ఏరోజున చెయ్యకపోతే ఆరోజున వాళ్ళనే తినేస్తాయట అన్నాడు మాతాత ఒకసారి. ఇది విన్న మాఅన్న "అయితే రాజకీయ నాయకులు కూడా క్షుద్రదేవతలే" అన్నాడు. కారణం, వాళ్ళు కూడా వాళ్ళ భజనచేస్తూ తిరిగినంతకాలం పైకెత్తేస్తారట. ఎప్పుడు మానేస్తే అప్పుడు తొక్కేస్తారట.

ఇంతకీ వీరంతా ఉపాసనాబలంతో జోస్యం చెబుతారు. ఇందులో వాక్శుద్ధి ముఖ్యం. వీరు మనిషిని చూసి అతని గతం, భవిష్యత్తు కళ్ళకుకట్టినట్టు చెబుతుంటారు. చెప్పేవాటిలో ఒకటి రెండు గట్టిగా హత్తుకుంటాయి. దానితో చెప్పించుకునేవాడు దాసోహమనేస్తాడు. వీరిది ప్రధానంగా 'ఇన్‌ట్యూషన్' అంటారు. ఇళ్ళలో చిన్నా పెద్దా దొంగతనాలు జరిగినప్పుడు దొంగలెవరో తెలుసుకోవడానికి పోలీసుస్టేషను కంటే ముందు వీళ్ళ దగ్గరకే పరుగులెత్తుతుంటారు చాలామంది. కొంతమంది ఎదుటవారి జేబులో డబ్బులెన్నో కూడా లెక్కచెప్పేస్తారు. (దీనికి చిక్కవోలు అకుల సత్యనారాయణ మంచి ప్రసిద్ధి పొందేడు) ఈమధ్య పట్టణాలలో లాడ్జింగుల్లోకూడా వీళ్ళు మకాంపెట్టి జోస్యాలు చెబుతున్నారు. వీళ్ళు చెప్పే రాజకీయ జోస్యాలు పత్రికల్లో కూడా ప్రముఖంగానే వస్తున్నాయి. పెద్దపెద్ద దేశనాయకులే వీళ్ల వెంటబడుతున్నారు.

ఒకసారి ఓ కాళీ ఉపాసకుడు ఒకరిని మీ ఇంట్లో ఈశాన్యభాగంలో మూడునిలువుల లోతులో లంకెలబిందులున్నాయి జపహోమాలకు వెయ్యి రూపాయలు తెస్తే తీసిస్తానన్నాడట. ఇతను వెంటనే ఆవెయ్యీ మీరే

పెట్టేసుకుని ఆబిందెలు మీరే తీసుకు పట్టుకుపోండన్నాడట. అంతే ఆయన యిక ఆప్రసక్తితెస్తే ఒట్టు.

సాధారణంగా కష్టాల్లో ఉన్నవాళ్లూ జీవితంలో నిరాశా, నిస్పృహలకు లోనైన వాళ్లే యీ జోస్యాలకు వెళుతుంటారు. ఈ జోస్యులు వాళ్లకి భవిషత్తులో బంగారు జీవితాన్ని చూపి వాళ్లలో నూతనోత్తేజాన్నీ, ఉత్సాహాన్నీ కలుగజేస్తున్నారు. ఇంతవరకూ వీళ్లు చేస్తున్నది మేలేకాని యీ పేరుమీద కొందరు అమాయకుల్ని దోపిడీ చేస్తుండడం మాత్రం దారుణం.

ఇక బాబాలు, దేవుడమ్మలు, సిద్ధాంతులు కూడా ఉపాసకులేకాని కొంచెం కాలజ్ఞానులుకూడా; భక్తి ప్రబోధం వీళ్ల పరమార్థం. పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి దగ్గర నుంచీ మనకు యీ బాపతు కనిపిస్తున్నారు. వీళ్లల్లో నేడు ముఖ్యంగా సత్యసాయిబాబా, బోనుమద్ది రామలింగ సిద్ధాంతి వంటివారలు తమ భక్తులనుండి విరాళాలు రాబట్టి ధర్మకార్యాలకు వినియోగిస్తూ ప్రజాసేవకు పూనుకోవడం శుభపరిణామం.

× × × × ×

సాగరతీర జానపదులు

గోదావరి సీమలో సముద్రతీరాన్ని ఆనుకొని యున్న ఉప్పాడ, చొల్లంగి, కోరంగి మొదలగు తీరంవెంబడి ఉన్న అన్ని పల్లెలలోనూ కనిపించే గంగపుత్రులే యీ సాగరతీర జానపదులు. వీరి ఆచార వ్యవహారాలు, సాంఘిక జీవనం ఇతర జానపదులకంటే కొంచెం భిన్నంగా కనిపిస్తాయి.

అనాది కాలంలో భారతంలో శంతన మహారాజు మత్స్యగంధిని చూసి మోహించి వివాహం చేసుకున్న సంగతి మొదటగా మత్స్యకారుల ఉనికిని మనకు ప్రత్యక్షం చేస్తుంది. అంటే అంత ప్రాచీనత, ప్రాచుర్యము కలిగిన జాతి ఇది. వీరిలో జాలారులని, అగ్నికుల క్షత్రియులని, బెస్తలని, బల్జీలని, పల్లెవారని అనేక తెగలున్నాయి. అయితే ఈ తెగలన్నిటికీ వృత్తి ఒకటే- ఏటిలో చేపలవేట. వీరి ఆచార వ్యవహారాలు కూడా ఇంచుమించు ఒకటే. పురుషులు సముద్రంలో చేపలు పట్టి తెస్తే స్త్రీలు వాటిని తట్టలతో పట్టుకెళ్ళి మార్కెట్‌లో అమ్ముతారు. వీరి చేపలవేట ఏటి మీదైతే మోచేత్తో వలలు విసురుతారు. సముద్రంలోనైతే ఒడ్డువలలు (పెద్దవలలు) వేస్తారు. వీరు చేపల్ని పట్టి తేవడం 'పాటు' అంటారు. ఈ పాటు సముద్రం ఆటుపోటుల్ని బట్టి ఉంటుంది. 'ఆటు' అంటే సముద్రం తీతలో ఉందన్న మాట. 'పోటు' అంటే సముద్రం గట్టుకు పొడుస్తుందన్న మాట. ఆటులోనే చేపలు పుష్కలంగా దొరికేది. అందువల్ల ఆటులోనే వలలు వేసుకుని నావలలో సముద్రంలో కెళతారు. అయిదారుగురు జట్టుగా. వలవిసిరేముందు "తాతలనాడు తల్లి, కాలంనాడు కర్త, పెద్దలనాడు పెట్టె, పన్నెండు యోజనాల పాతాళపుట్ట, ఏడు యోజనాల ఇలగోలపుట్ట, పాములాడిచేతి పారిజాతమ్మ, ఉత్తమా జలగంధీ ముద్దుకోడలా, కదలిరావమ్మా- మేము వేసిన వల మా జాతికి- జాలారి కులంలో వన్నెకెక్కిన వాడకులంలో అందరికంటే ఎక్కువైన చేపలు నా వలలో పడాలి" అని మొక్కుకుని వల విసురుతారు.

వీరి జీవితాలు సముద్రంలో నిత్యప్రమాద సంభరితాలు. తుఫాను తాకిళ్ళకి, సముద్రపు పోకళ్లకీ ఒక్కోసారి అతీగతీకూడా లేకుండా పోతుంటారు. అందుకే సముద్రం మీదకెళ్ళేటప్పుడు వారి భార్యలు, పిల్లలు సముద్రపు ఒడ్డుకువచ్చి వారికి బరువెక్కిన గుండెలతో వీడ్కోలు

చెప్పి, వెళుతున్న నావ కనిపిస్తున్నంత వరకూ ఆ గట్టున అలా నిలబడి చూస్తానే ఉంటారు కన్నీరు కళ్లలో గుర్రుక్కొకుంటూ. అవును తిరిగి రాకకు గ్యారంటీలేని పయనం అది. అందుకే మనసుల్ని దిటవు చేసుకోవడం కోసం వీరు క్షుద్రదేవతల్ని మూఢంగానూ, గాఢంగానూ కొలుస్తూ తమ భర్తలకి మేలు చేయమని వేడుకుంటారు. ఇంటింటా, పైడితల్లో, యల్లమ్మో, సత్తెమ్మో, నూకాలమ్మో, కొర్లదేవరో ఎవరో ఒక దేవతను నిలిపి పూజిస్తారు. ఇవి వారి ఇలవేలుపులు. ఇక పేటంతటికీ మరొక దేవతను ప్రతిష్ఠిస్తారు. ఆమె కులవేలుపు. ప్రతి సంవత్సరం సముద్రపు ఒడ్డుకి వెళ్ళి సామూహికంగా గంగపూజ చేస్తారు. ఆ తల్లేగవా వారికి రక్ష (వారిని భక్షించినా రక్షించినా).

వారి వాటులో ఇన్నోవంతు అని అమ్మవారికి వాటా పెడతారు. సంవత్సరమంతా అలాతీసి ఆ డబ్బుతో ఉగాదికి అమ్మవారి జాతర చేస్తారు. వారు ఇలవేల్పును నిలిపే విధం బహు చోద్యంగా ఉంటుంది. ముందురోజు ఒక పుట్ట దగ్గరకు వెళ్ళి పుట్ట శుభ్రంచేసి ఉపాసన చెప్పి వస్తారు. మరునటి రోజు 5 డప్పులు, 12 మంది పోతురాజులు (ఆటగాళ్ళు), 5 గురు నంబులతో ఊరేగింపుగా వెళ్ళి (వీళ్ళంతా వాళ్ళ కులంవాళ్ళే) ఆ పుట్టమట్టి తీసి జంగిడిలో వేసి ఆ ఇంటామె నెత్తిమీద పెట్టి ఊరేగింపుగా తీసుకొచ్చి ఇంటిలో ప్రతిష్ఠిస్తారు. ఈ అమ్మవార్ల పూనకాలు బలే చిత్రంగా ఉంటాయి. వీరిలో ఒకదాసుడుంటాడు. అతను ఆ ఇంటివారిలో ఒకరిమీదకు అమ్మవారిని ఆవేశింపజేస్తాడు. ఆ ఆవేశం పొందిన ఆమె వారు చేయవలసిన కర్తవ్యాన్ని తెలుపుతుంది. ఆమె చెప్పేది వారు వాస్తవంగా నమ్ముతారు. ఇలా ఎక్కువగా నమ్మకాలమీద సాగిపోతుంది వీరిజీవనయానం. ఏదైనా జబ్బు చేస్తే వీరు డాక్టరు దగ్గరకు బదులుగా దాసుడు దగ్గరికి పరుగెడతారు అమ్మవారి అభిప్రాయం తెలుసుకోవడానికి. వీరు అమాయకత్వం నిండుగా తొణకిసలాడే మాయామర్మమెరుగని సంతృప్త జీవులు. పాటున్న రోజున పొట్టనిండా తిని, లేని రోజున కడుపులో కాళ్ళు పెట్టుకుని పడుకోవడమే తప్ప దొంగతనాలు, దేవురించడాలు చూడం.

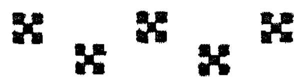
వీళ్లలో కొందరు దశావతారాలు, అమ్మవార్ల కథలు చెబుతారు గరిడీలు వాయిస్తూ కోలలు తిప్పుతూ. వీరి గరిడీలనేవి పెద్ద ఇత్తడి

తాళం చిప్పలు. ఈ కథలు పాట రూపంలో ఉంటాయి. ఈ చెప్పేవాళ్లు దశా పదకొండవతారాలూ విష్ణుమూర్తి ఎందుకెత్తేడంటే అని ప్రారంభిస్తుంటే పంచపాండవులు మంచంకోళ్ళలా నలుగురు అనే జోక్ గుర్తుకొస్తుంది. యల్లమ్మ కథ చాలా చక్కగా చెబుతారు. పూర్వం ఏడుగురు అంతకాసురులు, ఏడుగురు తారాకాసురులు ఒకరిపై ఒకరు యుద్ధం చేసుకుంటున్నారట. అంతకాసురులు బహు క్రూరులు. వారి భార్యలు మహా పతివ్రతలు. వీరి పాతివ్రత్య మహిమవల్ల అంతకాసురులు ఓటమి లేకుండా పోరాడుతున్నారు. తారకాసురులు అన్యాయంగా మరణిస్తున్నారు. అందుకని విష్ణుమూర్తి మారురూపంలో వచ్చి అంతకాసురులు యుద్ధంలో మరణించారని, ఆ దగ్గరున్న మర్రిచెట్టును చూపి వారి భార్యలు దానిని కౌగిలించుకుంటే వారు తిరిగి బ్రతుకుతారని చెప్పేసరికి వారు ఏడుగురూ ఆ చెట్టును కౌగలించుకున్నారట. ఆచెట్టులో విష్ణుమూర్తి ప్రవేశించి వారిని రమించేడట. వారు ఏడు గడియల్లో గర్భందాల్చి ఏడుగురు శిశువుల్ని ప్రసవించారట. అయితే ఆ పిల్లల్ని చూసి భర్తలు సందేహిస్తారని వారు ఆ పిల్లల్ని అక్కడే వదలి వెళ్ళిపోయేరట. ఆ బాలలు కేర్ కేర్ మని ఏడుస్తుంటే పార్వతీ పరమేశ్వరులు భూమి పరిపాలించడానికి వచ్చి వాళ్ళని చూసేరట. పార్వతి వారిని లాలించి పెంచిందట. వారే నూకాలమ్మ, పరదేశమ్మ, పైడమ్మ వగైరా దేవతలు. వారిలో ఆఖరిపిల్ల యల్లమ్మ అని చెప్పి ఆమె మహిమలు, తన్ను నమ్మి మొక్కుకున్న వాళ్ళను ఎలా అనుగ్రహించేదీ చెబుతుంటే ఆ కథ విని ప్రతివారూ అక్కడికక్కడే మొక్కులు మొక్కేసుకుంటుంటారు.

ఇక పెళ్లిళ్ల దగ్గరకొస్తే వీరు మంగళ సూత్రాలకు బదులు పసుపు తాడు కడతారు. ఆ పేటవారికి పెళ్ళికి ముందు భోజనాలు పెడతారు. దీనిని వారు 'ధూళిఆమెత' అంటారు. ఊరేగింపుకు వాడేది పల్లకీ కాదు అశ్వం. పెళ్లికొడుకునీ, పెళ్లికూతుర్నీ గుర్రంమీద ఎక్కించి సాయంత్రం 4 గంటలనుండి వీధుల్లో ఊరేగిస్తాడు,

వీరికి కులపెద్ద ఉంటాడు – అతని ఆజ్ఞ సుగ్రీవాజ్ఞ. కులపెద్ద అనేది ఎన్నిక ద్వారాకాదు, వంశపారంపర్యంగా వస్తుంది. వ్యభిచారంలో స్త్రీ, పురుషులలో ఎవరు పట్టుబడ్డా కులపెద్ద తప్పువేస్తాడు. ఆ డబ్బుతో సారా తాగేసి ఖుషీ చేసుకుంటారు.

తమ వలలు తామే అల్లుకుంటూ, వచ్చిన కొద్ది ఆదాయం కల్లు, సారాలకు పోసేసి నిర్భాగ్యులుగా సాగరతీరాల పూరిగుడిశల్లో జీవనం సాగించే ఈ సాహసవీరుల జీవనగతిలో కొత్త జ్యోతులు వెలిగించాల్సిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. అప్పుడే దేశం నిజంగా పురోగమించినట్టు.

గిరిజన జానపదులు

గిరిజన జానపదుల తీరుతెన్నులు వేరు. గోదావరిసీమ గిరిజనులలో వాల్మీకులు, కొండరెడ్లు, లంబాడీలు, కోయలు ఎక్కువ. వాల్మీకులు హరిజన కుటుంబాల వారు. ఈ అడవి పల్లెలకు 'ముఠాలని' పేరు. ఈ ముఠాలకు అధిపతులను ముఠాదారులంటారు. వీటికి ముఠా గుమస్తాలు కూడా ఉండేవారు. వీరు మన మునసబు కరణాల వంటివారు. ముఠాదారుని మాట ముఠావాసులకు సుగ్రీవాజ్ఞ. ఎవరైనా అధికారులు వెళితే ఆ ముఠాదారునే కలవాలి. అతనికి కావలసిన సదుపాయాలు చేసి, మరో ముఠాకి వెళ్ళవలసి ఉంటే భద్రత కోసం మనుషులను ఇచ్చి అవతలి ముఠాదారు దగ్గరకు పంపేవారు. అడవిలో కాలిదార్లు తప్పిస్తే బండిబాటలు కూడా కనబడవు. దట్టమైన అడవి, భయంకర జంతువుల అరుపులు - వీనిమధ్య ఒంటరి ప్రయాణం -బితుకుబితుకు మంటుంటుంది. అందువల్ల ముఠాదార్లు మనుషులను తోడిచ్చి పంపుతుండేవారు. ఈ మనుషులు మన సామానులు కూడా భుజాన వేసుకొని మోసుకు వస్తారు ఉచితంగానే. ఇక్కడ వారి నిజాయితీకి దేశం గర్వపడాలి. ఆ అడవి మధ్యలో నాలుగుతన్ని మనలను దోచుకుంటే అక్కడ దిక్కూ మొక్కూ ఉండదు. కాని వారికి ఆతలంపే ఉండదు. విల్లు, బాణాలు ధరించి దారిలో ఏజంతువునుంచైనా ప్రమాదం కనిపిస్తే వాటిని చీల్చి చెండాడి మార్గం సుకరం చేస్తారు.

వాల్మీకులు - కొండరెడ్లు

తూర్పుగోదావరిలో రంపచోడవరం దగ్గరనుండి కుట్రవాడ, పాములేరు వరకు రెడ్ల ఆధిపత్యం (కొండరెడ్లు). పాములేరుఅవల చెట్లవాడ నుండి వాల్మీకుల ఆధిపత్యం. పాములేటికి ఈవల ముఠాదార్లు రెడ్లు. వాల్మీకులు నౌకర్లు. ఇక్కడ వాల్మీకులు, రెడ్డిగారు, రెడ్డిగారు అని రెడ్లను కొలుస్తారు. పాములేరు ఆవల వాల్మీకులుది అగ్రకులం. ఇక్కడ వాల్మీకులు ముఠాదార్లు. రెడ్లు వారి నౌకర్లు. ఇక్కడ వాల్మీకులు 'ఒరే రెడ్డీ' అని పిలుస్తారు. ఏటికి ఇవతల, అవతల ఫర్లాంగుదూరం తేడాలో ఈ భేదం బలే ఆశ్చర్యంగా ఉంటుంది. వీళ్ళ ఆహారం పిట్టమాంసం, జీలుగుకల్లు. పిల్లా, పాపలతో అందరూ ఉదయం జీలుగుచెట్ల దగ్గరకు

పోయి ఆ చెట్ల కల్లు తీసి తాగి, కొట్టుకొని తెచ్చిన పిట్టమాంసం కాల్చుకు తిని ఆమత్తులో సాయంత్రం వరకూ అక్కడే నిద్రపోతారు. సాయంత్రం ఇళ్ళకు వస్తారు. ఇల్లు అనేది కఱ్ఱముక్కలతోను, ఆకులతోను వేసుకున్న అల్పమైన చిన్న గుడిశ. సాయంత్రం కాగానే చలి విపరీతం. 'లగిడి' వేసుకొని దానిచుట్టూ పడుకుంటారు. 'లగిడి' అంటే ఒక లావుపాటి దుంగకు నిప్పు పుట్టించి అది కాలుతుంటే ఆ మంటచుట్టూ పడుకుంటారు. వీళ్ళు ఆవులను, గుఱ్ఱాలను, మేకలను పెంచుతారు. వీరి ఆతిథ్యం మేకపాలు, కారుకోడి మాంసం. కారుకోళ్లు, నెమళ్ళు ఆ ఇళ్ళచుట్టూ చెట్లమీద తిరుగుతునే ఉంటాయి. ఆశ్చర్యం! పులులు, సివంగులు వంటి క్రూరజంతువులు కూడా ఆ ప్రాంతాలలో తిరుగుతూనే ఉంటాయి. కాని వారి ఇళ్ళల్లోకిరావు. దానికి వాళ్ళు ఏదో మంత్రం వేస్తారంటారు. వీరు దారాలమ్మ, పోలేరమ్మ వంటి వనదేవతల జాతరలు దివిటీల వెలుగులో ఎంతో కోలాహలంగా చేస్తారు. కౌజు, అడవిదున్నలవంటి పెద్ద జంతువులను బలిఇచ్చి తిని, తాగి వేడుక చేసుకుంటారు. వీళ్ళ మంత్రశక్తి అపూర్వం. ఎవరికైనా మండ్రగప్ప కుడితే వీరిలో మంత్రగాడు ఆ కుట్టిన ప్రదేశంలో నొక్కి మంత్రం చదువుతాడు. వెంటనే తగ్గిపోతుంది. ఆ మంత్రగాడు చేతిలో ఆకుపసరు ఉంటుందని ఆ పసరువల్లే అది తగ్గుతుందని కొందరంటారు. పాము కరిచినా కూడా ఆలాగే తగ్గించుకుంటారు. అక్కడ వారికి ఆధునిక వైద్య సౌకర్యాలు ఏవి? వారి రోగాలకు అక్కడి పసర్లతోనే వైద్యం చేసుకొని రోగ నిర్మూలన చేసుకుంటారు. ఈ పసరుల వైద్యం వీరిలో చాలామందికి తెలుసు.

వీరు చాలా అమాయకులు. అరసోలెడు ఉప్పుకోసం అరవైమైళ్ళ దూరం నడిచి వచ్చి (పుల్లంగినుంచి మారేడుమిల్లి సంతకు) అడవిలో తాము సేకరించిన మడపాకులు, సీకాయ, కుంకుడులు, చీపుళ్లు తెచ్చి ఇచ్చి ఉప్పు, పాతబట్టలు, కరకజ్జం, జీళ్ళు కొనుక్కొని తింటూపోతారు. వీరిది డబ్బులతో బేరం కాదు - వస్తువులతో బేరం (బార్టరు సిస్టమ్). ఇందులో పాపం వీరు పూర్తిగా దోచుకోబడతారు.

వీరు వస్త్రధారణ నామమాత్రం. స్త్రీలు ఒకచిన్న గుడ్డను మానం కాపాడుకోవడానికి మొలకు చుట్టుకొని, స్తనాలు కనబడకుండా మరో గుడ్డపీలిక పైటలాగ వేసుకుంటారు. అడ్డబాస ప్రతీ స్త్రీకి

ఉంటుంది. మగవాళ్ళు చిన్న గుడ్డ 'గోచీలాగ పెట్టుకుంటారు. కొందరు సంతలో కొనితెచ్చుకొన్న పాతచొక్కాలు తొడుక్కుంటారు. తలలు కొబ్బరినూనె సంస్కారము ఎరగవు. వారి మంచితనం, అమాయకత, సంతృప్తి చూస్తే వీళ్ళే నిజమైన మానవులనిపిస్తుంది.

లంబాడీలు

ఈ గిరిజన జానపదులలో లంబాడీ తెగ ఒకటి. పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలో జంగారెడ్డిగూడెం బుట్టాయిగూడెంలలో వీరి తండాలున్నాయి. వీరి జనపదాలను 'తండా' లంటారు. తాడేపల్లిగూడెం సంతలో ప్రతి ఆదివారం కనిపిస్తుంటారు. వీరి ఆభరణాలు, ఆచార వ్యవహారాలు బహు చోద్యంగా ఉంటాయి.

అద్దాలు పొదిగిన రంగు రంగుల పరికిణీలు, వీపులేని దళసరి జాకెట్లు, చేతినిండా దంతపు గాజులు, తలనుండి ముందుకు వేళ్ళాడే ఇత్తడి బాకాలు, వెనక్కి వేలాడే ముతకదుప్పటిముసుగు ధరించే యీ స్త్రీలనుచూస్తుంటే నాగరికత వీళ్ళకి ఎన్ని ఆమడలదూరంలో ఉందో అనిపిస్తుంది. బహుళ ప్రాచుర్యంపొందిన "లంబాడోళ్ళ రామదాసు" పాట వింటుంటే ఆజాతి అమాయకత, అర్ధ్రత, స్నేహయుత హృదయాన్ని ద్రవింపజేస్తుంది.

ఇంతకీ మీరెవరమ్మా అని తొంబది ఏండ్ల ముదుసలి అయిన లంబాడీ స్త్రీ బాణావతు దుర్గమ్మను ప్రశ్నించగా ఆమె చెప్పిన సమాధానం చాలా ఆసక్తికరంగావుంది. ఆదిలో మార్వాడీలూ తామూ ఒకే తండ్రి బిడ్డలమనీ, ఆ తండ్రి మొదటి భార్య సంతతి లంబాడీలనీ, రెండవ భార్య బిడ్డలు మార్వాడీలని చెప్పింది. అయితే మార్వాడీలకామహర్దశ ఏమిటి మీకు యీ దుర్దశ ఏమిటి అని ప్రశ్నిస్తే చెప్పినకథ యిది – ఆ తండ్రి ఆస్తి పంపకాలప్పుడు బంగారమంతా పెంటకుప్పల్లోనూ, పేడ కుప్పల్లోనూ దాచి వానిని ఒక వాటాగాను, గొడ్డు గోద వగైరా పశు సంతతి ఒక వాటాగాను పెట్టి కావలసిన వాటాతీసుకోమంటే మర్మమెరుగని వీళ్ళు పెంటకుప్పలు, పేడకుప్పలు తమకువద్దని పశువుల్ని తీసుకున్నారట. నాటినుంచీ వీరు అడవి ప్రాంతాలలో పశువుల్ని మేకల్ని మేపుతుంటూ అడవి భూముల్లో జొన్న, సజ్జ వగైరాలు పండిస్తూ వానిని తీసుకొచ్చి

పరిసర గ్రామాల్లో అమ్ముకుంటూ చాలీ చాలని ఆదాయంతో పిల్లా జెల్లా పోషించుకుంటూ జీవనయాత్ర సాగిస్తున్నారు. వీరు కొండప్రాంతాలలో అక్కడక్కడ గుంపులు గుంపులుగా ఉంటుంటారు. ఈ గుంపులనే తండాలంటారు.

వీరి ఆచారాలు చాలా విచిత్రంగా ఉంటాయి. వీళ్ళలో భర్త చచ్చిపోతే మరిదిని పెళ్ళిచేసుకుంటారట. ఈ సంప్రదాయమెక్కడిదని అడిగితే తమది వాలి సుగ్రీవ వంశమని చెప్పింది. (అవును,వాలి చనిపోతే తార మరిది సుగ్రీవుణ్ణి పెళ్లి చేసుకుందిగా!) అంజనేయుడు వీరికి మేనల్లుడట, వీళ్ళ ఆరాధ్యదైవాల్లో ఆంజనేయుడిది పెద్ద పీట. వీళ్ళల్లో కులాలు లేవు-గోత్రాలు మాత్రం కోకొల్లలు-బాణావత్తు, భూక్యా, ధరావత్తు, భరోతు, వాంకుడోతు, పాల్తియా, జర్పలా, అంగోతు, కొత్త కేడతు యిలాగ ఎన్నో గోత్రాలున్నాయట. కాని సగోత్రికుణ్ణి పెళ్ళిచేసుకోకూడదనేది వీళ్ళ కఠోర నియమం. ఇలాగ స్వకులస్తుల్ని పెళ్ళిచేసుకోగూడదని మనవాళ్ళుకూడా ఒక శాసనం పెట్టిస్తే దేశానికి కులాల బెడదే లేకుండాపోను.

వీళ్ళ పెళ్ళిళ్ళలో మరో విచిత్రం పెళ్ళి రోజంతా వీళ్లు ఏడుస్తారు. కారణం, తమ అమ్మాయి ఆరోజు తమనువీడి అత్తవారింటికి వెళ్ళిపోతుందనట. దానికి అంతగా ఏడవాలా అంటే వీరిలో అత్తవారింటికి వెళ్ళిన అమ్మాయి తిరిగి పుట్టింటికి రావడం అరుదట. అప్పుడప్పుడు బజార్లలో మనం చూస్తుంటాం లంబాడీస్త్రీలు ఒకరినొకరు కావలించుకు ఏడుస్తుండడం. అలా ఏడుస్తూ కనిపించారంటే అక్కడ అనుకోకుండా ఎంతో కాలం తరువాత ఆ తల్లీ కూతుళ్లుగాని ఆత్మబంధువులుగాని కలిసేరన్నమాట. ఇది సంచార జాతిగదా! వీళ్ళ పెళ్ళితంతులో ముఖ్యమైనది పెళ్ళికూతుర్ని ఎద్దుపై నిలబెట్టి "బోరాయేతోతో, హనహనకరతో" "ధియా........రే, రే........మా............రీ ....——అన్ వో— ——— — కే——————జీ, ఇందా——— — వే——— — డీ"

అని విషాదంగా పాటపాడుతూ అందరూ ఏడుస్తుంటారు. -అప్పుడు ఆ ఎద్దుకూడా ఏడుస్తుందట. అంత కరుణ రసాత్మకంగా పాడతారన్నమాట. అది మన అప్పగింతలపాటలాటిది. ఈ భాష బాగా పరిశీలిస్తే

అక్కడక్కడ హిందీకీ, కొన్ని చోట్ల మూలద్రావిడ భాషకూ కొంత చేరువుగా కనిపిస్తోంది. అన్నను 'బియా' అంటారు. (హిందీలో - భయ్యా) తండ్రిని 'బా' అంటాడు (ద్రావిడ భాషా జన్యమైన తెలుగులో జాన పదులు తండ్రిని బాబా అని పిలవడం కద్దు).

పెళ్ళినాడు మరదలువరసపిల్ల పెళ్లికొడుకు చెవులు చిల్లపెంకులతో గట్టిగా నొక్కుతుంది. అప్పుడు ఎంత భాధకలిగినా అతడు అబ్బా! అనడానికి వీల్లేదు. అంతేకాకుండా పెళ్ళికి కట్టుకునే కొత్తపంచి నీటిలో తడిపి మరదలుపిల్ల పెళ్ళికొడుకు మెడమీదవేసి దానిపై రోకలిబండతో కుడివైపు మూడుదెబ్బలు, ఎడమవైపు 4 దెబ్బలూ కొడుతుంది. ఎంత గట్టిగా కొట్టినా అబ్బా! అనకూడదు. ఈ బావా మరదళ్ళ మోటు సరసం పెళ్లికొడుకు సహనానికి పరీక్షలాంటిది. మరో విచిత్రంపెళ్లి పందిరికి మనం మామిడాకుల తోరణాలు కడతాంకదా! వీరు పందిరికి జిల్లేడుమడమలు కడతారట - దీని ప్రాశస్త్య మేమిటోమరి!

ఇక వీరివి వరకట్నాలు కావు - కన్యా శుల్కాలు. పెండ్లికొడుకు ఆడపిల్లతండ్రికి 3 గిత్తలు యివ్వాలి (ఎద్దులు)–వోలిగా 50 రూపాయలు యివ్వాలి. ఆడపెళ్ళివారు తమ పిల్లకు తమస్థాయిని బట్టి ఇత్తడి జూకాలు, వెండి కుచ్చులు, ముక్కుపోగు వగైరా లంబాడీ ఆభరణాలు పెడతారు. పెళ్లి పెళ్ళికూతురింటి దగ్గరే చెయ్యాలి. గర్భాధానం మాత్రం పెళ్లికొడుకు ఇంట చేస్తారు. పెళ్ళిలో మొదటితంతు పెళ్లి కూతురుదండకు ఆడబడుచులు దంతపుగాజులు తొడగడమట. ఇది మన మంగళసూత్రధారణ లాంటిది. కాళ్ళకు వాంకిణీ (కడియాలు) తొడుగు తారు. తలపెంట్రుకలకు జూకాలు తగిలిస్తారు. ఇవి ఉంటే ఆస్త్రీకి పెళ్ళయి భర్త ఉన్నట్టు లెక్క. భర్త చనిపోయినప్పుడు యివి తీసేస్తారు.

వీళ్ళలో స్త్రీవ్యభిచారం నేరం. ఇతర జాతుల వారితో వ్యభిచరిస్తే ఆమెను వెలేస్తారు. స్వజాతి వారితో అయితే తండా పెద్ద తప్పు వేస్తారు. వీరిలో బహుభార్యాత్వం తప్పుకాదు. బహుభర్తృత్వమే తప్పు. ఈజాతిలో ఒకరికొకరు సాధారణంగా పిల్లల్ని పెంపకం యివ్వరు. అందువల్ల పిల్లలు లేనివాళ్లు యానాది వగైరా యితర కులాల పిల్లల్ని పెంచు

కుంటారు. కాని 3 తరాల వరకూ వారిని తమ జాతిలో కలుపుకోరట. మరి అప్పటి వరకూ వాళ్ల పెళ్లిళ్లు ఎవరితో జరుపుతారు అంటే అలాగే పెంచబడిన పిల్లల్ని వెతికి చేస్తారట. ఆమూడోతరం పిల్లల్ని కంచు కంచంలో నెయ్యి, పరమాన్నం కలిపి తండానాయకులు తిని ఆ ఎంగిలిని ఆపిల్లల చేత తినిపించి జాతిలో కలుపుకుంటారట. వివాహ భోజనాలలో వీరికి వేట మాంసం (మేకమాంసం) ముఖ్యం. దానిలోనికి మంచి నీరు మద్యం.

రంగ స్థలం మీద ఈ నాటి జానపద నృత్యాలలో లంబాడీ డాన్స్‌కు మంచి ప్రసిద్ధి వుంది. (కాకపోతే కొందరు లంబాడీ డాన్స్ అని కోయడాన్సు వేస్తున్నారనుకోండి అవగాహన లేక) తండాలో మగ వాళ్ళు డప్పులు వాయిస్తుంటే ఆడవాళ్లు కాళ్లకు గజ్జలు కట్టుకొని జట్టులు జట్టులుగా లయానుగుణంగా రమ్యంగా నృత్యం చేస్తారు. ఇది చూడ డానికి చాలా ముచ్చటగా వుంటుంది. ఈ నృత్యానికి కూడా ఒక పద్ధతి వుంది. ఇది వాళ్ళ సంప్రదాయ పద్ధతి-పెద్దవాళ్ళు చిన్న వాళ్లకి నేర్పు తారు. ప్రత్యేకంగా హోలీ పండుగనాడు "చాలెబెజారతే హోలీ ఆయా" అని పాడుతూ ఆనందోత్సాహాలతో వీరు చేసే యీ నృత్యం చూసి తీరవల సిందే. మందు హుషారులో మగవాళ్ళూ, స్వేచ్ఛగా పురి విప్పిన నెమళ్ళలా ఆడవాళ్ళూ తారస్థాయితో యీ ప్రదర్శన చేస్తున్నప్పుడు చూసే వాళ్ళ మేను పులకరించి పోతుంది. అలాగే దీపావళి రోజున వీరి ఓవిజీల ప్రదర్శన కూడా మనోహరదృశ్యం.

పగటి వేషగాళ్ళు వీరి వేషాలువేసి జనాన్ని బలే ఆకట్టుకుంటారు. అంటే వీళ్ళ వేషంలో, భాషలో అంత విలక్షణత ఉందన్న మాట.

వీరి ఇలవేల్పు "తులజాయాడి". పిల్లలకు పుట్టువెంట్రుకలు తీసే టప్పుడు యీమెకు జోడు మేకపోతులు బలియిచ్చి సారాతో జాతర చేసుకు తింటారు. ఇతర గిరిజనుల లాగే మారెమ్మ, గంగమ్మ, దుర్గమ్మ, దారాలమ్మ వగైరా కొండదేవతలను జంతు బలులతో ఆరాధిస్తారు. అలాగని సాత్వికారాధన లేదనుకోరాదు - బాలాజీ (వెంకటేశ్వరస్వామి) మీద వీరికి మక్కువ ఎక్కువ. అలాగే ఎన్నో వ్యయప్రయాసలకోర్చి కోటప్పకొండ తిరునాళ్ళకు వెళ్ళి భక్తి శ్రద్ధలతో స్వామికి మొక్కులు చెల్లించుకుంటారు.

వీరు పశ్చిమగోదావరిలో గొల్లమందల, చింతలపూడి వగైరా ప్రదేశాలలో ఎక్కువగా కనిపిస్తుంటారు. వీరినే సుగాలీలంటారు. స్వాతంత్ర్యం వచ్చాక వీరిలో కూడా చైతన్యం వస్తోంది. కొద్ది కొద్దిగా నాగరిక ప్రపంచంలో ప్రవేశించి నాగరికుల పద్ధతుల లోనికి మారుతున్నారు. ఇప్పుడిప్పుడే కొంతమంది విద్యాధికులై ప్రభుత్వంలో ఉద్యోగాలు, పదవులూ చేబడుతూ ముందుకొస్తున్నారు. ఇది దేశానికి శుభ పరిణామం.

కోయలు

గిరిజన జానపదులలో కోయలు కూడా ముఖ్యులు. వీరిలో అనేక తెగలున్నాయి. 'డోలీలు' ఒక తెగ. వీరు నృత్యాలకు డోలువాయిస్తారు. కొమ్ములవారు మరొకతెగ. వారు కొమ్ము ఊదుతారు - ఇలా చేసే పనినిబట్టి వీరి శాఖలేర్పడ్డాయి. ఆదిలో కులాలు కూడాయిలా ఏర్పడ్డవేగా!

భూమిపండుగ

వీరికి 'భూమిపండుగ' ప్రధానమైనది. ఈ పండుగ కాలంలో కోయమహిళలు పాటలుపాడుతూ ప్రయాణీకుల్ని ఆపుచేసి మరీ కానుకలు తీసుకుంటారు. సరిగా చెప్పాలంటే మీదబడి జేబులో చెయ్యిబెట్టి తీసేసుకుంటారు. వీళ్ళు అలామీద పడడం వీళ్ళకి సరదా - వీరుపాడే ప్రతి పాటలోనూ 'రేలా, రేలా' అనేపదం ఉంటుంది. ఈ రేలా పదానికి అర్థమేమిటని ఒక కోయపడుచునడిగితే ఫక్కున నవ్వి పారిపోయింది. వయసుమీరిన కోయసీతమ్మనడిగితే ముసిముసిగా నవ్వి ఓకధ చెప్పింది. భారతకాలంలో భీముడు గిరిజనకన్య హిడింబితో అడవుల్లో ప్రేమాయణం సాగించినప్పుడు వాళ్ళిద్దరూ వెదురు పొదలమాటున, రెల్లుదుబ్బులు చాటునచేస్తున్న రతిక్రియచూసి కైపెక్కిన సాటి గిరిజన కన్యలుతాపంతో 'రేలా, రేలా' అని పాడేరట. ఆనాటినుంచీ వారు యితరులతో శృంగార పరిహాస మాడదలుచుకున్నప్పుడు ఇలా 'రేలా, రేలా' అంటూ పాటలు పాడతారట - ఇంతకీ 'రేలా రేలా' అంటే వాళ్ళ భాషలో రతికార్యక్రమం తాలూకు కవ్వింపు బూతుమాట. ఇది యీ జాతికి ఆనందం -అయినా సెక్సు విషయం ఏజాతికానందంకాదు!

పెళ్ళిళ్ళు

వీళ్ళ పెళ్ళిళ్ళ వ్యవహారం చాలా చిత్రంగా ఉంటుంది. ఆడా, మగా, పెద్దా, చిన్నా అంతా సంతలకీ, తీర్థాలకీ వెళుతుంటారు. ఆదారిలో యువతీ యువకులు ప్రేమించుకోవడాలు, యువతిని యువకుడు ఎత్తుకు పోవడం ఆ తరువాత ఆవైపు పెద్దలూ, యీ వైపు పెద్దలూ చేరి సఖ్య పరచి పెళ్ళి చెయ్యడం-ఇదీ పద్ధతి. వీళ్ళు ఓలిగా గాడిదల్నీ, పందుల్నీ యిస్తారు-ఇదేగా వారి సంపద మరి! వీరిలో వ్యభిచారం తప్పు కాదు-అందుకే వీరిలో హత్యలుండవు. విడిపోవాలనుకుంటే గూడెం నాయకుడి దగ్గర తగువెట్టుకుంటే చాలు. అతను తప్పేసి విడాకులిప్పిస్తాడు. మరల వాళ్ళు తమకిష్టమైనవాళ్ళను పెళ్ళిచేసుకోవచ్చు. తప్పంటే జరిమానా. ఆ జరిమానా సొమ్ముతో ఆరోజు గూడెం పెద్దలు మందేసుకుని మజా చేసుకుంటారు.

ఇది సంచారజాతి. అందుకని వాళ్ళ సామాన్లు మొయ్యడానికి గాడిదల్నీ, తినడానికి పందుల్నీ పెంచుతారు. తాగడానికి మంచినీళ్ళు సొరకాయగుల్లలో పట్టుకుని కూడా తీసుకుపోతుంటారు. (అవి మోసుకెళ్ళ డానికి తేలిగ్గా ఉంటాయి గనుక.) వీరిది దివామైథునం – వీరి దృష్టిలో రాత్రి మైథునం శవసంభోగం వీరి దేవత కొండమ్మ. నాలుగుపుల్లలు నిలబెట్టి, పైన నాలుగుపుల్లలు పెట్టి క్రింద కొండదేవతను నిలిపి జాతర చేస్తారు. ఆ జాతరలో ఆడామగా నృత్యంచేస్తూ పాడే పాటలలో 'రేలా, రేలా' అనే మాట ప్రముఖంగా చోటు చేసుకుంటుంది.

నృత్యాలు

వీరు చేసే నృత్యాలకు సహకారులు డప్పు, డోలు, ఫ్లూటు వాయిద్యాలు. తలపై కొందరు కొమ్ములు కట్టుకుంటారు - అది జంతువు వేషమన్న మాట. జంతువు ఎలా వేటాడుతుందో వీరి నాట్యంలో కళ్ళకు కట్టినట్టు కనబడుతుంది. అలాగే వీళ్లు జంతువుల్ని వేటాడే విధంకూడా కనిపిస్తుంది. మగవాళ్లు డోళ్ళువాయిస్తుంటే ఆడవాళ్ళు చెయ్యీచెయ్యీ పట్టుకుని వలయంగా తిరుగుతూ లయానుగుణంగా నాట్యం చేస్తుంటారు-వీరి సహజ దుస్తులతో చేసే యీనాట్యం ఎంతో ఆకర్షణీయంగా ఉంటుంది.

ఈ మధ్య వీరి 'థింసా' నృత్యం దేశ ప్రఖ్యాతి పొందింది. ఇందు ఆడా మగా ఒకరినడుములొకరు పట్టుకుని వలయంగా నిలుచుని లయతో అడుగులు వేస్తూ ముందుకి వెనక్కి నడుస్తూ జట్లు జట్లుగా విడుతూ రకరకాల విన్యాసాలతో నృత్యాభినయం చేస్తుంటే మొన్న ఢిల్లీయే ఉమ్మెరి పోయిందట రిపబ్లిక్ దినోత్సవాలలో. ఇంతకీ వీరిదీ ఒక కళగా గుర్తించి గౌరవించడం ఆనందింపదగిన విషయం. మారుతున్న ప్రపంచంతో వీరుకూడా మారుతూ నేడు విద్యాధికులై ఉన్నతోద్యోగాల లోకి వస్తున్నారు. ఉన్నత పదవుల నధిష్టిస్తున్నారు. ఇది దేశప్రగతికి చిహ్నం.

కోయలు పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలో పోలవరం, బుట్టాయగూడెం, కొయ్యలగూడెం, జీలుగుమిల్లి, జంగారెడ్డిగూడెం మండలాలలో విశేషంగా ఉన్నారు.

✠ ✠ ✠ ✠ ✠

జానపదుల విజ్ఞానదాయకమగు పెన్నిధి

[illegible]

జానపదుల విజ్ఞాన దాయకము: పెన్నిధి

ఈ పెన్నిధి అనేది వీరి జానపద వాఙ్మయము, కళలు, క్రీడలు, వేడుకలలో ఉన్నది. మేధస్సంపన్నమైన నేర్పు, ప్రజ్ఞ, పుష్కలంగా కలిగి ప్రదర్శనీయమైనవి కళలు. వాస్తవానికి వాఙ్మయము కూడ ఒక కళేగాని ఇది ప్రత్యేకించి రచనా సౌలభ్యం కూడా కలిగి యుండుట వల్లా, ఇతర కళలవలె ప్రదర్శనాత్మకము కాకుండుటవల్లా విడిగా చర్చించడం జరిగింది.

క్రీడలుకూడా కళలలోని భాగమే అయినా సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే దీనిలో కళాస్పర్శ ఉన్నప్పటికీ బుద్ధిగతంకన్నా అధిక శాతం భౌతిక శక్తికే ప్రాముఖ్యత యివ్వబడినందువల్ల క్రీడల్ని ప్రత్యేకంగా విడదీసి చెప్పడం జరిగింది. ఇక వేడుకలకు నేర్పుతో సంబంధంలేదు. కళాత్మకాలు కావచ్చుగాని వీనిలో కళకంటే కౌటుంబిక సామాజిక విషయాలు తాలూకు ముచ్చట్లు, మురిపాల పర్వమే హెచ్చుగాన వీనినికూడా విడిగా పరామర్శించడం జరిగింది.

జానపద వాఙ్మయము

*"సాహిత్యము, సారస్వతము, వాఙ్మయము అనుపదములు మూడును కొంచెము ఇంచుమించుగా సమానార్థకములు గానే వాడబడు చున్నవి. కాని సూక్ష్మముగా పరిశీలించినచో వాని అర్థ విస్తృతిలో కొంత భేదము కన్పించును. ఈ మూడు పదములలో వాఙ్మయము అనునది మిగిలిన వానికంటే కొంత విస్తృత తరమైనది. వాగ్రూపమైన సర్వమును ఈ జాతికి చెందునని చెప్పవచ్చును. సారస్వతము అను పదమంత విశాలమైనది కాదు. లిఖితమైన లేక ముద్రితమైన గ్రంథ జాలమంతయు ఈజాతికిచెందును. దీనిని బట్టి శాస్త్ర గ్రంథములను సైతము సారస్వతము అని పిలువవచ్చును. సాహిత్యమను పదము

---

* ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర (ప్రవేశకము) ఆచార్య దివాకర్ల వెంకటావధాని

పై శాల్యమున పైపెండించికందెను సంకుచితమైనది. రస ప్రధానము లును, ఆనందప్రదములునగు కావ్యములను మాత్రమే ఈ నామముతో పిలువవచ్చును".

జానపదులది అనుసృతంగాను, అనుశ్రుతంగాను ఒకరినుండి ఒకరికి అందిన సంపద. గ్రంథములుగాగాని, లిఖితములుగాగాని ఇది లేదు. అంతా వాక్మయమేగనుక దీనిని వాఙ్మయమనవచ్చును. ఇందు ఆనంద రససిద్ధులు కూడా కలవు గనుక దీనిని సాహిత్యమని కూడా పిలువదగును. ఇది పేరు ప్రతిష్ఠలు ఆశించని అజ్ఞాత కవుల సాహిత్య సంపద. ఇదే జానపద సాహిత్య విలక్షణత.

కళలు

ఇవి మానసిక ప్రజ్ఞకు సంబంధించినవి. ఇందులో కొన్ని వినోదాత్మకాలు, కొన్ని విజ్ఞానాత్మకాలు, కొన్ని విజ్ఞాన వినోదాత్మకాలు. గోదావరి జిల్లాలో జానపద కళాకారులు ఎందరో ఉన్నారు. వారు వారి ప్రదర్శనల ద్వారా నిత్యం జనాన్ని మెప్పిస్తూ ఉదర పోషణ జరుపుకుంటూ తమ కళలద్వారా ప్రజలకి విజ్ఞాన వినోదాల నందిస్తున్నారు. ఇతర ప్రాంతాల జానపద కళాకారులు కూడా వచ్చి ఈ జిల్లాలలో నెలల తరబడి పర్యటించి తమ ప్రదర్శనలతో జానపదుల్ని మెప్పించి విజ్ఞాన సిరులందించి, సౌభాగ్య సిరులు స్వీకరించి వెళుతుంటారు.

ఈ కళాసంపద ఎన్నో రూపాలలో సాక్షాత్కరిస్తుంది. వీనిలో ముఖ్యంగా తోలుబొమ్మలాట, యక్షగానం, వీధి నాటకం, హరికథ, బుర్రకథ, జముకుల కథ, తంబుర కథ, పంబకథ వంటివి ప్రజల మీద ప్రత్యక్ష ప్రభావం కలిగినటువంటివి. విద్యా గంధం పండితులకే పరిమితమైపోయిన రోజుల్లో జానపదులను విజ్ఞాన వంతుల్ని చేసిన ప్రక్రియలు ఈ కళారూపాలే. ఇవి విజ్ఞానాన్ని విరజిమ్మడమే గాక ఆనందవీచికల విహరింపచేస్తూ ప్రజల్లో శౌర్యసాహసాల్ని నూరిపోస్తూ అవసరసందర్భాల్లో కార్యోన్ముఖుల్ని చేయగలిగిన అత్యంత శక్తివంతమైన సాధనాలు. అందుకే ఇప్పటికీ ఇవి చిరంజీవులుగా నిలుచున్నాయి. దొమ్మరాట, గంగిరెద్దాట వంటివి వినోదాత్మకాలు. పురాణం విజ్ఞానాత్మక కళకు ఉదాహరణ.

క్రీడలు

జానపదుల క్రీడలు (ఆటలు) స్వాభావికమైనవి. ఖర్చులేనివి. ఆరోగ్య ఆనందాలకు ఆట పట్టులు. ఇవి మానసికంగానే కాక దైహికంగా కూడా ఆరోగ్య ప్రదాయినులు. మనిషికి తెలియకుండానే దేహ పరిశ్రమ చేయిస్తాయి. బాలలనుండి వృద్ధులవరకూ చిరునవ్వులు చిందింప చేస్తూ ఈ ఆటలలో పాల్గొనేటట్టు చేసే ఆకర్షణ కలిగిన అయస్కాంతశక్తి వీనిలో ఉంది. అందుకే ఇవి నేటికీ సాగివస్తున్నాయి.

వేడుకలు

ఈ వేడుకలు పండుగులలోనూ, పెళ్ళిళ్ళలోనూ, పర్వదినాల్లోనూ విశేషంగా చూస్తాం. ప్రతి హృదయం పులకరించవలసిందే. ఏ ముఖం చూసినా ఆనందోత్సాహాల సుందర మందిరమే. మాటల్లో, చేష్టల్లో, చూపుల్లో చమత్కారాల్లో వీని సందడి సామాన్యుల దగ్గర నుండి అసమాన్యుల వరకూ మరో లోకంలో విహరింప జేస్తాయి. కాబట్టి నాగరికత ఎంత పెరిగి పోయినా ఈ వేడుకల తుషారం పన్నీటి జల్లుల్లా జానపదుల హృదయాల్ని కవ్విస్తూనే ఉంటుంది.

× × × ×

జానపదం - నాగరికం

ఒకరిగదా - ఒడుడుడ్దా

జానపదం – నాగరికం

"కృత ప్రిజ్ఞశ్చ మేధావీ, బుధో, జానపదశ్శుచిః" అన్నాడు జానపదుల్ని వాచస్పత్యకారుడు.

జనపదమనగా పల్లెటూరు - పల్లెటూరు జనులకు సంబంధించిన ఆచార వ్యవహారాలు, అలవాట్లు మొదలగు పద్ధతులూ, విశేషాలు జానపదాలని నిర్వచించుకోవడం జరిగింది. ఇంక నగరంలో నివశించు జనులు నాగరికులు అని నిర్వచించుకుంటే నగరవాసుల జీవితానికి సంబంధించిన విశేషం నాగరికం అని చెప్పుకోవచ్చు. దీనినే 'నాగరికత' అని కూడా పిలుస్తారు.

* "ఈనాడు మనము 'సివిలిజేషన్' అన్న మాటకు సమానార్ధకముగా నాగరికత అన్న పదం వాడుతున్నాం. నగరవాసి నాగరికుడు, తత్‌భావం నాగరికత. ఆ దృష్టిలోనయితే జనపదబహుళమైన భారతదేశంలో నాగరికత తక్కువనే చెప్పాలి. కాని నాగరికత అంటే ఏదో మేడ మిద్దెలమీది బాబుల డాబులు, వేడుకలు, వేడబములు చీని చీనాంబరాడంబరాలు అనిగాక మానవత్వాల్ని సుప్రితిష్ఠితం చేసి దాన్ని తరతరాలుగా సంరక్షించేటటు వంటి, జాతిని జాగృతంచేసి దానిని సత్కార్యాచరణాభిముఖంగా నడిపించేటటువంటి, నిరాడంబరమైన చిత్తశుద్ధికి నికషోపలమైనటువంటి, ఒక వంక జాతియొక్క ప్రాభవ ప్రత్యేకతలను నిరూపిస్తూనే మరొకవంకదాన్ని విశ్వమానవ సమాజైకతానమయిన భావనకు సన్నిహితంచేసేటటువంటి ఒక ఉన్నతమైన మనస్తత్వాన్ని కలిగించే పరిస్థితిగా గ్రహిస్తే అలాంటి ఉత్తమసంస్కృతికి ఉనికి పట్టులు మనదేశంలోని ప్రాచీన తపోవనాలు జనపదాలు" అన్నారు జాతీయాచార్య శ్రీ యస్. వి. జోగారావుగారు.

ఐతే ఆంగ్లేయులు మన దేశమందు నెలకొల్పిన విద్య, వారి దుస్తులు, ఆచారాలు ప్రిజల్ని ఆకర్షించాయి. పలువురు పాశ్చాత్య విద్య నభ్యసించి ఉన్నత పదవులు పొందారు. ప్రిభుత్వం వారికి

---

* నేదునూరి గంగాధరంగారి జానపదగేయ సాహిత్య వ్యాసావళి పీఠిక. పుట 1

గౌరవ మర్యాదలు అందించింది. ఈ రకమైన విద్యాగౌరవాలు పొందినవారు నాగరిక సంపన్నులుగా పరిగణించబడ్డారు. పాశ్చాత్యులతో ఏర్పడిన సన్నిహితం వల్ల నేర్చుకున్న ఆచారవ్యవహారాలే నేడు నాగరికతగా చలామణి అవుతున్నాయి.

ఇక చరిత్రకొస్తే మనకు అనాదినుండీ వాడుకలోనున్న పదములు పల్లె, గ్రామము, పురము, పట్టణము, నగరము అనేవి. పల్లె, గ్రామము పల్లెటూరుకు సమానార్థకాలు. ప్రస్తుతం పురము, పట్టణము, నగరము నగర శబ్దానికి పర్యాయ పదాలుగా వాడుతున్నారు. కాని చరిత్ర పరికిస్తే ఆదిలో జనజీవనం నదీ తీరాల వెంబడి సాగింది. కారణం - మానవుడికి గాలి ఎంత ముఖ్యమో నీరు కూడా అంతే ముఖ్యం గనుక. ఈ ప్రాముఖ్యాన్ని సుమతీ శతకకారుడు ఇలా చెప్పాడు.

'అప్పిచ్చువాడు, వైద్యుడు,
నెప్పుడు వెడతెగకపారు నేఱును, ద్విజుడున్
జొప్పడిన యూరనుండుము
జొప్పడకున్నట్టి యూరజొరకుము సుమతీ'.

నదులు కొండలగుండా కోనలగుండా ప్రవహిస్తుంటాయి. ఆహారం కూడా ఆకొండకోనల్లోనున్న చెట్లనుండి పశుపక్ష్యాదులనుండి సులువుగా లభ్యమవుతుంది. అందువల్ల కొంతమంది గుంపుగా నదీతీరం వెంబడి ఒక్కోచోట చేరి స్థావరాలు ఏర్పాటు చేసుకొనేవారు - అవే పల్లెలూ, గ్రామాలుగా పిలువబడుతుండేవి. ఇవి సంఖ్యకు ఎక్కువ - జనసంఖ్య తక్కువ. ఇక సముద్ర తీర ప్రాంతాల వెలసిన ఊళ్ళు పట్టణాలుగా పిలువబడుతుండేవి. ఉదాహరణకు కళింగపట్టణం, భీమునిపట్టణం, కాకినాడపట్టణం, విశాఖపట్టణం, మచిలీపట్టణం, చెన్నపట్టణం వగైరా. ఈ ఊళ్ళు పెరిగి పెద్దవై రేవుపట్టణాలుగా తయారై దేశ విదేశీయుల రాకపోకలతో నాగరిక స్వభావాన్ని సంతరించుకున్నాయి.

రాచరికపు వ్యవస్థలో సాధారణంగా సంస్థానాధీశులుగాని, సామంత రాజులుగాని ఉండే ఊళ్ళకి ఎక్కువగా పురము అని వాడారు. ఉదాహరణకి రామచంద్రపురం, పెద్దాపురం, అమలాపురం, పిఠాపురం, రాజమహేంద్రవరపురం, హేలాపురం, వేంగిపురం వగైరా. ఐతే

ఈ పురమనేదానికి నిఘంటువులో స్త్రీలుండే గృహభాగంగా కూడా చెప్పబడింది. దీనినుంచే అంతఃపురమనే మాటవచ్చింది. నగరమనగా రాజులు (పాలకులు) ఉండే ఊరు. అదే రాజధాని. ఉదాహరణకు భాగ్యనగరం, విజయనగరం మొదలగునవి. దీనికి పాలనా సంబంధమైన విషయాలపైనా, వ్యాపార వ్యవహారాది విషయాలపైనా దేశవిదేశీయులూ, వివిధ ప్రాంతాలవారూ, వివిధ జాతులవారూ రావడం పోవడం జరుగుతుండేది. వీరివల్ల అక్కడ నిసర్గజాతి ఆచార వ్యవహారాలూ, సంస్కృతి ప్రభావితమై కొత్తపుంతలు త్రొక్కాయి అదే నాగరికత అనిపించుకుంటూ. మొత్తంమీద గ్రామాలూ పల్లెలూ తాలూకు విశేషాలు జానపదము క్రిందా, పురమూ పట్టణమూ నగరముల తాలూకు విశేషాలు నాగరికము క్రిందాలెక్కించబడ్డాయి. సమైక్యం, అభిమానం, సహకారం, కట్టుబాట్లు, నియమాలు, జానపదుల అమూల్య సంపదలు. ఇవి లిఖితం కాలేదు. వాక్ నిబద్ధతతో జీవిస్తున్నాయి. నిర్మలత్వం, నిష్కాపట్యం, నిరాడంబరత్వం, జనహితం నిండుగా గూడు కట్టుకున్న గుండెలువీరివి. తిండిలేని ప్రక్కవాణ్ణి చూసిభరించలేని దాక్షిణ్యం వీరి సహజ ప్రకృతి. ఇంట్లో ప్రతి చిన్న శుభకార్యానికి పదిమందినీ పిలిచివేడుకగా జరుపుకోవడం వీరిముచ్చట. వీరి దృష్టిలో అన్నం పరబ్రహ్మస్వరూపం. తాముయింత తింటూ ప్రక్కవారికి యింత పెడుతూ మమతాను రాగాలతో మనసులు పండించుకుంటారు.

"Love thy neighbour" అనే భావం అంతరాంతరాల్లో జీర్ణించుకున్న మానవతామూర్తులు జానపదులు.

పోర్చుగీసువారు, డచ్చివారు, ఆంగ్లేయులు మనదేశానికి వచ్చిన తరువాత మన నగరాలు, పట్టణాలు, పురములలోని మనజాతి సంస్కృతి సంకరమై నాగరికత పేరుతో కృత్రిమ రూపంలోనికి మారిపోయింది. వీరి నివాసాలు ఆ పట్టణాలకే పరిమితమైనందున అక్కడే నవ్యత పేరుతో ఈ నాగరికత పరిఢవిల్లి జాతి సహజ సంస్కృతిని పరిహసించటం ప్రారంభించింది. నాగరికులలో పరస్పర విశ్వాసం కరువు - మనిషిని మనిషి నమ్మడు - అన్నీ రాతకోతలమీదే వ్యవహారం - కోర్టులే పరిష్కారం. ఒకరి అవసరానికి ఒకరు సాయపడరు. ఎవరికి వారే యమునా తీరే అన్నట్టు.

జానపదులలో ఒకరింట ఎవరైనా చనిపోతే ఊరంతా వెళ్ళి సాను భూతి చూపుతూ ఆ శవం శ్మశానానికి వెళ్ళేవరకూ ఎవరింటా పొయ్యిలో నిప్పుకూడా వెయ్యరు - అంటే అన్నంకూడా వండుకోరన్న మాట. ఇదే పట్టణాలలోఅయితే నాగరికులు ప్రక్కవాటాలో మనిషి చచ్చిపోతే కూడా పట్టించుకోరు. తనకు సంబంధం లేనట్లే వ్యవహరిస్తారు. ఇది పూర్తి యాంత్రిక జీవితం. తల్లీ పిల్లలుగాని, తండ్రి బిడ్డలుగాని మనసు విప్పి మాట్లాడుకోవడం అరుదు. ఎవరి దారి వారిది. ఎవరిష్టం వారిది. ప్రతివారి తాపత్రయం డబ్బుసంపాదించటం, విలాసాలకూ కులాసాలకూ ఖర్చుపెట్టుకోవడం. పేద సాదలకు దానధర్మాలు అనేది కంచుకాగడాతో వెతికినా కనిపించదు. పేరుప్రతిష్ఠలు వస్తాయనుకుంటే నాయకత్వం గురించి ఇచ్చే చందాలు మాత్రమే కనిపిస్తాయి. ఇవి దానధర్మాలు అనుకుంటే అధర్మం. ప్రతిఫలాపేక్షకలిగినవి దానధర్మాలు ఎట్లా అవుతాయి? నాగరిక ప్రపంచంలో వంచన, మోసం ఎక్కువ. ఏమాత్రం అవకాశం చిక్కినా పక్కవాని సొమ్ము అన్యాయంగా బొక్కడానికి ఏమాత్రం సంకోచించరు.

జానపదులది నేటిని గురించే ఆలోచన - నాగరికులది రేపటిగురించి ఆలోచన. అయితే నాగరికుల ప్రత్యేక విశేషం అందరూ విద్యారంగంలో నిమగ్నులు కావడం, తార్కికవాదంతో సైన్స్‌పై దృష్టి నిలిపి మానవ జీవితంయొక్క భౌతికసుఖభోగాలను సమకూర్చుకొనుటకు నిరంతరం అన్వేషణ - మరి జానపదులు కోరేది మానసిక సౌఖ్యం. అది ఆధ్యాత్మిక మైనది. వడవడి సహజ సిద్ధమైనది. - నాగరికుల నడవడి పూర్తిగా పరాయి అనుకరణే. నాగరికులు ప్రతీపూటా కూరలు, పచ్చడి, రసం పెరుగు, అన్నం టేబిల్‌మీద పళ్ళాలలో పేర్చుకొని స్పూనులతోనూ, ఫోర్కులతోనూ ఎవరికివారే వడ్డించుకొని తింటార్లు కొంతకొంత వది లేస్తూ, కొంతకొంతతింటూ అదొక ఫేషన్‌లాగ. జానపదులలో తల్లిగాని, భార్యగాని అన్నం వడ్డించగా అచ్చట్లూ, ముచ్చట్లూ చెప్పుకుంటూ భోజన సమయాన్ని తమ కలబోసిన ఆలోచనల వేదికగా చేసుకుంటారు. తాము తినేది కడుగు పులుసుతోనైనా అది అల్పంగా భావించరు. పచ్చడి కూడే పరమాన్నంగా భుజిస్తారు.

నాగరికులలో పండగలకి, పబ్బాలకి ప్రాముఖ్యం నామమాత్రం - భక్తికూడా అంతంత మాత్రం. వారి చూపు మానవచేతనమీదే. ఏదో సాధించాలన్న తపన - దానికై నిత్యాన్వేషణ - విజ్ఞాన పురోగతికై ఆలోచన. ఇవీ నాగరికుల జీవనగతులు. సంఘ కట్టుబాట్లు, కుల కట్టుబాట్లు, మత కట్టుబాట్లు వంటివానికి వీరు కట్టుబడరు. మన సంస్కృతిపై చిన్నచూపు. పాశ్చాత్య సంస్కృతిపై పెద్దమోజు. జానపదులది కల్తీలేనిమాట - సూటిగా మాట్లాడడం అనేది నాగరికులకు దూరం. అది గొప్ప తెలివితక్కువ లెక్క. నాగరికులలో ఇంటికి ఎవరైనా బంధువులు వస్తే తొందరగా పంపివేయడం ఎలాగ అనేదే ఆలోచన - జానపదులు బంధువులు వస్తే పదిరోజులుండమని బలవంతం చేసి పెద్దపెద్ద విందులతో ఆనందింపచేస్తారు. జానపదుల సంస్కారం హృదయగతం. నాగరికుల సంస్కారం బుద్ధిగతం. నాగరికులు మేధా సంపన్నులు. జానపదులు హృదయ సంపన్నులు. నాగరికులు బండ్లమీదో, రిక్షాలమీదో, కారుల మీదో, మోటారుసైకిళ్ళమీదో తిరగడం తప్పిస్తే కాలినడక అనాగరికంగా భావిస్తారు. అందువల్ల వారికి శరీర పరిశ్రమ తక్కువ, రోగాలెక్కువ. ప్రతిచిన్న జబ్బుకూ సూదిమందులు, బిళ్ళలు వీరి వాడకం. (అల్లోపతి వైద్యం). జానపదులు కాలినడకకే ప్రాధాన్యత ఇస్తారు. కొందరు వందలాది మైళ్ళు కూడా కాలినడకనే ప్రయాణంచేస్తారు. అందువల్ల దేహపరిశ్రమ జరుగుతుంది - దీర్ఘాయువు కలుగుతుంది. నాగరికులు కాఫీ,టీలకు దాసులు. వీరి అతిథి మర్యాదలలో మొదటిది 'టీ' యిచ్చి మాట్లాడడం, (భోజనం చేయమనడం తక్కువ). జానపదులు అతిథులకి చల్లని మజ్జిగ ఇచ్చి మాట్లాడతారు. భోజనం చేస్తేనేగాని వదలరు. నాగరికులది ఉదయం ఖరీదైన బడా హోటళ్ళలో టిఫిన్ కాఫీలు, మధ్యాహ్నం రాత్రి భోజనం - జానపదులది ముప్పొద్దు భోజనం. ఉదయం చద్దన్నం. (చాలామంది తరవాణీ పోసుకుని ఉల్లిపాయనంజుకుని చద్దన్నంతింటారు.) నాగరికులు కనీసం ప్రక్కవారితో కూడా మనసు విప్పి మాట్లాడరు. వారికి స్నేహితులు టి.విలు, రేడియోలు, సినిమాలు మాత్రమే - ఇక జానపదుల దగ్గరకువస్తే- ఊరి ముందర గలగల పారే సెలయేరు, ఏటిగట్టు చెట్టుమీద కూర్చున్న పశువులుకాచే పిల్లవాని పిల్లనగ్రోవి సాదరంగా స్వాగతం పలుకుతాయి. నగరంలో అయితే స్వాగతం పలికేది యంత్రాల రణగొణధ్వని మాత్రమే. నాగరికులు విద్యుత్ కాంతుల్లో గాని విహరించలేరు. జానపదులు అరికెన్ లాంతర్లు కిరస

సాయులుబిడ్లు, ఇలాయి దీపాలలో కూడా పనులు చక్కబెట్టుకుంటారు. నగరాలలో అద్దె ఇండ్ల కాపురాలు. అందుకే వారిలో కీచులాటలు ఎక్కువ. అన్నిటికీ యింటి యజమానుల అదుపుల్లు, ఆంక్షలు - వీనిమధ్య ఎప్పుడు ఇల్లు మార వలసివస్తుందో అని నిరంతర ఆందోళన. జానపదులు పాకల్లో నివసించినా స్వంతకొంపల్లో స్వేచ్ఛా జీవితం వారిది. నాగరికుల ప్రభుత్వ కుళాయిల దగ్గర కీచులాటలు పట్టణ వీధులలో ప్రభాత దృశ్యం. జానపదులు కోనేటికో, కాలువకో వెళ్ళి నీలాటి రేవుల్లో నీరు ముంచుకొని గుంపులు గుంపులుగా కబుర్లాడుకుంటూ సరదాగా జలకాలాడి బిందెలతో మంచినీళ్ళు తెచ్చుకుంటారు - ఎండుగతో నీరు శుభ్రపరుచుకుంటారు. ఎండుగ అంటే - ఎండుపుకాయ గంధంతీసి నీటిలో కలిపితే ఆనీటిలో ఉన్న మలినం పోతుంది. పూజలు, పుణ్య కార్యాలంటే జానపదులకు మక్కువ ఎక్కువ. నాగరికులు అదొక అనాచారం క్రింద చూస్తారు. నగరంలో అన్నీ రాచకార్యాలే. పల్లెలలో అన్నీ ప్రజాకార్యాలే. పొద్దుపోతే పట్టణం తొందరగా నిద్రపోతుంది. పల్లెలలో పొద్దుపోయినా ఏదో సందడే. మరల కోడికూతతో పల్లె మేలుకుంటుంది. ముసలివాళ్ళు ఏవో తత్వాలు పాడుతుంటారు. యువకులు బయలుదేరి పొలాలకు వెళతారు. స్త్రీలు వీధులలో పాచితుడిచి, కళ్ళాపిచల్లి ముగ్గులలో నిమగ్నులవుతారు. పట్టణం తెల్లవారి బారెడు పొద్దెక్కిన తరువాత లేస్తుంది. పనిమనిషి వచ్చి లేపాలి లేదా పాలవాడు లేపాలి. అక్కడనుండి అంతా అడావిడే. పల్లీయులు తాపీగా పనులు సాగిస్తారు. తొందర దేనిలోనూ ఉండదు. పల్లెలలో పశు సంతతి ఎక్కువ - పట్టణాలలో జనసంతతి ఎక్కువ. జానపదులు తమ పనులు తాము స్వయంగా చేసుకుంటారు. నాగరికులకు పనిమనుషులు రావలసిందే. వాళ్ళు లేనిదే పనులు జరగవు. వాళ్లు రానిరోజు వీళ్ళ ఇళ్ళల్లో వొళ్ళువంగక అన్నీ రుసరుసలు, బుసబుసలే మనకు దర్శనమిస్తాయి. నీళ్లు కరువు, పాడి కరువు, గాలి కరువు; ఇదీ నగరజీవితం - ఇవి పుష్కలం పల్లె జీవితంలో. పట్టణాల్లో అంతా చదువులు, సినిమాలు, పరిశ్రమలు, ఆఫీసులు, వ్యాపారాలు, రాజకీయాలు, (రాచకయ్యాలు) సందడి తప్ప మరే కళాభిరుచీ కనబడదు. ఇక్కడ ప్రతి హృదయం అలజడి, ఆందోళనలతో నిండి ఉంటుంది - పల్లె నిర్మలంగా నిద్రపోతుంది. కళలు, కథలు, సహకారం, సౌజన్యం, సౌభాగ్యాలతో ఆనంద సందోహంతో చిందులు వేస్తుంది. పచ్చని పైరుపొలాలతో చిగురించే తరులతలతో ప్రకృతి సౌందర్యం పరవశిస్తూ ఉంటుంది - మరి నగరాల్లో అంతస్థులమీద అంతస్థుల

నిర్మాణాలతో ఆకాశాన్ని అందుకోవాలనే తాపత్రయం అధికంగా కనిపిస్తుంది. సినిమాలు, ఉద్యమాలు అనుదిన దర్శనాలు. యజమానుల కూలీల పోరాటాలు పట్టణాలలో కనిపిస్తే రైతు కూలీల సామరస్యం పల్లెలలో కనిపిస్తుంది. ఎంత కూలిచ్చినా తృప్తిలేదంటాడు మిల్లు యజమాని. మా కండలు కరిగించిన శ్రమంతా యజమానిదోచుకుంటున్నాడంటాడు కూలీ. ఇది పట్టణాలలో కనిపించే అనుదిన పోరాటం. ఇది నాగరికత.

నాగరికుల జీవితాలు జీతనాతలపై బ్రతుకులు - జానపదులు వారి స్థిరచరాస్తులపై వచ్చే ఆదాయంతో రెక్కల కష్టంచేసి బ్రతుకుతారు. జానపదస్త్రీలు వంటినిండా చీర, పొడుగుచేతుల రవికెలు ధరిస్తారు. నాగరిక స్త్రీలు గౌనులు, స్లీవ్‌లెస్ జాకెట్‌లు వగైరా పాశ్చాత్య వస్త్రధారణతో మురిసిపోతారు. జానపదులలో పురుషులు పంచె, జుబ్బా, తలపాగ ధరిస్తారు. నాగరికులు ధరించేవి ఫ్యాంట్, షర్ట్, వీనితో విదేశీ ప్రభావంతో వచ్చే రకరకాల మోడల్సు. జానపదులు మూతిమీద మీసం రోషానికి చిహ్నంగా పెంచుతారు. మీసం మీద నిమ్మకాయ నిలబెట్టడం వారి పౌరుష చిహ్నం - నాగరికులు అసలు మీసాలే ఉంచరు. అదే నాగరికత. చాకలి బట్టలుతకడం, మంగలి క్షవరం చేయడం, మాదిగ చెప్పులు కుట్టడం, కోమట్లు వ్యాపారం చేయడం, మేదరి తట్టలు అల్లటం, బ్రాహ్మణులు పౌరోహిత్యం చేయడం, రైతులు పంటలు పండించి ఆ పంటను వారికి పంచటం జానపదుల జీవన సరళి. ఇక్కడ ఊరంతా ఒక్క కుటుంబం - పట్టణం అంతా యంత్రాలమీదే నడక. వృత్తికి కులం నిమిత్తం లేదు. నేర్పరితనం ప్రధానం. సంపాదనే ముఖ్యం. నాగరికులు మార్గకవితను అభిమానిస్తారు. జానపదులు దేశ కవితను ఆరాధిస్తారు. జానపదులు నిష్కపటంగా ఉన్న విషయాన్ని కుండబద్దలుకొట్టినట్లు మాట్లాడతారు - కుతంత్రాలతో మనిషిని పడగొట్టడం మేధావంతుడైన నాగరికుడు చేసే పని. నాగరికులది వ్యష్టి జీవితం - జానపదులది సమిష్టి జీవితం. నాగరికులు బుద్ధిజీవులు, జానపదులు అమాయకులు.

ఇది ఒకనాటిమాట. ఈనాడు నాగరికత పల్లెలలో కూడా ప్రాకి జానపదులు నాగరికలక్షణాలు అలవాటు చేసుకుంటున్నారు. ఇప్పుడు నాగరికులు జానపదులు అనే భేదం లేదు. జానపదం నశిస్తోంది - నాగరికం సర్వత్రా నాట్యం చేస్తోంది.

[illegible]

కళలు - వానిలోని తరగతులు

" యోగః కర్మసు కౌశలమ్"

— — గీత.

ఏ విద్యయందైనా సరే ప్రదర్శింపబడే కౌశలాన్ని కళ అంటారు - ఇక్కడ కౌశలమనగా నైపుణ్యం. ఈ నైపుణ్యం వ్యక్తి మేధాశక్తి నుండి ఉద్భవిస్తుంది. ఇది సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయడంలో కావచ్చు, లేదా సృష్టికి మించిన సృష్టి చేయడంలో కావచ్చు - కళల గురించి కొందరు పండితులు యీక్రింది రీతి నిర్వచించారు.

T " కళ అన్నది మానవబుద్ధి జన్యమై, చాతురీ మహితమై, సృష్టికి ప్రతిరూపమై భాసించే రూప విశేషం. అంటే ప్రతి కళలోనూ మనుష్యుని పని తనం, బుద్ధి వైశద్యం వెల్లడి కావలసివుంది. అట్లా ఉంటేనే అది కళ అనిపించుకుంటుంది"

TT " సృష్టియందంతర్నిహితమైయున్న సంపూర్ణత్వ మును సౌందర్య సునిశిత సత్యరూపమును అభి వ్యక్తపరచు సాధన సంపత్తియే కళలు"

" Art is imitation"
(కళ అనుకరణ)
ఇక్కడ అనుకరణ అంటే ప్రకృత్యానుకరణ
'అరిస్టాటిల్'

"Art is an interpretation, not an imitation"
(కళ అనుకరణ కాదు, వివరణ) — 'ఆర్థర్ డేవిస్'

అనుకరణ కళ అయితే ఛాయాగ్రహణం ఉత్తమ కళ కావలసి ఉంటుంది. కారణం ఇది యథాతథంగా గ్రహిస్తుంది గనుక. కాని దీని నెవ్వరూ కళగా భావించలేదు గనుక అనుకరణే కళకాదని వీరి మతం.

T జానపదగేయాలు - సాంఘికచరిత్ర (పీఠికనుండి)
డా. బిరుదురామరాజు, డా. నాయని కృష్ణకుమారి.

TT " నాట్యకళ" ఫిబ్రవరి - మార్చి 1970 సంచిక సంపాదకీయం నుండి గ్రహింపబడినది.

అరిష్టాటిల్ కళలను Fine Arts అనీ,
Useful Arts అని రెండుగా విభజించాడు.
ఆయన దృష్టిలో Fine Arts అంటే యివి -

1. Music
2. Drama
3. poetry
4. Sclupture
5. Agriculture

Useful Arts - అంటే ఇంజనీరింగు, వడ్రంగం, కమ్మరం, కుమ్మరం వగైరాలు. Fine Artsకి ఆనందాన్నందించడం ప్రధాన గుణం. useful Arts ఆనంద జనకము కూడా కావచ్చు. ఉదాహరణకు కుమ్మరం, వడ్రంగం వంటి వానిలో వారు తయారుచేసిన వస్తువులపై చెక్కు నగిషీలు ఆనంద జనకములే గదా! ఫైన్ ఆర్ట్సు ముఖ్యంగా ఆనంద జనకములే. వీనిలో జీవితోపయోగం కూడా ఉండవచ్చు. ఉదాహరణకు ఒక శిల్పి చక్కని శిల్పాన్ని చెక్కుతాడు. చూపరులకు ఆనందం కలిగించడం దాని పరమ ప్రయోజనం. అది అమ్ముడుపోయే అవకాశం కూడా ఉంది. అయినా ఈ అమ్ముడుపోవడమనేది ఔపచారికం. భారతీయ పండితులు కళలు 64 అన్నారు. T, వాత్స్యాయన కామసూత్రమందలి చతుష్షష్టి కళా వివరణమును యీ క్రింద ఉదహరించుచున్నాను. (శ్రీ మేడిచర్ల ఆంజనేయశాస్త్రి గారి అనువాదము)

1. గీతము - ఇది స్వర ప్రధానముగా, పద ప్రధానముగా, లయ ప్రధానముగా, మనస్సు యొక్క అవధానము ప్రధానముగా లోలోపల గానము చేయబడునదిగానుండును.
2. వాద్యము :- ఇది తత - ఘన - అవనద్ధ సుషిరభేదములచే నాలుగు విధములు.
3. నృత్యము - భావాభినయము
4. ఆలేఖ్యము - చిత్రలేఖనము
5. విశేషకచ్ఛేద్యము - తిలక - పత్రభంగాది రచన
6. తండుల కుసుమ బలివికారములు-బియ్యపు పిండితో, పూలతో భూత తృప్తి కొరకు పెట్టెడి ముగ్గులు.

T " నాట్యశాస్త్రము అనువాదము" పు. 699-701 డా॥ పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావు.

7. పుష్పాస్తరణము – పూల శయ్యలను, ఆసనములను ఏర్పరచుట.
8. దశనవసనాంగరాగము – దంతములకు, వస్త్రములకు రంగులు అద్దుట.
9. మణిభూమి కాకర్మ – మణులతో బొమ్మలను నిర్మించుట.
10. శయనరచనము – ఋతువులను శీతోష్ణ పరిస్థితులను అనుసరించి శయ్యలను కూర్చుట.
11. ఉదక వాద్యము – జలతరంగిణి.
12. ఉదకాఘాతము – పిచికారుతో నీరు చిమ్ముట (వసంతకేళియందు)
13. చిత్రయోగములు – రకరకముల వేషములతో సంచరించుట.
14. మాల్యగ్రథన వికల్పములు :– చిత్రవిచిత్రములైన పూలమాలికలను కూర్చుట.
15. శేఖరకీ పీడయోజనము :– పూలతో కిరీటమును, తలచుట్టును అలంకరించుకొనెడి పూలనగిషీని కూర్చుట.
16. నేపథ్యయోగములు – అలంకరణ విధానములు.
17. కర్ణపత్రి భంగములు – ఏనుగు దంతముతోను, శంఖములతోను చెవులకు అలంకారములను కల్పించుకొనుట.
18. గంధయుక్తి:– అత్తరువులు మొదలగునవి చేసెడు నేర్పు.
19. భూషణయోజనము :– సొమ్ములు పెట్టుకొను విధానము.
20. ఇంద్రజాలము :– చూపరుల కనులను భ్రమింపజేయుట.
21. కీచుమారయోగము :– సుభగం కరణాది యోగములు.
22. హస్తలాఘవము :– చేతులలో ఉన్న వస్తువులను మాయంచేయుట
23. విచిత్రశాఖ యూషభక్ష్య వికారక్రియలు:– రకరకముల తినుబండారముల వండుట.
24. పానకరసరాగ స్వయోజనము:– పానకములు, మద్యములు చేయుట
25. సూచీవానకర్మ:– గుడ్డలు కుట్టుట
26. సూత్రక్రీడ:– దారములను ముక్కలుచేసి, కాల్చి, మరల మామూలుగా చూపుట.
27. వీణాడమరుక వాద్యములు:– ఈ వాద్యములందు మంచినేర్పు.
28. ప్రహేళికలు:– సామాన్యార్థము మాత్రము పైకి కనబడునట్లును, గంభీరమైన అర్థము గర్భితమగునట్లును కవిత్వము చెప్పుట.

29. ప్రతిమాలః- కట్టుపద్యములు చదువుట.
30. దుర్వాచక యోగములు:- విలాసముకొరకు క్లిష్ట రచనలను చదువుట
31. పుస్తకవాచనము:- అర్థవంతముగా చదివెడు నేర్పు.
32. నాటకాఖ్యాయికాదర్శనము:- నాటకములకు, కథలకు సంబంధించిన జ్ఞానము.
33. కావ్యసమస్యాపూరణము:- పద్యములతో సమస్యలను పూరించుట.
34. పట్టికానేత్రవానవికల్పములు:- పేముతో కుర్చీలు, మంచములు అల్లుట.
35. తక్షకర్మ:- విలాసముకొరకు బొమ్మలు మొదలగునవి చేయుట
36. తక్షణము:- కర్రపనియందలి నేర్పు
37. వాస్తువిద్య:- గృహాదినిర్మాణశాస్త్రము.
38. రూప్యరత్న పరీక్ష:- రూపాయలలోను, రత్నములలోను మంచి చెడుగులను పరిశీలించగల్గుట
39. ధాతువాదము:- లోహములుండెడి ప్రదేశములను కనుగొనుట.
40. మణిరాగాకరజ్ఞానము:- మణుల గనులను కనిపెట్టుట
41. వృక్షాయుర్వేద యోగములు:- చెట్లవైద్యము
42. మేషకుక్కుటలావక యుద్ధ విధిః- పొట్టేళ్ళు, కోళ్ళులావకపక్షులు మొదలగువానితో పందెములాడుట
43. శుకశారికా ప్రలాపనము:- చిలుకలకు, గోరువంకలకు మాటలు నేర్పుట
44. ఉత్సాదన సంవాహన కేశమర్దనమునందలి కౌశలము:- ఒళ్ళు పట్టుట, పాదములొత్తుట, తల అంటుట మొదలగు వాని యందలి నేర్పు
45. అక్షరముష్టికాకథనము:- అక్షరములను మధ్య మధ్య గుర్తించుచూ కవిత్వము చెప్పుట.
46. మ్లేచ్ఛిత కవికల్పములు:- సాధుశబ్దమును కూడ అక్షరప్రత్యయము చేసి అసాధువని భ్రమింపజేయుట.
47. దేశభాషావిజ్ఞానము :- బహుదేశ భాషలను నేర్చి యుండుట.
48. పుష్పశకటిక :- పూలతో రథము, పల్లకి మొ॥ నవి కట్టుట.
49. నిమిత్తజ్ఞానము :- శుభ - అశుభ శకునములను తెలిసి యుండుట.
50. యంత్రమాతృక :- యంత్రనిర్మాణాదులు.

51. ధారణమాతృక :- ఏకసంథా గ్రహణము.
52. సంపాఠ్యము :- ఒకడు పఠించుచుండగా వానినిగుర్తించి పలువురు వల్లించుట.
53. మానసీక్రియ :- కావ్యములను రచించుట.
54. అభిధానకోశఛందోవిజ్ఞానము :- నిఘంటు-ఛందశ్శాస్త్ర పరిజ్ఞానము
55. కావ్యక్రియాకల్పము :- కావ్యములను రచించుట
56. క్రియా కల్పము :- కావ్యాలంకార శాస్త్ర పరిజ్ఞానము.
57. ఛలితక యోగములు :- మారు వేషముతో ఇంకొక వ్యక్తివలే చలామణి అగుట.
58 వస్త్ర గోపనము :- వస్త్రములను మాయజేయుట మొదలగు పనులు.
59. ద్యూత విశేషములు :- జూదమునందలి విశేషములను తెలిసికొని యుండుట
60. ఆకర్ష క్రీడలు :- జూదము నందలి భేదములు.
61. బాలక్రీడనకములు:- పిల్లల ఆటలయందలి నేర్పు
62. వైనయికీజ్ఞానము:- గజ, అశ్వశాస్త్ర పరిజ్ఞానము
63. వైజయకీవిద్యలు:- విజయసాధనోపాయములను తెలిసియుండుట
64. వ్యాయామకీజ్ఞానము:- వ్యాయమ పరిజ్ఞానము

వీనిలో విశిష్టమైన ఈక్రింది నాలుగింటిని లలితకళలన్నారు.

1. సంగీతం.
2. కవిత్వం
3. చిత్రలేఖనం
4 శిల్పం

కొందరు నాట్యం కూడా లలిత కళలలో చేర్చారు. నాట్యం గురించి యిలా చెప్పబడింది. "నృత్తం తాళలయాశ్రయమ్, ఆద్యమ్ భావాశ్రయమ్నృత్తమ్ నాట్యం రసాశ్రయ" దీనిని బట్టి మూడు కళల సమాహారంగా కనిపిస్తోంది. వాడుకలో నాట్యం కూడా లలితకళలలో అయిదవదిగా వ్యవహరింపబడుతోంది.

ఈ లలితకళల్ని చిత్రకళలు విలాస కళలు, అని కూడా పిలుస్తారు. లాలిత్యం ప్రధానమైనవి గాన లలితకళలనీ రూప చిత్రణగాని, రస

చిత్రణగాని, భావచిత్రణగాని కలవిగాన చిత్రకళలనీ, ఆనందం ప్రధానం గాన విలాసకళలనీ అన్నారు.

కాళిదాసు రఘువంశంలో లలితకళాశబ్దమే వాడేడు. జయదేవుడు గీత గోవిందంలో విలాసకళాశబ్దాన్ని వాడేడు.

లలితకళ అనేది మూడు అంశములతో ముడిపడివుంది.

1. సృష్టి
2. అనుకరణ
3. నేర్పు

ప్రతిభ, వ్యుత్పత్తి, అభ్యాసము కావ్యహేతువులని చెప్పబడింది. కవిత్వంకూడా లలితకళలలో ఒకటి కనుక పైన చెప్పబడిన హేతువులు కళలన్నిటికి వర్తిస్తాయి.

ప్రతిభ

T "ప్రతిభను" గూర్చి అభినవగుప్తుడు –

"ప్రజ్ఞా అపూర్వవస్తు నిర్మాణక్షమా" అన్నాడు. అంటే – క్రొత్త క్రొత్త వస్తువులు నిర్మించునేర్పు అని అర్థం.

భామహుడు –"ప్రజ్ఞానవనవోన్మేషశాలినీ ప్రతిభామతీ" అన్నాడు.

ఈ ప్రతిభనే ఆధునికులు భావనాశక్తి అనీ, ఇంగ్లీషులో 'పవరాఫ్ ఇమేజినేషన్' అనీ వ్యవహరిస్తున్నారు.

వ్యుత్పత్తి

"నిపుణతా లోకశాస్త్ర కావ్యాద్యవేక్షణాత్" అని పండితులు చెప్పారు.

వ్యుత్పత్తి లోకశాస్త్ర కావ్యాదవేక్షణ వలన ఏర్పడుతుంది. అనగా సర్వతో ముఖమైన పాండిత్య విశేషము వ్యుత్పత్తి అని అర్థం. ప్రతిభ నైసర్గికం – వ్యుత్పత్తి సంపాదితం.

T కావ్యాలంకార సంగ్రహము పు. 119.

అభ్యాసం

అభ్యాసం గురించి రాజశేఖరుడు "నిరంతర కృత్య వస్తు పరిశీలనమే అభ్యాసమని, దీనివలన అనన్య సామాన్యమైన నేర్పు కలుగుతుందని వివరించాడు.—

''అభ్యాసోహి కర్మణాం కౌశల మావకంతి''. అంటే నిరంతరమగు అభ్యాసము వలన కౌశలము కలుగును అని. సామాన్య భాషలో దీనిని చెప్పాలంటే అనగననగరాగ మతిశయిల్లుచునుండు" అని —

పైన చెప్పబడిన "సృష్టికి'' ప్రతిభ ముఖ్యం. ఇందు అపూర్వత స్వతంత్రత నిండి ఉంటుంది. ''అనుకరణ" అనేది ప్రకృతి అనుకరణ'— సృష్టికి ప్రతిసృష్టి'. దీనికి ప్రపంచ విజ్ఞానం చాలా అవసరం. కనుక వ్యుత్పత్తిపై ఆధారపడి ఉన్నట్టిదిది.

"నేర్పు" అభ్యాసంవల్ల అలవడుతుంది. అందుబాటులో ఉన్న సామాగ్రితో ఆనందకరంగా కూర్చగల శక్తియే నేర్పు.

ఈ లలితకళలు మరల శ్రవ్యము, దృశ్యము అనిరెండు రకాలుగా విభజింపబడ్డాయి. '' రమ్యాణివీక్ష్య మధురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్ '' అను శ్లోకంలో కాళిదాసు ఈ విభజన సూచించాడు. శ్రవణేంద్రియ ములద్వారా ఆనందం కలుగజేసేవి శ్రవ్యకళలు. ఇలాచూసినప్పుడు శిల్పం, చిత్రలేఖనం దృశ్య కళలు: సంగీతం, కవిత్వం శ్రవ్య కళలు.

శిల్పం :—

ఇది రూపప్రధానమైనది. ఒక వస్తువుయొక్క రూపాన్ని చెక్కడం. రాగి, రాయి, మట్టి, కర్ర — మొదలైన విగ్రహ విశేషాలన్నీ ఇందులోకి వస్తాయి.

చిత్రలేఖనం :—

ఇదికూడా శిల్పంవలె దృశ్యమానమే. దీనిలో రంగులు, కుంచె, గోడ మొదలగునవి ముఖ్య పదార్థాలు. శిల్పంలో చూపలేని ప్రకృతి వైవిధ్యంకూడా ఇది చూపగలదు.

సంగీతం :-

సంగీతం ఆహాత మధురం. కానీ కంటికి కనిపించదు. నిరాకారం.

కవిత్వం :-

కవిత్వం కేవలం అక్షరరూపం. శిల్పం, చిత్రలేఖనం దృశ్య మానసులు. చూసి ఆనందించేవి. అందువలన వీనిని దృశ్య కళలన్నారు. సంగీతం, కవిత్వం శ్రవ్యగోచరాలు గాన వానిని శ్రవ్య కళలన్నారు. నాటకం, నాట్యం వంటివి సమాహార కళలు. వీనిలో దృశ్యం, శ్రవ్యం కూడా వుంటాయి.

కళలను గురించి :-

"ఆర్ట్ ఫర్ ఆర్ట్ సేక్" అనేది ఒక వాదం, "ఆర్ట్ ఫర్ ది పీపుల్" అనేది ఒక వాదం అనాదిగా అనంతంగా సాగివస్తున్నాయి.

"ఆర్ట్ ఫర్ ఆర్ట్ సేక్" (కళ కళకోసమే) అనేది వైయక్తికం. దీనికి ఆత్మానందం ప్రధానంగా చెప్పుతుంటారు. కాని వాస్తవానికి కళా కారుడు ఎటువంటి ప్రలోభాలకి లొంగక తాను దర్శించిన సత్యాన్ని ప్రదర్శించడమనేది దీనిలోని భావం.

"ఆర్ట్ ఫర్ ది పీపుల్" అనే వాదంలో కళ ప్రజలను చైతన్య వంతులుగా చేసే ఉపకరణంగా ఉపయోగపడాలనేది వీరి వాదం.

కళ భావాత్మకమైన మానవసృష్టి. సృష్టిలోనున్నదానిని యధా తధంగా అనుకరించుట, ఉన్నది ఉన్నదున్నట్టుగాక తన మనో నేత్రానికి గోచరించినట్లుగా చిత్రించుట, సృష్టిలో పొందలేకపోయిన దానిని తన భావనతో ఉత్తమమైన, ఉన్నతమైన జగత్తును సృష్టించుట అనునవి కళారూప కారకాలు.

లలితకళల ప్రయోజనాల గురించి పలువురు పండితులు ఈ క్రింది విధంగా అభిప్రాయాలు వెలిబుచ్చారు.

(*) "కళ మానవుని జీవితమును మాధురీ మహితమును,
సమరస సుందరమును నొనర్చును.

(*) శ్రీ మారేమళ్ళ నాగేశ్వరరావు
"కళాకారుడు - సమాజము" వ్యాసంనుండి.

కష్టసుఖాదికాత్మకమైన ద్వంద్వ ప్రకృతి నుంచి
తట్టుకొనలేని హృదయమునకు గిలిగింతలు పెట్టి
కళ మానవుని లాలించి, పాలించును. తన
సృజనాశక్తి యాధారముగా జీవితమును
మానవుడు లలిత మధురంగా చేసుకొను
యత్నము నందే కళ ఉద్భవించినది".

"మానవుడు ఆర్థిక, సాంఘిక, వైజ్ఞానిక రంగాలలో మాత్రమే వికాసం చెందితే ఆర్థికపుష్టి, సాంఘిక గౌరవం, విజ్ఞానదీప్తి, అభివృద్ధి చెందుతాయేమోగాని జీవితంలో ఒక శుష్కత్వం, ఒక నీరస భావం, ఒక నిరానందం మాత్రం తొంగి చూస్తూనే వుంటాయి. కళారంగం ఈ లోటు తొలగిస్తుంది''.

- సంజీవదేవ్

(**) అందమివ్వడమే కళకు ఉద్దేశం. కళలో పాతా, కొత్తా, ముందూ, వెనుకా ఇవేమీ లేవు. ఇంకా దీని ప్రయోజనమేమిటని అడగడం గుడ్డితనం. అంత ప్రయోజనకారి ఇంక ఉండదు. గంతలు కట్టుకొని నువ్వు వాంఛించే ప్రయోజనాన్ని నెరవేర్చలేదు కనుక దానివలన ప్రయోజనం లేదనడం చాలా సంకుచితం".

"కవి, గాయకుడు, ఫిలాసఫర్ వీళ్ళకి స్వేచ్ఛలేని దేశం, కాలం, ఘోరం. చాలా త్వరలో మనుషులు మరలు, కీలుబొమ్మలు, రాక్షసులు, రాబర్ట్సులుగా తయారవుతారు."

"ఒకదేశ ఔన్నత్యాన్ని ఎత్తిచూపేవి కళలు మాత్రమే. గ్రీకు, రోము దేశాలు హోమరు, వర్జిల్ కావ్యాలవల్లే పేరుపొందాయి. కాళిదాసు, భవభూతి వంటి కవులవల్లా, అజంతా, ఎల్లోరా శిల్పాలవల్లా, తాజ్‌మహల్ వంటి కళాఖండాలవల్లా, తాన్‌సేన్, త్యాగరాజులవంటి సంగీత వేత్తలవల్లనే భారతదేశం జగత్ ప్రసిద్ధి పొందింది. అలాగే రఫేల్, బెతోవన్, షేక్స్ పియర్ వంటివారు జన్మించడం వల్లే ఆయాదేశాలు నలుగురు నోళ్ళళ్ళోను ఘనంగా కీర్తించబడుతున్నాయి."

(**) శ్రీ గుడిపాటి వెంకటచలం "చలం - కళ" నుండి.

కళ సంస్కారాన్ని పరిక్రమించవ జేస్తుంది. సంస్కారం సూక్ష్మ దృష్టిని కలిగిస్తుంది. విజ్ఞానాన్ని పంచడం, వివేకాన్ని పెంచడం, ఆనందాన్ని అందించడం, లలితకళల పరమావధి. జీవితం ఆటుపోటు లను అధిగమించి ఆనందంగా జీవించడానికి కళలు తోడ్పడుతాయి. కళకు కులమత భేదాలు లేవు. ప్రాంతీయ విభేదాలు లేవు –,

ఆడామగా వివక్షత లేదు. అన్నిటికీ అతీతం కళ.

శిల్పం

"శిలలపై శిల్పాలు చెక్కినారూ, మనవాళ్ళు సృష్టికే అందాలు తెచ్చినారూ...."

ఒక జాతి చరిత్ర, సంస్కృతులను తెలియజెప్పేవి ఆకాలంలో వెలసిన కళలే. అందులో శిల్పకళ ప్రత్యేకత మరింత. వ్రాత కందని చరిత్రను కూడా యీరాతి ప్రతిమలందిస్తున్నాయి. ఏ కళ అయినా ఆదిలో ప్రకృతి అనుకరణ తోనే ప్రారంభమయ్యింది. శిల్పి కూడా తాను చూసింది రాయిలో చెక్కేడు. అవే వన్యమృగాలైన ఏనుగులు, జింకలు లతలు, పక్షులు, వృక్షములు వగైరా; తరువాత మత ప్రభావంతో దేవతా ప్రతిమలు సృష్టించాడు. తరువాత సౌందర్యారాధనలో మధుర మంజుల మనోహర మోహనాకృతులైన ఊహా సుందర సుందరీ మణుల సజీవ మూర్తులుగా సృష్టించి చరిత్రకే విశిష్టతను చేకూర్చాడు.

ప్రకృతిలోని ఎనభై నాలుగు లక్షల జీవరాసులను ఒకదానికొకటి పోలికలేని కోట్లాదిరూపాలతో సృష్టించిన మహాశిల్పి బ్రహ్మ అనుకుంటే ప్రాణం దక్క మిగిలినదంతా ప్రతి సృష్టి చేసిన మహా మేధావి మానవ శిల్పి. పురాణకాలంలో పేరెన్నికగన్న గొప్ప శిల్పి 'మయుడు.' ఉన్నది లేనట్లుగానూ లేనిది ఉన్నట్లుగానూ సృజించి దుర్యోధనసార్వభౌముడంతటి వాడినే సంభ్రమాశ్చర్యాలలో ముంచెత్తేడు. వాస్తవిక ప్రపంచంలో యిప్పటివరకూ నేలతల్లి ఒడిలో దాగి బయల్పడిన శిలా ప్రతిమల ఆధా రంగా పరిశోధిస్తే ఈజిప్టు, చైనా, గ్రీస్, రోమ్, ఇండియా వగైరా దేశా లలో క్రీస్తుపూర్వం ఎన్నో శతాబ్దాలకు ముందే అద్భుత శిల్ప కళా సంపద పెంచి పోషించ బడినదని తెలుస్తోంది. ఇండియాలో క్రీ. పూ. మూడు

వందల సంవత్సరాలనాటి మొహంజొదారో, హరప్పా శిధిలాలలో బయల్పడిన శిధిల శిల్పాలు ప్రాచీన భారతీయ నాగరికతకు ప్రతిబింబాలు.

తెలుగు సీమలో యీ శిల్పకళా ప్రాభవాన్ని వేనోళ్ళ చాటే అమూల్య సంపద పుణ్యక్షేత్రాలను, ఆరామాలను అంటిపెట్టుకొని విదేశీయుల్ని సహితం విభ్రాంతుల్ని చేస్తోంది వీనిలో ముఖ్యంగా అమరావతి, నాగార్జున కొండ, హనుమకొండ, ఓరుగల్లు, రామప్పగుడి, అల్లంపురం, కాళహస్తి, శ్రీశైలం, సింహాచలం, ద్రాక్షారామ, లేపాక్షి, ఆంధ్ర శిల్ప కళా వైభవానికి నివాళులర్పిస్తున్న చోట్లు.

భారతీయ శిల్పాలకు ఎక్కువగా గుహలూ, కొండలూ, దేవాలయాలూ, కోటలూ, స్థూపాలూ స్థావరాలు. అజంతా, ఎల్లోరా, ఎల్ఫెంటా గుహల శిల్ప సౌందర్యం ప్రపంచ శిల్ప సంపదకే తలమానికం. గ్రీస్‌లో 'పయిడీస్ చెక్కిన ఏడు నిలువుల ఎత్తుగల 'జుపిటర్' విగ్రహం ప్రపంచ వింతలలో ఒకటనుకుంటే, రోమ్‌లోని సీజర్ విగ్రహం, అమెరికాలోని వాషింగ్‌టన్, లింకన్ విగ్రహాలు నిడివిలో గొప్పతనాన్ని చాటుకుంటుంటే, (ఒక్కొక్కదాని పొడవు 465 అడుగులు) మాస్కోలోని లెనిన్ పాలరాతి విగ్రహం సహజత్వానికి దర్శనీయమనుకుంటే, మన అజంతా సుందరి జగదేక సౌందర్యానికి విశ్వ విఖ్యాతి పొందింది. ప్రాచీన కాలంలో భారతీయ శిల్పం రాజుల ఆదరణలోనూ, మతాల పరిపోషణలోనూ మూడుపువ్వులూ ఆరుకాయలుగా వికసించింది. అశోకుడు, కనిష్కుడు, హర్షవర్ధనుడు యిచ్చిన చేయూత అనల్పం. గుప్తరాజులకాలము దీనికి స్వర్ణయుగమే. ఆనాడు హిందూ బౌద్ధ శిల్పాలు రెండూ శరవేగంతో పురోగమించాయి. అశోకుని కాలంలోని సాంచీ, బుద్ధ గయ స్థూపాలూ, కనిష్కని కాలంలోని తక్షశిల స్థూపాలూ, గుప్తుల అజంతా శిల్పాలూ వారి కళాభిరుచికి ప్రతీకలు.

గ్రీకుల దండయాత్రలో కనిష్కని కాలంలో క్రీ. శ. 1వ శతాబ్దిలో బౌద్ధశిల్పం, గ్రీకుశిల్పం కలిసి గాంధార శిల్పమనే క్రొత్తరూపాన్ని ధరించింది. ప్రతిమలో వాస్తవికత ప్రతిబింబించడం దీని ప్రధాన లక్షణం. కట్టుకున్న బట్ట మడతలుకూడా యధాతధంగా చెక్కబడతాయి. భారతీయ శిల్పంలో తెలుగు శిల్పాల బాణీ "ఆంధ్ర శిల్ప" మని ఒక ప్రత్యేకత గడించుకున్నది. అదే అమరావతి శిల్పం.

అమరావతి

"అమరావతీ గుహల అపురూప శిల్పాలు" అనే పాట దేన్నిబట్టి వ్రాశారో గాని అక్కడ గుహలు లేవు. బౌద్ధ స్థూపం మాత్రం వుంది. ఆ ఫలకాలపై బుద్ధుని జననంనుండి నిర్యాణం వరకూగల గాథలు, జాతక కథలు లోకోత్తరంగా చెక్కబడ్డాయి. బుద్ధుని ధ్యానముద్ర, బోధి వృక్షం, ధర్మచక్రం దివ్యశిల్ప కళా విలసితాలు. వీనితోపాటు నాటి తెలుగు నాగరికతా చిహ్నాలైన ఏనుగులు, సింహాలు, వివిధ మృగాలు, పూర్ణకుంభం అతిసహజంగా మలచబడ్డాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ చిహ్నంగా స్వీకరించబడినది యీ పూర్ణకుంభమే. ఇవేగాక వివిధ నాట్య భంగిమల్లో చెక్కబడ్డ పలుపురు నృత్యకాంతలు వివిధ వాయిద్యాలతో మనోహరంగా కనిపిస్తారు. సభతీర్చిన బుద్ధుడు, శ్రద్ధతో వింటున్న భక్తులు గల ఫలకం మనల్నికూడా శ్రద్ధాళువుల్ని చేస్తుంది.

ఈ అమరావతి ఒకనాటి ఆంధ్ర రాజధాని ధాన్యకటకం -అదే ధరణికోట. ఇక్కడ కళా ఖండాలలో లండన్ మ్యూజియమ్‌లోకి కొన్ని, మద్రాసు మ్యూజియమ్‌లోకి కొన్ని, కలకత్తా మ్యూజియమ్‌లోకి కొన్ని తరలించబడ్డాయి. మిగిలిన శిల్పాలను శిథిలమైపోతున్న స్థావరంనుండి తొలగించి ప్రక్కనే మ్యూజియమ్‌లో అమర్చారు చూపరుల దర్శనార్థం. ఈ శిల్పం ఆంధ్ర శాతవాహన రాజుల గారాలబిడ్డ. తెలుగు శిల్పాల రత్న కిరీటానికి కలికి తురాయి.

"మూడువందల యేడులమోఘ తపము చేసి
సృష్టించిరీ స్థావశిల్ప కృతులు
సిద్ధహస్తులు మన తెల్గు శిల్పివరులు
తమ కళాశక్తులన్నియు ధారబోసి"

అని శ్రీ కొండూరి వీర రాఘవాచార్యులుగారు తమ 'అమరావతి' కావ్యంలో ప్రస్తుతించారు. ఈ శిల్పాలు క్రీ పూ. 2వ శతాబ్దినుండి క్రీ. శ. 1వ శతాబ్దివరకూ మూడు శతాబ్దాలపాటు చెక్కబడ్డాయట.

నాగార్జునకొండ

ఇక్ష్వాకుల కాలంలో నాగార్జునుని ప్రోత్సాహంతో తెలుగు శిల్పులు చెక్కిన చక్కని శిల్పాలకు కాణాచి యిది. అమరావతికి అనుంగు సోదరి.

అక్కడవలె యిక్కడ కూడా బుద్ధుని వివిధగతి రూపాలు, జాతకకథలు దేదీవ్యమానంగా చెక్కబడ్డాయి. ఈ నాటికీ సకల సౌందర్య విలసితాలై చూవరులను చకితుల్ని చేస్తున్న యీ శిల్పాలు చెక్కిన ఆ మహాతపస్వి యైన ఆంధ్ర స్థపతి యెవ్వరో గదా!

"ఈ నల్లని రాలలో ఏ కన్నులు దాగెనో,!
ఈబండల మాటునా ఏ గుండెలు మ్రోగెనో!"

రామప్ప గుడి

కాకతీయ రాజులు శిల్పకళా ప్రియులు. తెలంగాణాలోని రామప్పగుడి, ఓరుగల్లు కోట, హనుమకొండలోని వేయిస్తంభాల మండపం వీరి ఉత్తమకళా పోషణకు తార్కాణాలు. హైందవ శిల్పం అద్భుతంగా పెంచి పోషించబడింది వీరి హయామంలోనే. వానిలో రామప్ప గుడిలోని శిల్పచాతుర్యం కళాకారుణ్ణి కదిలిస్తుంది. రచయితను ఉద్రేక పరుస్తుంది. నాట్యరాణులను నర్తింపజేస్తుంది. సామాన్యుణ్ణి చకితుణ్ణి చేస్తుంది. దేశప్రసిద్ధిగన్న బేలూరు, హొయసల శిల్పాలు చెక్కిన అమరశిల్పి జక్కన్నకు సమఉజ్జీ ఈ శిల్పి. ఇందలి నాట్యకత్తెల సౌందర్యం వర్ణనకు అందనిది. నిలువెత్తు విగ్రహాలు, స్తన జఘన లావణ్యం రమణీయం – సర్వాంగసుందరం. వీరి నృత్యరీతులు, శివ తాండవం చూపరులను పులకరింపజేస్తాయి. అత్యంత సుందరమైన నగ్ననాగిని ప్రతిమ ఓ ప్రత్యేకత. నంది విగ్రహం కనులకు విందు. స్తంభ శిల్పానికి విస్తుపోవలసిందే. ఇవి ఆంధ్ర శిల్పానికి కీర్తిస్తంభాలు. వీనిలో మన నీడలు కనిపిస్తాయి. ఆంధ్ర సంస్కృతికి, ఆంధ్ర శిల్ప కళా నైపుణ్యానికి రామప్ప దేవాలయ శిల్పాలు మణి దీపాలు.

ఓ రు గ ల్లు

ఇదే నేటి వరంగల్లు. ఇక్కడి కోట, కోట ద్వారాలు, ద్వార తోరణాలు తెలుగు శిల్ప కళామతల్లికి ఆభరణాలు. కోటలోని నంది కాకతీయుల కళా తృష్ణకు నికపోపలం

"ఓరుగల్లున వీరలాంఛనముగా పలు శస్త్ర శాలలు నిల్పినారు" అని ఆంధ్ర పౌరుష ప్రశస్తిలో తెలిపిన శస్త్రశాలలు కాలగర్భంలో కలిసి పోయినా కాకతీయుల పౌరుష ప్రతాపాలకు ప్రతీకలుగా శిలలో మలిచిన సింహాలూ, ఏనుగులూ, యిప్పటికీ దర్శన మిస్తూనే ఉంటాయి.

ఇక్కడకు దగ్గరలోనే గల హనుమకొండ వేయిస్థంబాల మండపం తెలుగు శిల్ప సరస్వతికి కంఠా భరణం.

అలంపురం

కర్నూలుకు 20 మైళ్ళదూరంలో తెలంగాణాలోగల యీ ఊరి జోగులమ్మగుడి చరిత్రప్రశిద్ధమైనది. బాదామి చాళుక్యుల కాలంలో క్రీ.శ. 6వ శతాబ్దిలో వెలసిన ఆలయమిది. గుడిలో అడుగడుగునా గూళ్ళలో అనేక ప్రతిమలు అమితాశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తుంటాయి. ఇక్కడి ఆలయాలలో నవబ్రహ్మలు, జోగులాంబ, బాల బ్రహ్మేశ్వరస్వామి, గణపతి, వీరభద్రుడు, శివుడు, చతుర్ముఖ బ్రహ్మలు శిల్పి చాతుర్యానికి మచ్చుతునకలు. ఆలయకుడ్యాలపై రకరకాల జంతువులు, మానవ మిధున ప్రతిమలు, దశావతారములు, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నెర, కింపుర షాదులు మనోహరములు. మహిషాసుర మర్దని, నటరాజు, నంది ప్రతిమలు నయనానందకరములు. ఇక్కడ ప్రత్యేకంగా శిరస్సులేని దిగంబర భూదేవి యోనిదర్శనం గొడ్రాళ్ళకు సంతాన ప్రాప్తి కలిగిస్తుందని ప్రతీత.

లేపాక్షి

"లేపాక్షి బసవయ్య లేచి రావయ్య"

రాయల సీమలో రమణీయ శిల్పాన్ని చిందిస్తున్న చోటిది. అనంతపురం జిల్లా ఇందుకూరు తాలూకాలో యిది కుగ్రామమైనా కళా వైశిష్ట్యంతో పెద్ద పట్టణాలకు లేని ప్రశస్తి పొందింది. ఇరవయ్యేడడుగుల పొడవు, పదిహేనడుగుల ఎత్తుగల బసవయ్య సాలంకృత ఏకరాతి విగ్రహం విజయ నగరం రాజుల కళా ప్రియత్వానికి అద్దం పడుతుంది. ఇక్కడి పూర్ణ పురుషుడు, పద్మినీ జాతి స్త్రీ ప్రతిమలు శిల్ప కళారంగానికే వజ్ర కిరీటాలు.

సింహాచలం

కళింగాంధ్రలో విశాఖకు 9 మైళ్ళదూరంలో కొండమీద వెలసిన పుణ్యక్షేత్రమిది. కళింగాంగగంగుల ఆదరణతో ఆవిర్భవించిన అద్భుత శిల్పం యీగుడిలోనిది. గుడిలోని దేవుడు వరాహనరసింహస్వామి నిత్య చందనాలంకృతుడు. ఇక్కడి శిల్పాలలో విశేషంగా కనబడేవి వివిధ బంధనాలలో మైథున ప్రతిమలు. చతుష్షష్టికళల్లో రతికూడా ఒక కళగా భావించిన పూర్వులు శిల్పంలో కూడా దీనికి స్థానం యిచ్చి ఆనందప్రదం చేశారు. ఇవి జీవకళామూర్తులు. హిరణ్య కశిపుని పొట్ట చీల్చుచున్న ఉగ్రనరసింహమూర్తి, వరహావతార రూపం శిల్పాలు చూసేమనిషిని నిలేస్తాయి. అన్నిటికీ మించి యిక్కడి శిలా మండప స్తంభాలమీది శిల్పం అత్యంత మనోహరం. వీనిపై దశావతారాలు, భిన్న నరసింహమూర్తులూ సుందరాంగుల నాట్యముద్రలూ, లతలూ నేత్రపర్వం. రథ మండపానికి కూర్చిన అశ్వాలు మన హృదయాలలో శాశ్వత ముద్ర వేసుకుంటాయి. కళ్యాణమండపం 84 స్తంభాలతో నిర్మించారు. ఈ స్థంభాలు మోగిస్తే సరిగమలు పలుకుతాయంటారు. శిల్పి ఎంత మర్మజ్ఞుడో మరి!

ద్రాక్షారామం

చాళుక్యుల అండదండలతో నిర్మించబడిన భీమేశ్వరాలయంలో శిల్ప ప్రత్యేకతకంటె రాతి కట్టడపు పని, గోపుర ప్రాకారాలు, వివిధ దేవతల ఉనికి మనికీ చూడవలసిందే. ఈ గుడి దేవతలు ఒక్క రాత్రిలో కట్టేరని జనశ్రుతి – అంటే యిది దేవతా నిర్మాణం లాగుంటుందన్న మాట. ఇందులోని భీమేశ్వరలింగం రెండు నిలువుల ఎత్తు వుంటుంది. ఈపాటి నిడివిలింగం తంజావూరు బృహదీశ్వరాలయంలోనూ, అమరావతి అమరేశ్వరాలయంలోనూ మాత్రమే కనిపిస్తుంది. పైగా ఇది ఒక వైపు తెలుపు, ఒకవైపు నలుపు. నలుపు భాగం ఈశ్వరుడనీ, తెలుపుభాగం పార్వతి అనీ, అర్ధనారీశ్వర లింగంగా గుర్తించ బడింది. అందుకే అభిషేకజలం నలుపు వైపే వెళుతుందట. (ఈశ్వరుని వైపు)

శ్రీశైలం - కాళహస్తి

"శ్రీశైలం శిఖరం దృష్ట్వా పునర్జన్మ నవిద్యతే" అంటారు. ముక్తి మాట ఎట్లాఉన్నా యిక్కడి శిల్ప కళకు ముగ్ధులు కాని వారుండరు.

కాళహస్తి గుడిలో ప్రవేశించగానే ఏదో అలౌకికానందం కలుగుతుంది. ఆ మండపాలూ, ఆస్తంభాలూ ఆకట్టడాలూ మన ఊహల్ని ఎక్కడికో తీసుకుపోతాయి. ఇక విజయవాడ దగ్గర గల ఉండవిల్లి గుహలలోని శేషశాయి విగ్రహం కూడా చూడదగ్గ విశేషమే. నిజానికి తెలుగునాట నలుమూలలా పల్లెల్లో కనిపించే పోతురాజులూ, పోలేరమ్మలూ చాలావరకు మన ప్రాచీన శిల్పసంపద అవశేషాలే.

ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి బడసిన మహాబలిపురం ఏకశిలారథాలు, అజంతా గుహల ఆదినిర్మిత అద్భుత శిల్పాలు, హంపీ విజయనగర మహోన్నత రాతి ప్రతిమలు, సాంచీస్థూప ద్వారతోరణాలు, కోణార్కం, భువనేశ్వరాల జీవ శిల్ప కళామూర్తులు ఆంధ్రశిల్పుల ఉలి మెరుగులే. ఇంత కళానైపుణ్యం చిందించిన యీ మహాశిల్పులు ఎవరు? వారి నామ రూపాలేమి? అంతా అజ్ఞాతమే. అందుకే యివి దేవతల నిర్మాణాలని కథలు వింటుంటాం. నిజానికి పేరుకాశించని మానవ దేవతలు వీళ్ళు. మహాకవి శ్రీ శ్రీ "తాజమహలు నిర్మాణానికి రాళ్ళెత్తిన కూలీలెవ్వరు?" అన్న దానిలోని కూలీలు యీ అజ్ఞాత శిల్పులే. అసలు తాజమహలు నిర్మించింది కూడా తెలుగు శిల్పులేనట. జాషువాగారు యీ విషయాన్ని తమ "తాజమహలు" ఖండకావ్యంలో యిలా వివరించారు –

"మగని తొమ్మున కుంపటి రగులబెట్టి
కాయము త్యజించెనే మొగలాయిరాణి
తెలుగు శిల్పుల పనివానితనము నొకట
కుప్పవోయింప వలె ననుకొనియెనేమొ!"

తూర్పుగోదావరిలో ద్రాక్షారామ దేవాలయంలోనే గాక సామర్లకోట దగ్గర భీమవరం, సర్పవరం, బిక్కవోలు మొదలగు గ్రామాలలో గల గుడులలో కూడా అపురూపమైన శిల్ప కళా సంపద వెల్లివిరుస్తోంది.

పైకి కనిపించే యివేగాకుండా భూగర్భంలో యింకా ఎన్ని కళాఖండాలు దాక్కున్నాయో! త్రవ్వకాలతో వెలికి తీయించి ప్రదర్శన శాలల్లో వదిలపరచుట పురావస్తుశాఖవారి విధి. ఈ శిలా ప్రతిమలెన్నో పరపరిపాలనలో విదేశాలకు తరలింప బడ్డాయి. స్వాతంత్ర్యానంతరం వీని గిరాకీ మరింత పెరిగి చోరులచే తస్కరించబడి విదేశాలకు రహస్యంగా

రవాణా కాబడుతున్నాయి. దీనినరికట్టి ఇతరదేశాల్లోనూ, ఇతర రాష్ట్రాల్లోనూ ఉన్న మన శిల్ప సంపదను తిరిగి తెప్పించుట తెలుగు ప్రభుత్వ కర్తవ్యం.

జానపద శిల్పం

శిలలతోనూ మట్టితోనూ కొయ్యతోనూ చేసే బొమ్మలన్నీ జానపద కళాకారుని సృష్టియే. దేవతా విగ్రహాలు, వాహనాలు, దేవాలయాల మీద మకర తోరణాలు, మిధున ప్రతిమలు, ఇతర బొమ్మలు, ధ్వజ స్థంభాలు, తులసి కోటలు, సమాధులమీది శిల్పం, పాత్రలమీది డిజైన్లు, వెండి బంగారు ఆభరణముల మీద చెక్కడాలు, ధనికుల భవంతుల మీద చెక్కబడే శిల్పాలు జానపద కళాఖండాలే. పల్లెలలో విశ్వ బ్రాహ్మణులు, కుమ్మర్లు, కమ్మర్లు, తాపీ పనివారు ఈ శిల్ప కళా ప్రవీణులు.

చిత్ర లేఖనం

ఆది మానవుడు తన భావాల్ని వ్యక్తం చెయ్యడానికి నాలుగుపద్ధతుల నవలంబించాడు. నోటితో అరిచాడు, గొంతుతో కూశాడు, చేతితో సంజ్ఞలు చేశాడు, పసరులతో బొమ్మలుగీశాడు. అరుపు సాహిత్యమయింది. కూత సంగీతమయింది. సంజ్ఞ నాట్యమయింది. బొమ్మ చిత్రలేఖన మయింది. ఇవే లలిత కళలు; వీనిలో సాహిత్యం చిత్రలేఖనాల పరస్పర సంబంధాన్ని గూర్చి ఒక కవి యిలా అన్నారు;

"కవిత్వం మాట్లాడే చిత్తరువు
చిత్తరువు మూగపోయిన కవిత"

ఆదిలో చిత్రలేఖనం ప్రకృతి ఆరాధనలో కనిపిస్తుంది. ఆనాటి మానవుని నిత్యజీవితం అడవిజంతువుల వేట. అందుకే లేడిని బాణం తోనో, వన్య మృగాన్ని ఈటెతోనో కొడుతున్న ఆదిమవాసి, పులితో బాహాబాహి పోరాడుతున్న ప్రాక్తనమానవుడు, వనసౌందర్యాన్ని చూపే వృక్షాలు యివి మన మొదటి చిత్రలేఖనాలు.

వైదిక కాలం నాటికి దేవతారాధన వచ్చింది. చిత్రలేఖనంలో కూడ దేవుడి బొమ్మలు రావలసి వచ్చింది. అయితే యీ దేవుళ్ళ నెలా

గియ్యడం? అడవులు, వేట అంటే అవి చూసినవి గనుక చిత్రించారు ఇవెలాగ! రాముడెలా వుంటాడు? కృష్ణుడెలా వుంటాడు? నలుపా, తెలుపా? ఆభరణాలేమిటి? మెడలో పూలదండా? పూసలదండా? చేతిలో ఏముంటుంది? ఇక్కడే చిత్రలేఖనం సాహిత్యం వైపు చూడవలసి వచ్చింది. ఉదాహరణకు సాహిత్యంలో కృష్ణుడిలాఉంటాడని చెప్పారు -

"కస్తూరీ తిలకం లలాటఫలకే వక్షస్థలే కౌస్తుభం
నాసాగ్రే నవమౌక్తికం కరతలే వేణుం కరేకంకణం
సర్వాంగే హరి చందనంచ కలయం కంఠేచ ముక్తావళీం
గోపస్త్రీ పరివేష్టితో విజయతే గోపాల చూడామణీ!" -

ఇలాంటి వాటిని పరిశీలించి కృష్ణుని బొమ్మగీసాడు. ఇలాగే సాహిత్యంనుండి చిత్రలేఖనం సృష్టి జరిగినట్లే అటు చిత్రలేఖనంనుండి కూడా చాలా సాహిత్య సృష్టి జరిగింది.

అనాదినుండి యిలా కవిత్వం, చిత్రలేఖనం పరస్పర ప్రభావాన్ని కలిగి సహచరత్వాన్ని నెరపుతున్నాయి. కారణం ఇవి రెండూ భావ ప్రధానమే గనుక. రెంటికీ స్థానం హృదయమేగనుక. సింహాన్ని చూస్తే భయపడతాం, సింహం బొమ్మని చూస్తే ఆనందిస్తాం. అదీ చిత్రలేఖనం యొక్క గొప్పతనం. ఇది అందరికీ అలవడేది కాదు.

భారతదేశంలో చిత్రలేఖనం గురించి ఆలోచిస్తే పూర్వం ఎందరో రాజులూ, రాణులూకూడా యిందులో నిపుణులు, నిష్ణాతులూ అయి వుండే వారని తెలుస్తుంది. రాత్రి కలలో కనిపించిన రాకుమారుణ్ణి రాజకుమార్తె ప్రేమించి అతని రూపు రేఖావిలాసాల్ని కుంచెతో చిత్రించడం, రాజాతని వెతికితెచ్చి పెళ్ళిచెయ్యడం ఎన్నో విన్నాం. ఉషాఅనిరుద్ధుల కథ యిదేగా! ఆధునికకాలంలో జాతీయ అంతర్జాతీయ ప్రఖ్యాతి బడసిన 'రవివర్మ' (తిరువాన్కూరు రాజు) చిత్రాలలో జీవకళ ఉట్టిపడేటట్లు చిత్రించిన గొప్ప చిత్రకారుడు. రాముని బొమ్మ వేస్తే సజీవుడై రాముడు కదలివస్తున్నట్టే. దేవతాపరంగా వృద్ధిపొందిన యీ చిత్రకళ నవీన ప్రపంచంలో ఒక క్రొత్తమలుపు తిరిగింది. ఈనాడు ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ, కళారంగాలలో పేరుకుపోయిన కాలుష్యాన్ని కడిగివెయ్యడానికి గొప్ప ఆయుధంగా మారింది. ఆ పరిణామమే యీ నాటి కార్టూనులు.

కార్టూనంలు

శంకర్ "శంకర్స్‌వీక్లీ" ద్వారా రాజకీయ వ్యంగ్య చిత్రాలతో దేశాన్నీ, ప్రపంచాన్నీ కూడా ఊపేశాడు. "తుగ్లక్" పత్రికా సంపాదకుడు "చో రామస్వామి" తనహాస్య వ్యంగ్య కార్టూనులతో తమిళనాట బ్రహ్మాండమైన సంచలనం సృష్టించాడు. అప్పుడు కార్టూను బొమ్మలు లేని పత్రికలే లేవు. విషయాన్ని సూటిగా, గుండెలకు హత్తుకునేలా చెప్పేశక్తి దీనికే వుంది. ఒక చిత్రంలో ఆకాశం, నేలనుండి ఆకాశానికి ఎగిసిపోతున్న నక్షత్రాలు, ఆనక్షత్రాల పొట్టలలో ఒక్కో నిత్యావసరవస్తువులు వేశాడు. ధరల పెరుగుదలను వ్యంగ్యంగా చెప్పిన కార్టూనిది.

తెలుగులో అడివి బాపిరాజు, దామెర్ల రామారావు తమతమ చిత్రాలలో ఒక రమణీయతను సృష్టించి చూపరులను ఆనందపుటంచులకు తీసుకుపోయారు. జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారి 'కరుణశ్రీ'కి ఘంటశాల గానంతో ప్రాణంపోస్తే, వడ్డాది పాపయ్యగారు అది చిత్రాలుగా చిత్రించి దానిని పామర జనంలోకి కూడా తీసుకుపోయేరు. ఈనాడు సాహిత్యంలో ఆధునిక రీతులు అని చెప్పుకొనే వానిలో చాలవరకు చిత్రలేఖనం నుండే పుట్టుకొచ్చాయి. అందులో ముఖ్యంగా ఇంప్రెషనిజం, సింబాలిజమ్ క్యూబిజమ్, సర్రియలిజం నిజానికి చిత్రలేఖనం నుండే పుట్టుకొచ్చాయి. సహజంగా చిత్రాలు స్వాభావికంగా వేస్తారు. అది రియలిజం. ఉదాహరణకు దూరంగా ఉన్న ఒక అడవి చిత్రించాలంటే చెట్లు ఆకుపచ్చ రంగులోనూ, నీడలు నల్లరంగులోనూ చిత్రిస్తారు. ఇది సంప్రదాయం – కాని ఇంప్రెషనిజంలో ఆ చెట్లను ఎరుపురంగులోనూ, నీడలు నీలిరంగులోను చిత్రిస్తారు. కారణం –దూరానికి అడవి అలా కనిపిస్తుంది కనుక. ఇక్కడ వాటి అసలు ఆకారం కాదు కావలసింది, అవి మన కంటికి ఎలా కనిపిస్తాయో అనేది. ఇక 'క్యూబిజానికి' 'పికాసో' నాయకుడు. నీగ్రో కళ ప్రభావంతో వెలువడిన ఉద్యమం యిది. ఇందులో దృశ్యాన్ని కోణాకృతులుగా విడదీసి చిత్రిస్తారు. ఒక పెద్ద రాయి వేస్తాడు, ప్రక్కనే ఒక చిన్న రాయి వేస్తాడు. అంటే అవి తల్లీ పిల్లలన్న మాట. రెండూ సమానమైన రాళ్ళువేస్తే ప్రేయసీ ప్రియులన్నమాట. 'సర్రియలిజం" ఫ్రాయిడ్ మనో విశ్లేషణ నుండి ఉదయించిన ఆలోచనా సరళి. నాలుగు

గీతలూ అనేక వంకరలతో గీస్తాడు. అది హృదయ స్పందనాన్ని తెలుపుతుంది. 'సింబాలిజం' అంటే ప్రతీక వాదం. ప్రపంచంలో బలవంతులు బలహీనుల్ని ఎలా కబళించి వేస్తున్నారో చెప్పడానికి గోడమీద బల్లిచే తినబడుతున్న పురుగులు వేస్తారు. బల్లి బలవంతునికీ పురుగులు బలహీనులకీ ప్రతీకలు. బొమ్మల భాష అని మరో రకం పద్ధతి వుంది ''కొండపల్లి భాస్కరుడు'' అనే వ్యక్తి పేరు వ్రాయడానికి బదులు కొండ, పిల్లి, సూర్యుడు బొమ్మలు వేస్తున్నారు. అన్ని కళలలోలాగే యిందులో కూడా అస్పష్టత చోటు చేసుకున్న చిత్రాలు లేకపోలేదు. అలాంటి వాటిమీద ఒక జోక్ కూడావుంది. ఒకాయన బొమ్మగీశాను చూడమన్నాడట. చూసే ఆయన ఏమిటిది? అన్నాడట. ఆవు గడ్డి తినడ మన్నాడట. గడ్డేది? అన్నాడుట. ఆవు తినేసిందన్నాడుట. ఆవేది? అన్నాడుట. తినేసి వెళ్ళి పోయింది అన్నాడుట.

ప్రస్తుతం ఆంధ్ర దేశంలో బాపు, బాలి, చంద్ర, గోలిశివరాం మొదలగు ప్రఖ్యాత చిత్రకారులు తమ కార్టూన్‌లతోనూ, రేఖా చిత్రాల తోనూ చిత్ర రంగాన్ని సుసంపన్నం చేస్తున్నారు. ఇందులో బాపూ "స్కూల్ ఆఫ్ థాట్" ఒక ప్రత్యేక బాణీ; అక్షరాలు గుండ్రంగా వ్రాసే దశనుంచి వంకరటింకర అక్షరాల దశకు మళ్ళింది.

ఏ కళ అయినా సమాజానికి అద్దం పట్టి చూపాలి. సంఘంలో గల అత్యాచారాలు, అనాచారాలు అరికట్టాలంటే దానికి చిత్రలేఖనమే గొప్ప ఆయుధం. ఈనాడు సమాజంలో దెయ్యాలు వేదాలు వల్లిస్తున్నాయి. నీతి అవినీతిని వెక్కిరిస్తోంది. ధర్మం అధర్మానికి దణ్ణం పెడుతోంది. వినాయకులు పందికొక్కులై గాదె క్రిందే మెక్కేస్తున్నారు. ఈ అన్యాయాలూ, అక్రమాలూ చిత్రాల్లో ప్రతిబింబించాలి. నేడు గీయ వలసిన చిత్రాలు రాజులు, రాణులు, వారి ఆభరణాలూ కాదు. సమాజంలో పతితలు, భ్రష్టులు, బాధాసర్పదష్టులు, దీనులు, హీనులు, కూడులేని గూడులేని పక్షులు, భిక్షులు, వారి జీవితాలను, మేడలమీద మేడలు, అంతస్థుల మీద అంతస్థులు కట్టేస్తూ విలాసాల్లో కులాసాల్లో కులుకుతున్న శ్రీమంతుల క్రీడలు, ఆగడాలు.- తినడానికి తిండిలేక మలమల మాడిపోతూ పుల్లిస్తరాకుల్లో ఎంగిలిమెతుకులకోసం కుక్కలతో సమానంగా పోరాడు తున్న మానవులు, కామంకైపులో కళ్ళుమూసుకుపోయి నడిరోడ్డుమీద

యిల్లాళ్ళను చెరుస్తున్న కీచకాధములు నేటి కళాకారుని కుంచెనుండి వెలు వడవలసిన దృశ్యాలు. శ్రీశ్రీ గారన్నట్లుగా "నేను సైతం ప్రపంచాగ్నికి సమిధ నొక్కటి అహుతిచ్చా" నన్నట్లు అప్పుడే కొందరు చిత్రకారులు యీ ఉద్యమానికి అంకితమై కృషి చేస్తుండడం హర్షణీయం.

జానపద చిత్రలేఖనం

జానపదులలో ముచ్చువారు అనేజకతెగవారున్నారు. వీరు అమ్మవారి విగ్రహాలకు కుంచెలతో, వివిధ రంగులతో ప్రసన్న రూపం గాని, భీకర రూపంగాని, వరద, అభయ ముద్రలలో గాని చూపరులకు అచ్చెరువు కలిగేలా రూపు రేఖలు దిద్దుతారు. వారి ఏకాగ్రత, పవిత్రత, ఆత్మశుద్ధి ఈబొమ్మలను సజీవ మూర్తులుగా చిత్రీకరింపచేస్తాయి.

పెండ్లి సమయాలలో కుమ్మర్లు అవిరేడుకుండలపై వివిధ రంగు లతో చిత్రించే బొమ్మలు కూడా జానపద హృదయ రంజక చిత్ర లేఖనాలే.

మనం నిత్యం చూసే చీరల మీది అద్దకాలు (కలంకారీ) పని జాన పద చిత్రకారుని కళానిపుణతకు అద్దం పడతాయి. అలాగే చీరల నేతలో కరక్కాయంచు, కాకరకాయంచు మామిడి పిందెలు వగైరా అద్భుతంగా రూపొందిస్తారు నేతపనివారు.

"పచ్చబొట్టూ చెరిగీ పోదూలే నారాజా"

అన్నిటినీ మించి జానపదుల పచ్చబొట్టు విచిత్ర చిత్ర లేఖనం. ప్రాచీన కావ్యాలలో కనిపించే మకరికాపత్ర రచన ఇదే. ఈ పచ్చబొట్టు జానపదులు చేతులమీద, కాళ్ళమీద, వీపుమీద, ఆనందంగా పొడిపించు కుంటారు. అందులో సీతారాములు, రాధాకృష్ణులు, గణపతి, అంజ నేయుడు, వెంకటేశ్వరస్వామివంటి దేవతల బొమ్మలు, కళ్యాణం బొట్టు, ముగ్గులు, చేప, సింహంవంటి ఇష్టమైనబొమ్మలు వేయించుకుంటారు. కొందరు స్త్రీలు తమ భర్త పేరు గాని, శ్రీరాములు అనిగాని పచ్చబొట్టు పొడిపించుకుంటారు. ఈ పచ్చబొట్టు వాతనొప్పులకు మందుగా కూడా ఉపయోగపడుతుందట. సూదిని మెల్ల మెల్లగా గుచ్చుతూ బొమ్మను గాని,అక్షరాన్ని గాని రూపుదిద్ది దీనికి ఉద్దేశించిన పసరుతో ఆ రంధ్రాల్ని నింపుతారు. కొంతసేపటికి ఆ పసరు లోనికిఇంకి బొమ్మ పచ్చగా

కన్పిస్తుంది. ఎక్కువ మంది ముఖం మీద బొట్టుగా వేయించుకుంటారు. అందుకే దానిని పచ్చబొట్టు అంటారు. ఇది శాశ్వతమైనది. తుడిచినా పోదు. చెరిపినా చెరగదు. ఆషాఢమాసంలో చేతులకు స్త్రీలు పెట్టుకొనే గోరింటాకు కూడా చిత్రకళ సంబంధితమే. అరి చేతిమీద వీరు పద్మరూపంలోనూ, కలువరూపంలోనూ, అర్ధ చంద్రాకృతిలోనూ వివిధ మగు చిత్రాలు అద్భుతంగా వేస్తారు. ఇవే గాక రోడ్లపైన మసిబొగ్గుతో వేంకటేశ్వరస్వామి, ఏసుక్రీస్తు, ఆంజనేయ స్వామి వంటి బొమ్మలు గీస్తూ పిచ్చివాడిలా కనిపించే కళాకారుడు కూడా జానపద చిత్రకారుడే.

ఇక పెండ్లిండ్లకు, పండగలకు పల్లె పడుచులు యింటి ముంగిళ్ళలోనూ, వాకిళ్ళలోనూ వీధుల్లోనూ తీర్చి దిద్దే రంగవల్లులు జానపద చిత్రకళకు పట్టే నీరాజనాలే. ఈ ముగ్గుల్లో పువ్వులు, ఆకులు, లతలు, చెట్లు, దేవాలయాలు, రథాలు, సూర్యచంద్రాదులు, చిలకలు, పక్షులు మొదలగు ప్రకృతి సంబంధిత రూపములు పచ్చ, నీలం, పసుపు వగైరా రకరకాల రంగులతో మనోహరంగా తీర్చి దిద్దుతారు. తోలుబొమ్మలాటల వారు తయారు చేసే బొమ్మలు కూడా జానపద కళాకారుని ప్రావీణ్యతను బయట పెట్టే సృష్టి. అందు అతని చిత్రలేఖనా నైపుణ్యం అద్భుతం అని చెప్పాలి.

సంగీతం

సృష్టికి ముందు నాదం పుట్టింది. అదే 'ఓం అనే ప్రణవం. Silence is un-natural to man" అంటాడు 'లించ్'. అంటే మనిషి నిశ్శబ్దాన్ని భరించలేడన్న మాట. అందుకే అర్ధరాత్రి మనిషికి భయం. మానవుడు ఆదినుండీ సుఖ, దుఃఖ, భయ, సంతోషాలతో నవ్వాడు ఏడ్చాడు, అరిచాడు, పిలిచాడు; ఈ శబ్దాల ఆరోహణావరోహణ క్రమ స్వరూపమే సంగీతమయింది. మానవుడే కాకుండా ప్రకృతిలో ప్రతి జీవీ శబ్దం చేస్తుందని ఈ మధ్య శాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనలలో బయటపడింది. జంతువుల అరుపులు, పిట్టల కూతలు, క్రిమికీటకాలు చేసే శబ్దాలు అందరికీ వినబడేవే కాని, వృక్షాలు కూడా సంగీతం పాడతాయనీ, వింటాయనీ వృక్ష శాస్త్రజ్ఞులు కనుగొన్నారు.

ఇందులో విజ్ఞానవంతుడైన మానవుడు ఈ కూతలను, అరుపులను, ధ్వనులను, శ్రుతిబద్ధం చేసి సప్త స్వరాలుగా స్వీకరించాడు – అవే సరిగమలు. సప్తస్వరాలు అంటే ఏడు స్థాయిలలో వినిపించే నాద భేదం. వీనికి షడ్జమం, ఋషభం, గాంధారం, మధ్యమం, పంచమం, దైవతం, నిషాదం అనిపేర్లు. ఈ పదాలు మొదటి అక్షరాలే 'సరిగమ పదని' అనేవి. ('ష'కు బదులు సరళ ఊష్మం 'స' వాడారంతే) షడ్జమం అంటే నెమలి కూత, రిషభం అంటే వృషభ ధ్వని, గాంధారం అంటే చింబోతు (మేక పోతు అరుపు.) మధ్యమం అంటే క్రౌంచపక్షి లేక బాతు పలుకు, పంచమం అంటే కోకిల రవం, దైవతం అంటే గుర్రపు సకిలింపు, నిషాదం అంటే ఏనుగు ఘీంకారం. ఇవి నాభి హృత్కంఠ రస నాసాదుల యందు ఉద్భవిస్తాయి.

ఈ స్వరాల ఆరోహణ అవరోహణ క్రమాల భిన్నత్వాన్ని బట్టి రాగాలు ఏర్పడ్డాయి. ఉదాహరణకి 'సరిగమ పదనిస, సనిదప మగరిస' అనే స్వరం 'మాయా మాళవ గౌళ' రాగం అనీ, 'సరిగ పదసా సదప గరిసా' అనే స్వర గతిని 'మోహన' రాగం అనీ యిలా స్వర భేదాన్ని బట్టి వివిధ రకాలుగా విభజించి వివిధ రాగాల పేర్లు పెట్టారు. బాగా ఆలోచించి చూస్తే చాలవరకు ఈ రాగాల పేర్లు ఆ స్వరం ప్రసిద్ధి పొందిన ప్రాంతం పేరుమీదో, ఆ రాగంలో ఉండే గుణం పేరు మీదో, లేక ఆ రాగాన్ని సృష్టించిన వ్యక్తి పేరు మీదో ఏర్పడినట్టు కనిపిస్తుంది. ఉదాహరణకు భూపాల, (నేటిభోపాల్) కాంభోజ, (కంబోడియా/కంపూచియా) గాంధార, (అఫ్ఘనిస్తాన్‌లోని కాందహార్) కన్నడ అనేవి భారత ఇతర దేశాల్లోని కొన్ని ప్రాంతాల పేర్లు. మోహన, హంసధ్వని, కమవర్ధని, మేఘరంజని అనేవి గుణముల పేర్లు, కళావతి, రత్నాంగి, కనకాంగి, నీలవేణి, కళ్యాణి అనేవి వ్యక్తుల పేర్లు. విశిష్ట వ్యక్తులమీది గౌరవంతో రాగాలకు ఆయా వ్యక్తుల పేర్లు పెట్టడం కూడా కద్దు. ఈ మధ్య శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ పేరుమీద 'ప్రియదర్శిని' అని క్రొత్త రాగాన్ని సృష్టించడం మనందరికీ తెలిసిందే. ఈ రాగాలు స్థితి ప్రేరకాలు, రస ప్రవాహకాలు; ముఖారి, సావేరి, అసావేరి, శహనా వంటి రాగాలు విషాదాన్ని ఒలకబోస్తే, భైరవి, శ్రీరాగం, అఠాణాలాంటివి కోపాన్ని, ఉద్వేగాన్ని ప్రస్ఫుటింపజేస్తాయి. కళ్యాణి, మోహనలాంటివి ఆనందాన్ని, సంతోషాన్ని వ్యక్తీకరిస్తే, ఆనంద భైరవి, శ్యామ వంటివి శాంతభావాన్ని ఉద్దీపింపజేస్తాయి.

"సంగీతమపి సాహిత్యం సరస్వత్యాస్తనద్వయం" అన్నారు పెద్దలు. దీనికోసం వారు ఒకవేదాన్నే సృష్టించారు. "సామ వేదసారము సంగీతము సాహిత్యమేగా!" సామవేదంలో సంగీత మర్మాలన్నీ వివరించబడ్డాయి. ఆధునిక సంగీత దృశ్యకావ్యమైన 'శంకరాభరణం' లోని "అద్వైత సిద్ధికి అమరత్వలబ్ధికి గానమె సోపానము....," అనేమాట అక్షర సత్యం. త్యాగ రాజాదులు గానంతోనేగా తరించారు! ప్రపంచంలో కుల మత వర్ణ వర్గ భాషా భేదాల కతీతమైనది సంగీతం. మొత్తం ప్రాణికోటిపై దీని ప్రభా వం అపారం. 'శిశుర్వేత్తి, పశుర్వేత్తి వేత్తిగాన రసం ఫణిః' శిశువులూ, పశువులూ, పాములూ కూడా సంగీతానికి పరవశిస్తాయట. నిజమే "జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుందా" అని జోల పాడితే పరవశించి పసిపాప తల్లిఒడిలో నిదురపోతుంది. కృష్ణుని మురళీ రవాన్ని పశువులు పరవ శించి వినేవని పురాణాలు చెబుతున్నాయి. నాగస్వరం ఊదుతుంటే నాగుబాము పడగ విప్పి ఆడటం మనం చూస్తూనే ఉన్నాం ఈ మధ్య పరిశోధకులు చెబుతున్న కొత్త విషయం ఏమిటంటే సంగీతం వినిపిస్తుంటే పశువులు పాలెక్కువిస్తున్నాయట, పంటలు బాగా పండుతున్నాయట. ఈ రాగాలతో ఎన్నో రోగాలుకూడా పోగొట్టవచ్చునంటున్నారు పాట్నాకు చెందిన డాక్టర్ వింధ్యాచర్ త్రిపాఠీ. అయితే అవి "ఆరేసుకోబోయి పారేసుకున్నాను లాంటి పాటలు కాకపోవచ్చు). ఎన్నిక చేసిన చక్కని సంగీతం ద్వారా అనేక రోగాలను నయం చేయవచ్చునని ఈ రాగాల డాక్టరు పరిశోధనలో తేలిందట. ప్రపంచంలో గాలి పీల్చని ప్రాణి లేనట్లే కూని రాగం తీయని మానవుడు ఉండడు. దీనికి అనురక్తుడు కానివాడె వడైనా ఉంటే అతడు జడముతో సమానమన్నారుమహాకవి 'షేక్స్పి యర్' "మర్చంటాఫ్ వెన్నిస్" నాటకంలో.

నిబద్ధ సంగీతమని, అనిబద్ధ సంగీతమనీ సంగీతం రెండు విధాలు. ఈ నిబద్ధ సంగీతాన్నే శాస్త్రీయ సంగీతమని పిలుస్తారు. ప్రస్తుతం ఆంధ్రదేశంలో ఉధృతంగా సాగుతున్న సంగీత స్రవంతిని నాలుగు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

1. శాస్త్రీయ సంగీతం
2. లలిత సంగీతం

3. పాశ్చాత్య సంగీతం
4. సినిమా సంగీతం

శాస్త్రీయ సంగీతం

ఇది మరల కర్నాటక సంగీతం, హిందుస్తానీ సంగీతం అని రెండు పాయలుగా ప్రవహిస్తోంది. దక్షిణాది రాష్ట్రాల వారి బాణీకర్నాటక, సంగీతం. ఉత్తరాది వారి బాణీ హిందూస్తానీ. సంగీతంలో స్థాయీ భేదాలు మూడు. దీనినే 'త్రిస్థాయి' అంటారు. మందరం, మధ్యమం, తార. మందరానికి హృదయం, మధ్యమానికి కంఠం, తారకు మూర్ధము స్థానములు. 'శృతిలేని పాట మతిలేని మాట' అని సామెత. దీనిని బట్టి సంగీతంలో శృతికి ప్రాధాన్యమెంతటిదో గ్రహింపవచ్చు. ఈ శృతిని సాధన చేసే ఉపకరణాలు స.ప.స.లు. ఇవిషడ్జమం 'స', పంచమం 'ప', తారస్థాయి 'స' లు.

శాస్త్రీయ సంగీతానికి స్వరం ప్రాణం, రాగం దేహం. సంపూర్ణ స్వరం కలిగిన రాగాలను "మేళ కర్త" అంటారు. వీనిలో సరిగమ పదనిసలు పూర్తిగా ఉంటాయి. ఈ మేళ కర్తలు 72. మామూలు భాషలో చెప్పుకోవాలంటే ఇవి మూలరాగాలన్న మాట. వీని నుంచి కొన్ని స్థాయిలు లోపించి ఉద్భవించిన వానిని జన్యరాగాలంటారు. అంటే వీనిలో స రి గ మ ప ద ని స లు అన్నీ వుండవు. ఉదాహరణకు 'స రి గ ప ద సా స ద ప గ రి సా' అనే మోహన రాగంలో 'మ' 'ని'లు లుప్తం. అందువల్ల ఇది జన్య రాగం. దీనికి 'మేళకర్త' హరి కాంభోజి. ఈ జన్య రాగాలు లెక్కకు మిక్కుటం - కాని వాడుకలో ఉన్నవి యించు మించు వందలోపు మాత్రమే. శాస్త్రకారులు యీ సంగీతంలోని గీతాలను, వానిలోని స్థితిగతులనుబట్టి స్థూలంగా పిళ్ళారీ గీతాలు, వర్ణాలు, కృతులు, కీర్తనలు, పదాలు, అష్టపదులు, జావళీలు అని విభజించారు.

సరళీ స్వరాలు

సరళీ స్వరాలలో సాహిత్యముండదు. పూర్తిగా స్వర సంచారమే. స్వరసంచారమంటే ఆ రాగంలో ఉండేస్వరాన్ని పైనుంచికిందికి, కింది నుంచి పైకి భిన్నగతులలో ఆలాపన చేయడం. ఉదాహరణకు "సరిగమ సరిగమ సరిగమ పదనిస, సనిదప సనిదప సనిదప మగరిస".

పిళ్ళారీ గీతాలు

పిళ్ళారి గీతాలలో స్వరం సాహిత్యంలో ప్రవేశిస్తుంది. ఉదాహరణకు 'సరిమాగరి సరిగరిస' అనే స్వరానికి 'లంబోదర లకుమికరా' అనే పాట కూర్చారు. ఇవి ఎక్కువ గణపతి పరంగానే వ్రాసినవి గనుక వీనిని పిళ్ళారి గీతాలన్నారు. 'పిళ్ళారి' అంటే గణపతి.

వర్ణాలు

వర్ణాలలో పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణం, స్వరం ఉంటాయి. ఇవి శృంగార రస ప్రధానంగా వ్రాసినవి. అందువల్ల మేజువాణీల్లో ఎక్కువ పాడేవారు. "సామి నిన్నే కోరి చాలా మరులు కొన్నదిరా" వంటివి వర్ణాలు.

కృతులు

కృతిలో - ప్రక్రియ అంతా వర్ణంలాగే ఉంటుంది. భావం మాత్రం భగవంతుని పరంగా ఉంటుంది. దీని గతి సంగతులతోను, గమకాలతోను కూడి నడుస్తుంది. సంగతులంటే పాడేటప్పుడు మధ్య మధ్య రంజకత్వానికై రాగతాళాలను అనుసరిస్తూనే భావ సంపత్తిలో హెచ్చు తగ్గులు చూపడం. గమకమంటే రకరకాల ఊపుల్తో వినువారికింపు కలిగించేటట్టు పదాలు విరుస్తూ చేసే విన్యాసం. ముద్దుస్వామి దీక్షితులు గారి 'వాతాపి గణపతింభజే' అనేది, 'సామజ వరగమనా', 'మరుగేలరా ఓ రాఘవా', 'ఎందరో మహానుభావులు' వంటి త్యాగరాజ కృతులు దీనికుదాహరణలు.

కీర్తనలు

కీర్తన పల్లవి, చరణం కలిగి మధురమైన సంగీతరచన కలిగి ఉంటుంది. సాహిత్యం భక్తిప్రధానం. సదాశివ బ్రహ్మేంద్రము గారి 'మానస సంచరరే బ్రహ్మణి' అనేది, 'పలుకే బంగారమాయెనా' వంటి రామదాసు కీర్తనలూ ఇందుకుదాహరణలు.

తరంగాలు

భక్తి శృంగార రస ప్రధానంగా ఉంటాయి తరంగాలు. ఇందు కృష్ణలీలలు వర్ణితాలు. నారాయణతీర్థులవారి "కృష్ణలీలాతరంగిణి"లోనివన్నీ తరంగాలే. బహుళ ప్రాచుర్యం పొందిన 'బాల గోపాల' తరంగం దీనిలోదే.

పదములు

దేవతా సంబంధమై, శృంగార రస ప్రధానంగా నాయికా నాయక లక్షణాలకు సంబంధించి వుంటాయి పదములు. 'ఇంత రాపు చేసితే నేనెట్లు ఓర్తునే ఇంతి' వంటి క్షేత్రయ్య మువ్వగోపాలపదాలు ఇందు కుదాహరణలు. ఘనం శీనయ్యగారి "శివదీక్షా పరురాలనురా" అనే పదం అందరూ ఎరిగినదే.

అష్టపదులు

అష్టపదులు శృంగారరస ప్రధానం. ఇందులో అన్నీ చరణాలే. ఇవి ఎనిమిది పాదాలుగా ఉంటాయి. అందుకే అష్టపది అన్నారు. ఇవన్నీ జయదేవుని "గీత గోవిందం" లోనివి. విద్వాంసులందరి నోటా విరివిగా వినబడే "చందన చర్చిత నీల కళేబర పీత వసన వనమాలీ" అనేది ఒక అష్టపది.

జావళీలు

జావళీలు పదముల వలెనే శృంగార రసంతో, నాయికా నాయక లక్షణాలతో నిండి గ్రామ్యభాషాపదబంధంకలిగి ఉంటాయి. మనందరికీ చిరపరిచితమైన "మధురా నగరిలో చల్లలమ్మ బోదు" అనేది జావళీయే.

ఇవిగాక అభ్యాస గతిలో జతిస్వరాలు, స్వరజతులు అనేవి ఉంటాయి. ఇవి పిళ్ళారి గీతాల తరువాత చెబుతారు.

జతిస్వరాలు

నృత్యానికి అనుగుణంగా జతులుంటాయి. జతులంటే 'తకిట తక ధిమిత తకిట తధికిణతోం' లాంటివి. దీనికే స్వర పల్లవి అనికూడా మరో

పేరు. దీనిలో పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణాలు ఉంటాయి. సాహిత్యముండదు. కాని ఈమధ్య 'దారవేణు గోపబాల, రాజిత సద్గుణ జయశీల" వంటివి వినవస్తున్నాయి.

స్వరజతులు

స్వర జతులలో పల్లవి, చరణాలు ఉంటాయి. సాహిత్యముంటుంది. సాహిత్యం భక్తిరసంతో గాని, వీర రసంతోగాని, శృంగార రసంతోగాని నిండి ఉంటుంది. "సాంబశివాయనవే" అనేది దీనికి ఉదాహరణ.

ఈ ప్రక్రియలన్నిటికీ శ్రుతితోపాటు తాళంకూడా ముఖ్యం. 'శ్రుతిర్మాతా లయః పితః' అన్నారు. శ్రుతి తల్లి లాంటిది. లయ తండ్రి లాంటిది. లయ అంటే తాళం. విలంబనకాల ప్రమాణాన్ని బట్టి తాళాన్ని చతురశ్ర,తిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ సంకీర్ణాలని అయిదుజాతులుగా విభజించారు. ప్రతిజాతిలోనూ మరల ధ్రువ, మధ్య, రూపక, జంప, త్రిపుట, అట, ఏక అని సప్త తాళాలుంటాయి. సంగీత సభలలో తాళం చేత్తో ఎడమచేతిమీద వేస్తుండం, వేళ్ళు ముడుస్తుండడం చూస్తుంటాం. ఒక దెబ్బ చేతిమీద కొట్టి, ఒక దెబ్బ వెనక్కి గాలిలోకి విసిరితే ఆ చేతి మీద కొట్టిన దెబ్బకు 'ఘాత' మనీ, గాలిలోనికి విసిరిన దానికి 'ఉసి' అనీ సంగీతంలో సాంకేతికమైన పేర్లు. తాళాలన్నీ ఈ పరిభాషలోనే తెలుపుతారు. ఈ తాళానికి షట్కాలాలు చెప్పబడినా ఇప్పుడు నాలుగు కాలాలలోనే నడుపుతున్నారు. 'సరిగమ పదనిస' అనే అక్షరాలు నడిపే వేగాన్ని కాలం అంటారు. మొదటి కాలంలో ఒక్క దెబ్బమీద ఒక్క అక్షరమే నడపబడుతుంది. అంటే ఒక దెబ్బమీద 'స', ఒక దెబ్బమీద 'రి' ఇలాగన్నమాట. రెండవ కాలంలో ఒకదెబ్బమీద రెండక్షరాలూ, మూడవ కాలంలో నాలుగక్షరాలూ, నాలుగవ కాలంలో ఎనిమిదక్షరాలూ నడపబడతాయి. అంటే కాలం పెరిగే కొద్దీ స్వరం వేగం పుంజుకుంటుందన్నమాట.

శాస్త్రీయ సంగీతానికి చాలా సాధన కావాలి. పూర్వం గాయకులు తెల్లవారు జామున గడగడ వణికించే చలిలో కుండనిండా చల్లని నీళ్ళు పోసి దానిని కావలించుకుని అకారసాధనచేసేవారట గాత్ర సౌలభ్యంకోసం. కొందరు చెరువులలో పీకలోతు నీటిలో అభ్యాసం చేసేవారు. ఆ కాలంలో మేఘరంజనీరాగం పాడితే వర్షాలు కురిసేవట.

ఒకసారి నారదుడు, తుంబురుడు సంగీతంలో నేను గొప్పంటే నేను గొప్పని పోట్లాడుకుని తీర్పు కోసం ఆంజనేయుడి దగ్గరకు వెళ్ళేరట. ఆంజనేయుడు ఒక రాగం పాడి అక్కడున్న శిలను కరిగించి వారి తంబురనందులో పెట్టి మరో రాగం పాడి మరల శిల చేసివేసి దానిలోంచి ఆ తంబురను తీసికోమన్నాడట. ఎంత శ్రమపడ్డా అదివారి యిద్దరివల్లా కూడా కాలేదట. అంటే సంగీతంలో ఆంజనేయుడు అంత గొప్పవాడన్న మాట. ఈ సంగీత స్వరాల మీద నేటి కాలానికి సంబంధించి తమాషా అయిన చెణుకులు చాలా వింటుంటాం.

ఒక రాజాగారు ఒక సాని వలలో పడి, రాణిని విస్మరిస్తే ఆ రాణి ఆస్థాన విద్వాంసుడికి మొరపెట్టుకోగా అతడు రాజుమనస్సును సాని వైపునుండిమరల్చి ఆరోజు కచేరీలో రాణికి యీ సమాచారం స్వరం ద్వారా యిలా అందించాడట – "సరి,దానిపని సరి,సాని దాని పని సరి" అని.

ఒకసారి ఒక సంగీతం మేష్టారు ఒకమ్మాయికి సంగీత పాఠం చెబు తున్నారట – మాష్టారు 'సరిగమ' అన్నారట. ఆ అమ్మాయి 'సరిగమ' అందట – మాష్టారు 'పద' అన్నారట – ఆ అమ్మాయి "ఎక్కడికి? ఉండండి మా నాన్నతో చెబుతా మీసంగతి" అని లేచిపోయి తండ్రిని తీసుకొచ్చిందట.

రాగాల సంగతి తెలియని ఒకసినీనిర్మాతతో సంగీత దర్శకుడు 'అయ్యా! ఈ పద్యానికి కాఫీ రాగం వాడమంటారా?', అన్నాడట. దానికా ప్రొడ్యూసరు "ఇంత డబ్బు నీకిచ్చింది కాపీరాగాలు వాడమనా? అదేమీ కుదరదు' అన్నాడట.

సంగీతం గాత్రమేకాకుండా వాయిద్యాలమీదకూడా అభ్యసిస్తారు. వయొలిన్, వీణ, సన్నాయి, ఫ్లూటు, మృదంగం, డోలు యిప్పుడు వాడు తున్న శాస్త్రీయ సంగీత వాయిద్యాలు. తెలుగు వారిలో గాత్రానికి మంగ ళంపల్లి బాలమురళీకృష్ణ, వీణలో ఈమని శంకరశాస్త్రి, చిట్టిబాబు, వయొలిన్‌లో ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడు మృదంగంలో యల్లా వెంకటేశ్వరరావు, మాండలిన్‌లో మాష్టర్ శ్రీనివాస్ ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి పొందడం తెలుగుజాతికి గర్వకారణం.

లలితసంగీతం

దీనికి శృతిజ్ఞానం, లయజ్ఞానం ఉంటే చాలు. కాకుంటే గాయకునికి చక్కని గాత్రం మాత్రం కావాలి. గేయాలూ, తత్వాలూ, పాటలూ యిందులో ఎక్కువ కనిపిస్తాయి. హార్మోనియం దీనికి బాగా వాడతారు.

పాశ్చాత్య సంగీతం

పియానో, మేండలిన్, క్లారినెట్, అకార్డిన్, గిటార్, డోలక్, డ్రమ్ములు మొదలగునవి వాద్యాలు. బార్‌లలోనూ, బడా హోటళ్ళలోనూ చిన్ని వెలుతురులో మంద్ర స్థాయిలో యిది వినిపిస్తూండడం కద్దు మత్తు మత్తుగా ఉండడానికి. దీనిలో ఓచిత్రమైన ఉత్తేజంవుంది. కేబెరా డాన్సులకి, డిస్కోడాన్సులకి, బ్రేక్‌డాన్సులకి యిది చక్కటి బేగ్రౌండ్. పాశ్చాత్య పద్ధతిలో దీనికీ ఒక మీటరుంది. నేటి యువతరం దీనికే ఎక్కువ ఆకర్షింపబడుతుండడం గమనార్హం. దీని ప్రచారం ప్రపంచ వ్యాప్తం.

సినిమా సంగీతం

చాలా వరకు సామాన్యుని రంజింపచేయడమే లక్ష్యంగా కూర్చబడే సంగీతం యిది. అన్ని రకాల వాయిద్యాలూ వాడతారు. కాదేదీ దీని కనర్హం. రాగ మిశ్రమాలు, తాళ మిశ్రమాలు, శృతి మిశ్రమాలు కోకొల్లలు. అలాగని దీన్ని తేలిగ్గా కొట్టి పారెయ్యడానికి వీల్లేదు. ఆ కూర్పడంలో ఔచిత్యం కూడా ఉంటుంది. గొప్ప గాత్ర మాధుర్యం ఉంటేగాని ప్రతివారూ యిందులో పనికిరారు. ఇందు దేశ ప్రశస్తి పొందినవారు తెలుగువారిలో ఘంటసాల, యస్. పి. బాలసుబ్రహ్మణ్య శర్మ, సుశీల, జానకి మొదలగు వారెందరో ఉన్నారు. ఈ సినిమా పాటల అనుకరణతో దేశంలో అనేక మ్యూజిక్ పార్టీలు వెలిశాయి. అందులో రాజమహేంద్రవరం జిత్‌మోహన్ మిత్రా పార్టీ, చిట్టిబాబు పార్టీలు, కాకినాడ గంగాధరం పార్టీ, బాబ్జీ పార్టీలు రాష్ట్రంలోనే ఎంతో పేరు ప్రఖ్యాతులు పొందాయి.

ఈనాడు దేశంలో నడుస్తున్న కార్యక్రమాన్ని బట్టి చూస్తే బహు జనాదరణతో సాగుతున్నది సినిమా సంగీతం. ఆ తరువాత లలిత

సంగీతం. ఇక శాస్త్రీయ సంగీతందగ్గరకొస్తే దీనికి ఆదరణయించు మించు కరువై పోతున్నట్లే. రేడియోవాళ్ళు అండలేకుంటే యిది ఏనాడో మ్యూజియంలోకి పోయుండేది. ఇందు ఎవరితప్పూలేదు, యుగధర్మం.

జానపద సంగీతం

పల్లీయుల నిత్యజీవితంలో ప్రతి పనిలో ఏదొకరూపంగా లయాన్వితమైన గానం మిళితమై ఉంటుంది. కూనిరాగం తీయనివాడు, వానలో తడవనివాడు ఉండడు. వ్యవసాయ పనులలో ఊడ్పులు, కలుపుతీతలు, కోతలు, నూర్పులు వగైరా పనులలో పాటలు, జోల పాటలు, లాలిపాటలు, ఉయ్యాలపాటలు, పెళ్ళి పాటలు, గొబ్బి పాటలు, పిల్లల ఆటల పాటలు, దంపుళ్ళ పాటలు, పడవలాగు వారి పాటలు, రోడ్డుకూలీల పాటలు, తత్వాలు మొదలగు జానపద గేయాలలో పండించే సంగీతమే జానపద సంగీతం. బుర్రకథ, జముకుల కథ, తంబుర కథ, తోలుబొమ్మలాట వారి బాణీలు, నేటి పౌరాణిక పద్యరాగాలూ కూడా జానపద సంగీత సంబంధులే. ప్రకృతి దత్తంగా వచ్చిన శృతే దీనికి జీవం. ఇవన్నీ గాత్రానికి సంబంధించినవి. ఇక జానపద వాద్య సంగీతానికొస్తే ఇవి చర్మ సంబంధమైనవి, తంత్రీ సంబంధమైనవి, లోహ సంబంధమైనవీను. ఇవి వారే తయారుచేసుకుంటారు. భేరి, మృదంగం, డప్పు, బుడబుక్క, తప్పెట, వీరణం, రాండోలు, కంజరి, డోలక్ మొదలగునవి చర్మ సంబంధమైన వాద్యాలు. జేగంట, తాళాలు, గజ్జెలు, అందెలు లోహ సంబంధమైనవి. పిల్లనగ్రోవి, కోలాటం కర్రలు, చిరతలు కొయ్య సంబంధమైనవి. అసలు శాస్త్రీయ సంగీతానికి మూలం యీ జానపద సంగీతమే.

*"జానపదుల సంగీతం సాహిత్యం వేరువేరుకాదు. చంద్రునితో వెన్నెలలా కలిసే ఉంటాయి. వారి నిత్యజీవితంలో ప్రతిఘట్టము అమాయక, అకల్మష హృదయతంత్రుల్ని యిట్టే స్పందింపజేస్తాయి. ఆయా సందర్భాలను బట్టి, చేసే పనులనుబట్టి, తగిన నడకలతో, లయతో రసాన

---

* జానపదగేయ సాహిత్యం, నేదునూరి గంగాధరం. పుట. 4, (జానపద సాహిత్యం)

గుణంగా సంగీత సాహిత్యములు ఏకకాలంలోనే ఉబికి వస్తాయి. కలుపు తీత, గొప్పు తవ్వు, ఊడ్పులూ చేస్తున్న పల్లె పడుచులు వారివారి వృత్తి ఏతాళంలో జరుగుతూ ఉందో అదే చతురశ్రగతిలో అప్రయత్నంగా పాడుతుంటారు. మగవారు తరువులు మోయుట, నూర్పిళ్ళు, ఎగువతి దిగువతి సందర్భాలలోనూ తమకు శ్రమ తెలియకుండా అవనికి సరిపోయే లయతాళ బద్ధాలుగా బృందగీతాలు పాడుతూ ఉంటారు. ఈ సాహిత్యంలో సంగీతం ఉద్దీపడుతుంది".

నాట్యం

* "ప్రకృతియందలి సర్వవస్తువులయొక్క చలనమునందు 'లయ' అంతర్నిహితముగా నున్నది. దానికి తోడుగా ప్రకృతియందు వివిధ రూపములలో మధుర శబ్దోత్పాదనము పాదుకొనియున్నది. నిత్యజీవితమున ప్రతియంశమునందును, ఏదో ఒకరూపమున లయాన్విత శబ్ద స్ఫూర్తియుండుటను ఆదిమమానవుడు గుర్తించియుండును. దానికొక యాకారము నిచ్చుచు ఆతడనుకరించిన విధానమే నృత్యకళగా భాసించినది."

చతుష్షష్ఠి కళలలో నాట్య కళ విలక్షణమైనది. మొదట ఆదిమ మానవుడు తన భావాలను తెలియజేయడానికి సౌంజ్ఞలు చేసేవాడు. ఆనందం కలిగినప్పుడు గంతులు వేసేవాడు. అవి లయబద్ధమై నాట్యమయింది. పెద్దలు దీనిని పంచమ వేదమన్నారు. ఋగ్వేదం నుంచి సాహిత్యం, సామవేదం నుంచి గానం, యజుర్వేదం నుంచి అభినయం, అథర్వణ వేదం నుంచి రసం తీసుకొని బ్రహ్మ అయిదవ వేదాన్ని సృష్టించాడని, భరతుడు దీనిని ప్రవర్తింప చేశాడని ప్రతీతి. ఇందులో మహానటుడు పరమేశ్వరుడు.

"ఆంగికం భువనం యస్య
వాచికం సర్వ వాఙ్మయం

---

* తెలుగు జానపద గేయకథలు. పు. 1 డా॥ నాయని కృష్ణ కుమారి.

ఆహార్యం చంద్ర తారాది
తం వందే సాత్త్వికం శివం."

ఆంగికం, సాత్త్వికం, ఆహార్యం, వాచికం అని అభినయాలు చతుర్విధాలు. రూప ప్రధానమైనది ఆహార్యం - అంటే వేష ధారణ. తాళానుగుణంగా, భావానుగుణంగా కదలికలు, ముద్రలు ఆంగికం. నోటితో ఉచ్చరించేది వాచకం. రోమాంచ కంపశ్వేదాదులు సాత్త్వికం. నాట్య నిర్వహణ ఎలా ఉండాలి అనేది ఈ క్రింది శ్లోకంలో చెప్పబడింది.

"యతో హస్త స్తతో దృష్టిః
యతో దష్టి స్తతో మనః
యతో మన స్తతో భావః
యతో భావ స్తతో రసః"

(హస్తము, దష్టి, మనస్సు, భావము ఒక దానిమీద ఒకటి లగ్నమై రస నిష్పన్నత నొందాలి)

"కంఠే నాలంబయేద్గీతం
హస్తే నార్థం ప్రదర్శితం
చక్షుర్భ్యాం దర్శయద్భావం
పాదాభ్యాం తాళమాచరేత్."

(కంఠముచే గానము, హస్తముచే అర్థము, నేత్రముచే భావము, కాలిచే తాళము నడుపబడాలి) నాట్యానికి ఇవి అంతఃప్రాణాలు. ఇకబహిప్రాణాలు-

"మృదంగశ్చ సుతాళశ్చ
వేణు గీతీ స్తతస్తుతిః
ఏక వీణా కింకిణీశ్చ
గాయకశ్చ సువిసుత్రః"

మంచి తాళం, మృదంగం, పిల్లన గ్రోవి, పాట, వీణ, గజ్జెలు, ప్రఖ్యాత మైన నటుడు - ఇవి బహిప్రాణాలు. ఇవన్నీ శాస్త్రీయనాట్యాలకు మూల సూత్రాలు. నాట్యాన్ని శాస్త్రీయంగా నృత్తము, నృత్యము, నాట్యము,

తాండవము, లాస్యము అని అయిదు భాగాలుగా పేర్కొన్నారు. ఇందు చతుర్విధాభినయాల్లో ఆంగికానిది అగ్రితాంబులం. మానవశరీరమునకు సంబంధించిన ప్రధాన అంగముల చేష్టలే ఆంగికము. శిరస్సు, చేతులు, రొమ్ము, పార్శ్వము, పాదములు యిక్కడ ప్రధాన అంగాలుగా చెప్ప బడతాయి. ఈ ఆంగికంలో హస్తాభినయముద్రల ప్రాముఖ్యం అత్యధికం. ఒక చేతితో పడితే అసంయుత ముద్ర, రెండు చేతులతో పడితే సంయుత ముద్ర. యిక మూడవది మిశ్రమ ముద్ర. వీని నిర్వహణా కౌశలమే యీ కళకు గీటురాయి.

ఇప్పుడు ఆంధ్రదేశంలో ప్రఖ్యాతిగా నడుస్తున్న నాట్యప్రదర్శనము అయిదు విధాలుగా విభజించవచ్చు.

1. శాస్త్రీయ నృత్యం.
2. జానపద నృత్యం.
3. రికార్డింగ్ డాన్సు
4. డిస్కో డాన్సు
5. కేబెరా డాన్సు

శాస్త్రీయ నృత్యం :-

భరతనాట్యం, ఆంధ్రనాట్యం, కూచిపూడి ఈ తరగతిలోకి వస్తాయి. వీనికి శాస్త్రపడికట్టు ఆయువు పట్టు. తెలుగువారిలో నటరాజు రామకృష్ణ, వేదాంతం సత్యనారాయణశర్మ, వెంపటి చిన సత్యం, కోరాడ నుసింహారావు, వసుమర్తి కృష్ణమూర్తి యీ నాట్యాలకు ఖండాంతర ఖ్యాతి తెచ్చి పెడుతున్న జాతిరత్నాలు.

జానపద నృత్యం :-

గిరిజనులయొక్క, పల్లీయుల యొక్క సంప్రదాయక రీతి నాట్యాల అనుకరణ ఇది. కోయడాన్సు, లంబాడీ డాన్సు, కోబ్రా డాన్సు, కోతి డాన్సు, పాములవాడు, జాలరి వంటివి ప్రదర్శింపబడుతున్నాయి. 'మొక్కజొన్న తోటలో' లాంటి జానపద గీతాలకు రూపకల్పనచేసి, కొన్ని భావ గీతాలకు అభినయం కూర్చి శాస్త్రీయం కాకున్నా వీనికి కూడా సభా గౌరవం తెచ్చారు మనవాళ్ళు.

రికార్డింగు డాన్సు :-

సినిమాలలో నటీనటులు చేసే సినిమా డాన్సుల్ని అనుకరిస్తూ, ఆ పాట రికార్డు వేసుకొని చేసే నృత్య ప్రదర్శనలు రికార్డింగు డాన్సులు. ఈ ప్రదర్శనల ఉధృతం ఒకనాడు పౌరాణిక నాటక రంగాన్ని కూడా ప్రక్కకు నెట్టేసింది. రాజమండ్రి చక్రవర్తి, ఉదయకుమార్‌ల రికార్డింగు డాన్సులు చూసి అసలు సినిమా నటులే అదిరిపోయారట.

డిస్కో డాన్సు :-

ఈ మధ్య మహోజ్వలంగా వెలిగిపోతున్న మరో డాన్సు డిస్కో డాన్సు. పాశ్చాత్య సంగీతం బేగ్రౌండ్‌గా, ఆ లయలో కాళ్ళూ, చేతులూ, వొళ్ళూ, ముందుకూ వెనక్కూ ఊపుతూ యువతను బాగా ఆకట్టుకుంటున్న నృత్యాలివి. డిస్కో లైటింగు కూడా జోడించి చూపిస్తుంటే యువలోకానికి ఇవి సుందర స్వప్నాలే. ఇప్పుడు ఉధృతంగా వస్తున్న బ్రేక్ డాన్సులు కూడా ఈ కోవలోవే.

కేబెరా డాన్సు :-

ఇవి పూర్తిగా సెక్స్‌డాన్సులు. సినిమాల్లో జ్యోతిలక్ష్మి, జయమాలిని సిల్కుస్మిత, అనూరాధ చేస్తుంటారు. క్లబ్బుల్లోనూ, ఖరీదైన బడాహోటళ్ళలోనూ, ఎమ్యూజ్‌మెంటు పార్కుల్లోనూ వీనివెలుగు వర్ణనాతీతం. వీనిలో ఏది గొప్ప అనేది ప్రశ్న కాదు. దేని ప్రేక్షకులు దానికున్నారు. ఓటింగుకు పెడితేమాత్రం శాస్త్రీయ నృత్యానికి డిపాజిట్టు గల్లంతే.

జానపదుల నృత్యాలు

* "ప్రజల మధ్యనే పుట్టి పెరిగే నృత్యం. సంగీతం, చిత్రలేఖనం మొదలైన జానపద కళలకు స్వతస్సిద్ధంగా ఉండే విలువ మాట అలా ఉంచి, పరిణతి చెందే కళాకారులకు, ఆ కళల తొలిరూపాలకు గల సంబంధం వ్యక్తపరచగలవి ఈ జానపద కళలు మాత్రమే."

* కమలాదేవి ఛటోపాధ్యాయ "భారతీయ జానపద నృత్యాలు" ముందుమాట. పుట. 1

శాస్త్రీయ కళలలో కంటే జానపద కళలలో ప్రజా జీవితం, ప్రజల జీవితంలోని కష్ట సుఖాలు, ఎత్తు పల్లాలు, సుఖదుఃఖాలు ఎక్కువగా ప్రతిబింబిస్తాయి.

ప్రజల భావోద్వేగం పొంగి పొరలడంవలన ఏర్పడినవి జానపద నృత్యాలు. శాస్త్రీయ నృత్యం కట్టుబాట్లలో ఉంటుంది. జానపదుల నృత్యం స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తి కలది. ప్రజలు రోజూచేసే పనిపాట్లలోని అవయవ సంచలనమే జానపద నృత్యాలకు ప్రేరణ. అంతేగాక ప్రకృతిలోని జంతువుల గమనానుకరణం కూడా వీరికి ప్రేరకాలు. ఉదాహరణకు మబ్బునుచూసి ఆడే నెమలి గంతులు, వేటగానిని చూసి తప్పించుకోవడానికీ, మీదబడడానికీ పులి, ఎలుగుబంటివంటి జంతువులచేష్టలు, ఆడమగ పక్షులూ, జంతువులూ శృంగారాభిముఖంగా చేసే చేష్టలు ఈ జానపద నృత్యాలకు పునాదులు. ఇది పాటకంటే కూడా ప్రాచీనమైంది. ఇవి శాస్త్రీయ నృత్యాలలా ఏకవ్యక్తి నిష్ఠములుకావు. సమిష్టి ప్రాధాన్యం కలవి. అంటే యివి సాముహిక నృత్యాలేగాని ఏకవ్యక్తికాలు కావు.

పల్లెలలో, జాతర్లలో, తిరునాళ్ళలో, అమ్మవారి సంబరాల్లో, దేవుడి ఉత్సవాల్లో ఎలుగుబంట్ల నృత్యం, బుట్ట బొమ్మల నృత్యం, కోయ నృత్యం, భోగంమేళాల నృత్యం, వీధిభాగవతుల నృత్యం, పులివేషాల నృత్యం, తప్పెటగుళ్ళ నృత్యం, వీరముష్టివారి నృత్యం, గంగిరెడ్ల నృత్యం, పండరీభజన నృత్యం, కోలాటం నృత్యం, గారడీల నృత్యం, గరగాట, చెక్కభజనలలోనివి జానపద నృత్యాలే. చెంచునాటకాలు, జముకులకథ, బుర్రకథ, హరికథలలో ప్రదర్శించే నృత్యం, పిల్లల ఆటలలోని చెమ్మచెక్క, ఒప్పుల కుప్ప వంటి పాటలకు అనుగుణంగా ఎగిరే నృత్యం కూడా జానపద నృత్యాలే.

కవిత్వం

ప్రపంచంలోని మాటల సముదాయం వాఙ్మయం. దానిలోని ఒక భాగం సాహిత్యం. "సహితస్యభావం సాహిత్యమ్" అన్నారు పెద్దలు. అంటే హితముతో కూడినది అని. భావమంటే రసమనికూడా అర్థం వుంది.

ఇందులోని కళాత్మక భాగమే కవిత్వం. ఇది ఇలాగుంటుందని చెప్పడం ఎలా? పినిశెట్టి 'దత్తత' నవలలో ఒకనాస్తికుడైన కొడుకు పూజచేసు కుంటున్న తల్లిని ఎందుకమ్మా ఈ పూజలు అసలు దేవుడనేవాడు లేండి? అంటాడు. ఉన్నాడు నాయనా అంటుంది. ఎలా ఉంటాడో చెప్పు అంటాడు. పక్కనున్న మేనకోడలు బావా! బెల్లం ఎలాగుంటుంది? అంది. తియ్యగా ఉంటుంది అన్నాడు. తీపెలాగుంటుంది? అంది అతను అవాక్కయ్యాడు. తీపికి రూపం ఏమిటి? అలాగే కవిత్వం కూడా. అయినా పెద్దవాళ్ళు దీన్ని నిర్వచించడానికి కొంత ప్రయత్నం చేశారు.

"Emotions Recollected in Tranquility" అంటాడు వర్డ్సువర్తు. నిశ్చల స్థితిలో పరిపూర్ణమైన ఆవేశంతో హృదయంనుంచి వెలువడే వాక్ప్రవాహం కవిత్వమన్న మాట. దీనికి వాల్మీకి 'మానిషాద' శ్లోకమే సాక్ష్యం. అతని రామాయణ మహాకావ్యమే నిదర్శనం.

"Poetry is musical thought" అంటాడు కార్లయిల్. అంటే "గాన సమన్వితమైన ఆలోచన కవిత్వం" అని అర్థం. దీనికి ప్రఖ్యాత కవి కీట్సు వ్రాసిన "గ్రీషియన్ అర్న్" అనే ఖండిక ఉదాహరణగా పేర్కొనవచ్చు. ఇందులోని "Heard melodies are sweet, but those unheard are sweeter, Ye soft Pipes Play on" "వినిపించే గానం మధురం, వినిపించని గానం మధురాతి మధురం, మ్రోయించవోయ్ మురళి" అనే దానిలో ఒక తూగు ఉంది. భావ ప్రకటనలో అంతరాంతరాలను కదిలించే ఒక శక్తి ఉంది. ఇదే గాన సమన్వితమైన ఆలోచన. ఇది ప్రపంచ ప్రసిద్ధి పొందిన కవిత.

ఇంతకీ "పొయిట్రీ" అంటే పైఘంటి కార్థం కవిత్వం కాదు పద్యం. మరి పద్యమే కవిత్వమనుకుంటే పై లక్షణాలు కలిగి ఉన్న వచనము కవిత్వం కాదా? అందువల్ల 'పొయిట్రీ' అనేదానికి కవిత్వం అనే అర్థం కూడా వ్యవహారంలో వచ్చింది. భారతీయ పండితులుకూడా కవిత్వాన్ని నిర్వచించలేదు – కావ్యాన్ని నిర్వచించారు. అయితే "కవయతీతి కవిః తస్య కర్మ కావ్యం" అన్నారు. అంటే కవిత్వం చెప్పేవాడు కవి, అతను వ్రాసింది కావ్యం అని. దీన్నిబట్టి కవిత్వ స్వరూపం కావ్యం గనుక కావ్యం అంటే కవిత్వం అని నిర్ధారించారు.

"రమణీ యార్థ ప్రతి పాదక శబ్దః కావ్యమ్" అన్నాడు జగన్నాథ పండిత రాయలు. అందమైన అర్థాన్ని స్ఫురింపజేసే శబ్దమే కవిత్వమని దీని అర్థం. దీనికి ఆధునికంగా ఒక ఉదాహరణ పేర్కొనవచ్చు. రంగమ్మ అనే ఆమెకు రంగన్న అనే ఒక కొడుకున్నాడు, అతని చిన్నప్పుడే తండ్రి చచ్చిపోయాడు అంటూ సామాన్యంగా చెప్పుకొనే విషయాన్ని 'రంగన్న రంగమ్మ కొడుకు, రంగమ్మ రంగు చీర కట్టడం రంగన్న ఎరగనే ఎరగడు' అని చెబితే ఎంత రమణీయంగా ఉంటుంది! ఇలా రమణీయార్థన్నందించే శబ్దాల కూర్పే కవిత్వం అని పండిత రాయల మతం.

"వాక్యమ్ రసాత్మకం కావ్యమ్" అన్నాడు విశ్వనాథుడు. అంటే రసస్ఫూర్తి కలిగిన వాక్యమే కవిత్వం. ఇది ఏరసమైనా కావచ్చు. బసవరాజు అప్పారావుగారు వారి పసిబిడ్డ చనిపోయినప్పుడు దుఃఖోద్వేగంతో 'కాపురమొచ్చిన కన్నె పాపాయి యిల్లు కాళీ చేసి వెళ్ళిపోయాడు'' అని కరుణ రస భరితంగా వ్రాసిన వాక్యం ఒక ఉదాహరణ. అలాగే లీలా శుకుని కృష్ణ కర్ణామృతంలోని యీ క్రింది శ్లోకం మరొక ఉదాహరణ—

''రాధా పునాతు జగదచ్యుత దత్త చిత్తా, మంథాన మాకలయతే
దధిరిక్త పాత్రా, తస్యాస్తన స్తబక చంచల లోల దృష్టిః దేవోఽ
దోహన ధియా వృషభం నిరుంధన్".

శ్రీకృష్ణుడు పాలు పిదుకడానికి గోశాలకు వెళ్ళాడట - అక్కడికి గవాక్షంలోనుంచి గదిలో చల్ల చేయడానికి ఉద్యుక్తురాలౌతున్న రాధ కనిపించిందట - ఆమెను చూసిన కృష్ణుడు మైమరచి ఆవుకు వేసే బంధం ఎద్దుకు వేస్తున్నాడట - కృష్ణుని చూసిన రాధ పరవశించిపోయి కాళీ కుండలో కవ్వంపెట్టి చిలికేస్తోందట. ఇది శృంగార రస సమ్మిళితమైన వాక్యం. వాక్యం అంటే ఒక్క వాక్యమే అని కాదు అర్థం - వాక్య సముదాయమని. అలాగే శబ్దం అంటే శబ్ద సముదాయమని అర్థం.

"శబ్దార్థౌ సహితౌ కావ్యం" అంటాడు భామహుడు. మనిషికి సౌందర్యాన్ని కూర్చే నగలలాగ శబ్దార్థాలతోకూడినశరీరానికి అలంకారాలు సౌందర్యహేతువులనీ ఆ సౌందర్యమేకవిత్వమనీ అంతరభావం. ఉదాహరణకి కాళిదాసు రఘు వంశంలో-

"స సైన్య పరిభోగేన గజదానసుగంధినా
కావేరీ సరితాం పత్యుశ్శంకనీయామ్ కరోత్''

అని వ్రాసాడు. రఘు మహారాజు సైన్యాలు దక్షిణ దేశ దండయాత్రకు బయలుదేరి కావేరీనదిని దాటుతున్నాయట – ఆ మదించిన ఏనుగులు నదిలో నీళ్ళు తాగుతుంటే వానిగండ స్థలం నుండి కారిన మదజలం నదిలో కలిసిందట– కావేరి సముద్రుణ్ణి కలిసినప్పుడు ఏవిటీ వాసన? ఎవరి దగ్గర కెళ్ళొచ్చావ్? అన్నాడట. ఇందులో కూర్చిన అలంకారం ఇంగ్లీషులో 'పెర్సానిఫికేషన్' అంటారు. అంటే మానవేతర ప్రాణులకు మానుషత్వం ఆపాదించి లోకరీతిని మాట్లాడించడం.

"ఔచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితం" అన్నాడు క్షేమేంద్రుడు. అంటే ఔచిత్యం కలిగినదే కవిత్వం. దీనికి ఉదాహరణగా 'బాల రసాలసాల నవపల్లవ కోమల కావ్య కన్యకన్' అనే దానిని తీసికో వచ్చు. లలిత సుందరమైన కావ్యం అనిచెప్పడానికి 'కావ్య కన్యక' అన డంలోనే ఎంతో సుకుమారత్వం వెల్లివిరుస్తోంది. దానికి కోమల కూడా చేరింది – ఆ కోమలం కూడా నవపల్లవకోమలం – అంటే లేచిగురువంటి కోమలం – అదికూడా రసాలసాల నవపల్లవ కోమలం. అంటే గున్న మామిడిలేచిగురువంటికోమలం. దానికిముందు బాలకూడా చేర్చడం ఔచిత్యపోషణకు పరాకాష్ట. వింటుంటే ఒక అనిర్వచనీయానందం కలుగు తుంది. ఈ ఔచిత్య శిల్ప సౌందర్యాన్నే కవిత్వమంటాడు క్షేమేంద్రుడు.

"వక్రోక్తి కావ్యజీవితం" అన్నాడు కుంతకుడు. వక్రోక్తి అంటే చెప్పదలచిన దానిని సూటిగాచెప్పకుండా భంగ్యంతరంగా చెప్పడం. ఉదాహరణకి తిరుమలరాయని వర్ణిస్తూ ఒక కవి చెప్పిన పద్యం ఇది –

"అన్నాతి గూడ హరుడౌ
అన్నాతిని గూడకున్న అసుర గురుండౌ
అన్నా తిరుమల రాయా
కన్నొక్కటిలేదు గాని కంతుడు గాడే"

తిరుమలరాయుడు భార్య దగ్గర ఉంటే పరమేశ్వరుడివలె ఉంటాడట – ఆమె దగ్గరలేకుంటే దేవగురువు శుక్రుడులా ఉంటాడట – మరో కన్ను

ఉండేనా! మన్మధుడేనట. అంటే అతనికి ఒక కన్ను లేదన్న మాట. దీన్నే వ్యంగ్యమని కూడా అంటారు. ("కన్నొక్కటి లేకయున్న కౌరవపతివే" అనే పాఠాంతరం కూడా ఉంది.)

"ధ్వని కావ్యాత్మ" అన్నాడు ఆనందవర్ధనుడు. ధ్వని అంటే విషయం వాచ్యంకాకుండా ధ్వన్యాత్మకంగా మరో అర్థాన్ని స్ఫురింప జేయడం. ఉదాహరణగా కావ్యాలంకార సంగ్రహంలో చెప్పిన ఈక్రింది పద్యాన్ని పేర్కొనవచ్చు –

"ఇచట మా యత్త పండు, నేనిట పరుండు
పగటనే లెస్సగని గుర్తుపెట్టుకొనుము
ఓ నిశాంధుడా పాంథుడా ఒప్పుదప్పి
పడకుమీ మాదు మంచాలపైన రేయి"

ఇది ఒకప్రోషితభర్తృక తన ఇంటికి వచ్చిన బాటసారితో అన్న మాటలు. పైకి కనిపించేఅర్థం ఇక్కడ మా అత్తమంచంఉంటుంది – ఇక్కడ నా మంచంఉంటుంది – రాత్రి ఏదైనా అవసరంకలిగిబయటకు వెళ్ళా లంటే చీకట్లో ఈ మంచాలమీదపడతావు జాగ్రత్త అని హెచ్చరిస్తున్న ట్లుంది. కాని ధ్వనిరూపంగా అతనికందించే సమాచారం –

"రాత్రి నా మంచం ఇదిగో ఇక్కడుంటుంది. తిన్నగా చూసి గుర్తించుకొని దానిమీదకురా – సరిగా చూసుకోకుండా నా మంచం అనుకొని మాఅత్త మంచం మీదపడ్డావా కొంప మునుగుతుంది" అని. ఇలాంటిదే మరొకటి –

"ఇక దిరుగ వచ్చునిట న
మ్మకముగ, నో పూజారీ, పరిమార్చెను సుమ్మీ
పికటోద్ధతమగు గోదా
నికుంజగతి సింహ మొకటి నేడా కుక్కన్"

ఒక కులట తాను ప్రియునితో కలిసే ఉద్యానవనంలో పూలుకోసుకోడానికి వచ్చే పూజారితో అన్న మాటలివి. పైకి కనిపించే అర్థం 'ఓ పూజారీ! ఇక్కడ కుక్కను ఇవాళ సింహం తినేసిందిలే, ఇక కుక్క భయంలేదు,

ధైర్యంగా తిరగవచ్చు అని. కాని ధ్వన్యర్థం ఇక్కడ భయంకరమైన సింహం తిరుగుతోంది, కనిపిస్తే తినేస్తుంది, రాబోకు అని భయపెట్టడం; (అతని అడ్డు తొలగించుకోవడానికి.)"

నహి చమత్కార విరహితస్య కవేః కవిత్వం, కావ్యస్యవా కావ్యత్వమ్." అన్నాడు మరో ప్రాచీనకవి క్షేమేంద్రుడు కవికంఠాభరణములో. అంటే చమత్కారం కవిత్వం అని. దీనికి ఉదాహరణగా ఈ క్రింది పద్యం చెప్పుకోవచ్చు.

"సర్వజ్ఞ నామధేయము
శర్వునకే చెల్లురావు సింగ జనపాలునకే
యుర్విం జెల్లెడి నితరుని
సర్వజ్ఞుండనుట కుక్క సామజ మనుటే".

రెడ్డిరాజుల ఆస్థాన కవియైన శ్రీనాధుడు ఒకసారి వారికి శత్రువైన సర్వజ్ఞసింగ భూపాలుని స్తుతిస్తూ 'సర్వజ్ఞుడనే పేరు ఒక్క ఈశ్వరునికే చెల్లుతుంది, రావు సింగ భూపాలునకే చెల్లుతుంది, ఇతరులెవరికైనా సర్వజ్ఞుడంటే కుక్కను ఏనుగన్నట్టే" అని పద్యం చెప్పాడు. దానికి ఆనందపడి ఆ భూపాలుడు బహ్మారథం పట్టి సన్మానం చేసాడట. తిరిగి శ్రీనాధుడు రెడ్డి రాజుల ఆస్థానానికి వచ్చినప్పుడు మన శత్రురాజుల పొగడి మనకు అవమానం తెచ్చిన ఇతనికి ఏమి శిక్ష విధించాలని ఆలోచిస్తుంటే తానేమీ పొగడలేదనీ, నిజానికి నిందించాననీ అదే పద్యం ఒక్క అక్షరం కూడా పొల్లు పోకుండా చదివి వినిపించాడట ఇలాగ-

"సర్వజ్ఞ నామ ధేయము
శర్వునకే చెల్లు, రావు సింగ జనపాలునకే
యుర్విం జెల్లెడి? నితరుని
సర్వజ్ఞుండనుట కుక్క సామజమనుటే" అని-

చిన్న ప్రశ్నార్థకంతో అంత స్తుతీ కూడా నిందార్థంలోకి మారిపోయింది. సర్వజ్ఞుడనే పేరు ఈశ్వరునికే చెల్లుతుంది. రావు సింగ భూపాలునకెక్కడ చెల్లుతుంది? శివుని కాకుండా మరెవర్నయినా సర్వజ్ఞుడంటే కుక్కను ఏనుగన్నట్టే. అంటే సింగభూపాలుని కుక్క అన్నాడన్న మాట.

పూర్వ నిర్వచనాలిలా ఉండగా ఆధునికంగా మహాకవి శ్రీ శ్రీ—

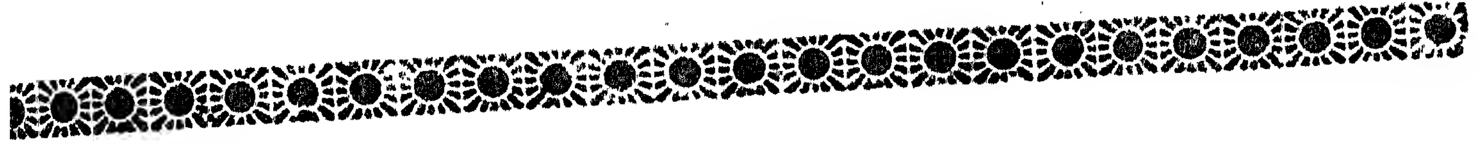
"కదలేదీ కదిలించేదీ
మారేదీ మార్పించేదీ
పెను నిద్దుర వదిలించేదీ
మును ముందుకు సాగించేదీ" కవిత్వమంటాడు.

అంటే ప్రజలను ఉత్తేజితులను చేసి ముందుకు నడిపించేది కవిత్వమని. దీనికి ఉదాహరణగా ఆయన 'మహా ప్రస్థానం' లోని ఈ దిగువ గేయం పనికివస్తుంది.

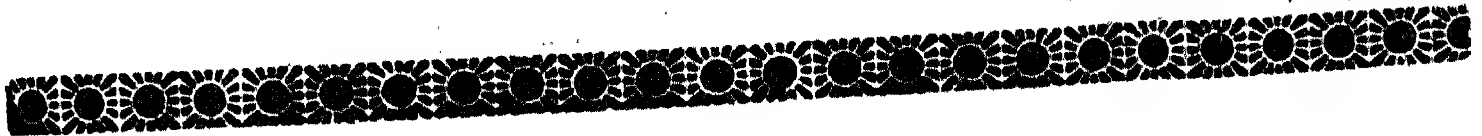
"పతితులార భ్రష్టులార
బాధాసర్ప దష్టులార
శనిదేవత రథ చక్రపు
టిరుసులలో పడి నలిగిన
దీనులార హీనులార
కూడులేని గూడులేని
పక్షులార భిక్షులార
ఏడవకండేడవకండి
వస్తున్నాయ్ యొస్తున్నాయ్
జగన్నాథ జగన్నాథ
జగన్నాథ రథ చక్రా
లవిగవిగో వస్తున్నాయ్".

ఇలా ఎవరేవిధంగా చెప్పినా అవన్నీ తమ తమ కోణాల నుండి చెప్పిన నిర్వచనాలే. అందువల్ల తాము నిర్వచించిందే కవిత్వం అనడం మాత్రం సరికాదు. నిజానికి ఇందులో ఏ నిర్వచనాన్ని అనుసరించి వ్రాసినా ఒక మెరుపు వస్తుంది. ఆ మెరుపే కళ — ఆ కళే కవిత్వం.

* * * * * *

జానపదవాఙ్మయం

[illegible]

జానపద వాఙ్మయము

T " జానపద వాఙ్మయం మాడ్చే ఎండలు, కురిసే వర్షాలు, వొణికించే చలి, పంటపొలాలు, పెళ్ళిళ్లు, పేరంటాలు, పండగలు, పబ్బాలు, పూజలు, వినోదాలు ప్రతీసంఘటనా, ప్రతీసన్నివేశం పురస్కరించుకొని జానపద ఆబాలగోపాలం కవితావేశానికి కల్పించిన రూపకల్పనే వాఙ్మయం. అందువల్ల దీనిలో జాతీయభావములు, జానుతెనుగు, తేనెసోనలూరే పదభావసన్నివేశములు వెల్లివిరుస్తుంటాయి".

"రామాలాలీ.... మేఘ శ్యామాలాలీ, తామారసానయనా దశరథ తనయాలాలీ........" అని బిడ్డను జోలపాడతారు పల్లెసీమల్లో తల్లులు. ఇలా ఉగ్గు పాలతోనే రంగరించిపోస్తారు పసిహృదయాలలో ఈ సాహిత్యాన్ని.

సులభగ్రాహ్యంకావడం, సరళపదాలతో జానపదులరసనాగ్రాల మీద సహజంగాదొర్లడం, అంతర్లీనంగా చక్కనితూగుకలిగి ఉండటం ఈ సాహిత్య లక్షణం. పాశ్చాత్యదేశాలలో వారివారి జానపదవాఙ్మయ సేకరణలో చాలా కృషి జరిగింది. కాని భారతీయభాషలలోమాత్రం ఇది అంతంతమాత్రం – తెలుగులో మరీ అత్యల్పం. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంవంటి ఏకాద్దిమందోతప్ప దీనిమీద దృష్టిసారించినవారు తక్కువ.

ఈ సాహిత్యం అజ్ఞాతకర్తృత్వం. అనాదినుండీ ఆనోటినుండి ఆనోటికి ఆనోటినుండి ఆనోటికి పరంపరానుగతంగావచ్చిందిమాత్రమే. రాతకోతలు లేవు. కవిఎవరోతెలియదు. బహుశా వారికి మనలాగ పేరుమీద మక్కువ తక్కువేమో! ఎవరువ్రాశారో తెలియనట్లే ఏకాలంలో వ్రాసిందీ అసలే తెలియదు. దీని పుట్టుక చాలా సహజమైనది. మనిషి కాలక్షేపానికి కూనిరాగం తీసుకున్నట్టే కష్టాల్లోనూ, సుఖాల్లోనూ విందుల్లోనూ వినోదాల్లోనూ విలాసాల్లోనూ కులాసాల్లోనూ తనకుకలిగిన అనుభూతిని తానెరిగినభాషలో పరివచించి ఉంటాడు. అందులో శిష్టమైనది కాలంతోపాటు మార్పులు చేర్పులు

T నాట్యకళ 1970 ఫిబ్రవరి – మార్చి
నేదునూరి గంగాధరం పుట 163

పొందుతూ సాగిస్తోంది. అందుకే భాషపుట్టినప్పుడే ఈ సాహిత్యం పుట్టి ఉందని భావించవచ్చు. 6వ శతాబ్ది విప్పరుని శాసనాన్ని బట్టి మన తెలుగు భాష నన్నయకుముందే ఉందని తెలుస్తోంది కనుక తెలుగు జానపదసాహిత్యం మన గ్రంథాలు రాకముందే ఉందనేది నిర్వివాదం. ఇది పాటలు, మాటలు, తిట్లు, ఒట్లు, కథలు, సామెతలు మొదలైన దేశి రూపాలలో ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. పగటివేషాలు, తోలుబొమ్మలాటవంటి కళారూపాలలో ఉన్నది కూడా ఈ జానపద సాహిత్యమే. * మన జానపద వాఙ్మయంలో కావలసినంత కవిత్వంతోపాటు ఘనమైనగంభీరత్వం, ప్రాచీన సమీచీన విజ్ఞాన సంపత్కృతులు, సమయ సంప్రదాయాలు, వినోద చమత్కారాలు బోలెడున్నాయి. తెలుగు పలుకుబడితరబడి నుడిగారమునిగారముల నిండుకుండ ఆ వాఙ్మయము. అంతేకాదు ఆ వాఙ్మయములోని సరస సంగీత రీతుల్లో అనాహిత ప్రకృతి గానమాధురీధురీణములు, గిరిఝురీ పరీవాహ స్వరసంహితలు వినిపిస్తాయి. గీర్వాణవాణీదరహాసము మీసందీర్పంగా, గీర్వాణంలో కులికే గాథ ప్రతిభులైన ప్రౌఢపండితకవులకు సైతం సునిశిత భావనా సాధ్యములైన రసమార్గాలను సుళువుగా భావించి, సుగమంగా పయనిస్తారు తెనుగుమీరిన జానపదకవులు. సంగీత సాహిత్య ఉభయ కళా సురభిళము; అచ్చమైన సరస్వతీ ప్రసాదమీ వాఙ్మయము. ఇలాంటి, ఇంతలాంటి ఈ మహావాఙ్మయం తరతరాల శిష్టాచారపు మడిచాపుల పిడిబుర్రెచ్ఛ పోసుకుని, ముడిచి బిగించుకున్న పండితుల నిరాదరణకు గురి అవుతునే పురివిడుతునే ఊపిరి నిలుపుకుంటూ వచ్చింది."

గేయాలు

ఇప్పటివరకూ మనకులభ్యమౌతున్నదాన్ని బట్టి ఈ వాఙ్మయంలో గేయ రచనే ఎక్కువ. పాటలో నోటనిలిచిపోయే గుణముందికనుక అదే అనాది నుండి అనంతంగా పల్లెపడుచుల గళాలలోనూ, శ్రామికజనుల జిహ్వాగ్రాలలోనూ, ముసలమ్మల బోసినోళ్ళలోనూ సజీవప్రవంతిగా సాగివస్తున్నది. లాలిపాటలు, జోలపాటలు, పెళ్ళిపాటలు, శోభనం పాటలు, చందమామ

---

* జాతీయాచార్య డా. యస్. వి. జోగారావుగారు (నేదునూరి గంగాధరంగారి జానపదగేయసాహిత్య వ్యాసావళి పీఠిక) పుట 3

పాటలు, దంపుళ్ళ పాటలు, పిల్లల పాటలు, కోలాటం పాటలు, శ్రామిక గీతాలు, భజన గీతాలు, వెన్నెల పదాలు, తుమ్మెద పదాలు ఇలా ఎన్నో రకాలు. పాల్కురికి సోమనాథుడు ఈ క్రింది దేశిగీతాలు ఉటంకించాడు.

"పదములు తుమ్మెద పదములో ప్రభాత
పదములు............................
పదములు వెన్నెల పదములు"

దీనినిబట్టి జానపదగేయప్రాచీనత పాల్కురికి ముందు ఏనాటిదో! ఈ గేయములపై మొదటగా పరిశోధన చేసిన మార్గదర్శకులు డాక్టర్. బిరుదు రామరాజుగారు.

* "పల్లెసీమలలో ఊడ్పులు మొదలు, నూర్పులవరకూగల పొలము పనులన్నింటియందును పాటలు ప్రధానస్థానమాక్రమించుచున్నవి. పిండి విసిరినప్పుడునూ ధాన్యమును దంపు సమయమునను కపిలెతోలునప్పుడూ కలుపుతీయు వేళలందునూ కంకులుకోయు కాలమునను కళ్ళములలో పనిచేయు సందర్భమునను పొలము పుట్రల పొంత, చెట్టుచేమల చెంత సమిష్టిగాచేయు కృత్య సామస్త్యమునందునూ వ్యష్టిగాచేయుపనులలోనూ పాటలకు గల ప్రాచుర్యమత్యధికము. ఉల్లాసమునకు, ఉత్సాహమునకు పని సులువుగా, చురుకుగా సాగివచ్చుటకు ఇవి యావశ్యకములు".

జోల పాటలు

"జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుందా
లాలి పరమానంద రామ గోవిందా
జో........జో........"

అని జోకొట్టి నిద్రపుచ్చుతుంది తన గారాలపట్టిని తల్లి.

'చందమామరావే జాబిల్లిరావే
కొండెక్కిరావే కోటిపేలుతేవే
బండిమీదరావే బంతిపూలుతేవే
అన్నిటినీ తేవె అబ్బాయికివ్వవే'

* జానపద కళా సంపద పుట - 5
ఆచార్య తూమాటి దొనప్ప.

అని సాయంవేళ చందమామనుచూపిస్తూ గోరుముద్దలు తినిపిస్తుంది మరోతల్లి.

"ఏడవకు ఏడవకు వెర్రిమాతల్లి
ఏడిస్తే నీకళ్లు నీలాలు గారూ ……
నీలాలుగారితే నేజూడలేను
పాలైనగారవే బంగారుకళ్లు
జో జో….'

"అమ్మణ్ణి కన్నుల్లు తమ్మి పువ్వుల్లూ
తమ్మిపువ్వుల్లోని కమ్మ తేనెల్లూ……..
జో….జో…."

అని తల్లి పాడుతుంటే ఏడుపుమాని పాప తల్లిఒడిలో హాయిగానిద్రిస్తుంది.

"జీర్ణంజీర్ణం వాతాపిజీర్ణం
గుర్రంతిన్న గుగ్గిళ్ళుజీర్ణం
ఏనుగుతిన్న వెలక్కాయజీర్ణం
భీముడుతిన్న పిండివంటజీర్ణం
అర్జునుడుతిన్న అప్పడాలుజీర్ణం"

అని తల్లి బిడ్డకుఉగ్గుపెట్టి తనకోర్కెను పాటల్ మిళితంచేసి పాడి, అరగ డానికి చిన్నవ్యాయామంగా ఆ పసికందు చేతులూ, కాళ్ళూ రెండుపార్లు అటూయిటూఊపి, నిమురుతుంటే ఆ శిశువు బోసినవ్వులు కురిపిస్తూ తల్లిని మురిపిస్తుంది.

బాలానందం

ఇక పిల్లల ఆటలలో పాటలు :-

మరీ చిన్నపిల్లలు ఉత్సాహంగా ఒకరిపిడికిళ్లమీద మరొకరిపిడి కిళ్లు పెట్టి పైపిడికిలి మధ్యఖాళీలో వేళ్లుపెట్టిత్రిప్పుతూ 'గుడిగుడి గుంచం గుండారాగం' అని పాటలా పాడుతూ బలే ముచ్చటగా మురిసిపోతూ పరవశిస్తుంటారు.

అలాగే పిల్లలందరూ ఒకప్రక్కఒకరుకూర్చొని కాళ్ళు బారజాపు కొని 'కాళ్ళా గజ్జీ కంకాళమ్మా' పాటతో ఆ కాళ్లను ఒకటొకటిగా వంచించు కుంటూ ఆడుకుంటుంటారు ఆనందంగా. ఇందులో తమకాళ్ళు ముందు వండాలనేతపన ఆ లేతహృదయాల్లో జీవితంలోఅన్నింటా తాము ముం దుండాలనేమనస్తత్వానికి బీజమేస్తుంది. ఈ పాటలో 'కాళ్ల గజ్జికి' ఏదో వైద్యంచిట్కాకూడా ఉందట.

పాటలో మరోఅందమైనఆట ఎవరోఒకరినెత్తిమీద వెనకనుంచి ఒక చిన్న ఆకో, పాలిగూడో వారికి తెలియకుండా వేసి

"ఒకమ్మగారినెత్తిమీద గోరింక
చెప్పకు చెప్పకు చినపాప
చెబితే నీకళ్ళోతాయి"

అని వేసినవాళ్ళుపాడుతుంటే కూడాఅందరూపాడుతూ వినోదిస్తుంటారు అసలు మనిషి అదితెలిసికొని తీసివేసుకునేవరకూ.

"తప్పట్లోయ్ తాళాలోయ్
దేవుడిగుళ్ళో బాజాలోయ్,
పప్పూబియ్యం దేవుడికోయ్
పాలూనెయ్యీ బాలుడికోయ్"

అని పాటపాడుతూ అందరూ ఒకే మాత్రా వ్యవధిలో చప్పట్లుకొట్టడం చిన్నప్పుడే తాళాన్ని నేర్పుతుంది.

చిన్నగా వానతుంపరవస్తుంటే పిల్లలు వీధుల్లో చేతులుబారజాపుకొని తమ చుట్టూతాము గిరగిరాతిర్రుగుతూ ఆహ్లాదంగా—

"వానావానా చెల్లప్పా, వాకిలుతిరుగూ చెల్లప్పా
తిరుగూతిరుగూచెల్లప్పా, తిరగాలేనూ చెల్లెప్పా"

అంటూపాడుతూ ఆ తిరగడంలో కళ్ళుతిరిగి గాలిలోకితేలిపోతున్నట్టు చిత్రమైన అనుభూతినిపొందుతుంటారు. ఇలా తిరిగేటప్పుడు కొన్ని చోట్ల పిల్లలు —

"వానల్లా కురవాలి వానదేవుడా
వరిచేలా పండాలి వానదేవుడా
గాదుల్లా నిండాలి వానదేవుడా
మా బొజ్జా నిండాలి వానదేవుడా"

అని వర్షాన్ని ఆహ్వానిస్తారు. బాలవాక్కు బ్రహ్మవాక్కుగదా! మరి చిన్న పిల్లలు 'వానాలప్పా, తిరగాలప్పా' అంటూ గిర్రునతిరుగుతూ తేలిపోతున్న అనుభూతిని ఆస్వాదిస్తుంటారు. కొన్ని చోట్ల 'వానొచ్చె వరదొచ్చె బుడుగో బుడుగో' అని పాడుతుంటారు.

"కొక్కొరోకో యని కోడి కూసింది
తెల్లవారింది కాకిఅరిచింది
అమ్మ లెమ్మంది ఆడుకోమంది" —

అనేపాట పిల్లలకు వేకువజామునే లేవాలనే ఒక మంచి అలవాటును అజ్ఞాతంగా ఉద్బోధిస్తుంది. ఇది Cocks crow in the morning అనే ఆంగ్లగేయానికి దగ్గరగా ఉంటుంది.

పిల్లలకు ఎవరిమీదనైనా కోపంవచ్చినప్పుడు ఆ మిత్రబృందమంతా జట్టుగాఏర్పడి ఎదుటివారికులాలమీదా, వృత్తులమీదా, పేర్లమీదా ఇలా పిద్దేవా చేస్తూ పాడతారు.

కోమటి మీద :—
"కోమటి కోమటి కొత్తబెల్లం,
కొంటే డబ్బుఖర్చు, తింటే కడుపునొప్పి"
బ్రాహ్మడు మీద :—
"బేమ్మడు బేమ్మడు బెద్దముక్క
చేల్లోపడితే చేపముక్క
బొడ్డునపడితే గడ్డిమొక్క"
కాపుల మీద :—
"కాపులు కాపులు కయ్యాలూ
తెల్లారిలేస్తే దెయ్యాలు"

కాపులకు వారిలోవారికి పడదట. వారిపై ఒక సామెత కూడా ఉంది.

"కాపులసంఘం పీతలమంగం" అని. 'మంగం' అంటే పచ్చితాటాకు మిఠాయి పొట్లంలా చుడతారు – అందులో 'మావు' లో దాచిన చేపలు, పీతలు వేసి మూతికట్టి ఇంటికితెస్తారు. ఆమూతికట్టు విప్పడంతరువాయి పీతలు తలోవైపుకి పరుగులు తీస్తాయి. కాపులుకూడా ఇలాగే ఏదైనా బలవంతంమీద కొంతసేపు పట్టుగాఉన్నా మళ్ళీవిడిపోతారనేదానికి ఈ సామెత. అదే లీలగా ఈ గేయంలో కూడా కనిపిస్తుంది. "మావు" అంటే పల్లెలలో రైతులు తమచేలలో నీరువచ్చేబోదులదగ్గర అడ్డంగా ఎదురుచువ్వలతో పెట్టెలా చేసికట్టిన చేపలబోను. ఈ చువ్వలు అరంగుళం దూరంతో కొబ్బరి నారతాడుతో కట్టి, చేపలు అందులో ప్రవేశించడానికి క్రింద చిన్న కన్నం పెడతారు. దానిద్వారా నీటిలో వస్తున్న చేపలు, పీతలు లోపలికివెళ్ళి మళ్ళీ తిరిగి రాలేవు. ఇది జాలరి వలలాంటిదన్న మాట.

ఉపాధ్యాయుని మీద కోపంవస్తే-
"మేష్టారు మేష్టారు మెట్టొంకాయ్
మేష్టారి పెళ్ళాం నీటొంకాయ్" అని పాడతారు.

మరీ ఘటికులైన కొంటెపిల్లలు దసరా పాటల్ని అనుకరిస్తూ యిలా పాడుతుంటారు.

"గిలకల్ని పట్టుకొని ఎలకల్ని చంపి
మా వూరు పంతులకు కూరొండిపెట్టి
దాకదగ్గరబెట్టి దవడూడగొట్టి
తాటాకు వెలిగించి తలక్రిందపెట్టి
అయ్యయ్యో పంతులా అయిపోయినావ
మాదొడ్డపంతులా మాడిపోయేవ
జయాభిజయుభవదిగ్విజయుభవ."

ఇది "ఏదయా మీదయా మామీదలేదా" అని దసరాల్లో బడిపిల్లలుపాడే గిలకల పద్యానికి పేరడీ. ఇది ఉపాధ్యాయునిమీద ఆ విద్యార్థికి గట్టిగా కోపంవచ్చినప్పుడు అకసిని యిలా పాటలోతీర్చుకుంటాడు. విద్యార్థుల కోపతాపాలమీద పల్లెటూళ్ళల్లో చమత్కారమైన ఒక చిన్నకథ కూడా ఉంది.

ఒక ఊళ్ళో ఒకబడి నిప్పంటుకుని తగలబడిపోతుంటే విద్యార్థు లంతా బయట బలేసంబరంగా కేరింతాలుకొడుతూ గంతులేస్తున్నారట మళ్ళీ కొన్నాళ్ళవరకూబడికెళ్ళక్కరలేదని. కాని అందులో ఒకకుర్రాడు కూర్చునిఏడుస్తున్నాడట. అతనిదగ్గరకెళ్ళి ఏడవకునాయినా మళ్ళీ తొందరగా బడి కట్టించేస్తాంలే అంటే ఆ విద్యార్థి "నేను బడి కాలిపోతోందని ఏడవడంలేదు, మా మేష్టర్లు బయటుండిపోయేరని ఏడుస్తున్నానన్నాడట. ఇది ఒక జోకే కావచ్చు. కాని పిల్లల మనస్తత్వాలు బాల్యంలో బడి మీదా, మాష్టర్లమీదా ఎలాగుంటాయో హాస్యంగా ఆవిష్కరిస్తుంది.

ఇక వదినిగారి మీద కోపం వస్తే-

"వదినావదినా వల్లంగిపిట్ట
గదిలోపెట్టి గోడనేసికొట్ట" అనీ

నారాయణ పేరు గలవాని మీద కోపం వస్తే-

"నారాయణ నారాయణ నక్కతోక
నారాయణ పెళ్ళాం కుక్కతోక" అనీ

ముసలితాతమీద-

"తాతా పీతా ఉల్లికోళ్ళాతా"

అనే అను ప్రాసలతోనూ, అంత్య ప్రాసలతోనూ అల్లుకు పోతుంటారు. ముసలి తాతను వెక్కిరిస్తూ మరో పాట కూడా ఉంది.

"కూకుంటే లేవలేవు
కూరాకు తెంపలేవు
తాతా నీకెందుకురా పెళ్ళము" అని.

సూర్యనారాయణ పేరుగల వానితోగాని, సూరమ్మ పేరుగలవాళ్ళతోగాని విరోధ మొస్తే-

"సూరీ సూరీ చుంచెలక
మాయింటికొస్తే మంచెలక"

అని పాడతారు. ఇందులో విరోధంలో క్రోధం కనిపిస్తున్నా కలిసిపోదాం రమ్మనే ఆహ్వానం కూడా ఉంది.

పిల్లలు ఎవరినైనా అభినందించాలనుకుంటే ప్రాస క్రీడలతో మంచి మజాగా అభినందిస్తారు యిలాగ—

"రాజా నా రాజా
నా రాజ నిమ్మల పండు
అప్పారావు కొండ
నేతి మిఠాయుండ" అని.

పిల్లలు వాళ్ళలోవాళ్ళు పందాలువేసుకొని పరుగులెడుతుంటారు. ఆ పరుగులో ఎవరైనా పడిపోయినప్పుడు కాలికి దెబ్బ తగిలితే ఇలా పాడతారు కోరస్‌లా —

"కొండ మీద వెండిగిన్నె
కొక్కిరాయి కాలు విరిగె
దానికేమి మందు
వేపాకు చేదు
వెల్లుల్లి గడ్డ
నూనమ్మ బొడ్డు
నూటొక్క ధార
పొయ్యి పొయ్యి నూరి
పూట కొక్క తూరి" అని.

ఇందులో దెబ్బకు మందేదో చెప్పబడిందన్న మాట.

పిట్టల్నిచూస్తే పిల్లలఆనందం పట్టనలవికాదు. పాటలువాటికవే పొంగి పొర్లి వస్తాయి.

గువ్వ కనిపిస్తే —

"గువ్వా గూడెక్కె
రాజా మేడెక్కె" అని పాడుతారు.

చిలకను చూస్తే -

చిలుకచిలుక రామచిలుక పలుకనన్నది
అత్తతెచ్చిన కొత్తకోక కట్టనన్నది
మామతెచ్చిన మల్లెమొగ్గ ముడువనన్నది
మొగుడిచేత మొట్టికాయ తింటానన్నద' అని పాడతారు.

కాకినిచూస్తే మగపిల్లలు —

కాకీకాకీ కడవల కాకీ
కాకిని తీసుకెళ్ళి గంగలో ముంచ
గంగా నాకూ గంధామిచ్చె
గంధం తీసుకెళ్ళి ఆవుకు రాస్తే
ఆవూ నాకూ పాలూ ఇచ్చే
పాలూ తీసికెళ్ళి అమ్మా కిస్తే
అమ్మా నాకూ పాయస మిచ్చే
పాయసం తీసికెళ్ళి మామాకిస్తే
మామా నాకూ పిల్లా నిచ్చే
పిల్లాపేరు మల్లెమొగ్గ
నాపేరు జమిందార్" -

అంటూ ఇలా తమఆధిక్యతని తామే పెంచుకుంటూ మంచిహుషారుగా పాడతారు.

పిల్లలు ఒకర్ని పరోక్షంలో మరొకరు ఏమన్నా అంటే విన్నవారిలో ఎవరైనా ఆ వ్యక్తికదిచెప్పేస్తానంటే ఉక్రోషంవచ్చేసి కోపంతో -

"చెప్పుకో చెప్పుకో చెప్పుచ్చుకొట్టుకో
మామిడాకుతెచ్చుకో మందేస్తాను
ఊతాకుతెచ్చుకో ఇల్లు కడతాను
తాటాకు తెచ్చుకో తగలేస్తాను"

అనే గేయరూపంలో ఎదిరిస్తూ కదిలిస్తారు.

సాయంత్రం సమయాల్లో చల్లబాటు వేళల్లోనూ, రాత్రి వెన్నెల్లోనూ చిన్న పిల్లలు ఒకచోటచేరి వీధుల్లో తమ చుట్టూ తాము గిర్రున తిరుగుతూ కృష్ణుడిమీద —

"తారంగం తారంగం తాండవ కృష్ణా తారంగం
వేణూనాథా తారంగం వెంకట రమణా తారంగం" అనీ,

ఏనుగు మీద –

"ఏనుగొచ్చిందేనుగు, ఏవూరొచ్చిందేనుగు
మావూరొచ్చిందేనుగు, మంచినీళ్ళు తాగిందేనుగు" అనీ,

"రాముడు మీద —

ఏనుగు ఏనుగు నల్లన, ఏనుగు దంతం తెల్లన
ఏనుగుమీదారాముడూ, ఎంతోచక్కని దేవుడూ"
అనీ కోరస్‌గా పాడుతుంటారు.

అలాగే సీత మీద—

"సీతమ్మ వాకిటా సిరిమల్లె చెట్టు
సిరిమల్లె చెట్టేమొ చితకపూసింది
చెట్టు కదలాకుండ కొమ్మవంచండి
కొమ్మ విరగాకుండ పూలు కోయండి
కోసినా పూలన్ని సీతకివ్వండి
తీసుకో సీతమ్మా రాముడంపేడు
దొడ్డి గుమ్మంలోన దొంగలున్నారు
దాచుకో సీతమ్మ దాచుకోవమ్మ
దాచుకోకుంటేను దోచుకుంటారు"

అని పాడతారు వీనుల విందుగా. వీనివల్ల ఆ చిన్నపయసులోనే గొంతులకు శృతిజ్ఞానం ఏలవడుతుంది.

ఆడపిల్లలు ఇద్దరుగాని, నలుగురుగాని ఎదురుబొదురుగా నిలిచి ఒకరిఅరచేయి మరొకరిఅరచేతికి తాకిస్తూ —

"చెమ్మచెక్క చేరడేసి మొగ్గ
అట్ల పొయ్యంగ ఆరగించంగ"

అని పాడే పాటలో ఒక ఔషధ ప్రక్రియ ఉందట. రజస్వలకాని స్త్రీలకు చెమ్మచెట్టుచెక్క, దాని పువ్వులు, మొగ్గ అట్లపిండితో రుబ్బి ఆ అట్లు ఆరగించుట మంచి ఔషధమట.

పల్లెలలో కన్నెపిల్లలు సంక్రాంతిరోజుల్లో వీధుల్లో గుమ్మంముందు పేడతో గొబ్బిళ్ళు పెట్టి, పసుపూ కుంకుమా బొట్టులుపెట్టి, బంతిపూలతో అలంకరించి తమ మనసులోనికోరికలుముడివేసి యిలా పాడతారు—

"సుబ్బీ గొబ్బెమ్మా సుబ్బణ్ణియ్యావే
తామరపువ్వంటీ తమ్ముణ్ణియ్యావే
చేమంతీపువ్వంటీ చెల్లెల్నియ్యావే
అరటీపువ్వంటీ అత్తానియ్యావే
మల్లెపువ్వంటీ మామానియ్యావే
బంతిపువ్వంటీ బావానియ్యావే
మొగలీపువ్వంటీ మొగుడూనియ్యావే"

ఆటల్లో పిల్లలు 'గొబ్బీయళ్ళో.... గొబ్బీయళ్ళో' అనేది వంతగా మరో రకంపాటకూడా పాడతారు యిలా—

గొబ్బీయళ్ళో గొబ్బీయళ్ళో గొబ్బీయళ్ళో....
చంద్రగిరి భామల్లారా, నీలగిరి కన్యల్లారా ॥గొ॥
దుక్కూదుక్కూ దున్నేరట ఏమీ దుక్కూదున్నేరట
రాజాగారి తోటాలోనా జామీదుక్కూ దున్నేరట ॥గొ॥
విత్తూవిత్తూ వేశారట ఏమీవిత్తూ వేశారట
రాజాగారి తోటలోనా జామీవిత్తూ వేశారట ॥గొ॥
కాయాకాయా కాసిందట ఏమీకాయా కాసిందట
రాజాగారి తోటాలోనా జామీకాయా కాసిందట ॥గొ॥
పండూపండూ పండిందంట ఏమీపండూ పండిందంట
రాజాగారి తోటాలోనా జామీపండూ పండిందంట ॥గొ॥
అవునాటే అక్కల్లారా! చంద్రగిరి భామల్లారా!
నీలగిరి కన్యల్లారా! తామరగిరి మొగ్గల్లారా! ॥గొ॥

ఇలాగ వాళ్ళకు తెలిసినన్ని పండ్లచెట్ల పేర్లు కలుపుకుంటూ పాట పెంచుకుంటూపోతారు. ఇది పిల్లలలో వృక్షశాస్త్ర విజ్ఞానాన్నీ, భావుకతనూ, కవితాశక్తిని పోషిచేస్తుంది.

పిల్లలందరూ రెండుజట్లుగా విడివియ్యాలవారి ఆట ఆడుతుంటారు సంభాషణాపరమైన పాటతో. అందులో ఒకజట్టు దూరంగా నిలుచున్న ఎదుటి జట్టువారితో —

"ఛిన్నీ ఛిన్నీ కెన్నో నెల సింగలగోరికెన్నో నెల
తాడీబీడీకెన్నో నెల తామరగిరి మొగ్గాలమ్మా మొగ్గలు"

అని మగపెళ్ళివారివలె ఒకరిభుజాలమీద ఒకరు చేతులువేసి జట్టుకట్టుకుని, రెండవజట్టువారివద్దకువెళ్ళి ప్రశ్నించి వెనక్కి వెళతారు. అప్పుడు రెండవజట్టువారు ఆడపెళ్ళివారివలె మొదటిజట్టు దగ్గరకు వెళ్ళి"

"చిన్ని బిన్నికి ఒకటోనెల సింగలగోంకి ఒకటోనెల
తాడీబీడికి ఒకటోనెల తామరగిరిమొగ్గాలమ్మా మొగ్గలు"

అనిపాడుతూ జవాటుచెప్పుతారు. ఇలాగ అమ్మాయికి '16 ఏళ్ళు వచ్చే వరకూ పాడి, పెళ్ళి నిశ్చయంచేసి బొమ్మలపెళ్ళిళ్ళు చేస్తారు. అట్ల తద్దినాడు వేకువజామున పిల్లలు జట్లుజట్లుగా తిరుగుతూ —

"అట్లతద్దోయ్ ఆరట్లోయ్
ముద్దపప్పోయ్ మూడట్లోయ్"

అంటూ ఊరంతటిని నిద్ర లేపుతారు మేలుకొలుపు పాటగా —

* "మహావిపత్తులకు ప్రజలు బలిఅయ్యారు కాని, ఎవ్వరూ పిల్లల దేశీయ క్రీడల్ని, గీతాలను నాశనం చెయ్యలేక పోయారు" అంటారు దేవేంద్ర సత్యార్థిగారు.

పెళ్ళి పాటలు

పెళ్ళిళ్ళలో వధూవరులను పానుపుమీదకూర్చోబెట్టి ముత్తయిదువలు పాడే పెళ్ళిపాటలు ప్రతివారిహృదయాల్లోనూ పన్నీటిజల్లులు చిలకరింప చేస్తాయి. అందులో –

"పన్నెండూ స్తంభాలా పందిటిలోనా
లచ్చన్నా దరిగోళ్ళా పట్టిమంచాలు" అనే పెళ్ళిపాట –
"ఏలాగు భోంచేతుము
ఈ విందు మేము
ఏలాగు భోంచేతుము'' అనిభోజనంలోవడ్డించిన వంటకాలను అవహేళనచేస్తూ వియ్యాలవారిమీద పాట –

---

* దేవేంద్ర సత్యార్థిగారి మోడల్ రెవ్యూ సం 60 పు 394 (తెలుగు అనువాదం- ఆంధ్రుల జానపదవిజ్ఞానం పు 67 నుండి గ్రహింపబడినది)

"బావా బావా పన్నీరు
బావను పట్టుకు తన్నేరు
వీధి వీధీ తిప్పేరు
వీశెడు గుద్దులు గుద్దేరు
మూలా మంచం వేశారు

ముంతెడు గెంజీ పోశారు" అని మరదళ్ళు పెళ్ళికొడుకును పరిహాసంచేస్తూ పాడేపాట,

"కలికి కవాటము బంధనచేసెన కారణమేమో తెల్పగదే" అని తలుపు దగ్గర పాట పెళ్ళితంతులో మంచి వినోదాన్నందించే రత్నాలు.

"పోయిరామాతల్లి పోయిరామాయమ్మ' అని బిడ్డను సాగనంపుతూ 'అరిటాకువంటిది ఆడజన్మంబు ఎవ్వరేమన్ననూ ఎదురాడబోకె' అంటూ అత్తింటికి పంపే ఘట్టంలో పాడే అప్పగింతలపాటకు కంటతడి పెట్టకుండా ఉండడం అసాధ్యం. అంతటి రసోద్దీపనగల పాట అది.

భక్తి గీతాలు

శుభకార్యాల్లోనూ, దేవుడిపూజల్లోనూ స్త్రీలు దైవపరంగా మంగళహారతులిస్తూ చాలా మనోజ్ఞంగా పాడతారు. అందులో —

"జయా జయ మంగళం నిత్య శుభమంగళం'' అనేది, 'మంగళా హారతిదే' అనేది,

''రామచంద్రాయజనక
రాజితామనోహరాయ
మామకాభీష్ట దాయ
మహిత మంగళం''

అనేది సుప్రసిద్ధమైన పాటలు. పళ్ళెంలో హారతికర్పూరం వెలిగించి హారతిఇస్తూ ఇలాపాడేసి ఆయాకార్యాలను ముగింపుచేస్తుంటే చూపరులకు అదొక దివ్యానుభూతి. శివునిమీదపాడే ఈక్రిందిపాట వ్యాజస్తుతితో మరీ మనోహరంగా ఉంటుంది.

''ఏమయా సాంబ శివశివా కైలాసవాసా ఏమయా సాంబ శివశివా
ఏమయా సాంబశివశివా సొమ్ములేల లేకపోయె

పాములను ధరించుటెంత పాపమో శివశివా
ఏమయా సాంబ శివశివా
వెర్రివాడవైన కావు వెండికొండకు దొరవునీవు
పుర్రెలో భుజించుటెంత పుణ్యమో శివశివా
ఏమయా సాంబ శివశివా
ఎల్లవేల్పులకును నీవు ఆదిమూలమైనవేల్పు
బిచ్చమెత్తుకొనుటఎంత కర్మమో శివశివా
ఏమయా సాంబశివశివా''.

స్త్రీలపాటలలో శ్రీరాముని ఉంగరంచూసిన సీతభావనతో కూర్చినపాట -
''ఉంగారమా ముద్దుటుంగారమా
నడువా కాళ్ళూలేవు ఎగురా రెక్కలులేవు
ఏలాగూవచ్చితివే ఉంగారమా'' అనేది కరుణ రసాత్మకమై కన్నీరు తెప్పిస్తుంది.

బియ్యం ఏరుకుంటూనో, వత్తులు చేసుకుంటూనో గృహిణులు భారత భాగవత రామాయణ ఘట్టాలను పాటలుగా పాడుతుంటారు. అందులో కృష్ణలీలలు —

''కస్తూరి రంగరంగా నాయన్న
కావేటి రంగరంగా
శ్రీరంగ రంగరంగా
నినుబాసి ఎటులునే మరచుందురా -
కంసుణ్ణి సంహరింప
కృష్ణావతారుడై జన్మించెను
ఎదురుగాళ్ళనుపుట్టెను ఆ బాలు
డేడుగురు దాదులను చంపెనపుడు -

''వసుదేవ పుత్రుడమ్మా ఈ బిడ్డ
వైకుంఠ వాసుడమ్మా
నవనీత చోరుడమ్మా ఈ బిడ్డ
నందగోపాలుడమ్మా''

అని స్థాయిగా పాడుతుంటే ఆ పాటల గమకానికి, వస్తు విశేషానికి అందరూ రాగరంజితులు కావలసిందే. అలాగే-

"పరుగెత్తుబాలుడూ పనసపండూఛాయ
శ్రీ సూర్య నారాయణా" అనే ప్రభాత భానుని వర్ణన-

"యశోదమ్మా, యశోదమ్మా
ఏమందునమ్మా నోరాడాదమ్మా
వడివడిగానీ కొడుకు
మడుగులోకి దుమికినాడు" అనే కాళియ మర్దన విశేషాలు చెప్పే కీర్తనలు కూడా జనాకర్షకమైనవే. చెక్క భజనలో-

"శివశివ మూర్తివి గణనాథా నీవు
శివుని కుమారుడవు గణనాథా" అనే గణపతి ప్రార్థన కూర్చున్న మనిషినిలేపి గంతులేయిస్తుంది. అలాంటిదే మారీచు మాయకు సంబంధించిన ఈ క్రింది పాట-

"చుక్కాచుక్కల్లేడి రాం భజనా
సూదీకొమ్ముల్లేడి రాం భజనా
రాముడొస్తున్నాడు రాంభజన
బమిడీకొమ్ముల్లేడి రాం భజనా
బంగారు ఆ లేడి రాం భజనా
మారీచుఅలేడి రాం భజనా
మంత్రిమ్ములాలేడి రాం భజనా"

అటువంటిదే —

"ఏదీరా లక్ష్మణా సీ....తా
పర్ణశాలాలో లేదెందు సే....తా" అనే పాటకూడా.

జనపదులకు రామనామముమీద భక్తి అమితం రాముని పేరు తలచుకుంటేనే పులకించిపోయే జనులెందరో. అందుకే ఆయనకు ఇలాంటి భజనలు - ఆ భజనల్లో ఒళ్ళు మరచిపాడే పాటలు -

"ఓరామా నీనామమెంతో రుచిరా
శ్రీరామ నీనామమెంతో రుచిరా
పాలూ మీగడలాకన్నా,
పంచదార చిలకలకన్నా

ఓ రామా నీనామమెంతో రుచిరా
శ్రీ రామా నీనామ మెంతో రుచిరా
ఎంతో రుచి, ఎంతో రుచి, ఎంతో రుచిరా" అనేది

అలాంటిదే -

"రామ నామము, రామనామము
రమ్యమైనది రామనామము" అనే పాట కూడా.

ఎవరైనా 'రామా' అనకపోతే వారికిఎంతకోపమో! దానినిలా పాటలో కూడా నిరసిస్తారు.

''శ్రీరామాయననివాడుంటేనేమి పోతేనేమి
అలాంటివాడుంటేనేమి పోతేనేమి" అని

జానపదులకు హరిహర భేదంలేదు — శివునీ పూజిస్తారు, విష్ణువునీ పూజిస్తారు. అందుకే భజనల్లో -

"ఎద్దునెక్కినవాడు లింగడూ, బొల్లి
గెద్దనెక్కినవాడు రంగడూ'' అంటూ పరవశంతో పాడతారు.

దంపుళ్ళ పాటలు

కర్రతోచేసిన రోటిలోగాని, నేలమీదచేసిన గుంటలోగాని ధాన్యం పోసి, అడుగున ఇనుపపన్ను కట్టబడి గుప్పెడులావుగల నాలుగుఅడుగుల కర్రతోచేయబడ్డ రోకలితో దంచుతారు ఇద్దరుగాని, ముగ్గురుగాని, నలుగురుగాని జానపదస్త్రీలు. ఇవి దంపుళ్ళంటారు. ఒక్కసారిపోసి దంచే ధాన్యాన్ని 'వాయి' అంటారు. ఈ దంపుడుబియ్యం ఆరోగ్యానికి మంచిది - బలమైంది - 'బి' విటమిను ఎక్కువ. ఇలా దంచేస్త్రీలు శ్రమతెలియకుండా రోకలిపోటులయకు అనుగుణంగా యిలా పాటలందు కునిపాడుతూ దంచుతారు.

"అత్తా లేని కోడలుత్తమురాలు ఓయమ్మా
కోడలులేని అత్తా గుణవంతూరాలూ - ఆహై" అంటూ చెప్పే

లోకపు తీరు —

కోడలా కోడలా కొడుకు పెళ్ళామా ఓయమ్మా,

పచ్చిపాలమీద మీగడాలేదె?
వేడిపాలమీద వెన్నేలాలేదె? అనే అత్తసాధింపు -
అత్తా నువ్వూ పెట్టే అరళ్ళేగాని
పచ్చిపాలమీద మీగడుంటుందా?
వేడిపాలమీద వెన్నవుంటుందా?''అనే కోడలి సమాధానం.

''సువ్వి సువ్వి రామచంద్రా
సువ్వి సువ్వి కీర్తి సాంద్ర
సువ్వి సీతమ్మ మాకు శుభము లియ్యావే' అంటూ సీతా
రాములఆశీస్సు కోరే పాట -
సువ్వీ కస్తూరి రంగ
సువ్వీ కావేటి రంగ
సువ్వీ రామాభిరామ సువ్వి లాలీ" -

"తుమ్మకర్ర రోలుదాసి
తూముడొడ్లు వామునేసి
దంచుదామా బియ్యం దంచుదామా"

"ఊరిముందరచేను వెయ్యబోకన్నా
ఊళ్ళోనవియ్యమ్మా చెయ్యబోకన్నా
ఊరిముందర చేను కాకులాపాలూ
ఊళ్ళోనివియ్యమ్మ కయ్యాలపాలు
ఆ....హు....ఆ....హు....

అంటూ జీవిత సత్యాలను పల్లెపడుచులు మాటలపాటల్లో రోకళ్ళతో దంచుతూ ముందు ఒకరు పాడుతుంటే, కూడా దంచేమిగతావారు వంతగా పాడుతుంటారు. మనస్సును ఈపాటమీదా, పాటలోని విషయంమీదా, దాని లయమీదా లగ్నంచేసి దంచుతుంటే దంచడంలోనిశ్రమ వారికి తెలియకుండా పోతుంది. వినే వాళ్ళకి సామాజిక సత్యాలెన్నో రత్నాల్లా రాలి విజ్ఞుల్ని చేస్తాయి. ఈ దంపుళ్ళ పాటలనే రోకలిపాటలంటారు. "రోకలిపాటలట్ల వేదములు కనుగొనుమా శివభక్తులఇండ్ల" అనిబసవ పురాణములో ఉటంకించబడింది - ఇవి అంత ప్రాచీనం.

శ్రమ జీవుల పాటలు

"ఆడుతుపాడుతు పనిచేస్తుంటే అలుపూసొలుపేమున్నది''

శ్రమజీవులు తాముచేస్తున్న పనిలోని కష్టాన్ని మరిచిపోవడానికి పాడే పల్లెపదాలు అనేకరకాలు.

"గోదారి తల్లికి గొజ్జంగి పూదండ" అని పాడుకుంటూ పడవలాగే వాళ్ళు ఆయాసంతెలియకుండా రాత్రింబవళ్ళు పడవతాడు లాగుతునే ఉంటారు. పొలంపనుల్లో వరినాట్లు, కోతలు, కుప్పనూర్పుళ్ళలో పొలియోపొలీ పొలియోపొలీ రావేలుగలవాడా రారా పొలిగాడా" వంటి ఉత్సాహజనకమైన పాటలు —

"శివ శివ యనమేలు తుమ్మెదా
శివ యంటేనె వినమేలు తుమ్మెదా"

అని తుమ్మెదపదాలు, వెన్నెలపదాలు రైతుకూలీలు పరవశంగా పాడుతుంటే పాటతోబాటు పనికూడా వేగంపుంజుకుంటుంది. రోడ్డు రోలరు లాగే కూలీలు కోరస్‌గా -

"జంఫైలే సోకు లంగరి
రోలా కాదు బరువూరాయి
లాగానోడికి బుద్ధి లేదు
లాగి నోడే దేవూడయ్యో
సిగ్గూలేదు దుక్కా జనులు
రోషంలేదా మీసం లేదా
అయిలపట్టు బల్లకట్టు
అద్దిరబాబూ అక్కడ పట్టు" అనే పాట -

"జాలిలో ఓ జాలి జెల్లా - జాలిబాంబేలా
అన్నలారా తమ్ములారా - జాలిబాంబేలా
అందమైనా శూరులారా - జాలిబాంబేలా
శూరమాత భేరి మాత - జాలిబాంబేలా
నూగునూగు మీసగాళ్ళు - జాలిబాంబేలా
నూటికొక్క కాపుబిడ్డ - జాలిబాంబేలా

జోరులో జొన్నాడ దాటి, బారులో బందరూ దాటి
జాలీలో ఓజాలి జెల్లా – జాలీబాంబేలా" అనే పాట –

"హెలెస్సో యవ్వారి యవ్వా
లాగరోరీ లంగరు తాడు
పీకరోరీ పిల్లారి జుత్తు
అన్నలారా, తమ్ముళ్లారా
లాగరోరీ లంగరు తాడు
మూడు నెలలా ముండా పోరు
ఆరు నెలలా జన్మా ఖైదూ
ఎక్కరానీ పడవా మీదా
సెప్పరానీ దుఃఖా మొచ్చే" అనే పడవలాగే వారి పాట –
"ఏరు దాటించరో జాలారయ్యో
ఏరుమీద ఏరొచ్చే ,,
వడ్డాణం వలిచిస్తా ,,
కడియాలు తీసిస్తా ,,
మళ్ళీ నేనొచ్చినపుడు ,,
మంచిగ నా మనసిస్తా ,, అనే శృంగారపు పాట –

"ఏలేయాల ఏలేయాల హైలెస్సో – ఓహో....
దానీ మొగుడు ధర్మారాజయా" అనే పాట –

"కాంతమ్మో కారెల్లి పోతుంది
కాంతమ్మ కడియాలు – కారుమీదున్నాయి
కాంతమ్మ చీరలు ,,
కాంతమ్మ వస్తువులు ,,
కాంతమ్మ చూపులు ,,
కాంతమ్మ పట్టాలు ,,
కాంతమ్మా ప్రాణాలు ,,
కాంతమ్మో కారెల్లిపోతుంది ,, అనే పాట –

"నేలను నమ్మి ఏతలో
చెట్టూ ఉన్నది – హైలెస్సో

చెట్టును నమ్మి ఏలేలో
కొమ్మా ఉన్నది - హైలెస్సా
కొమ్మను నమ్మి ఏలేలో
రెమ్మా ఉన్నది - హైలెస్సా
రెమ్మను నమ్మి ఏలేలో
పువ్వా ఉన్నది - హైలెస్సా
పువ్వుని నమ్మి ఏలేలో
పిందీ ఉన్నది - హైలెస్సా
పిందెను నమ్మి ఏలేలో
కాయా ఉన్నది - హైలెస్సా
కాయను నమ్మి ఏలేలో
పండూ ఉన్నది - హైలెస్సా
పండును నమ్మి ఏలేలో
నేనున్నాను - హైలెస్సా"

వంటి పాటలు పాడుతూ ముందుకు లాగుతుంటేపాడేవాళ్ళమాటటుంచి వినేవాళ్లుకూడా చూస్తూ ఏదో ఆనందం పొందుతుంటారు.

శృంగార గీతాలు

* ధర శృంగారము. హాస్యము,
కరుణయు, వీరము, భయానకము, భీభత్సం,
బురు రౌద్ర, మద్భుతము, శాం
తరసంబును, రసములనగ దనరుం గృతులన్"

శృంగార, హాస్య, కరుణ, వీర, భయానక, భీభత్స, రౌద్ర, అద్భుత, శాంతములనునవి తొమ్మిది రసములు.

భోజుడు 'శృంగార ఏవ ఏకోరసః (శృంగారమొక్కటే రసము) అని సిద్ధాంతీకరించాడు. నిజానికి ఇది రాజరసము - ప్రాణికోటి సృష్టి అంతా దీని మీదే ఆధారపడి ఉంది.

---

* కావ్యాలంకార సంగ్రహము పు 291

** "శృంగారమనగా మన్మథోద్బోధకము (కామోద్రేకము). దానిని కలిగించడానికి కారణమైన ప్రకృతులచే విస్తరించే దానిని శృంగారమందురు అని విశ్వనాథకవిరాజు పేర్కొనెను". ఈ ప్రకృతులలో శృంగార భరితమైన పాటకూడా ఒకటి. జానపదులు శృంగారానికి పెద్ద పీటే వేశారు. వారి పాటలలో చాలాచోట్ల ఇదికొట్టొచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది. పల్లెటూళ్ళలో యువకులు కోలాట మేస్తూ -

"తయ్యక్కడతాజనుతా
ఓ చిన్నదానా విడువనె కొంగు
మరొదలనె కొంగు
చారడేసికళ్ళదాన
సంపెంగిముక్కుదాన
పసిమీవన్నెల దాన
పసిడీబుగ్గల దాన
తెల్లనిపలువరుస దాన
తేనెతేట లొలుకుదాన
హంసానడకల దాన
అందమైననడుము దాన
ఓచిన్నదానా విడువనె కొంగు -
పన్నా పన్నాని దాన
పన్నాని కురులు దాన
పన్నాని కురులుమీద
జాజి గుత్తు సోకే
ఓ చిన్నదానా విడువనె కొంగు-
బందరు చిన్నదాన
బాజా బందూల దాన
బాజా బందూలమీద
మోజేల లేదే!
ఓ చిన్నదానా, విడువనె కొంగు -
గుంటూరు చిన్నదాన
గుండ్రాని కళ్ళదాన

** 'రూపకళ' (శ్రీ సహదేవ సూర్య ప్రకాశరావు) పు 165 నుండి

గుండ్రని కళ్ళమీద
మోజేల లేదే!
ఓ చిన్నదానా, విడువనె కొంగు -
నల్లా నల్లానిదాన
నాతీనడకల దాన
నాతీ నడకల మీద
మోజేల లేదే !
ఓ చిన్న దాన, విడువనె కొంగు' అనే పాట -,

'ఎల్లకెల్ల కెల్తినమ్మ గోంగూరకి
నన్ను పాకచుట్టు తిప్పాడె గోంగూరకి
పాకలోకి లాగాడె గోంగూరకి
కొంగు పట్టుకున్నాడె గోంగూరకి
రైకముడి ఇప్పాడె గోంగూరకి
మాయదారి నాకొడుకు గోంగూరకి
నన్ను మాయజేసి ముంచాడె గోంగూరకి అనే ఊడ్పుల దగ్గరపాట.

'వానాగాలొస్తోంది మావయ్యగారూ
గేదెనెక్కడ కట్టనండి మావయ్యగారూ
అక్కడిక్కడ కాదె కోడలపిల్లా
కొట్టంలో కట్టవే కోడలుపిల్లా' అనే పాట - (దీన్ని అశ్లీలంగా పాడతారనుకోండి).

'లబోలబో లబు జనక
అబ్బదీని సోకో జబ్బలదాక జాకెట్టు' అనే పాట -

"నిన్ను రమ్మన్నాది నన్ను రమ్మన్నాది
ఇద్దర్ని రమ్మని నిద్దారోయిందో
సెరాసెరా సెరబండి - సెలవరిదండో
సెరాసెరా సెరబండి" - అనే పాట,

"నాయుడోరింటికాడ నల్ల తుమ్మ చెట్టు కాడ
నాయుడేమన్నాడె పిల్లా
అబ్బ నా గుండె జల్లు మన్నాదె రైటో –
రెండిళ్ళ సందునా రోలేసి కూకుంటే
దెయ్యమనుకుంటినే పిల్లా
అబ్బ నా గుండె జల్లు మన్నాదె రైటో" అనే పాట –

'ఎక్కుమామా బండెక్కుమామా" వంటి శృంగార రస భరితమైన పాటలు పంసలివాళ్ళను కూడా మురిపిస్తాయి.

"ఛల్ మోహన రంగా
నీకు నాకూ జోడు కలిసెను కదరా –
నీకు నాకూ జోడు అయితే
మల్లెపూలా తెప్ప కట్టి
తెప్ప మీదా తేలిపోదాం పదరా
ఛల్ మోహన రంగా
నీకు నాకూ జోడు కలిసెను కదరా –

"నీకూ నీవారు లేరూ
నాకూ నావారు లేరూ
ఏటి ఒడ్డున ఇల్లు కడదాం పదరా
ఛల్ మోహన రంగా
నీకు నాకూ జోడు కలిసెను కదరా" అనే పాట –

"ఓ....పంచదార వంటి పోలీసెంకటస్వామి, నిన్ను నేనూ మరవలేనురా
నీకు వచ్చింది కోర మీసం
నాకు వచ్చిందీ దోర వయసు
ఇద్దరి మనసూ ఒక్కటైతే
వెనక చింత లేని బ్రతుకే మనది
ఓ....పంచదార వంటి పోలీసెంకటస్వామి
నిన్ను నేనూ మరువ జాలరా –

కన్ను కన్నూ కలిసిందోయి
నిన్నూ నన్నూ కలిపిందోయి
ఈడనున్నా నే నేడనున్నా నీ
నీడనే నోయీ –

సందు లేదు మనకు
సంద మామ తోడు
ఓ వాలుకన్నులా మువ్వ లెంకటస్వామి
నిన్ను నేనూ మరువలేనురా" అనే పాట –

"రంగ మెళ్లొస్తానే నారాయణమ్మా
నీకు రంగు చీర తెస్తానే నారాయణమ్మ" అనే పాట
జానపదులలో ప్రాచుర్యం పొందిన శృంగార గేయాలు.
వీని ఛాయలలో ఆధునికులు వ్రాసిన

"గుత్తి వంకాయ కూరోయ్ బావా",
'అప్పన్నా తన్నామన్నా'
'మొక్క జొన్న తోటలో' వంటి ఎన్నో పాటలు నేడు పల్లె జనులలో నే కాకుండా నాగరికుల నాలుకల మీద కూడా నాట్య మాడుతున్నాయి.

హాస్యం పాటలు

హాస్యం శృంగార రసాన్నుంచి ఉద్భవించిన మరో రసం అన్నారు పెద్దలు. లౌక్తికులప్రకారం వికృత రూపం, వికార వేషం, వింత చేష్ట, విచిత్ర సంభాషణాదుల వలన కలిగేహాసమే హాస్యం. హాస్యం ఇట్టే ఆకర్షిస్తుంది. మానవహృదయానికి సంతోషాన్నీ, ఉల్లాసాన్నీ కలిగిస్తుంది. నవ్విస్తుంది, కవ్విస్తుంది. మనిషి ఆరోగ్యానికి నవ్వు మంచి టానిక్. నిజానికి నవ్వు మానవుడికి ఒక వరం. సృష్టిలో నవ్వగలిగేది మానవుడు మాత్రమే. జానపదులపాటలలో హాస్యానికున్న స్థానం అసమానం. ఎవ్వరైనా అమాయకుడిలా కనిపించేయువకుడు మంచి బట్టలు వేసుకొని షోగ్గాతయారై వెళుతుంటే కొంటెపిల్లలు హాస్యంగా ఇలా పాడుతూ వెంటపడతారు. –

'సోగ్గాడే బలే చిన్ని నాయుడే
సగం కాలమన్న తీరలేదు సోగ్గాడికి
కావి పంచె కట్టుకొని కాకినాడ వెళుతుంటే
కాకి పిల్ల తన్నింది సోగ్గాడిని
అహ, సోగ్గాడే బలే చిన్ని నాయుడే
సగం కాలమన్న తీరలేదు సోగ్గాడికి' –

గోదావరి పుష్కరాల కెళ్లిన ఒక పిల్ల తన వింత అనుభవాలను పెత్తల్లికి యిలా చెబుతోంది –

"గోదావరి పుష్కరాల వింతలు
దొడ్డమ్మా గోదావరి పుష్కరాల వింతలు
గోదావరిపుష్కరాలు చూదామని పోతుంటే
కొత్తనీటికుదుపులకు కోకచెంగుబురదలకు
కొప్పులోన కొత్త సవరం
కొట్టుకుపోయిందోలమ్మ" –

ఇది పెదవులు కదలకుండా మనసును నవ్విస్తుంది. ఇలాటిదే మరోపాట –

"అప్పన్న కొండకి
ఎప్పుడెల్లిన గాని
చెప్పుకుంటే
చెడ్డ సిగ్గోలప్పమ్మ' అనేది –

ఇక తెలుగువారి హాస్య నాయకీ నాయకులైన చిట్టమ్మ – కొయ్యోడు సంవాద రూపకమైన పాటలో హాస్యం గుబాళిస్తుంది కొంచెం మోటుగా –

"చీటికి మాటికి చిట్టమ్మంటే
చీపురుదెబ్బలు తింటవురో రయ్యో కొయ్యోడ –
చిన్నోళ్ళుంటరు పెద్దోళ్ళుంటరు
కాపులుంటరు, కరణాలుంటరు
నను చిట్టమ్మాఅని పిలువకురో రయ్యో కొయ్యోడ
నే కుందుం నాయుడు కూతుర్నిరోరయ్యో కొయ్యోడ' –
'అబ్బా అబ్బా ఆలాగైతే
కొయ్యోడంటూ కూశావంటే

కొరడా దెబ్బలు తింటావే లమ్మీ చిట్టమ్మీ
నువు కొరడా దెబ్బలు తింటావే లమ్మీ చిట్టమ్మీ.
మళ్ళీగాని మాటలాడితే
మడమ తాపులు తింటావే లమ్మీ చిట్టమ్మీ
నే మద్దప్పయ్యా మనవడినే లమ్మీ చిట్టమ్మీ" –

ఇటువంటిదే భార్యాభర్తలు పోట్లాడుకొని తడికెని అడ్డం పెట్టుకొని మాట్లాడుకునే 'తడికో తడికో' అనేపాట. 'ఒకరికి చేతులు ఇచ్చి, ఒకరికి కాళ్లు ఇచ్చి నేనొస్తినోయ్ మావ' వంటి పాటలలో చమత్కారం జానపదుల హృదయాల్ని గిలిగింతలు పెట్టి చక్కని హాస్యాన్నందిస్తాయి.

* "మనిషిలోని నరాల బిగింపును సడలించి ఒక విధమైన హాయిని కలిగిస్తుంది హాస్యం".

తత్త్వాలు

తత్ అనగా అది. అది అనేది పరమాత్మ
త్వం అనగా నీవు–నీవు అనేది జీవాత్మ.
ఈ జీవాత్మ పరమాత్మల విచారణే తత్త్వం అని చెప్పుకోవచ్చు.

భగవద్గీతలో "పార్థాయ ప్రతి బోధితాం.... నారాయణేన స్వయం" అనే పదాల అంతరార్థాన్ని మథిస్తే గీతకూడా తత్త్వమేఅనిపిస్తుంది. "పార్థ" అంటే పృధివికుమారుడు-పృధివి అంటే భూమి-భూమి అంటే మట్టి-మట్టి అంటే దేహం. 'నారాయణా' అంటే నీరమునందు నివసించునది. ఇక్కడ నీరము అనగా శరీరంలో ప్రవహించు నీరు రక్తం. ఈ నీరమందు నివసించునది జీవుడు. జీవుడనగా ఆత్మ. ఇలా అన్వయించి ఆలోచించినప్పుడు ఆత్మ – దేహముల చింతనయే 'గీత' అని బోధపడుతుంది.

ఈ దేశంలో బైరాగులు, సన్యాసులు, తత్త్వ బోధకులు, కాషాయ వస్త్రాలు కట్టి, జోలి చంకనబెట్టి, ఆనబకాయబుర్ర తంబుర మీటుతూ వీధుల

---

* సంజీవ దేవ్
చలం సాహిత్యావలోకం పు. 16

వెంట తిరుగుతూ –

"తియ్యాని మామిడీ పండూ"
తినబోతే దొరుకాదూ తీపూలా మెండూ
పండుకు వృక్షము పరులెవ్వరెరుగారూ
నరులకూ యీ పండూ వశముగాకుండూ" అని–,

"చూడచక్కని చిన్నది
ఆమేడ గదిలోనున్నది
ఈడా పింగళలమధ్య
ఆడు కొంటూ ఉన్నది" అని–,

"చందమామా చందమామా చందమామా దీని
సందు తెలిపే జ్ఞానులెవరే చందమామా
కాయమానే పుట్టాలోనా చందామామా....
పాముత్తైదూ మెలగూచుండె చందమామా
తొమ్మిదీ వాకిళ్ళూ మూసీ చందమామా....
పామును బెమ్మదిగా పట్టావలెరా చందమామ" అని–,

"ఈ జన్మమిక దుర్లాభమురా
సాజన్మా సాకారా సద్గురుని గనరా
ఈ జన్మమిక దుర్లాభమురా
పంచాక్షరీమంత్రిం పఠనా చెయ్యన్నా
పఠనాచేసితె యముడు పారిపోనన్నా
పారిపోతే అంబ ఫల మిచ్చురన్నా
ఫలమునందినవాడు పరమగురుడన్న
ఈ జన్మామిక దుర్లాభమురా –

మూడారు వాకిళ్ళ మూయావలెనన్నా
ముక్తివాకిట నిలిచి తలుపూతియన్నా
తలుపూ తీసితె అంబ తేజ మిచ్చన్నా
తేజామందినవాడూ తాగురుడోయన్నా
ఈ జన్మమికా దుర్లాభమురా –
ఆరూ పదులా మీద అంబవుందన్నా
అంబాతో దుర్గాంబ ఆట్లాడురన్నా

ఆ ఆటలో మంచి అర్థముందన్నా
అర్థమెరిగినవాడు హరిగురుడోయన్నా
ఈ జన్మామికా దుర్లాభమురా –

నాశికములో దృష్టి నడిపించుమన్నా
నడిపించిమరి నీవు నమ్మియుండన్నా
నమ్మి నవరత్నముల పీఠామెక్కన్నా
పీఠామెక్కిన అంబ పిలుచూనోయన్నా
పిలిచినంతట నీవు నిలుచుండుమన్నా
నిలిచినంతవాడె నిజరుగుడోయన్నా
ఈ జన్మామికా దుర్లాభమురా" – అనీ,

"చిల్లర రాళ్లకు మ్రొక్కుచునుంటే
చిత్తము చెడునుర ఒరేఒరే
చిత్తములోనీ చిన్మయ జ్యోతిని
చూచుచుండుటా పరేసరే
నీళ్ళలొ మునిగి గొణుగుచునుంటే
నిలకడ చెడునుర ఒరే ఒరే
నీళ్లలొనుండే నిర్మలజ్యోతిని చూచుచుండుటా పరేసరే
భూములు అడవులు తిరుగుచునుంటే
బుద్ధులు చెడునుర ఒరే ఒరే
బుద్ధిలోయుండే పున్నమచంద్రుని
చూచుచుండుటా పరే సరే" – అనే తత్వం,

"ఓం నమశ్శివాయి సిద్ధమైనా షధవి
ఓంకారమేదిరా ఓరీ
ఒనరుగా త్రికూట భూమిమధ్యమందున్న
వాడెవ్వడో చూడరోరీ
ఆ ఆలుఎనిమిది అక్షరములకు మూల
హరుడెవ్వరో చూడరోరి
అకారమను చిలక హంసతో గూడుకొని
ఆడించు చున్నదీ ఒరీ" –
అంటూ జనులకు ముక్తి సాధనకై బోధచేస్తారు. ఈ చెప్పేవాళ్ళు

ఆ సాధన చేస్తున్నారా అంటే శ్రీ శ్రీ గారు చెప్పిన సమాధానమే దీని వర్తిస్తుంది. "రోడ్డు మీద ఫలానా ఊరికి దారి అని వ్రాయబడ్డ బోర్డు ఆ వూరికి దారి చూపిస్తుందే గాని ఆ వూరు వెళ్ళదుగా" అని–

పారమార్థిక గీతాలు

"మూణ్ణాళ్ళ ముచ్చటికి మురిసేవు తరిసేవు
ముందుగతి గానవే మనసా" అని –,

"ఇల్లు ఇల్లనియేవు ఇల్లు నాదనియేవు నీ ఇల్లు ఏదిరా ఓరీ
ఊరికి ఉత్తరాన సమాధిపురంలో కట్టె ఇల్లున్నదే చిలుకా –
కట్టెలే చుట్టాలు, కర్రిలే బంధువులు
కన్నవారెవ్వరే చిలుకా
నువ్వు కాలిపోయేదాక కావలుందురుగాని
వెంటనెవ్వరు రారు చిలుకా" అని –,

"వస్తావట్టిది పోతావట్టిది ఆశలెందుకంట
పోయేనాడు వెంబడిరాదు పూచికపుల్లైనా –
చేతిలో బెల్లం ఉన్నంత వరకే
చీమ బలగమంటా
చేతిలో బెల్లం చెల్లిందంటే ఎవరు రారు వెంట –
ప్రమిదలో నూనె ఉన్నంతవరకే
దీపమెలుగు నంట
ఆ ప్రమిదలో నూనె అయిపోగానే
దీపమారునంట –
పంచభూతముల తోలుబొమ్మతో ప్రపంచ మాయెనట
మట్టికుండయిది నమ్మరాదు, ఈ మర్మ మెరుగుమంట"

అని పాడుతుంటే విన్నవాళ్లు ఆ కాసేపూ వైరాగ్య భావాన్ని పొందుతారు (స్మశాన వైరాగ్యం). అలాగే–

"ఏమిజన్మము ఏమిజీవనము ఈ మాయకాయము" అంటూ దేహ స్వరూపాన్ని వర్ణిస్తుంటే దేహంమీద స్వల్పకాలమయినా విరక్తి పుడుతుంది.

'జీవులెనుబది నాల్గు లక్షలు
చావు పుట్టుక లిక్కడా
ఎవరుచేసిన పాపఖర్మములనుభవించే దక్కడ' అంటూ

జీవుని పాపపుణ్యాల ప్రకారం ఇహపరలోకాలలో పొందేకర్మలు చెబుతుంటే ఇక పాపాలు చేయరాదనిపిస్తుంది. (ప్రసూతి వైరాగ్యం)

'తకతై తకతై తోలుబొమ్మా దీని తమాష చూడకె మాయబొమ్మా' అంటూ దేహంయొక్క అశాశ్వతత్వాన్ని చెబుతుంటే తాత్కాలికంగానైనా దైవచింతన పొందవలసిందే ప్రతివారూను.

ఇక పోతులూరి వీర బ్రహ్మంగారి కాలజ్ఞానతత్వాలు జానపదులకు పెద్దబాలశిక్ష. వీని భావార్థలూ అంతరార్థాలూ నిత్య శోధనీయాలే.

"నందామయా గురుడ నందామయా
ఆనంద దేవికే నందామయా – ॥నం॥
తాడి చెట్టాకింద తాబేలుపుడుతుంది
దేశమంతా కరువు వచ్చేనయా – ॥నం॥
అత్తలకు పీటలు
కోడలకి మంచాలు
కొడుకు తల్లిని కట్టి కొడతాడయా – ॥నం॥
రాచూరి దగ్గర రాతి బసవన్నలు
రంకె వేసే కాలమొస్తుందయా
కుక్కతోకాపట్టి గోదావరీదితే
కోటిపల్లీకాడ తేలేనయా – ॥నం॥
వీరబ్రహ్మంగారు వీధమ్మటొస్తారు
వీధీధికిద్దరిని కంటారయా –
"హరిగోవిందగోవింద భజ గోవిందగోవింద" అనే తత్వం –

"చెప్పలేదంటనక పొయ్యేరు
నరులార గురుని చేరి మొక్కుకతు బ్రతుక నేర్చారు
చెప్పలేదంటనక పొయ్యేరు
తప్పదిదిగో గురుని వాక్యము

తప్పు త్రోవల పోపువారల
చప్పరించీ మ్రింగుశక్తులు
చెప్పలేదంటనక పొయ్యేరు –
అగలువిడిచి పొగలు దాటేరు
అదిగాక పట్టాపగలు చుక్కలు
చూసి భ్రమసేదు
భుగలు భుగలను మంటమింటను
పుట్టి ఏగిన పిమ్మటాను
దిగులు పడుచూ ప్రజలు చాలా
దిక్కులేనీ పక్షులవుదరు
చెప్పలేదంటనక పోయారూ –
ఆకసమ్ము ఎర్రనౌను
ఆరు మతములు ఒక్కటౌను
లోకమందలి జనులు అందరు
నీరు నిప్పున మునిగిపోదురు" –

అనే తత్వం భవిష్యద్దర్శనం చేయిస్తాయి.

వీర గేయాలు

ఆది మానవుడు మొదటమునిగింది వీరంలోనే. ఆహారంకోసం జంతువులను వేటాడ్డంలోనూ, తన మనుగడ కోసం ఇతరులతో పోరాడ్డం లోనూ వీరావేశంపొందవలసి వచ్చింది. ఆ ఆవేశమే వీరరసం.

* "వీర రసము దానవీరం, ధర్మవీరం, యుద్ధవీరం, దయా వీరం అని నాలుగు విధములు".

దాన వీరమునకు దధీచిని, ధర్మవీరమునకు శ్రీరాముని. యుద్ధ వీరమునకు ఖడ్గ తిక్కనను, దయావీరమునకు బుద్ధుని చెప్పుకొనవచ్చును. జానపదులకు సాహసమే వీరము. సాహసవంతులైన శూరులే వీరులు. సమాజంలో అటువంటి విక్రమసంపన్నులైన అసమాన్యులను వీరులుగా

* కావ్యాలంకార సంగ్రహము. పుట 430

చిత్రించి వీరరసాత్మకంగా పాడేపాటలు ఎంతో ఉద్రేక పూరితంగా ఉంటాయి యిలా –

"సై సై చెన్నాపారెడ్డీ, రెడ్డీః రెడ్డీ,
నీపేరే బంగారపు కడ్డీ –
చెన్నప రెడ్డీ పేరు చెప్పితే
పసి పిల్లలే పాలు త్రాగరు
విరోధులంతా విలవిలతన్నుకు
చెట్టు పుట్టలా చేరెదరండీ
సై సై చెన్నాపా రెడ్డీ"

ఈ రగడలలోని వాడి, వేడి పాడే వాడినీ, వినే వాడినీ కూడా పురొత్రిత లూగిస్తాయి. ఉద్యమాలకు ఊపునిస్తాయి. ఇంగ్లీషులోని Heroic Cauplets లాంటివి.

గేయ పురాణ గాధలు

ఇవిగాక ఎన్నో పురాణగాధలు కథాగీతికలుగా వచ్చాయి. వీనిలో రామాయణపరంగా లంకాయాగం, ఊర్మిళా దేవి నిద్ర, సీత వామనగుంట, సీతాదేవి వేవిళ్లు, కుశలవుల కుచ్ఛల చరిత్ర, పుత్రకామేష్ఠి, లక్ష్మణదేవరనవ్వు, లక్ష్మణమూర్ఛ, శివపరంగా గంగాగౌరీ సంవాదం ప్రసిద్ధి పొందాయి. ఊర్మిళాదేవి నిద్రలోని 'శ్రీరామ భూపాలుడు పట్టాభిషిక్తుడై కొలువుండగా' అనేది స్త్రీలు కాలక్షేపానికి తరుచుగా పాడుతుంటారు. త్రినాధ చరిత్రలోని 'హరిహరీ నారాయో ఆదినారాయ–కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడా' అనే పాట సంక్రాంతి పండుగనాడు ఆబోతుని బంతిపూల దండలతో అలంకరించి ఊరుత్రిప్పుతూ, పెద్ద బొంగురు చిప్ప తాళాలు వాయిస్తూ పాడుతూ కొందరు గ్రామాల్లో ఇంటింటికీతిరిగి వడ్లు వసూలు చేసుకుంటూంటారు ఇప్పటికీ. 'శ్రీరామా.... రామారా....మో రామా.... రామయ్యా, హరిరామా....రామారా....మయివోధ్యా రామా' అనేది కోల సంబరాల్లో వెంకన్నబాబుకధలో వినిపించే ప్రసిద్ధమైన వంతపాట. గౌరి కళ్యాణంలోని "ఘల్లు ఘల్లున పాద గజ్జెలందెలుమ్రోగ కలహంప నడకల కలికిఎక్కడికే, జడలోన గంగాను ధరియించుకొన్నట్టి జగమూలేలే సాంబా

శివుని సన్నిధికే' అనే పాట శ్రావ్యమైన గొంతుగల ప్రతి స్త్రీ పాడుతుంది పల్లెటూళ్లల్లో. ఈ పురాణ గాధల్లో తొలికథాగీతం రామకథ. వాల్మీకి తాను రచించి లవకుశులుచేత గానంచేయించినట్లు తెలుస్తోంది.

గేయ జానపదగాధలు

ఇవిగాక బొబ్బిలికథ, దేశింగురాజు కథ, కాటమరాజు కథ, కాంభోజరాజు కథ, ముగ్గురు మరాఠీల కథ, పల్నాటివీర కథ, యల్లమ్మ కథ, మల్లమ్మకథ, రావులమ్మ కథ, లక్ష్మమ్మ కథ, బాలనాగమ్మ కథ, గులేబకావళికథ, కన్యక, బాలరాజు, ధర్మాంగద, సారంగధర మొదలైనవి జంగాలు, మాలదాసరులు, పిచ్చుగగుంటులు, పంబలవాళ్లు, ఒగ్గులు, గొల్లలు పేటలో పాడుతూ భిక్షాటన చేస్తుంటారు. మాలదాసరులు 'విప్రనారాయణ' బాగా పాడతారు. జంగాలు తంబుర, ఢక్కీలతో 'సిరియాళ కథ' చక్కగా చెబుతారు. ఒగ్గులు ఢమరుకం వాయిస్తూ 'మల్లన్న కథ' వీరోచితంగా చెబుతారు. ఈ వీరగాధలు వినేవారికి సంతోషాన్ని, ఉద్రేకాన్ని కలిగించి కార్యోన్ముఖుల్ని చేస్తాయి. ఈ గేయ గాధలు కథా ప్రధానములు-సాహిత్యం ఆనుషంగికమే. గానం వెంబడించి ఉంటుంది. వీనిలో వీరగాధలు, అద్భుత గాధలు, చారిత్రకగాధలు ఎక్కువ. ఒక రాజు గూర్చియో, పేరంటాలు గూర్చియో, అద్భుతకార్యములగూర్చియో, సంపూర్ణకథనము ఉండును. రాజుకథకు కాంభోజ రాజుకథ, వీరగాధకు బాలనాగమ్మకథ, అద్భుతగాధలకు శిరియాళకథ, ధర్మాంగద నిదర్శనాలు.

గ్రీకుభాషలో 'హోమరు' వ్రాసిన 'ఒడిస్సీ' 'ఇలియడ్' కథలు యిలాంటి వీరగాథలే.

వీరగాథల్లో నాయకుడు ఒకకార్యాన్ని సాధించడానికి కంకణం కట్టుకుంటాడు. ఎన్ని ఒడిదుడుకులువచ్చినా అన్నిటినీఅధిగమించి చివరకు విజయం పొందుతాడు. (కాంభోజరాజుకథ) నాయకుడు తన మాట నిలుపుకొనుటకై పరీక్షలన్నిటిలోనూ నెగ్గి చివరకు ప్రశంసాపాత్రుడౌతాడు (మాంధాత). ప్రతినాయకుని స్పర్ధ, పగ తీర్చుకొనుటకై పలు కష్టాలకోర్చి చివరకు విజయం పొందుతాడు (పల్నాటివీర చరిత్ర).

నాయకుడు తాను ప్రేమించిన వనితను పొందుటకు గాను ఎన్నో శ్రమల కోర్చి ప్రతిపక్షశక్తుల వశపరచుకొని లక్ష్యాన్ని సాధిస్తాడు కొన్నియితర కథల్లో.

* "సంస్కృతీపథమున పయనించునాదిమమానవునియొక్కభావ ప్రకటన (Expression) కథాత్మకమును కల్పనాపాటవముకలదియునై, వచనరూపమునై, పద్యరూపమును పొందియుండవచ్చును. ఈ నాలుగు లక్షణములచేభాసించునాదిమానవుని కళాసృష్టియే కథారమ్యమును, కల్పనాపటిష్టమును, గాన ద్వితీయమును, లయాన్వితమునునైన జానపద గేయ గాథా స్వరూపమువలన ప్రతిఫలించుచున్నది."

** "పురాణగాథలు మానవుడనుభవించుటకువీలులేనివిషయములను గూర్చి యాతడు కల్పనాత్మకముగా వివరించుకొనిన యూహల సమాహార స్వరూపమని చెప్పవచ్చును".

*** "పురాణగాథలయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము ఇతర కథలవలె కేవలము వినువారికి ఔత్సుక్యము కలిగించుట మాత్రమే కాదు. అట్లే కేవలము చారిత్రక సత్యము తెలియుచేయుటయును వాని గమ్యము కాదు. కాగా అవి ఒక జాతికిసంబంధించిన జీవనవిధానముయొక్క మౌలిక రూపమును, దానియందలి యాచారములయొక్క ప్రాథమిక స్వరూపమును సంతరించుకొని, ఒకానొక ప్రాక్తన సత్యమును (Primitive reality) వివరణాత్మకముగా తెలుపు సిద్ధాంతము. (Statement)".

---

* 'తెలుగు జానపద గేయగాథలు, పు. 3 డా॥ నాయని కృష్ణకుమారి.

** Kluck Holn C - Myths and Rituals - A general Theory Harwarg - Theological Review- 35 pp 45-79 తెలుగు జానపద గేయగాథలు (డా॥ నాయని కృష్ణకుమారి) పు.10 నుండి గ్రహింపబడినది

*** MADINOWSKI - Myth in Primitive Phychology ("తెలుగు జానపద గేయగాథలు" పు. 10 నుండి గ్రహింపబడినది).

* 'కథా గేయాలు యీక్రింది పది లక్షణములు కలిగియుండును.

1. గేయ రూపంలో ఉంటుంది.
2. అజ్ఞాత రూపంలో ఉంటుంది.
3. గాయక భిక్షువుల ఆశుకవితగా జీవిస్తుంది.
4. వాగ్రూపమైన ప్రచారం కలిగివుంటుంది.
5. కవిత్వం వస్తునిష్ఠం (objective poetry)
6. భాష, భావం సరళంగా ఉంటాయి. కొన్ని పదాలు, వర్ణనలు పునరుక్త మౌతుంటాయి.
7. ఒక కవి కర్తృత్వం కావు. ప్రజల్లో సహజంగా జనిస్తాయి.
8. వివిధ ప్రాంతాలలో వివిధ విధాలుగా కనిపించినా వీని అన్నిటికీ ఏకసూత్రత ఉంటుంది.
9. నీతి వాచ్యంగాచెప్పక భంగ్యంతరంగా చెబుతుంది. విధి బలీయమన్న నీతిని చెబుతుంది.
10. ప్రతి జీవికీ చివర ఓటమి ఉన్నదనే విషాద విషయాన్ని ప్రతిధ్వనిస్తుంటాయి".

జానపద వచనకథలు

ఇవి పూర్తిగా కట్టుకథలు. వీనిలోని సన్నివేశాలు భూలోకానికే కాకుండా స్వర్గలోకం, పాతాళ లోకాలలోకి కూడా పాకిఉంటాయి. వీనిలో రాజకుమారులు, రాజకుమార్తెలు, వీరులు, మాంత్రికులు, రాక్షసులు, పిశాచాలు, పోరాటాలు, సాహసకృత్యాలు, మంత్రతంత్రాలు మొదలగునవి కలిగిఉంటాయి. వినోదం ప్రధానం. అద్భుత, వీర, శృంగార రసాలు వీన్నిలో ఎక్కువగా చోటు చేసుకుంటాయి. దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ, వీరుడైన కథానాయుకుడిగెలుపు ధ్యేయంగా ముగుస్తాయి. సాధారణంగా 'అనగనగా' అని మొదలు పెట్టబడి 'కథకంచికి వెళ్ళింది, మనం యింటికి వెళదాం'తో ముగుస్తాయి, పరమానందయ్యశిష్యుల కథలు, తెనాలి రామకృష్ణుడు కథలు, కాశీ మజిలీ కథలు, భట్టివిక్రమార్క కథలు పేదరాశి పెద్దమ్మ కథలు, గులేబకావళి కథలు, మదనకామరాజు కథలు,

* డా॥ తంగిరాల సుబ్బారావు 1975 24 : 26

సహస్రశిరచ్ఛేద అపూర్వచింతామణి కథలు ఈ కోవలోవే. నిజానికి జానపద సాహిత్యంలో ముద్రణాయోగం పొందినవానిలో అధికభాగం యీ వచన కథలే.

పిల్లలు వృద్ధులదగ్గరచేరి ఊకొడుతూ యీకథలు చెప్పించుకుని వినోదిస్తుంటారు. వర్షాకాలంలో విద్యాగంధంలేనివయోజనులుకూడా అరుగులమీదకూర్చుని ఒకరుకథచెబుతుంటే ఒకరుఊకొడుతూ ఆనందాశ్చర్యాలతో రోజులతరబడి వింటుంటారు. చెప్పేవారి నేర్పుమీద ఆధారపడి వుంటుంది ఈ కథల ఆకర్షణ.

పొట్టి కథలు

వచనంలోచిన్న పిల్లలకుచెప్పే 'కాకి-నక్క' లాంటి కథలు తెలుగు జానపదవాఙ్మయంలో ప్రత్యేకతగన్నవి. వీనిలో ఎన్నో నీతులు ఉంటాయి. పొగడ్తలకు పొంగిపోరాదనే నీతి 'కాకి-నక్క' కథలోను, బలవంతులు బలహీనులనెలా కబళిస్తారో అనేది 'తోడేలు - మేకపిల్ల' కథలోను, ఊరకే అపకారంచేస్తే కలిగే అనర్థాలు "రాజు-ఏడుగురు కొడుకులు" కథలోను ఇమిడ్చి చిట్టిపొట్టి పావల మనస్సులకు హత్తుకొనేలా చెబితే, వారు విజ్ఞులుగా తయారుకావచ్చుననే వీని అంతరార్థం. అలాంటివే "బాతు-బంగారు గుడ్డు", 'కట్టెలమ్మేవాడు-గొడ్డలి' కథలు కూడా. మార్గకవిత్వంలో బంధకవిత్వం, చిత్ర కవిత్వంలాంటిదే పొడుపు కథల ప్రక్రియ. వీనిని సంస్కృతంలో ప్రహేళికలంటారు. ఇవి చమత్కారానికి ఆటపట్టులు. బుద్ధికి పదును పెడతాయి. మనసుని వికసింపజేస్తాయి. వినోదాన్నీ, విజ్ఞానాన్నీ అందిస్తాయి.

"గోడమీదబొమ్మ గొలుసులబొమ్మ
వచ్చిపోయేవారికి వడ్డించు బొమ్మ' (తేలు)
'దిబదిబమన్నాయి రెండు, దిబ్బెక్కి చూసినవి రెండు,
ఆలకించినవి రెండు, అంది పుచ్చుకున్నాయి రెండు'.
(కాళ్లు, కళ్లు, చెవులు, చేతులు)
చిటారుకొమ్మన మిఠాయి పొట్లం (తేనెపట్టు)
పచ్చనిచెట్టుమీద పిచ్చుక సమర్తాడింది (పండు మిరపకాయ)

ముగ్గురుదొరలకు ఒకటే టోపీ (తాటిపండు)
గుడినిండా ముత్యాలు, గుడికి తాళం (దానిమ్మపండు)
అడవిలో అక్కమ్మ తల విరబోసుకుంది (ఈతచెట్టు)
అడవిలో అంబోతు రంకేసింది (గొడ్డలి)
అమారాదేశంనుంచి కోమారావళ్లొస్తే కొనేవాళ్ళేగాని
తినేవాళ్ళులేరు (వగడాలు)
అంబారిమీద కుంబారి
కుంబారిమీద కుడితిగోలెం
కుడితి గోలెంమీద బూర
బూరమీద డబ్బా
డబ్బామీద పీచు
పీచులో ముత్యాలు (పీలు)
దేవుడిగుడితలుపులు వేసేవారేగాని తీసేవారులేరు (వెల్ల)
అడవిలో పుట్టింది, అడవిలో పెరిగింది,
మాయింటికొచ్చింది, తైతక్కలాడింది (చల్లకవ్వం)
పనసపండుతెచ్చి పళ్ళెంలో పెడితే
తినలేని బ్రాహ్మడు దిక్కులు చూసేడట (పుస్తకం)

ఈ పొడుపు కథలలో ఒక విచిత్రము కూడా ఉంది. ఒకరు కథ పొడుస్తారు. రెండవ వారు అది విప్పాలి. విప్పలేకుంటే ప్రతిగా వారొక కథ పొడవాలి, అది మొదటివారు విప్పాలి. అది అతను చెప్పలేకుంటే ఇరువురూ ఎవరికథ వారు విప్పి చెప్పాలి. ఎదుటివారు విప్పలేని కథలు ఎవరెన్ని పొడిస్తే వారుమేటిగా లెక్క. ఆలోచనాశక్తిని రేకెత్తించే విజ్ఞానపు ఆట – మెదడుకు నిండా మేత.

"Riddles are questions that are framed with the purpose of confusing or testing the wits of those who do not know the answers.
(Roger D. Abrahams, Alan Dunder, Folk lore and Folk life.Richard M. Dorsen) (ED P. 130)

(ఆంధ్ర జానపద విజ్ఞానం పు. 215)

సామెతలు

జీవితాన్ని వడకట్టిన అనుభవాలు సామెతలు. జానపదులకు సూక్ష్మంగా పాఠాలు నేర్పుతాయి. అల్పాక్షరాలలో అనల్పార్థ రచనయిది. ఆలోచిస్తే యిదే మినీకవిత. శ్రోతల్ని యిట్టే ఆకట్టుకుంటాయి. ఇవి మన నీతులు, ఆచారాలు, వ్యక్తులు, వృత్తులు, సంసారం, వైద్యం, విద్య, కళలు, మతం, ఆటలు, నమ్మకాలు, కులం, ఆహారం, వ్యవహారం, వాతావరణం, పరిపాలన, వినోదాలపై సంక్షిప్తంగా పలుకబడ్డ ఉక్తులు, జాతీయాలు, నానుడులు, జనశ్రుతులు వీనిలో కోకొల్లలు, సందేశాలు చాలా సూటిగా అందిస్తాయి హృదయానికి హత్తుకొనేలాగ. ప్రసన్నత దీనికి ప్రాణం. ఎదుటివారి అభిప్రాయాన్ని సమర్థించడానికిగాని, ఖండించడానికిగాని సామెతలు ఆటంబాంబుల్లా పనిచేస్తాయి. ధ్వని ప్రధానం-ఉపమాలంకారంతోనో, రూపకాలంకారంతోనో, అర్థాంతర న్యాసాలంకారంతోనో స్వభావోక్తులతోనో చెప్పబడి సులభగ్రాహ్యంగా ఉంటాయి. సామెతనే సామ్యం అంటారు. మనవాళ్లు మాటాడేటప్పుడు ఊతగా సామ్యం చెప్పినట్టు అంటుంటారు-సామెత చెప్పినట్టు అనిదానర్థం.

* "Proverbs are short and witty traditional expression that arise as part of every day discourse as well as in the more highly structured situations of Education and Judicial proceedings - Roger (D. Abrahams Folk Lore and Folk Life Richard M. Dorsen (ED) P. 119.)

"A proverb is a remnant from old philosophy preserves amidst countless destructions by reason of its brevity and fitness for use.

— ARITOSTLE

"Short sentences drawn from Long Experiences"

— Cervantas

---

* డా. ఆర్.వి.యస్. సుందరంగారి "ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం" పుట-198 నుండి గ్రహించబడినవి.

వేదాలు మహర్షులయొక్క జ్ఞానసముదాయాలైతే సామెతల్ని సామాన్య జనులయొక్క అనుభవ సారాలుగా పేర్కొనవచ్చు.

—కాలెపు వీరభద్రుడు

* నిత్యజీవితంలో సామెతల ఆమెతలు వడ్డించనివాడూ, తిననివాడూ ఉండడు. వక్తవ్యవిషయావబోధకు సులభసాధనం సామెత-విషయాన్ని నిశితంగా సూటిగా స్పష్టంగా సామ్యరూపంలో వ్యక్తం చెయ్యడానికి ప్రతిఒక్కరికి ఉపకరించేదే సామెత. ఈ సాధనసంపత్తి ఎవరిలో ఎక్కువవుంటే వాడు మాటకారి. సామెత ప్రసంగానికి ప్రాణం. అంతేకాదు, ఏ రచనకైనా జనజీవాల్ని ప్రసాదించేవాటిలో సామెతలు ప్రధానమైనవి."

— ఆచార్య మద్దూరి సుబ్బారెడ్డి

** "సామాజికమైన తరతరాల అనుభవాన్ని ఇముడ్చుకుని సామ్యత, ప్రభావోత్పాదకత, ధ్వని ప్రాధాన్యత, ప్రజా ప్రాచుర్యం, శ్రావ్యత కలిగి సంభాషణాయోగ్యమైన సంక్షిప్తవాక్యం తెలుగు సామెత."

ఈ సామెతలు ఒకో ప్రాంతంలో ఒకోలాగ ఉన్నాయి. గోదావరి సీమలో జానపదుల సామెతలు ఈ క్రిందరీతి పదునుగా ఉంటాయి.

అరచేకుక్క కరవదు
అర్ధరాత్రికాడ అంకమ్మశివాలని
అప్పుబోతె అడివి, కొనబోతె కొరివి అన్నట్లు
అమ్మ పెట్టాపెట్టదు, అడుక్కుతినానివ్వదు
అత్త సొమ్ము అల్లుడుధారబోసినట్టు
అన్నీ ఉన్నాయి, ఐదోతనమే లోటు
అడ్డాల్లోబిడ్డలు గాని, గెడ్డాలొచ్చేక బిడ్డలా ?
అంగట్లో అన్నీ ఉన్నా, అల్లుడినోట్లోశని అన్నట్లు
అంతా శ్రీవైష్ణవులేఅయితే బుట్టెడు రొయ్యిలూ ఏమయినట్టు ?
అందితేజుట్టు, అందకపోతే కాళ్ళు

* (డా॥ పి. నరసింహారెడ్డిగారి 'తెలుగు సామెతలు, జనజీవనం' గ్రంథంలోని ఆప్తవచనం. పు. 1. నుండి గ్రహింపబడినది)
** డా॥ పి. నరసింహారెడ్డి (తెలుగు సామెతలు జన జీవనం నుండి)

అంబలి తాగేవాడికి మీసాలెత్తేవాడొకడు
అప్పి పెళ్ళి బుప్పి చావు కొచ్చింది
అడగందే అమ్మైనా పెట్టదు.
అడుసు త్రొక్కనేల కాలుకడుగనేల
అత్తచచ్చినఆరుమాసాలకి అల్లుడు పరామర్శకొచ్చినట్టు
అడిగేవాడికి చెప్పేవాడు లోకువ
అంత్య నిష్ఠూరంకన్నా ఆదినిష్ఠూరం మేలు
అచ్చమ్మపెళ్ళిలో బుచ్చమ్మశోభనాలని
అలివోణ్ణి బలివోడు కొడితే బలివోణ్ణి బెమ్మదేవుడు కొట్టాడట
అసలే కోతి, అందులోకల్లుతాగింది, ఆపైన తేలుకుట్టింది
అయ్యొచ్చేదాకా అమావాస్య ఆగుతుందా?
అరచేతి బెల్లం చిరుచేదు
అన్నీ తెలిసినోడికి అమావాస్య మరణం, ఏమీఎరగనోడికి ఏకాదశి మరణం
అకావిడి పెళ్ళికొడుకు తోడగుడ్డదాన్ని తీసుకుపోయేడట
అణాకాణీపెళ్ళికి అర్ధరూపాయి బాజాసంచా
అదిగోపులంటే ఇదిగో తోకన్నట్టు
అదృష్టవంతుణ్ణి పాడుచేసేవాడూలేడు, దురదృష్టవంతుణ్ణి బాగుచేసేవాడూ లేడు
అమ్మవారి మొక్కూ తీరుతుంది, ఆసాదోడిబాకీ తీరుతుంది
అయ్యవారిని చెయబోతే కోతైనట్టు
అయ్యవార్లంగారు ఏచేస్తున్నారంటే ఒలకబోసుకుని ఎత్తిపోసుకుంటున్నారన్నారట
అబద్ధపుపెళ్ళికి ముడ్డీ వాయింపులాగ
అమ్మని తిడతావేరా లంజకొడకా అన్నాట్ట
అయ్యకి రెండోపెళ్ళనిసంబరమేగాని తనికి సవతితల్లివస్తుందనేది తెలీదు
అరచేతిలో తేనెబోసి మోచేతిదాకా నాకించినట్టు
అడివిపంది చేను మేసిపోతే ఊరపందిచెవులు కోసినట్టు
అతనికంటె ఘనుడు ఆచంటమల్లన్న
అతిరహస్యం బట్టబయలు
అతి వినయం ధూర్తలక్షణం

అన్నం ఉడికిందో లేదో మెతుకుపట్టిచూస్తే చాలు
అనుమానం పెనుభూతం
అప్పుచేసి పప్పుకూడు
అప్పులున్నవాడివెంట చెప్పులున్నవాడివెంట పోగూడదు
అక్కాచెల్లెళ్ళకన్నంపెట్టి లెక్కవ్రాసుకున్నట్టు
అందానికినేను రాగానికిమాఅప్ప అందట

ఆడాళ్ళ సావాసంచేస్తే వాడుపీరవుతాడు
ఆడాళ్ళు సావాసంచేసి మూలనున్న ముసలమ్మను పొడిచాడట
ఆలికి అన్నం పెట్టడం ఊరికి ఉపకారం
ఆలూలేదూ చూలూలేదూ కొడుకుపేరు సోమలింగం
ఆవుచేలో మేస్తే దూడ గట్టున మేస్తుందా ?
ఆయనేఉంటే మంగలెందుకూ అని
ఆవులిస్తే పేగులు లెక్కపెట్టేరకం
ఆడది తిరిగి చెడుతుంది మగవాడు తిరక్కచెడతాడు
ఆకలి రుచి ఎరగదు, నిద్ర సుఖమెరగదు
ఆఊరికి ఈఊరెంతో ఈఊరికి ఆఊరూ అంతే
ఆదిలోనే హంసపాదు
ఆ అంటే అపరాధం, ఊ అంటే ఉపరాధం (ఉపద్రవం)
ఆకులునాకేవాడింటికి మూతులునాకేవాడొచ్చాడట
ఆడబోయినతీర్థం ఎదురైనట్టు
ఆతాను లోదే ఈముక్క కూడా
ఆడలేక మద్దెల ఓడన్నట్టు

ఇంటిగుట్టు లంకకుచేటు
ఇంటికిపేర్జాసి పొరుక్కి శివాలక్ష్మి
ఇంటిదొంగని ఈశ్వరుడుకూడా పట్టలేడు
ఇల్లలగ్గానే పండగవుతుందా ?
ఇల్లు ఇరకాటం, ఆలి మర్కటం
ఇంతలావున్నావు తేలు మంత్రించరాదా అని
ఇంటివాడు గొడ్డుగేదంటే పొరుగువాడు పాడిగేదంటాడా ?
ఇంటిపేరుకస్తూరివారు, ఇల్లంతాగబ్బిలాల కంపు

ఇల్లు కట్టిచూడు, పెళ్ళిచేసి చూడు
ఇంటికోపుష్పమయితే ఈశ్వరునికోమాల
ఇంటిమీదరాయివేసి వీపొగ్గినట్టు
ఇంట్లోఈగలమోత బైట పల్లకీలమోత
ఇంటిలోవాడు 'ఇలో' అంటే, పొరుగువాడు 'పొలో' మంటాడు
ఇంతబతుకూబతికి ఇంటెనకాల పడిచచ్చినట్టు
ఇద్దరిపెళ్ళాలమొగుడు ఇరుకున బడి చచ్చాడట
ఇన్నికంతిలుకొసేనుగాని నాకంతంతనొప్పి ఎరగనన్నాడట
ఇనపగుగ్గిళ్ళుగాని అనపగుగ్గిళ్ళుకావు
ఇల్లుకాలుతుంటే నుయ్యిత్రవ్వడంప్రారంభించినట్టు
ఇల్లుదాటినఆడది లోకానికిలోకువ
ఇసకతక్కెడ, పేడతక్కెడ
ఇంతోటిసుఖానికి వీశెబులంపసుపా అని
ఈమాత్రంసంబడానికేనా ఇంతఆర్భాటం
ఈనగాచి నక్కలపాలు చేసినట్టు
ఉట్టికెగరలేనమ్మ స్వర్గానికెగిరిందట
ఉన్నమాటంటే ఉలుకెక్కువ
ఉభయభ్రష్టత్వం ఉపరి సన్యాసత్వం
ఉయ్యాలలోపిల్లనెట్టుకుని ఊరంతావెతికినట్టు
ఉండేదిగట్టి, పోయిందిపొల్లు
ఉన్నది మనిషికిపుష్టి, తిన్నది పశువుకుపుష్టి
ఊరుమ్మడిగొర్రె పుచ్చిచచ్చిందని
ఉల్లి మల్లివుతుందా ?

ఊరుకున్నంతఉత్తమం బోడిగుండంతసుఖమూ లేదు
ఊరందరిదీఒక దారి, ఉలిపి కట్టెదొక దారి
ఊళ్ళో పెళ్ళైతే కుక్కలకి అడావిడి
ఊహ ఊళ్ళేలుతుంటే కర్మ గాడిదలుకాస్తోందని
ఊరందరికీనేనులోకువ నాకు నంబినాంచారయ్యలోకువన్నట్టు
ఎంతచెట్టుకంతగాలి
ఎక్కడైనాబావగాని వంగతోటదగ్గర బావకాదన్నాడట

ఎగరలేక ద్రాక్షపళ్ళు పుల్లగాలేదన్నట్టు
ఎద్దుపుండు కాకికి ముద్దా ;
ఎడపోయినా ఎరుపు చేటు
ఎలకలమీదకోపంతో ఇల్లుతగలెట్టుకున్నట్టు
ఎవడికిపుట్టినబిడ్డరా వెక్కివెక్కిఏడుస్తావని
ఎవళ్ళుతీసుకున్న గోతిలో వాళ్ళేపడతారు
ఎక్కడవేసినగొంగళి అక్కడే
ఎవరికింపు వారికింపు
ఎవళ్ళపిచ్చి వాళ్ళకానందం
ఏపుట్టలో ఏపాముందో
ఏరుదాటి తెప్ప తగలేసే రకం
ఏచెట్టూలేనిచోట ఆముదంచెట్టే మహావృక్షం అన్నట్టు
ఏమొగుడూలేకుంటే అప్పమొగుడే దిక్కని
ఏరుదాటేదాకా ఏరుమల్లయ్య ఏరుదాటాక బోడిమల్లయ్య
హేమాహేమీలు యేట్లోకొట్టుకుపోతుంటే నక్క పాటిరేవడిగిందట
ఏరా మైత్రేనేం పళ్ళూడగొట్టుకోడానికి ?
ఏకైవచ్చి మేకై తగులుకున్నట్టు
ఏకర్రకునిప్పంటే ఆకర్రే కాలుతుంది
ఏడుమనువులెళ్ళినా యేకులొడకటం తప్పలేదట
ఏడ్చేదానికిమొగుడొస్తే ఏకులొడికేదానికీ మొగుడొస్తాడని
ఏనుగునుచూసి కుక్కలుమొరిగినట్టు
ఏనుగు బ్రతికినావెయ్యే, చచ్చినావెయ్యే
ఏబ్రాసికి పనెక్కువ లోభికి ఖర్చెక్కువ
ఏగూటిచిలక ఆగూటిపలుకే పలుకుతుంది

ఒకనాడా దొరికింది, ఇక మూడునాడాలూ గుర్రం దొరకడమే తరువాయి
అన్నాడట.
ఒకపెద్దపేనిచంపితేగాని వైద్యుడుకాడు
ఒకఊరికాపు ఇంకోఊరికి మాల.
ఒకదెబ్బకి రెండుపిట్టలు
ఓడలు బళ్ళవుతాయి, బళ్ళు ఓడలౌతాయి
ఓడినోడు వీధిలోఏడిస్తే, నెగ్గినోడు ఇంట్లోఏడ్చాడట

ఓపలేకున్నవని సద్దుహాన్ని పెళ్ళిచేసుకుంటే నెలకి ముప్పయికుండలు పగలగొట్టిందట.
కుంచెదొడ్లు కాశికిపోతే తూముదొడ్లు దూడలుతినేశాయుట.
కుక్కమొరిగితే జంగంవరపతి పోతుందా ?
కడవంతగుమ్మడికాయ కత్తిపీటకు లోకువ
కడుపులోలేనిది కావలించుకుంటే వస్తుందా ?
కర్రలేనివాణ్ణి గొర్రెకరచిందన్నట్టు
కలిపోసిపెట్టినా ఉట్టివంకే చూసినట్టు
కలివొచ్చే వేళకి నడివొచ్చే ఓడ్డుపడతాడని
కాకిపిల్ల కాకికి ముద్దు
కాకిముక్కుకు దొండపండులాగ
కాకుల్నికొట్టి గెద్దలకేసినట్టు
కాలుజారితే తీసుకోగలంగానీ, నోరుజారితే తీసుకోలేం
కాలుపట్టుకుతోసేస్తే చూరుపట్టుకు వేళ్ళాడుతున్నట్టు
కాశీకెళ్ళి గాడిదగుడ్డు తెచ్చినట్టు
కుక్కకాటుకు చెప్పుదెబ్బ
కుక్క తోకట్టుకుని గోదారీదినట్టు
కూలికొచ్చి పాలికి మాట్లాడినట్టు
కూసేగాడిదొచ్చి మేసేగాడిదని చెరిపిందట
కాలికేస్తే మెడకీ, మెడకేస్తే కాలికీ
కొండకి వెంట్రుక్కి ముడేయడం
కొత్తబిచ్చగాడు పొద్దెరగడన్నట్టు
కొత్తవింత, పాతరోత
కొబ్బరిచెట్టెందుకెక్కావంటే దూడ గడ్డికోసమన్నాడట
కొరివితో తలగోక్కున్నట్టు
కోడలికి బుద్ధిచెప్పి అత్తరంకోయిందట
కావమ్మ మొగుడంటే కాబోసనుకున్నాను - కాకపోతే నా కర్మ, బుర్ర ఇలాపారెయ్యండి పోతానన్నాడట
కోతికి కొబ్బరికాయదొరికినట్టు

కూచోడానికిచోటిస్తే తొంగోడానికి చోటిమ్మన్నాడట
కూడారావొదంటే ఎత్తుకోమని ఏడ్చిందట

కుక్కపని గాడిదచేసినట్టు
కాకైకలకాలం బతికేకంటే హంసై ఆరుమాసాలు బ్రతికినాచాలు
కడుపుచించుకుంటే కాళ్ళమీదపడుతుంది
కొండనాలుక్కి మందేస్తే ఉన్ననాలుక ఊడిపోయిందట.
కరవమంటే కప్పకికోపం, విడవమంటే పాముకికోపం.
కొడుకుబాగుండాలి, కోడలుముండామొయ్యాలి.
కూకుంటేగడపంది కూలికెడితేగడుస్తుందా అని.
కుమ్మరావలో ఇత్తడిపుంతలు దొరుకుతాయా ?
కథ అడ్డం తిరిగింది.
కొత్తగా సిరొస్తే అర్థరాత్రి గొడుగుపట్టమన్నాడట.
కలిపికొట్టరా కావేటిరంగా అని.
కుమ్మరికికుండకరువు, కమ్మరికితెడ్డు కరువు.
కరువులో అధికమాసం.
కాడు రమ్మంటుంది - ఊరు పొమ్మంటుంది.
కమపు పీపు అన్నట్టు
కంచే చేనుమేసింది.
కక్కినకూడుకాసపడినట్టు
కడుపునిండినవోటికి గారెలుచేదు
కుడితిలోపడ్డ ఎలకలాగ.
కూర్చునితింటే కొండైనా తరిగిపోతుంది.
కొండని తలకిందెట్టుకుని గులకరాళ్ళకోసం వెతికినట్టు.
కొండని తవ్వి ఎలకనుపట్టినట్టు
కొత్తనీటికి చేపలెదురెక్కినట్టు
కయ్యానికైనా వియ్యానికైనా సమ ఉజ్జీ ఉండాలి.
గొంగట్లో కూర్చుని వెంట్రుకలు లెక్కపెట్టినట్టు
గారం గారెలకేడిస్తే వీపు దెబ్బలకేడ్చిందట.
గాలీవానావస్తే కథే లేదు
గుడిసిమింగే వాడొకడైతే గుడినీ గుళ్ళోలింగాన్నీ మింగేవాడొకడు.
గుడ్డిలో మెల్లలాగ.
గుడ్డెద్దు చేలోపడ్డట్టు.
గుడ్డొచ్చి పిల్లనెక్కిరించిందట.

గుమ్మడికాయలదొంగ అంటే భుజాలుతడుముకున్నట్టు
గుర్రంగుడ్డిదైనా దాణాతప్పదు
గొర్రెలికేంతెలుసు బిడ్డలసంగతి
గొర్రెలుతినేవాడు పోతే బర్రెలుతినేవాడొస్తాడు
గోడకు చెవులుంటాయి
గోడదెబ్బ చెంపదెబ్బ
గోడమీద పిల్లివాటం
గంతకు తగిన బొంత
గరికిమేసిన గాడిదే పోతుంది
గొర్రె కసాయివాణ్ణే నమ్ముతుంది
గోటితోపోయేదాన్ని గొడ్డళ్ళదాకా తెచ్చినట్టు
గోరుచుట్టుమీద రోకలిపోటు
గుసపూడిజంగాలు అమ్మకిల్లుకట్టినట్టు
గుడ్డికన్ను మూసినాఒకటే తెరిచినాఒకటే
గోచీకిచిన్నా గోణానికిపెద్దా
గండంగడిచి పిండంబయటపడింది
గాడిదకిగడ్డేసి, ఆవునిపాలిమ్మంటే ఎలా ?
గాదిలోగింజలుగాదిలోనే ఉండాలి, బిడ్డలు బీరకాయల్లాగుండాలి
గాలికిపోయిన పేలపిండి కృష్ణార్పణం అన్నట్టు
గురివిందపూస గుద్దకింద నలుపెరగదట
గొంతుకలో పచ్చెలక్కాయ పడ్డట్టు
గోడవతలగోలేటంటే కోమట్లరహస్యాలన్నాడట
గోడకికొట్టినసున్నం, సానికిపెట్టినసొమ్ము తిరిగిరావు
గోవును గోలెందగ్గరికితీసుకెళ్ళగలంగాని కుడితి తినిపించగలమా ?
చల్లకొచ్చి ముంతదాయడమెందుకు ?
చూసిరమ్మంటే కాల్చి వచ్చాడట
చంద్రునికో నూలుపోగులాగ
చచ్చినోడి కళ్ళు చేరడేసి
చదవేస్తే ఉన్నమతి పోయిందట
చదువుకోకముందు కాకరకాయంటే చదువుకున్నాక కీకరకాయన్నాడట.

చెప్పేవి శ్రీరంగనీతులు, దూరేవి దొమ్మరిగుడిసెలు
చద్దన్నం తిన్నమ్మ మొగుడాకలి ఎరగదని
చావుకు పెడితేగాని లంకణాలకురాదు
చావుతప్పి కన్నులొట్టపోయినట్టు
చింతచచ్చినా పులుపుచావదు
చిత్తం శివునిమీద భక్తి చెప్పులమీద
చిన్నపామునైనా పెద్దకర్రతో కొట్టాలి
చీరసింగారించుకొనేటప్పటికి ఊరు మాటుమణిగిందట
చెట్టుచెడేకాలానికి కుక్కమూతిపిందెలు పుట్టినట్టు
చెవిటివాడి దగ్గర శంఖమూదినట్టు
చేతిచమురు భాగోతం
చేతులుకాలేక ఆకులుపట్టుకున్నట్టు
చుట్టంగావచ్చి దెయ్యమైపట్టుకుందట
చచ్చినోడిపెళ్ళికి వచ్చిందేకట్నం
చెట్టుపేరుచెప్పి కాయలమ్ముకున్నట్టు
చేసేచేసేకాపురం చెడదొబ్బకపోతే నేను నీరంకుమొగుణ్ణేకాదన్నాడట
చాదస్తపుమొగుడు చెబితేవినడు, కొడితేఏడుస్తాడు
చిక్కినతగువా చిక్కనితగువా అని
చూపుడుగుర్రమేగాని చురుకుదనంలేదు
చెడిస్నేహితుడింటికైనాపోవచ్చుగాని, చెల్లెలింటికి వెళ్ళకూడదు.
చెబితేపాపంగాని తిరగేసికొడితే చస్తుందన్నాడట
చెరపడానికి చేటపెయ్యచాలు
చెరువుమీదకోపగించి ముడ్డికడుక్కోవడంమానేసినట్టు
చెరువులో గేదెనెట్టి కొమ్ములుబేరమాడినట్టు
జోగీజోగీరాసుకుంటే బూడిదరాలిందన్నట్టు
జరుగుబాటుంటే జ్వరమంత సుఖంలేదు
జిమ్మకోరుచి, పుర్రెకోబుద్ధి
డూడూ బసవన్నా అంటే తలూపినట్టు
తనకిలేదనిఏడిస్తే ఒకన్నుపోయిందట, ఎదుటివారికుందనిఏడిస్తే
రెండోకన్నుపోయిందట.
తడికలుతినేవాడికి అప్పడాలులెక్కా అని

తక్కువనోమునోచి ఎక్కువఫలంరమ్మంటే వస్తుందా ?
తడిగుడ్డతో గొంతుకుకోసే రకం
తలప్రాణం తోక్కొచ్చింది
తలా తోకా లేని కథలాగ
తల్లిపుట్టిల్లు మేనమామదగ్గరా ?
తాచెడ్డకోతి వనమెల్లాచెరిచినట్టు
తానుపట్టిన కుందేటికి మూడేకాళ్ళన్నట్టు
తానుదూరడానికి కంతలేదుగాని మెడకోడోలు అన్నట్టు
తాపులగొడ్డుకి రోలడ్డం

తానువలచిందిరంభ తానుమునిగిందిగంగ
తింటేగానిరుచీ దిగితేగానిలోతూతెలీవు
తిండికితిమ్మరాజు పనికిపోతురాజు
తిన్న ఇంటి వాసాలు లెక్కపెట్టేరకం
తిట్టేనోరూ, తిరిగేకాళ్ళూ ఊరుకోవు
తీగలాగితే డొంకంతా కదిలిందని
తుంటిమీదకొడితే ముందుపళ్ళురాలినట్టు
తులసివనంలో గంజాయిమొక్క మొలిచినట్టు
తెగించినవాడికి తెడ్డేలింగమన్నట్టు
తొడసంబంధం తొంభయ్యేళ్లదాకా పోదు
తుమ్మితేఊడే ముక్కు ఎన్నాళ్ళుంటుంది ?
తల్లి కడుపుచూస్తుంది, పెళ్ళాం జేబుచూస్తుంది
తల్లికికూడెట్టనోడు పినతల్లికికోకెడతాడా?
తాతా పెళ్లిచేసుకుంటావాఅంటే ఇచ్చేవారెవరూ అంటాడట
తాతల్నాడు నేతులుతాగాం మా మూతులు వాసన చూడమన్నట్టు
తాటిచెట్టుకింద పాలు తాగినా కల్లే అంటారు.
తొక్కితేరాయి, మొక్కితే దేవుడు
తద్దినంపెట్టినోడి తమ్ముళ్ళాగ
తినబోతూ రుచి అడగడమెందుకు ?
తన్నితే బూరెలబుట్టలోపడ్డట్టు
తీర్థానికి తీర్థం, ప్రసాదానికి ప్రసాదం
తాటాకుచప్పుళ్లకు కుందేళ్లు బెదరవు

తద్దినం కొనితెచ్చుకున్నట్టు
తన్నుతప్పించి ఆకాశమంతపిడుగుపడినా ఫరవాలేదన్నాడట
తల్లిగండమూకాదు, పిల్లగండమూకాదు, మధ్యన మంత్రసానిగండమన్నట్టు
తాడూలేదూ బొంగరంలేదు
తీతువుపిట్టకాళ్లు పైకెట్టి ఆకాశంపడకుండా ఆపుచేస్తున్నానందట
తెల్లొచ్చిందంటే వీధిలో మగవాళ్ళను పిలవ్వేఅన్నాడట
తొండముదిరి ఊసరవెల్లియినట్టు

దున్నపోతుమీద వానకురిసినట్టు
దంపినమ్మకి బొక్కిందేకూడు
దినదినగండం నూరేళ్ళాయుష్షు
దీపముండగానే ఇల్లుచక్కబెట్టుకోవాలి
దున్నపోతుఈనిందంటే దూడను కట్టమన్నాడట
దూరపుకొండలు నునుపు
దేవుడువరమిచ్చినా పూజారివరమివ్వడు
దొంగని తేలుకుట్టినట్టు
దొంగలుబడ్డ ఆరుమాసాలకి కుక్కలుమొరిగినట్టు
దొడ్డెడు దూడలూ దొంగలెత్తుకుపోతే గొడ్డుగేదె శివాలచ్చిమయిందట
దరిద్రుడిపెళ్లికి వడగళ్ళవాన
దూదేకులవాడికి దూడతెగులు, లంజికి పిల్లతెగులు
దొరికితే దొంగ, దొరక్కపోతే దొర
దశకొద్దీదొరికాడు బిసకత్తులమొగుడని
దున్నేఎద్దునే పొడుస్తారు
దుబ్బుబారెడు, వెన్ను మూరెడు, దూస్తేదోసెడు, ఊత్తేఊళక్కి
దున్నపోతూ దున్నపోతూ పోట్లాడుకుని లేగదూడ కాళ్ళిరగ్గొట్టినట్టు
దొంగవచ్చేడండీ లేవండంటే ముక్కుకరుస్తాడే జాగ్రత్త అన్నాడట
దొంగతల్లికి ఏడవ భయం
దొంగలూదొంగలూ కలిసి ఊళ్లుపంచుకున్నట్టు

నూరబద్ధాలాడైనా ఒక పెళ్లి చెయ్యమన్నారు
నేతిబీరకాయలో నెయ్యిలాగ
నేలవిడిచి సాముచేసినట్టు

నోరుమంచిదైతే ఊరుమంచిదవుతుంది
నోరుంటే తలకాస్తుంది
నిజం నిలకడమీద తెలుస్తుంది
నక్కెక్కడా? నాగలోకమెక్కడ ?
నలుగురితోపాటునారాయణా, కులంతోపాటు గోవిందా.
నల్లేరుమీద బండిలాగ
నవ్విననాపచేనే పండుతుంది
నవ్వేఆడదాన్ని, ఏడ్చేమగవాణ్ణి నమ్మకూడదంటారు
నవ్వు నాలుగువిధాల చేటు
నాకోడీ కుంపటీ లేకుంటే తెల్లవారదన్నట్టు
నానాటికితీసికట్టు నాగంబొట్టూ అన్నట్టు
నిండుకుండ తొణకదు
నిజమాడితే నిష్ఠూరం
నిత్యంచచ్చేవాడికి ఏడ్చేవాడెవడని

నిద్రపోయేవాణ్ణిలేపగలంగాని దొంగనిద్రపోయేవాణ్ణి ఎవరులేపగలరు ?
నివురుగప్పిన నిప్పులాగ
నేలనుపోయేది నెత్తికిరాసుకున్నట్టు
నిండామునిగినోడికి చలేమిటి ?
నొసటరాసినరాత తుడిచినాపోదు
నక్కపుట్టినాలుగువారాలుకాలేదు, ఇంతగాలివాన నేనెప్పుడూచూళ్ళేదందట
నలుగురితోచావు పెళ్ళితోసమానం
నీళ్లోగేదెనెట్టి బేరమాడినట్టు
నీతలమీద తేలుందంటే నీచేత్తోనేతీసెయ్యమన్నాడట
నేపుట్టకపోతే నీకు పెళ్ళామేలేకపోనంటే నువ్వుపుట్టకపోతే నీఅమ్మని
పెళ్ళాడుదునన్నాడట.
నోరున్నవాడిదే రాజ్యం

పనలెత్తుకుపోయినోణ్ణి వదిలేసి పరకేరుకునేవాణ్ణి పట్టుకున్నారట
పాకపీకి పందిరేసినట్టు
పనోడుపందిరేస్తే పిచ్చికలు పడగొట్టేసేయట
పెడితేపెళ్ళి పెట్టకకుంటేశ్రాద్ధం

పిచ్చుకమీద బ్రహ్మాస్త్రంలాగ
పాటుగూటువాడికి నీటిభయం, ఊళ్ళోవాడికి కాటిభయం
పుల్లివంపు పొయ్యితీర్చినట్టు
పళ్ళున్నచెట్టుకే రాళ్ళ దెబ్బలు
పాముకి పంటిలో విషం, జాతికి కంటిలోవిషం
పొరుగింటి పుల్లకూర రుచి
పోరునష్టం, పొందులాభం
పండగనాడుకూడా పాతమొగుడేనా ?
పనిలేనిమంగలి పిల్లితలగొరిగాడట
పరుగెత్తి పాలుతాగేకంటే నిలబడి నీళ్ళుతాగడం మేలు
పాడిందేపాడరా పాసిపళ్ళదాసరీ అని
పాలుతాగి రొమ్మునిగుద్దినట్టు
పిచ్చికుదిరింది తలకి రోకలిచుట్టమన్నాడట
పిట్టపోరూ పిట్టపోర్గూ పిల్లితీర్చిందన్నట్టు
పిడుక్కి బియ్యానికి ఒకటేమంత్రం
పిల్లకాకికేంతెలుసు ఉండేలుదెబ్బ ?
పిల్లికళ్ళుమూసుకొనిపాలుతాగుతూ తనని ఎవరూచూడ్డంలేదనుకున్నట్టు
పిల్లికిచెలగాటం ఎలక్కిప్రాణ సంకటం
పిల్లికి ఎలకసాక్ష్యం
పట్టుబట్టఎరువిచ్చి పీటట్టుకు తిరిగినట్టు
పుట్టుకతోవచ్చినబుద్ధి పుడలకలతోగాని పోదు
పుణ్యానికిపెడితే నీమొగుడితో సమానంగాపెట్టమన్నాడట
పురిట్లోనే సంధికొట్టినట్టు
పులినిచూసి నక్క వాతలెట్టుకున్నట్టు
పువ్వులమ్మినచోట కట్టెలమ్మినట్టు
పెట్టినమ్మకు పుట్టిందేసాక్షి
పెద్దతలకాయలేకపోతే ఎద్దుతలకాయ తెచ్చిపెట్టుకోమన్నారు.
పెద్దపులి పేరంటంపెట్టదు
పేదవాడికోపం పెదవికిచేటు
పొట్టోడికి పుట్టెడుబుద్ధులు

పిండికొద్దీ రొట్టె
పుణ్యంకొద్దీపురుషుడూ, దానంకొద్దీబిడ్డలూ
పుల్లయ్యవారం వెళ్ళొచ్చినట్టు
పాతచింతకాయపచ్చడి పత్యానికిమంచిది
పండిన మలిసంవత్సరం కరువు
పట్టపగలుకొంగట్టుకుంటేరానిది చీకట్లోకన్నుకొడితే వస్తుందా ?
పనసకాయదొరికినప్పుడే తద్దినంపెట్టమన్నారు
పుట్టలోపాలోసి పొట్టతపుముకుండట
పెళ్ళికెళుతూ పిల్లినిచంకనెత్తుకున్నట్టు
పేనుకి పెత్తనమిస్తే చేనంతా తెగకొరికిందట
పానకంలో పుడకలాగ
పుండొకచోటుంటే మందొక చోటేసినట్టు
పుండుమీద కారం చల్లినట్టు
పుండుకి పుల్లమొగుడు
పాపి చిరాయువు
వెర్రివాడిపెళ్ళాం వాడకంతా వదిన
పట్టుకున్నవాడు మట్టగిడసంటే పైనున్నవాడు బొమ్మిడాయన్నాడట
పారేసుకున్నచోటే వెతుక్కోవాలి
పిల్లిమెడలో గంటకట్టేదెవరా అని
పరిజలపొమ్ముతో పెద్దతిరపతెళ్ళినట్టు
పంచపాండవులంటే మంచంకోళ్ళలాముగ్గురని రెండేళ్ళుచూపించాడట
పడగచుట్టం, పాము పగానా ?
పదిమందిలోపడ్డపాము చావదు
పాండవులవారిసంపాదన దుర్యోధనులవారిపిండాకూళ్ళకుసరి
పాముకి పాలుపోసిపెంచినటు
పిచ్చికుదిరితేగానిపెళ్ళవదు పెళ్ళయితేగాని పిచ్చికుదరదు
పిడుక్కి వారశూలా ?
పిల్లిగుడ్డిదైతే ఎలకముడ్డిచూపించిందట
పులికడుపున పిల్లిపుడుతుందా ?
పులిమీద పుట్టలాగ
పెట్టకపోయినా పెట్టేఇల్లుచూపమన్నారు

పెట్టనమ్మ పెట్టా పెట్టదు పెట్టేపుండకే మొచ్చిందిరోగం అన్నాడట
పెద్దిందిరంకు, పెద్దచెరువుకంపు బయటకురావు
పేరుగొప్ప ఊరుదిబ్బ
పొమ్మనక్కర్లేదు పొగబెడితేచాలు
పోయినమగపుపోతేపోయేపు పొన్నకాయలాగుండుకుదిరిందందట
పోలిపోలి నీ భోగమెన్నాళ్ళఅంటే మాలపల్లినుంచి మాయత్తొచ్చే
వరకూ అందట.
పరాయివాడితోలేచిపోతూ అత్తా నీకొడుక్కి చద్దన్నం అలవాటందట
పైనపటారం లోనలొటారం
బూడిదలోపోసిన పన్నీరులాగ
బురదగుంటలో పందిలాగ
బోడెద్దుకు పోట్లుమప్పినట్టు
బతకనిబిడ్డ బారెడు
బంగారపువళ్ళానికైనా గోడదాపుండాలి
బిడ్డతేగలాగున్నాడంటే తేగతెమ్మనేడ్చేడట
బయటపులి, ఇంట్లో పిల్లి
బ్రహ్మచారిముదిరినా బెండకాయముదిరినా పనికిరారు
బాలనాయకం బహునాయకం
బ్రాహ్మణపాలేరుతనంచేస్తావా, పల్లకిఎక్కుతావా అంటే, పల్లకీ ఎక్కితే
ఒళ్ళు కదులుతుంది బ్రాహ్మణపాలేరుతనమే చేస్తానన్నాడట
బెల్లంఉన్నచోటే ఈగలుముసురుతాయి
భోగందానివలపు, బొగ్గుతెలుపూ లేదు
భక్తిలేనిపూజ పత్రిచేటు

మనబంగారం మంచిదైతే కంసాలిననవలసిన పనేవిటి ?
ముందు నుయ్యి వెనక గొయ్యి
ముందొచ్చిన చెవులకంటే వెనకొచ్చిన కొమ్ములు వాడి
మూలిగే నక్కమీద తాటికాయపడ్డట్టు
మెత్తనివాణ్ణిచూస్తే మొత్తబుద్ధేస్తుందట
మొండోడు రాజుకంటేబలవంతుడు
మొగుడుకొట్టినందుకుకాదు తోటికోడలు దెప్పినందుకేడ్చిందట
మోకాలికీ బట్టతలకీ ముడేసినట్టు

మంచిమనిషికో మాట మంచిగొడ్డుకో దెబ్బ
మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలతాయా ?
మొగుడు చస్తేనేగాని ముండకు బుద్ధిరాదు
మసిబూసి మారేడుకాయ చేసినట్టు
మాంసంతింటామని ముడుసులు మెళ్ళో కట్టుకు తిరుగుతారా ?
మాటకు మాట తెగులు, నీటికి నాచు తెగులు
మాటలు కోటలు దాటుతాయి కాళ్లు గడప దాటవు
మాటలు నేర్చిన కుక్క ఉస్కో అంటే ఉస్కో అందట
మిన్ను విరిగి మీద పడ్డట్టు
మాయింటికొస్తే ఏంతెస్తావ్, మీయింటికొస్తే ఏంపెడతావ్ అన్నట్టు
మేకవన్నె పులి
మంత్రసానిపనికొప్పుకున్నప్పుడు బిడ్డొచ్చినా పట్టాలి, గొడ్డొచ్చినా పట్టాలి.
మంది ఎక్కువైతే మజ్జిగపల్చనౌతుంది
మేకపెంటికి దొడ్లోఉన్నా ఒకటే ముడ్లోఉన్నా ఒకటే
మొదటిదానికి మొగుడులేడుగాని కడదానికి కళ్యాణమట
ముంజలుతిన్నవాణ్ణివదిలేసి మోరలుతిన్నవాణ్ణి పట్టుకున్నారట
మందిచేరితే మఠానికిచేటు
మొక్కైవంగంది మ్రానై వంగుతుందా ?
మోసేవాడికితెలుస్తుంది కావిడిబరువు
మింగడానికిమెతుకులేదుగాని మీసాలికిసంపెంగనూనెట
మారాజా అని మనవిచేసుకుంటే మరో రెండుతగల్నియ్యమన్నాడట
మనిషి మంచిదేగాని గుణం గుడిచేటిది
మీఇంట్లోభోంజేసి మాఇంట్లోచెయ్యికడుక్కోమన్నాడట
ముళ్ళకంచెలమీదఆరేసినబట్ట మెల్లిగాతీసుకోవాలి
ముందునడవమని వెనకాల కొంకులుకొట్టే రకం
ముల్లొచ్చి అరిటాకుమీదపడ్డా అరిటాకొచ్చి ముల్లుమీదపడ్డా అరిటాకుకే నష్టం
ముసలాడికి దసరా పండుగని
మూడుమనువులెల్లినా మొయ్యూదడం తప్పలేదన్నట్టు

మొగమాటానికిపోతే కడుపొచ్చిందట
మొగుడుచచ్చి మొత్తుకుంటుంటే మిండగాడొచ్చి మీదపడ్డాడట

యాదవకులంలో ముసలంపుట్టినట్టు
రామా అంటే బూతయిపోయింది
రాజులసొమ్ము రాళ్ళపాలు
రాజునిచూసినకళ్ళతో మొగుణ్ణిచూస్తే మొత్తబుద్ధేస్తుందట
రామాయణంఅంతావిని రాముడికి సీతేమౌతుందన్నాడట
రామాయణంలో పిడకలవేట
రోగిపాలే కోరాడు, వైద్యుడూ పాలే పత్యం చెప్పేడన్నట్టు
రొట్టెవిరిగి నేతిలోపడ్డట్టు
రోలెళ్ళి మద్దెలతో మొరపెట్టుకున్నట్టు
రౌతుకొద్దీ గుర్రం
రౌతుమెత్తనైతే గుర్రం మూడుకాళ్ళతో నడుస్తుంది
రంకు సాగితే పెళ్ళెందుకురా పెదబాబూ అని
రంకునేర్చింది బొంకనేరదా అని
రామేశ్వరంపోయినా శనేశ్వరంతప్పలేదన్నట్టు
రాజుతలిస్తే దెబ్బలకికొదవా ?
రామేశ్వరంపెళ్ళినా రంకుమొగుడుపోరు తప్పలేదన్నట్టు
రాక్షసబొగ్గుల్లో రామచిలక
రజకచక్రవర్తి అంటే అంతపెద్దపేరు మాకెందుకుదొరా ఆపేరు మీరే ఉంచుకోండన్నాడట
రాజుగారికి పెద్దకొడుగ్గానైనాపుట్టాలి భోగందానికి తమ్ముడిగానైనా పుట్టాలి.
రాముడిలాంటిరాజుంటే హనుమంతుడులాంటి బంటూఉంటాడు
రెండుచేతులూ కలిస్తేనేగా చప్పట్లు!
రొయ్యకులేదా తెగబారెడుమీసం ?
లంకమేత గోదారిఈత
లంజను లంజా అంటే నూరుసార్లు లంజంటుంది. ఇల్లాలిని లంజాఅంటే ఇల్లు దూరుతుంది.

వానరాకడ ప్రాణంపోకడ తెలీదు
వంకలేనమ్మ డొంకట్టుకేడ్చిందట
వట్టిగొడ్డుకు అరుపులెక్కువ
విగ్రహపుష్టి నైవేద్యనష్టి
వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజ
విత్తుముందా? చెట్టుముందా?
వినాయకుడిమీద భక్తా? ఉండ్రాళ్ళమీద భక్తా?
విన్నన్న చెప్పిందే వేదం
వెదకబోయినతీగ కాలికితగిలినట్టు
వెర్రివాడిచేతిలో రాయిలాగ
వ్రతంచెడ్డా ఫలందక్కాలి
వండుకున్న వాడికంటె దండుకున్న వాడిపనే మెరుగు
వడ్డించేవాడు మనవాడైతే కడబంతిలోకూర్చున్నా ఫరవాలేదు
వెధవముండయినా వేవిళ్ళుతప్పవు
వసుదేవుడు గాడిదకాళ్ళు పట్టుకున్నట్టు
విత్తొకటివేస్తే మొక్కొకటిమొలుస్తుందా?
వెధవముండకి దణ్ణంపెడితే నాలాగ నూరేళ్ళు బ్రతకమందట

శుభంపలకరా మంకెన్నా అంటే పెళ్ళికూతురు వెధవముండ అన్నాడట
శంఖంలోపోస్తేగాని తీర్థంగానట్టు
శనగలుతిని చెయ్యికడుక్కున్నట్టు
శివుడాజ్ఞలేనిదే చీమైనాకుట్టదు
శతకోటిదరిద్రాలకు అనంతకోటిఉపాయాలు
శతకోటిలింగాల్లో ఈ బోడిలింగమొకటి
సరదాకి సముర్తాడితే చాకల్ది కోకెత్తుకెళ్ళిందట
స్వర్గానికెళ్ళినా సవతిపోరు తప్పనట్టు
స్వాతివానకు ముత్యపుచిప్పల్లాగ
సమయానికిలేనిబాకా చంనాకనా అనీ
సూదికోసం సోదికెళితే పాతరంకులు బయటపడ్డాయట
సన్యాసిపెళ్ళికి జుట్టుదగ్గరనుంచీ విరుపే
సిగ్గులేనిమొఖానికి నవ్వేసింగారమని

సూర్యుడిమీద ఉమ్మిస్తే తనమీదే పడుతుంది
సిరిపోయి చీడ పట్టుకున్నట్టు
ఎత్రాలమొగుడు ఉత్తరాలేస్తే చింతాకుల్లో చిక్కడిపోయేయట
సముద్రకీడు చాకలిదాన్ని కొట్టేసినట్టు
సుబ్బమ్మపెళ్ళిలో సూరమ్మముర్తాలని
సంచిలాభం చిల్లుకూడ్చిందన్నట్టు
సరసుడ్డినమ్మకొని ఉన్నమొగుణ్ణి ఊడగొట్టుకుందట
సత్రంభోజనం మఠం నిద్ర
సముద్రంలో కాకిరెట్ట
సర్రాజుపెళ్ళిలో గుర్రాజుకోపాగు
సాటివారితో సంగంగస్నానాలుచేస్తుంటే ముసలమొగుణ్ణి మొసలిలెత్తుకెళ్ళిందట
సిరిఅబ్బదుగాని చీడఅబ్బుతుంది
సీతారామాభ్యానమః అంటే మాయింటాయన ఎదురుకాలేదా అన్నదట
హోరుగాలిలోదీపమెట్టి దేవుడా నీదేభారమన్నట్టు
హనుమంతుడిముందా కుప్పిగంతులు ?

తిట్లు

జానపదులు నిర్భయులు. తగువొచ్చిందంటే ముందువెనుకలాలోచించకుండా తిట్టేస్తారు. ఆవేశపూరితమైన మనిషికోపానికి వాగ్రూపం తిట్టే. ఆదికావ్యం తిట్టుతోనేకూడాప్రారంభమయింది"

"మానిషాద ప్రతిష్ఠాంత్వ మగమశ్శాశ్వతీసమాః
యత్క్రౌంచమిధునాధేకమవధీః కామమోహితమ్"

క్రౌంచపక్షిజంటలో ఒకపక్షినికొట్టిన బోయవాణ్ణిచూసి వాల్మీకి ఆగ్రహం పట్టలేక అప్రయత్నంగా తిట్టిన తిట్టిది. "ఓ బోయవాడా! నీవు వృద్ధిని పొందవు" అని. మహర్షితిట్టుకనుక మృదువుగావుంది. కాని జానపదుల తిట్టుకఠినంగానూ, ఒకొక్కప్పుడు కర్ణకఠోరంగానూకూడా ఉంటాయి. ఆడవారైతే మరీను. వీధికుళాయిలదగ్గర సిగపట్లతో యీ తిట్లు ప్రవాహంలా సాగిపోతుంటాయి. ఆవేశం వేడెక్కేకొద్దీ బూతులుకూడా తోడవుతుంటాయి.

స్త్రీలతిట్లు స్త్రీలపైతే -

నీ నోట్లో పురుగులు పడ
నీ శవం కాటికెళ్ళ
నీముఖం మండ
నీనోరు పడిపోను
నువ్వూడిపోను
నువ్వురాలిపోను
నీపెళ్ళాం రేవులోకెళ్ళ (పురుషులపైతే)
నీకు పెద్దరోగం రాను
నీ జిమ్మడ
నువ్వు ముండామోపెయ్య
నిన్ను మ్మోరేసుకుపోను
నీతాడు తెగ
ముండ
లంజ
గుడిచేటిదాన (గుడి + చేటి = దేవదాసి)
నీకు దిక్కులేనిచావు రాను.
నీకాళ్ళూచేతులూ పడిపోను

చిన్న పిల్లలైయితే —

నిన్ను గోతిలో పెట్ట
నీయమ్మకడుపు కాల

పురుషులపైతే —

వెధవ, చచ్చినోడ, నీపెళ్ళాం రేవులోకెళ్ళ.

మగవాళ్ళతిట్లు మగవాళ్ళపైతే -

వెధవ, లంజకొడకా
ఇవన్నీ శాపనార్థాల లాంటివి.

క క్రియాత్మక తిట్లు :- తీవ్రఆగ్రహంతో ఫట్ ఫట్ మంటూ పేలి
తుంటాయి యిలాగ - ఋర్ర రామకీర్తన పాడించేస్తాను జాగ్రత్త.
ామకీర్తన పాడించడమంటే గట్టిగా కొట్టడం అట). నిన్ను కోదండం
యించకపోతే నాపేరు ఫలానా కాదు. (కోదండం తీయించడమంటే
ంకాయ దూలానికి వ్రేలాడదీయటమట).

తన్నేనంటే మళ్ళా నీడక్కున్నకాడ చెప్పుకోవాలి.
సాచిపెట్టి లెంపకాయకొడితే మళ్లీ మంచినీళ్ళడగవు తెలుసా!
మళ్ళీ మాటాడేవంటే చెంపపగిలిపోతుంది
మళ్ళీపేలితే పళ్లు రాలిపోతాయి జాగ్రత్త
నోరుముయ్యి
సమాధానంచెప్పేవో గూబ గుయ్యిమంటుంది
కళ్లుపీకేస్తాను ఏవంనుకుంటున్నావో
నిన్ను ముక్కలు ముక్కలుకింద నరికి పోగులుపెట్టేస్తాను
పళ్ళు రాలగొడతాను.
నిన్ను ముక్కలకింద నరికి కాకులికీగ్రద్దలకీ ఎగరేస్తాను
పీకపిసికి గోతిలోకప్పెట్టేస్తాను
వీపువిమానం మోతమోగిపోద్ది – జాగ్రత్త.

ఒక పేద్దిపుల్లాయిదగ్గర పెళ్ళుపట్టుకోవడంలో తగువొచ్చి బరిసెలెంచే వేడివేడిగా వటులుతోన్న తిట్టులుచూసి ఒక సినీరచయిత గబగబా రాసేసుకుంటున్నాడట. అలావెళుతున్న ఒకాయన అదేంటయ్యా అలారాసేసుకుంటున్నావంటే అవేగా మా సినిమా డైలాగులు అన్నాడట. ఇది నేటిసినీమాలమీదజోకేఅయినా ఇది సినిమారంగం తిట్టు సాహిత్యానికిచ్చిన గౌరవాన్ని వ్యక్తంచేస్తుంది.

ఒట్లు

జానపదులు తమ సత్యసంధతనుతెలిపేరూపం ఒట్టు. చేతిలోచెయ్యేసి చెప్పేఒట్టు ఒకటి, నోటితోనేచెప్పే ఒట్టొకటి. ఏదైనా పనిచేస్తానని ఒప్పుకోవడానికి చేతిలోచెయ్యేసి ఒట్టు అంటారు. అంటే ఇది వాగ్దానపుఒట్టన్నమాట. “చేతిలోచెయ్యేసి చెప్పు మావా” ఇది గట్టిఒట్టు. ఇక రెండవది తానాచెడ్డపని చెయ్యలేదనిచెప్పడానికి నోటితోచెప్పే ఒట్టు.

తల్లికి తోడు
నాబిడ్డల మీదొట్టు
సత్యప్రమాణంపూర్తిగా ఒట్టు
నిన్ను చంపుకుతిన్నట్టు

నీమీద ఒట్టు
నాబిడ్డల తోడు
దేవుడిమీద ఒట్టు
(ప్రమాణంచేసేటప్పుడు కొందరు నెత్తిమీదచెయ్యివేసి మరీ
ఒట్టుపెడతారు) పదిమందికట్టినయింటికిందఉండి చెబు
తున్నానీమాట
అబద్ధమైతే పురుగులడిపోతాను.
ఇక అజ్ఞాపనగా పెట్టే ఒట్లున్నాయి –
నామాటవినకుంటే నీప్రాణాలుతియ్యకపోతే ఒట్టు
ఇప్పుడునువ్వుయిల్లుకదిలావంటే నన్నుచంపుకుతిన్నట్టే.

ఇవికూడా పటుత్వం కలిగినవేగాని కొందరు మాటిమాటికీ ఒట్టంటుంటారు – అది మాత్రం ఒట్టి అలవాటు మాట.

దీవెనలు

చిన్నవాళ్ళుఎవరైనా నమస్కారంచేస్తే పెద్దవాళ్ళు యిలా ఆశీర్వదిస్తుంటారు –

సుఖంగా నూరేళ్ళుబ్రతుకు
దేవుడు నీకు మేలుచేస్తాడు
నీ మంగళసూత్రం చల్లగుండాలి (ఆడవారికైతే)
ఒకింటి వాడివై పిల్లా మేకాతోచల్లగాఉండాలి (మగవాడిని)
నీయమ్మకడుపు చల్లగుండా –
నా ఆయుష్షుకూడా పోసుకు బ్రతుకు
నీకు జయంకలగాలి.
ఏదైనా ప్రయాణంవెళ్ళేటప్పుడు వెళ్ళొస్తానని చెబితే –
'శుభం' అని కొందరు, "క్షేమంగావెళ్ళి లాభంగారా" అని
కొందరూ దీవిస్తుంటారు.

ఊత పదాలు

సాధారణంగా మాట్లాడేటప్పుడు జానపదులమాటల్లో ఊతపదాలు ఎక్కువ కనిపిస్తుంటాయి. తరువాతమాట వెంటనే స్ఫురణకురాకపోవడం

వల్లగానీ, అలవాటువల్లగానీ మధ్యమధ్య యీఊతపదాల ప్రయోగం జరుగుతుంటుంది. గోదావరిజిల్లాలలో ఈకిందిపదాలు ఎక్కువగా విన బడుతుంటాయి.

దీని తల్లీ బొడ్డూపొక్క
వీడమ్మాకడుపు బంగారంగానూ
దేవుడు మేలుచేస్తే
ఏటిం
ఏది
మరిం
కానిం
అయితే
పోగా
ఇకపోతే
దీనమ్మా మొగుడు
గాడిదగుడ్డు
అదే పోయింది లెద్దూ
తరవాత
నేచెప్పేదేటంటే

ఇందులో ఏటిం, మరి, తరవాత, ఇకపోతే, పోగా, చెప్పేదేటంటే అనేవి వేదికలమీద నట్టుతూమాట్లాడేవారి ఉపన్యాసాల్లోకూడా తరుచుగా వింటుం టాం. వీటికి అర్థంపర్థం ఉండదక్కడ – అలవాటుమాటలంతే – దీనిని ఇంగ్లీషులో 'మేనరిజమ్స్' అంటారు.

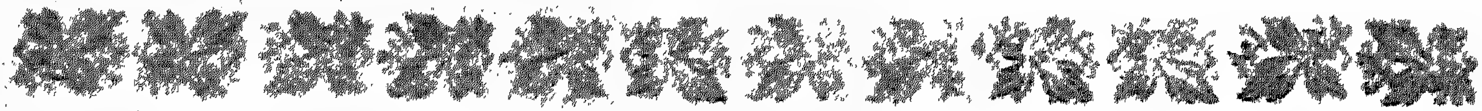
శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు అనేక శ్రమదమాదులకోర్చి, జీవిత మంతాధారపోసి, పలుప్రాంతాలుతిరిగి చాలాభాగంసేకరించి, లిఖించి వారి కుటీరంలో భద్రపరచి పరమపదించారు. చీకటిగదిలోమ్రగ్గుతున్న ఈ సాహిత్యం చదలపాలుకాకుండా రక్షించుకోవడం తెలుగుజాతి కర్తవ్యం.

XX XX
XX

జానపదకథలు

అథెకెదెడెడె౯టు

జానపద కళలు

తెలుగువారి సహజమైన నిధి వారి జానపద కళాసంపద. తినడానికి తిండి ఉన్నా లేకున్నా, ఆకలితోనైనా సరే ఈ ప్రదర్శనలు చూసి ఆనందించి, అప్పుచేసైనా తృణమో ఫణమో ఇచ్చి కళాకారులను ఆదరించే సహృదయులైన పల్లెజనులే వీరి మహారాజ పోషకులు. కళాకారులు కూడా అల్ప సంతుష్టులు - ఆ పూట గడిస్తే చాలు వారికి చిదానందమే.

ప్రాచీన కాలంనుంచీ ప్రఖ్యాతంగా కనుపించే జానపద కళారీతులు డొమ్మరాట, గంగిరెద్దాట, కోలాటం, గురాలాట, మల్లేలాట, గరగాట, బండ్లమీద వేషాలు, గారడీలు, ఎలుగుబంట్లవేషాలు, కోయనృత్యం, కర్రసాము, కోలాటం, బుట్టబొమ్మలాట, భోగం మేళం, కోలసంబరం, పండరిభజన, తోలుబొమ్మలాట, వీధిభాగోతం, పంబకథ, తంబురకథ, బుర్రకథ, జముకులకథ, హరికథ, పగటివేషాలు మొదలైనవి.

డొమ్మరాట

T "డొమ్మరివిద్యలలో కనిపించే ఏకాగ్రత, క్రమశిక్షణ అంతగా కొట్టిపారెయ్యవలసింది ఎంతమాత్రము కాదు"

డొమ్మరాట సాధారణంగా సంక్రాంతి పండుగ రోజులలో కడతారు. డొమ్మరజాతివారు రెండు మూడు కుటుంబాలు కలిసి ఒకజట్టుగా వస్తారు. జట్టులో అయిదారుగురు స్త్రీలుంటారు. వారిలో ఇద్దరు ముగ్గురైనా పరువంలోఉన్న పడుచులుంటారు. వీరే ఆజట్టుకు ప్రధానమైన ఆకర్షణ. ఊరి నడిమధ్యలో ఆటకు అన్నిఏర్పాట్లూచేసికొని ఉదయంనుండీ ఈ కళాకారులు ఊళ్ళోధనికులైన పెద్దవాళ్ళ ఇళ్ళకు తిరిగి పురుషులను ఆహ్వానిస్తూ చేయితగిలించినట్టూ చూపుతగిలించినట్టూ వారిని ఆకట్టుకొని మొత్తంమీద ఊరంతా ఆట దగ్గరకు చేరేటట్టు చేసుకుంటారు.

ఒకరు డప్పు ఒకరు డోలు వాయిస్తుంటే వానికనుగుణంగా వీరిలో ఆడా మగా గోచీలు ఎగ్గట్టి తొడకొడుతూ జబ్బచరుస్తూ "హారియా, హారియా' అంటూ మొగ్గలేస్తారు. మనఇళ్ళల్లో పిల్లలు శిరస్సుక్రిందికి

T. శ్రీశ్రీ 'రాజకమలం' ప్రత్యేకసంచిక. 1980

పెట్టి మొగ్గలువేస్తుంటే అదేమిటిరా దొమ్మరిమొగ్గలు? అంటుంటారు — అదన్నమాట వీరి మొగ్గల పద్ధతి. డోలుశబ్దాన్నిబట్టి వీరు మొగ్గలు బలే వడిగా వేస్తూ చూపరులను ఆనందింపచేస్తారు.

వీరి ఆటలో ఆఖరి అంశం సాని గెడెక్కడం. దాదాపు పాతిక అంగుల పొడవుగల లావుపాటి బలమైన వెదురుగడ నిటారుగానిలబెట్టి అది పడిపోకుండా నాలుగువైపులా గట్టితాళ్ళతో కడతారు. ఆ వెదురు కర్రచివర రెండంగుళాల ఇనుపఊచముక్క ఉంటుంది. వేపరొట్ట చుట్ట బడి దానికి కొంచెందిగువలో ఒకచిన్న ఊయల కట్టబడిఉంటుంది. దొమ్మరసాని వెదురుబొంగు కణుపులదగ్గర కాలిబొటనవేలితోనొక్కి పెడుతూ నిచ్చెనఎక్కినట్లు పైకెక్కి అక్కడ ఉయ్యాలలోఊగుతూ దానిమీదకూడా మొగ్గలువేసి చూపి ఆ తరువాత పైనున్న వేపరొట్టతీసి క్రిందపడవేసి, ఆ ఇనుపఊచను బొడ్డులోపలకట్టుకున్న ఇనుపగిన్నెకు తగిలించి, కాళ్ళూ చేతులూ బారచాపి, గాలిలో గిర్రునతిరుగుతుంటే ఆ ప్రజ్ఞకు జనమంతా చప్పట్లుకొడుతూ వినోదిస్తారు. సాని గెడెక్కితిర గడం గ్రామానికిశుభమని ఇప్పటికీ ముసలమ్మలు చెబుతుంటారు.

ఈ దొమ్మరాటలు రెడ్డి, పద్మనాయకరాజులకాలంలోకూడా (15వ శతాబ్దిలో) కలవు. అంతేగాక యింకాముందుకుచూస్తే పండితారాధ్య చరిత్రలో యిలా వ్రాయబడింది.

'అమరాంగనలు దివినాడెడు మాడ్కి
సమరంగ గడలపై నాడెడువారు".

దీనినిబట్టి దీని ప్రాచీనత గమనించవచ్చును. చంద్రశేఖరశతకంలో వీరి ప్రతిభను యిలా చెప్పేడు.

'మెడ్డుగ దొమ్మరెక్కగన
యించిన యిద్దమరేడలేదు నా
తెడ్డొక బాప విద్దెలని
తిట్టును మూర్ఖుడు చంద్రశేఖరా'',

అంటే బ్రాహ్మణ విద్యలేవీ కూడా దొమ్మరి విద్యకు సరిరావట. దీనిమీద ఒక పాటకూడా వుంది. అందులో యీఆటతీరు కన్నులకుకట్టినట్లుంది —

అమ్మనమ్మ కనకే బొమ్మరోడిపెయ్యకే
చాపచుట్టమంటాడు – చంక పెట్టమంటాడు
పల్లెక్కమంటాడు – ఇద్దరు చూపమంటాడు
గడెగ్గమంటాడు – గంతు వెయ్యమంటాడు" అని.

దొమ్మరిసానులుచేసే కసరత్తులు, గమ్మత్తులు, వాలుచూపులే యీ ఆట ప్రత్యేకత. వీరు తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని పెద్దాపురం, రాజానగరం లలోనూ, పశ్చిమగోదావరిలో తాడేపల్లిగూడెం రైలుస్టేషనుదగ్గరా ఉన్నారు.

గంగిరెద్దాట

'అయ్యగారికీ దణ్ణంపెట్టూ – డూడూ, డూడూ బసవన్నా' అని గంగిరెద్దులతో పగలు అడుక్కొని రాత్రిళ్లు పేటల్లో ఆటకడతారుగంగిరెద్దవాళ్లు. ఇందు 'రారాబసవన్నా' అని పిలవగానే దూరానఉన్న గంగిరెద్దు ఉరకలువేసుకుంటూ పరిగెత్తుకురావడంలాంటివి చూస్తే ఎంతబాగా తర్ఫీదిచ్చారోఅని జనం ఆశ్చర్యపోతారు. ఒక మనిషి నేలమీద వెల్లకిలా పడుకొని గంగిరెద్దును తనమీదకుపిలవగా అది అతనిమీదకుఎక్కి ఒకకాలు అతనితలమీద, ఒకకాలు గుండెలమీద, రెండుకాళ్ళు పొట్టమీదపెట్టి నిలువగా అంతబరువునూకూడా సునాయాసంగా మోసెయ్యడం, ఆ విధంగా ఎక్కినఎద్దు ఊగుతూ గుండెలమీద నాట్యంచేస్తుంటేకూడా అతను నిభాయించుకొని ఉండగలగడంవంటి సాహసకృత్యాలు వీరిఆటలో ఆశ్చర్య పరిచే విద్యలు. తమ చెప్పుచేతల్లో అవినడవడానికి వానికి ముక్కుదాళ్ళు పోసి కోలతో జడిపిస్తూ ఆడిస్తారు.

ఈ గంగిరెద్దాటలు గురించి పల్నాటి వీరచరిత్రలో యిలా స్పృశించబడింది.

"గంగిరెద్దుల వాడు తావరమణచి
ముకుదాడు పొడిచిన పోతెద్దులట్లు"

గంగిరెద్దలకు రాముడు, లక్ష్మణుడు అని పేర్లు పెడతారు. వారు రాముడూ 'రా' అంటే పెద్దఎద్దు పరుగెత్తుకు వస్తుంది "లక్ష్మణుడూ! రారా" అంటే చిన్న ఎద్దు వస్తుంది. చూసేవాళ్ళకిది చోద్యంగా ఉంటుంది.

మోళీ ఆట

ఏదైనా ఒకరోడ్డుపై డోలుకొడుతూ ఢమరకంవాయిస్తూ ఉర్దూ యాసతో తెలుగుమాటలువినబడుతూ జనం చుట్టూమూగిఉన్నారంటే అది ఖాయంగా మోళీ ఆటే. ఇది సాహెబుల విద్య. కాళీగా ఉన్న పాములబుట్ట చూపి అందులో ఒక కాగితంవేసి మూసి మరల మూత తీసేసరికి అందులో కాగితానికిబదులు పాముండడం, మనిషినిబుట్టలో పెట్టి మాయం చెయ్యడం, కాళీకుంచం పిల్లవానికాళ్ళసందునపెట్టి రూపాయలుకురిపించటం, ఉంగరాన్ని మాయంచేసి తిరిగితెప్పించటం వంటి అద్భుతాలు ప్రదర్శించి చేరినజనాన్ని సంభ్రమంలో ముంచెత్తుతారు. ఇదంతా కనికట్టట. వీరి ఉర్దూ తెలుగు మాటలూ బుల్‌బుల్ మీద హిందీసినిమాపాటలూ మధ్యమధ్యపేల్చే జోక్సు మంచి తమాషాగా ఉంటాయి. ఇదంతా కొత్తలంకయోగిమహాత్యమనిచెప్పి ఆఖరున అతనిపేరుతో తావీదులు అమ్ముతుంటే జనం నిజమనేభ్రాంతితో కొనేస్తారు. దీనినే గారడీవిద్య అని పిలుస్తారు. కొరవిగోపరాజువ్రాసిన సింహాసన ద్వాత్రింశికలో దీనిప్రసక్తి ఉంది.

ఇప్పుడిది "ఇంద్రజాలవిద్య" అని ధియేటర్లలో ప్రదర్శనలిస్తూ దేశప్రఖ్యాతిహొందుతున్నారు సావర్కారు, పట్టాభిరాం వగైరాలు. ఈ రచయితకూడా యిలాగ ఎన్నో ప్రదర్శనలివ్వడం జరిగింది.

గుర్రాలాట

గిరజాలతలలు, చెవులకు పెద్దకమలాలు, సైకిల్‌కట్టు పంచె, పైకి ఎగగట్టిన గోచీతో క్షత్రియపుత్రులవలె గోచరించే ఏడెనిమిదిమంది 'యోధులు' నాలుగైదు స్వారీ గుర్రాలతో ఊరిమధ్య ఆటసాగిస్తారు. వీరు మొదట బలప్రదర్శనకు సంబంధించినఅంశాలు ప్రదర్శిస్తారు. ఒకని రెండుభుజాలమీదా ఇద్దరు నిలబడడం, ఆపై ఇద్దరి భుజాలమీదా ముగ్గురునిలబడడం, రెండెడ్లబండిని జుట్టుకుకట్టుకొని ఒకరు లాక్కురావడం, బలమైన ఇనుపగొలుసులు త్రెంచడం, కట్టగాకట్టిన మూడు నాలుగు ఇనుపగునపాలను ఒక్కపెట్టునవంచడంవంటివి ఎన్నెన్నో చేసి ఆఖరికార్యక్రమంగా గుర్రాలమీద వేగంగా స్వారీచేస్తూ వానిపై

మొగ్గలువెయ్యడం, పరిగెడుతున్న గుర్రాలపై ఒకదానిమీదనుండి మరొక దానిమీదకు ఉరుకుతూ స్వారీచెయ్యడం మొదలైన ఫీట్సుతో జనాన్ని అద్భుతంగా ఆకట్టుకుంటారు.

మల్లేలాట

"మాయమ్మా సత్తెం చూడండోయ్ మల్లేలోయ్ మల్లేలా" అంటూ ఛెళ్ళుమనే లావుపాటి జనపనార కొరడా దెబ్బలు విసురుతూ, ముఖానికీ చెంపలకూ పసుపూ కుంకుమా పూసుకుని, కుచ్చెళ్ళుగల పరికిణీవంటిది కట్టుకొని, చెట్టువేరు దండకడియం మాదిరిగా చుట్టుకొని ఒక పురుషుడూ అమ్మవారి విగ్రహంవున్న పెట్టి నెత్తిమీద పెట్టుకొని, నడుముకు వీరణం కట్టుకొని, రెండువైపులా రెండుపుల్లలతో వాయిస్తూ ఒక స్త్రీ వస్తారు. ఆ కొరడా విసురుతుంటే వచ్చే 'ఛట్' మనే పెద్ద శబ్దానికీ వీరణందెబ్బకీ మల్లెలపాటకీ వీధిజనం అంతా చోద్యంగా చూడడానికి చేరతారు. అప్పుడు వీరు అమ్మవారి పెట్టి క్రిందికిదించి ఆట ప్రారంభిస్తారు. వీరు చూపేవి ఎక్కువగా అమ్మవారి మాయలు. అమ్మవారి చేతులకు గాజులు వేసి తెరవేస్తారు. ఒక నిమిషంపోయాక తెరతీసిచూస్తే ఆ గాజులుండవు. ఈ విధంగానే పసుపు, కుంకుమ వగైరాలు మాయంచేస్తారు. మామూలు గుడ్డలో వడ్లువేసి పేలాలుగా వేపుతారు. ఈ రీతిని పల్లెజనాన్ని ఎంత గానో వినోదింపజేస్తారు. వీరిని మల్లెకాసరవాళ్ళని పిలుస్తారు జానపదులు.

ఎలుగుబంట్లు వేషాలు

ఇవి ఎక్కువగా సంబరాల్లోనే కనిపిస్తాయి. ఇద్దరు రెండు ఎలుగు బంట్లుగా చెక్కతోచేసిన ఎలుగుబంటిముఖాలను తమముఖాలకు తగిలించు కొని, ఎలుగుబంటి వెంట్రుకలమాదిరి నలుపురంగువేసిన జనపనారపీచు చిక్కం ఒళ్ళంతాతొడుక్కొని "తాసా" వాయిద్యానికనుగుణంగా ఎలుగు బంటివలె గంతులేస్తుంటారు. "తాసా" అంటే మెడనుండి గుండెలమీదకు త్రాడుతో వ్రేలాడదీసుకొని రెండుచేతులతోనూ రెండుపుల్లముక్కలతో వాయించేది. ఇందులో శక్తివేషంకూడా వుంటుంది. చెక్కతో చేయబడి. రంగులు వేయబడి, పెద్ద నాలుకచాపి చూపుతున్న శక్తిముఖం తగి లించుకొని, పెద్దపెద్ద స్థనాలు అమర్చుకొని, పైన నల్లఅంగీ తొడుక్కొని, ఒకచేతిలో కత్తి, ఒకచేతిలో శూలం ధరించి ఈ ఎలుగుబంట్లతో సమంగా ఎగురుతూ చేరిన జనాన్ని అప్పుడప్పుడు అదలిస్తుంటారు.

పులివేషాలు

జాతర్లలోనే పులివేషాలు కూడా పెడుతుంటారు. ఇద్దరు ముగ్గురు వొంటినిండా పసుపు, నలుపు పులిచారలు వేసికొని ముఖానికి పులితల (అట్టతోగాని, చెక్కతోగాని చేసింది) తగిలించుకొంటారు. పులివేటగాడిలా ఒకవ్యక్తి కర్రపట్టుకుని మధ్యనుంటాడు. తాసా మోత కనుగుణంగా వీళ్ళు అడుగులువేస్తూ మనిషిమీదకు లంఘించడానికి ప్రయత్నిస్తున్న పులుల్లాగ పులివేషధారులు, మాటుగాసి వానిని చంపడానికి ప్రయత్నిస్తున్న మనిషిలాగ కర్రతోనున్న వ్యక్తి నటిస్తుంటారు. ఒక్కోసారి అవి ఆతనిమీదకు పంజావిసిరినట్టు, కర్రతోకొట్టి వాని బారినుంచి అతను తప్పించుకున్నట్టు, యిలా వేటక్రీడావిశేషాలన్నీ ప్రదర్శిస్తుంటారు. జానపదులకు ఉత్సుకతకలిగించే కళలలో యిది ఒకటి.

పీర్లసంబరాల రోజుల్లో యిలా పులివేషాలతో కొంతమంది యింటింటికీ తిరిగి యీ ఆట ప్రదర్శిస్తూ డబ్బులు దండుతుంటారు.

బండ్లమీద వేషాలు

పల్లెలలో దేవుళ్ళ ఉత్సవాలకూ దేవతల సంబరాలకూ బండ్లమీద వేషాలు పెడతారు. లక్ష్మి, విష్ణువు, గణపతి; తాటకి, పాండవులు, సీతా రామలక్ష్మణులు, యమధర్మరాజు, పార్వతీపరమేశ్వరులు మొదలైన వేషాలు ప్రసిద్ధి. వీనికి నిశ్చలత ప్రధానం. సజీవప్రతిమవలెఉండడం ఇందులో ముఖ్యం. ఈవేషాలువెయ్యడానికి చదువు అక్కరలేదు పరిపడినరూపం కావాలంతే. గ్రామాలలో చదువురానివారెందరికో నాటకాలలో వేషాలువెయ్యాలని సరదావుంటుంది. వీనిద్వారా ఆ సరదా తీరుతుంది. జనం యీ వేషాలను ఎంతో ఆనందంగా చూస్తారు. ఆదిలో ఊలపల్లినివాసి శ్రీ కాద వెంకన్న యీ వేషాలు మేకప్‌లో మంచి ప్రసిద్ధి గడించారు. తరువాత యిప్పుడు నాటకాలకు డ్రస్ సప్లయిచేసే కంపెనీలన్నీ కూడా యీ పనిలోకి దిగాయి.

ఒకసారి 'విశాల' పత్రికలో యీ బండ్లమీద వేషాలపై ఒక జోక్ పడింది. రాయగడ రైల్వేకాలనీలో దసరాసంబరం ఊరేగింపులో బండి మీద వేషాల్లో సీతారామాంజనేయ వేషాలు ఉన్నాయట. సీతారాముల పాదాలదగ్గర ఆంజనేయుడు కూర్చున్నాడు. సీతకు యూరినల్‌కు అవసరంవచ్చింది. అర్జంటు. కదిలితే ఆవేషం నిశ్చలతపోతుంది. ఏం చెయ్యాలి? కాస్సేపటికి ఆంజనేయుడు దభాల్న బండిమీదనుంచి ఉరికేశాడట సగంతడిసిన పంచెతో సీతను బండబూతులు తిడుతూ.

గరగాట

గంగాలమ్మ, నూకాలమ్మ, మరిడమ్మ వంటి గ్రామదేవతల సంబరాలకూ, జాతర్లకూ గణాచార్యులు గరగలనెత్తుకొని డప్పులమోతకను గుణంగా ఎగురుతుంటారు. గరగ ఇత్తడికుండవలె ఉంటుంది. దాని నెత్తిమీద పాముపడగ అమర్చబడివుంటుంది. గరగలకు కోకలు కుచ్చిళ్ళతో కడతారు. ఈ గణాచారులను ఆసాదులంటారు. అంటే దేవతల పూజారులన్న మాట. వీరు గోదావరిసీమలో ఊరూరా ఉన్నారు.

వీరు శబ్దానుగుణంగా ఎగురుతూ డప్పులు వడిగావాయించేటప్పుడు పూనకంచేస్తారు. దీనినే "గెపెక్కడం" అంటారు. అప్పుడు వెంటనే ఇద్దరుమనుషులు పట్టుకొని మరొకరు కోడిపిల్లను నోటికి కరిపిస్తారు. గెపెక్కినవ్యక్తి దాన్ని పటుక్కున కొరికేస్తాడు. అమ్మవారికి కోడిపిల్లలు మొక్కుబడులు వస్తుంటాయి-అవి చూడగానే పూనకం వస్తుంది. అప్పుడు కొట్టే డప్పులదెబ్బలు వినేవాడిలోకూడా ఆవేశం కలిగిస్తాయి. ఈ సంబరాలనే జాగరాలంటూ తెల్లవార్లూచేస్తారు. జనం చూస్తూనే ఉంటారు.

గారడీలు

ఉత్సవాలకూ, ఊరేగింపులకూ పల్లెలలో గారడీలు పెడతారు. గారడీ అంటే మోళీ ఆటకాదు. పర్వతాలవంటిపెద్ద డోళ్ళను కర్రలతో లయగా వాయిస్తూ వానిచుట్టూ వలయంగా పాతిక ముప్ఫయిమంది నిలబడి కాళ్ళకు ఎండుగడ్డిచుట్టుకొని ఆపైన ఇనుపఅందెలు పెద్దపెద్దవి ఒక్కొక్కకాలికి రెండేసిజతలవంతున ఒకదానిమీదఒకటితొడిగి మొలకు గజ్జెలుకట్టుకొని "ఏలేఏల ఏలేయాల హైలెస్సో ఓహో" అంటూ ఏలపాటలు, తుమ్మెద

పదాలు, పెన్నెల పదాలు వగైరా జానపదగీతాలు పాడుతూ వానికను గుణంగా పైకీకిందికీ ఎగురుతుంటే ఊరంతా ప్రతిధ్వనిస్తుంది. వలయం మధ్య అట్టలో పీలూ, చమ్కీ వస్త్రాలతో కొందరు దేవతా స్త్రీ పురుషవేషాలు వేసుకొని నృత్యంచేస్తూ పాట అందిస్తుంటారు. ఇది కూడా ఎంతసేపైనా చూస్తారు జనం. గోదావరిసీమలో మాలలు యీ ప్రదర్శన చేస్తారు.

తప్పెటగుళ్ళు

ఇవికూడా అమ్మవారి జాతర్లలోనూ దేవుళ్ళ ఊరేగింపులలోనూ పెడుతుంటారు. ఈ కళాకారులను ఎక్కువగా కళింగసీమనుంచి రప్పిస్తుంటారు. ఈ తప్పెట అనేది 'తాసా'లాగుంటుంది. ఇనుపరేకుదొప్ప లాగ మలచబడి పైన చర్మంతో కప్పబడి అంటించబడుతుంది. లోన గుల్లగనక చేతివేళ్ళతో వాయిస్తుంటే దెబ్బ స్థాయినిబట్టి శబ్దం వస్తుంది. ఇదిగుండెలమీద కట్టుకుని వాయిస్తారు. దీనికి 10, 15మంది జట్టుఉంటారు. అందరూ తప్పెటలు తగిలించుకుని పాటల లయకు అనుగుణంగా వానిని వాయిస్తుంటారు. వీరు ఎర్రరంగుకలిగిన బొట్టిచేతుల జుబ్బాలూ, నిక్కర్లూ వేసుకుంటారు. ఆనిక్కర్లచివర గజ్జెలు కుడతారు. కాళ్ళకుకూడా గజ్జెలు కట్టుకుంటారు. అవి వాయిస్తూ, పాడుతూ ఒక పద్ధతిప్రకారం నృత్యం చేస్తారు. వీరు యాదవకులస్థులు. వీరిపాటలు, కథలు వైష్ణవపరంగా ఉంటాయి గోపాలకృష్ణుని రాసక్రీడలు, కృష్ణలీలల తాలూకుపాటలు ఎక్కువగా చోటుచేసుకుంటాయి. గురువుముందుపాడుతూ నృత్యాభినయం చేస్తుంటే మిగిలినవారు తరువాతపాడుతూ అనుసరిస్తారు. దీనిలోని ప్రత్యేకత వివిధ రీతులగతులలో తప్పెటలు వాయించడం, సర్కసుఫీట్సు లాగ ఒకరిభుజాలమీద ఒకరు, అతనిమీద యిద్దరూ యిలా ఎక్కి తప్పెట్లు వాయిస్తుండడం, ఒకరుకాళ్ళు బారచాపుకుకూర్చుని మోకాళ్ళమీద యిద్దర్ని కూర్చుండబెట్టుకుని తానులేవకుండాపడుకునే గిర్రుననాలుగుపైపులా తిరుగుతూ తప్పెటవాయిస్తూ పాటపాడడం, పెద్దకుండపై ఒకడునిల్చుని, అతనిభుజంమీద మరొకడునిల్చుని, అతనితలమీద నీళ్ళపాత్రను పెట్టి అవివలకకుండాకూడా తప్పెటలు వాయించడంవంటి ప్రతిభాప్రదర్శనలు అద్భుతవిన్యాసాలు ఎన్నో ఉంటాయి. ఇందులో ముందుపాడే (గురువు) వారిగొంతు చాలాపెద్దదిగాఉండాలి. కారణం, ఆచప్పుళ్ళమోతలోకూడా అవి వినబడాలికదా!

కోయ నృత్యం

సంబరాలలో కోయనృత్యం అని ఒకవేషం గిరిజననృత్యం చేస్తుంటారు. ఈ వేషంలో దాదాపు ఇరవైమంది దాకా ఉంటారు. సగంమంది ఆడవేషాలా, సగంమంది మగవేషాలా వేసుకొని తలకు కొమ్ములూ, మెడలో రంగురంగుల పూసలదండలూ, కోడి ఈకలూ, నెమలి పింఛాలూ ధరించి డోళ్ళు వాయిస్తూ నృత్యం చేస్తుంటే చూసే వాళ్ళకి తాము అడవుల్లోకి వెళ్ళి వాళ్ళనాట్యం చూస్తున్నట్లు భావన కలుగుతుంది. అంత అచ్చుగుద్దినట్లు తయారై పాటలుపాడుతూ, ఎగురుతూ, మధ్యమధ్య కోయభాషలా తెలుగువిరిచి మాట్లాడుతూ, కూతలూ అరుపులతో ఒకరినొకరు పిలుచుకుంటుంటే వాళ్ళు నిజంగా అడవి నుంచి వచ్చిన కోయలేనేమో అనిపిస్తుంది. అప్పుడప్పుడు వారు నోటి నిండా కిరసనాయిలుపోసుకొని వెలుగుతున్న కాగడామీద ఊదుతుంటే ఆ కాగడానుంచి మంటలు బుస్సుమని ముత్యాల్లారాలుతుంటే చూడ్డానికి అద్భుతంగా ఉంటుంది.

కర్రసాము

కర్రసాము కూడా ఉత్సవాల్లోనే పెడుతుంటారు. 'తా సా' శబ్దానికి అనుగుణంగా అడుగులువేస్తూ సాము విద్యలో ఆరితేరిన ఇరువురు రెండు కర్రలు తీసుకొని, తమ చేతులతో గిరగిరా తిప్పుతూ, ఒకరిపై ఒకరు కర్ర విసురుకుంటూ, దెబ్బకాచుకొంటూ, కర్రలను తాకిస్తూ ఎలుగు మీద పల్టీవంటివానితో తమ నేర్పునూ, ప్రజ్ఞనూ, ప్రదర్శిస్తూ నేత్రానందం కలిగిస్తుంటారు. దీనిని పల్లెటూళ్ళల్లో "సాధకం" అంటారు. ఉత్సాహవంతులైన పల్లెయువకులు ఈ విద్య నేర్చుకొని సంబరాల్లో ప్రదర్శిస్తుంటారు. వీరముష్టివాళ్ళు ఇది వృత్తిగా చేస్తారు కత్తులతోనూ కర్రలతోనూను. ఆరితేరినవారు సాముగరిడీలు వివిధరీతుల్లో ప్రదర్శిస్తారు.

ఈసాముగరిడీలప్రస్తావన మనుచరిత్రలో యిలా వుంది–

''ఊరు సంధ్యాతపనశేణ మృత్కలితమై

యొప్పారు బ్రహ్మాండమన్

గండడిన్‌కాలపు హంతకాడు చరమా
గస్కంధముం జేర్చు" అని.

కోలాటం

పదిహేను ఇరవైమంది వలయంగా ఏర్పడి రూళ్ళకర్రల్లా గుండ్రంగా సాపుచేయబడిన ఒక అడుగుపొడవు కర్రలను ప్రతిఒక్కరూ రెండేసిచొప్పున రెండుచేతుల్లోనూ పట్టుకొని ఒకరు చేతిలోని కర్రకు మరొకరి చేతికర్రను తాకిస్తూ ఆ చప్పుడును తాళంగా చేసికొని లయబద్ధమైన అడుగులు వేస్తూ 'తెయ్యక్కడతా జనుతా, అంటూ 'ఓచిన్నదాన విడువనె కొంగు' వంటి శృంగార జానపద గీతాలూ, భక్తిగీతాలూ గురువు పాడుతుంటే కోలాటం వేసేవారు ఆ పల్లవిని వంతగా పాడుతూ గెంతుతుంటే వినడానికి చూడడానికి వినోదంగా ఉంటుంది. ఈ కోలాటాలు పల్లెలలోని ఆయా పేటల యువకులు విరామకాలంలో ఒక గురువును పెట్టుకొని నేర్చుకొని సంబరాలలో సరదాగా వేస్తుంటారు.

* 'కోలాటం జానపదులకు ఉత్తేజాన్ని, ఉత్సాహాన్ని యిస్తుంది. దీనిలో వర్ణ చలనము, వేష సామరస్యము, గమనసామరస్యము మువ్వల మోత, కోలల లయ, రాగ సరళి, కంఠమేళ, కథా సౌందర్యము ఒక్కుమ్మడిగా ఏకమయి అలరిస్తవి'.

** 'హంపీ విజయనగరమునందలి భవనప్రాకారభిత్తికలమీద కోలాటము వేయు స్త్రీ పురుషుల వివిధభంగిమలు కల చిత్తరువులనేకములు చెక్కబడి యున్నవి.

*** 'విజయనగరరాజులకాలమున కోలాటమందు జనుల కాసక్తి ఎక్కువగానుండెను'. పాల్కురికి సోమనాధుని బసవ పురాణంలో యిలాచెప్పబడింది –

---

* కృష్ణశ్రీ పల్లెపదాలు
(ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం పు. 71 నుండి గ్రహింపబడింది)
** జానపద కళాసంపద. పు. 6. డా. తూమాటి దొణప్ప
*** ఆంధ్రుల సాంఘికచరిత్ర. పు.259. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి

" కోలాటమును పాత్రి గాంక్షిపేరణియు
గేళిక కోకయు లీలనటింప".

అంతేగాక భరతార్ణవము(నందికేశుడు)లో ఏడవ అధ్యాయంలో కోలాటమొక ప్రత్యేకమైన నర్తనగా చెప్పబడింది.

గోదావరిసీమలో యీ కోలాటానికి పశ్చిమగోదావరిజిల్లా కురవాళ్ళ హారెం జట్టు మంచి ప్రసిద్ధిపొందింది.

బుట్టబొమ్మలాట

బుట్టబొమ్మలాటకూడా ఉత్సవాలకే పెడతారు. పాములవాడు, పాములవాడిభార్య, రాధ, కృష్ణుడు మొదలైనవి ఇందులో ఉంటాయి. తలదగ్గరనుంచి బొడ్డుదిగువవరకు చెక్కతో పెద్దపెద్దబొమ్మలుచేసి వాని క్రింద పొడుగాటివరికిణీ తొడిగి ఒక మనిషి ఆ వరికిణీలోదూరి ఆ బొమ్మను నెత్తికెత్తుకొని బొమ్మబుడ్డురంధ్రంగుండా బయటికిచూస్తూ రామ డోలు మేళంవారి వాయిద్యాని కనుగుణంగా అడుగులేస్తుంటారు. ఇలాగే గుర్రాల ముఖాలు చేసి, వానికి మేదరతడికతో శరీరాన్ని తయారుచేసి అలంకరించి ఒకమనిషిపాదాలకు రెండు మూడడుగుల పొడవు కర్రలు కట్టుకొని గుర్రంమెడవద్దకన్నంలోంచి మొత్తవరకూ పైకివచ్చి గుర్రం మీద కూర్చొనికళ్ళెంపట్టుకుతోలుతున్నట్లు కనిపిస్తూ క్రింద గుర్రం నడుస్తున్నట్లు కట్టుకున్న కర్రలతో లయానుగుణంగానడుస్తాడు. ఇదికూడా చూడముచ్చటగా ఉంటుంది. వానిని గంటలతరబడి చూస్తూనేవుంటారు.

పశ్చిమగోదావరిజిల్లా 'తణుకు' వాస్తవ్యులు శ్రీ కట్టా ఎల్లయ్యగారు యీప్రదర్శనలకు ప్రసిద్ధిపొందారు. అనంతరం అతనికుమారుడు సూర్య నారాయణగారు గత 50 ఏండ్లనుండీ కూడా ప్రదర్శనలిస్తున్నారు. వీరు రాధాకృష్ణులు, శివపార్వతులు మొదలగునవి ప్రదర్శిస్తారు. బుట్టబొమ్మల తయారీకి వెదురుగడలు, చింతగింజలగుజ్జు ఉపయోగిస్తారు. వెదురుగడ లతో బొమ్మనుచేస్తారు. చింతపండు గుజ్జుతో బొమ్మరూపు దిద్దుతారు.

భోగంమేళాలు

ఇక భోగంమేళాలసంగతి అందరికీ తెలిసిందే. ఇది లేనిదే ఏ ఉత్సవానికీ కళలేదు. పది పదిహేనుమంది భోగపుస్త్రీలు మేళంగా

వస్తారు. ఈ మేళానికి ఒక నాయకురాలు ఉంటుంది. ఫిడేలు, హార్మోనియం మద్దెలలు ప్రక్కవాయిద్యాలు. వీరు సినిమాపాటలు పాడుతూ ఇద్దరుముగ్గురు ముందుకొచ్చి నాట్యాలు చేస్తుంటే మిగిలినవారు వెనుక దడిలా నిలబడి తాళంకొడుతూ పాడుతుంటారు. సాధారణంగా విలాసపురుషులే ఇక్కడకు చేరేది. వారి సెలక్షన్ ప్రకారం వీరు పాడి ఆడుతుంటారు. తర్వాత తాంబూలాలిచ్చి రవంత రంగుచేసి సొమ్ములు వసూలు చేస్తుంటారు. వీరు అప్పుడప్పుడు సిగ్గులేకుండా పచ్చిశృంగారంవెలగబెడుతూ రసికులను రెచ్చగొట్టడంకూడా కద్దు. ఇలాంటివానితో వీరిఎలుగుబంట్లనృత్యం (బేర్ డాన్స్) చెప్పుకోదగ్గది. ఒకామె మగ ఎలుగుగానూ, మరొక ఆమె ఆడ ఎలుగుగానూ నటిస్తూ చూపించే రతిక్రియ లాంటివి కాలం పండినవాళ్ళను కూడా కామపీడుతులను చేస్తాయి. అలాగని వీరిదంతా చౌకబారునాట్యం అనడానికి వీలులేదు. వీరి మేజువాణీ ఉత్తమ నాట్యశ్రేణికి చెందిన ప్రక్రియ. నాయకురాలు 'తూరుపు తెలావారే' లాంటి జావళీలు పాడుతూ అభినయం పడుతుంటే "ఓహ్" అని తలఊపని పండితులుండరు.

కోలసంబరం

"ఓరోరి వెంకన్న ఓరి వెంకన్న" అని పాడుతూ కోలత్రిప్పుతూ పచ్చని కొబ్బరాకులపందిరిక్రింద ఎక్కడైనా పాట వినిపించిందంటే అక్కడ కోలసంబరం చేస్తున్నారని నిర్ధారణగా చెప్పవచ్చు. తిరుపతి వెళ్ళి వచ్చినవారు దీపారాధనరోజునరాత్రి కథపెడతారు "శ్రీరామా రామారామా మోరామా, రామయ్యా, హరి రామా, రామారా, వఁయోధ్యారామా, అనేది దీనికి వంత. ముఖానికీ, గుండెలమీదా, భుజాలమీదా పెద్దపెద్ద నామాలు దిద్ది ఇద్దరు నూనెగుడ్డలు వెలిగించిన కోలలు త్రిప్పుతుంటే, ఇద్దరు సిబ్బి తాళాలు (పెద్దవి) వాయిస్తూ వంతపాడుతుంటే, మధ్యఒకరు ఒకచేతిలో పేముబెత్తం, మరొకచేతిలో నెమలి ఈకల కట్ట పట్టుకొని ముందుకూ వెనుకకూ నడుస్తూ వెంకన్న బాబుకథ పాటరూపంలో పాడుతుంటారు. ఇది పురాణాలలో చెప్పబడ్డ పద్మావతీ వెంకటేశ్వరుల కథకాదు. అలివేలు మంగ, బీబీనాంచారమ్మ, వెంకన్నబాబులప్రణయం, విరహం వగైరాలతో కూడిన ఒక భిన్నమైన జానపద కథ. తెలుగుప్రజలు ఇదే నిజమైన కథ అన్నంత నిష్టగా వింటారు. కథలో అప్పుడప్పుడు కోలత్రిప్పేవారిలో

ఒకడు హాస్యగానిగామారి జోక్సువేస్తుంటే ప్రజలు పగలబడినవ్వుతూ భక్తితోనూ ఆసక్తితోనూ వినోదిస్తుంటారు. ఈ కథ చెప్పే జట్లకు ద్రాక్షారామందగ్గర వెల్లగ్రామం ప్రసిద్ధి, అందులో సుబ్బారావుజట్టు మరీ పేరెన్నికగన్నది.

ఖైటో భజన

ప్రతిపల్లెలోనూ దేవాలయం ఉంటుంది – కనీసం రామాలయం అన్నా ఉంటుంది. కొన్నిచోట్ల కులానికో రామాలయం, పేటకో రామాలయంకూడా ఉంటాయి. రాత్రివేళల్లోనూ, ముక్కోటిఏకాదశి, భీష్మ ఏకాదశి, శివరాత్రి వంటి పుణ్యదినాల్లోనూ ఊళ్ళో భక్తులు ఈ ఆలయ మండపాలలో కూర్చుని దేవుని ఫోటో ఎదురుగా పెట్టుకుని ఇత్తడి తాళాలతో భగవంతునిపై గూర్చిన పాటలు, పద్యాలు పాడుతూ భజనలు చేస్తారు. వీనికి హార్మోనియం, మద్దెలలు తోడుంటాయి. గణపతి ప్రార్థనతో ప్రారంభించి భక్తరామదాసు కీర్తనలు, యుద్ధరామదాసు కీర్తనలు, త్యాగరాజు కీర్తనలు, తూము నరసింహదాసు కీర్తనలు, తరంగాలు, గీతాలు, తత్వాలు ప్రతిచరణము ఒకటు ముందుపాడితే తర్వాత అదే చరణాన్ని మిగిలినవారు పాడతారు. పాడేవారిగొంతు మాధుర్యాన్ని బట్టి ఈ భజన చూడటానికి (చెయ్యటం చేత కాకపోయిన సరే) ఎంతో మంది చేరతారు. మొదటపాడేవ్యక్తి సాధారణంగా మంచి గాయకుడై ఉంటాడు. కూర్చునిచేసేదిగనుక దీనిని ఖైటోభజన అన్నారు. మధ్య మధ్య కాళహస్తీశ్వర శతకంలోనివి, దాశరథీ శతకంలోనివి, ఇతర శతకాలలోనివి పద్యాలు రాగయుక్తంగా పాడుతూ రంజింప చేస్తుంటారు. ఈ భజనలో నేర్పరులైనవారు సప్తతాళాల భజనకూడా చేస్తారు. మధ్య మధ్య "రామ రాఘవ రక్షించుము దేవ" వంటి కీర్తనలలోని మిత్రములకు అనుగుణంగా తిరుగుడుతాళాలభజన చేస్తుంటే ఆజోరులో చేతులు భరత నాట్యం ఆడుతున్నట్లు చోద్యంగా కనిపిస్తాయి. వచ్చినభక్తులంతా అరటిపళ్ళు, కొబ్బరికాయలుతెచ్చి దేవునికి నైవేద్యం పెడతారు. అవన్నీ ముక్కలుగాకోసి భజనకార్యక్రమము పూర్తయ్యాక హారతిచ్చి ప్రసాదంగా భక్తులకు పంచుతారు. (అందులోకూడా తిండి బకాసురులుం టారనుకోండి). ఇందులో ఏ అలసటా లేకుండా పాడే అందరికీ సులువైన పాటల్లో 'రామ రామరామ సీత' అనేది ఒకటి. 'సీతారామ్, సీతారామ్,

సీతారామ్ జయ సీతారామ్; పట్టాభిరామ్, పట్టాభిరాం, పట్టాభిరామ్, జయ సీతారామ్" అని రాముని గూర్చి తెలిసినన్ని విశేషణాలతో చేంతాడులాగ పాట పొడిగించుకుంటూ ఏకతాళంలో త్రికాలాల్లోనూ భజన భక్తిగా చేస్తారు. ఈ పాటలలో ప్రేక్షకులు కూడా కలిసి భజన చేస్తారు. 'పాహిముకుందేతి' వంటి సంస్కృత పద భూయిష్టమైనపాటలు చక్కగా పాడుతుంటే అర్ధంతెలియక పోయినా భక్తిలో లతలోమునిగి భజిస్తారు. మరొకవిశేషమేమంటే 'రామ రామ రామ సీత' అనే ఒక వాక్యంతో ఏకాహాలూ, సప్తాహాలూ కూడా చేస్తారు. ఏకాహంఅంటే తొలిరోజు ప్రాతఃకాలంలో ప్రారంభించి మలిరోజు ప్రాతఃకాలం వరకూ అనగా 24 గంటలు (ఒకరోజు) ఒకే నామంతో భజన చెయ్యడం. సప్తాహం అంటే యిలాగ 7 రోజులు చెయ్యడం. ఈ భజనజట్టులు ఊరూరా ఉంటాయి. కొందరు భక్తులు తమ యిళ్ళల్లోనే యివిఏర్పాటు చేస్తారు. 'మేటియైచను భక్తకూటములందు పాటలుగా గట్టిపాడెడివారు'. అని పాల్కురికిసోమన పండితారాధ్యచరిత్రలో వ్రాశారు. ఈ కళారూపం యొక్క ప్రాచీనత దీనినిబట్టి ఊహించుకోవచ్చు.

గోదావరిసీమలో రామభజనలాగే 'హరనాధబాబా' భజనలు కూడా చేస్తుంటారు చాలచోట్ల. హరనాధబాబా భజనలో విశేషం భక్తులకు ఆవేశం రావడం. బాబా పూనడం లాంటివికూడా ఉండేవి. ఒకప్పుడు తూర్పు గోదావరిలోని పెదురుపాక గ్రామంలో బాబామేష్టారింట్లో నిత్యం యీ భజనలు జరుగుతుండేవి. బాబామేష్టారిభార్య హరనాధబాబా ఆవేశం పొంది జీవితాంతం ఆ ఆవేశంలోనే ఉండిపోతే భక్తులందరూ ఆమెనే బాబాగా ఆరాధించేవారు. అంతేకాకుండా బాబామేష్టారితమ్ముని భార్యపై కుసుమకుమారి (హరనాధబాబా భార్య) ఆవేశించిందని ఆమెను కుసుమ కుమారిగా పూజించేవారు. హరనాధబాబా స్మరణలో తన్మయుడై భజించే వారు బాబామేష్టారు. అందుచేత ఆయన అసలుపేరు శ్రీ మల్యాల సత్య నారాయణ అనేది విడిచి అందరూ బాబామేష్టారని పిలిచేవారు, ఆయన రాయవరం హైస్కూలులో ఉపాధ్యాయులు. 20వ శతాబ్ది పూర్వార్ధంలో హరనాధభక్తులలో ప్రసిద్ధులైన పాగల్ దాసుగారు, శకుంతలమ్మగారు పాల్గొన్న భజనలు భక్తుల్నే కాకుండా ప్రేక్షకుల్ని కూడా పరవశింపజేసేవి. వెన్నమీదా, కుంకంమీదా బాబా పాదాలు కనబడటంలాంటి విచిత్రాలు

కూడా ప్రచారంలో ఉండేవి. భజనలో ఒకరు పాటభావాన్ని అభినయిస్తూ నృత్యంకూడా చేసేవారు. ఈ రచయిత బాల్యంలో మొదట నృత్యానికి గజ్జెకట్టింది యీ భజనలోనే. రామభజనలాగే "జై హరనాథ్ జై, కుసుమకుమారిజై" అనే నామంతో ఏకాహాలూ, సప్తాహాలా కూడా జరుగుతుంటాయి. పూర్వం యీ భజనలు పెదురుపాక, కొంకుదురు, రాయవరం, కె. సావరం, మండపేట, మహేంద్రవాడ, అర్తమూరు, బలభద్రపురం, రామచంద్రపురం, కొత్తూరు, సామర్లకోట, పెద్దాపురం కాకినాడ, రాజమండ్రి, ధవళేశ్వరం, కొవ్వూరు, భీమవరం, ఆకివీడు, ఏలేశ్వరంలలో ముమ్మరంగా జరిగేవి. ఈ రచయిత తల్లిదండ్రులు హరనాథభక్తులు కావడంవల్ల కొంకుదురులో యీ రచయిత యిల్లుకూడా హరనాథభజనలకు ఆలవాలంగా ఉండేది.

పండరిభజన

"జెండా ఫడా ఫడాతే జాయేంగే పండారి జాయేంగే" అనిపాడుతూ వలయాకారంలోనిలబడి, కాషాయరంగుబట్టలు ధరించి, చేతిలో కాషాయ రంగుజెండాతో దాదాపు 30 మంది నృత్యంచేస్తూ పాడుతుంటే, అవలయం మధ్యతిరుగుతూ గురువు పాటచెబుతూ నృత్యగతి నడుపుతుంటే హార్మోనీ, మద్దెలలు అనుసరిస్తుంటే చూసే జనం విస్తుపోయేలా సాగుతుంది పండరి భజన. "ఇక ఎంతాదూరామో ఎదుగామె పండారి" అనే పాటకు వీరు చేసే భావ నృత్య విన్యాసాలు చక్కని రసస్ఫూర్తిని కల్గిస్తూ చూపరులను పులకింపజేస్తాయి. ఇది ఈ భజన రీతి దీనిని తూర్పుగోదావరిజిల్లాలో గొల్లలమామిడాడ వాస్తవ్యులు శ్రీ పడాల సత్యనారాయణరెడ్డి గురువుగా ఆ పరిసరగ్రామాలలో ఎన్నో జట్టులు తయారుచేశారు. ఆవూళ్ళోనే శ్రీ బైరాగిరెడ్డికూడా పండరిభజనల గురువే. 50 ఏళ్ళ క్రితం పందలపాక వాస్తవ్యులు శ్రీ కొవ్వూరి ఆదినారాయణరెడ్డి పండరిభజన గురువుగా చుట్టు ప్రక్కల ఎన్నో గ్రామాలలో దళాలు తయారుచేశారు.

ఈరచయిత గొంతు మాధుర్యానికి మురిసి పసితనంలోనే వీరు పండరిభజనలో తర్ఫీదుయిచ్చి భజనలకు తీసుకుపోయేవారు. ఈ రచయిత కాలు నాట్యాలలో పదునుతేరినచోటిదే.

చెక్క భజన

గ్రామాలలో యువకులు దుమాళ్ళు నడుముకు బిగించి కుడిచేతిలో చెక్కతో చేయబడిన చిడతలను తాళానుగుణంగా వాయిస్తూ, ఎడమచేతితో కీర్తనలోని భావాల్ని అభినయించేస్తూ ఒకవలయంగా నిలిచి కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టుకొని ఒకేరీతి గంతులు వేస్తూ, కదులుతూ, వలయంలో గురువుండి ముందుపాడుతుంటే, అందరూ ప్రతిచరణం తిరిగి పాడుతూ, చూసేవాళ్ళకి భక్తిరసం ఉప్పొంగేలా చేస్తారు యీ భజన. లోపల వలయంలో హార్మోని, మద్దెలలు వాయిస్తుంటారు. ఇది పండరి భజన లాంటిదే గాని ఆ వేషాలూ, ఆ జెండాలూ వుండవు ఆ పాటలు వేరు. నృత్యం కదలికలువరకూ మాత్రం అదే ధోరణి.

ఇది ఒక గురువును పెట్టుకొని వర్షాకాలంలో పేటల్లో కుర్రకారు ఇరవై ముప్పైమంది ఈ పాటలు, ఈ నృత్యం, అభినయం నేర్చుకుంటారు. ఇంచుమించు పేటకో బృందం వుండేది. పేటలోగల ఆలయాలముందు వీరు అభ్యాసంచేసేవారు. ఆ పాటలుకూడా శబ్దోచ్చారణలో నాటుగావున్నా (గ్రామ్యం) దేవునిభక్తి, ఆవేశం గూడు కట్టుకొని వుంటాయి.

'కిట్టమ్మా గోపాల బాలా కిట్టమ్మా.
భజ నందా గోపాల బాల కిట్టమ్మా,
గోపాల బాలా కిట్టమ్మా
కాళ్ళకూగజ్జెలు కట్టి, వేళ్ళాకు ఉంగ్రాలెట్టి
గోళ్ళాకు మెరుపులు దిద్ది
గోరింటాకు పెడతా రారా ॥కి॥
ఎనిమిదిమూళ్ళిరవై నాలుగు
తొమ్మిది మూళ్ళూ ఇరవై ఏడు
పదకొండు మూళ్ళు ముప్పై మూడు
పన్నెండుమూళ్లూ ముప్పైఆరు ॥కి॥

అనేది ఒకపాట. జానపదులు విద్యావంతులు కారుకదా! అందువల్ల యిలా పాటల్లో ఎక్కాలుకూడా ఎక్కించటం లెక్కలు సులువుగా నేర్పడానికి అయ్యుంటుంది. చెక్కభజన ఈ క్రింది గణపతి ప్రార్ధనతో ప్రారంభిస్తారు.

"శివశివ మూర్తివి గణనాథా
నీవు శివుని కుమారుడవు గణనాథా"

మూడు కాలలలోనూ నృత్యంచేస్తూచేసే ఈ భజన ఎంతో నయనానందంగా వుంటుంది. ఇంచుమించు నృత్యం కోలాటంలోలాగే. ఇందులో రామ దాసు కీర్తనల్లాంటి భక్తిగీతాలు, కృష్ణలీలలు, వేదాంతతత్వాలు పాడతారు. సంబరాల్లోనూ, జాతర్లలోనూ ప్రదర్శిస్తుంటారు. ఇది భక్తిప్రబో ధకమే గాకుండా యువజనుల్లో క్రమశిక్షణ నేర్పుతుంది. గీతానికి శృతి, లయ అలవాటు చేస్తుంది.

నృత్యతాళభజన

ఇందులో చెక్కలకు బదులు చిప్పతాళాలు వాడతారు. దీనికి నృత్యం, తాళం ప్రధానం. మధ్యలో వత్తులువెలిగించిన దీపంచెట్టు ఉంటుంది. వారు దానిచుట్టూ వలయంగా నిలబడి "తాండవనృత్య హరీ గజానన, ధిమికిట ధిమికిట బాజామృదంగ, హరిలోరంగహరీ గజానన" అనే గణపతి ప్రార్థనతో ప్రారంభించి భూమి అదిరేలా గెంతుతూ ప్రేక్షకదృష్టిని తమపై కేంద్రీకరించవజేసుకుంటారు. "రామభజనచేయరే రజితాగిరి రామభజనచేయరే, తంబురమీటుతూ తాళము వేయుచూ తకిట తకిటయని నృత్యము సల్పుచు రామభజనచేయరే' అనే కీర్తన మంచి దరువులతో ఊపేసి జనంచేత శభాష్ అనిపించుకుంటారు. దీనికి చెక్కభజనలోలాగే గురువు వలయంలో ఉండి కీర్తననడుపుతూ అడు గులు చూపిస్తూ భజనచేయిస్తుంటాడు. హార్మోనీ మద్దెలా మామూలే. దీనికి ప్రత్యేక వేషాలు లేకపోయినా రుమాలు నడుముకు చుట్టడం, కాళ్ళకు గజ్జెలుకట్టడం ఉంటుంది. "శ్యామలాదేవీ - రమ్మంటేరావే" అనే వీరి భజనకీర్తనకి ముగ్ధులుకానివారుండరు.

ఇవి దేవుడి సంబరాల్లోనూ, అమ్మవారి జాతర్లలోనూ తూర్పు పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలలో యిప్పటికీ కనిపిస్తుంటాయి.

వీధి భాగవతం

వీధి భాగవతులు పలురకాలు; కూచిపూడి భాగవతులు, తూర్పు భాగవతులు, యానాది భాగవతులు ఇలా ఇంకా ఎన్నో. తూర్పు

భాగవతులు భామా కలాపం, గొల్ల కలాపం లాంటివి ప్రదర్శిస్తుంటారు ఇందు మాటలు తూర్పు యాసతోనూ, రాగాలు తోలుబొమ్మలాట ఫణితి లోనూ ఉంటాయి. 'చిటపటచినుకులు దుప్పటి తడిసెను' వీరిదే. ఇది యక్షగాన ప్రక్రియ. తెరలా చిన్న గుడ్డకట్టి, దానివెనుకనుండి భామ రాగానే ఆతెర తొలగిస్తారు. నృత్యం శాస్త్రీయం కాకపోయినా సశాస్త్రీయ మన్నంత భ్రాంతి కలుగుతుంది. ప్రతి దరువుకీ వంతగా ఒక బ్రాహ్మణ వేషధారీ ఒకరిద్దరు తాళంకొట్టేవాళ్ళూ మద్దెలవాయిద్యగాండ్రూ సహకరిస్తూ నాటకంవరె మంచి రక్తిగా నడిపిస్తారు. యానాది భాగ వతుల 'చెంచులక్ష్మి' నాటకం ప్రసిద్ధమైనది. "చెట్టులెక్కగలవా నరహరి పుట్టలెక్కగలవా' వంటి పాటలు పల్లెప్రజల నోటపట్టడానికి వీరి వీధి నాట కమే కారణం. మాదిగభాగవతులు కొంచెం రంగాన్ని ముందుకు నడిపారు. పందిరికింద బల్లలువేసి ముందు తెర, వెనుక తెర కట్టి నాటకం ఆడేవారు. వీరి నాటకాలలో ప్రసిద్ధి చెందినది 'శశిరేఖా పరి ణయం'. పాటలూ మాటలతోపాటు నేటి పద్యపఠన విధానం కూడా చోటు చేసుకుంది ఇందులో. నేటి నాటక రంగానికి దగ్గరగా ఉంటుంది వీరి ప్రదర్శన.

శ్రీనాథుని చాటువులలో 'భాగోతుల బుచ్చిగాడు' అనే మాట వీరి ప్రాచీనతను తెలుపుతుంది. ఈ భాగవతులుకూడ 'తాండవ నృత్యకారీ గజానన' అంటూ గణపతి ప్రార్థనతో అర్ధరాత్రి ప్రారంభించి తెల్లవారే వరకూ ఆడేవారు.

ఈ భాగవతుల ప్రదర్శన ప్రయోగ ప్రయోజనాన్ని గూర్చి ఒక చారిత్రాత్మక గాథ కూడా ఉంది. క్రీ. శ. 1505 - 1509 కాలములో విజయనగరపాలకుడు కృష్ణదేవరాయల సవతి అన్న అయిన వీర నరసింహరాయల ఆస్థానంలో ఒకనాడు కూచిపూడి భాగవతుల ప్రదర్శన ఏర్పాటయిందట. విజయనగర రాజుల ఏలుబడిలోనున్న 'సిద్ధవటం సీమ' 'పమ్మెట గురవరాజు' ఆధీనంలో ఉండేది. ఆయన పన్నులు వసూలు చేయడంలో ఘోరాతిఘోరకార్యాలు చేసేవాడట. పన్నులివ్వనివారి భార్యలను ఈడ్చితెచ్చి వారి స్తనాగ్రాలకు చిరుతలు పట్టించి దారుణంగా హింసించేవాడట. ఈ భాగవతులు వాని హింసాకాండను, అతని దుష్టచేష్ట లనుకన్నులకు కట్టినట్టు ప్రదర్శించారట - దానితో రాజు ఉగ్రుడై దండ

నాయుడులను పంపి గుటకపుఱ్ఱ తలదించుకొని సిద్ధపడిన కేమ వృత్తాన్ని అతనిఘోరాలబారినుండి తప్పించేడట

ఆలోచించి చూస్తే ఇది షేక్స్పియరు 'హేమ్లెట్' నాటకంలోని అంతర్నాటకాన్ని తలపుకు తెస్తుంది.

తోలు బొమ్మలాట

ఊరిమధ్య కాళీజాగాలో పందిరివేసి, మూడువ్రక్కలామూసివేసి, నాలుగవవైపు తెల్లనితెరగట్టి, లోపల ఆముదందీపాలవెలుగులో ఆతెర మీద తోలుబొమ్మలు నిలిపి వానిని కదుపుతూ రామాయణ, భారత, భాగవత ఘట్టాలను కీర్తనలుగానూ, పద్యాలుగానూ, వచనంగానూ ఆయా పాత్రల సంభాషణలుగా వెనుకనుంచి పలుకుతూ మంచి రసవత్తరంగా రాత్రంతాసాగించే ప్రదర్శన తోలుబొమ్మలాట మధ్యమధ్యలో బంగారక్క, గాండోలిగాడు, కేతిగాడు, జుట్టు పోలిగాడు హాస్యోక్తులతో ప్రేక్షకుల్ని అలరిస్తూ నిదుర మేల్కొలుపుతుంటారు. వీరి సుదీర్ఘమైన తారస్థాయిరాగాలాపనపద్ధతికి తోలుబొమ్మలాట రాగాలని ప్రతీతి. ఇందులో ఆనందభైరవితెగడ బలే గమ్మత్తుగా ఉంటుంది. సుఖారి రాగం వీరి ముద్దుబిడ్డ ఈరాగాలు తీసేటప్పుడు ఒకరుతీస్తున్నరాగం మధ్యలో మరొకరందుకోవడం, సాగదీసి సాగదీసి అన్నిస్థాయిలూ పలకడం అదోపద్ధతిగా ఉంటుంది.

* 'సంస్కృతంలో ఛాయానాటకములనేవి ఆంధ్రదేశంలో తోలు బొమ్మలాటలుగా వ్యవహరించ బడుతున్నవి. బొమ్మలుచేసే పదార్థాన్ని బట్టి వీనికాపేరు వచ్చింది'.

** వినోదంతోపాటు విజ్ఞానాన్ని, రేడియోలూవార్తాపత్రికలూ లేని రోజుల్లో వార్తాప్రసారాన్ని ప్రజలకు అందించిన యీ బొమ్మలాట మానవుని ఆదివినోదము"

తోలుబొమ్మలాట ప్రదర్శనలో మొదటగా తెరమీదగణపతిబొమ్మను ప్రవేశపెట్టి —

---

* కూర్మావేణుగోపాలస్వామి. నాట్యకళ. ఫిబ్రవరి-మార్చి 1970. పు. 114

** యం. వి. రమణమూర్తి డిటో పు. 119

'శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజం
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వ విఘ్నోపశాంతయే
అగజానన పద్మార్కం గజానన మహర్నిశం
అనేకదంతం భక్తానాం ఏకదంతముపాస్మహే' అనే శ్లోకం
తోనూ —

"తుండము నేక దంతమును తోరపు బొజ్జయు
వామహస్తమున్ మెండుగ మ్రోయుగజ్జెలును
మెల్లని చూపులు మందహాసమున్
కొండొక గుజ్జు రూపమున కోరిన విద్యలకెల్ల
నొజ్జయైయుండెడి ఓయి గణాధిపా నీకు మ్రొక్కెదన్"

అనే పద్యంతోనూ గణపతి ప్రార్థనచేసి తరువాత "సరస్వతీ నమస్తుభ్యమ్, వరదేకామరూపిణీ, విద్యారంభం, కరిష్యామి, సిద్ధిర్భవతుమే సదా" అనే ప్రార్థనతో సరస్వతీబొమ్మనూ ప్రదర్శిస్తారు.

ఆ తరువాత బంగారక్క, కేతిగాడు, గాండోలిగాడు తెరమీది కెక్కుతారు. వీరు ప్రదర్శనచేయిస్తున్న పెద్దలపేర్లు పేరుపేరునాపేర్కొని ప్రశంసిస్తూ యితరచోట్ల తమను ఆదరించినవాళ్ళపేర్లుచెప్పి స్తుతించి ఆపిమ్మట తాముప్రదర్శించవబోయేకథను తెలియజేస్తారు. రంగనాథరామాయణంలోని లంకా దహన కథను వీరు విరివిగా ప్రదర్శిస్తారు.

ఒకసారి ఒకతోలుబొమ్మలాటమేళం ఒకఊరునుంచి అడవిదారిన మరొకఊరు వెళుతున్నారట. అడవిలో చీకటిపడితే కొందరువచ్చి ఆరాత్రి అక్కడ బొమ్మలాట వెయ్యమని. తెల్లవారి ప్రొద్దుతో పిలకంయిస్తామని చెప్పారట అర్ధరాత్రి ఆట ప్రారంభమయ్యింది. జనం కుప్పలు తిప్పలుగా వచ్చారు. కొంతఆట అయ్యేసరికి అంజనేయుపాత్రప్రవేశించి దరువుల్తో మంచి రమ్యుగా వేషం సాగుతోందట. మధ్యలో ఆటగాళ్లుప్రేక్షకరసప్పందన చూద్దామని తెర తొలగించి చూసేసరికి ప్రేక్షకులు ఒక్కరూ లేరట. ఏమిటాఅని ఆశ్చర్యపోయి అప్పటివరకూ ఉన్న ఆప్రేక్షకులు దెయ్యాలూ భూతాలూ అని అర్థమై భయంతో యిక వదలకుండా తెల్లవార్లూ ఆంజనేయపాత్రనే ఆడించారట. ఆంజనేయస్వామిపేరు తలిస్తే దెయ్యాలూ భూతాలూ పారిపోతాయట. ఇది ఒక కథే అనుకోండి -

కాని వర్షాలు కురవకుంటే నేటికీ భారతం లోని విరాటపర్వం చదివిస్తే వర్షాలు కురుస్తాయని యిప్పటికీ పల్లెజనాలకు పెద్ద విశ్వాసం.

తోలుబొమ్మలాట యక్షగాన పద్ధతిలో వుంటుంది. ఇందులో ద్విపదలు, వచనాలు, పద్యాలు, దరువులు ఉంటాయి మేకతోలుతో బొమ్మలు తయారుచేసి రంగులద్ది వాటికి కావలసినరూపులో అద్భుతంగా వారే తీర్చి దిద్దుతారు.

తోలుబొమ్మలాటవారి ప్రతిభను గూర్చి భాస్కర శతకంలో యిలావుంది.

"ఇంచుక నేర్పు చాలక విహీనత జెందిన నాకవిత్వమున్
మించు వహించి నేకతన మిక్కిలి యొట్లన తోలు బొమ్మలన్
మంచి వివేకి వాని తెరమాటున నుండి ప్రశస్తరీతినా
డించిన వాడవే జనులడెందము నింపవె ప్రీతి భాస్కరా"

కబ్బయా మాత్యుడు తన అనిరుద్ధ చరిత్ర పీఠిక 12వ పద్యంలో –
... . తెరలో కథ చొప్పున బొమ్మలాడగా, నొకకడ హాస్యపుం బ్రతిమలుండవెపెక్కులు వెక్కిరించుచున్" అని వ్రాశాడు. ఇది కథకు సంబంధంలేని విషయాలు కూడా మాట్లాడుతూ హాస్యాన్ని అందించే గాంధిగాడు, బంగారక్క, కేతిగాడు పాత్రలనుద్దేశించి చెప్పినది.

పండితారాధ్యచరిత్రలో పాల్కురికి సోమన –

** "భారతాది కథల చీరమడుగుల నారంగబొమ్మల నాడించువారు" అని బొమ్మలాటల పేర్కొన్నాడు. అంటే 12వ శతాబ్ది నాటికే యివి ప్రసిద్ధిలో ఉన్నాయన్నమాట.

గోదావరిసీమలో యీ తోలుబొమ్మలాటవారు కాకినాడ దగ్గర మాధవపట్నంలోనూ, ద్వారపూడిదగ్గర జడ్.మేడపాడులోనూ, ఏలూరు దగ్గర శనివారప్పేటలోనూ, రాజమండ్రిదగ్గర ధవళేశ్వరంలోనూ అనాది నుండీ ఉంటున్నారు. "ఒక్క మాధవపట్నం గ్రామం నివాసస్థలంగా చేసుకునిరమారమి అయిదువందల కుటుంబాలు నివసిస్తున్నాయి". వీరిలో

* ఎస్. గీత. "అభినయ" 28, 29 డిశంబరు 1980 సంచిక 'తోలుబొమ్మలాట' వ్యాసంనుండి,

అనవర్తి వెంకటస్వామి, వనపర్తి సీదయ్య, డోలు కోటయ్య, శ్రీమతులు తోట గండమ్మ, అనపర్తి గనమ్మ, తోట కోటమ్మ, తోట కోటిలింగం మొదలగువారు ఒకనాడు పేరెన్నికగన్న కళాకారులు.

పంబ కథ

"అంబ రావే జగదాంబ రావే" అంటూ పల్లెల్లో సత్తెమ్మ సంబరాలు చేస్తుంటారు. సాంబ్రాణి ధూపాలతో పంబలాళ్ళు సత్తెమ్మ ఆదిశక్తి అనీ, సృష్టి అవిర్భావం, సత్తెమ్మ మహాత్యాలూ గూర్చి ఈ పంబకథ చెబుతారు. ఒకరు పంబనాదం వాయిస్తారు. రెండు సన్నని చిన్న వీరణాలు లాంటివి కలిపి కట్టబడి ఒకోవైపు ఒక్కోదాన్ని పుల్లముక్కలతో వాయిస్తుంటే 'పంబలక్కం పంబలక్కం' అనే శబ్దం వస్తుంది. మరొకరు జముకు వాయిస్తారు. ఇంకొకరు శృతికి తిత్తి ఊదుతుంటే ఒకరు కాలికి గజ్జెలు కట్టుకొని ఎగురుతూ కథ పాడుతుంటే వాయిద్యాల వారందరూ చెవిదగ్గర చెయ్యుంచి 'ఆ.........' అని ఆకడతారు. జనం కూర్చుని ఎంతో ఇష్టంగా వింటుంటారు. దీన్నే పంబకథ అంటారు. తెల్లవారాక వీరు సంబరంగా సత్తెమ్మని ఊరావలికి సాగనంపేటప్పుడు సత్తెమ్మ గుడిముందు ముగ్గుతో వేసిన పద్మంలో మేకపోతునుకోసి ఆ రక్తంతో ఆ ముగ్గు నెత్తేసి కొత్తకడవలో పోసి (దీనినే కత్తెరకడవ అంటారు) తమలో ఒకరికి కొత్తకోకకట్టి, రవికతొడిగి నెత్తికెత్తుతారు. మేక పేగులు తీసి అతనికి ఎడజందెం, పెడజందెంవేసి అతనిని సత్తెమ్మగా భావిస్తూ వీధులవెంట ఊరేగింపుగా తీసుకెళతారు. ఊరు చివరకొచ్చేసరికి ఆమె నుద్దేశించి -

"సత్తెమ్మ సత్తెమ్మా సత్తెమైన సత్తెమ్మా
ఏ తల్లీ కన్నదే సత్తెమ్మా ?
నీది మల్లేపువ్వుల ఛాయ
నీది మల్లేమొగ్గల ఛాయ"

అని సన్నసన్నగా అశ్లీలార్థంవచ్చేటట్టు పాడుతూ ఊరుదాటగానే పచ్చిబూతుపాటలు ప్రారంభిస్తారు. అది ఆమె కిష్టమటమరి. క్రీడాభిరామంలో బవనీలు అని చెప్పబడ్డవాళ్ళు వీళ్ళే. వీరు కులానికి మాదిగలు. రామ

చందపురం దగ్గర పసలపూడిలో ఇప్పటికీ వీరున్నారు. ఈ సత్తెమ్మ సంబరాలకు పసలపూడి, పందలపాక, కాకినాడ జగన్నాధపురం ప్రసిద్ధి.

ఇక తాడేపల్లిగూడెం దగ్గరగల పెంటపాడులో దానమ్మ సంబరం కూడా యిలాగే చేస్తారు. శనివారంరాత్రి పంబలాళ్ళు తెల్లవార్లూ దానమ్మ కథ చెబుతారు. ఇది మాంధాతరాజు కథ. ఆరాజు యొక్క నీతినిజాయితీ లను భ్రష్టు పట్టించడానికి ఒకపద్ధతి ప్రకారం దానమ్మ (దేవత) తనశక్తి యుక్తులన్నీ ఉపయోగించి రాజును అష్టకష్టాలపాలు చేస్తుంది. (హరి శ్చంద్రుణ్ణి విశ్వామిత్రుడులాగ). అలా ఎన్ని యిబ్బందులకు గురిచేసినా లొంగని మాంధాతరాజునుమెచ్చి తన సంపూర్ణ శక్తియుక్తులతో అతనికి అష్టయిశ్వర్యాలూ కలుగజేసిన దేవతగా కీర్తిస్తూ కథ ముగిస్తారు. తెల్లవారి ఆదివారం జంతుబలులు. పగలు పదిగంటలకు ప్రధానపాత్ర దారుడుదానమ్మ కత్తెరకడవని నెత్తికెత్తుకుని తనకి దానమ్మ పూనినట్లుగా అభినయిస్తుంటే గ్రామసంచారం ప్రారంభమవుతుంది. సత్తెమ్మలాగే దారిపొడుగునా కాళ్ళమీద నీళ్ళు పొయ్యడం, బట్టలమీద నడిపించడం మామూలే. ఈ సంబరానికి తూర్పుగోదావరినుంచికూడా వస్తారు దానమ్మ భక్తులు. చుట్టుప్రక్కలగ్రామాల ప్రజలు కులభేదంలేకుండా భక్తితో కొలుస్తారు. కొత్తకార్లు, ట్రాక్టర్లు, లారీలు కొన్నవారు యీ దేవత దగ్గరకుతెచ్చి, పూజలుచేసి తునిదగ్గర తలుపులమ్మలోవదగ్గరలాగ యీమెకు జంతుబలులనిస్తారు.

మాదిగలకులవేల్పు గొంతేలమ్మ సంబరంకూడా యిలాగే చేస్తారు పంబలాళ్లు. వీరు చేసేవి యిలవేల్పులు, కులవేల్పుల సంబరాలు.

తంబురకథ

తంబురకథ అంటే తంబుర భుజానవేసుకొని ఒకచేత్తో వాయిస్తూ రెండవచేతిలో అందె కొడుతూ ఒక పురుషుడు, ప్రక్కన ఢక్కి వాయిస్తూ ఒకస్త్రీగాని, ఇద్దరుస్త్రీలుగాని "తందానతాన" అని వంత పాడుతుంటే బాలనాగమ్మ, కామమ్మ, లక్ష్మమ్మ, సన్యాసమ్మ మొదలగు కథలు చెబుతూ పల్లెజనులకు వినోదం కలిగించి బియ్యం, పాతబట్టలూ వసూలుచేసుకుంటారు. * "ఈ కథల్ని ప్రత్యేకంగా జంగాలనే

ఒకకులంవారు చెప్పుచుండడంచేత ఈ కథా ప్రక్రియకు జంగంకథ అనేపేరు ప్రఖ్యాతమయింది. ఈ కథాసంవిధానాన్ని సిరికి జంగాలు, ఈత ముక్కు జంగాలు ఎక్కువ వ్యాప్తిలోకి తెచ్చారు. వీరు వాయించే గుమ్మెట అనే వాయిద్యాన్ని (ఢక్క) బుడిగె అంటారు. అందుచేత వీరిని బుడిగెజంగాలని కూడా పిలుస్తారు.'' దీనికి కుడిఎడమల ఇద్దరు వంతలు, మధ్య కథకునితో నృత్యంజోడించి బల్లకెక్కించారు. ఇలా బల్లకెక్కిన దానిని బుర్రకథ అంటారు. ఇందు 'పల్నాటియుద్ధం' 'బొబ్బిలియుద్ధం' ప్రసిద్ధిపొందాయి. వీరరగడ వీరావేశం తెస్తుంది.

**'సంగీతం, నృత్యం, నాటకం – యీనాటి జానపద రీతుల మేలుకలయికను మనం బుర్రకథలో చూడగలం. బుర్రకథలో నవరసాలూ ఉన్నాయి. సామాన్య ప్రజలకు సాంఘిక రాజకీయ చైతన్యం కలిగించ డంలో దానికదేసాటి.'

***"శ్రీనాథుని కాలం నాటికే బుర్రకథలు బాగా ప్రచారంలో ఉన్నా యని క్రీడాభిరామంలోని యీక్రింది పద్యంవల్ల తెలుస్తుంది.

దృత తాళంబున వీర గుంభితక ధుంధుంధుం కిటాత్కార సం
గతి వాయింపుచు నాంతరాళిక యతి గ్రామాభిరామంబుగా
యతి గూడం ద్విపద ప్రబంధమున వీరానీకముం బాడెనా
క్కత ప్రత్యక్షరముం సమారకులు ఫీట్కారంబునన్ దూలగన్"

అసలు తంబురకథ రూపంలో నేడు యీరచయిత చెబుతున్న 'పార్వతీకళ్యాణం' 'కథ' పండితపామజనరంజకమై ప్రజల్ని విశేషంగా ఆకట్టు కుంటోంది. ఈప్రక్రియా వైశిష్ట్యం యీనాటికీ జనరంజకమే అని యిది చెబుతుంది.

జముకుల కథ

"సారంగో సారంగ", "రాజూలేనప్పుడూ రారాదా పోరాదా" అంటూ చిత్రాంగి సారంగధరుణ్ణి ప్రేరేపించడంవగైరా కీర్తనలు ఓ ప్రత్యేకమైన

* సహదేవ సూర్య ప్రకాశరావు. రూపకళ. పు. 37

** లక్ష్మీ కాంత మోహన్, నాట్యకళ. ఫిబ్రవరి-మార్చి 1970 పు. 129, 130

*** శ్రీనివాస చక్రవర్తి. యక్షగానవ్యాసం. నాట్యకళ. ఫిబ్రవరి మార్చి 1970. పు. 12, 13

దాళీలతో పాడుతూ సారంగధర, కన్యక, బాలరాజు కథలు చెబుతూ రాత్రిలు పేటల్లో జనాన్ని వినోదింపజేస్తారు జముకుల కథకులు. ఇందులో నాటకప్రక్రియకు చెందిన సంవాదాలు ఎక్కువ. కథకు సంబంధించిన పాత్రలు సారంగధరుడు, చిత్రాంగి, రత్నాంగి వంటి వేషాలు ధరించి కొందరువచ్చి ఆయా పాత్రల సంభాషణలు చెబుతూ నృత్యం చేస్తూ అభినయిస్తుంటారు. మిగిలిన వాళ్ళు శృతికి అనవకాయబుర్రతో చేసిన తంబురవాయిస్తూ ఒకరు జముకు వాయిస్తూ యిద్దరు కథ నడుపు తుంటారు. పేట ప్రజలు ఎంతో ఆర్తితో ఈ కథలువింటారు.

పు రా ణ ం

"అంగాని వేదాః చత్వారో మీమాంసా న్యాయ విస్తరః
పురాణం ధర్మ శాస్త్రంచ విద్యాహ్యేతే చతుర్దశః" –
చతుర్దశ విద్యలలో పురాణమొకటి.

"పరమ పౌరాణికుల్ బహుపురాణ సముచ్ఛయంబని
మహిని గొనియాడు చుండ"
— నన్నయ (ఆది పర్వం 32)

"ఒరయన్ నన్నయ తిక్కనాది కవులీ యుర్విన్
బురాణావళిన్ దెనుగున్ సేయుచు"
— బమ్మెరపోతన (ఆంధ్రమహాభాగవతం ప్రథమస్కంధం 19)

"జనులు అప్పుడప్పుడు పౌరాణికులవలన
భాగవత భారత కథలను వినుచుండిరి"
— నన్నెచోడుడు (కుమార సంభవం. ఆ ౧౧)

"విబుధ విప్రుల బిల్వగ బంచి
వినుము భాగవతంబు విజ్ఞాన మొదవ
భారత రణకథ పాటించి వినుము"
— శ్రీనాధుడు (పల్నాటి యుద్ధం)

ఇలాగ పురాణప్రవచనమనేది నన్నయకాలంనాటికే కనబడుతోంది. పైగా మధ్యలో ఏకాలంలోనూ మరుగుకుపోకుండా అవిచ్ఛిన్నంగా

సాగివస్తున్నట్లు వివిధతరాలకు చెందిన తర్వాతికవులరచనలతో వుటంకించడంబట్టి గ్రహించవచ్చు.

ఇది ఒక విశిష్ట విధానం. మౌఖికంగా, అశువుగా, అనర్గళంగా మాట్లాడే సరళ భాషా చమత్కార సామర్థ్యం దీనికి ముఖ్యావసరం. దీనికి వ్యాస పీఠం అని కూడాపేరు. దీనినిబట్టి ఈ పురాణప్రవచనం వ్యాసునినుండి పరంపరగా వస్తున్నట్లు భావించవచ్చు. వ్యాసశిష్యుడు సూతమహాముని పరమ పౌరాణికుడు. అష్టాదశపురాణాలను ఆపోసనపట్టి, ఆనాటి జనసామాన్యమునకు విశ్లేషించి చెప్పినవాడు. పురాణం అనేది ఇంచుమించు ఏక పాత్రాభినయం. చతుర్విధాభినయాలలో వాచకం అతని ప్రవచనమే. పురాణం చెప్పునప్పుడు మామూలు బట్టలు కాకుండా అతను కట్టే పట్టుపంచి, విభూతి రేఖలు, విసనకర్ర ఆహార్యం. ఇక సాత్వికాభినయం పౌరాణికుడు కథలోతానులీనమై శ్రోతలలోకూడా రసానుగుణంగా రోమాంచకంపస్వేదాదులు కలిగిస్తాడు, కనబరుస్తాడు. ఆంగికం కళ్ళూ, చేతులూ, ముఖ కవళికలూ సందర్భాను సారంగా త్రిప్పుతూ అభినయిస్తుంటాడు. అందువల్ల పౌరాణికునిది ఏకపాత్రాభినయమని చెప్పవచ్చు.

గోదావరినీరు త్రాగితే కవిత్వం వస్తుందని, కృష్ణాజలాలు త్రాగితే సంగీతం వస్తుందని ప్రతీతి. ఇది నిజమేమో అన్నట్టుగా గోదావరి సీమలో పురాణ ప్రవచనంచేసే సాహిత్య పండితులు ఎక్కువే.

గ్రంథం ముందుంచుకొని పురాణంచెప్పే పద్ధతేకాకుండా గ్రంథం అవసరంలేకుండా పురాణప్రవచనం చేసేవారుకూడా ఉన్నారు. వీరిలో విశేషప్రఖ్యాతిగన్నవారు శ్రీ పురాణపండ రామమూర్తిగారు. వీరిది రాజమహేంద్రవరం. అద్వితీయమైన పాండిత్యంతో ఖంగుమనే కంచు కంఠంతో సామాన్యులకు సులువుగాతెలిసే ఉపమానాలతో అనువమానంగా చెప్పేవారు. వచ్చిన ప్రేక్షకుడు మరికదలడం అనే ప్రసక్తి లేదు. కథ పూర్తయ్యేవరకూ నిశ్శబ్దంగా కూర్చోవలసిందే. భారతం, భాగవతం, రామాయణాలు నెలలతరబడి విన్నా మళ్ళీమళ్ళీ వినాలనిపించేవి. తెలుగునేల నాలుగుచెఱగులా ప్రవచనంచేసి పేరుగడించిన మహావిద్వాంసులు, పండితప్రకాండులు వీరు.

అలాగే వాజపయాజుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు కూడా (రాజమహేంద్రవరం) అనర్గళమైనధారతో సరళసుందరంగా లౌకికవిషయాలను జోడించి అనేకచోట్ల పురాణప్రవచనంచేసి ప్రఖ్యాతిపొందారు. పిఠాపురం చింతామణిశాస్త్రిగారు కూడా యీకోవలోవారే. వీరి పురాణం అంటే జనం విరగబడిపోయేవారు. అద్భుతమైన జనాకర్షణ. ఆ చెప్పడంలోని సొగసు, పురాణాంతర్గత విషయాలచర్చ పండిత పామరులందర్నీ పరవశుల్ని చేసేది వీరు పురాణం కాకినాడ, మండపేట వగైరా పట్టణాలలో నెలలతరబడి చెబుతుండేవారు.

ఇక రేడియోలో వ్యాసపీఠంద్వారా వాసికెక్కినవారు ఉషశ్రీగారు. వీరిది రాజమండ్రి. అసలుపేరు పురాణపండ సూర్య ప్రకాశదీక్షితులు. వీరి ప్రవచనం తీరు మరోరకం. ఇది ఉపన్యాసధోరణి. పైవారిలా నెలలతరబడి ప్రవచనం చెయ్యడం కాకుండా అప్పుడప్పుడు అక్కడక్కడ రామాయణ, భారతాలలోని ఘట్టాలుచెబుతూ తన అమృత వాక్ప్రవాహంతో మనుష్యుల్ని మంత్రముగ్ధుల్ని చేసేవారు. వారి ప్రసంగం ఒకసారి వింటే ఎవరైనాసరే ఆయన అభిమానిగా మారిపోవలసిందే. ఆగ్గొంతు లోనిమాధుర్యం, ఆచెప్పడంలోని నేర్పు, ఆమాటలకూర్పు జనాకర్షణకు మూలకారణాలు. వాల్మీకి రామాయణం, వ్యాసభారతం సామాన్యులకు అర్థమయ్యేలా సులభశైలిలో ఆధునికంగా విశ్లేషిస్తూ చెప్పడం వీరి ప్రత్యేకత.

గ్రామంలోని గుడి ఆవరణలోగాని, ఊరి చావిడిలోగాని ఎత్తైన బల్లమీద పురాణంశాస్త్రులుగారుకూర్చొని ఎదుట వ్యాసపీఠంమీద గ్రంథాన్ని వుంచి, అది చదివి వివరిస్తుంటారు. కొంతమంది చదువుటకు వేరుగా మరొకరిని ఏర్పాటు చేసుకొని వారు చదవగా వీరు దానిని సులభశైలిలో అవుపుగా వివరిస్తుంటారు. సాధారణంగా వాల్మీకి రామాయణం, వ్యాస భారతం, దేవీ భాగవతం, కవిత్రయ భారతం, భాస్కర రామాయణం, గోపీనాధ రామాయణం, పోతన భాగవతం, భగవద్గీత శివ పురాణం గ్రంథాలను ఈ ప్రవచనానికి ఎన్నుకుంటారు. వానాకాలం వచ్చిందంటే రాత్రిలేగాక సాయంత్రం వేళల్లోకూడా గ్రామాలలో పురాణాలు వినబడుతూనే ఉంటాయి. జానపదులకు జ్ఞానభిక్ష పెట్టిన కళారూపాలలో దీని స్థానం గొప్పది. ఈప్రవచనంలో మధ్యమధ్య పేక్షకులను భాగస్వాములుగా చేయుటకు "శ్రీమద్రమారమణగోవిందో హరి"

వంటి గోవిందబొబ్బలు కొట్టించడం, 'రామరామ రామసీత' అని భజనలు కూడా చేయిస్తుండడంచేస్తారు. ఇందు శ్లోకాలూ పద్యాలూ చదివేరీతి ఒక ప్రత్యేక బాణీలో ఉంటుంది. అదొక చిత్రమైన ధాయ. ఈపురాణ కాలక్షేపాలు నెలల తరబడి సాగేవి. చివర అందరూ పురాణంశాస్త్రులు గారికి భక్తితో కట్నాలూ కానుకలూ చదివించేవారు.

పానుగంటివారు పురాణపఠనం గురించి ఇలా వ్రాసారు –

"కొలడికాలము క్రిందట ప్రతిగ్రామమునందూ రామ భజనలు చేయు చావడిలోనో మర్రిచెట్టుక్రింద వేయబడిన మట్టి తిన్నె పైనో మునసబు కరణముల రచ్చసాలలోనో రాత్రి ఎనిమిదిగంటల సమీపమున వృద్ధులు, బాలురు, పురుషులు, స్త్రీలు సావకాశముగా కొంతసేపు కూర్చుండి నిష్కల్మష హృదయములతో నిశ్చల దీక్షతో పురాణం వినుచుండెడివారు. పౌరాణికుడు గంభీరకంఠస్వరముతో నట్టి నిశ్శబ్దసమయమున భారతమో, రామాయణమో, భాగవతమో బఠించుచుండగా కథాసందర్భములననుస రించి శిష్యులను భూషించువారు. కృష్ణ, కృష్ణ అని తాత్కాలిక భక్తితో నరచువారలై ఒడలు తెలియని పవిత్రానుభవముతో నోలలాడు చుండెడివారు.

"ఈ పురాణ శ్రవణము వలన ప్రజలలో భక్తిభావము పెంపొందుటే గాక పుణ్య కార్యములందు దీక్ష, సంతుష్టి, శాంతి, ధైర్యము, సత్కార్యా చరణలయందు మక్కువ వెల్లివిరిసేవి. జాతి ఐక్యతకు ఇవి ఎంతగానో తోడ్పడేవి''.

సాధారణంగా పురాణ కాలక్షేపం ప్రతిరోజూ లోకకళ్యాణం కోరుతూ యీ క్రింది శ్లోకంతో ముగుస్తుంది –

'స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయేన మార్గేణ మహీమహీశా
గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు నిత్యా
లోకస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు'
కొందరు –

"మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాత్మనే
చక్రవర్తి తనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళం"

అని మంగళంతో ముగిస్తారు.

ఉషశ్రీ లాంటివాళ్ళు "స్వస్తి" అని ఒక్క మాటతో ముగిస్తున్నారు.

హరికథ

హరికథకూడా జానపద కళాస్వరూపమే. హరికథకులు కాలికి గజ్జెలు కట్టి ఎగురుతూ, హావ భావాలు ప్రదర్శిస్తూ సంగీతంజోడించి కీర్తనల తోనూ, పద్యాలతోనూ, సంభాషణలతోనూ కథాకథనం సాగిస్తు మధ్య మధ్య పిట్టకథలతో హాస్యాన్ని గుప్పిస్తూ భారత, భాగవత రామాయణా ల్లోని కథలకు ప్రాపంచిక విషయాలూ, ఆధ్యాత్మికవిషయాలూ జోడించి చెబుతూ పల్లెజనులనుఆకర్షిస్తూ మద్దెల, వయొలిన్, హార్మోనియం సహ కారులుగా నెలలతరబడికూడా చెబుతారు.

పగటి వేషాలు

పగటి వేషాలు సామాన్యంగా వేసేవి 32 వరకూ కనబడుతున్నాయి. రోజుకోరకం చొప్పున వీరు పగలు వేషాలువేసుకొని ఊరిలో తిరుగుతుం టారు. ఇందులో శక్తివేషం, మాంత్రికవేషం, లంబాడీ వేషం, బోడెమ్మల వేషం ప్రసిద్ధి. మాదిగవేషంలో కులంపై హేతుబద్ధమైన విమర్శ, బోడె మ్మలవేషంలో సంఘపరమైన విమర్శ, శక్తివేషంలో నిభీభత్సం ఒకసారి చూస్తే మరిజీవితంలో మరపురావు. ఈ వేషాల్లోవీరు సంఘ దురాచారా లనూ,అత్యాచారాలనూ తూర్పారబడతారు. గమ్మత్తుగా వానిని అవహేళన చేస్తు సమాజందృష్టికి తీసుకువస్తుంటారు.

నిజానికి ఒకనాడు మన పల్లెజనులకు విజ్ఞానాన్నందజేసినవి చాల వరకు ఈ జానపద కళారూపాలే. ఇప్పుడివి ఆదరణలేకక్షీణదశకు చేరు కున్నాయి. వీనిని పునరుద్ధరించడం అంటే మన సంస్కృతిని పునరుద్ధ రించుకోవడం. దీనికి ప్రజలూ, ప్రభుత్వం, ఆయా రంగాల కళాకారులు బాధ్యత తీసికోవాలి. కనీసం మన సంస్కృతి చరిత్రకోసమన్నా వీనిని కేసెట్స్‌లో భద్రపరచాలి.

కోతి ఆట

వానరాలు నరులకు మూల రూపాలని డార్విన్ సిద్ధాంతం. వాని అవయవాలూ, ఆలోచనలూ మానవునికి దగ్గరగా ఉంటాయి. మాట

రాకుదా్నా మనిషికి మచ్చికకాబడి అతనిమాటలు అర్థంచేసుకుంటాయి. కూటికోసం కోటివిద్యలు అన్నట్లు కొందరుబిచ్చగాళ్ళు కోతిని మచ్చిక చేసుకొని వానికి తర్ఫీదు ఇస్తారు. ప్రదర్శనకు ఊరిలోనికి తీసుకువస్తారు. యజమాని ఆదేశంప్రకారం అవి చేసేచేష్టలు జానపదులను చాలాబాగా ఆనందింపచేస్తాయి. అతడు కోతిని పొలంవెళ్ళి పశువులుకాసుకురారా తిమ్మన్నా అంటే అక్కడున్న పుల్లముక్క తీసుకొని ముందరకాళ్ళతో మెడమీదపెట్టుకొని, వెనుకకాళ్ళపై నడుస్తూవెళుతుంటే చిత్రంగా ఉంటుంది. ఒరే తిమ్మన్నా ఈ బట్టలు మీ అత్తవారిచ్చారు కట్టుకోరాఅని గుడ్డ ఇస్తే విసిరిపారేస్తుంది. ఈ బట్టలు మీ పుట్టింటివారుపంపారురా అంటే ఆ బట్ట ఆనందంగా భుజంమీద వేసుకుంటుంది. ఇలాంటి పనులేకాకుండా సర్కస్‌ఫీట్స్‌కూడా చేస్తుంది. ఒక చిన్న ఇనుపచక్రింపట్టుకొని దానిలో నుంచి దూకమంటే ఛెంగునదూకుతుంది. ఆ చిన్నచక్రానికి నూనె గుడ్డలుచుట్టిమండిస్తూ దానిలోనుండి దూకమంటేకూడా నిర్భయంగా ఛెంగునదూకి బయటకువస్తుంది. తల క్రిందకుపెట్టి దొమ్మరమొగ్గలు వేస్తుంది. అతని ఆజ్ఞను పాటిస్తూ ఎన్నో చిలిపి చేష్టలూ, చిత్రాలూ చేస్తుంది. ఇది చూడడానికి మూగిన జనం పావలో, అర్ధో, బియ్యమో పెట్టి తమ కళాప్రియత్వాన్ని చాటుకుంటుంటారు.

ఎలుగు బంటాట

కోతుల్లాగే ఎలుగుబంట్లనుకూడా మచ్చికచేసుకొని దానిచేత గంతులు వేయిస్తూ, చుట్టూచేరినవారికి సలాంచేయిస్తు ఆడించి జనాన్ని అలరించి డబ్బులు, బియ్యం పోగుచేసుకొని యాకళ జీవనాధారంగా బ్రతుకు తారు కొందరు.

కాశీ పట్నం చూడర బాబు

సినీమాలులేరోజుల్లో భూతద్దంఎరిగినబుద్ధిమంతులు ఒకపెట్టిచేసి ఆ పెట్టెలో వెనుకభాగంలో పట్టణాలు, పర్వతాలు, నదులు, పుణ్యక్షేత్రాలు, దేవుళ్లు మొదలగు బొమ్మలు ఒకదానికొకటి గొలుసుకట్టుగా అంటించి, పెట్టెకు ఇరువైపులాగలఊచలకు తగిలించి జరుపుతూ ముందు భాగంలో పెట్టెకు మూడునాలుగు బొర్రెలు పెట్టి, ఆకంతల్లో భూతద్దాలు అతికి లోపల

ఉన్న బొమ్మలు ఒక్కొక్కటి జరుపుతూ చూపెడతారు. ఆ చూపెట్టేటప్పుడు ఆ బొమ్మలకు సంబంధించిన సమాచారం చెప్తూ వెనుక తాళం కొడుతూ ఆ సమాచారాన్ని లయతో పాటలాగ యిలా పాడిస్తారు.

"కాశీ పట్నం చూడర బాబు
ఢిల్లీ కోట చూడర బాబు
బొంబాయి పట్నం చూడర బాబు
గంగానదిని చూడర బాబు"

అంటూ వీనులకుకూడా విందుకల్పిస్తారు. పిల్లలు తలో పావలా ఇచ్చి ఆభూతద్దాల్లోంచి ఆబొమ్మలుచూసి సినిమాచూస్తున్న ఆనందాన్ని అను భూతినీ పొందుతుంటారు. తిరునాళ్ళల్లోనూ జాతర్లలోనూ సంతల్లోనూ పండగల్లోనూ వీని దర్శనం ఒక ఆకర్షణ.

ప్రఖ్యాతప్రదర్శనలు – ప్రత్యేకపరిశీలన

ఈ జానపద కళలలో సంగీత సాహిత్య నృత్యకళాభినయాలతో కండపుష్టి కలిగి పండితుల్ని కూడా మెప్పిస్తూ ప్రఖ్యాతిగన్న ప్రదర్శనలు ప్రత్యేక పరిశీలనార్హములు. వానిలో పగటి వేషాలు, హరికథలు, బుర్రకథలు, యక్షగానాలు, భోగంమేళాలు, కోలసంబరాలు, వీధినాటకాలు ముఖ్యమైనవి. వీధి నాటకాలలో హరిశ్చంద్ర, చింతామణి, గయోపాఖ్యానం నాటకప్రదర్శనలు బహుళ ప్రాచుర్యం పొందాయి. అందువల్ల ఆయా ప్రదర్శనల్ని మరింతలోతుగా ప్రత్యేక పరిశీలనతో వివిధ కోణాలనుంచీ విశ్లేషించడం, వీని మనుగడను నిర్దేశించడం యీ అధ్యాయం ధ్యేయం.

పగటివేషాలు

తెలుగువారికిగల అపూర్వ జానపదకళాసంపదలో 'పగటివేషాలు' కూడా పేర్కొనదగినవి. వీని ఆవిర్భవకాలాన్ని నిర్ణయించడానికి సరియైన చారిత్రికాధారాలు లభ్యంకాకపోయినా తెలుగుసాహిత్య విమర్శకుల పరిశోధనలో యిది స్ఫుటంగా ఒకచోట కనపడుతోంది. అది వేములవేడభీమకవి కాలం. శాపానుగ్రహసమర్థుడగు ఉద్దండ పండితుడైన వేములవాడభీమకవి కళింగరాజ్యానికివెళ్ళి లోపలనున్న రాజకళింగ గంగుకు తనరాక కబురుపంపగా అతడీతనికి దర్శనమీయలేదట – దానికి కోపించిన భీమకవి ముప్పదిరెంటుడినంబులావలన్ ఝామునకర్ధమందతని సంపద శత్రుల జేరుగావుతన్" అని శపించి వెళ్ళిపోయాడట. ఆవిధంగానే శత్రురాజులుదండెత్తివచ్చి కళింగగంగునోడించగా అతడు పారిపోయి బికారియై వీధులవెంటతిరుగుతూ ఒకరాత్రి ఒకచోట కాలుజారి పాతర గోతిలోపడి "అంతబ్రతుకూబ్రతికిన మహారాజుకు యిప్పుడో కాలిదివ్వైటీ అయినా లేకపోయెనే" – అని ఆక్రోశించాడట. అదివిని ఆ ప్రక్కనుండి వెళుతున్న భీమకవి 'ఎవరునువ్వు?' అని అడిగితే 'భీమకవిచేసిన జోగినిని" అని ఏడ్చాడట. అప్పుడు జాలిపడి మరల భీమకవి "ఆజిలో రాయలగెల్చి సజ్జనగరంబున పట్టముకట్టుకోవడిన్ రాయకళింగ గంగ-మీనమాసమున పున్నమిపోయిన షష్ఠినాటికిన్" అని శాపవిముక్తిని అనుగ్రహించాడట.

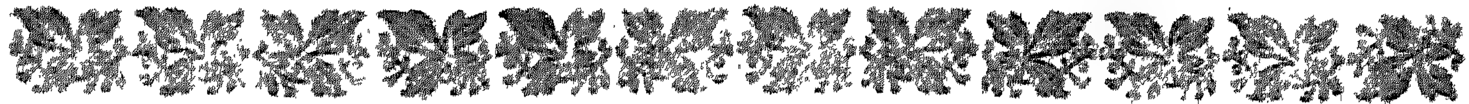

ప్రఖ్యాత ప్రదర్శనలు—ప్రత్యేక పరిశీలన

[illegible]

ఆతరువాత కళింగగంగు అయిపోతున్న భాగవతులమేళంలో మూటలుమోసే నౌకరికి చేరాడు. భీమకవిచెప్పిన శాపవిముక్తి సమయానికి ఆ మేళం కళింగరాజ్యం చేరి ఏకైకను ఆరాత్రి తమప్రదర్శన తిలకించమనికోరగా, రేషపగలు తనకువోడి పరారి అయిన రాజ కళింగ గంగువేషముకట్టిన చూడగలనని తెలుప, ఆ భాగవతులు అది తమ కసాధ్యమని దిగులుపడుతుంటే మూటలుమోస్తున్నగంగు ప్రభువులు కళింగగంగుయొక్క దుస్తులు, కత్తి, గుర్రము యిచ్చిన తానా వేషము కట్టగలనని చెప్పెనట. రాజందుకు సమ్మతించి వానిని సమకూర్చెనట. మరునాడు పట్టపగలు భాగవతులతో కళింగగంగు రాజసభను ప్రవేశించి గంగువేషములో వీరప్రదర్శనచేస్తూ రాజునువమీపించి ఒక్కవేటున అతని శిరమునరికి తిరిగి రాజ్యాభిషిక్తుడయ్యేడట.

తెలుగుసాహిత్యంలో పగటివేషం తొలుతగాయిక్కడ యిలాకనిపిస్తోంది. ఈ భీమకవి కాలాన్ని నిర్ణయించడంలోకూడా పరిశోధకులు చాలాతికమక పడ్డారు నన్నయ్యకు ముందువాడని కొందరు, తరువాతివాడని కొందరు, తిక్కనకుకూడా తరువాతివాడని కొందరు. అయితే భీమకవి శాపఉప సంహారపద్యంలోని 'మీనమాసం' సౌరమానాన్ని తెలుపుతుంది (గనుక సౌర మానమంటే నేటివలె 12 నెలల్నీ చైత్రం, వైశాఖం, జ్యేష్ట, ఆషాఢం అని గాకుండా మీనం, మేషం, వృషభం అని 12 రాసుల పేరుతో పిలిచేవారు) చరిత్ర చూస్తే ఈ మానం రాజరాజనరేంద్రునితర్వాత కొద్దికాలమే ఉంది గనుక విపరిస్థితుల్లోనూ ఈయన తిక్కనకు పూర్వుడే అని నిర్ధారించవచ్చు శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు భీమకవి తిట్టిన కళింగగంగు అనంత వర్మ చోడగంగిదేవుడని, యితని కాలం 1076–1147 మధ్య అనీ కళింగ సంచికలో వ్రాసారు. శ్రీ నేలటూరివెంకటరమణయ్యగారు 'అన్న దేవుని" రాజమండ్రిశాసనాల ఆధారంగా వేములవాడభీమకవికాలం క్రీ. శ. 1121 ప్రాంతంగా నిర్ధారించారు.

ఇంత ప్రాచీనతగలిగిన యీ జానపదకళ 20వ శతాబ్ది తొలిదశలో కూడా దేదీప్యమానంగా వెలిగింది. 19వ శతాబ్దిలో పగటి వేషాలు మైసూరులో మంచి ప్రజ్వలంగా సాగేవి. అక్కడినుంచి తెలుగు బ్రాహ్మణుడు శ్రీ పల్లా వర్ఝుల వెంకట రామయ్యగారు తన పరివారంతో ఆంధ్రదేశంవచ్చి కృష్ణాజిల్లాలో వీరంకిలాకు దగ్గర గల హనుమంతపురం

అగ్రహారంలో అయ్యవార్లంగారలనేవారి ఆదరణతో ఒకపీఠాన్ని స్థాపించి యీ పీఠంలో పగటివేషాలు నేర్పేవాడు. వేషాల భాషనుకూడా తానేకూర్చి శిష్యగణాన్ని తయారుచేశాడు. స్థానిక బ్రాహ్మణ కులానికి చెందిన పావట్లవారు, వేదాంతంవారు వగైరాలకుటుంబాలపిల్లలు యీ శిక్షణపొంది పగటివేషాలతో ఆంధ్రదేశమంతా పర్యటిస్తూ, జనాన్ని బాగా ఆకట్టుకునేవారు. అప్పట్లో కూచిపూడివారి యక్షగానాలలో హాస్యం పాలు శూన్యం. విరామ సమయాల్లో యీ వేషాలు ప్రవేశపెట్టి ప్రేక్షకులకు హాస్యాన్ని అందించేవారు. ఈ హనుమంతపురం అగ్రహారమే యిప్పుడు "గడ్డిపాడు"గా పిలవబడుతోంది.

పగటి వేషాలు రెండు రకాలు. 1) తామస వేషాలు 2) సాత్విక వేషాలు. గడ్డిపాడువారివి సాత్వికానికి చెందినవి. హనుమాన్‌జంక్షను వద్దనున్న కొమ్మూరువారికి, నూజివీడు దగ్గరున్న గొల్లపల్లివారికి యీ కళ పల్లావఝ్ఝలవారి శిక్షణవల్ల అబ్బింది. వీరు యాదవులు. వీరిలో పాలిబోయిన పెదముసలయ్యగారు, ఏయర్ల లక్ష్మీనారాయణ గారు ప్రసిద్ధులు. వీరి పిట్టల దొర, పాములాళ్ళు, మందులవాళ్ళ వేషాలు చూస్తుంటే వేషధారుల్లా ఉండేవారుకాదు. అచ్చంగా కట్టు, బొట్టు అవే. ఈ వేషాలకు వీరు సువర్ణపతకాలుకూడా పొందారు.

ఇక ఏలూరుదగ్గర సీతంపేటలోనున్న పగటివేషధారులుకూడా మంచి ప్రసిద్ధి గన్నవారే. వీరు దక్షిణాదినుంచివచ్చిన ఊతముక్కు జంగాలవారు. వీరు ఎక్కువగా తామస వేషాలకు ప్రసిద్ధి. శూర్పణఖ, భేతాళ వేషాలు, శక్తి వేషంవంటివానికి వీరికి వీరే సాటి. అలాగని సాత్విక వేషాలలో తక్కువేంకాదు. సాధువుల వేషాలతో వీరిని నిజంగా సాధువులని భ్రమించేవారు. వీరికి శక్తిపూజఉందనీ అందుకే మాంత్రికవేషాల్లో టక్కుటమారి విద్యలు అద్భుతంగా ప్రదర్శించేవారని ప్రతీతి.

ఇక్కడ దెందులూరులోని సున్నంవీరయ్యగారిదళంకూడా తామస వేషాలకు పేరెన్నికగన్న దళం. వీరు విశ్వ బ్రాహ్మణులు. సున్నం వీరయ్యగారి భేతాళ వేషం చూస్తే గర్భిణీస్త్రీలు హడలి పిండం పడిపోయేదట. ఏలూరు మోతేవారు వీరికి అఖండ సన్మానంచేసి గండపెండేరం తొడిగారు. ఒకసారి బందరులో డాక్టర్ ఆహోబలరావుగారింటికి కత్తి

పొట్టతో కడుపులోని పేగులు బయటికొచ్చి గిలగిల కొట్టుకుంటున్న కుర్రవాణ్ణి వెంటబెట్టుకుని ఒకాయన వచ్చి, బాబూ డాక్టరుగారూ! కుర్రాణ్ణి బ్రతికించండని ప్రార్థించేడట. డాక్టరుగారు ఆ అబ్బాయి పొట్ట. పేగులూ చూసి వెంటనే అతనిని జనరల్ హాస్పిటల్‌కు తీసికెళ్ళండని అన్నారట. ఆ బాబు అక్కడికక్కడే మరణిస్తాడేమోనని అహోబలరావుగారు కంగారు పడుతున్నారు. కుర్రవాడి బంధువులు లబోదిబోమని ఏడుస్తున్నారు. మాంత్రికవేషంలోనున్న ఒకవ్యక్తి జనంలోంచివచ్చి మంత్రించి ప్రేగులు తీసేసి పొట్ట సర్దేశాడు. అప్పటిదాకా చావుబ్రతుకుల్లోఉన్న ఆఅబ్బాయి లేచికూర్చున్నాడట. అంతా నివ్వెరపోయారట. ఇంతకీ యీ అద్భుత మాంత్రికుడెవరయ్యా అంటే సున్నం వీరయ్యగారు. తరవాత ఆ కుర్రవాని పొట్ట పరీక్షించి చూస్తే అరటిగుజ్జు, బొంద, పువ్వు ఎర్ర రంగులో కలిపితే పొట్ట, పేగులు ఏర్పడ్డాయని తెలిసింది. వీరయ్యగారి వగటి వేషాలు అంత స్వాభావికంగా ఉండేవి.

* "కష్టాతికష్టమగు యీ విద్య ఆంధ్రదేశమందు కూచిపూడి బ్రాహ్మణ వంశములలో తొలుత నవతరించినదంటారు. తరువాత గోదావరి మండలమందలి కాకరపర్రు గ్రామము యీవిద్యకు గురుకులమైనది. ఆ రెండు చోట్లను సుశిక్షితులైన వారే యాంధ్రదేశాన దమ విద్యను ప్రదర్శించి గ్రామాదులచేతను, దొరలచేతను, మహారాజులచేతను ఆదరము నొడయగల్గిరి".

ప్రస్తుతం యీ కళను ఆరాధిస్తున్న ప్రసిద్ధులలో రాజమహేంద్రవరంలో ఉంటున్న విభూతి భవానీలింగంగారొకరు. సంగీతం, సాహిత్యం, నటన నాట్యకళలలో ప్రవీణులేగాక శిష్యులను తయారుచేస్తూ తమ దళంతో ఊరూరా ప్రదర్శనలిస్తున్నారు. వీరి అర్ధనారీశ్వర, బోడెమ్మ వేషాలు చూసితీరవలసిందే. మొదట భాగవతులలో వృత్తిగా బ్రాహ్మణులే ఈ వేషాలు వేసినా, క్రమంగా విశ్వబ్రాహ్మణులు, జంగందేవరలు మొదలగు బ్రాహ్మణేతరులుకూడా దీనినభ్యసించారు. గోదావరి

---

* విజ్ఞాన సర్వస్వము – సంస్కృతి పు. 915. వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

మండలంలో కీర్తిశేషులు పాలంకె నారప్ప, రావూరి సూరయ్య, వేదుల బాపయ్య, భాగవతుల కోనయ్య, కాశీనాధభట్ల వెంకయ్య మొదలగు వారు కూడా ప్రసిద్ధులు. సోమయాజులు వేషానికి కోనసీమ వేద పండి తులచే కాశీనాధభట్ల వెంకయ్యగారు జోడు శాలులు బహుమానము నందిన ఘనుడు.

ఈ పగటివేషాలలోని ప్రక్రియ ముఖ్యంగా వేషంలో, భాషలో నడకల్లో, చేష్టల్లో లోకంలోని కొందరినీ అనుకరించడం, అదికూడా గుర్తు పట్టలేనంత గొప్పగా ఆరూపంలో అతుక్కుపోవడమే దీనిలోని ప్రత్యేకత. ఇది పూర్తి పరకాయ ప్రవేశం. ముఖ్యంగా ఆయా వేషాలద్వారా సామా న్యులకి సంఘంలో దురాచారాల్ని గిలిగింతలుపెట్టే హాస్యంతో వ్యం గ్యంగా ఎత్తిచూపించడం యిందులోని మౌలిక సూత్రం. వినోదం, విజ్ఞానం బహిప్రాణాలు. ఈ వేషాలు మగవాళ్ళే వేస్తారు. ఇవి 32. వీనిలో పోలీసులు, పఠాన్లు, బుడబుక్కలు, లంబాడీలు, బోడెమ్మలు, సోమ యాజులు - సోమిదేవమ్మ, భట్రాజులు, గొల్లబాయిడు, పిట్టల దొర, ఫకీర్లు, మాదిగ, కారువాసాని - సోమయాజులు, మందులవాళ్ళు, సాతాని వైష్ణవులు, సాధువులు. బాల్కీ - బైరాగి, సిద్ధి - కంచెనీ, అర్ధనారీశ్వర, శక్తి, భేతాళ, దేవరపిట్టి మొదలగునవి సుప్రసిద్ధ వేషాలు.

పోలీసులు

ఇది సాధారణంగా తొలిరోజు ఉదయం ఇచ్చే ప్రదర్శన. ఒకసారి ఓ గ్రామంలో ఒక స్త్రీ ఊరావల చెరువులోపడి ఆత్మహత్య చేసుకొంటే ఆమెను పైకితీసి వెంటనే రాత్రికిరాత్రి దహనంచేసేసేరట. దీనిపై పోలీసురిపోర్టుఇవ్వవలసిన మునసబుగారు రిపోర్టు ఇవ్వలేదట.

మరుసటిరోజు తెలతెలవారుతుండగా నలుగురు కానిస్టేబుల్స్, ఒక ఇనస్పెక్టరూవచ్చి కచేరిచావడిలోకూర్చుని మునసబుగారికి కబురు చేశారట. ఆయన వచ్చి నమస్కారంచేసినిలబడితే ఆత్మహత్యచేసుకొన్న స్త్రీ విషయమై ఆచూకికి వచ్చామనీ ఎందుకు రిపోర్టివ్వలేదనీ గద్దించే సరికి మునసబు వణికిపోతూ బ్రతిమలాడుకుంటుంటే, కరణం వచ్చి కాని స్టేబుల్ని ప్రక్కకుపిల్చి డబ్బుకుబేరమాడడం ప్రారంభించాడట. ఈ అడావిడికి గ్రామస్థులందరూ అక్కడికి చేరిపోయారు. కథ మంచి

[illegible] వే. అలా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] తాము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]రట. అంటు కిష్కింధా [illegible] [illegible] [illegible]. ఆ రాత్రి [illegible] తెలిసికొని ఉదయమే ఈ ప్రహసనం చేశారు. ఈ వేషాన్ని చూసి ఇలాంటిప్రక్కలు ఎన్నో! అప్పటిరసపోషణ యీవేషాల్లో పరాకాష్ఠ నందుకుంటుంది.

పఠాన్ వేషం

ఒకసారి పగటివేషగాండ్రు కోనసీమ వెళ్ళినప్పుడు ఒక పండిత గ్రామంలో బసచేశారట. తాము పగటి వేషగాళ్ళమని ఆ వూరిలో తమ వేషాలతో కళాప్రదర్శన చేయటానికి వచ్చామని తమ ప్రజ్ఞనుచూసి ఆదరిస్తారనీ ఆశతో వచ్చామంటే ఆ పండితులు ఈసడిస్తూ తూష్ణీభావంతో వీరి కళలను హేళన చేసారట. పగటి వేషగాళ్ళు [illegible].

మరునాడు ఆ ఊళ్ళోకి ఒక పఠాన్‌దండు వచ్చింది. ఊళ్ళో అందర్నీ భయభ్రాంతుల్ని చేస్తోంది. ఊరంతా దద్దరిల్లిపోతూ [illegible] పండితుల [illegible] నడివీధిలో నిలబెట్టి కొరడాలు పైకెత్తేసరికి పండితులు హడలెత్తిపోయి వణికిపోతూ దణ్ణంపెట్టడానికి చేతులు పైకెత్తేసరికి వెంటనే వాళ్ళ పాదాలకు నమస్కరించి తాము పగటి వేషగాళ్ళమని, ఇది తమ పఠాన్‌వేషాల ప్రదర్శనమని చెప్పేటప్పటికి పండితులు అవాక్కయిపోయి వారి వేషధారణకు ముగ్ధులై వారి కళానైపుణ్యాన్ని అభినందిస్తూ వేషాలన్నీ చూసి ఆఖరున అఖండ సన్మానంచేసి పంపించేరట. (ఇప్పుడైతే నాలుగు తన్ని పంపిస్తారనుకోండి).

బుడబుక్కల వేషం

"అంబపల్కు జగదంబాపల్కూ, శాంకరీ పల్కు ఓంకారీ పల్కవే, యక్షిణీ పల్కు అంబరపక్షీ పల్కవే - దుర్గా పల్కు చాముండీ పల్కవే" అంటూ ఒక చేత్తో ఢమరకం వాయిస్తూ, మరో చేత్తో గొడుగు పట్టుకొని, బుగ్గ మీసాలు, నల్లనికోటు, భుజంమీద ఎరుపు, వసుపు, పచ్చ గుడ్డలు వేసుకొని తలకు పెద్దపాగా జుట్టి, యీ వేషాల్లో నలుగురైదుగురు జట్టుగా వస్తారు.

వీరు బుడబుక్కలజాతి పుట్టుపూర్వోత్తరాలూ, వాళ్ళ వేషభాషలూ, అల వాట్లూ అదోప్రత్యేకమైన మాండలికంగా మాట్లాడుతూ మధ్యమధ్య చిన్న చిన్న హాస్యంచెణుకులు వదుల్తుంటే చూడ్డానికి, వినడానికి అదో చిత్రంగా ఉంటుంది.

'మావూరిచివర తాంభైఏండ్ల బాలాకుమారీవుంది. అక్కడ చాలా చిత్రాలూ జరుగుతున్నాయ్ మహరాజ్-ఏమి చిత్రాలురారామజోగి అనేరు. పాములు కప్పల్నీ మింగు, పిల్లులు ఎలకల్ని కరచు, బెల్లానికి చీమలూవట్టు'

"ఈ ఊళ్ళో ఓగాలీతిరుగుతోంది మహరాజ్ - దాన్నీ ఒదిలిస్తా - మీదీ సొమ్మూ మాకూ వద్దు - తెల్లని గుడ్లుపెట్టే నల్లని కోడిపెట్టల్ నాల్గా యియ్యిచాల్".

"ఈమధ్య అయ్యగారిమీదా పగబట్టిఉన్నాడ్. వాడూ మిడీ గుడ్ల వాడూ మిట్టనొసలావాడూ. నిశీరాత్రిలేచీ నిక్కినిక్కిచూసి తనావారితో కూడూకొనీ తమయింట్కి కన్నంవేస్తండూ. వాడూ ఎవడురా అని అడిగారూ అయ్యగార్? వాడే మహరాజ్ - గాదీకిందా ఎలకా - పందీ కొక్కూ మహరాజ్. ఇలా నవ్వించే జోకులు ఎన్నో!.

లంబాడీ వేషం

అద్దాలుకుట్టిన పరికిణీ జాకెట్టూ ధరించి చేతులకూ భుజాలకూ తెల్ల దంతపు మురుగులూ చెవులకు దంతపు జూకాలూ, వేళ్ళాడే రెండు జడలతో అయిదారుగురు లంబాడీస్త్రీలవేషాలతో వస్తుంటే ఏదో లంబాడీతండా ఊళ్ళో కొచ్చిందేమోఅన్నంత అనుమానం కలుగుతుంది. వాళ్ళ తండాలు ఎక్కడెక్కడ ఉన్నాయో వాళ్ళ ఆచార వ్యవహారాలూ పద్ధతులూచెబుతూ వాళ్ళల్లో అన్న చనిపోతే అతని పెళ్ళాన్ని తమ్ముడు పెళ్ళిచేసుకుంటాడనీ, తాము వాలి సుగ్రీవుల వంశం వాళ్ళమనీ, వాళ్ళలో ఒకామెను చూపుతూ యీ లంబాడీ స్త్రీ తనభర్త అడవిలో చనిపోతే మరిదిని పెళ్ళిచేసుకున్న దనీ మొన్న పెళ్ళి, నిన్న శోభనం, యియ్యాల పొట్టా - ఈ పొట్ట మీదా ఒకే పిల్లా ఉందో, రెండూ పిల్లా ఉందో, మూడూ పిల్లా ఉందో సూపించుకోడాన్కి ఎల్తున్నాం మంత్రసానీ జాడా కోసం" అని పొట్ట ఎత్తి చూపిస్తుంటే అందరూ నవ్వుతారు. ఇలా వాళ్ళ ఆచార వ్యవహారాలు చెబుతూ వాళ్లు నవ్వకుండా మనల్ని నవ్విస్తూ గొప్ప వినోదం కలిగిస్తారు.

జోడెమ్మల వేషాలు

ముఖాన విభూతిరేఖలతో మెడలో రుద్రాక్షమాలలతో తెల్లని మల్లు రేకు కట్టుకుని, తలగుండుచేయించుకుని కష్టోట్టుకొన్నట్లు చెంగు నెత్తి మీదనుండి దింపి, చెంబు చేత్తోపట్టుకుని "కస్తూరిరంగరంగా" అంటూ పాడుకుంటూవచ్చి పరిజల్నిచూసి అందులోఒకర్ని చాలా తెలిసినట్టు "ఏమండోయ్! క్షేమంగా ఉన్నారా? అయ్యో పేమేనండీ! మమ్మల్నెప్పుడూ చూడనట్టు అలా చూస్తున్నారేమిటి? నాపేరు తులసీభాయండీ - ఈమెపేరు సౌభాగ్యం. మీరంతా క్షేమంగావున్నారా?

ఇదిగో మేం నిక్షేపంలాగున్నాం. కాకపోతే భర్తపోవడం గుండు గీయించుకోవడంతప్ప" అని చిన్న ఏడుపుతో ముక్కుచీదేసి తనభర్త ఉన్న రోజుల్లోని తన అందాన్నిగూర్చిచెబుతూ "ఆరోజుల్లో నేను నగలు ధరించి నడివీధిలోనడుస్తుంటే అందరూ అదిగో వరలక్ష్మి వెళుతుందిరోయ్ అని వెంటబడేవారు. అయనమట్టుకాయనో భాగాయీ! నా ఐశ్వర్యంఅంతా నువ్వేనోయ్— అంటూ తెగమురిసిపోయేవారు. ఇప్పుడేమున్నదినాయనా 'భుజంమీవాకొంగు గోవిందారామ బుర్రపైకొచ్చింది గోవిందా' అంటూ గోవిందనామాలు పాడి, 'మాపంతులుగారు గంగలో స్నానానికి దిగి మునిగిపోయారు నాయనా - అయనున్నన్నాళ్ళూ నేనే తిరిగేదాన్ని వీధులంట. ఇప్పుడిల్లుకదిలే అవకాశమేలేదు. ఎక్కేవాళ్ళూ దిగేవాళ్ళూ ఎక్కేవాళ్లూ దిగేవాళ్లూ - ఏమిటి అలా చూస్తారు! ఆ ఎక్కేవీ దిగేవీ మా గుమ్మంమెట్లండీ గుమ్మంమెట్లు అటు పంతులుగారి స్నేహితులూ,ఇటు నా స్నేహితులూను. ఎవరిని మాత్రం కాదనగల్ను?" అని కొంచెం శృంగారం ముదరపాలులో చెబుతుంటే చుట్టూచేరిన జనం గొల్లున నవ్వుతుంటారు. "మాకు డబ్బులేక యిలా దేశాలంటబడి తిరగడంలేదునాయనా! గుమ్మడి కాయంత బంగారం కుక్కముట్టుకుంటే పెంటమీదపారేశాం తెలుసా? ఏదో మిమ్మల్ని నలుగుర్నీ చూసిపోదామని యిలా వచ్చేమంతే" అని బియ్యం కోసం జోలిచాపుతుంటే నవ్వనివాడెవ్వడు?

సోమయాజులు - సోమిదేవమ్మ

శ్రోత్రియబ్రాహ్మణవేషంలో పెండికట్లతో పట్టుపంచి, గొడుగు, పంచాంగంకట్టతో ముసలిసోమయాజులూ - బాపనకచ్చావేసుకొని పడుచు

సోమిదేవమ్మా వయస్సులోనున్నశిష్యుడూ వెంటరాగా కూరగాయలపేర్లు వేదంలోవనసలాగ చదువుకూవచ్చి, బ్రాహ్మణత్వం తొణికిసలాడే 'ష'లు ఎక్కువగా వాడుతూ వినోదాన్ని అందిస్తారు. శిష్యుడివైపు ఓరగా చూస్తున్న సోమదేవమ్మను సోమయాజులు "ఓషేవ్ సోమిదేవీ! నేను ముసలివాణ్ణని అలా ప్రక్కచూపులుచూస్తే నీకు పాపంఘటిస్తుందే" అంటే, సోమిదేవమ్మ "అవేంపాపిష్టిమాటలండీ అన్యాయంగానూ ? ఇదిగో - నావల్ల పాపంవుంటే నావసుపూకుంకుమేపోతుంది, మీవల్ల పాపంవుంటే మీరేపోతారు" అని పెట్టే ఒట్టుకి ఫక్కున నవ్వకుండా ఎలా వుండగలం !

శిష్యుడు "గురువుగారూ! అమ్మగారికి ఆరోమాసం కడుపులా గుందండీ" అంటుంటే సోమయాజులు "నేను కాశీవెళ్ళి ఆరు సంవత్సరా లయిందిగదా! ఈ ఆరు సంవత్సరాలనుంచీ అక్కడ నేను చేస్తున్న తపస్సువల్ల యిక్కడ మాసోమిదేవికడుపు ఫలించిందన్నమాట" అంటాడు.

అప్పుడు "మరి బారసాలపీటలమీద మీరేకూర్చుంటారా గురువు గారూ!" అంటే "తప్పే విషిరా? మనఆవు ఎన్నిహాలాలుతిరిగొస్తేనేం మన దొడ్లోపేడేస్తేచాలదూ?" అంటాడు. ఇలాంటి చతురసంభాషణలతో కడు పుబ్బ నవ్విస్తాయి యీవేషాలు.

భట్రాజుల వేషం

చేతిలో విసనకర్ర, మెడలో జండెం, నుదుట కుంకంబొట్టు, భుజం మీద తుండు, తలపాగాతో "విజయీభవ విజయీభవ" విజయీ దిగ్విజయీభవ, ధరసింహాసనమై, నభంబు గొడుగై, తద్దేవతల్ భృత్యులై, వరమామ్నాయములెల్ల వందిగణమై, సిరి భార్యామణియై, విరించిగొడుగై, వరుసన్నిగణరాజసంబు నిజమై, వర్ధిల్లు నారాయణా, జయాభిజయభవ దిగ్విజయీభవ". అంటూ నలుగురైదుగురు భట్రా జుల్లా వస్తారు. వీరి పొగడ్తలూ, సుభాషితాలూ నిజంగా భట్రాజులే అని భ్రమింపజేస్తాయి.

ఎదుటివారి కులాన్నిబట్టి పెద్దపెద్ద సమాసాలతో సంబోధిస్తూ ఎదుటి వారు బ్రాహ్మలైతే "త్రికాలసంధ్యాది జపహోమనిత్యకర్మాగ్రశ్రేష్ఠా!హరి హర పూజావిధేయా। విజయీభవ" అనీ, - కోమటి అయితే 'వైశ్యరత్నా

కా। పెనుగొండ పట్టణవ్యాసకా। ధర్మనిష్ఠాగరిష్ఠా' అని, కంసాలివాడితో విశ్వబ్రాహ్మణా। కనక కుండలాభరణా। కాళీవర ప్రసాదకారణా।" అని, కాపులను "కామధేనూ। కాపులుగలుసంగోగపా కాపురాలు చేయగా. కాపేకపకన్న తండ్రి" అని ఎడతెగనిధారతో ఎదుటివాడిని ఉక్కిరి బిక్కిరి చేసేస్తాడు. దానధర్మ విశేషాలనుగురించి వివరిస్తూ "ప్రభూ! జగత్తులో వస్తేపోనివి రెండు, పోతేరానివి రెండు, వస్తే పోనివి పాపం, అపకీర్తి. పోతే రానివి ధర్మం, కీర్తి" అనిచెప్పే పాండిత్యపు రీతులకు ఆశ్చర్య పడనివారుండరు.

గొల్లబాయుడు వేషం

చేతికి సీవండివురుగులు, ముక్కునకాడ, పంగనామం, పిలక, పిర్రలదాకాఎగ్గట్టినపంచె ధరించి మేకల్నితోలే పొడవాటికర్ర చేత్తో పట్టుకొని "హరిహరీ నారాయో ఆదినారాయో, కరుణించి మమ్మేలూ కమల లోచనుడా" అని పాడుకుంటూ గంతులేస్తూవస్తాడు. ఈ వేషంతోపాటు వైష్ణవ గురువువేషంకూడా వస్తుంది. గురువు "దండంపెట్టరా గొల్లా" అంటే గొల్లబాయుడు కర్ర పైకెత్తుతాడు నెత్తిమీదఒకటికొట్టడానికి. అదేంటొ్రి నాయనా" అంటే "దండంఅంటే కర్ర అని నిన్న పురాణంలో యిన్నా" అంటాడు.

"అదికాదురా దండం అంటే నమస్కారం" అంటాడు గురువు. దానికి "ఎర్రిగొల్లోణ్ణి ఎట్టాగెట్టాలో నాకేంతెలుసు? నువ్వు నాకెట్టిసూపించు తరువాత నేనెట్టెడతా" అంటాడు. వీరిద్దరి మధ్యా చిత్రమైన పొడుపు కథలూ, చమత్కారాలూ ఎన్నో।

'చూసిచచ్చినోడొకడు, చూడకచచ్చినోడొకడు – ఇచ్చిచచ్చి నోడొకడు, యివ్వకచచ్చినోడొకడు – యీళ్ళెవరో చెప్పుకోచూద్దాం' అంటాడుగొల్లడు. దానికి గురువుతెల్లమొగం వేస్తే అతడిలా విప్పుతాడు –

"చూసిచచ్చినోడు జటాయువు, చూడకచచ్చినోడు దశరధుడు, ఇచ్చిచచ్చినోడు బలిచక్రవర్తి, ఇవ్వకచచ్చినోడు రావణాబ్రహ్మ. తెలి సిందా?" అంటాడు గురువుమీదతనఆధిక్యతచెలాయిస్తూ. అలాగే "కరకర జరజర దిబుక్కుమే" అని మరోకథపొడిచి గురువుచెప్పుకోలేకపోతే చంకలు

కొట్టుకుని యిలావిప్పి చెబుతాడు. పొకమీద అనబకాయ కత్తితో 'కరకర' కోస్తే అది 'జర జర' జారి కిౘందనున్న మేక నడుంమీద 'దిబుక్కున' పడితే, మేక 'మే' అంది అంటాడు. మొత్తంమీద యిదికూడా విన్తో దానికి సంబంధించిన వేషం.

పిట్టలదొర

కాకీనిక్కరూ, చొక్కా టక్‌చేసి, దొరటోపీ పెట్టుకొని, చేతిలో తుపాకీతో వచ్చి జాతీయ అంతర్జాతీయ విషయాలూ, ప్రభుత్వ విధానాలూ పెద్ద అధికారిలా వివరిస్తాడు. వ్యంగ్యం ఈ పాత్రకి ప్రాణం. జనాభా సమస్య గురించి చెబుతూ "దేశంలో జనాభా పెరిగిపోయి ఆహారంకొరత రాబోతోందనిగ్రహించినప్రభుత్వం 60ఏళ్ళు దాటిన ముసలివాళ్ళందర్నీ అర్జంటుగా కాల్చిపారెయ్యమని తనకి తాఖీదు పంపిందనీ, అందుకే తాను వచ్చాననీ, మీ యింట్లో ముసలివాళ్ళెవరెవరున్నారు?" అని అడుగుతుంటే అది వింటున్నకుర్రాడొకడు ఘొల్లుమని ఏడవడం ప్రారంభించాడట. ఏమిటని అడిగితే వాళ్ళ తాతయ్యను చంపేస్తాడుకాబోల్ననట. అంత సహజంగా చేస్తారు ఈ వేషాన్ని.

ఫకీర్లు

ఈవేషాల్లో అయిదారుగు వస్తారు. ఉరుదూయాసతో తెలుగు మాట్లాడతారు. జీవాత్మ పరమాత్మలగురించి చెబుతూ "తన్వుకీ ప్రాణాన్కీ ఉన్న స్నేహం గొప్పాది. ఒకదాన్కి బాధావస్తే మరొకదాన్కి బాధా కల్గాతుంది. ఇదీ దోస్తి "....ఇలా దేహాన్ని గురించి చెబుతూ" ఒక అడవికిపోయి చిల్కా తెస్తాం - వంజరంలోపెట్టి పళ్ళూ పప్పులూ పెడ్తాం. విద్దెల్ సెపుతాం. అది మనల్ని నమ్మిందికదా అని దాన్ని నమ్మి సంతోషా పడ్తాం. కానీ పంజరం తెరచీవున్నా వేళా అది ఎవరికీ చెప్పాకుండా జంగ్లిల్‌కా ఎగిరిపోద్ది. ఈ దేహమనే పంజరంనుంచీ జీవామనే చిల్కా ఉడ్జాగా హగిరిపొద్ది". ఇలాగ లోకంలోని సామాన్య ఉపమానాలతో ఎన్నో విషయాలు చక్కగా చెపుతారు.

మాదిగవేషం

తలకు పెద్దపాగా, నల్లనిముఖంమీద ఎర్రని కుంకంబొట్టు, మెడలో తాయెత్తు, చెవిమీద సగంకాల్చినచుట్ట, చిప్పలమొలతాడు, పైకి ఎగ

గట్టిన పంచెతో డప్పు వాయిస్తూ "తాలే....ల్లేలియలో - రామా రాఘవ లల్లీయలోయ్ - ఊరికి వెలుపల ఉన్నామండోయ్ - ఊరపందిని తిన్నామండోయ్, తాలే....తెల్లీయలోయ్.... శివతాలే .... ల్లీయలోయ్" అని పాడుతూ దానికి అనుగుణంగా గంతులేస్తూ వస్తాడు. వేదాల్ని గురించీ జాతులుగురించీ కులాలగురించీ పాటల్లోనూ మాటల్లోనూ విమర్శనాత్మకంగా చెబుతూ విన్న ప్రతివారినీ ఆలోచింపచేస్తాడు. అంటరానితనాన్ని గురించి పాట —

"కుక్కను కోతిని కొల్చుతారయా
నందిని పందిని పూజ సేతురూ
తోటి మానవుడు ఎదురై వస్తే
దూరం దూరమని తొలగిపోదురు ॥తాలే॥

(కుక్కంటే కాలభైరవుడు, కోతంటే హనుమంతుడు, పంది అంటే వరహావతారం అని గ్రహించాలి).

కులాల గురించి -

"శునక గర్భమున జన్మించిన ఆ శౌనకముని గోత్రమ్ము చెప్పరా
మండూకమునకు పుట్టినట్టి ఆ మాండవ్యుని కులమేదో తెల్పాడి
॥తాలే॥

రకరకాలుగా కులాలు లేవూ - రంగురంగులా మతాలు లేవూ
కలిగినవాడిది గొప్ప కులమురారా లేనివాడిది లేకికులమురా ॥తాలే॥

వశిష్ఠుని గురించి -

"తల్లి తొలుతలంజ తనయాలి మాదిగ
తాను బ్రాహ్మడనగ తగునె జగతి
తపస్సువల్ల ద్విజుడు తర్కింపకులమేది
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ"

శూద్రులగురించి, బ్రాహ్మణుల గురించి -

"జన్మనా జాయతే శూద్రః
కర్మణా జాయతే ద్విజః
వేదభ్యాస్ విప్రశ్యాత్
బ్రహ్మజ్ఞానంతు బ్రాహ్మణః"

ఇలా అనేక గ్రంథాలలోని పద్యాలూ శ్లోకాలూ ఉదహరిస్తూ కులవ్యవస్థని తూర్పారబడుతుంటే అతని శాస్త్ర పరిజ్ఞానానికి ఆశ్చర్యం వేస్తుంది. చివరగా ఊళ్ళోకి ధాన్యం, పప్పులూ అమ్మకానికి వచ్చాయనీ ఉప్పు కుంచం వందరూపాయలనీ మినుములు కుంచం రెండొందలనీ పెసలు కుంచం నాలుగొందలనీ కావలసిన వాళ్ళంతా వొచ్చి కొనుక్కోండొహో'' అని దండోరా వేస్తుంటే జనం నిర్ఘాంతపోయి చూస్తుంటారు.

కారువాసాని - సోమయాజులు

ఇవికూడా వినోద ప్రధానమైనవి. కారువాసాని తురకవేశ్య. సోమయాజులు ఛాందసబ్రాహ్మణుడు. ఆమె తురకంలో మాట్లాడేమాటల్ని సోమయాజులు తెలుగుమాటలుగాతీసుకొని సంభాషించే తీరు నవ్వు పుట్టిస్తుంది.

ఆమె ''ముసల్మాన్" అంటే ''ముసలమ్మవా?" అంటాడు. "కోన్‌హై" అంటే మాది "కోనసీమ" కాదంటాడు. "గానా సునే గాయా" అంటే "గానుగ సున్నం వద్దు" అంటాడు.

ఇక శాస్త్ర ప్రకారం పాపపుణ్యాల విషయం చెబుతూ -

ఆవును దానంచేస్తే పుణ్యం, గర్భంతోవున్న ఆవుని దానం చేస్తే మరీ పుణ్యం, దూడతోనున్న ఆవును దానంచేస్తే మహాపుణ్యం. ఈ ప్రకారంచూస్తే కన్యాదానం పుణ్యంగనుక గర్భిణీస్త్రీనిదానంచెయ్యడం మరీపుణ్యం, పిల్లలతల్లిని దానంచెయ్యడం మహాపుణ్యం అవుతుందని సిద్ధాం తీకరించడం బలే నవ్వు తెప్పిస్తుంది.

తనను గురించి చెబుతూ "మేము బ్రాహ్మలం - మా అన్నయ్యగారిపేరు నిరక్షరకుక్షి విరూపాక్షదీక్షితులుగారు - పొట్ట చింపినా అక్షరం ముక్కరాదు. మా తమ్ముడు నిరంతర తస్కర సోమయాజులు - పోలీసు వారితో మంచి దోస్తీ. నా నామాంకితం మండ్రగబ్బ దీర్ఘవృశ్చిక వృత్తి పొట్టసోమయాజులు - నా శిష్యులు గోంగూర పేరిశాస్త్రిలు, వుల్లిపాయల లింగావధాన్లు, దొమ్మరి రాఘవాచార్యులు, దూదేకుల పెద్దింభొట్లు, సాతాని శంభులింగం" అని చెబుతుంటే ఆ మాటలకు పగలబడి నవ్వుతుంటారు జనం.

సన్మానాల గురించి చెబుతూ కనకాభిషేకం, రత్నాభిషేకం, పుష్పా భిషేకంతోపాటు శిలాభిషేకం అని ఓ క్రొత్తది చెబుతాడు. శిలాభిషేకమంటే ఆ మనిషి నెత్తిమీదకి రాళ్ళు రువ్వడమట.

మందులవాళ్ళు

మగవాళ్ళని 'పుంజు' అనీ, ఆడవాళ్ళని 'పెట్ట' అని పిలుచుకుంటూ రకరకాల దిష్టిపూసలుధరించి, స్త్రీ పురుష వేషాల్తో వచ్చి "భద్రాచలం, బస్తరు ప్రాంతాలవాళ్ళం. చెవిలో పోటు, కంటిలో పోటు, నరోవాతానికి శీతలపైత్యానికి, కోరింతదగ్గుకి మందులు యిస్తాం మందులు" అంటూ "ఒక్కరికి మందిస్తే యింటిల్లపాదీ తానం చెయ్యాల. మంచాలూ, కుంచాలూ, తడుపుకుని వంశీకులకు త్తరాలేసుకోవాల" అని మాటలు పట్టి పట్టి కోయభాషలాగ అంటుంటే మొదట నిజంగా మందులవాళ్ళేవచ్చా రనుకుని చేరిన జనం చివరిమాటకు పగటి వేషగాళ్ళని తెలిసి ఫక్కుల్లున నవ్వుకుంటారు.

ఇందు ఆడవారు తమ జాతినిగురించి చెబుతూ తమతో ఏడు మనువు లెల్లిన స్త్రీ పెద్దపేరంటాలుక్రింద లెక్క అనీ అందుకోసం తంటాలుపడుతూ యింతవరకూ తామెంతమంది మగలను మార్చిందీ మంచి హాస్యంగా చెబుతారు.

సాతాని వైష్ణవులు

నుదుటా గుండెలమీదా భుజాలమీదా పెద్దపెద్ద నామాలుదిద్ది, అక్షయపాత్రలు ధరించి, హార్మోనియం మద్దెళ్ళతో త్యాగారాయ కీర్తనలు పాడుకుంటూ వచ్చి "మేమంతా వైష్ణవులమండీ – అంటే శ్రీ వైష్ణవులం మాత్రంకాదు. 108 దివ్యక్షేత్రాలు సేవించుకుని తిరుపతి వెళుతున్నాం. కండెలుగానీ, కాసులపేర్లుగానీ, దుద్దులుగానీ, జూకాలుగానీ, వడ్డాణం గానీ వెండి బంగారు రూపేణా మీవద్ద ముడుపులు వుంటే మా అక్షయ పాత్రలో వెయ్యండి. మీరిచ్చే ముడుపులన్నీ కైంకర్యం చేసేస్తాం. మీరే వెళ్ళాలంటే రానూ పోనూ చాలా ఖర్చు శ్రమా. మావంటి భక్తుల కిచ్చారంటే మరిథోకాలేదు" అంటుంటే చుట్టూచేరినజనం ఈ దొంగ భక్తులమాటలకు కిలాకిలానవ్వుకుంటుంటారు.

ఈ వేషంలో వీరు సృష్టి ఆవిర్భావం, శ్రీమన్నారాయణ అవతరణ, మానవజన్మ విశిష్ఠత మొదలగు పురాణగతవిషయాలెన్నో చెప్పి ప్రజలను మంత్రముగ్ధుల్ని చేస్తారు.

ఇందులో భగవద్గీత, భారతం, భాగవతం, విష్ణుపురాణాలనుండి సందర్భానుసారంగా శ్లోకాలూ పద్యాలూ ఘట్టాలూ ఉటంకిస్తుంటారు.

సాధువులు

కాషాయరంగు అంగీలు తొడుక్కొని ఒక చేతిలో కమండలం, ఒక చేతిలో యోగదండం పట్టుకొని పాంకోళ్ళు తొడుక్కొని, చంకన చుట్టలా చుట్టిన లేడిచర్మంధరించి, అట్టకట్టిన జడలూ, గెడ్డాలూ ధరించి, ముఖాన విభూతి, కుంకంబొట్లతో నలుగురైదుగురు సాధువుల రూపాలలో వస్తారు.

"అర్థం నాస్తి, గృహంనాస్తి
మాతానాస్తి, పితానాస్తి
నాస్తి బంధు సహోదరః"

అంటూ శ్లోకాలూ కీర్తనలూ పాడుతూ వాని వివరణలు వేదాంత పరంగా చెబుతూ నిజంగా సాధువులేఅని భ్రమింపజేస్తారు. ఈ వేషాలు సీతంపేట ఈతముక్కల జంగాలవారు చాలాబాగా వేస్తారు.

బాల్కీ – బైరాగి

"బాల్కీ" అంటే బాలిక – ఆ వేషం ఒకరూ బైరాగి వేషం మరొకరూ వేసుకుని "నారాయణ, నారాయణ, నారాయణ భగవాన్" అని కబీరుకీర్తనలాపాడుకొంటూవచ్చి దగ్గరకుచేరినజనంతో "జై సీతా రాంబాబా – హమ్‌ఖానా నహీఖాతా, పానీ నహీపీతా, మాఠీ ఖానా – మాఠీపీనా – మాఠీమే సోజానా – కోయీకో కోయీనహీ, పృథ్వీ మాయా, సోబ్‌ఝూటీహై – హమ్ ఏక్‌జనీ సాఁజీయే".

"గంజాయ్ బహుత్ పీనేవాలా – ఏక్‌దమ్ పీయాత్ కాశీదేఖ్‌నా, దోదమ్ పీయాత్ – మక్కా దేఖ్‌నా – తీన్‌దమ్ పీయాత్ మాఠీమే

నోజానా. ఏక్ నిరంజన్ - దో సుఖీ - తీన్ గడ్‌బిడ్ - చార్ అక్షట్ పాంచ్ మర్గయా" అని ఏదో వేదాంతం చెబుతున్నట్లు మారాష్ట్ర యాసలో చెబుతుంటే ఆ చెప్పటంలోని తీరునుబట్టి తెలుగుప్రజలు అదేదో వేదాంతంలా వినోదిస్తారు.

"సిద్దీ - కంచెనీ" వేషాలు

సిద్దీ తురక - ముఖానికి నల్లని మసిపూసి, రెండంగుళాల గడ్డం, చొక్కాపై వేస్టుకోటు, చేతిలోకర్ర, టర్కీటోపీ, శిల్కు లుంగీ, బఫూన్‌లా వుంటాడు. కంచెనీ (భోగంవారు) నాట్యకత్తెలు ముగ్గురు నలుగురుంటారు. వీరు జావళీలు, కృష్ణశబ్దం, మండూకశబ్దం, దశావతారాలు, అష్టపదులు, తరంగాలు, ఆధ్యాత్మిక రామాయణ కీర్తనలు, త్యాగరాయ కృతులు పాడుతూ నాట్యంచేస్తూ చక్కగా అభినయిస్తారు. వీరితోబాటు హార్మోనీ, మద్దెళ్ళతో భాగవతులుంటారు.

సిద్దీ అక్కడతాను పాదుషాగారి కాపలాదారుననీ అల్లరి చెయ్య వద్దని భాగవతుల్ని అదలిస్తాడు. ఇతడు హారిలో గురుమూర్తిని గొర్రె మూతనీ, గోవిందప్పని గోండుప్రకప్పనీ, భరతనాట్యాన్ని బడితె నాట్యం అనీ పలకడం మనకు నవ్వు తెప్పిస్తుంది. అమ్మాయిల్ని చూపించగానే ఆనందపడిపోయి ఆడమంటాడు.

ఇక్కడ భాగవతుల నాట్యరీతులు, సిద్ధాంతాలూ, కర్తలు వగైరా ఎన్నో శాస్త్రవిషయాలు సామాన్యులకు తెలిసేటట్లు శ్లోకాలు చదివి, అర్థం వివరించి ఆహా! అని శిష్టజనులుకూడా తలలూపేలాచెప్పి మెప్పిస్తారు. ఇందులో బాలగోపాలతరంగం దశావతారాలువంటివి నడివీధినే రంగ స్థలంగా చేసికొని చక్కగా ముద్రలుపట్టి అభినయిస్తూ నర్తిస్తారు.

అంతాచూసి సిద్దీ ఏమీ ఇవ్వడుసరికదా నవాబు దర్శనానికి కూడా అనుమతించడు. అప్పుడు భాగవతులలోఒకడు "తుమ్మచెట్టు తినే పళ్ళు కాయదు, పైగా తినేపళ్ళచెట్టు ఎవ్వరూ ఎక్కకుండా యీ తుమ్మకంచే కాపలా. అలాంటి తుమ్మచెట్టులాంటివాడివి నువ్వు" అని తిట్టడంలోని ఉపమ సాహిత్యకారులచేతకూడా శభాష్ అనిపిస్తుంది. భాగవతుల నాట్యప్రవీణతనుప్రకటించేఅవకాశం యిందులోనే వుంది. శృంగార, హాస్యరసాలకిది పట్టుగొమ్మ.

అర్ధనారీశ్వర

కూచిపూడి పద్ధతిలో "శంభోశంకర సాంబసదాశివ - అంబర కేశ దిగంబర రూపా'' అని పాడుతూ భృంగి వేషంలో ఒకరూ అర్ధ నారీశ్వర వేషంలో ఒకరూ హార్మోనియం, మద్దెలా వాయిస్తూ మరిద్దరుభాగవతులూ కనిపంగా వస్తారు. అర్ధనారీశ్వరవేషానికి కుడిచెంప శివుడుగాను, ఎడమ చెంప పార్వతిగానూ ఒకే మనిషికి రెండువేషాలూవేసి తలమధ్యనుండి ముక్కు మీదనుండి పాదం వరకూ క్రిందకి ఒక తెర కడతారు. శివుని వేషంవైపు పులిచర్మం, మెడలో పాము, భుజానికీ చేతులకూ రుద్రాక్ష మాలలు ముఖాన విభూతిబొట్టు, కంఠానికి నలుపుమచ్చ, మూతిపై మీసం, జటాజూటంపై గంగ ధరిస్తారు. అప్పుడప్పుడు జటాజూటంలోని గంగ గొట్టంలా పైకితన్ని ధారగా క్రింద పడుతుంటే విచిత్రంగా కన బడుతుంది.

పార్వతివేషంవైపు ముక్కుకు ముక్కెర, ముఖాన కుంకుంబొట్టు, చీరకట్టు, రవిక, చేతికి గాజులు, భుజకీర్తులు, తలకు స్త్రీవిగ్గు అలంక రిస్తారు. శివుని పాత్ర అభినయించేటప్పుడు మధ్య తెరతో పార్వతివేషం మూసేస్తూ, పార్వతి పాత్ర వచ్చినప్పుడు అదే తెరతో శివునివైపు కప్పేస్తూ నాట్యంలో యీ మార్పు కనురెప్పపాటు కాలంలో చేస్తూ ప్రేక్షకుల నలరిస్తారు.

ఈవేషంలో బహు భార్యాత్వమువలని చిక్కులూ గంగా గౌరి సంవాదం (సవతులకయ్యం), త్రిపురాసుర సంహారం, దక్షయజ్ఞం, దేవాసుర అమృత మధనం, పార్వతీ పరిణయం, భళ్ళానరాజుకథ మొదలగు శివలీలలు పద్యాల రూపంలోనూ పాటల రూపంలోనూ నాట్యాల రూపంలోనూ ప్రదర్శిస్తారు. నడిరోడ్డుమీదే శివతాండవం ఏమాత్రం బెరుకులేకుండా చేసేస్తారు. పగటివేషాల్లో ఆదినుంచీ ప్రత్యే కతగన్న వేషం యిది. నవరసాలూ చోటుచేసుకొన్న వేషం,

శక్తి - భేతాళ వేషాలు

శక్తి భయానక రసానికి సంబంధించిన వేషం. కళ్ళకు కోడిగుడ్డు, నలుపురంగువేసిన విరబోసుకున్న జనపనార తల, భయంకరంగా చాపిన

నాలుక, కోరపళ్ళుపెట్టుకున్న రాక్షసిముఖం, పైనుంచి క్రిందిదాకా నల్లటిఅంగీ, లోన ఎండుగడ్డితోకట్టిన బానపొట్ట, కుండలంతేసి స్తనాలు, మెడలో పుర్రెలదండ, కాళ్ళకు ఘనేల్ ఘనేల్‌మనే గంటలపోత, ఒక చేతిలో కత్తి, రెండవచేతిలో వేపరొట్టతో ముందు డప్పులు వాయిస్తుంటే ఎగురుతూ రోడ్లవెంటభయంకరంగా వీరవిహారంచేస్తుంటే పిన్నలూ పెద్దలూ బికాబికలై పారిపోతుంటారు.

భేతాళవేషానికిమాత్రం మగరూపు, నాలుకకు మధ్యగాగాని, బుగ్గకు మధ్యగాగానీ చిన్న శూలం గుచ్చబడినట్లువుంటుంది. నోటినుండి రక్తంకారుతున్నట్లు రంగుపూస్తారు. చేతులకు తాళ్ళుకట్టి అటూయిటూ యిద్దరుపట్టుకొని అతని పరుగును ఆపుచేస్తుంటారు. ఈ వేషంలో భీభత్సాన్ని విపరీతంగా సృష్టిస్తారు.

ఇవి మిట్టమధ్యాహ్నం బయలుదేరతాయి పిల్లలు జడుసుకుంటారని ఈ వేషాలు వస్తుంటే పిల్లల్ని యిళ్ళల్లోనుండి బయటకు రానివ్వరు. ఇందుకోసమే యీ వేషాలరోజున ఉదయమే గ్రామంలో దండోరాకూడా వేయిస్తారు. ఈ భయానక దృశ్యాన్ని ఊరూ వాడా పదిపదిహేను రోజులు దాకా చెప్పుకుంటూనేఉంటారు. తలుపుసందుల్లోంచి చూసిన పిల్లలు జానపద కథలలో రాక్షసుల్ని చూసినట్టు అనుభూతిపొందుతూచెబుతుంటే చూడనిపిల్లలు చెవులురిక్కించి వింటుంటారు.

దేవరపెట్టి

ఇది మాంత్రికవేషం. సాధారణంగా యిది ఆఖరివేషం అవుతుంది. తలకు రంగుపాగా, బుగ్గమీసాలూ, ఎర్రపంచి, చేతులకు సింహతలాటం మురుగులు, కాలికి గండపెండేరం, చెవులకు కుండలాలు, ముఖానికి పసుపు, నొసట పెద్ద గంగసింధూరంబొట్టు, ఒకచేతిలో వేపరొట్ట, మరో చేతిలో ఎముక, కూడా యిద్దరుముగ్గురు పరివారం గుమ్మం గుమ్మందగ్గరా వేపరొట్టదూసి తేళ్ళను సృష్టించడం, పొడిఇసుక నీళ్ళలోవేసి మరల అందులోంచి పొడిఇసుక తీయడం, తడిబట్టలో జొన్నగింజలువేసి అందులో వేపి పేలాలు చెయ్యడం, నేలమీద కొబ్బరికాయ దానికదే నడవడం, ఒకరూపాయిని వందరూపాయలుగా చెయ్యడం, కొబ్బరి కురిడీ నిలువుగా

తాడు పైనడిపించడంవంటి మాయావినోద కార్యక్రమాలు చూపి కట్నాలుగా డబ్బు, పాతచీరలు, పాత పంచెలు వసూలుచేసుకుంటారు.

* "ప్రయోగయోగ్యమైన ఉత్తమనాటకమువలె యీ పగటి వేష ధారణ అన్ని పరీక్షలకు నిలువగలిగిన కళాఖండము. సాహితీ రంగమున మహాకావ్యమునకు ఖండ కావ్యమువలె నాటకమున కిది రంగశాల పనిలేని ఏకాంకిక వంటిది".

వీనిలో సంగీతముంది, సాహిత్యముంది, నాట్యముంది. ఈ ప్రజాకళా కారులు తమ వేషాలతో జనాన్ని ఆకట్టుకుని పొట్టపోసుకోగలిగేవారు. కాని నైతికవిలువలు పడిపోయి సమాజంలో పెద్దవాడినుంచి చిన్నవాడివరకూ ప్రతివాడూ పగటివేషధారణచేస్తున్న యీరోజుల్లో అసలువేషాలు నిలబడ లేక క్షీణదశకు చేరుకున్నాయి. నేటివరకూ ఇవి గ్రంథస్థం కాలేదు. దీనిమీద తగుశ్రద్ధ చూపకుంటే యిప్పటికే క్షీణదశకు చేరుకున్న యీ ప్రజాకళ నశించిపోయే ప్రమాదముంది. ఆయా వేషధారుల మాటల్ని, పాటల్ని రికార్డుచేసి, వేషాలు ఫొటోలుతీయించి భద్రపరచి ముందు తరాలవారికి కనీసం మ్యూజియం వస్తువుగానైనా అందచేయడం తెలుగు విశ్వ విద్యాలయంవారి విధి.

హరికథ

తెలుగువారి స్వంతం అని గర్వంగాచెప్పుకొనే సాహిత్యప్రక్రియ అష్టా వధానం. అలాగే కళారంగంలో మనది అనిచెప్పుకొనే కళాప్రక్రియ హరికథ.

ఇదిమరాఠీనుండో, కన్నడంనుండో, తమిళంనుండో దిగుమతి అయిం దని చెప్పేవారు లేకపోలేదు. అయితే వారు ఒకవాస్తవాన్ని గమనించ లేదనిపిస్తుంది. ఆయా భాషలలో హరికథలుగా చలామణి అయ్యే మరాఠీ వారి "సంకీర్తన" (అభంగ్), కన్నడిగుల "కీర్తన" తమిళుల "కాల క్షేపాల"కు తెలుగుహరికథకు మౌలికంగా ఎంతో భేధం ఉంది. అవన్నీ ఏకప్రాణజన్యం, తెలుగుహరికథ పంచప్రాణజన్యం, కన్నడిగులకీర్త నలో ప్రవచనానికే ప్రాధాన్యం. మరాఠీలసంకీర్తనకు భజనరీతి ప్రాణం.

* విజ్ఞాన సర్వస్వం. సంస్కృతి పు. 914.

తమిళులకాలక్షేపం సంగీతమయం – ఇంచుమించు గానకచేరీ. తెలుగు హరికథ అట్లాకాదు. ఇది సంగీత, సాహిత్య, నృత్య, గాన, అభినయాల సమతూకపు సమాహార కళ.

* "తమిళ, కన్నడ దేశాలలోని 'కాలక్షేప' రీతికిని "కీర్తన" సంప్రదాయానికిని మరాఠీకథారూపం మూలమని పరిశోధకులనిర్ధారణ. తెలుగులో ఇది అసలు మొక్కగానే అంకురించిందిగాని వారూవీరూ ఊహించినట్లుగా అంటుమొక్కకాదు. మరాఠీహరికథ తెలుగుహరికథను కొంతలో కొంత ప్రభావితం చేసి ఉండవచ్చుగాని తెలుగుహరికథ మరాఠీ వ్యుత్పత్తికం కానేకాదు"

తెలుగుహరికథకు మూలంవెదికితే తెలుగునాటనే కనిపిస్తుంది. పన్నెండవ శతాబ్ది 'పండితారాధ్యచరిత్ర" నాటినుండే ప్రాచుర్యంలో ఉన్న మన జానపద కళ యక్షగానం. దీని స్వరూపానికీ హరికథ స్వరూపానికి పెద్ద తేడాలేదు. అవే అంగాలు - కాకపోతే యక్షగానంలో బహుపాత్రలు పలువురు వ్యక్తులు నిర్వహిస్తే హరికథలో అన్నిపాత్రలనూ ఏకవ్యక్తి పోషిస్తాడు. కీర్తనలు, తత్వాలు, తోహరాలు, మిత్రాలు, వచనాలు, శ్లోకాలు, దండకాలు, దరువులు, కందార్థాలు అన్నీ అదే తీరు. అట్టి సహజనిసర్గతెలుగుకళాసంపదను ఏదోఒకభాగంలో సామ్యం చూసి పరాధీనంచేసుకోవడం భావ్యంకాదు. పూర్వకవులుచాలామంది తమ హరికథాకావ్యాలకు యక్షగానాలనిపేరుపెట్టడంకూడా ఇక్కడ గమనార్హం.

"అంబరీషోపాఖ్యానంబను యక్షగాన ప్రబంధంబునకుం గథాక్రమం బెట్టిదనిన" అని చేపూరి ఎరుకయ్యదాసుగారు (1861 – 1941) తమ హరికథను యక్షగానమని వ్యవహరించారు.

** " దక్షిణదేశానికిచెందినంతవరకూ హరికథలు మహారాష్ట్రసంప్రదాయాన్ని అనుసరించే వచ్చాయని చెప్పవచ్చునేమోగాని, ఆంధ్రదేశానికి సంబంధించినంతవరకూమాత్రము హరికథ యక్షగాన సంప్రదాయంలో నుంచే పరిణమించింది".

---

* డాక్టరు తూమాటి దొణప్ప 'తెలుగు హరికథా సర్వస్వం' పు. 60

** శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు. ఆంధ్రవాగ్గేయకారచరిత్ర పు. 477.

నేటి ఈ హరికథా వికాసంమాత్రం 20వ శతాబ్ది పూర్వార్ధంలోనే జరిగింది. ఈ కళాసరస్వతి ఆరోజుల్లో నడివీధిలో గజ్జెకట్టి ఆడింది. ఆకాలంలో వర్షాకాలంవస్తే ఏపల్లెలోచూసినా రాత్రి పదయ్యేసరికి "ఓరోరి గణపాతీ రారా - నీకుండ్రాళ్ళుపోసేవా రారా" అంటూనో, "తాండవ నృత్యహరీ గజానన, ధిమికిట ధిమికిట బాజా మృదంగ" అంటూనో గణపతి ప్రార్థనతో ప్రారంభమై అర్ధరాత్రి రెండు గంటల వరకూ "పవమానా సుతుడు పట్టు పాదారా విందములకు" అని దాసుగారు మంగళం పాడేవరకూ అందరూ పరవశులై వింటూ కూర్చోవలసిందే. అక్షరాస్యత నామమాత్రంగా ఉన్న ఆరోజుల్లో పల్లెజనులలో విజ్ఞాన, వినోద, వికాసాలు కలిగించిన ఉపాధ్యాయులు హరిదాసులే.

** "ఈ విద్య లోకమందున నావిర్భవమంది షష్టిమాయనములగున్ నేవచియించెడు నేటికి" అని కొమ్మూరి బాలబ్రహ్మానందదాసుగారు వ్రాశారు. ఈ గ్రంధప్రచురణకాలం 1939 అయినందున ఆనాటికి షష్టి మాయనాలంటే 60 సంవత్సరాలు - క్రీ. శ. 1880 అవుతుంది. నారాయణ దాసుగారు గజ్జెకట్టింది 1883లోనేకనుక నేటి హరికథ ఆవిర్భావం క్రీ. శ. 1880 ప్రాంతం అనిచెప్పవచ్చు.

హరికథఅనగానే నిఘంటువులో 'హరి' శబ్దానికిగల నానార్థాలుచూసి యిది విష్ణువు, ఇంద్రుడు, చంద్రుడు, కప్ప, కోతి, పాము వగైరావాని తాలూకు కథ అని భావిస్తే పొరబాటు. పోనీ 'హరి' అనే నామాన్ని బట్టి విష్ణుపరమైన ఆలోచనకూడా నేటికథకు సరిపడదు. హరికథ ఒక కళాప్రక్రియ. కాళ్ళకుగజ్జెలు, చేతిలోచిడతలు, ముంజేతికి సింహతలాటం మురుగులు, భుజాలకు దండకడియాలు, నుదుట కుంకంబొట్టు, గిరజాల తల, మధ్యపాపిడి, వెనక సిగముడి, మెడలో పూలదండలు, పట్టుపంచె, జరీకండువా ఇదీఆనాటిహరిదాసువేషం. ఇరుపైపులా మద్దెలా ఫిడేళ్ళు వెనుకపైపు హార్మోనీశృతి దాసుగారి ఉపాంగాలు. కొందరు కంజీరాకూడా పెడితే మరికొందరు అగ్గిపెట్టెలవాయిద్యంకూడా ఏర్పాటుచేసేవారు. ఆరోజుల్లో హరిదాసు విజ్ఞాన ఖని, సంగీత సాహిత్య విషయాలే కాకుండా శాస్త్ర, పురాణ, రాజకీయ, చారిత్రక విషయాలుకూడా ఆమూలాగ్రంగా

** హరికథా విధానము పు. 11
(హరికథా సర్వస్వం).

తెలిసిన మేధావికిస్రింద లెక్క. కనుకనే అతనుచెప్పే ప్రతిమాటా ఎంతో ఆసక్తిగా వినేవారుఅర్ధరాత్రివరకూ, వర్షాకాలం వచ్చిందంటే వార్షికంగా ఊరూరా హరిదాసులు రామాయణ, భారత, భాగవత కథాకాలక్షేపం ఒకమండలంపాటు (40 రోజులు) వరుసగాచెప్పేవారు ఆరోజుల్లో.

వీరికి ఆదిపురుషుడు ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారు. అందుకే వీరెని "హరికథా పితామహ" అన్నారు. వీరికి ముందు యీకథలు లేవని కాదు. మద్రాసునుండి విజయనగరంవచ్చి కుప్పుస్వామినాయుడు గారు ధృవచరిత్ర హరికథచెప్పగా దానివల్ల ప్రేరితుడై తానీ రంగం లోకి దిగానని శ్రీ నారాయణదాసుగారే స్వయంగా చెప్పుకున్నారు తమ ఆత్మకథలో. అయితే ఈ పితామహబిరుదు అల్లసానిపెద్దన్నగారి బిరుదు వంటిదే. అల్లసాని పెద్దనగారిని "ఆంధ్ర కవితాపితామహ" అన్నారంటే అంతకుముందు తెలుగుకవిత్వం లేదనా? పెద్దన్నగారి మనుచరిత్ర కావ్యంతో ఒక కొత్తపుంతనుతొక్కింది తెలుగుకవిత్వం. అలాగే నారాయణ దాసుగారిప్రవేశంతో హరికథారంగం పండితపామరజనరంజకమై ప్రక్రి యాపైశిష్ట్యాన్ని పొందింది.

"హరికథా పితామహుడు ఆదిభట్లదాసు, సంగీతం సాహిత్యం సరితూచిన త్రాసు" అన్నారు మహాకవి శ్రీశ్రీ. జంధ్యాలపాపయ్యశాస్త్రి గారు యిలాఅన్నారు —

"వాల్ మెలిమీసకట్టు జునపాలజుట్టు
నొసటకుంకుమబొట్టు మేల్ పసిడికట్టు
విద్దెలకుపట్టు, నడయాడువేల్పుచెట్టు
హరికథాశిల్పసమ్రాట్టు ఆదిభట్టు"

ఆయనపెట్టిన ఒరవడి ఈనాటివరకూ కొనసాగుతున్నది. అందుకే ఆయన్నితలవని హరిదాసు ఉండడు. ఆటా, మాటా, పాటల్లో ఆయన కాయనేసాటి. ఒకసారి దాసుగారిని సభలో హరికథకాదు గిరికథ చెప్ప మన్నారట. వెంటనే అప్పటికప్పుడు 'గిరిజాకళ్యాణం' చెప్పి సభికుల్ని ఆశ్చర్యచకితుల్ని చేశారట.

ఆదిలో దాసులంతా నారాయణదాసుగారివలెనే కవి గాయక పండితులై ఉండేవారు. అందుచేత వారికథలుకూడా చాలావరకు వారే వ్రాసుకొనేవారు. కథారచన చేసినవారిలో పరిమి సుబ్రహ్మణ్య భాగవతార్‌గారు, చింతా దీక్షితదాసుగారు, కొమ్మూరి బాలబ్రహ్మానందదాసుగారు, నల్లమిల్లి బసివిరెడ్డిగారు, కడలి వీరదాసుగారు, పెద్దింటి దీక్షితదాసుగారు పేర్కొనదగినవారు. వీరు శిష్యగణాన్ని తయారుచేసినపద్ధతికూడా ఎంతో ఆత్మీయమైనది. తమ ఇంటిలోనే భోజనాలుపెట్టి సంగీత, సాహిత్య, నృత్య, గాన, కథా విన్యాసాలునేర్పుతూ కథలకు తమతోతీసుకువెళ్ళి కథమధ్యలో పాటలు పాడిస్తూ, అప్పుడప్పుడు ఒక విడికథ చెప్పిస్తూ సభాపిరికిపోగొట్టి స్వంతబిడ్డమాదిరిగా తయారుచేసేవారు. ఆ శిష్యులు కూడా గురువునకు సకలోపచారాలూచేసి కష్టపడి విద్యనేర్చుకొనేవారు. హరికథాకార్యక్రమానికి ఒకటిరెండు వారాలుముందుగా కచ్చాబిగించాలిరా అని హెచ్చరించేవారట నారాయణదాసుగారు శిష్యుల్ని. కచ్చా బిగించడంఅంటే బ్రహ్మచర్యం పాటించడమన్న మాట.

ఇక కథలకువెళితే ప్రక్కవాయిద్యగాండ్రతోపాటు శిష్యగణంతో ఆవూళ్లో ఉండిపోవడమే. దాసుగారు పండితుడుకావడంవల్ల ప్రజలమీద ఆయన ప్రభావం ఎక్కువ. ఆ బృందానికి ఊరివారు రోజుకొకరుచొప్పున సాదరంగాఆహ్వానించి పిండివంటలతో భోజనాలుపెట్టి గౌరవించేవారు. ఆరాత్రికథలో దాసుగారు బ్యేన్‌మనిత్రేన్చి వారిఆతిథ్యాన్ని పొగుడుతూ ఆ మహాతల్లి, ఆమహాసాధ్వి, ఫలానాసుబ్బమ్మగారు కత్తితోకోసినా తెగని గడ్డపెరుగుతో భోజనంపెట్టిందంటూ ఆకూరలూ, ఆ పిండివంటలూ వర్ణించి వర్ణించి చెబుతుంటే మలిరోజు భోజనాలుపెట్టేవారు మరింతపోటీగా వంటలు చేయించి భోజనాలుపెట్టేవారు. ఆ నలభైరోజులూ దాసుగారికి విందు భోజనాలే. దాసుగారు తమఇంటికిరావడం ఎంతో గొప్పగా భావించేవారు.

ఊరిమధ్య దేవాలయంవద్ద పచ్చని పందిరివేసి, ఆపందిరిక్రింద బల్లలువేసి, పైనరెండు పెట్రొమాక్సులైట్లుతగిలించి ఆవెలుగులో కథ చెప్పించేవారు. పగలంతా పొలాలలో పనిచేసుకుని రాత్రి భోజనాలు పూర్తిచేసుకుని, కూర్చోవడానికి గోనెబస్తాలు తెచ్చుకొని యింటిల్లపాదీ కథకు వచ్చి వినోదించేవారు.

దాసుగారు వేషధారణచేసి, తిలకం దిద్దుకుని, బల్లమీదకువచ్చి కూర్చుని ఇష్టదేవతాప్రార్థన చేసేవారు. తరువాత నిలిచి, పైనకప్పు ఉన్నకండువా మొలకు చుట్టుకొని "శ్రీమద్రమారమణ గోవిందోహరి" "శ్రీ ఆంజనేయవరద గోవిందోహరి" "శ్రీ పుండరీకాక్షవరద గోవిందో హరి" అని అంద చేతా గోవిందనామాలు కొట్టించి ప్రేక్షకుల్ని కథోన్ము ఖుల్ని చేయడం పరిపాటి. ప్రేక్షకుల్ని కథాకార్యక్రమంలో భాగస్వా ములుగా చేయడానికి కొందరు దాసులు పదినిముషాలు భజనచేయించ డంకూడా కద్దు.

ఒకసారి పొడుగు పాండురంగదాసుగారు తనతోపాటు అందరూ భజన చెయ్యకపోవడంచూసి ఒకవిశేషంచెబుతానువినండని చెప్పడం ప్రారంభించాడు. ఒకరోజు ఒక శిష్యుడు గురువుగారిని రామనామం యొక్కగొప్పతనం ఏమిటి అని అడిగాడట. దానికి గురువుగారు కాకినాడ జగన్నాథపురంలో సత్తెమ్మగద్దెఉంది, ఆ గద్దెమీద ఈశాన్యమూలలో సాలెగూడుఉంది, ఆ సాలెగూడులో సాలెపురుగుఉంది, దాన్నడుగు చెబుతుందన్నాడు. శిష్యుడక్కడికి వెళ్ళి రామనామంయొక్క గొప్ప తనం ఏమిటి అన్నాడట - అంతే - అది గిరుక్కునతిరిగి నేలమీదపడి చచ్చిందట. ఆవిషయంవచ్చి గురువుగారికి చెప్పగా, అయితే రాజ మండ్రి పెత్తాన్నవారింట్లో చిలకపంజరం ఉంది, ఆపంజరంలోని చిలక నడుగు చెబుతుందన్నాడట. శిష్యుడక్కడికివెళ్ళి రామనామంయొక్క గొప్పతనం ఏమిటి? అని అనేసరికల్లా అది ముమ్మారు కిచకిచమని ప్రాణం వదిలేసిందట. ఇదేంటనివచ్చి గురువుగారినడిగితే ఇప్పుడు వేమగిరిలో సూరాబత్తుల సూరయ్యగారింట్లో కోడెదూడపుడుతోంది, ఆదూడనడుగు చెబుతుందన్నాడట. సరే అని శిష్యుడు అక్కడికి వెళ్ళేటప్పటికి ఆవు ఈనుతోంది, కోడెదూడపుట్టింది. ఆహా గురువుగారిమాట నిజమేఅని దూడదగ్గరకెళ్ళి రామనామంయొక్క గొప్పతనం ఏమిటి? అన్నాడట. అంతే అదికూడా చచ్చూరుకుందట. ఇదేమిటిరా భగవంతుడా అని హడిలిపోయివచ్చి గురువుగారికి చెప్పేసరికి ఇప్పుడు విజయనగరం రాజాగారిభార్య మగబిడ్డను ప్రసవించబోతోంది, వెళ్ళి ఆ బిడ్డనడుగు తప్పక చెబుతాడన్నాడు. శిష్యుడు అక్కడకు చేరుకొని విచారిస్తే అప్పుడే రాజుగారికిపుత్రోదయమయిందన్నారు. మళ్ళీ ఇప్పుడు ఈ బిడ్డకూడా ఎక్కడ చచ్చిపోతాడోఅనిభయపడి దూరంగా గోడప్రక్కనిల

బడి రామనామంయొక్క గొప్పతనం ఏమిటి? అన్నాడట. వెంటనే ఆబిడ్డ వగలబడినవ్వి 'ఓయి అమాయకుడా! ఇంకా అర్థంకాలేదా? సత్తెమ్మ గుడి దగ్గర సాలెపురుగుని నేనే. నువ్వువచ్చి రామా అన్నావు. ఆ జన్మపోయి చిలకజన్మ వచ్చిండి. నువ్వు అక్కడికికూడావచ్చి రామా అన్నావు. ఆజన్మపోయి కోడెదూడగా పుట్టాను. అక్కడ మళ్ళా రామా అన్నావు. దానితో ఇక్కడ రాజుగారిబిడ్డగా జన్మించాను. ఇంతకంటే ఏం చెప్ప మంటావు రామనామ మహాత్మ్యాన్ని గురించి?" అన్నాడట ఇది చెప్పే టప్పటికి సభ అంతా నిశ్శబ్దమైపోయింది. దీంతో మొత్తం జనమంతా దాసుగారితోపాటు రామరామ రామసీత అంటూ భజన మొదలుపెట్టారు పుణ్యం అప్పుడే పొందెయ్యాలన్నట్టు. ఇలాగ కొందరు దాసులు పిట్ట కథలతో ప్రజల్ని ఆకట్టుకునేవారు. కథలో సందర్భానుసారంగా కొన్ని పిట్టకథలుచెబుతూ నవ్విస్తూ వినోదింపజేయడం హరికథలో ముఖ్య భాగం కూడా.

ఆనాదిగా హరికథకు భారత, భాగవత, రామాయణాలు, శివలీలలు సక్కుబాయి, మీరాబాయి, జయదేవవంటి భక్తుల గాథలుకథా వస్తువులు. ఈ ప్రక్రియ ప్రజలలో మంచి ప్రచార సాధనంగా రాణించడంతో క్రమంగా క్రైస్తవకథలు, ఇస్లాంకథలు కూడా ఇందులో చోటు చేసు కున్నాయి.

జాతీయోద్యమకాలంలో హరిదాసులుకూడా "నేను సైతం ప్రపం చాగ్నికి సమిధనొక్కటి ఆహుతిచ్చా" నన్నట్టు స్వాతంత్ర్యఉద్యమాన్ని గురించీ, నాయకులగురించీ కథలుచెప్పి చైతన్యాన్ని రేకెత్తించేవారు. అలాంటివాటిలో జాతీయభారతం, ఝాన్సీరాణి, రాణాప్రతాప్, వీరశివాజీ నెహ్రూ, తిలక్, భగత్‌సింగ్, సుభాస్‌చంద్రబోస్, క్విట్టిండియా, బెంగాల్ కరువు ముఖ్యమైనవి.

ఆరోజుల్లో యాళ్ళ తాతారావుగారు భాగవతార్ 'బెంగాల్ కరువు' చెబుతుంటే ప్రేక్షకులు బ్రిటిష్‌వాళ్ళను నరికిపోగులుపెట్టెయ్యాలనే స్థితికి వచ్చేసేవారు.

సాహిత్యపరంగాచూస్తే హరికథాసాహిత్యంకూడా ఉత్కృష్టమైనదే. చక్కని పదబంధం, చందోబద్ధమైనపద్యాలూ, రాగతాళయుక్తమైన

కీర్తనలు, వ్యాకరణోద్దిష్టమైన వచనం, అనుగుణమైనా అలంకారాలు, అనుప్రాసలు, అంత్యప్రాసలు, యమకాలు, గమకాలు, ప్రతిచోటా పరిమళించే కవిత్వం. ఈ సాహిత్యం తెలుగు సాహితీచరిత్రలో ఎందుకు చోటుచేసుకోలేదో ఆశ్చర్యం!

"రూపవాన్ మధురభాషీ". కథకునికి చక్కని స్ఫురద్రూపం, వాక్చాతుర్యం, సంగీత పరిజ్ఞానం, శ్రావ్యమైన గొంతు, లౌకికజ్ఞానం చాలాఅవసరం. కథల్లో మధ్యమధ్య త్యాగరాజ కీర్తనలు, రామదాసు కీర్తనలు, మీరా కీర్తనలు, ఆధ్యాత్మిక తత్వాలు కర్ణపేయంగా పాడి పురాణాంతర్గత ధర్మాలు, హితోక్తులు చెప్పి జనహృదయాలను రంజింప జేసేవారు కథకులు.

హరికథకులు తాము నటులుగామారి, పాత్రోచితంగా పలుకుతూ మంచి రసోత్పత్తితో చెబుతూ ప్రేక్షకుల్ని అందులో లీనంచేస్తూఉంటేనే కథ రాణిస్తుంది. ఇలా లీనంచేసుకోవడమనేది కోట సచ్చిదానందశాస్త్రి 'కర్ణ', రావుకమలకుమారి 'ప్రమీలార్జునీయం', బళ్ళ బసవలింగంగారి "గంగావతారణం" కథలలోని ప్రత్యేకత.

యుద్ధరంగంలో కర్ణుడిరథసారథి సహాయనిరాకరణచేస్తాడు. రథ చక్రాలు భూమిలోకి కూరుకుపోతుంటే అవస్థపడుతూ భుజంపట్టి వానిని పైకిలేపుకుంటున్నాడు కర్ణుడు. అందరికీ అయ్యోపాపం అనిపిస్తోంది. అయినా అర్జునుడు అతనిపై బాణవర్షం కురిపిస్తూనే ఉన్నాడు. కాని అవికర్ణుడి గుండెకుతగిలి పూలహారాలుగా మారిపోతున్నాయట. కారణం, ధర్మదేవత అతనిగుండెలమీద తిష్ఠవేయడమే. ఇది గ్రహించిన కృష్ణుడు ముసలిబ్రాహ్మణవేషంలో వెళ్ళి దానం అడిగాడట. "ఈ యుద్ధరంగంలో ఈ నిస్సహాయ స్థితిలో నీకు నేను ఏమి ఇవ్వగలను బ్రాహ్మణోత్తమా! సర్వశక్తులూ ఉడిగిపోతున్న సమయంలో నాదగ్గరఏముందని ఇవ్వను?" అన్నాడట కర్ణుడు. దానికి కృష్ణుడు "నువ్వు చేసిన దానఫలం ధారపొయ్యి చాలు" అన్నాడట. వెంటనే అమ్ములపొదిలోని బాణంతీసి అరచేత గుచ్చుకొని ఆ రక్తతర్పణంతో తన దానఫలాన్ని ధారపోశాడట కర్ణుడు. అప్పుడు కృష్ణుడువెళ్ళి "ఈసారి బాణం వెయ్యి అర్జునా" అనగానే ఆ

దెబ్బకు కర్ణుడు నేలవ్రాలాడు. ఈ వృత్తాంతాన్ని శ్రీ కోట చెబుతుంటే కంటతడిపెట్టని ప్రేక్షకుడెవడూ ఉండడు.

అలాగే రావు కమలకుమారి 'ప్రమీలార్జునీయం' కథలో ప్రమీలాదులు వనవిహారంలో ఉయ్యాలలు ఎలా ఊగుతున్నారో కళ్ళకుకట్టినట్టు అభినయంతో చెబుతుంటే హాలులో ప్రతిఒక్కరూ ఊగిపోవలసిందే. బళ్ల ఒసవలింగంగారు 'గంగావతారణం'లో –

"జటా కటాహ సంభ్రమ భ్రమన్నిలింప నిర్ఝరీ,
విలోల వీచి వల్లరీ విరాజమాన మూర్ధని"
ధగధగధగజ్జ్వలల్ల లాటపట్టపావకే
కిశోరచంద్రశేఖరే రతి ప్రతిక్షణం మమ !
ఓం నమశ్శివాయ ....
ప్రఫుల్ల నీలపంకజ ప్రపంచ కాళిమచ్ఛటా
విడంబి కంఠకంధరా రుచిప్రబంధకంధరమ్
స్మరచ్ఛిదం పురచ్ఛిదం భవచ్ఛిదం మఖచ్ఛిదం
గజచ్ఛిదాంధ కచ్ఛిదం తమంతకచ్ఛిదంభజే ।
ఓం నమశ్శివాయ ....
జయత్వదభ్రవిభ్రమభ్రమద్భుజంగమస్ఫురత్
ధగధగద్వినిర్గమత్కరాళఫాలహవ్యవాట్
ధిమిధిమిధిమిధ్వనన్మృదంగతుంగమంగళా
ధ్వనిక్రమప్రవర్తిత ప్రచండతాండవశ్శివా "

అని రావణప్రోక్తమైన శివస్తోత్రం చదువుతుంటే ప్రతివారూ భక్తిరసంలో మునిగి తేలవలసిందే.

సలాది భాస్కరరావు 'నర్తనశాల' హరికథా రంగంలో ఒక విప్లవం. మంచి విమర్శ, చక్కని చమత్కారం, మెదడుకు గొప్ప మేత. పాండవులు అజ్ఞాతవాసంలో ఆ వేషాలే ఎందుకు వేశారు అనేదానికి కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు భారత విమర్శలో ఇలా వ్రాశారని చెబుతాడు – రాజసూయయాగం చేసినవాడు ఎవరికీ ముందుగా నమస్కరించకూడదట. ధర్మరాజు రాజసూయం చేశాడు. మరి ఉద్యోగం అర్థించేవాడు ముందు నమస్కరించకపోతే ఎట్లా? అయితే ఆరోజుల్లో బ్రాహ్మణులకు రాజులు కూడా ముందునమస్కారం చేసేవారట. అందువల్ల ధర్మరాజు కంకుభట్టు

వేషంవేసుకువెళ్ళాడట. భీమునికి ఎవరు అన్నం వడ్డించినా అతడు భీముడని తెలిసిపోతుంది. అందువల్ల తనకు తానే పెట్టుకుతింటే ఇతరులకు తెలియడానికి అవకాశంఉండదని వలలుడివేషంలో వంటశాలలోకి వెళ్ళాడట. అర్జునుడు ఆజానుబాహుడు. గొప్ప అందగాడు. బయట ఎక్కడ కనిపించినా ఇతడు అర్జునుడని పోల్చుకోవచ్చు. అందుకని పేడివానివేషంలో బృహన్నలగా అంతఃపురంలోకి ప్రవేశించాడట. ఇక సహదేవుడు పశువులకాసే పనితో పొలిమేరలలో తిరుగుతూ శత్రువుల జాడతెలిసినవెంటనే ఆ వార్త చేరవేయడానికి వీలుగా పశులకాపరిగా వెళ్ళాడట. వార్తఅందగానే పారిపోవడానికి వీలుగా అయిదుగురకూ అయిదుగుర్రాలు సిద్ధంగాఉంచడంకోసం నకులుడు అశ్వశాలలో ప్రవేశించాడట. ఇలా ప్రతీదీ విమర్శనాత్మకంగా చెప్పుకుపోతుండడం ఇందులోని ప్రత్యేకత. పైగా ప్రస్తుత రాజకీయాల మిళాయింపు దీనికి పట్టు.

కూరకు తాలింపు, బట్టకు జాడింపు, శాలువాకు జోడింపు, దాసుకు చదివింపు ఉండితీరాలన్నారు బుగ్గా పాపయ్యశాస్త్రిగారు - నిజమే - ఈ చదివింపులే దాసుగారి కథకు హుషారు. ఒక్కొక్క చదివింపూ వస్తుంటే "ఫలానావారు నన్ను ఆశీర్వదించి భగవదర్పితంగా చదివించినవి యిన్ని రూపాయలు, ఆ పరమాత్ముడు వారికి అనంతకోటిరూపాయలు ఇచ్చి రక్షించుగాక" అని దీవిస్తుంటారు. గ్రామాల్లో ఈ కట్నాలు పోటీపడి మరీ చదివిస్తారు పేరుకోసం. కరణంగారిపద్దు ఇరవైఐతే, మునసబు గారిపద్దు నలభైకావలసిందే. మునసబుగారిపద్దు నలభైఅయితే పెద్ద కాపుగారిపద్దుయాభై. ఇవేకాకుండా 'సీతాకళ్యాణం' వంటి ఘట్టాలు వచ్చినప్పుడూ, ఆఖరున పట్టాభిషేకంఘట్టంలోనూ భార్యాభర్తలజంటలు పీటల మీద కూర్చొని వానినిజరిపించడంఅనే తంతుపెడతారు. ఇక్కడ వారు పెట్టే పంచెలు, చీరలు, జామార్లు, దక్షిణతాంబూలాలు దాసుగారికే దక్కుతాయి. బ్రహ్మంగారి 'కాలజ్ఞానం' చెప్పే హరిదాసులు ఆఖరున 'జేజి నాయనకు ఆరాధన" అని పెడతారు. గ్రామంలో స్త్రీలందరూ పళ్ళాల నిండా బియ్యం, ఆకులూ, వక్కలూ, కొత్తబట్టలూ పట్టుకువచ్చి సత్యనారాయణ వ్రతంలోవలె బారులుతీరికూర్చొని పూజలుచేసిసమర్పించుకుంటారు. తరువాత అవి దాసుగారికే చెందుతాయి.

అంతేకాకుండా సభలో హారతిపళ్ళెం ఒకటి ప్రతిరోజూ త్రిప్పుతారు. ఆ పళ్ళెంలో వచ్చింది సాధారణంగా ఆరోజు ఖర్చు ఎత్తేస్తుంది. (ఆ పళ్ళెంలో అక్కడక్కడ అర్ధరూపాయివేసి తాంభైపైసలుతీసుకోవడం కూడా కద్దు). అప్పుడప్పుడు కథదగ్గరపెట్టిన దేవుడుఫోటోని పల్లకీలోపెట్టి ఊరంతా ఊరేగిస్తుంటారు. ఇంటింటా హారతులిచ్చి పళ్ళాలతో బియ్యం పోసేవారు. ఈ బియ్యంతో దాసుగారు ఆఖరురోజున సంతర్పణచేసేవారు. దాసుల్లో దంతవేదాంతులు అవికూడాఅమ్మేసుకొని డబ్బుచేసుకొనేవారు. ఇలాంటివాళ్ళతోనే హరికథాకులానికి గౌరవం పడిపోసాగింది. పైగా పాండిత్యం తక్కువై, ప్రగల్భాలు ఎక్కువై ప్రజలకు బోరుకొట్టేయడం ప్రారంభించింది. అందుకే రావుగోపాలరావుగారి "హరికథల్ చెప్పకు" అనే ముత్యాలముగ్గు డైలాగు బలేగాపేలింది జనంలో.

హరికథ నేడు ఎంతచిక్కిపోయిందో పిట్టకథల్లో హరిదాసులే చెబుతుంటారు. ఒక ఊళ్లో హరికథజరుగుతుండట -కథ మధ్యలో జనమంతా వెళ్ళిపోయారట. కాని ఇద్దరుమాత్రం చివరవరకూ కూర్చున్నారట. వారిని చూసి దాసుగారుసంతోషించి "కనీసం మీరైనా నాకథకోసం ఇంతశ్రద్ధగా కూర్చున్నందుకు నా ధన్యవాదాలు" అంటే, వాళ్ళు "అయ్యా! మేము కూర్చున్నది మీ కథకోసంకాదు మీరుకూర్చున్న బల్లలకోసం. అవి కరణంగారిబల్లలు. కథ అయిపోగానే ఇంటికిచేర్చెయ్యమన్నారు -అందుకని" అన్నారట.

ఈ స్థితికి హరిదాసులే చాలవరకు బాధ్యులు. మారుతున్న సమాజానికి అనుగుణంగా ప్రక్రియ మార్చుకోలేకపోవడం, తగినంత కృషి చేయకపోవడం, ప్రతిభావిహీనులు రంగప్రవేశంచేయడం, ప్రజానాడిని పట్టుకోలేకపోవడం హరికథకు ఆదరణ తగ్గడానికి ముఖ్యకారణాలు. అంతే కాకుండా జనాభిరుచికి అనుగుణంగా కొత్తకథలు వ్రాయడంలేదు. అసలిప్పుడు హరికథా రచయితలేలేరు. ఒకరిద్దరు సిద్ధపడినా వారి పాత ఫక్కీరచన జనానికి రుచించడంలేదు. ఒకనాడు పల్లెవాసులలో విజ్ఞాన వికాసాలు పెంపొందించి నీతినియమాలునేర్పింది ఈ ప్రజాకళే. పతనమైపోతున్న నేటిసమాజంలో నైతికవిలువల పునరుద్ధరణనిమిత్తం ప్రభుత్వంమళ్ళీ దీన్ని తీర్చిదిద్ది ప్రోత్సహిస్తే మంచి ప్రచారసాధనంగా ఉపయోగపడగలదు.

గోదావరిసీమలో హరికథకులు – వారి ప్రత్యేకతలు :–

ఇక్కడవారిలో ఎక్కువమంది ఆదిభట్ల నారాయణదాసుగారి శిష్యులు. దీక్షితదాసుగారి శిష్యులు, వాజపయాజుల సుబ్బయ్యగారి శిష్యులు, పెంటపాటిసుబ్బయ్యగారి శిష్యులు, పరిమి సుబ్రహ్మణ్యభాగవతార్‌గారి శిష్యులు, ములుకుట్ల అన్నపూర్ణారావుగారి శిష్యులు, ముసునూరి సూర్య నారాయణగారి శిష్యులు, పుచ్చల భ్రమర్దాసుగారి శిష్యులు, నల్లమిల్లి బసివిరెడ్డిగారి శిష్యులు, వారి ప్రశిష్యులూను.

భాగవతార్ లు :–

1. డా॥ పెద్దింటి దీక్షితదాసుగారు.

వీరినివాసం నరసాపురం. (ప. గో.) కథకులూ రచయితలూకూడా. భారతం, ఇతరకథలూ, ఎన్నో వ్రాశారు. వీరి కథ సంగీత సాహిత్యముల కలయిక. రచన మధురం. సంస్కృతంలోకూడా వీరిరచనలు వెలు వడ్డాయి. దేశంలో ఎన్నోసన్మానాలు, ఎన్నో బిరుదాలు పొందారు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారు డాక్టరేట్‌డిగ్రీయిచ్చి గౌరవించారు. తిరు మల తిరుపతి దేవస్థానం ఆస్థాన విద్వాంసులుగాకూడా నియమింప బడ్డారు. వీరిరచనలు నారాయణదాసుగారుకూడా మెచ్చి ఆశీర్వదించారు. నారాయణదాసుగారి చరిత్ర, షిరిడి సాయిబాబాచరిత్ర, మెహర్‌బాబా చరిత్ర, సత్యసాయిచరిత్ర హరికథలువ్రాసి దేశానికందించారు. ఎంతో మందిశిష్యులను తయారుచేశారు.

2. శ్రీ వాజపయాజుల సుబ్బయ్య భాగవతార్ :–

వీరి స్వగ్రామం ఉంగుటూరు (ప. గో.) గొప్ప సంగీతవిద్వాంసులు. మంచిస్ఫురద్రూపి. మొదట రాజమండ్రి గున్నేశ్వరరావుగారి నాటక కంపెనీలో కృష్ణుడు వగైరా పాత్రలువేసేవారు. తరువాత నారాయణ దాసుగారికి శిష్యులై కథలునేర్చుకుని దేశప్రఖ్యాతిపొందారు. అంతా నారాయణదాసుగారిపట్టే. అందుకే రెండవ నారాయణదాసుగారని పిలిచేవారు. రామాయణం సీరియల్‌గా ఎన్నోచోట్ల నెలరోజులపాటు చెప్పేవారు. కథ ఎక్కువగా సంగీతపరంగా సాగేది.

3. శ్రీ పెంటపాటిసుబ్బయ్య భాగవతార్ :-

వీరి స్వస్థానం ఉంగుటూరు (ప. గో.) వాజపయాజులవారి శిష్యులు. నారాయణదాసుగారి రామాయణం, భాగవతం సీరియల్స్‌గా లెక్కలేనన్ని కథలుచెప్పేరు. బహుశః యిన్నికథలు దేశంలో మరెవ్వరూ చెప్పివుండరు. భక్తి, వీరరసములు పోషించడంలో వీరి ప్రతిభ అద్భుతం. చాలామంది శిష్యుల్ని తయారుచేసిన గురువు.

4 శ్రీ వరిమి సుబ్రహ్మణ్య భాగవతార్ :-

వీరిది పోతునూరు (ప. గో.) చక్కని రచయిత. మంచి కథకులు. భారతం, భాగవతం మరెన్నో కథలు రచించారు. ఏ హరిదాసైనా పార్వతీకళ్యాణం కథచెబితే వీరువ్రాసిందే చెబుతారు. అది అంతబాగా ఉంటుంది, వీరికథలలో భక్తి, రక్తి ఎక్కువ. భారత, భాగవత కథలు నెలలతరబడి చెప్పేవారు. అనేకమంది శిష్యుల్ని తయారుచేశారు.

5. శ్రీ ములుకుట్ల అన్నపూర్ణారావు భాగవతార్ :-

వీరి స్వస్థలం తణుకు. వాజపయాజుల సుబ్బయ్యగారి శిష్యులు. తరుచు రామాయణం సీరియల్‌గా చెప్పేవారు. శృంగార రసపోషణ వీరికథలో ఎక్కువగా పోషింపబడేవి. సీతాకళ్యాణం, సావిత్రి కథలకు వీరు ప్రసిద్ధులు. ఎంతోమందిశిష్యుల్ని తయారుచేశారు. సంగీతశిఖామణి, లయబ్రహ్మ అనేవారు.

6. పుచ్చల భద్రమర్దాసుగారు :-

వీరు రాజమండ్రినివాసి. గున్నేశ్వరరావుగారి నాటక కంపెనీలో ముఖ్యపాత్రలు ధరించేవారు. ఆతరువాత వాజపయాజుల సుబ్బయ్యగారి శిష్యులై కథలు నేర్చుకుని హరికథకునిగా చాలాపేరు సంపాదించారు. భక్తమార్కండేయ, సత్యహరిశ్చంద్ర కథలకు వీరు ప్రసిద్ధి. భక్తమార్కండేయ గ్రామఫోనురికార్డుకూడా యిచ్చారు. కథలో యితర విషయాలకంటే కథనే ఎక్కువగా పోషించేవారు. వీరి రూపంలోనూ, కథాగానంలోనూ నారాయణదాసుగారి పోలికలుండేవి.

7. శ్రీ నల్లమిల్లి బసివిరెడ్డి భాగవతార్ :-

తూర్పుగోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురందగ్గర రామవరం గ్రామ

నివాసి. హరికథచెప్పడంలో అందెవేసిన చెయ్యి. రామాయణ, భారత, భాగవతాలు హరికథలుగావ్రాసి సీరియల్స్‌గా చెప్పడమేగాక తుకారాం, మీరాబాయి, చోకామేళ, మార్కండేయవంటి భక్తశిఖామణుల కథలు "భక్తవిజయం" పేరవ్రాసి విడికథలుగా చెప్పేవారు. అందులో అస్పృశ్యతానివారణమీద వ్రాసిన భక్తచోకామేళకథ నిజానికి సాంఘికవిప్లవ ప్రబోధానికి గొప్ప ఆయుధమే. చోకామేళుడు హరిజనబాలుడు. అతను భక్తినిష్ఠలతోఉంటే (బాలయోగిలా) ఆ హరిజనపేట పెద్దలువారించేతీరు జానపదవరసల్లో మంచి పసందుగాఉంటుంది యిలాగ -

"అబ్బోసిరా బోసిరా యీడియేదాంత
మంతకంతకు హెచ్చిపోనాది
ఈడబ్బ నాడెపుడైన యీయాసమున్నదా
అందరికి మనసిరిగిపోనాది" -

పల్లెటూళ్ళలో ఈ వరసలుపాడుతూ ఆయన కథచెబుతుంటే ఆత్మీయంగా వినేవారు. దేశభక్తిపూరితంగా భారతస్వాతంత్ర్యోద్యమచరిత్రను జాతీయభారతం అని వ్రాశారు. మంచి సంగీతవేత్త, నిండైన విగ్రహం, మధ్యపాపిడి, సిగముడి, మూర్తినిమీసం, బంగారుదండకడియాలు, సింహతలాటంమురుగులు, ముఖాన నామంబొట్టు, పట్టు పీతాంబరాలు ఆయన వేషం. - ఆయన సీరియల్‌కథ చెప్పితే కనకవర్షమే, ఒక ఊళ్లో యీయేడు భారతం సీరియల్‌చెబితే, మరుసటిసంవత్సరం రామాయణం సీరియల్ చెప్పించేవారు. ఆశువుగాకూడా కథచెప్పడం అలవాటు. అనేకమంది శిష్యుల్ని తయారుచేశారు. గ్రామాల్లోన్ని కష్టల్ని యితివృత్తంగా తీసికొని "పల్లెటూరు" అని ఒక నాటకంకూడా వ్రాశారు.

8. కొమ్మూరి బాలబ్రహ్మానందదాసుగారు

వీరిది రాజమండ్రి. కవి, కథకుడు. కవిసార్వభౌమ శ్రీశ్రీపాద కృష్ణమూర్తిగారి శిష్యులు. ఎన్నోచోట్ల భారతం సీరియల్‌గా చెప్పేరు. నలచరిత్ర, వీరభద్రవిజయం కథలు గొప్ప రక్తిగాచెప్పేవారు. వీరరసపోషణ వీరిసొత్తు. సువర్ణగండపెండేరం, ఘంటాకంకణద్వయ భుజకీర్తులు, సువర్ణకిరీటసన్మానాలు, అనేకబిరుదులుపొంది పేరెన్నికగన్న కథకులు. చాలామంది శిష్యుల్ని తయారుచేశారు. పొడుగుపాండు రంగదాసు, కట్టా శరభాచారి, పట్నాల మల్లేశ్వరరావు వీరి శిష్యులే.

9. శ్రీ ముక్కుబండి తాతారావు భాగవతార్ :-

వీరు తాడేపల్లిగూడెం వాస్తవ్యులు ముసునూరి సూర్యనారాయణ గారి శిష్యులు. కథ సంగీతమయంగా ఉండేది. కథ ఏదిచెప్పినా మధ్య మధ్య బెంగాల్ కరువువంటి దారుణఘట్టాలుచెప్పి జనుల్ని ఆవేశపూరితుల్ని చేసేవారు. జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసిన "కూర్చుండ మాయింట కుర్చీలులేవు" అనే పద్యం వీరినోటినుంచిరాగానే వన్సుమోర్‌లు మారు మ్రోగిపోయేవి. స్వామివివేకానంద, ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణం వీరి ప్రత్యేకతగన్న కథలు రసభరితంగా కథచెప్పడం వీరిలోని విశేషం.

10. ముదపాక మల్లేశ్వరరావుగారు.

వీరిది భీమవరం. కథకులేకాకుండా చక్కని సంగీతవిద్వాంసులు కూడా. వీరు మొదట 'లవకుశ' చిత్రంలో నటించారు. కథ ఎంతో ఆకర్ష ణీయంగా చెప్పేవారు. గాంధర్వగానంచేస్తూ ఎన్నో అపురూప రాగాలు పాడేవారు. పాండవసందేశం, తులసీజలంధర, వీరినోట ప్రసిద్ధి పొందిన కథలు. అందులో జలంధర అద్భుతం.

11. శ్రీ మరువాడ రామమూర్తి భాగవతార్ :-

వీరు కాకినాడనివాసి. రాజమండ్రి గున్నేశ్వరరావుగారి కంపెనీలో ప్రముఖపాత్రలుధరించి పేరుగడించారు. ఆతరువాత నారాయణదాసు గారికి శిష్యులై కథకునిగా పేరుగడించారు. శృంగార రసపోషణలో ర క్తిగా కథనడిపించేవారు. వీరికి రామాయణం సీరియల్ కథలు ఎక్కువ

12. శ్రీ బళ్ళ బసవలింగ భాగవతార్ :-

స్వస్థలం మండపేట. పుచ్చల భ్రమరదాసుగారి శిష్యులు. కవి, కథకుడు. కథలో యితరవిషయాలేవీ చెప్పకుండా, హాస్యంజోలికిపోకుండా అపూర్వగాథలకు, దండకాలకు ప్రాధాన్యమిచ్చి సాహిత్యపరంగా కథ చెప్పేవారు. శివలీలలు, దశావతారాలు, కృష్ణరాయబారం ఇత్యాది కథలు భక్తిరసభరితంగా చెప్పేవారు. ఏకసంధాగ్రాహి. బహుగ్రంథ పరిచయం కలవారు. తునిమహారాజావారిచే నవరత్నములు పొదిగిన ఘంటాకంకణ సన్మానంపొందారు. బెండపూడి సాధూగారిదగ్గర ఉప దేశం పొందారు. కథ సంస్కృతపదభూయిష్టంగా ఉన్నా జనవశీకరణ ఎక్కువగా ఉండేది.

13 శ్రీ కత్తుల కృష్ణారావు భాగవతార్ :-

వీరు రాజమండ్రి వాస్తవ్యులు. ఎన్నో నాటకాలలో పాత్రలు ధరించి పేరు గడించారు. అందులో భక్తరామదాసు వేషం తాదాత్మ్యం పొంది నటించేవారు. నారాయణదాసుగారి శిష్యులై కథలు నేర్చుకుని రామాయణం, భారతం, భాగవతం, శివలీలలు, బ్రహ్మంగారి చరిత్ర సీరియల్స్‌గా చెప్పడమే గాక వానిని విడికథలుగాకూడా చెప్పేవారు. హిందీ, ఇంగ్లీషు సంస్కృతం, ఒరియా ఇంకా అనేక భాషలలో పరిచయం ఉంది. ఆ భాషలలోని రమ్యమైన విషయాలు యీ కథలోకి ఎక్కించి ఉపయోగించేవారు. ఇతరరాష్ట్రాల్లోకూడా ఎన్నో కథలు సీరియల్స్‌గా చెప్పారు.

14. భమిడిపాటి సూర్యనారాయణగారు

వీరిస్వస్థలం పలివెల (తూ. గో.) వీరు కవికూడా. రామాయణం మంచిపట్టుగా చెప్పేవారు. ఒకఊళ్లోనే రామాయణం నాలుగైదుసార్లు చెప్పించుకొనేవారు. ఎక్కడ రామాయణంచెప్పినా వదిమెడల్సులకు తక్కువకాకుండావచ్చేవి. అవన్నీ సుమారు వందమెడల్సులుపైనే దండలుగా గుచ్చి మెడలో వేసుకొనేవారు. వీరిని కాసులదాసుగారని పిలిచేవారు. వీరు ఎంతసేపు కథచెప్పినా జనం విసుగులేకుండా వినేవారు. కథ భక్తిగా, సాహిత్యపరంగా సాగేది.

15. ఖండవిల్లి భానుమూర్తిగారు

వీరిది తాడేపల్లిగూడెం. సహజంగా సంగీతవిద్వాంసులు. వీరిది దేవగానమని ప్రసిద్ధి. ఎన్నో అపూరూపరాగాలుపాడేవారు. దీక్షితదాసుగారిశిష్యులు. వీరి సావిత్రి, కీచకవధ జనాన్ని బాగా ఆకట్టుకొనేవి. ఎక్కడికివెళ్ళినా కీచకవధ చెప్పమనేవారు. హాస్యరసపోషణకు యీయన పెట్టిందిపేరు. కథ సంగీతపరంగా ఉండేది. వీరు "సంపూర్ణరామాయణం" సినిమాలోకూడా నటించారు.

16. భమిడిపాటి వెంకటనారాయణగారు

వీరిఊరిపేరు ఉండిఅగ్రహారం. (ప గో.) దీక్షితదాసుగారి శిష్యులు. ఏ కథచెప్పినా కథాపోషణకే ప్రాధాన్యం. కీర్తన సమతూకంగా పాడాలంటే వెంకటనారాయణదాసుగారే పాడాలనేవారు. రసోద్దీపనతో కథ చెప్పడం వీరి ప్రత్యేకత.

17. చిట్టాల ఆంజనేయులుగారు

వీరిది రావిపాడు (ప. గో.) పెంటపాటి సుబ్బయ్యగారి శిష్యులు, వీరి భక్తమార్కండేయకథకు మంచిపేరు. రామాయణం వగైరా ఎన్నో కథలు చెప్పేవారు. మైకులులేని ఆరోజుల్లో వీరికథ రెండుమూడువేల మందికి వినిపించేది. అంతపెద్దగాత్రం. వీరరసపోషణ కథలే అధిక ప్రాధాన్యతపొందేది.

18. శ్రీ తెలికిచర్ల కృష్ణమూర్తి భాగవతార్ :-

రాజమండ్రి. దీక్షితదాసుగారిశిష్యులు. వీరి "రామభక్తి" కథ ప్రసిద్ధి. భక్తితో రక్తిగాచెప్పి అందర్నీ పారవశ్యులచేస్తారు. ఇతర కథలుకూడా ఎన్నో చెబుతారు.

19. పెదపాటి కృష్ణమూర్తిగారు

తాడేపల్లిగూడెం. పెంటపాటి సుబ్బయ్యగారిశిష్యులు. రచయిత, కథకులు. హరికథాపరిషత్‌కు కార్యదర్శి. రామాయణం, భారతం, భాగవతాలను చెబుతారు. కథ సంప్రదాయబద్ధంగా రక్తిగా చెబుతారు. చాలామందిశిష్యుల్ని తయారుచేశారు.

20. మల్లాది శ్రీరామమూర్తిగారు

ఏలూరు. డ్రాయింగుటీచరు - కథకులు. సంగీతసాహిత్యాల మేలు కలయిక వీరికథలో కనిపిస్తుంది. కథలో భక్తికి ప్రాధాన్యత ఎక్కువ.

21. ముదపాక బాలసుందరంగారు

భీమవరం. యువకథకులు. ముదపాక మల్లేశ్వరరావుగారి తనయుడు, శిష్యుడుకూడా. కథ చురుకుగా రక్తిగా నడిపిస్తారు.

22. గొర్తి కొండయ్యశాస్త్రిగారు

వీరిది ఇందుపల్లి. (తూ. గో.). గొప్ప సాహితీవేత్త. తరుచు రామాయణం సీరియల్‌గా చెప్పేవారు. కథలో సాహిత్యవాసనల గుభాళింపు ఎక్కువ.

23. అక్కిపెద్ది శ్రీరామశర్మగారు

కపిలేశ్వరపురం (తూ. గో.). సర్వారాయహరికథా గురుకులంలో ఎంతోమందిశిష్యుల్ని తయారుచేశారు. వీరికథలో ప్రాముఖ్యం కథకే.

24. సలాది భాస్కరరావుగారు

కాకినాడ. వీరుచెప్పేకథ నర్తనశాల. సమకాలీక రాజకీయాల మేళా యింపు వీరికథలో కొత్తదనం. ఇందలో హేతుబద్ధంగాచేసే విమర్శలు, కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారివంటి సాహితీవేత్తల గ్రంథాల పరామర్శలు, జనబాహుళ్యాన్ని ఉర్రూతలూగించే మసాలా దినుసులు.

25. వేదనభట్ల వెంకటరమణయ్యగారు

పిఠాపురం. వీరు నారాయణదాసుగారి శిష్యులు ఎన్నోచోట్ల రామాయణకథలుచెప్పి కీర్తిపొందారు. కరుణరసపోషణలో కథ రక్తిగా నడిపించే శక్తి వీరిది. విశాఖరేడియోస్టేషనులో నిలయ విద్వాంసులు.

26. అన్నంనీడి బాలకృష్ణదాసుగారు

రామచంద్రపురం (తూ. గో) వీరుకూడా నారాయణదాసుగారి శిష్యులే. సావిత్రికథకు వీరు పెట్టిందిపేరు. సర్వజనరంజకంగా కథలు చెప్పి ఎన్నో సన్మానాలు, బిరుదులు పొందారు.

27. ఎం. టి. రావుగారు

రాజమండ్రి. మొదట గున్నేశ్వరరావుగారి కంపెనీలో నటుడుగాను హార్మోనిష్టుగానూ తిరిగేవారు. తరువాత నారాయణదాసుగారి శిష్యరికంలో కథలునేర్చుకుని హరికథకునిగా వాసికెక్కారు.

28. పెదసనగంటి సోమయ్యగారు

రావులపాలెం. (తూ. గో.) కథకులు. రచయిత కూడా. పూర్వపు బాణీలో రామాయణం, ఇతర విడికథలు చెప్పేవారు. విడికథలుచెప్పేటప్పుడు తెల్లవారిందాకా కథాగానం చేస్తూనేఉండేవారు. వీరికి తెలిసినన్ని పూర్వగాథలు మరెవరికైనా తెలుసునంటే అనుమానమే. గొప్ప పండితులు కథ భక్తిగా, సాహిత్యపరంగా ఉండేది.

29. చింతా శివరామశాస్త్రిగారు

మురారి. (తూ. గో.). వీరు వాజపయాజుల సుబ్బయ్యగారి శిష్యులు. రామాయణం సీరియల్‌గా ఎన్నోచోట్ల చెప్పేవారు. ఎన్నో విడికథలు కూడా చెప్పేవారు. శృంగార, హాస్యరసాలు పోషిస్తూ ఆకర్షణీయంగా

చెప్పేవారు. ఘంటాకంకణ, కేయూరసన్మానాలు, బిరుదులు పొందారు. వీరి సంపాదన దానధర్మాలకిందే ఖర్చు.

30. శ్రీ ఉయ్యూరు బలిరాజు భాగవతార్

వీరిది అంగర. (తూ. గో.) వీరుకూడా రచయిత, కథకుడు. భారతం సీరియల్‌గా చెబుతారు. కథ సంగీతసాహిత్యపరంగా, భక్తిగా ఉంటుంది. ఇతర ప్రసంగాలూ, హాస్యోక్తులూలేకుండా కథనుపోషిస్తూ చెబుతారు.

31. ఘట్టి శేషాద్రిశాస్త్రిగారు

తాడేపల్లిగూడెం. దీక్షితదాసుగారి శిష్యులు. చక్కని అనుభూతితో రక్తిగా కథచెబుతారు. "దైవజ్ఞశిఖామణి"గా కూడా వీరికి పేరుంది.

32. కొమ్మసుబ్రహ్మణ్య వరప్రసాద్‌గారు

ఆకివీడు. (ప. గో.) ఎం, ఏ. పట్టభద్రులు. అన్ని కథలూ సాహిత్యపరంగా చెబుతారు.

33. నల్లమిల్లి సర్రెడ్డిగారు

రామవరం. (తూ. గో.) వీరు నల్లమిల్లిబసివిరెడ్డి భాగవతార్‌గారి సోదరులు, శిష్యులు. అన్నగారిఛాయలో అక్కడక్కడ విడికథలు చెప్పేవారు. కథ సూటిగాచెప్పడం వీరిప్రత్యేకత.

34. పులగం సత్యనారాయణరెడ్డిగారు

కుతుకులూరు (తూ. గో.). వీరు నల్లమిల్లి బసివిరెడ్డిగారివద్ద వయొలిన్‌వాయిస్తూ వారిదగ్గర కథలునేర్చుకుని అనంతరం కథకులుగా భారతగాథలు చెప్పేవారు. వీరి కథలోని మధురమైన సంగీతం జనాన్ని విశేషంగా ఆకర్షించేది.

35. డా॥ నల్లమిల్లి బాపిరెడ్డిగారు. ఎం. ఏ. పిహెచ్‌డి.

రామవరం (తూ. గో.) వీరు బసివిరెడ్డిగారికుమారుడు, శిష్యుడు కూడా. బాల్యంలోనే తండ్రిననుసరించి కథలకువెళుతూ వారిదగ్గర కథలునేర్చుకుని చిన్నప్పుడే మంచికథకులుగా పేరుతెచ్చుకున్నారు. ఎదిగాక ఎం. ఏ, సాసై రామచంద్రపురం వి. యస్. యం. కళాశాలలో తెలుగుశాఖాధ్యక్షులుగా పనిచేస్తున్నారు,

36. కూళ్ళ వెంకటరెడ్డిగారు

వీరి స్వగ్రామం కూళ్ళ. (ప. గో.) భారతకథలు, పెదికథలు చెప్పే వారు. కథ చెప్పడంలో, నృత్యాభినయంలో, చమత్కార సంభాషణలో గల ప్రత్యేకతలు స్త్రీ సమాజాన్ని బాగా ఆకర్షించేవి. పదివింపులు కథను సాగనిచ్చేవి కావు. అది వారి కథ ఆకర్షణ

37. వడియ్యదాసుగారు

కొంకుదురు. (తూ. గో.) వీరు సహజంగా హాస్యనటులు. అనేక పౌరాణిక నాటకాలలో హాస్యనటుడుగా గుర్తింపుపొందారు. చింతామణి నాటకంలో శ్రీహరివేషం కొట్టినపిండి. రెండు మూడు కథలునేర్చుకుని అప్పుడప్పుడు ఊళ్ళో ఉత్సవాలకి అందరూప్రోత్సహిస్తే కథచెప్పేవారు ఎంతకథైనా వడిగా అరగంటలో చెప్పేసేవారు. అందుకని జనంముద్దుగా వడియ్యదాసుఅని పేరుపెట్టారు. అసలుపేరు నల్లమిల్లి వీర్రెడ్డి. ఈతని కథకి హాస్యమూ వంకరనడకలు ప్రాణం.

38. శ్రీ ఆదిరెడ్డి భాగవతార్

కుతుకులూరు (తూ. గో.). వీరుకూడా బసివిరెడ్డిగారి శిష్యులే. గొళ గాత్రం. పాడుతుంటే గొంతు ఖంగుమనిమోగేది. ఆమాధుర్యం జనం విడవకుండా వచ్చేటట్టు చేసేది బొబ్బిలియుద్ధం నాటకంలో పాపారాయుడు వేషంలో హాలుదద్దరిల్లిపోయేది.

39. శ్రీ గూనపల్లి సూర్యనారాయణ భాగవతార్

రామచంద్రపురం. వీరు మంచి సంగీతవిద్వాంసులు. కథలో శాస్త్రీయసంగీతాన్ని గుప్పించి రకరకాల రాగాలాపనలతో మెప్పించి కథను నడిపించడంలో ప్రసిద్ధులు.

40 ప్రయాగ నరసింహశాస్త్రిగారు

వీరిస్వగ్రామం పోలమూరు. (తూ. గో.) వీరు ఆకాశవాణి ఉద్యోగిగా పనిచేస్తూ ఆకాశవాణి విజయవాడకేంద్రంనుండి ఎన్నో కథలు గానంచేశారు ఇతర జానపదకళలలోకూడామేటి. ఆయనగొంతుకో ప్రత్యేకతఉంది. సమయస్ఫూర్తికి పెట్టిందిపేరు.

41. అమృతకవి శ్రీశైలం భాగవతార్‌గారు

పెదురుపాక (తూ. గో.). వీరు వయొలిన్ విద్వాంసులు. కథ సంగీతప్రాముఖ్యతతో నడుస్తుంది. భారత రామాయణకథలు, విడి కథలు పలుచోట్లచెప్పి మంచి కథకులుగా కీర్తిగడించారు. మైక్‌లేకున్నా వినిపించేటంతటి గంభీరగాత్రం.

42. గాజుల దాసుగారు

వీరిస్వగ్రామం అరికిరేవుల (తూ. గో.). వీరి అసలుపేరు నాగేశ్వర రావుగారు. వీరు పూర్వం గాజులవ్యాపారం చేసేవారు. అందుకని వీరిని గాజులదాసుగారని పిలిచేవారు. దేశంలో పలుగ్రామాల్లో కథలుచెప్పేరు. తిరుపతిదేవస్థానంలోకూడా అడపాతడపా కథలుచెబుతుంటారు. భారత, రామాయణభాగాలు విడికథలుగా చెబుతారు.

43. దువ్వూరి సుబ్బారావుగారు

కాకినాడ. కథకులు. మంచి హార్మోనిస్టు. ప్రమీలార్జునీయం, హనుమత్సందేశం, సతీసుమతి, మారుతిచిటికెలు, తులసీజలంధర కథలుచెప్పేవారు. వీరికథలలో "మారుతిచిటికెలు"కథ పేరెన్నికగన్నది.

44. శ్రీ తణుకు విశ్వనాథ భాగవతార్

కాకినాడ. రామాయణం, బ్రహ్మంగారిచరిత్ర వారాలతరబడి చెబుతారు. సంగీతవిద్వాంసులు. జనాకర్షకంగా కథలుచెబుతారు.

45. తణుకు ప్రభాకరంగారు

సామర్లకోట. బ్రహ్మంగారి కథచెబుతారు. కథ సంగీతపరంగానూ సాహిత్యపరంగానూ ఉంటుంది.

46. శ్రీ కొచ్చెర్ల రామకృష్ణ భాగవతార్

భీమవరం. నలదమయంతికథకు వీరు పెట్టిందిపేరు. సంగీతసాహిత్యాలు సమానంగా పోషిస్తారు.

47. అర్జునదాసుగారు :-

ముమ్మిడివరం. (తూ. గో.). దీక్షితదాసుగారి శిష్యులు. అన్ని కథలూ చెబుతారు. చాలామందిశిష్యుల్ని తయారుచేశారు.

48. శ్రీ కొప్పాకి కృష్ణారెడ్డి భాగవతార్ :-

కొమరిపాలెం. (తూ. గో.) చక్కని వయొలిన్‌విద్వాంసులు – కథకులు. వీరికథలో శాస్త్రీయసంగీతంగుబాళింపు ఎక్కువ. మధురమైన గాత్రం. కథలోలీనమై చెప్పేవారు.

49. అద్దేపల్లి లక్ష్మణశాస్త్రిగారు :-

రాజమండ్రి. వేలాదిప్రజలను కథతో ఇట్టేఆకట్టుకొనేవారు. ఎంత దూరం కథకివెళ్ళినా టాక్సీలోనేవెళ్ళేవారు. కథలో మధ్యమధ్యన సినిమా లోలాగ పదినిమిషాలపాటు విశ్రాంతియిచ్చేవారు. విశ్రాంతిసమయంలో జనం లేచివెళ్ళినా కథ ప్రారంభంచేసేటప్పటికి ఎక్కడివారక్కడే వచ్చి కూర్చునేవారు.

50. శ్రీ కాశిన వీరభద్ర భాగవతార్ :-

వీరిది పెద్దాపురం. పుత్సలబ్రమరదాసుగారి శిష్యులు. సత్యహరిశ్చంద్ర, భక్తమార్కండేయ, సతీసావిత్రి, జయప్రద విడికథలు, రామాయణ భారత భాగవత కథలు చెబుతారు. పెద్దాపురంలో బ్రహ్మాండమైన సన్మానం జరిగింది.

51. శ్రీ మత్తుర్తి వీరబ్రహ్మానంద భాగవతార్ :-

పెద్దాపురంలో నివాసం. యదార్థరామాయణం, మహాభారతం, బ్రహ్మంగారిచరిత్ర కథలుచెబుతారు. తాళ్ళరేవులో సింహతలాటం, దేవరాపల్లి, శృంగవరపుకోటలలో కేయూరసన్మానములు పొందారు.

భాగవతారిణులు :-

ఆకి దుర్గాంబగారు :-

స్వస్థలం భీమవరం, ఎన్నోచోట్ల భారతం సీరియల్‌గా చెప్పేవారు. సుమారు 150 మెడల్సులు బహుమతిగాపొందారు. వీనిని దండలుగా మెడలోధరించేవారు. కథలో శ్రావ్యత, నిర్మలత యీమెప్రత్యేకత. వీరు తిరుపతి శ్రీవెంకటేశ్వర సంగీతకళాశాలలో హరికథాలెక్చరర్‌గా పని చేస్తున్నారు.

2. మంత్రిప్రగడ అంతకుమారిగారు :-

భీమవరం. ములుకుట్ల అన్నపూర్ణారావుగారిశిష్యురాలు. కథ నాటకంగా చెప్పడం వీరిప్రత్యేకత. "రామభక్తి" వీరివిశేషకథ. భక్తివీర రసములు ఎక్కువగా పోషిస్తారు. ఎన్నో బిరుదులు, సన్మానాలు పొందారు. రామాంజనేయుయుద్ధం, గయోపాఖ్యానంకథలు చెప్పేటప్పుడు ఆనాటకాలలోని పద్యాలు రంగస్థలిలోచదివినట్లు చదువుతారు. కథను పాత్రలసంభాషణరీతిలో చెప్పి జనాన్ని ఉర్రూతలూగిస్తారు.

3. పువ్వుల పుష్పవనంగారు :-

ఏలూరు. సుమారు పదివిడికథలుచెప్పేవారు. అనేకరాష్ట్రాలు పర్యటించి పేరుతెచ్చుకున్నారు. శృంగారరసప్రాధాన్యతతో కథ రక్తిగా ఉండేది,

4. యాళ్ళబండి శారదగారు :-

తాడేపల్లిగూడెం. యాళ్ళబండితాతారావు భాగవతార్గారికుమార్తె, శిష్యురాలు. కథ భక్తిరసప్రధానంగాచెబుతారు. మీరాబాయి, ద్రౌపదీ మానసంరక్షణం వీరికి పేరుతెచ్చిన కథలు.

5. డి జ్యోతిర్మయాంబగారు :-

ఏలూరు. సీరియల్గా రామాయణం, ఇతరవిడికథలు చెప్పేవారు. కథ చురుకుగాఉండి అందర్నీ ఆకర్షించేది. విజయముద్రిక, సుభద్రా పరిణయం, భీమార్జునగర్వభంగం వీరి పేరెన్నికగన్న కథలు.

6. పెండ్యాల సుందరమ్మగారు :-

రాజమండ్రి. నాటకాలలో వేషాలువేసేవారు. తరువాత కథలు నేర్చుకుని కథలుచెప్పేవారు. వీరుచెప్పడంలోని చమత్కారం కథను రక్తికట్టించేది.

7. వి. సత్యవేణి భాగవతారిణిగారు :-

రాజమండ్రి. కత్తులకృష్ణారావు, కడలి వీరదాసుగార్లవద్ద కథలు నేర్చుకున్నారు. చక్కనికథకురాలు. సుభద్రాపరిణయం, ద్రౌపదీపరిణయం ఈమెకథలలో సుప్రసిద్ధములు. వీరు కథాగానపరిషత్ కార్యదర్శి.

8. పి. రామకుమారిగారు :-

అంగర (తూ. గో.) పొడుగుపాండురంగదాసుగారి శిష్యురాలు. బ్రహ్మంగారిచరిత్ర సీరియల్‌గాఎన్నోచోట్లచెప్పి గౌరవింపబడ్డారు.

9. సుశీల భాగవతారిణిగారు :-

రాజమండ్రి మొదట్లోబేతా రామచంద్రరావుగారిట్రూపులో నాటకాలు వేసేవారు. అనంతరం కథలునేర్చుకుని యీరంగంలోకృషిచేస్తున్న విదుషీమణి. ఈగ్రంథరచయితతోకలిసి "సుబాస్‌చంద్రబోసు" జమునకుల కథకూడా చక్కగాచెప్పేరు.

10. దువ్వూరి సత్యవతి భాగవతారిణీగారు :-

కాకినాడ. దీక్షితదాసుగారి శిష్యురాలు. తులసీజలంధర, మారుతి చిటికెలు, సతీసుమతి, ద్రౌపదీస్వయంవరం, ద్రౌపదీమానసంరక్షణం, సుగ్రీవవిజయం, కృష్ణరాయబారం మున్నగు విడికథలు చెబుతారు. ద్రౌపదీమానసంరక్షణం వీరికి గుర్తింపుతెచ్చినకథ. మార్కాపురంలో "గానకోకిల" బిరుదుతో సత్కారించారు.

11, రంగమాంబభాగవతారిణిగారు :-

భీమవరం. మంచికథకురాలు. భారతం నెలరోజులు సీరియల్‌గా చెప్పి మెప్పించేదిట్టగా పేరుగన్నారు. వల్లీకళ్యాణం అద్భుతంగా చెబుతారు. పద్యంచదవడంలో యీమెమధురగాత్రం యీమెకు వరం

12. అచ్చమాంబ భాగవతారిణిగారు

కాకినాడ. నారాయణదాసుగారువ్రాసిన సావిత్రీచరిత్ర, యితర విడికథలూ యించుమించు 10దాకా చెబుతారు.

13. శార్వాణీ భాగవతారిణిగారు :-

కాకినాడ. ఈమెకథలో పాండిత్యంఎక్కువ. రామాయణం సీరియల్‌చెబుతారు. చాలాచోట్ల సన్మానాలుపొందారు.

14. కొచ్చెర్లమల్లేశ్వరి భాగవతారిణిగారు

భీమవరం. ఈమెచక్కని నాట్యంతో కీర్తనలుపాడి అభినయంతో కథనడిపిస్తారు. సినీపాటలుచక్కగా అనుకరిస్తారు. ప్రేక్షకులమీద యిదో సమ్మోహనం.

15. సత్యవతి భాగవతారిణిగారు :-

తణుకు. మంగిరెడ్డిగారికుమార్తె. సీతాకళ్యాణం, హనుమత్సందేశం, విజయముద్రికగా కథలుబాగాచెబుతారు. కథ మధ్యమధ్య సినిమా పాటలుపాడి జనాన్ని రంజింపజెయ్యటంలో దిట్ట "బోల్తాకొట్టిందిలే బుల్ బుల్ పిట్ట" అనేసినిమాపాట యీామెపాడుతుంటే మళ్ళీమళ్ళీ పాడించుకుని చదివింపులతో ముంచేసేవారు.

ఇవి హరికథారంగంలో గోదావరిసీమ ప్రసవించినమరుమల్లెలు. తూర్పుగోదావరిజిల్లా కపిలేశ్వరపురంలోని శ్రీసర్వారాయ హరికథా గురుకులం ఎంతోమంది యువకళాకారులనుతయారుచేసి దేశానికి అందిస్తోంది. అందులో ప్రభవించిన తొలికుసుమం కుమారిదాలిపర్తి ఉమామహేశ్వరి. ఈమె కుమారసంభవం హరికథను సంస్కృతంలో ఉజ్జయినిలోనూ కౌలాలంపూర్‌లోనూ, పాట్నాలోనూ, మద్రాసులోనూకూడాచెప్పి పండిత ప్రకాండులను మెప్పించి దేశప్రజలను ఆశ్చర్యచకితుల్ని చేసింది. ఈ రంగం నీరసపడిపోతున్నరోజుల్లో కపిలేశ్వరపురంలో శ్రీ యస్. బి. పి. కె.సత్యనారాయణరావుగారు వారిసతీమణి రాజేశ్వరమ్మగారుదీనికొక గురుకులాన్ని స్థాపించి పెంచిపోషిస్తూ నారాయణదాసుగారిపేర అప్పుడప్పుడు హరికథోత్సవాలుకూడా నిర్వహిస్తూ హరికథాజ్యోతి ఆరిపోకుండా కొడిగట్టినదీపానికి చమురుపోసి వెలిగిస్తున్నారు.

అలాగే రాజమండ్రిలో శ్రీ త్యాగరాజనారాయణదాస సేవాసమితి ప్రతిసంవత్సరం ఫిబ్రవరిలో గానకచేరితోపాటు హరికథాసప్తాహంకూడా నిర్వహిస్తూ యీ రంగానికి ప్రోత్సాహాన్నందిస్తున్నారు.

తాడేపల్లిగూడెంలో శ్రీ పెదపాటికృష్ణమూర్తి భాగవతార్‌గారు కార్యదర్శిగా 'హరికథాపరిషత్" అనే సంస్థకూడా యీరంగంలో ఎందరో యువకళాకారులకు తర్ఫీదుయిస్తూ, నెలనెలా పరిషత్‌లో కథలనుఏర్పాటు చేస్తూ సేవలందిస్తోంది.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారు యీ కథారంగంలోప్రవీణులైనఅమ్ముల విశ్వనాథం భాగవతార్‌వంటి వారికి కళాప్రపూర్ణ బిరుదులివ్వడం ఉన్నత విద్యారంగంకూడా దీనిని విశిష్టకళగా గుర్తించిందనడానికి నిదర్శనం.

బుర్రకథ

* "కథకుడు కాలికిగజ్జెకట్టి, చేతవాయిద్యములుధరించి వంతపాటగాడి సహాయమున ఆవేశపూరితుడై కించిదవయవచాలనమున, పదవిన్యాసమున, లయబద్ధమున ప్రజాసమూహమునెదుట గానముచేయును. ఇట్టి వానికే ఆంధ్రదేశమున బుర్రకథలనియు, జంగమకథలనియు, పదములనియు, తంబాన కథలనియు, పురాణమనియు, కతలని వ్యవహారమున కలదు. కథకుడు చేతియందు కొరబుర్రతోడనో, గుమ్మడిబుర్రతోడనో చేసిన తంబురా, శారద వంటి వాద్యములధరించి వాని ధ్వనులతో మేళవించినగానముగలకథలను పాడుటచే వీనికి బుర్రకథల పేరువచ్చింది".

తెలుగువారి జానపద కళాఖండాలలో బుర్రకథస్థానం అపూర్వమైనది. ఇది అచ్చమైన ప్రజాకళ. ఆదినుండీ తెలుగుదేశంలో యిది తెలుగునాడిని ప్రతిస్పందిస్తూ, వినోదాన్నందిస్తూ గత అర్ధశతాబ్దినుండీ విజ్ఞానాన్ని వెదజల్లేసాధనంగాకూడా మలచబడి నిలబడింది.

దీని "చరిత్ర – గమనము" నిజంగా పరిశోధింపదగ్గ అంశమే – అయినా యూనివర్శిటీలదృష్టి ఎందుకు దీనిమీదకివెళ్ళలేదో! ఇదికూడా యక్షగానప్రక్రియేగనుక సాహిత్యంలో దీనిక్కూడా స్థానముంది. స్థూలంగా తెలిసినంతవరకూ మనకులభ్యమౌతున్న కథలలో బాలనాగమ్మ, కాంభోజరాజు, కాటమరాజు, ముగ్గురుమరాఠీలు, లక్ష్మమ్మ, కామమ్మ కథలు ప్రాచీనములు.

ఇవి ఏకాలంలోపుట్టాయి అని ఆలోచిస్తే బాలనాగమ్మకథ రంగనాథ రామాయణానికిముందే తెలుగుదేశంలో ప్రచారంలోవున్నట్లు కనబడుతోంది. ఎందుకంటే వాల్మీకి రామాయణంలో లక్ష్మణరేఖ ప్రసక్తిలేదు. ఇది తొలిసారిగా రంగనాథరామాయణంలోనే కనిపిస్తోంది. మరి యిందులో యిది ఎలావచ్చిందీ ఆలోచిస్తే తెలుగునాట జనసామాన్యంలో అప్పటికే బహుశా బహుళప్రచారంలోనున్న బాలనాగమ్మకథలోని కార్యవర్ధి రాజు యుద్ధానికివెళుతూ బాలనాగమ్మను దాటవలదని గీచిన గీతలే

* తెలుగుజానపదగేయగాథలు పు. 21

డా॥ నాయని కృష్ణకుమారి.

రామాయణంలో ప్రాప్పించబడిపుండవచ్చునని శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాశారు "రాజకవులు" విమర్శగ్రంథంలో. మరి బాల నాగమ్మ పద్యకావ్యంగానీ, గద్యకావ్యంగానీ లేదు. కాబట్టి నేడు లభ్యమౌతున్న "బాలనాగమ్మ" తంబురపాట క్రీ. శ. 13వ శతాబ్దికి ముందే వుందని చెప్పవచ్చు.

ఒకనాడిది ఒకజాతివారికి భిక్షుకవృత్తికి ఆలంబనగా వుండేది. ఇద్దరుస్త్రీలుగానీ ఇద్దరుపురుషులుగానీ, ఒకస్త్రీ, ఒకపురుషుడుగాని ఒకరు తంబురవాయిస్తూ అందెమ్రోగిస్తూ కథ పాడుతుంటే రెండవవారు ఢక్కి వాయిస్తూ 'తందాన తాన' అని వంతపాడుతుండేవారు. అలా గుమ్మం గుమ్మానికీ కొంతకొంతపాడుతూ బియ్యం, పాతబట్టలూ అడుక్కునేవారు. ప్రజలు ఎంతోఆప్యాయంగావింటూవారికి భిక్షవేసేవారు. ఒకోసారి ఆయా వీధిఆడవాళ్ళంతాచేరి వీరినికూర్చుండబెట్టుకుని యీకథలు పూర్తిగా చెప్పించుకుని వానిలోని వీర, కరుణ రసాలకు నీరైపోతూ శేరుబియ్యం చేటలతోతెచ్చి వారికి పెడుతుండడం తెలుగునాట పల్లెటూళ్ళలో యిప్పటికీ మనకు కనిపిస్తూనేఉంటుంది.

దీన్ని భిక్షుకవృత్తిస్థాయినుంచిపెంచి నాట్యాదివిషయాలు జోడించి గజ్జెకట్టించి, బల్లకెక్కించి, పూలదండలు వేయించి పండితాదరణ తెచ్చిన గౌరవం శ్రీ నాజర్‌కే దక్కుతుంది. ఆంధ్రదేశంలో ప్రజానాట్యమండలి యీ ప్రక్రియకు ఒకఊపుయివ్వడంతో వాడవాడలా బుర్రకథదళాలు వెలిశాయి. వీరబొబ్బిలి, పల్నాటియుద్ధం, సీతారామరాజు, నేతాజీ, బాపూజీ, నెహ్రూజీ, బెంగాల్‌కరువు యిలా ఎన్నోకథలు. నిజానికి స్వాతంత్రపోరాట అంతిమఘట్టంలో ప్రజల్ని ప్రేరేపించడానికికళారంగంలో యీ ప్రక్రియ బాగా ఉపయోగపడింది. క్రమంగా ఆనాటినుంచీ రాజకీయఎన్నికలరంగంలో కూడా అన్నిటికన్నా దీనిపాత్రే ఎక్కువ.

సమకాలీన ప్రజాసమస్యల్ని కథగా మలుచుకుని అనుపమానంగా తెలుగుదేశాన్ని ఏలిన తొలిబుర్రకథ 'కష్టజీవి'.

"రామాపురమని ఉత్తరాదిలో రాజులు నొక పల్లె
అవూరనిగల వన్ని గుడిశలే అడవికంప దడులే"

అని ప్రారంభించబడ్డ యీకథల్ని నాజరుపెనుగొండ, రగడపట్లు, సాహిత్యప్రచారం తరువాత సామాజికస్పృహకగ్గరచనలకు మార్గదర్శకమయింది. "వినరా భారత వీరకుమారా విజయముమనదేరా" అనే క్రొత్తపంత అప్పుడుపుట్టిందే.

సుంకర, వాసిరెడ్డి "కష్టజీవి", "సీతారామరాజు" వంటి విప్లవ కథలువ్రాసి జనంమీదికి విసిరితే పతివాడలాంటివారు "పట్టాభి", "నేతాజీ" మొదలగు రాజకీయ నాయకుల చరిత్రలు వదిలారు.

ఇక ప్రదర్శనలోకివస్తే "నాజర్" అడుగుజాడల్లో జూనియర్ నాజర్, నిట్టలాబ్రదర్స్, దండిబ్రదర్స్, జెనర్జీదళం. యింకా ఎన్నో బృందాలు వట్టిఢక్కీలూ తంబురా అందెలతో కథలుచెబుతుంటే, యివి నామమాత్రంగాధరించి హార్మోనియం, తబలా యింకా రకరకాల మ్యూజికల్ఇన్‌స్ట్రుమెంట్స్‌తో నిడదవోలు అచ్యుతరామయ్య, కృష్ణ మాధవరావు మొదలగువారు హరికథమట్టులూ, నాటకపద్యాలూ జోడించి హరికథలాంటి బుర్రకథలు చెప్పేవారు బుర్రకథలకు యిదోరకం ఆధునికీకరణ అన్నట్టు.

ఒకదశాబ్దంక్రితంవరకూ దేశంఅంతా ముమ్మరంగా జరిగిన బుర్ర కథాప్రదర్శనలు ఆశ్చర్యంగా ఇప్పుడు ప్రజలముందు విఫలంకావడం ప్రారంభించాయి. కథలకు జనం రావడంలేదు. వచ్చినకొంతమందీ కొంతసేపటికే వెళ్ళిపోతున్నారు. ఆఖరికి ఏ యిద్దరైనా మిగిలితే వీళ్ళలో ఒకడు మైక్ మనిషి, రెండోవాడు బల్లలుమోసుకెళ్ళేమనిషి. కథ అయ్యే వరకూ వాళ్ళు వచ్చినట్టు కూర్చోవలసిందేగా మరి! ఈ దుర్దశకు కారణం ఏమిటాఅనిఆలోచిస్తే మనకు గోచరించే ప్రధానకారణాలు నాలుగు.

1) పాతకథలుతప్ప క్రొత్తకథలు రావడంలేదు. రచయితలెవరూ బుర్రకథలు వ్రాయడంలేదు.

2) కథల్లోకూడా ఎప్పుడో నాజర్ఏర్పాటుచేసుకునిచెప్పినవిధానమే తప్ప మార్పులేదు. ఎవరుచెప్పినా అవేకథలూ, అలాగేచెప్పడంతో జనానికి బోరుకొట్టేసింది.

3) రగడలు, నడకలు, మాటలు, పాటలు ఒకటే మూస పెట్టే లేదు. నవ్యతలేదు.

4) హాస్యకథలుకూడా అనాదినుంచీ చెబుతున్నవే. నవ్వురావడం లేదు. పైగా క్రొత్తగాచేసే ప్రయత్నం - అక్షరాలు అర్థంకాకుండా మాట్లాడే ఓ సినిమా హాస్య నటుణ్ణి అనుకరిస్తూ మాటలుతెలియకుండా కంగారు కంగారుగా పలకడం అసలుకే ఎసరుపెడుతోంది.

ఇతర లోపాలు :- "బొబ్బిలియుద్ధం"లో బొబ్బిలిరాజులు వన్య మృగవేటలో ఉత్సాహంతో పందిని కొట్టినప్పుడు ఉత్సాహవంతంగా కథకుడుపాడే రగడకు వంత "నారాయణా" అనడం అర్థవంతంకాదు. కథ ఉత్సాహపూరితం, వంత విషాదభరితం కావటం అంగిరసానికి ఆభాసం కలిగిస్తుంది. అలాంటిదే మరొక వంత "రామరామ శ్రీ రామారామ రామా రఘురామా" అనేదికూడా. ఉత్సాహంలో యిదికూడ వాడడం సరికాదు. అలాగే వీరుడైన కథానాయకుడు చచ్చిపోయినప్పుడు "భళి భళి" అనే వంతకూడా సముచితంకాదు. ట్యూన్ శోకరసానికి సంబంధించినదైనా శబ్దార్థం దానికివ్యతిరేకం.

అలాగే నృత్యం ఎక్కువకావడం కథను దెబ్బతీస్తోంది. వాచకం స్పీడ్‌కావడంతో విషయం తెలియకుండాపోతోంది. తంబుర, అందెలు డక్కీలు అలంకారప్రాయంగాధరించడం అధర్మం. అవి వాడాలి. తంబుర మీటుతూ, తాళానుగుణంగా అందెకొడుతూ, డక్కీలు రసానుగుణంగా వరుసలుమారుస్తూ వాయిస్తే ఆనాదాలలోకలిసినపాట కర్ణరసాయనంగా ఉంటుంది.

ఆహార్యందగ్గరకొస్తే వ్యాఖ్యాత పాగాలేకుండా జానపదరాకుమారుడిలారావడం టీము "సిమెట్రీ"ని పాడుచేస్తోంది. అసలు దళమందరూ (మగాళ్ళయితే) పాగాలుచుట్టి, నడుముచుట్టూ గుడ్డకట్టిచెప్పడమే సంప్రదాయం. కథకుడితలకు తురాయిపెట్టుకోవడం నాటకంలో ఏదో రాజు వేషంలా కనిపింపజేస్తుంది అసహజంగా.

నృత్యం అస్తమానూ ఒకేలా చెయ్యడం, నడకలలో వైవిధ్యం లేకపోవడం, కదలికలు అతికావడం, చూసిన భంగిమనే మరల మరల

చూపడం

చూపుకు విసుగును కల్గిస్తున్నాయి. విలన్ వచ్చిపోతే విషాదమెందుకు? సాఫీగా చెప్పవచ్చుగా! సినిమావరుసలు సౌకర్యంకాదు. సంప్రదాయమూ కాదు. పైగా ఆబాణీలు ఎక్కువకాలం నిలిచేవికావు. జానపదబాణీలు శాశ్వతమైనవి. పల్లెజనాన్ని పులకరింపజేసేవీను. వెన్నెల పాటలు, తుమ్మెదపదాలు వగైరా చొప్పిస్తే కథకు జాతీయతవస్తుంది. వీరరస పోషణలోనూ, కరుణరసపోషణలోనూ మనుషుల్ని కదిలింపచేస్తున్న యీ కళాకారులు యీ స్వల్పలోపాలనుకూడా సరిదిద్దుకుని ఈక్రిందిఅంశాలపై దృష్టిపెట్టి సాధనచేస్తే బుర్రకథాకళారంగానికి క్రొత్తఊపిరి రాగలదు.

అవి 1) కథాకథనం 2) వాచకం 3) ఆహార్యం 4) ఆంగికం 5) సాత్వికం 6) రసపోషణ 7) సంగీతం 8) నృత్యం 9) అభినయం 10) పనిముట్లువినియోగం 11) రగడపట్టు 12) కాలనియమపాలన 13) టీమ్‌వర్కు 14) నాట్యం 15) జనరంజకత్వం.

రచయితలు ముడిచిన తమకలాలలోనిసిరా మళ్ళీ బుర్రకథలమీద చిందిస్తే యీరంగం పునరుజ్జీవనంతో తప్పక విజృంభిస్తుందనేది నిస్సందేహం.

గోదావరిసీమలో బుర్రకథ దళాలు

ఈసీమలో బుర్రకథ ప్రదర్శనజరగని గ్రామంలేదంటే అతిశయోక్తి కాదు. ఉత్సవాలకారణంగానో, ఎన్నికలకారణంగానో, వివాహాల సంద ర్భాలలోనో గత 50ఏళ్ళలో యివి చాలాముమ్మరంగాసాగేవి. బుర్రకథ దళాలుకూడా దేశంలో ఈ సీమలోనే ఎక్కువగా ఉద్భవించాయి. వీనిలో నాజర్‌బాణీలో నృత్యం, అభినయం, వేషం, 2 ఢక్కీలు, తంబుర, అందెలతో కథచెప్పే దళాలుకొన్ని, నామమాత్రంగా తంబుర, ఢక్కీలు హార్మోనియం, వైలిన్, తబలాలతో (నృత్యాభినయాలు లేశమాత్రంగా) హరికథబాణీలో కథచెప్పేదళాలుకొన్ని, పౌరాణికనాటకంలా రంగస్థల పద్యాలతో కథచెప్పే దళాలుకొన్ని.

1. భానుమూర్తి బుర్రకథదళం :-

మండపేట, నాజర్‌బాణీలోకథ. సుంకర, వాసిరెడ్డి కష్టజీవి కథ వీరుచెబుతుంటే ప్రేక్షకులరక్తం వేడెక్కిపోయేది. తూర్పుగోదావరిజిల్లాలో

20వ శతాబ్ది పూర్వార్ధంలో పీఠప్రదర్శనలు సంచలనాత్మకమేగాక కళాత్మకములుకూడా. ఆబాలగోపాలం ఆద్యంతం ఉత్సుకతతో వినేవారు. వ్యాఖ్యాత వేషం ఏమీలేకుండా మామూలుగానే ఉండేవాడు. ఈ వంతను రాజకీయం అనేవారు. హాస్యగాడుమాత్రం కూచిపూడి భామాకలాపంలో నట్టువాంగం బ్రాహ్మణునిలా వేషంధరించేవాడు. కథకుడు జానపద సినిమాలలో సైనికవేషంలా (ఇంచుమించు జంగంకథలో కథకునిలా) పాగా, మెడలోపూసలు, మోకాళ్ళదిగువవరకూగౌను, సురవా, చెవులకు రింగులు, కాళ్ళకుగజ్జెలతో లయానుగుణంగా నృత్యం, భావాభినయం, హృద్యంగాచేసేవాడు. ఈ కథకుడు భానుమూర్తి. రాజకీయం పెదపాటి వెంకటావు. వీరు కమ్యూనిష్టుపార్టీపరంగా కథలుచెబుతున్నా జనం అది రాజకీయకథగా భావించేవారుకాదు. అంతకళాత్మకంగా ఉండేది.

2. పేపకాయల వెంకట్రావు బుర్రకథదళం.

కాకినాడ. భానుమూర్తిదళంలాగే జనాన్ని ఉర్రూతలూగిస్తూ కథ రసావేశపూరితంగాచెప్పేవారు. వీరు అల్లూరిసీతారామరాజు కథ చెప్పేవారు. కథకునితో సమఉజ్జీలుగా వంతలునడిచిన దళమిది. హాస్యగాడు చెప్పే ముస్లిమ్ తహశీలుదారుగారి 'అచ్చా' కథకు ప్రేక్షకులు పొట్టచెక్కలయ్యేటట్టు నవ్వుకొనేవారు. ఇందులో శ్రీ బళ్ళ మృత్యుంజయరావు వ్యాఖ్యానం. శ్రీ చెక్కా సూర్యనారాయణ హాస్యం.

3. నిడదవోలు అచ్యుతరామయ్య బుర్రకథదళం.

రాజమండ్రి. రచయిత. మంచిహార్మోనిష్టుకూడా. పద్మవ్యూహం, మహారథికర్ణ, సుభాస్‌చంద్రబోస్ కథలు విరివిగా చెప్పేవారు. వీరికి తంబురభుజంమీద నామమాత్రమే. వ్యక్కన హార్మోనియం,తబలా, వయొలిన్ వగైరా ఉపాంగాలు మొత్తంకథలో 5, 6సార్లు అడుగులు ముందుకూ వెనక్కూ వేయడం తప్పితే నృత్యంలేనట్లే. అభినయం అంతంతమాత్రం వేషధారణలో పాగా, పాగామీదతురాయి ఉండేవి. రంగులూ రింగులూ లేవు. సురవా, సేనాని గౌనులాంటివి మామూలే. వ్యాఖ్యాతపాత్ర వంత పాడడమేతప్ప వ్యాఖ్యానంకూడా కథకుడేచెప్పడం - హాస్యగానికిమాత్రం కొంతఅవకాశం ఉండేది. వీరి వ్యాఖ్యాత వీరి సోదరులే. హాస్యం ప్రఖ్యాత సినీహాస్యనటుడు రాజబాబు. కథలో ఎక్కువగా శాస్త్రీయ సంగీత

మయం. జానపదాలులేనట్టే. హాస్య హరికథబాణీలే. వీరి పద్మవ్యూహం కథ వినితీరవలసిందే. ఈ కథలో సామాన్యప్రజలకు తెలియని ఎన్నో పురాణగాథలు చెబుతుంటే ఎంతో నిశ్శబ్దంగా నోరావలించి వినేవారు. వీరికి గాత్రం ఒక వరం, యావత్ భారతదేశంలో 28 సంవత్సరాలు కథలుచెప్పి అఖండకీర్తినార్జించారు.

4. సుంకర కృష్ణమాధవరావు దళం

వీరిది జి.మేడపాడు. (తూ.గో.) వీరికథ సంగీతపరంగా ఉండేది. నట్టువాంగంఅంతా అచ్యుతరామయ్యగారిలాగే. అనేకచోట్ల బిరుదులందు కున్నారు. వీరి గానమాధుర్యమే ప్రేక్షకుల్ని కదలకుండా చేసేది. భగవద్గీత మొదలగు కథలు చెప్పేవారు. పద్యాలు రంగస్థలిలో పాడినట్లు పాడడం వీరికథలోని ప్రత్యేకత.

5. జూనియర్ నాజర్ దళం.

రామచంద్రపురం. మంచిస్ఫురద్రూపి. నృత్యాభినయాలు బాలా సహజంగావుండేవి. ఆపైన అపాతమధురమైన మధుర మంజులగానం. సీనియర్ నాజర్‌పద్ధతిని పూర్తిగా పుణికిపుచ్చుకున్న కళావేత్త. పల్నాటి యుద్ధం, బొబ్బిలియుద్ధం కథలు రాష్ట్రరాష్ట్రేతరాలలో వేలమీదచెప్పి ఎన్నో సన్మానాలు పొందారు. వీరికి హాస్యం ప్రాంతీయంగా హాస్యమణి పూసగా పేరుగాంచిన శ్రీ కట్టా వీరయ్య. ప్రేక్షకులపొట్టలు చెక్కలయ్యే ట్టు నవ్వించేవారు. వీరు ఎంతోమందిశిష్యుల్ని తయారుచేశారు.

6. నిట్టలాబ్రదర్స్ :-

వీరిదికోనసీమలో తానేలంక. ముప్వురూసహోదరులు. వీరిది నాజర్ మూసలోకథ. ఇందులో వ్యాఖ్యాతశత్రుఘ్నరావుగారిపాత్ర ఎక్కువ. కథకుడు పాటలవరకే పరిమితం. హాస్యపాత్రకూడా ఎక్కువసమయాన్నే తీసుకుంటుంది. కథలో ఎలాగోలాగ సందర్భం కలిగించుకుని భారత దేశానికి స్వతంత్రం వచ్చిననాటినుంచీ నిత్యావసరవస్తువులధరలు ఎలా ఆకాశానికి అంటుతున్నాయో వగైరా సామాజిక రుగ్మతలు వ్యంగ్యంగా "ఆగష్టువదిహేను నందాన అది ఎంతో సుదినమ్ము నందాన" అను పల్లవితో విమర్శనాత్మకంగా ప్రజల్ని కవ్వించి నవ్వించడంలో యితని ప్రత్యేకత అసామాన్యం. ఈ పాటకోసమే వీరి కథ మరలమరల పెడు

తుండడంకూడా జరుగుతుండేది. వీరు భారతదేశంలో అనేక రాష్ట్రాల్లో కథలు చెప్పి సెహభాష్ అనిపించుకున్నారు. పల్నాటియుద్ధం వీరి పేటెంటు కథ.

7. దిండి బ్రదర్స్ :-

ధవళేశ్వరం. వీరుముగ్గురూ ఏకోదరులే. వీరిదికూడా నాజర్‌బాణీయే. ఈమధ్యకాలంలో వ్యాఖ్యానానికి ఒకమహిళకు తర్ఫీదుయిచ్చి ఆమెతో కథలు చెబుతున్నారు. కథకులు శ్రీ దిండి సత్యనారాయణ. హాస్యం శ్రీ దిండి లక్ష్మీనారాయణ. వీరికథలో హాస్యగాని ప్రాముఖ్యం ఎక్కువ. సినిమా పాటలతో తన ప్రేమపురాణాన్ని చెప్పేహాస్యకథ బాగా అలరిస్తుంది. పల్నాటియుద్ధం, బొబ్బిలియుద్ధం, వీరాభిమన్య వీరువిరివిగా చెప్పే కథలు. ఈ గ్రంథకర్త కథకుడుగా పైసోదరులిరువురూ వంతలుగా పార్వతీ కళ్యాణంబుర్రకథ రాజమండ్రి త్యాగరాజనారాయణదాస సేవాసమితివారి ఉత్సవాలలోనూ, శ్రీ వెంకటేశ్వరా ఆనం కళాకేంద్రంలోనూ సత్యసాయి నవభారత గురుకులంలోనూ ఆకాశవాణి విశాఖపట్నం కేంద్రంలోనూ చెప్పి పలుప్రశంశలుపొందడం జరిగింది.

8. మర్ల భద్రకాళి దళం :-

తాపేశ్వరం. (తూ. గో.). ప్రస్తుతం జనరంజకంగా పాడడం లోనూ, కథచెప్పడంలోనూ ఈమెకున్న ప్రసిద్ధి హెచ్చు. రేడియోలో యీమెకథంటే జనం చెవికోసుకుంటారు. బాణీలుఅన్నీ నాజర్ బాణీలే. పల్నాటియుద్ధంలాంటి కథలేగాకుండా ప్రభుత్వప్రచారకథలు, కుటుంబ నియంత్రణ వగైరాలపైచెప్పే కథలు కూడా ఎంతో ఉత్తేజకరంగా చెప్పడం యీ దళం విశేషం.

9. మణి సిష్టర్స్ దళం :-

ముమ్మిడివరం (కోనసీమ). వీరుముగ్గురూస్త్రీలే. నిట్లాబ్రదర్స్ వారి కథకు మక్కికిమక్కి అనుకరణ. కథ రక్తిగాచెప్పడం, శ్రావ్యంగా పాడడం, చక్కని నృత్యాభినయాలు వీరి విశిష్ఠత. వీరి వీరాభిమన్య పలువురి మన్ననలందిన రసగుళిక.

10. బాబూరావుమాష్టారి దళం :-

రామచంద్రపురం వీరిదిఅంతా జూనియర్ నాజర్ బాణీయే. నాజర్‌చెప్పే కథలతోపాటు సీతారామకళ్యాణం, వీరాభిమన్య, మనుషులు మారాలి, వెలుగుబాట, బాలఏసు, కరుణామయుడు, ఝాన్సీరాణీ, ఎర్రబాట కథలు చెబుతారు. ఉత్సాహవంతమైన యువదళం. అనేక చోట్ల బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా, మధ్యప్రదేశ్, మహారాష్ట్ర, కర్నాటక తమిళనాడు రాష్ట్రాలలో ఎన్నో కథలుచెప్పి ప్రఖ్యాతిపొందారు. పెద్దపెద్ద పండితులచేత ఘనసన్మానాలు పొందారు. వీరికి హాస్యం జుత్తుక సూరిబాబు బి. ఏ. వ్యాఖ్యానం నవీన్‌కుమార్ బి. ఎ. బి. యిడి. సిలోన్ రేడియో కథకులు. బాబూరావుమాష్టారు బుర్రకథాసమ్రాట్, బుర్రకథా సార్వభౌమ బిరుదులుపొంది నాజర్‌గారిచే సింహతలాటంవేయించుకుని "బుర్రకథారత్నగా" బిరుదుప్రదానం పొందారు.

11. ప్రజానాట్యమండలి :-

జంగారెడ్డిగూడెం. (ప. గో.) ఇదికూడా నాజర్ అడుగుజాడలలో పయనించే బృందమే. వీరి గ్రామరాజకీయాలు యితివృత్తంగా చెప్పే "మనవూరికథ" ప్రత్యేకతగన్నది. ఈదళంలో వ్యాఖ్యానంచేసే పూసల రజనీగంగాధర్ రచయితకూడా. శ్రీ మారం సోమరాజుకథకులు. షేక్ సుభాన్ హాస్యం. రజనీ గంగాధరంగారు దానవీరశూరకర్ణ, విరాట పర్వం, సీతాకళ్యాణం వగైరా బుర్రకథలు రచించడమేగాక అనేక దళాలకు తర్ఫీదుయిస్తున్నారు. నా ట కా లు, నాటికలు, ఏకపాత్రలు ఎన్నో వ్రాశారు. కొంతకాలం "సమాచారప్రభ" వారపత్రిక ఎడిటర్‌గా నడిపారు.

12. ప్రసాద్ పార్టీ :-

పెద్దాపురం. వీరు రాజమండ్రి బుర్రకథాపరిషత్ పోటీలలో లెనిన్ కథ చెప్పి కథా వైవిధ్యంచూపించారు. దేశంలో అనేకచోట్ల కథలు చెప్పేరు.

13. దుర్గాభవానీ బృందం :-

పెద్దాపురం. ఈ బృందంలోకథకురాలు మహిళ. వంతలు పురుషులు నాజర్‌బాణీలే - సీతారామరాజు వగైరా కథలు దేశంలో అనేకచోట్ల చెప్పారు.

14. పాల్ మాష్టారు బృందం :-

రాజమండ్రి. వీరుకూడా నాజర్ మూసలోనే చెబుతారు. బొబ్బిలి యుద్ధం వీరు విరివిగా చెప్పేకథ.

15. కృష్ణా బృందం :-

రామచంద్రపురం. వీరిదీ నాజర్ అనుకరణే. ఇందు వ్యాఖ్యాత తన వాక్ప్రవాహంతో ప్రేక్షకుల్ని మంత్రముగ్ధుల్ని చేస్తారు. నాజర్ కథలే కాకుండా "ఊరుమారింది" వంటి క్రొత్తకథలనుకూడా చెప్పి జనంలో జాగృతి కలిగించడానికి కృషిచేస్తున్న యువకథకుల దళం. కథకులు గొట్టెల కృష్ణ. వ్యాఖ్యానం గొట్టెల రామం. హాస్యం చెక్కా. టి. వి. ఆర్టిష్టులు, ప్రజానాట్యమండలి పోటీలలో గొట్టెలరాము ఉత్తమవ్యాఖ్యాత ప్రయిజుపొందారు. ఈ దళం ద్వితీయ ఉత్తమప్రదర్శన బహుమతి పొందింది. మద్రాసు, బెంగుళూరు, కలకత్తా, బొంబాయి మొదలగు చోట్లప్రదర్శనలిచ్చి దేశవ్యాప్తంగా పేరుపొందారు. గొట్టెల కృష్ణకు 'యక్షగానకేసరి' గొట్టెల రామంకు "కథావచనసుధానిధి" అని బిరుదు లిచ్చి ప్రజలు పలుచోట్ల సన్మానించారు.

16. రమణ పార్టీ :-

రాజమండ్రి. వీరు ప్రసిద్ధిగాచెప్పే కథ కర్ణ. రాజమండ్రి పోటీలలో కూడా పాల్గొన్న దళం.

17. సబ్బికనకారావు దళం :-

లక్కవరం. (ప. గో.) కథకులు సబ్బి కనకారావు. హాస్యం రౌతు వెంకటేశ్వరరావు. వ్యాఖ్యాత రామారావు. వీరు బొబ్బిలియుద్ధం, సీతా రామరాజు, కూలిదండి కథలు అద్భుతంగా చెబుతారు. వీరు రాజమండ్రి పరిషత్‌లో 'శ్రమజీవులు" కథచెప్పి మొదటిబహుమతి పొందారు. కథా సంవిధానం, నడకలు, బాణీలు, వేషం, అభినయం కథకునిలో నిండుగా ఉన్న దళం యిది. కథకుడే యీ దళానికి కథానాయకుడు. చక్కని గొంతు. రసోత్పత్తితో ప్రేక్షకుల్ని ఉర్రూతలూగించే కథకుడు.

18. పెంటయ్య దళం :-

లింగంబోయినచర్ల. (ప. గో.) కాలిశెట్టి పెంటయ్యగారు కథకులు, వీరు రచయితకూడా. ఆంధ్రదేశంలోనేగాక యితర రాష్ట్రాలలోకూడా కథలు

చెప్పి పేరుగడించారు. వీరిదళంలో హాస్యం నాంపల్లి మాణిక్యాలరావు, వ్యాఖ్యాత ముండ్రు సూర్యనారాయణ. వీరికథలు కష్టజీవి, అల్లూరి సీతా రామరాజు, మహారథికర్ణ, వీరాభిమన్యు, రుక్మిణీ కళ్యాణం.

19. పార్థసారథి దళం :-

గొల్లల మామిడాడ (తూ॥ గో॥).వీరు భగవద్గీత కథ దేశంలో పలు చోట్ల చెప్పి ప్రఖ్యాతిగన్నారు. సుప్రసిద్ధ రంగస్థల హాస్యనటుడు గోపి ఇందులో హాస్యం చెబుతూ జనాన్ని బాగా ఆకట్టుకునేవారు.

20. రేలంగి సూర్యం పార్టీ :-

అమలాపురం. వీరు సుమారు 200వరకూ కథలు చెప్పారు. రేడియోలో కూడా వీరి కథలొచ్చాయి.

21. అప్పారావు దళం :-

మంచిలి (ప॥ గో॥). వంతలు మార్టేరు జేబి, అత్తిలిపావ. కష్టజీవి, వీరాభిమన్యు, మహారథి కర్ణ వీరు చెప్పే కథలు.

22. పండు దళం :-

ముమ్మిడివరం. వీరి పేరు పండితారాధ్యుల సత్యనారాయణగారు. రచయిత. వీరుకొన్ని కథలలో కథకులుగాను, కొన్నిటిలో వ్యాఖ్యాతగాను, కొన్నిటిలో హాస్యగానిగానూ కూడా పోషించారు. ఆంధ్ర, తమిళనాడు, బీహారు, ఒరిస్సా, మహారాష్ట్ర, కర్నాటకలలో కథలు చెప్పి మెప్పించారు. బొబ్బిలియుద్ధం, పల్నాటి భారతం, సీతా కళ్యాణం, కర్ణ, అభిమన్యు, సీతారామరాజు, చంద్రహాస, నర్తనశాల కథలు చెబుతున్నారు. వీరికి 'భక్తి కింగ్', 'హాస్యశ్రీ', 'బుర్రకథ నాట్యకళా ప్రవీణ' బిరుదులిచ్చి ప్రజలు సత్కరించారు. గుంటూరు నాజర్‌గారి కథలో హాస్యం చెప్పేరు.

23 మండ సుబ్బిరెడ్డి దళం :-

మాచవరం (తూ. గో.). శ్రీ సుబ్బిరెడ్డి కథకులు, శ్రీ అమ్మిరెడ్డి వ్యాఖ్యాత, శ్రీ కట్టా వీరయ్య హాస్యం. వీరు సీతారామరాజు, కష్టజీవి మొదలగు కథలతో జనాన్ని ఉద్రూత లూగించేవారు. కమ్యూనిష్టు పార్టీకి తమ కథలద్వారా నిధులు రాబట్టేవారు. వీరు ముగ్గురూ ఆత్రేయ రచించిన కప్పలు నాటకంలో గొప్పగా నటించేవారు.

24. సన్యాసిరెడ్డి దళం :-

నాగులాపల్లి. (తూ. గో.) వీరు కృష్ణరాయబారం కథకు ప్రసిద్ధి. తిరుపతి వెంకటకవుల రాయబారం సీసపద్యాలు, కర్ణసంవాదంపద్యాలు రంగస్థలిలా పాడేసి జనంచేత ఓహో అనిపించుకొనేవారు. హాస్యగానికి చిలకలు, పిలకలు (ప్లాస్టిక్‌వి) అలంకరించేవారు.

25. సత్తిఆదిరెడ్డి దళం :-

కొంకుదురు. (తూ. గో.) శ్రీ సత్తిఆదిరెడ్డి కథకులు. శ్రీ కడియం సింహాచలం, శ్రీ కోరుకొండ కృష్ణమూర్తి వంతలు. వీరు జూనియర్ నాజర్ శిష్యులు. పల్నాటియుద్ధం, బొబ్బిలియుద్ధం కథలు అతని అడుగు జాడల్లో చెప్పేవారు.

26. సాహిత్యకళాసమితి

కొంకుదురు. (తూ. గో.) ఈ గ్రంధరచయిత కథకుడుగా, శ్రీ కె. తలుపులరావు వ్యాఖ్యాతగా, శ్రీ సత్తి విశ్వనాథరెడ్డి హాస్యంతో రాజమండ్రి, సోమేశ్వరం, వెదురుపాక, కొంకుదురు, రాయవరం, కొప్పవరం వగైరా చోట్ల ఉత్సవాలకు పార్వతీకళ్యాణం, భారతి కథలు చెప్పడం జరిగింది. "సంజీవరెడ్డి" బుర్రకథ యీ రచయిత స్వయంగావ్రాసి వారి ముందు ప్రదర్శించినప్పుడు ఆనందాన్ని పట్టలేక అల్లూరి సత్యనారాయణ రాజుగారు యీ గొంతులో పాపికొండలలోని గోదావరి గలగలారావం విని పిస్తోందని శ్లాఘించారు. అలాగే 'శ్రీ కళా వెంకట్రావు' కథవ్రాసి రాయవరంలో వారి సమక్షంలో చెప్పినప్పుడు వారు పొందిన ఆనందం అద్వితీయం.

27. శేషారత్నం & పార్టీ :-

కొంకుదురు. (తూ. గో.) ఇది బాలికలదళం. కుమారి గాడేపల్లి శేషారత్నం కథకురాలు, కుమారి గాడేపల్లి సర్వలక్ష్మి హాస్యం. కుమారి పడాల ఆదిలక్ష్మి వ్యాఖ్యానంతో సుభాస్‌చంద్రబోస్‌కథ చాలా ముచ్చటగా చెప్పేవారు. కొంకుదురు, రాయవరం, కాకినాడ, కొప్పవరం, పసలపూడి మొదలగుచోట్లచెప్పి ఎన్నో వెండికప్పులు బహుమతిపొందారు.

28. పంతం త్యాగరాజు పార్టీ :-

.. భట్లమగుటూరు (ప. గో.) త్యాగరాజుగారు మంచి కధకులు. మంచి గాయకులు. గానంతో కథ రక్తికట్టించేవారు. వ్యాఖ్యాత శ్రీ అరట్లకట్ల సోమేశ్వరరావు. వీరిది రాజకీయోపన్యాసంలాగుండేది. శ్రీ జోస్యుల రామం హాస్యం. వీరికి 'వికటకవి' అని బిరుదు

29. దాసరికృష్ణ బుర్రకథ దళం :-

భీమవరం. కథకులు శ్రీ దాసరి కృష్ణ. వ్యాఖ్యాత శ్రీ దాసరి వెంకన్నబాబు. హాస్యం శ్రీ దాసరి సాయిబాబు. వీరు ముగ్గురూ సోదరులే. నాజర్ ప్రశంసలనందుకున్న దళం.

30. రత్నం బుర్రకథ దళం :-

తణుకు. కథకురాలు శ్రీమతి రత్నం. వ్యాఖ్యానం శ్రీ జె. నాగేశ్వరరావు, హాస్యం శ్రీ వి. నాగేశ్వరరావు, హార్మోనీ, డోలక్ వీరికి సహకారులు. సీతాకళ్యాణం, చంద్రహాస, వీరాభిమన్యకథలు బాగాచెబుతారు.

31. డి. వెంకటార్రావు బుర్రకథ దళం :-

భీమవరం. కథ శ్రీ వెంకటార్రావు. మంచిగాయకుడు. హాస్యం శ్రీ దాసరి నరసింహమూర్తి. వ్యాఖ్యానం శ్రీలింగమూర్తి. పల్నాటియుద్ధం, బొబ్బిలియుద్ధం వీరికథలు.

32. సింహాచలం బుర్రకథ దళం :-

భీమవరం. రచయిత, కథకులు శ్రీ సింహాచలం హాస్యం శ్రీ వెంకటార్రాజు, - వ్యాఖ్యానం శ్రీ చల్లారావు. ఆంధ్రకేసరిబుర్రకథ, అమరజీవి బుర్రకథ ఆంధ్రదేశమంతటా చెప్పేరు. ఆదిలో సింహాచలంగారు 'కన్యక' జముకులకథచెప్పేవారు. ఎంతోమందికి బుర్రకథల్లో తర్ఫీదుయిచ్చారు.

33. కొమరశ్రీ బుర్రకథ దళం :-

కాకినాడ. కొమరశ్రీ అసలుపేరు శ్రీ కె. అప్పారావు. వీరు కథకులు. నాజర్బాణీ, హాస్యం శ్రీ కాశీరాం, వ్యాఖ్యానం శ్రీ కె. కోదండరావు. బొబ్బిలియుద్ధం, పల్నాటియుద్ధం, ఖడ్గతిక్కన, అల్లూరి సీతారామరాజు వంటి కథలు దేశంలో వేలాదిచెప్పారు. శ్రీ నాజర్చే సింహతలాటం తొడి

గించుకున్నారు. విశాఖలో మకాంపెట్టి కుటుంబనియంత్రణ పరివారానికి 'సుఖజీవనం', 'పదండి ముందుకు' మత్స్యకారులప్రగతి మొదలైన కథలు తానేవ్రాసి ప్రభుత్వపరంగా ప్రచారం చేస్తున్నారు.

34. శ్రీ వాణీగిరిజా బుర్రకథ దళం

పిఠాపురం. (తూ. గో.) కథకులు శ్రీ కె. కనకరాజు. వ్యాఖ్యానం శ్రీమతి దమయంతి - హాస్యం శ్రీ కె. గంగరాజు, వీరు వీరాభిమన్య, బొబ్బిలియుద్ధం కథలు ప్రసిద్ధిగా చెబుతారు. నిడదవోలు అచ్యుత రామయ్యగారిబాణీ. కర్నాటక, మధ్యప్రదేశ్‌లలో కూడా కథలుచెప్పేరు. సుమారు వేయి ప్రదర్శనలుచేసిన దళం. శ్రీ కనకరాజు, శ్రీమతి దమయంతి రంగస్థలనటులుకూడా - రేడియో ఆర్టిష్టులు.

35. పరాంకుశం రామానుజులు బుర్రకథ దళం:-

పిఠాపురం. (తూ. గో.) కథ రామానుజులుగారు, వ్యాఖ్యానం సుబ్బలక్ష్మిగారు. కృష్ణరాయబారం, బొబ్బిలియుద్ధం, నర్తనశాల కథలకు ప్రసిద్ధి. వీరిదికూడా అచ్యుతరామయ్యగారి పద్ధతే.

36. జాతీయ బుర్రకథ దళం :-

పెద్దాపురం (తూ. గో.) కథకురాలు శ్రీమతి సత్యవతి. వ్యాఖ్యాత శ్రీ బ్రహ్మానందం, హాస్యం రాజ్యలక్ష్మి. కర్ణ, అభిమన్య, మణిమంజరి, మాధవవిజయం వీరి పేటెంటుకథలు. నాజర్‌బాణీ. బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా, కర్నాటక రాష్ట్రాలలోకూడా కథలుచెప్పేరు. రేడియోకథకులు. బ్రహ్మానందంగారు రచయితకూడా. పరశురామ్, జయప్రద, మణిమంజరి కథలు వ్రాశారు. వీరు అభిమన్యకథలో అంతర్భాగంగా బర్బరీకుడు కథ చెబుతుంటే చాలా విచిత్రభావన కలుగుతుంది. ఘటోత్కచుని కుమారుడు బర్బరీకుడు. భారత యుద్ధం ప్రారంభానికిముందు పాండవులకు అండగా యుద్ధానికిబయలుదేరి వస్తున్నారట. దారిలో కృష్ణుడు మారువేషంలో ఎదురొచ్చి ఎక్కడికివెళుతున్నావంటే విషయం చెప్పేడట. మరి బాణాలు మూడేపట్టుకెళుతున్నావేమిటంటే ఈ మూడుబాణాలూ ఒకటి కర్ణుడుకోసం, రెండవది యావత్ కురు సైన్యంకోసం అన్నాడట - మరి మూడవదోఅంటే అసలే భారతయుద్ధానికి కారకుడైన కృష్ణుడికోసం అన్నాడట - దానితో కృష్ణుడదిరిపోయి ధర్మరాజుదగ్గరకొచ్చి భారతయుద్ధప్రారంభానికి ఒక

మేఘుని బలియివ్వాలనిచెప్పి యీతనిని బలిచేయించాడట. ఈ కథ వింటుంటే భారతయుద్ధాన్నిగూర్చి అందరూ పునరాలోచనచేస్తారు. ఈయనకు "హాస్యకళానిధి" అని పెనుగొండలో బిరుదునిచ్చి గౌరవించారు. పెద్దాపురంలో సింహతలాటం వేశారు.

37. రాఘవ బుర్రకథ దళం :-

పెద్దాపురం. వ్యాఖ్యానం పోతాబత్తుల సత్యనారాయణ. కథ శ్రీమతి లక్ష్మీకుమారి. హాస్యం పోతాబత్తుల లక్ష్మీనారాయణ. లక్ష్మీకుమారి సత్యనారాయణగారిభార్య. లక్ష్మీనారాయణ సత్యనారాయణగారి తమ్ముడు. వీరు భారతదేశంలో అనేకపట్టణాలలో కథలుచెప్పేరు. తాళ్ళరేవులో సువర్ణ హస్తఘంటాకంకణం సన్మానంపొందారు. అనేకచోట్ల సువర్ణరజితవస్తు బహూకరణలుపొందారు. పెద్దాపురంలో సువర్ణగిరి పట్టాభిషేకంపొందారు. వీరుచెప్పేవి ఝాన్సీలక్ష్మీబాయి, బొబ్బిలియుద్ధం, పల్నాటియుద్ధం, దక్షయజ్ఞం కథలు.

38. సరస్వతీ బుర్రకథ దళం :-

పెద్దాపురం. కథకురాలు శ్రీమతి కె. మణికుమారి. వ్యాఖ్యానం శ్రీ కె. బండేశ్వరరావు. హాస్యం శ్రీ యం. రాము. నర్తనశాలః వీరాభిమన్యు, బొబ్బిలియుద్ధం, అంబేద్కర్ వగైరా కథలు. వీరు రేడియో కథకులు. ఆంధ్రదేశంలోనేగాక అనేక యితర రాష్ట్రాలలోకూడా కథలు చెప్పి సన్మానాలుపొందారు. ద్రాక్షారామంపోటీలలో వ్యాఖ్యాత ప్రత్యేక బహుమతిపొందారు. వీరికి శ్రీ ఆనం లక్ష్మణరావుగారు సింహతలాటం బహూకరించారు.

39. దుర్గాభవాని దళం :-

పెద్దాపురం. కథకురాలు శ్రీమతి కె. లక్ష్మి. వ్యాఖ్యానం శ్రీ గోరు వీర్రాజు, హాస్యం శ్రీ కె. సూరిబాబు. బొబ్బిలియుద్ధం, సీతారామరాజు కర్ణ, రాజహంస, జవహర్‌లాల్ వీరుచెప్పేకథలు. జిల్లాస్థాయిలో రాజోలు తాలూకా అరవపాలెంపరిషత్‌లో ప్రథమబహుమతి పొందారు. కొత్త పేటలో కె. సూరిబాబుకు సింహతలాటం బహూకరించారు. రేడియో కథకులు. ఇతరరాష్ట్రాలలోకూడా కథలుచెప్పి మెప్పులుపొందారు.

40. నాగమణి దళం :-

పెద్దాపురం. కథకురాలు శ్రీమతి జంధ్యాల నాగమణి. వ్యాఖ్యానం శ్రీ ఈగల అప్పారావు. హాస్యం శ్రీ గోపాలం. బొబ్బిలియుద్ధం, సీతాకళ్యాణం పేటెంటుకథలు. కథకురాలిమధురగాత్రం యీదళానికి వరం.

41. సూర్యకుమారి దళం :-

పెద్దాపురం. కథ శ్రీమతి పి.సూర్యకుమారి. వ్యాఖ్యానం మొదట శ్రీ గోరి అమరేశ్వరరావు, తరువాత శ్రీ ఈగల అప్పారావు వగైరాలు. హాస్యం అల్లాడి రాము. వీరికథలు వీర బొబ్బిలి, సీతారామరాజు, మహారథికర్ణ మొదలగునవి. కథకురాలి కమ్మనిగాత్రం ప్రేక్షకులకు ప్రత్యేక ఆకర్షణ. ఆంధ్రాలోనేకాకుండా బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సా రాష్ట్రాలలోకూడా చెప్పేరు. రేడియోకథకులు. సూర్యకుమారి చిల్లరకొట్టు చిట్టమ్మ వేషానికి గొప్పప్రసిద్ధి.

42. కళాంజలి బుర్రకథ దళం :-

పెద్దాపురం. కథ శ్రీ జలగం మల్లిఖార్జునరావు. వ్యాఖ్యానం చందన రామమోహనరావు. హాస్యం శ్రీ మావూరి చంద్రరావు. వీరాభిమన్య వీరి పేటెంటుకథ. ద్రాక్షారామలో శ్రీ చంద్రరావుగారి హాస్యానికి ప్రత్యేక బహుమతి యిచ్చేరు.

43. కోటేశ్వరరావు బుర్రకథ దళం :-

పెద్దాపురం. కథకులు శ్రీ చందన కోటేశ్వరరావు. వ్యాఖ్యానం శ్రీ కుందుం భీమరాజు. హాస్యం శ్రీ దయింత్రి కనకలింగేశ్వరరావు. వీరాభిమన్య, కృష్ణరాయబారం, బొబ్బిలియుద్ధం, పల్నాటియుద్ధం, సుబాస్ చంద్రబోస్ వగైరా కథలు చాలాచక్కగా చెప్పేవారు. నాజర్‌గారి బాణీ. సందర్భానుసారంగా కథలో కథకుడు జాతీయ గీతాలు పాడుతూ ప్రత్యేకతను ప్రదర్శించేవారు. వాఖ్యాత గతాన్ని మేళవిస్తూ ప్రస్తుతాన్ని విమర్శిస్తూ గొప్ప వ్యాఖ్యాతగా పేరు పొందేరు. కనకలింగేశ్వరావు గారి హాస్యం అదో ప్రత్యేక తరహా. చిన్న చిన్న బిట్టులతో కడుపుబ్బ నవ్వించేవారు. దానాలలో ఒకదానం చెప్పరాఅంటే గర్భాదానం అని చెప్పుతూ ప్రజల్ని పకపకానవ్వించేవాడు. సున్నితమైన రాజకీయ

వ్యంగ్యం, సామాజికదుర్గతులమీద విసుర్లు, విమర్శలు ప్రజల్ని ఆలోచింపచేసేవి. భీమరాజు జాతీయ అంతర్జాతీయ రాజకీయాల పరామర్శ, కనకంహాస్యం జనంలో కొత్తచైతన్యాన్ని సృష్టించేవి. కోటేశ్వరరావుగారు తనకుటుంబాన్నంతటినీ కొడుకులూ, కూతుళ్ళనుకూడా యీ కళలో ప్రవేశపెట్టిన కళాతపస్వి. విశాఖజిల్లా ఆనందపురంలో ఘంటాకంకణం, విశాఖలో మణికంఠహారం వేసి కోటేశ్వరరావుగారిని సన్మానించారు.

44. భారతి బుర్రకథ దళం :-

సామర్లకోట. కథకురాలు శ్రీమతి చినగంధం సత్యవతి. ఈమెపేరు భారతిగా మార్చుకుంది. వ్యాఖ్యానం శ్రీ తాడి మురళీమోహనరెడ్డి. హార్మోనీ తబలాలు నట్టువాంగం. ఆమెపాట, మురళీమోహనరెడ్డిమాట వీరికథకు బలం.

ఈ బుర్రకథలలో కళానైపుణ్యాన్ని ప్రోత్సహించు ఉద్దేశంతో తూర్పు గోదావరిజిల్లా ప్రజానాట్యమండలివారు రాజమండ్రి శ్రీ వెంకటేశ్వరా ఆనం కళాకేంద్రంలో 1980 డిశంబరు 26, 27 తేదీలలో బుర్రకథ కళాపరిషత్ నిర్వహించింది. న్యాయనిర్ణేతలుగా యోగ్రంధరచయిత, సినియర్ నాజర్, మండ సుబ్బిరెడ్డి వ్యవహరించారు. ఇవిచూశాక మళ్ళీ యీరంగం విజృంభిస్తుందనే విశ్వాసం కలిగింది. నాజర్‌గారికి పద్మశ్రీ యివ్వడం బుర్రకథకళనుకూడా ఒకగొప్పకళగా భారతప్రభుత్వం గుర్తించిందన డానికి నిదర్శనం.

యక్షగానాలు

యక్షగానాలమీద సమగ్రపరిశోధనజరిపిన డా॥ యస్. వి. జోగా రావుగారు యక్షగానాన్ని గురించి ఈక్రిందిరీతి తెలిపారు.

1. 'అది సర్వోపభోగ్యమైన సమాహార కళ'
2 'వివిధప్రక్రియలనుబంధము (ప్రబంధము, కలాపము, ఉలాప్రబంధము, కొరవంజి, వీధినాటకము, మార్గనాటకము, బొమ్మలాట, జంగంకథ, హరికథ, ఆధునికనాటకము మొదలగు వివిధ ప్రయోజనాత్మకమైబయల్వెడలిన సాహిత్యప్రక్రియలతో దీనికి సంబంధంకలదు).
3. బహువిధ పదకవితా ప్రభేద సమీకరణము
4. వస్తు వైవిధ్య సంపన్నము.

5. రస విషయిన విశిష్టము - హాస్యము ప్రధానము.
6. ఛందో వైవిధ్య సహితము (పదకవితలేకాక జాత్యుపజాతులును ప్రయుక్తములు).
7. భాషావైవిధ్య సంపన్నము.
8. లోకవృత్త ప్రదర్శనము.
9. దేశినాటక కళా ప్రతినిధి.
10. విశిష్టతలో విశిష్టత తెలుగు ప్రత్యేకత యగుట. "

సంస్కృతయక్ష శబ్దానికి ప్రాకృతం ఎక్కలని, తెలుగుతద్భవం జక్కలని కొందరిమతం.

* "కామవల్లీ, మహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపు పాడుచువచ్చె "జక్కుల"పురంధ్రి"- అన్నాడు శ్రీనాథుడు.

** "జక్కులపాట అనే పదానికి సంస్కృతీకరణే యక్షగానం" అన్నారు శ్రీనివాసచక్రవర్తి తన యక్షగానవ్యాసంలో.

"యక్షగాన మొనరింతు వేషముల్ గట్టి, జనులు పాడి వినిపింప పుణ్యసంపద ఘటింప' (చిత్రాంగద విలాసం)

'సౌభరి చరితంబు "జక్కుల" కథచెప్పె లాలిత నవరసాలంకృతమగు'
(నృసింహ పురాణం)

'నల పారిజాతాపహరణంబు యక్ష గానంబు చేసె ... పెంపుగా నీ ప్రబంధ' (విష్ణు పారిజాతం)

'కీర్తింతు రెద్దానికీర్తి గాంధర్వంబన యక్షగాన సరళి"
(భీమ ఖండం)

తెలుగు సాహిత్యంలో ఈ యక్షగాన శబ్దం ఇలా కనబడుతుంది.

క్రీ. శ. 1580 - 1620 కాలమునాటి కందుకూరి రుద్రకవిచే రచించబడిన "సుగ్రీవవిజయం" ఈ యక్షగానాలలో మొదటికావ్యమని కొందరు పరిశీలకులు నిర్ధారించారు.

---

* క్రీడాభిరామం పు. 46

** నాట్యకళ. ఫిబ్రవరి - మార్చి 1970 పు. 5

చోడిగాడి కలాపం:—

యక్షగాన ఆవిర్భావం మూలంలోకి వెళితే మొదటగాకనిపించేది చోడిగాడి కలాపం. దీనికి కథ చెంచులక్ష్మీ నరసింహుల ప్రణయ, కలహ గాథ. ఈ నృసింహుడు చోడిగాడు – అతడే సింగడు. చెంచులక్ష్మి సింగి. కథ నామమాత్రం. ఒకరోజు నిద్రలేచినసింగడికి పక్కలో సింగి కనబడదు. అతడు ఆమెను వెదకడం, కనిపించకపోవడంతో విరహం, ఆమెచేష్టలుతలచుకొని విలపించడం, దేవతలందరికీమొక్కి తన సింగిని చూపమని వేడుకోవడం, చంద్రఉపాలంబనాదులు అయ్యాక సింగి వస్తుంది. సింగడికి ఎంతో సంబరమవుతుంది. కాని పరుషకోపం పౌరుషంతో సింగిని సాధించబోతాడు. కాని అది విరసమై, వివాదమై కడకు అలకలుతీరి పొత్తులుకుదిరేసరికి తెల్లవారుతుంది. ఇందులో కోపు, చిందు దశావతారనృత్యం, తాండవం ప్రయోగింపబడతాయి. తాళంవేసే వారిలోఒకడు వారిద్దరిమధ్యా పారిపార్శ్వకుడిగా వ్యవహరిస్తాడు. ఇతడి పేరు కోణంగి. ఇతడు నాయకీ నాయకుల్ని సంధానంచేసేటప్పుడు హాస్యంకోసం కొన్ని కొంటెపనులు చేస్తుంటాడు. అందుకే 'కొంటెకోణంగి" అని వాడకలోకొచ్చుండొచ్చు. చోడిగాడిచేతిలో వంకరకర్ర ఆహార్యంలో ప్రధానమైనది. "బ్రహ్మకుటిలకం దద్యాత్'' అని భరతశాస్త్రంలో వ్రాయబడింది. కుటిలకం అంటే వంకరకర్ర.

* "ఈకుటిలకం విదూషకుడిచేతిలో శోభిస్తుందని అభినవగుప్తుడు వ్యాఖ్యానించారు". దీన్నిబట్టి చోడిగాడు హాస్యాన్నికూడా నిర్వహిస్తాడన్నమాట.

కురవంజులు

** "చోడిగాని కలాపపరిణామమే కురవంజి. కురవంజిపదమును ప్రప్రథమంగా కావ్యంలోవాడిన తెలుగుకవి అయ్యలరాజు రామభద్రుడు (1500 – 1580)గా కన్పట్టుచున్నది.

---

* శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశంగారి "చోడిగాడి కలాపం" వ్యాసంనుండి నాట్యకళ. ఫిబ్రవరి – మార్చి 1970 పు. 50

** డా. పి.ఎస్.ఆర్ అప్పారావుగారు తెలుగునాటక వికాసము. పు.155

ఈ అయ్యలరాజు రామభద్రుడు తన రామాభ్యుదయ కావ్యంలో,
"జక్కిణి కురవంజి మేళములు గేళికలు సల్పిరి" అని వ్రాశాడు. ఇందులో ఎరుకలసాని ఎరుకచెప్పడం ముఖ్యాంశం.

'ఎరుకో యెఱుక యటంచు గొరవంజి నటించె నొక్క గురు
కుచ చంకన్ బురుగురు బంగరు చుట్టియు, జొరిదిన్
గొల్లాపురమ్మ సుద్దులు పెలయన్' -

అని దశావతారచరిత్రలో వ్రాయబడింది. ఇందులో చోడిగాడికలాపం లాగే అవే పాత్రలు, అదే కథ.

* 'సింగడు నరసింగడునుంచి ఏర్పడినది'. ఈ కురవంజిలను విమర్శకులు మూడురకాలుగా విభజించారు. మొదటిది చెంచులక్ష్మీ నరసింహుల ప్రణయగాథనే వర్ణిస్తుంది, ఇది పూర్తిగా చోడిగాని కలాపమే. 'గరుడాచలమహాత్మ్యం' దీనికి ఉదాహరణ. రెండవది నాయకుడు ఎరుకత వేషంలోవెళ్ళి నాయకికి ఎరుకచెప్పడం. ఉదాహరణకు "పార్వతీ పరిణయం"లో పరమేశ్వరుని ఎరుక. మూడవది కథకి ఏవిధమైనసంబంధం లేకపోయినా ఏదోలాగ ఎరుకలసానిని ప్రవేశపెట్టి ఆమెచేత నాయకికి సోదిచెప్పించడం. ఈమూడును శృంగారకురవంజిలు. ఇవిగాక వేదాంత కురవంజిలుకూడావున్నాయి. ఎఱుకఅంటే జ్ఞానము అని అర్థం. అది సన్నిధిరాజు జగ్గకవి(ఉపాధ్యాయ) వారు వ్రాసిన జీవయెరుకుల కురవంజిలో హాస్యగాడూ ఎరుకతా సంవాదంలో యిలా వివరించబడుతుంది. 'అహో! ఎరుకలపాపా! ఆదివారముమొదలుకొని శనివారముపర్యంతము ఏడు వారములు వెదకిచూచినా ఎరుకవారమనేమాట కనిపించలేదు. అది ఎలాగువచ్చెనో తెలియజెప్పవలెనే పాపా!

అలాగునగాదయా సామీ! ఎరుకలవారమనగా ఎరుకులకులమనే మాట గాదయా - దాని వివరముజెప్పెగాని వినవయ్యా సామీ!

"ఎరుక వారమనగ యెల్లలోకంబుల, రాణివాసులైన రమణులకును, యెరుకచెప్పునట్టి ఎరుకల కులమయా, యెల్లకులములకును హెచ్చు

*సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు. ఆంధ్రుల సాంఘికచరిత్ర. అయిదవ ప్రకరణం. పు. 301.

కులము." మాకులము అష్టాదశకులములకంటె ఎక్కువకులమయా సామీ! అప్పనేసామా! ఈ జగత్తులో శ్రేష్టమైనకులములు బ్రాహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్య శూద్ర కులములని చెప్పెను. అంతకన్నను మీకులము ఎక్కువని చెప్పితివి, ఆవృత్తాంతము ఎటువంటిదో తెలియజెప్పవలెనే సామా!

చెప్పెగాని వినవయా సామీ !
'ఎరుకవారి కులమెక్కువ
జ్ఞానమెఱుగని జాతులు తక్కువ-
ఎరుకవారలంటే సరకు సేయరుగాని
ఎరుకలేని కార్యమేమైన గలదమ్మా -

ఈ ఎరుకత చెప్పేదికూడా అంతా వేదాంతమే -

"ఎరుకత తావచ్చె అవ్వో అవ్వా !
కోటి సూర్యుని కాంతిని వెలుగుచున్న మేటి
చిన్మయమూర్తిని భ్రుకుటి మధ్యపాదించి
తెలియుడని నిర్మలభక్తి సూటిమార్గము, ముమ్మా
టికి మది కంటనాటికొనగజేయుచోటియై వెలుగుచు ॥ఎ॥

ఇది ముక్తికాంతనుకాంచుటకు చెప్పిన వేదాంతపరమైన మార్గం.

ఇది తొలుత నృత్య విశేషము. కాలక్రమంలో స్థలమహాత్మ్యాలు, శివలీలలు, విష్ణులీలల కధలతో ఆగేయం విశిష్టనాట్యరూపంగా రూపొందినది.

కురవంజిల పరిణామం

* "తొలుత ద్రావిడభాషలోవెలిసిన దృశ్యరచనలు కురవంజులనబడినవి. కురవజాతివారి అంజె (అడుగు) కురవంజె అనబడును. చంచిక మున్నగునవి కురవంజులుగా వెలసెను. తొలుత అత్యల్పముగా గేయ భాగములుగాను, విశేషముగా నృత్యముకలపై యుండెను. అవి సింగి, సింగడు అను పాత్రములుకలపై యుండెను. సంస్కృత ధృవాగానమే కురవంజులలో దరువనబడెను.

---

* వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ("సుగ్రీవవిజయం" యక్షగానానికి వ్రాసిన పీఠిక నుండి).

ఈ నృత్యదృశ్యములు తర్వాత జక్కులవారు నగరములందు ప్రయోగింపజొచ్చిరి. సింగి, సింగడు మారి రామ, నల, సీతాది పాత్రలు వచ్చినవి. జాతర్లలో యక్ష, గాంధర్వాది వేషములుధరించి వేశ్యలు ప్రదర్శించినవి కావునను నృత్యధర్మములకంటే గేయధర్మము లధికముగా కలవిగావుననూ ఇవి యక్షగానములనబడెను". ఇలా కుర వంజిల పరిణామక్రమమే యక్షగానం.

కంకంటిపాపరాజు "విష్ణుమాయావిలాసం"అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. త్యాగరాజు"నౌకాభంగం", 'ప్రహ్లాదచరిత్ర', "శ్రీరామజననం" మొదలగు యక్షగానాలు వ్రాశాడు. యక్షగానాలకు తంజావూరు నాయకరాజుల కాలం స్వర్ణయుగం. ఇందు మొదట సూత్రధారుడు ప్రార్థన, కవిస్తుతి, షష్ట్యంతాలు పూర్తిచేశాక విదూషకుడు ప్రవేశిస్తాడు. వచ్చినవారందర్నీ, వారికి సహాయం చేసినవారినీ పేరుపేరునా ప్రశ్నిస్తాడు –

"సభారంగమునకు అందరూ వచ్చినారా ?
చిత్తం.
కరణంగారూ ?
చిత్తం.
మునసబుగారు ?
చిత్తం.
పెద్దలందరూ వచ్చినారా !
చిత్తం.
సెహభాష్ - వారందరినీ ఉచితాసనముల నలంకరింపజేసి యుంటిరా ?
చిత్తం.

ఇలా ప్రేక్షకులందర్నీ పరామర్శించి ప్రదర్శన ప్రారంభిస్తారు. నాయకరాజులకాలంలోనే యక్షగానం పురాణాలనుంచి సాంఘిక యితి వృత్తాలలో కాలు పెట్టింది. అవే విజయరాఘవుడు వ్రాసిన "రఘునాథా భ్యుదయం", (రఘునాథనాయకుని దినచర్య) ఆనాటి కవయిత్రి రంగాజమ్మ తన భర్త. విజయరాఘవునిపై వ్రాసిన "మన్నారు దాస విలాసము", కోనేటి దీక్షితకవి "విజయరాఘవకళ్యాణం" మొదలగునవి.

నాయకరాజుల తరువాత మహారాష్ట్రప్రభువులుకూడా దీనిని బాగా పోషించారు. శహాజీ ఎన్నో యక్షగానాలు వ్రాశాడు-వానిలో 'విష్ణుపల్లకి'', 'శివపల్లకి'' సేవా ప్రబంధాలు లోకప్రసిద్ధాలు. ఈకాలంలో సుదుపాటి వేంకనార్యుడు "పార్వతీకళ్యాణం" యక్షగానం వ్రాశాడు. నారాయణతీర్థులు "పారిజాతాపహరణం" వ్రాశారు.

యక్షగానాల్లో పదములు, దరువులు, ఏలలు, ధవళలు, మంగళహారతులు, ఉయ్యాలపాటలు, చందమామపాటలు, సుద్దులు, అష్టకములు విరివిగా పాడబడతాయి. గద్యతో కథాసంధి నిర్వహిస్తారు.

దీనికి తెరదుప్పటి. 'బసవపురాణంలో జవనికరప్పించి' అని ప్రయోగించడంవల్ల నాటితెర అప్పటికప్పుడు అడ్డుపెట్టే దుకూలమని తెలుస్తుంది. తెర తొలగించగానే నటీమణిముఖం అందరికీ స్పష్టంగా కనిపించడానికి కాగడాలమీద గుగ్గిలంజల్లి భగ్గుమని మండించేవారు. ప్రేక్షకులు రంగస్థలం నలుపైపులా కూర్చునేవారు. నటి ఆడుతూ పాడుతూ నాలుగు పైపులకీ తిరుగుతూ కథ వినిపించేది. ఇందులో శృంగార, కరుణ రసాలకి ప్రాముఖ్యం ఎక్కువ. వర్ణనలుకూడా ఎక్కువే. ప్రాచీన యక్షగానాలలో ఓబయమంత్రి రచించిన 'గరుడా చలము" యక్షగానమొకటి. ఇది 'సుగ్రీవవిజయం' కంటే ముందుదేమోకూడా! చరిత్రకారులు యింకా ఒక నిర్ధారణకు రాలేకపోయారు. ఇందుపాత్రలు అమాయకురాలు చెంచులక్ష్మి, మాయకుడు నరసింహుడు, ఈ మాయలెరిగిన లక్ష్మి. వీరిని లోబరుచుకోవడంలో వారి యిష్టాలనుబట్టి నృసింహుడుచేసేవాగ్దానాలు, చేష్టలు ఈ కథకు ఆయువుపట్టులు.

ఈ యక్షగానాలు మొదట కేవల గేయరూపాలుగానూ (క్రీడాభిరామంలో జెక్కులపురంధ్రి,) తరువాత సంవాదరూపంలోనూ (సుగ్రీవవిజయం, సౌభరిచరిత్ర) కనిపించి తరువాత వీధి నాటకంలో అభేదం పొందాయి.

వీనిలో కలాపములుకూడాచేరి వీని ప్రసిద్ధిని పెంచాయి. ముఖ్యంగా చెప్పుకోదగ్గకలాపాలు భామాకలాపం, గొల్ల కలాపం.

భామాకలాపం

భామ అంటే సత్యభామ. కలాపం అంటే కలహం, లేక కలత అని అర్థం. దీనికి కథ ప్రధానంగా ఏమీ ఉండదు. ఇదంతా సత్యభామ విరహాభినయమే. అష్టవిధ నాయికాభినయం ఈ కలాపానికి ప్రాణం. దీనికి నట్టువాంగంగా సూత్రధారుడు, మద్దెలవాయించేవారు, వయొలిన్ వాయించేవారు వుంటారు. ఈ సూత్రధారుడివేషం బ్రాహ్మణవేషం. ఇతడే చెలికత్తె మాధవిగానూ, చెలికాడు మాధవుడుగానూకూడా వ్యవహరిస్తాడు. కూచిపూడివారివల్ల దీనికి విశేషప్రశస్తివచ్చింది. సిద్ధేంద్రయోగి దీనికి మూలవిరాట్టు. ఇది చతుర్విధాభినయాలకు సంగీత సాహిత్యాలకు నిలయం.

సత్యభామ కృష్ణుడు తనమీద అలిగి వెళ్ళిపోయాడని చెలికత్తెకు (సూత్రధారుడికి) చెప్పేతీరు మనోజ్ఞం.

* "ఓయమ్మా! వొకానొకనాడు పడకమందిరంలో హంసతూలికాతల్పమందు, కేళికాగృహముయందు వజ్ర, వైఢూర్య, గోమేధిక, పుష్యరాగ, మరకత, మాణిక్యములు స్థాపించినటువంటి నగరియందు ప్రవేశించి యుండగా స్వామివారువచ్చి గానం చేసినారమ్మా. నేను గాఢాంధకారమైనటువంటి సుషుప్తిలోనుండగా కన్ను తెరచినానమ్మా. అంతట స్వామివారువచ్చి శయ్యమీద కూర్చున్నారమ్మా, నాకు కలతనిద్దురసమయం గనుక, దిగ్గునలేచినానమ్మా. లేచి పరిమళద్రవ్యములు మొదలైన చందనగోష్ఠి చేసినానే. అంతట స్వామివారు పరున్నారే, నేను కూర్చున్నానే, పాదసేవ చేసినానే - అప్పుడు స్వామివారు నన్ను తొడపై కూర్చుండబెట్టుకుని అమూల్యమైనటువంటి ఆభరణములు అలంకరించి నిలువుటద్దం తెచ్చి ఎదుటవుంచి నీడలుచూపించి "సత్యభామా! నీవుచక్కనిదానవా నేను చక్కనివాడనా?" అని అడిగేనే వోయమ్మా! అడిగేటటువంటివరకు, ఆడబుద్ధిఅపరబుద్ధికనుక, అబలలముగనుక, తెలియక నేనేచక్కనిదాననంటినే వోయమ్మా!. అంతట స్వామివారు నామీద కోపముచేసి దిగ్గునలేచి చక్కాపోయెనే వోయమ్మా! మనస్వామివారు ఎందుబాయెనో, ఎక్కడబాయెనో

---

* "యక్షగానము" వ్యాసం (శ్రీనివాసచక్రవర్తి) నాట్యకళ. ఫిబ్రవరి మార్చి 1970 పు. 12.

వెదుకవామంటే పోయమ్మా?" అలాగ అలిగి వెళ్ళిపోయిన కృష్ణునికి "శ్రీమదే రత్నాకరపుత్రికా విడంబమాన" అనిప్రారంభించి - చివరన "పాదయుగళ విన్నపములు తప్పో ఒప్పో ఎంచక యీ మదనుని బారినుండి నన్ను విముక్తిరాలను చేయంగదే. ఇట్లు, నీ ప్రియసతి, సత్యభామ". అని పాడుతూ వ్రాస్తునట్టు అభినయిస్తూ లేఖ మాధవికిచ్చి రాయబారమంపే టప్పుడు శకునాలుచూసి "శకునాలూ మంచివాయెనమ్మా! అని దరువు పాడుతూపంపేతీరు అత్యంతమనోహరం. ఇక్కడ మాధవికి కృష్ణుని ఆనవాలుచెప్పే విధానం, మాధవి(బ్రాహ్మడు) వికటప్రశ్నలు ఒలేచమత్కా రంగా ఉంటాయి. "అమ్మా! స త్య భా మా! నీప్రియుడు ఏసరివాడు? ఎలావుంటాడు? రూపురేఖలేంటి? నామధేయమేంటిసత్యభామా!" అంటాడు. దానికామె 'నాప్రియుడు- చక్రముధరించినవాడే ఓయమ్మా' అంటే, విదూషకుడు ఆలోచించి పెద్ద తెలిసిపోయినట్టు 'ఓహో మనప్రక్కవీధిలోనున్న కుమ్మరిగురవయ్య కొడుకాఅమ్మా?" అంటాడు.

దీనికామె 'కాదే-ఫింఛము ధరించినవాడే ఓయమ్మా' అంటే, 'ఊరావల మఠాంవున్న చెంచువాళ్ళకుర్రాడా అమ్మా?' అంటాడు. "కాదే - మకర కుండలములు ధరించినవాడే ఓయమ్మా'' అంటే, "ఓహో పౌరోహిత్యం పంతులు పెద్దకొడుకా?"అంటాడు. "కాదే-శంఖము ధరించినవారేఓయమ్మా' అంటే, "ఓహో పెద్దవీధి జంగాలకుర్రాడా?" అని అడుగుతాడు. అదికాదే అని ఏదో చెప్పబోతుంటే, "పోనీ- ఇంతకీ నీభర్త నామధేయమేమిటమ్మా?' అని అడిగితే,''అవ్వ" అని నోరునొక్కుకుని సిగ్గుపడుతూ ఇంతమంది ఆడ వారిలో, ఇంతలేసి మగవారిలో సత్యభామ తన మగనిపేరు చెప్పుటయా? సిగ్గుగాదా?" అంటుంది, ''మరెలాగమ్మా - పోనీయింకో ఆనవాలేదేనా చెప్పు మరి'' అంటాడు. అప్పుడు ''అదికాదే - ఆయన బావామరదుల సందువారే ఓయమ్మ'' అంటే, "ఏవిటేవిటి? బావామరదుల సందా? ఆ సందెక్కడుందమ్మా? పేరివారిసందు, నేతివారిసందు, వెచ్చావారిసందు, పుచ్చావారిసందు, శీలంవారిసందు, నీలంవారిసందు విన్నాముగాని యీ సందు ఎక్కడా కనబడలేదే'' అంటే, 'అబ్బా! అదికాదే - బావామరదుల సందువారంటే బలరామునికి సాత్యకికి మధ్యవాడే' అంటుంది.

"అప్పుడు "ఓహో అతనా?గోపాలకృష్ణుడాఅమ్మా? సరిసరి. ఈసారి అర్థమయింది'' అని మాట్లాడడం పండితులు యిది ఎనకాళ్ళనిజమ్ అని తప్పుపట్టినా జానపదులు నిండుగా ఆనందించే ఘట్టమిదే.

* "ప్రదర్శన ప్రారంభమునకుముందు నాట్యశాస్త్రవిహితమైన పూర్వరంగము ప్రవర్తితమగును. అటుపిమ్మట కథాప్రారంభము. భామ రంగస్థలముమీదకు వచ్చుటకుముందు ఒక తెర పట్టుదురు. దానికిరు ప్రక్కలను కాగడాలు వెలుగుచుండును. అంతట భామ తన పొడుగుపాటి జడను తెరపై వేసి సభలోని పండితులను సవాలుచేయును. ఈ ఘట్టంనే 'వేణీప్రబంధము' అందురు. కూచిపూడినర్తకులు ముఖ్యంగా భామ వేషధారి నృత్యమందేకాక సంగీతసాహిత్యములందునూ, వేద వేదాంగాది విద్యలందునూ నిష్ణాతులుగా నుండెడివారు! ఆజడనట్లు వేయుటయనగా శాస్త్రార్థచర్చయందుగాని, భామవేషాభినయమందుగాని తనతో సాటి ఎవరునూలేరని తెలుపుట. భామ అట్లు తెరమీదజడవేసి జడయొక్క పుట్టుకనుగూర్చిచెప్పి (అదిదేవశిల్పియగు మయుని సృష్టియట) శాస్త్రార్థచర్చ చేయడం. అంతట రెండుకాగడాలమీదాచల్లిన గుగ్గిలపు మెరపులో భామ తనమొగము చూపును. రెండవసారియునట్లే తెరను నడుమువరకు దింపుదురు. ఇంక మూడవసారి తెరను పూర్తిగా తీసి వేయుదురు. "భామనే సత్యభామనే" అనే దరువుతో నటి రంగప్రవేశం చేస్తుంది. కూచిపూడివారి ఈ భామాకలాపప్రదర్శనానికి ముగ్ధుడై గోల్కొండనవాబు వారికి కూచిపూడిని అగ్రహారంగా యిచ్చాడట.

సత్యభామ జడకథను మరొకవిధంగా కూడా చెబుతారు.

** "క్షీరసాగర మథనం జరిగింది అమృతం పుట్టింది. ఆ అమృతాన్ని పంచుకోవడంలో సురాసురులలో కలహంరేగింది. ఆ కలహం మాన్పి అమృతం పంచడానికి విష్ణుమూర్తి జగన్మోహినిరూపం దాల్చ వలసివచ్చింది. ఈ జడ ఆనాటి జగన్మోహినిదాల్చిన జడ. అమృతం పంచడంకాగానే విష్ణుమూర్తి జగన్మోహినిరూపాన్ని ఉపసంహరించు కుంటూ ఆజడను కత్తిరించి పదిలపరిచాడు. కృష్ణావతారంలో నరకాసుర వధానంతరం శ్రీకృష్ణుడు ఆజడను సత్యభామకు బహూకరించాడు. అప్పటినుండి ఆజడను సత్యభామ ధరిస్తుంది.

---

* డా॥ పి.యస్.ఆర్ అప్పారావు. తెలుగునాటక వికాసము పు.143
** సహదేవ సూర్య ప్రకాశరావు, రూప కళ పు. 28

జడ మొదట పాముపడగ వుంటుంది. దానిక్రిందుగా 27 నక్షత్రాలను సూచించే 27 బిళ్ళలుంటాయి. దానిపైన మూడుకుప్పెలు - ఆమూడు కుప్పెలకు ఇంకొక మూడుకుప్పెలు - ఆమూడుకుప్పెలకు ఇంకొక మూడు. మొత్తం తొమ్మిది కుప్పెలూ నవగ్రహాల సూచనలు.

సత్యభామ రాగిడి, చంద్రవంక, సూర్యుడు, మొగలిరేకులు, పాపిడిపిందెలు, కమ్మలు, జూకాలు, దండకడియాలు, ముత్యాలు, పట్టెడ, అడ్డబాస, ముక్కుపుడక వగైరానగలతో మెరిసిపోతూ వుంటుంది. ఇవన్నీ కాకిబంగారంతో చేయబడినవే. ఈ కలాపమంతా శృంగార, హాస్యరస ప్రధానమై ప్రేక్షకులకు గిలిగింతలుపెడుతూ అర్ధరాత్రి ప్రారంభమై తెల్లవార్లూసాగుతుంది.

* ఆరచనలన్నియు (యక్షగానాదికములు) పామరములనియు, నప్రౌఢములనియు, దోషభూయిష్టములనియు నిపుడువాని సంస్కరణము సైతము మఱచిపోయితిమి. కావుననే మన వాఙ్మయశరీరముననొక పార్శ్వము పక్షవాతపీడితమై చచ్చుపడినది".

గొల్లకలాపం

** "గొల్లకలాపం భామాకలాపంలోని భాగమే. ఈ కలాపాన్నికూడా భామాకలాపంతో కలిపేపూర్వం "గోపికా విదూషక వాదరూపం"గా ప్రదర్శిస్తూవుండేవారు. నవరస కథాభరితంగావుండేకథలో వేదాంతప్రబోధ మెందుకనికాబోలు రసజ్ఞులైనపండితులుకొందరు భామాకలాపంనుండి ఈ కథను వేరుచేసి 'గొల్లకలాపం'గా ప్రచారంలోకి తెచ్చారు."

దీనిలో కూడా కథేమీవుండదు. ఓ గొల్లభామ చల్లమ్ముకుంటూ వస్తుంటే దారిలో ఒకబ్రాహ్మడు తారసిల్లుతాడు. ఆ బ్రాహ్మడు -

"గొల్లాభామావచ్చేనే, చల్లోయని,
గొల్లాభామావచ్చేనే, పెరుగోయని, గొల్లాభామావచ్చేనే -

---

* ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు. ద్విపదభారతపీఠిక. పు. 42.

** విద్వాన్ సహదేవ సూర్యప్రకాశరావు. రూపకళ. పు. 31.

గొల్లాభామావచ్చె పల్లవీపాణిరో
పల్లెవాడలంట చల్లానమ్ముకుంటూ
గొల్లభామా వచ్చెనే" అని దరువు ప్రారంభిస్తాడు.

గొల్లభామకూడా ఆ దరువునందుకుని నాట్యం చేస్తూ వస్తుంది. ముందుగా ప్రచారానికి ఆరోజుల్లో అవకాశంలేదుకనుక ఇలా పాత్రపరిచయం అయ్యేది. ఆతరువాత ఆ బ్రాహ్మడు, ఆభామ సంభాషిస్తారు. ఇదంతా వేదాంతమయమే. కాకుంటే ఆపద్యాలూ శ్లోకాలూచదివి సామాన్యులకుకూడా సులువుగా అర్థమయ్యేటట్లు ఆయావిషయాలను వివరిస్తారు. ఈ సంభాషణ విప్ర, గొల్లకులాల్లో ఏదిగొప్పది అనేవాదంతో ప్రారంభమై మతం, సంస్కృతి, ఆచారవ్యవహారాలు, త్రిపురాసురసంహారం, క్షీరసాగరమథనం, పిండోత్పత్తిక్రమం, జీవాత్మ పరమాత్మలఉనికి, పునర్జన్మ, సృష్టి, ప్రళయం వగైరా ఎన్నో విషయాలు వీరి చర్చలో వస్తాయి. ఆ బ్రాహ్మడే కథనడుపుతూ మధ్యమధ్య విదూషక పాత్రకూడా నిర్వహిస్తాడు. ఇందులో సుంకరి కొండయ్యగావచ్చిన శ్రీ కృష్ణునితో సంవాదము మరో ఘట్టం. సుంకరికొండ తన ప్రేమను గొల్లభామకు తెలుపగా ఆమె ఆగ్రహిస్తుంది. ఇంతలో మరో గొల్లభామ వస్తుంది. వారితో కొంత సంవాదం అయ్యాక సుంకరి కొండ ఆ గొల్లభామలకు స్వస్వరూప దర్శనం యిచ్చి (శ్రీకృష్ణరూపం) వారిని తరింపచేస్తాడు. నిజానికి యిందలి విషయం సామాన్యుని అవగాహనకు అందనిది. వినడానికి విసుగు కలిగిస్తుంది కూడా. కాని వీరా శ్లోకాలూ పద్యాలూ శ్రవణానందంగా చదువుతూ, సరళసుందరంగా విప్పిచెప్పడం, నేత్రానందంగా అభినయిస్తూ చేసే నృత్యం బ్రాహ్మణుడు విదూషకుడిగా విసిరే చెణుకులు ఎంతో ఆహ్లాదాన్ని కలిగించి తెల్లవార్లూ చూసేటట్లు చేస్తాయి. జీవితాన్ని గురించి ఆలోచనలు రేకెత్తించి మనిషిని విజ్ఞునిచేసే అద్భుత కళారూపమిది. ఈ కళారూపాలు తెలుగువారిస్వంతం. మరెక్కడాలేవు.

భోగం మేళాలు

తెలుగునాట వివాహాదిశుభకార్యాలలోనూ, దేవునిఉత్సవాలలోనూ అనాదిగా భోగంమేళాలుఆడించడం ఒక వేడుక.

మీ షష్టిపూర్త్యుత్తరాలు ఏమిటని వృద్ధకళాకారిణి కోటిపల్లి రాజరత్నంను అడిగినప్పుడు ఆమె గతకాలాన్ని నెమరువేసుకుంటూ కళావంతులు రంభ వంశంవారనీ, బొమ్మరసానులు ఊర్వశివంశంవారనీ తమ పూర్వులు చెబుతుండేవారన్నది చిరునవ్వుతో. ఈమె కవికుల గురువులు శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిగారి శిష్యురాలు. పలుకులో ఎంతో పాండిత్యం ఒలుకుతుంది. పరిశుద్ధమైన భాష. సంగీతంలో నిధి. సంస్కృతం నేర్చుకుంది. శ్రీ శాస్త్రిగారిదగ్గర 200 శ్లోకాలు అభినయానికి వీలుగా అర్ధవివరణతో చదివిందట. "అభినయ దర్పణం" ఆపోసన పట్టేసింది. "రసమంజరి'' ఆమె రసనాగ్రిలమీద నాట్యంచేస్తోంది. "నేనేకాదు ఆకాలంలో మావాళ్ళందరూ అంతే. కనుకనే ఆరోజుల్లో మేము పదానికి అభినయంపడుతుంటే పండితులంతా వళ్ళుమరచి తాళంవేస్తూ తలలాడించేవారు. నర్తకీ, సభాసదులూకూడా ఆ రససముద్రంలో ఓల లాడేవారు. ఒక్క వర్ణం పట్టేటప్పటికే తెల్లవారేది. ఎక్కడ ఏ హస్తం పట్టాలనేది ఆనాడు సామాజికులకుకూడా బాగాతెలుసు. అందుకే ఆసభ సప్తాంగ లక్షణాలతో రాణించేది'' అంది.

మరి ఇప్పుడో? అన్నాను. "ఇప్పుడా? జయమాలిని,జ్యోతిలక్ష్మి సెక్సుడ్యాన్సులే ఆడుగుతున్నారు ప్రేక్షకులు. మా పిల్లలకు కూడా అంతకుమించిరావు. ఇలా దిగజారిపోయింది మాకళ'' అని ఆమె వాపోయింది.

దే వ దా సీ లు

* "సురడలి ....భూతలమిచ్చె

... ———— 'దక్షవాటికావరునకు

భీమనాధునకు వారవధూత్రిదశ స్వయంబుతో"

ఆదిలో వీరి కళాప్రదర్శన దేవాలయాలలో దేవునిఅర్చన విధులలో ఒకటి. ఉదయం, సాయంత్రంవీరు అభినయంపట్టి హారతి ఇవ్వడంతో ఆపూట అర్చన పూర్తయ్యేది. అందుకే వీరిని దేవదాసీలనేవారు. వీరి కుటుంబాలస్త్రీలను రజస్వలకాగానే దేవునిసేవకు కైంకర్యం చేసేవారట. కాబట్టి వీరు నిత్యపుణ్యస్త్రీలు. మొన్నమొన్నటివరకూ పెళ్ళిళ్ళలో

---

* భీమేశ్వర పురాణం – శ్రీనాధుడు.

మంగళసూత్రాలకు నల్లపూసలు, పుస్తెకంటు వీరిచేత కట్టించేవారు మంగళ కరమని. వీరికి దేవాలయ మాన్యాలుండేవి.

తరువాత తరువాత వీరికళ దేవస్థానాలనుంచి రాజాస్థానాలకు మళ్ళింది. రాజుల సమాదరణకూడా బాగానేఉండేది. క్రమంగా జమీం దారుల కౌగిళ్ళలో నలిగినలిగి, శ్రీమంతులచేతుల్లో చితికిచితికి పతిత జాతిగా పతనమైపోయింది. ఆరోజుల్లో ఎంత సత్ప్రవత! కళే సర్వస్వం. వీరిలో 'కన్నెరికం' అనేదికూడా కళాత్మకంగానే జరిగేది. అంతా 'శోభ నం'తంతే. ఆరోజునుంచీ అతనికిక్రిందే ఆమె. అంత నిజాయితీ. ఇప్పుడు గత్తెల నుంచుకోవడం ఆరోజుల్లో అదోగొప్ప. ఫలానావారితాలూకుఅంటే పేరు. ఆమెను స్వంతభార్యకూడా చెల్లెలిగా చూసేది. పండుగ పబ్బా లలోనూ, విందులు వినోదాలలోనూ కలిసిమెలిసి తిరిగేవారు. ఒకసారి ఒకాయన భార్యాసమేతంగా తరలివచ్చి ఒకామెకు కన్నెరికం చేస్తున్నాడు. అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు. తరువాత తెలిసింది ఈపనికి ఆభార్యకూడా ప్రోత్సహించిందని. ఎందుకంటే ఓపెద్దజోస్యుడు అతనికి ద్వికళత్రయోగ ముందని చెప్పాడట. ఈ గండంనుంచి తప్పించుకోవడానికి ఇదొక్కటే మార్గమన్నాడట. (ఆయనేఅన్నాడో ఈయనే అనిపించాడో!)

సానుల మేళాలకు, కళావంతుల మేళాలకు తేడా ఒక్కటే. కళా వంతులు "కలాపాలు" చెయ్యరు. సానులు "గొల్లకలాపం", "భామా కలాపం" కూడా చేస్తారట. భోగంమేళాలముందు ఒకనాడు రసికులూ తరువాతికాలంలో సరసులూ చేరేవారు. నేటికాలానికిది కాముక కళగా మారింది. ఆనాడు ఊరేగింపులో ఇద్దరుగానీ నలుగురుగానీ సానులు ముందుకొచ్చి నాట్యంచేస్తుంటే మిగతాసానులు వెనుక దడిలా నిలబడి పాడుతూ, తాళంవేస్తూ రాత్రంతా ఊరు తిరిగేవారు.

"మే జు వా ణి"

వీళ్ళ ప్రసిద్ధి మేజువాణీ - దీనిని 'సభ' అనేవారు. * "ఇది ఉర్దూ మేజుబానీ"నుండి వచ్చిన పదం - దీనికి ఉర్దూలో 'విందు' అని అర్థం.

* ఆంధ్రుల సాంఘికచరిత్ర - 7వ ప్రకరణం పు. 409 (సురవరం ప్రతాపరెడ్డి)

వీరి పాండిత్యం పూర్తిగా వెల్లడయ్యేది ఎందుకంటే, సిద్ధహస్తులైన వీరి మణులు వేదాశాస్త్రమీదా పద్మాసనంమీదా కూర్చొని పదాలూ, వర్ణాలూ, జావళీలూ పాడుతూ అభినయం పడుతుంటే కూర్చున్న పండితులు ఓహో ఓహో అని తన్మయులైపోయేవారు.

తొలుత "పాలయగజవదనా"వంటి గణపతి ప్రార్థన, "అపురూప శ్రీకేశవగువా"వంటి దేవతాప్రార్థన, కీర్తనలు స్వరఆలాపనచేస్తూ మధురంగా పాడి తమ సంగీత పాండిత్యాన్ని ప్రదర్శించేవారు. తరువాత విదుషీమణి ముందుకువచ్చి "సామీ దయరాదేమిరా" వంటి పల్లవి పాడుతూ అభినయం పట్టడం ప్రారంభించేది. క్రమంగా 'భైరవి'లో గాని, 'బేగడ" లోగాని 'చేక్' వర్ణాలు 'నీసాటి దొరవాని నెరనమ్మినారా' (భైరవి), 'తిరిగి చూడవదేమిరా ధీరైన స్వామీ' (బేగడ) వంటివి అభినయం పడుతుంటే పండితులు మళ్ళీమళ్ళీ పట్టించి తాంబూలాలతో రూపాయలవర్షం కురిపించేవారు. "సామినీ రమ్మనెరా ఆచెలి, దాని సాటి ఎందులేదు" అని క్రీగంటిచూపుతో కనుబొమ్మలెగరేస్తూ పాడుతుంటే పరవశంపొందని వాడెవడు !

నాయకీభావం

"నాయకీభావం" వీళ్ళసొత్తు. పదాలలో 'ఇల్లెరుగక మారీ ఒకరింటికి వచ్చితివా, ఎవరోయిూ నాయకుడా" అనే ప్రౌఢనాయిక, 'ఏరీతి బొంకేవురా లేదనినాతో' అనే ఖండిత నాయిక, 'సుదతులందరూగూడి శోభనమని అంటే అదిఏమో అనుకొంటినే' అనే ముగ్ధనాయిక, "పోయివచ్చెద సామీ-అత్తింటికి పోయివచ్చెద" అనే పరనాయికాభినయనాలకు వీరు పట్టేతీరు మనోహరం. బహుశః మరేనాట్యసంప్రదాయంలోనూ ఇలా కూర్చొబడ లేదేమోకూడా. శాస్త్రంతెలియని పామరుడుకూడా 'శభాష్' అని తీరవల సిందే. ఆతరవాత 'నమ్మగరాదె కొమ్మ మగవారల', 'ముద్దుపెట్టరా ఒక ముచ్చటాడిపోరా', 'చీటికి మాటికి ఏటికి కోపము', 'మరుబారికి తాళ లేను' వంటి జావళీలకు హస్తం, ముద్రలు పడుతూ మదనతాపం ప్రకటించే తీరులో ఉద్భవించే శృంగార రసోత్పత్తిని రసగంగాధరుడుకూడా అక్షరాలలో నిక్షేపించలేడు. ఆ అభినయం ఆ హావభావాలు పుస్తకాల్లో ఇమడ్చడానికి కావ్యాలంకార సంగ్రహకర్తకుకూడా సాధ్యంకాదేమో !

తరంగాలు – కీర్తనలు

మధ్యకాలంలో 'తరంగాలు' కూడా చేరాయి కాలానుగుణంగా, 'వినవేపల్లవ మృదుచరణా"వంటి ఆధ్యాత్మ్యకీర్తనలు, 'సుజన జీవన రామ సుగుణ భూషణ"వంటి త్యాగరాయ కీర్తనలు దేవతాప్రార్థన అనంతరం చోటుచేసుకున్నాయి. అలాగే అభినయభాగంలో 'ధీరసమీరే యమునాతీరే" వంటి అష్టపదులు, 'బ్రూహి ముకుందేతి', 'బాలగోపాల' వంటితరంగాలు అనుసంధించబడ్డాయి. ఈకాలంలోనే ప్రవేశించిన మరో అంశం "సలాందరువు". ఇది ఏ ఇతరనాట్యాలలో నూలేదు. వీరి స్వంతం. ఇది చేస్తున్నప్పుడు ప్రతివాడూ మైమరచి కళ్ళప్పగించి చూడవలసిందే. దీనికి సాహిత్యంలేదు. వాయిద్యసహకారంతో అభినయించే నృత్య ప్రహేళిక. దీని నే "గస్తు" అంటారు. దీనిలో కోలా సుబ్రహ్మణ్యం ప్రసిద్ధురాలు. "పరివరివిధముల ప్రహ్లాదుడుమిము హరిహరిహరియని మరిమరి వేడగ" అనే దశావతారవిన్యాసం దీనికిముందు పెడతారు. ఇది యించుమించు "ముక్తాయింపు'' దరువుకూడా. ఈ కాలంలోనే "కారువా", "జడకోపు" అనేవికూడా ప్రవేశించాయి. "కారువా అంటే ఒక ఆడవేషం, ఒక మగవేషం (రాజు, రాణులులాగ)వేసుకుని వచ్చేవారు ఆ సానులలో ఇద్దరు. వారి వచనం, పద్యం, సంభాషణ, అభినయం చూపరులకు చోద్యంగా ఉండేది. "జడకోపు'' అంటే ఒకామె తలవిప్పుకొని మధ్య ఉంటే మిగతావారంతా అడుగులువేస్తూ చుట్టూతిరుగుతూ చక్కగా ఆమె జడ అల్లేసేవారు. అది చూడ్డానికి గొప్ప "త్రిల్ గా'' ఉండేదట. స్వాతంత్ర్యోద్యమంలోకూడా వీరి పాత్రేమీ తక్కువకాదు. "మరువకుండార్యులారా పంజాబు వధ" వంటి కీర్తనలతో సభికుల్ని ఉత్తేజితుల్ని చేసేవారట.

రెండర్థాల పాటలు

1950 నుండి అధునికకాలం అనుకుంటే ఈకాలంలోచేరినవి "సారా బుడ్డి చంకనబెట్టి", "చూడు పిన్నమ్మా పాడు కుర్రాడు", "పచ్చబొట్టు పొడిపించుబావా", "తగులుకుంటెరాదోయి తాళంకప్ప" వంటి రెండర్థాల పాటలు, బూతు అభినయం రంగప్రవేశంచేశాయి. ఆటలో వాలు మొగ్గవేసి క్రిందనున్న సూదిని కనురెప్పతో తీయడం, వాలుమొగ్గమీద వెనక్కివంగి నాలుకతో నేలమీదిరూపాయలుతియ్యడం, పళ్ళెంలో నీళ్ళు

పోసి అవి పొలక్కుండా పళ్ళెంఅంచులపై నాట్యంచేయడంవంటి ఫీట్లు చేసి సభికుల్ని చకితుల్నిచేసేవారు. కోటిపల్లి నరసింహాయి పళ్ళెంఅంచు మీద చేసేనాట్యం పిచ్చెక్కించేదట. ఈ కళలో పేర్డాన్సుల వంటి నృత్యాలతోపాటు సర్పనాట్యంవంటి జానపదనాట్యంకూడా ప్రసిద్ధి పొందింది.

ఆదిలో ఈ కళావంతుల నృత్యాభినయాన్ని 'కర్నాటకవిద్య" అనే వారట. తూర్పుగోదావరిజిల్లాలో మండపేట, మురమండ, అమలాపురం, తాటిపాక, పెద్దాపురం, పిఠాపురం, రాజమండ్రి, కాకినాడలలోనూ పశ్చిమగోదావరిలో దువ్వ, రేలంగి, ఇరగవరం, అత్తిలి, భీమవరాలలోనూ భోగంమేళాలు ప్రసిద్ధిగా ఉండేవి. ప్రభుత్వనిషేధంవల్ల నేడు ఇది దాదాపు క్షీణదశకుచేరుకుంది. చరిత్రపరంగా ముందుతరాలవారి కోసం దీనిని మ్యూజియం వస్తువుగానైనా రికార్డుచేసి ఉంచడం మన కనీసధర్మం.

కోలసంబరం

* కృతౌ సత్యస్వరూపశ్చ, త్రేతాయాం రఘునందనః
ద్వాపరేవాసు దేవశ్చ, కలౌ వేంకటనాయకః

ఆంధ్రదేశంలో ప్రసిద్ధమైన దేవాలయాలు అడుగడుగునా అనేకం కనిపిస్తాయి. వీనిపై పురాణాంతర్గతమైనకథలు ఒకవైపునా, చారిత్రాత్మకమైనగాథలు మరొకవైపునా, జానపదులనోళ్ళల్లో వేరే కథలూ ప్రచారంలో ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి కథ తీసుకుంటే పద్మపురాణంలోచెప్పబడ్డకథ స్థూలంగా యిలావుంది.

వైకుంఠంలో భృగుమహర్షి విష్ణువు వక్షస్థలంమీద తన్నడం, దానికి లక్ష్మీదేవి అలిగి భూలోకానికి వచ్చేయడం, ఆమెను వెతుక్కుంటూ విష్ణువు రావడం, వకుళాదేవిబిడ్డగా పెరగడం, శ్రీనివాసుడనేపేరుతో ఆకాశరాజుకూతురు పద్మావతీదేవిని పెండ్లాడడం, తిరుపతిలో కలియుగ దేవతలుగా నిలిచిపోవడం అనేది గ్రంథస్థమైన కథ.

ఇది చారిత్రాత్మకంగాచూస్తే వీరశైవ, వీరవైష్ణవ పోరాటాలలో రామానుజాచార్యులు తిరుపతికొండపై యీ విగ్రహాలను ప్రతిష్ఠించడం, కృష్ణదేవరాయలు వగైరా రాజులు వీనిని దర్శించి, సేవించి, పెంచి పోషించడం మనకు కనిపిస్తుంది.

కాని వల్లెటూళ్ళల్లో జానపదులు చెప్పేగాథ దీనికి భిన్నంగా వేరే విధంగా వుంటుంది. ఈ కథే కోలసంబరంలో పాటగా పాడేకథ. ఇది అముద్రితం.

కథ

దిగువ తిరుపతివాసులైన తిమ్మరాజు, పేరిందేవి దంపతులకు తొలిచూలుగర్భాన గోవిందరాజు, రెండవగర్భాన ఉప్మాకవెంకన్న, మూడవగర్భాన యానాంవెంకన్న, నాలుగవగర్భాన పొన్నాడవెంకన్న, ఐదవగర్భాన బెండపూడివెంకన్న, ఆరవగర్భాన వాడపిల్లివెంకన్న, ఏడవ గర్భాన తిరుపతివెంకన్న పుట్టేరు. తండ్రి తిమ్మరాజు కాలంచేసేడు. పేరిందేవి ఏడవకాన్పులోపుట్టిన వేల్పు వెంకన్నకు అరికాలున తామర పద్మం, వీపున వింజామర, బొడ్డున పొన్నారిపువ్వు, చేతులలో శంఖు చక్రాలు, నాలుకన నక్షత్రం ఉన్నాయి. చూడవచ్చిన అమ్మలక్క లంతా వీడు నరుడుకాడమ్మా నారాయణుడమ్మా అన్నారు.

ఈవిధంగాపుట్టిన ఏడుగురూ పెద్దవాళ్ళయ్యారు. విద్యాబుద్ధులు నేర్చుకున్నారు. మొదటి ఆరుగు కీ పెళ్ళిళ్ళయ్యాయి. ఎవరిరాజ్యాలు వాడు ఏలుకుంటున్నారు. ఏడవవాడైన వేల్పువెంకన్న పెంకిపాడయ్యాడు. పొగరుబోతుగా మారాడు. పెళ్ళికెదిగాడు. అప్పుడు తల్లి పేరిందేవి ఒక అర్ధరాత్రివేళ తలదగ్గర బంగారుకుంచం పెట్టుకుని, వేదపుస్తకాలు ప్రక్కనేసుకుని, పట్టుశాలువా ముసుగేసుకుని నిద్దరోతున్న పెద్దకొడుకు గోవిందరాజునిపిలిచి మంచి కన్యనుచూసి వెంకన్నకు యీయేడు పెళ్ళి చేసెయ్యాలంది. ఆమరునాడు గోవిందరాజు మిగతాఅయిదుగురు తమ్ము ళ్ళకూ ఉత్తరాలువేసిరప్పించి విషయంచెప్పేడు. వెంటనేవాళ్ళు చన్నీళ్ళ స్నానాలుచేసి, కాశిపంచెలుగట్టి, బిళ్ళగోచీలుపెట్టి కుచ్చుతలపాగలు చుట్టి కాళ్ళకుగజ్జెలూ చేతులకు మురుగులూ దండకడియాలూ ముద్దుటుంగ రాలూ మెడలో తులసితావళాలూ రుద్రాక్షపేరులూ ధరించి, వంకదండం చేత్తోపట్టుకుని, తల్లిదీవెనపొంది కన్యాన్వేషణకు బయలుదేరేరు.

మోకాళ్ళపర్వతంఎక్కేరు. చుక్కలగిరిపర్వతం చేరారు. గడిమ న్యాలుదాటారు. నేపాల, భూపాల, ఢిల్లీ, పాంచాల అనేక రాజ్యాలు తిరిగారు. కన్యదొరకలేదు. విసుగెత్తినగోవిందరాజు బయలుదేరిన

ఘడియలు మంచివికావని వెనుకకు పోదామన్నాడు. వచ్చినపనిపూర్తి కాకుండా వెనక్కిమళ్ళడం యిష్టపడక మరలముందుకువెళ్ళుటకే నిశ్చయించారు. కడప, కర్నూలు చూసేరు. ఫలితందక్కలేదు. ఆఖరికి అలంపాటిపట్నంవెళ్ళేరు. అక్కడ మూడువీధులమొగలో కడిమిచెట్టుంది. దానికిందవీళ్ళు కొలువుతీరేరు. ఆపట్నంరాజు అలమందారకుడు. అతను సప్తసముద్రాలలోస్నానంచేసి అప్పుడేసంధ్యవార్చుకొని ఆదారిన వస్తున్నాడు. ఈఆరుగుర్నీ చూసేడు. 'బాబులూ మీదేవూరు? ఏపేరు? ఎవరు? ఎందుకోసంవచ్చారు? మీ తల్లిదండ్రులపేరేమిటి? అని ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు గోవిందరాజులు ఇంటిపేరు ఇనకులవారమనీ కాశ్యపసగోత్రమనీ మాతల్లిదండ్రులు పేరిందేవి, తిమ్మరాజు అనీ, మాది దిగువతిరుపతి అనీ, తాము ఏడుగురు అన్నదమ్ములమనీ అందులో ఆరుగురికి పెళ్ళిళ్ళయినాయనీ, ఏడవవాడికి కన్యకోసం వెదుకుతూ అనేకరాజ్యాలు తిరిగితిరిగి యిక్కడికి చేరామన్నాడు. ఇదివిన్న ఆలమందారకుడు సంభ్రమాశ్చర్యాలుపొంది వారితల్లి పేరిందేవి తన పెదతండ్రికూతురనీ, కాబట్టి వారంతా తనకు మేనల్లుళ్ళనీ తమబంధుత్వంతెలిపి తనకు యీడొచ్చినకూతురుందని, చూపులకు బంగారుబంతి, బంగారుబొమ్మ పేరు మంగమ్మనిచెప్పి, చూసుకోవడానికి యింటికి రమ్మన్నాడు. గోవిందరాజులకు బంగారుకుర్చీ మిగిలిన అయిదుగురకూ ఫేముకుర్చీలూవేసి, చక్కెరపొంగలి ఫలహారమిచ్చి భార్య ఇనుదేవితో దిగువతిరుపతినుండి మంగనడగవచ్చారని, ఆరుగురుబావలు చూడవచ్చేరని మంగను ముస్తాబుచేసి పంపమన్నాడు.

ఈలోపల మంగకు చన్నీళ్ళస్నానంచేయించి, సంపెంగనూనెరాసి, చక్కగా తలదువ్వి, జారుముడివేసి, కంచుమట్లు కాళ్ళకుతొడిగి, బంగారు గాజులు, మువ్వలవడ్డాణం, ముత్యాలపేరు, ఏడువారాలనగలూ పెట్టారు. కంటికి కాటుక, బుగ్గన చుక్క, చిట్టిమల్లిమొగ్గలచీరా కట్టారు. వారు కొలువుతీర్చివున్న చోటికి తీసుకువస్తున్నారు.

వరిపిండి పాదాలకువత్తకుండా చీమకదలనంత చిట్టడుగులేస్తూ, దోమదూరనంత దొడ్డడుగులేస్తూ మంగ మండువాలోకొచ్చింది. ఆమెను చూసినగోవిందరాజులు నాతిమంగమ్మను నడిపించమన్నాడు. నడిస్తే హంసనడక, పలికితే చిలుకపలుకు. ఆమె అరచేతిలో పద్మం, వీపున వింజామర. తమ ఆరుగురుభార్యలకంటె అందగత్తె. పైగా మా మ

కూతురు. ఆనందమయ్యింది. పురోహితుణ్ణి పిలిపించమన్నారు. పేరూ బ్రాహ్మలొచ్చారు. వెంకన్న, మంగమ్మల పేరుబలాలు చూసేరు. వాట జోడు తార్మలయ్యారు. సరిపోయిందని గోవిందరాజులు ఆలమందార కుణ్ణి కట్నాలసంగతితేల్చమన్నాడు. వచ్చనివందిట్లో పెళ్ళిసమయంలో పద్దెనిమిదిలక్షలు కట్నం యిస్తామన్నాడు. వెంటనే గోవిందరాజులు సుముఖతను వ్యక్తంచేసి అక్కడ తల్లికి యిరుగుపొరుగులకీ వెంకన్నకూ నచ్చితే యీపెళ్ళి ఖాయమేనన్నాడు. తల్లి పేరందేవి ఎదురెళ్ళింది. "అమ్మా! మేము వెళ్ళినపని సఫలమయ్యింది. మామకూతురే మనకుదొరి కింది. మంగమ్మఅందాలు చెప్పనలవికానివి. బంగారపు బొమ్మ. ఇకవారి యిల్లుచూస్తేఎత్తైన స్తంభాలతోకట్టినమేడ. చుట్టూ ప్రహారీగోడలు. దర్వాజా లోగిలి". అని గోవిందరాజు చెప్పాడు. అందరికీ సమ్మతమయింది. వారిలో చిన్నన్న పెంచిన రామచిలుకకు మర్నాడు వారిఆమోదంతెలుపుతూ చీటీ వ్రాసికట్టి దానికి ఆలంవారిపట్నానికి దారిచెప్పి వదిలారు. అది నల్ల నల్లని మేఘాలలోనడిచి వెళ్ళింది. తెల్లతెల్లని మేఘాల్లో తేలివెళ్ళింది. పాపికొండలుతిరిగి పరుగెత్తుకెళ్ళి ఆలమందారకుని దండపై వ్రాలింది. ఆలమందారకుడు దాని వీపుమీదచెయ్యేసిదువ్వి చీటీనివిప్పిచూసేడు. సంబరంతో పెళ్ళిపనులు ప్రారంభించారు. ధాన్యపుకొట్టులు విడగొట్టారు. ఆ రాజ్యాన్నిపోయేటి రమణిపిచ్చుకలు వొడ్లుదంచాయి. రాసులోసాయి. పిండికొట్టి పళ్ళాల్లోకెత్తాయి. పసుపుజుకొట్టారు. తమలపాకుల దడులు, పొరుటాకులపందిళ్ళు, ముత్యాలముగ్గులు, రత్నాల రంగులు, పగడాల పట్టీలు. ఆలంవారిపట్నం అద్భుతంగా ముస్తాబయింది.

ఇక దిగువతిరుపతిలో చిలకలద్వారా ఊరూరికీ పెళ్ళికబుర్లుపెట్టారు. శుభలేఖలు వీధివీధికి వెదజల్లారు. పల్లెపల్లెకీ పంచిపెట్టారు.

చిన్నఏనుగెక్కి చిన్నదుర్గవచ్చింది. చుట్టాలు పట్టాలు మూడుకోట్లు వచ్చారు. సీకాయ మాకాయ సిద్ధిలోచమురు, జాజికాయ, జాపత్రి నలుగుపెట్టేరు. పొత్తుపంచెలుతెచ్చి గుత్తంగాకట్టి, పల్లకీ తెచ్చేరు, పందిట్లోవుంచేరు. పల్లకీలో పంచెలుంచారు. బియ్యాలుపోశారు. కొబ్బరి బొండాలుంచారు. ఇవన్నీ ఒకపెడ యిలా జరుగుతుంటే మన పెళ్ళి వెంకన్న జిల్లేడువనంలో దిగులుగా కూర్చున్నాడు. ఇది చూసిన చాకలి ముసలి గోవిందరాజులతో చెప్పింది. వెంటనే గోవిందరాజులు జిల్లేడు

వనంలో తమ్ముడుదగ్గరకువెళ్ళి తలమీదచెయ్యేసిదువ్వాడు. ఇంతలో మిగిలినఅన్నలుకూడా వచ్చారు. దిగులుకు కారణం చెప్పమన్నారు. వెంకన్న పల్లకీవద్దు ఎద్దుకావాలన్నాడు. ఏవెద్దుకావాలో కోరుకోమంటే కమ్మవారిఎద్దు కోరుకున్నాడు. వెంటనే వారిఎద్దు ఏడుకొండలనుంచి తెప్పించారు. కొమ్ములుచెక్కించి తొడుగులు కట్టించారు. నడుమానికి పటకాలు, ముక్కుకి ముగతాడు వేశారు. ఆఎద్దునెక్కాడు వెంకన్న. గుర్రాలు, ఏనుగులు, మందుగుండుసామాను, రామడోలు మేళాలతో లక్ష్మివారంనాడు ఆలంవారిపట్నానికి తరలివచ్చారు. విడిదుల్లో దిగారు.

ఇక మంగచెలికత్తెలు ''పెద్దక్కా! చిన్నక్కా! రండర్రా మీరు. ఆలంవారిఅల్లుడొచ్చాడు చూసొద్దాం'' అని వెళ్ళొచ్చి ఆకతాయిచెలులు మంగను మేలమాడ మొదలెట్టేరు, ''మంగమొగుడువెంకన్న వెనుకకు చూస్తేఎనుకోతిరూపు, ముందునుంచిచూస్తే ముదికోతిరూపు, ముందుపళ్ళు వూడాయి. మునుచెంప నెరిసింది. కనురెప్పలునెరిసాయి. ముసలి మొగుడు" అని మంగను ఏడిపిస్తున్నారు. ఎద్దుమీదొచ్చాడు అని వేళా కోళంపట్టారు. ఇదివిన్న ఆలమందారకుడు పరుగెట్టుకెళ్ళి "మీ నంబువారింటిలో పల్లకిలేకుంటే కాకిచేతనాకు కబురుపంపలేకపోయారా జోడుపల్లకీలు పంపించేవాణ్ణి" అన్నాడు. ఇదివిని గోవిందరాజులు మేము ఎద్దుమీదరావడం మా అనవాయితీ అనీ, అనవాయితీప్రకారం అలా చేశామన్నాడు. ఆ మాటవిన్న ఆలమందారకుడు పానకాలకావిళ్ళు పట్టించుకొచ్చాడు. ఎదురుతప్పింపులతో అవి పుచ్చుకున్నారు. ఆరాత్రంతా ఊరేగించారు. ఊరేగింపు పందిట్లోకొచ్చింది. పెళ్ళి కి బంగారుపీటలేసారు. వధూ వరులకు బ్రాహ్మలు బ్రహ్మముళ్ళేశారు. వెంకన్న మంగమ్మలను కూర్చో బెట్టారు. గౌరీపూజచేయించి అల్లాలూ బెల్లాలూ అవుపాలూ బియ్యం అన్నీ తెచ్చారు. విఘ్నేశ్వరపూజకూడా జరిగిపోయింది. మంచిముత్యాల తలంబ్రాలు ముమ్మారు మంగమ్మనెత్తిపై వెంకన్నపోస్తే వెంకన్న నెత్తిమీద మంగపోసింది. తల్లి ఇనుదేవి కాళ్ళుకడిగి కన్యాదానమిచ్చింది. ఇక కట్నాలదగ్గరకొచ్చారు - గోవిందరాజుఅడిగాడు ''నువ్వు యిస్తానన్న కట్నం యిప్పుడివ్వకపోతే మా తమ్ముడు వెంకన్న పెళ్ళిఅరుగే దిగడు" అన్నాడు. ఆలమందారకుడు అదిరిపోయాడు. ప్రస్తుతం తనదగ్గర

రొఖ్ఖంలేదనీ, ప్రయత్నించినా దొరకలేదనీ, మీరు కాదూకూడదని పట్టు పడితే నాకున్న పండనిభూమి ఏబడిఎకరాలు రాసిస్తానన్నాడు. ఆ ఏడు కొండలు కొట్టించి కోనేరుత్రవ్వించి "ఆలంవారి కోనే"రని అనిపిస్తాను, ముందుముందు ముట్టచెబుతాను. ఒప్పుకోమని బ్రతిమాలుతున్నాడు. ఇక పెళ్ళికొచ్చినవాళ్ళు మాకుఆకళ్ళు వేస్తున్నాయి, దప్పికలేస్తున్నాయి. మీకు కట్నకానుకల పట్టుంటే మాయిళ్ళకు మేము వెళ్ళిపోతామన్నారు. వెంటనే వీధివీధీ తుడిచి విస్తర్లేశారు. ఇంతలో దేవలోకంనుంచి గోవు వచ్చింది. దానికి నాలుగుచన్నుల పొదుగు. అది ఆకాకుసంరున నడు స్తుంటే గారెలూ బూరెలూ ఒక చన్ను కురవగా, పంచభక్ష్యాన్నములు మరొకచన్ను కురవగా, చిత్తకార్తివానలాగ్గపాలుమజ్జిగలు మరొకచన్ను కురుస్తుంటే అందరూ భోజనాలు సుష్టుగాచేసి ఎవరిళ్ళకు వారు వెళ్ళి పోయారు.

అన్నమాటప్రకారం కోనేరుత్రవ్వించాడు. నీళ్ళల్లోపండిన నీవారు ముత్యాలు, ఎద్దుతొక్కనిపంట ఏడు పుట్లు మంగకు వడికట్టుబియ్యం కట్టారు. పన్నెండు మణుగుల పాతబెల్లం, పన్నెండు మణుగుల పచ్చి పసుపు, పన్నెండు మణుగుల పాతకంద, పన్నెండు మణుగుల పత్తి విత్తనాలు, పాతికి బొండాలు, పన్నెండుకుంచాల సెనగలు, పన్నెండు కుంచాల కందులూ ఒడిగట్టుగు కట్టారు. పన్నెండువందలరూపాయలు ఖరీదు పట్టుచీర పెట్టేరు. ఒడికట్టుతో మంగను దిగువతిరుపతికి పంపిం చారు. అక్కడ మూడురోజులుంచారు.

తరువాత మంగతమ్ముడు పింగళుడు అక్కకి ఒక పల్లకీ, బావకు ఒకపల్లకీ జోడుపల్లకీలు పట్టించుకునివచ్చి. తన అక్కాబావలనుపంపించ మని గోవిందరాజులనడిగాడు. అతడు పింగళకునికి తలరాసి నీళ్ళోసి పంచలచాపు పెట్టి, తమ్ముడువెంకన్ననుపిలిచి ఆలంవారిపట్నం వెళ్ళ మన్నాడు. ఈ మాటవిన్నవెంకన్న మాటాడకుండా వెళ్ళిపోయాడు. మరలరాలేదు. పింగళకుడు అక్కదగ్గరకెళ్ళి జరిగిందిచెప్పి ఆమెనైనా పయనమై రమ్మన్నాడు. దానికామె నా యీడు జోడు వారు నన్న డిగితే నేనేం చెప్పేదని వెక్కివెక్కి ఏడ్చింది. దీనికి గోవిందరాజు ఓదార్చి, "నీదేవుడు వెంకన్నను నేనుపంపుతాను. నువ్వెళ్ళుతల్లీ" అని చెప్పి పంపాడు. పల్లకీలో మంగమ్మ కూర్చుంది. మిట్టపల్లాలవద్దకూడా

ఒడిదుడుకులులేకుండా చాకలివద్దయ్యా. మంగలిపీటేసు జాగ్రత్తగా వేసు కెళుతున్నారు. పల్లకీలు రెండూ సాగిపోతున్నాయి. ఇంతలో పల్లకీ లోనుంచితొంగిచూసింది మంగమ్మ. అవంది పల్లకీలండి. పింగళకునికిచే అదుగోమీబావ వెళ్ళిఅసుగు అంది. వెంకన్న దూరంగా అందకుండా వెళ్ళిపోయాడు. మంగప్రాణం ఉసూరుమంది. మరల పల్లకీలు ప్రయాణం సాగించాయి. అయితే వాటికంటే ముందు చలివపకన వెంకన్న ఆలంవారిపట్నంవెళ్ళి వారి యిరుగెళ్ళు పొరుగిళ్ళలో పొంచున్నాడు. ఇది తెలిసిన ఆలమందారకునికి కోపమొచ్చింది. పోలీసుల్ని పిలిచి వెంకన్నను పట్టుకు తీసుకురమ్మన్నాడు. వాడు పట్టుకోవడానికి ప్రయత్నించారు. వెయ్యిమాయులవాడు వేల్పువెంకన్న దొరకుతేగా! ఎగువ వీధిలో పోలీసులుంటే దిగువవీధిలో వెంకన్న. వీరు దిగువవీధికెడితే అతను మరొకవీధి. మొత్తంమీద పోలీసులు అలసిపోయారు. వేడికోలు మొదలుపెట్టారు. "మీరు మాకుదొరక్కుంటే మాజీతాలూ నాతాలూ పోతాయి. పిల్లలూజల్లలూ ఆకళ్ళతో అలమటించిపోతారు. కనబడు స్వామీ!" అని బ్రతిమాలుతుంటే వెయ్యిమాయలస్వామికి జాలివేసింది. పోలీసులకు ఎదురొచ్చి దొరికిపోయాడు. వారు ఆలంవారిలోగిట్లో దిగ విడిచారు. వచ్చిన వెంకన్నదగ్గరకు మంగమ్మరాగా "మీనాన్న యిస్తా నన్న కట్నం యివ్వలేదు. నామీద ఆశలు చాలించుకో" అనిచెప్పి దిగువతిరుపతికి వచ్చేశాడు. తల్లి పేరిందేవిదగ్గర తలవంచుకుని నిలబడ్డాడు. ఆమె ఆశ్చర్యపోయి "మీ అత్తవారింట మర్యాద జరగలేదా? ఏమి వచ్చేశావు?" అంది "నాకు కంచుచెంబులతో నీళ్ళివ్వలేదు - మట్టి ముంతలతో నీళ్ళిచ్చారు. కూర్చోడానికి చాలీచాలని పీటవేశారు. ముడికలు దిగని చాపులుపెట్టారు. బూరెలొండారు బుడ్డిముంతలతోటి - గారెలొండారు గాదికింద కప్పలు - అరిశలొండేరు అరవదాని చెవులు. వాళ్ళ అన్నం సున్నం కంపుకొట్టింది. నేను మంగను ఏలను" అన్నాడు. దానికి తల్లి "వాళ్ళేమిజేసు వాళ్ళధనమేమిజేసు? మంగ మనయింటికొస్తే అన్నీ మన మేనేర్పుకొంటా"మంది. ఇది తలకెక్కలేదు వెంకన్నకు. ఏడుకొండలపైకి ప్రయాణమయ్యాడు. చుక్కలగిరిపర్వతం చూసేడు. నాలుగుమూలలకీ తొక్కిచూసాడు. కాలుకింద ఏకొండా యిమడలేదు. చలువరాతి కొండపైకి ఎక్కాడు. విమలగిరిపర్వతం ఎక్కాడు. దానిపైన కడిమి చెట్టుంది. దానికిందకూర్చున్నాడు. వాళ్ళక్క దుర్గక్క జ్ఞప్తికొచ్చింది. గొంతెత్తిపిలిచాడు. "తమ్ముడా వస్తున్నాను భయంలేద"ని ప్రత్యక్షమై

ఏమి నిన్ను మామ మాటన్నాడా? అత్తతిట్టిందా? పెద్దన్న గోవిందు ఏమన్నా అన్నాడా? చేతికంకణాలు చేతినేవున్నాయి. నుదుటబాసికం నుదుటనేవుంది కట్టినబట్టలే విడువలేదు. కారణమేమి”టంది. “కొట్టడానికి తిట్టడానికి వాళ్ళెంత? వాళ్ళని నేనే తిప్పికొడతాను, విషయం అదికాదు. నాదగ్గర రొఖ్ఖంలేదు. అందుకవసరంగా నిన్ను తలచా”నన్నాడు. దానికి దుర్గ నిన్నగాక మొన్న పెళ్ళయినతమ్ముడు చీరయిస్తాడు కాబోలని నేచూస్తే నువ్వు నన్నేడబ్బులడుగుతున్నావేంటని హాస్యమాడి, యిదెంతభాగ్యమని చెప్పి తెస్తాననిపెళ్ళింది. చెన్నపట్నంనుంచి ఎడ్లబేరగాళ్ళు వస్తున్నారు. మారుబేరగాళ్ళు కోటప్పకొండకు యెదురుగుండా మందవేశారు. ఆమంద చుట్టూ వాళ్ళుపడుకున్నారు. అర్ధరాత్రివేళ నిద్రపొద్దువేళ దుర్గ ఆ మందచుట్టూ తిరిగి మధ్యకుపెళ్ళి చేతిలోనివిభూతి గోరెడుచల్లింది. వెన్ను చరిచి మాయమయ్యింది. వెంటనే దూళ్ళనోటికి సలుపులు, కాళ్ళకు గాళ్ళు తగిలాయి. బేరగాళ్ళుచూసి బేరమన్నారు. ఇవి ఎవరెట్టిన జబ్బులని విస్తుపోయారు. ఇంతలో కోటప్పకొండకి ఓ గొల్లపిల్ల చల్లలు పెరుగులు అమ్మదెచ్చింది. కోటప్పదేవుడు మారువేషంలో చల్లుందా గొల్లపిల్లా అని దరిచేరుతుంటే హడలిపోయి ఆపిల్ల మందలోపడింది – కోటప్ప ఆవేశంపొందింది. అప్పుడు అక్కడివారంతా పసుపునీళ్ళు దిష్టి తీసి, పచ్చని అక్షతలువేసి, కోటప్పమీద కాసులు ముడుపుకట్టుతుంటే పూనకంలో ఆమెద్వారా కోటప్పచెప్పాడువారికి “పేరిందేవి కొడుకుపేరు వెంకన్న, ఏడుకొండలమీద కొత్తగాపెలిసాడు, వాడికి తెల్లవారగానే పసుపుగుడ్డల్లో పచ్చనిఅక్షతలు,బండెడుకాసులు ముడుపుకట్టండి, దూడలు ఆరోగ్యంగా వుంటాయిఅన్నాడు. తెల్లవారగానే వారావిధంగాచేసి పడిపడి దండాలుపెట్టుకుంటూ “మామంద అంతా చల్లగావుంటే వచ్చిన లాభం అంతా మీకే అర్పిస్తాం” అని మొక్కి బెజవాడసంతకు తోలుకెళ్ళారు. అమ్మకం కాసులు రాసులుపడుతున్నాయి. ఇంతలో ఒకడు అన్నాడుకదా ఏడుకొండలవాడికిడబ్బెందుకు మూడు రూపాయల అరిటిగెలయిద్దాం, ఆరగిస్తాడు అన్నాడు. అంతే వాళ్ళ అమ్మకాలు చల్లబడ్డాయి. అప్పుడు అందులో పెద్దన్న అన్నాడుకదా “వడ్డీకాసులు తెచ్చి వడ్డీకడతాము, మా లాభాలు నిజంగా మీకే అర్పిస్తాము” అనిమళ్ళీమొక్కి కాళహస్తి సంతకు తోలుకెళ్ళారు. మళ్ళీ అమ్మకాలు కాసులు రాసులే – వెంటనే ఏడుకొండల వాడిదగ్గరకెళ్ళి అమ్మకంలాభాలు పోగులేసి “నీ మొక్కు నీకిచ్చాము,

మా యిళ్ళకు మేము వెళుతున్నాము" అని వెళ్ళిపోయారు. ఇది తెలిసిన గోవిందరాజు భార్యతో "విన్నావా లక్ష్మీ! – మా తమ్ముడు వెంకన్న దేవుడయ్యాడు, నేనెళ్ళి చూస్తా"నని ఏడుకొండలపైకెళ్ళాడు. ఒక్కడ వేరగాళ్ళుపోసిన కాసులరాసులు చూశాడు. పనసపాడువెళ్ళి పనివాళ్ళను తెచ్చి తమ్ముడు వెంకన్నకు గుళ్ళుకట్టమన్నాడు. వాళ్ళు ఒ కా రు వెళ్ళారు. బంగారం తెచ్చారు. శంకుస్థాపనచేశారు. నల్లరాళ్ళుతెచ్చి బాడితలతోచెక్కి మలుపులు తీర్చికట్టారు. మండపాలచుట్టూ సున్నంతో కట్టిన గోడలప్రాకారాలు తీర్చారు. గుడికట్టి గుడిమీద శిఖరాలు పెట్టేరు. పైన పసిడికుండ పెట్టారు. ఎదుట గరుడస్థంభాలెత్తారు. ఏడురోజుల మధ్యాహ్ననికి గర్భగుడికట్టారు. ఆగుడిలో వెంకన్న ప్రతిమనుంచారు. పనిజరుగుతున్నంతకాలం చెల్లమ్మకోడలు గొల్లఅచ్చమ్మ పనివాళ్ళకు చల్లమోసేది। ఆపని అయిపోయింది. పనసపాడుపనివారు వెళ్ళిపోతూ "నీచేతి ఫలహారానికి ఋణపడి ఉన్నాము, వెళ్ళిపోతున్నా"మని చెప్పుతుంటే గొల్ల అచ్చమ్మ వారిని తనపేరుమీద గర్భగుడికెదురుగా మండపం కట్టమని కోరింది. అప్పుడువారు "నువ్వుమందుచెప్పలేదు, ఉన్న సొమ్మంతా అయిపోయింది, ఇక ఏంచెయ్యగలం?" అన్నారు. ఇదివిన్న గొల్లఅచ్చమ్మ "ఓ అన్నలారా! ఉలి, బాడిత పట్టుకొని నాతోరండని రాతి శిలలదగ్గరకి తీసికెళ్ళి తెగ్గొట్టమంది. అవి తెగ్గొట్టగానే అందులో బంగారం 750 కాసులుంది. అమ్మగారింటికెళ్ళి 200 తెచ్చింది. ఈ 950 తీసుకొని వెళ్ళి బాడితలతో బండరాళ్ళు చెక్కేరు. మండపంకట్టి గర్భగుడి ఎదురుగా గొల్లఅచ్చమ్మ పేరువేశారు. ఆడకోతుల్ని మొగకోతుల్ని వేశారు. కోతులకోనలాతయారయ్యింది. ఇక ఏవేపుచూసినా ఎవరూ కనబడరు.

ఇదిలావుండగా ఆప్రాంతాన ఒకపల్లెలో బూబమ్మపుట్టింది. బూబమ్మ పుట్టగానే తల్లిదండ్రులు చనిపోయేరు. ఆమె ఎదిగింది. అప్పుడు ఆమె అన్నలు పాంచాలి ఫకీరు ఆమెనుతీసుకొని ఆవూరు వదలి అర్ధానపడవికి వచ్చారు. కడిమిచెట్టుకింద మకాంపెట్టి ఉయ్యాలు సట్టలు చెట్టుకికట్టేరు. అదే మువ్వంవారితోట. చెల్లెలిని అక్కడ ఒంటరిగ్గావుంచి పాంచాలి ఫకీరు వేటకెళ్ళి ఏపూటకాపూట శేరుబియ్యం, కొట్టినపిట్లమాంసం తెచ్చియిస్తుంటే ఆమెవండిపెడుతుండేది. ఈతోటలో కన్నెశాడు వేల్పువెంకన్న. ఒకరోజు తెల్లవారగట్టే పాంచాలి ఫకీరు వేటకెళ్ళిన సమయంచూసి మూడుపోగుల

జందెం ముందుకేసుకొని, అంగవస్త్రంకట్టి, వొళ్ళంతా విభూతిపూసుకుని, తులసితావళములు ధరించి, చేతితో సితారుమీటుతూ ఆమెదగ్గరకెళ్ళి "ఓచిన్నదానా! ఈఅడవిలో ఏముంటావు? నువ్వు ఆడదానివికాదా? భయంలేదా? ఈపులులు సింహాలు నిన్ను తినేస్తాయి. ఈ బండరాళ్ళమీద ఏముంటావ్? అదిగో అదేనాఅద్దాలగుడి. అటుచూడు. నాతోవస్తావా? బంగారుతీగలు నీమెడలోవేస్తా. పట్టుచీరలిస్తా. నిన్ను రాణినిచేస్తా - నేరాజునౌతా. నాబంగారుకోనేట్లో స్నానమాడిస్తా. భక్తుల బుర్రలు గొరిగించి దక్షిణగా చేస్తా. ఇక ముందు ఇది పెద్ద తీర్థమవుతుంది. వాలుజడలవాళ్ళు మంగచుట్టాలు. బోడిగుళ్ళన్నీ నీకుచుట్టాలు. నీకు వొళ్ళంతా వజ్రదేహముచేస్తా రా........అంటుంటే దానికి బూబి అలాంటి ఆశలేంవద్దని పొమ్మంటూ "నేనుఘోషాచిన్నదాన్ని. నన్నంటుకోరాదు. నా అన్నలు పాంచాలి, ఫకీరు వస్తే నిన్ను నిలబెట్టి ప్రాణంతీసేస్తారు. పచ్చిరక్తంతాగే కసాయివాళ్ళు - నిన్నుబాకుతోను, బల్లెంతోనూ పొడిచేస్తారు. వారువచ్చేసమయమయింది. వెంటనే పో" అంది. దానికి వెంకన్న "నేను పోను. వాళ్ళు నీకు అన్నలయితే నాకు బావలే - నిన్ను విడిచి నేను నిమిషముండలేను'' అంటుండగా వారువచ్చారు. వేయి మాయలవెంకన్న జాతికొంగ అవతారంఎత్తి ఆచెట్టుపై ఉన్నాడు. అల్లంత దూరాన అన్నల్నిచూసినబూబి బులిబులిదుఃఖాలుతీస్తూకూర్చుంది. వారు చెల్లెల్ని ''ఏవమ్మా? ఎందుకేడుస్తున్నావు? ఈ అర్థానపడవికి ఎవరైనా వచ్చారా? నీకు అమ్మజ్ఞాపకం వచ్చిందా? బాబుజ్ఞాపకంవచ్చాడా? నీకు వస్తువులుకావాలా? బొమ్మలుకావాలా? నాతో చెప్పు చెల్లెమ్మా" అని సముదాయిస్తుంటే చెల్లెలు అన్నతో చెప్పిందియిలా. ''నల్లనల్లనివాడు. నామాలుకలవాడు. నన్నుదుర్భాషలాడి వెళ్ళేడు'' అనగానే అన్న కోపంతో వాడేమన్నాడు? ఆనవాళ్ళేమిటి?'' అని గద్దించాడు.

దానికామె "అతనివొళ్ళంతా వజ్రదేహం. ముఖానముత్యం కన బడుతోంది" అంది. దానికాతడు అర్థంచేసుకొని "అతడు పేరిందేవికొడుకు. పేరు వెంకన్న. మేము కలిసిచదువుకున్నాం. మాపేరుచెబితే నీదగ్గరకు రాడులే. నీకు భయంలేదులే'' అన్నాడు.

ఆమరుసటిరోజు వేకువను మరల అన్నలు వేటకెళుతుంటే చెల్లెలు "నిన్న వచ్చినవాడు మళ్ళీవస్తాడు. నన్నిలాగవదలివెడితే మీకుదక్క

నేమో, కడిమిచెట్టుకింద గొయ్యితియ్యండి. ఆగోతిలో నన్నుదాచి పైన కడిమిఆకులుకప్పి వెళ్ళండి" అంది. వారు అవిధంగాచేసి పేట కెళ్ళేరు. ఇప్పుడు వెంకన్న మామూలురూపంలోనికివచ్చేసి చెట్టుమీద నుంచి కిందకురికాడు. కడిమిఆకులు కాళ్ళతోతన్నేడు. అవి కాళహస్తి పాయను కలుసుకున్నాయి. గోతిలో బూబమ్మనోరు నూసి "నన్నంట రాదన్నావు - ముట్టరాదన్నావు - ఘోషాచిన్నదాననన్నావు - ఇప్పుడేం చేస్తావ్" అంటే బూబమ్మ గోతిలో మిడిగుడ్లువేసిచూస్తోంది. అతను పైకి లేవదీసి ఏడుకొండల్లోకి ఎత్తుకుపోయాడు. గుడిలోకి ఎవరూరాకుండా రాగితలుపులు వేసేశాడు - వెండితలుపులు విడిరాకుండా వేశాడు. కంచు తలుపులు కదలకుండా వేశాడు. గుళ్ళోబూబమ్మ ఘొల్లుమంది. అదిచూసి వెంకన్న ఓదార్చబోతే నాఅన్నల్ని ఎప్పుడుజూస్తానంటూ ఏడవసాగింది. ఇకలాభంలేదని పాంచాలి ఫకీరును తీసుకువస్తానని మూడుపోగులజందెం ముందుకేసుకుని, రాగిబుడ్డిముంత చేత్తోపట్టుకుని, అరిగినగంటం, చిరిగిన పుస్తకం చంకనపెట్టుకుని జేబులో చిటికెడు విభూతి వేసుకుని బయలుదేరి వెళ్ళి గుమ్మందగ్గరకూర్చున్నాడు.

అక్కడ కడిమిచెట్టుకిందకువచ్చిన అన్నఫకీరు గోతిలో చెల్లెలులేక పోవడంతో ఉగ్రకోపి అయినాడు. కళ్ళు ఎరుపెక్కేయి. "ఇది వెంకన్న పనే - వాడి అద్దాలగుళ్ళు బ్బద్దలకొడతాను. ఈ దెబ్బకు వాడిగుళ్ళన్నీ దద్దరిల్లుతాయి - ఆగుళ్ళన్నీ నాగలోకంవెళతాయి" అని గుడివేపుకు వస్తుంటే వెంకన్న ముసలిబ్రాహ్మణునిలా ఎదురెళ్ళాడు. ఈముసలిబ్రాహ్మణ్ణి ఏమన్నా అంటే పాపంఅని వారుఅతనికిదారిచ్చారు. వెంటనే వెంకన్న దారట్టుకెళ్ళినట్టెళ్ళి జేబులోని విభూతితీసి గుప్పెడు చల్లేడు. వారు జోడుబోడిగుళ్ళయ్యారు. ఆబోడిగుళ్ళునుదెచ్చి బూబమ్మకు చూపి "ఇరుగో నీ అన్నగార్లు - ఏడవకే" అన్నాడు. వారిని బంగారపుకోనేట్లో స్నానమాడించి చూపాడు. అప్పుడు ఆమె దుఃఖంమానింది. వెంకన్న అన్నంవండమంటే సామానుతెమ్మంది. వెంటనే కుమ్మరిగొల్లయ్యను కేకేశాడు. ఏడుకుంచాలబియ్యం బానతెమ్మన్నాడు. చాకలి సర్వయ్య వచ్చాడు. బజారుకెళ్ళొచ్చి బియ్యంతెచ్చేడు. ఆమె బియ్యంలోని వడ్లు, బెడ్లు ఏరకుండానే బియ్యంబుట్టలోపోసి బంగారుకోనేట్లో ఒక ముంచుముంచి ఏడుకుంచాలకు ఎసరెట్టి అందులోపోసింది. అది ఉడికిందొకమెతుకు ఉడకందొకమెతుకు - దాన్ని చల్లారబోసింది. బంగాళా

దుంపపోపెట్టింది. చితుకుచితుకు చింతకాయకూరొండింది. మొత్తం ఏడుముద్దలుచేసి వెంకన్ననుపిలిచి "నీకు కానికూడుదొరికింది కడుపునిండా తిను" అంది. తొలిముద్ద, మలిముద్ద, మూడు నాలుగు ముద్దలుతిన్నాడు. అయిదోముద్దదగ్గరుంది. "మరి నాఅన్నగార్లను నేను మరచివున్నాను. నువ్వు మంగకుకూడా అలాగే మరచివుండాలి. అలావుంటానని చేతిలో చెయ్యివెయ్యి" అంది. దానికాతడు "తీర్థాలు యాత్రలు ఇక్కడ సాగుతాయి. ఏడుకొండలకొచ్చినవాళ్ళ బుర్రగొరిగించి కొండదింపుతాను. వచ్చేవాళ్ళువస్తుంటారు - వెళ్ళేవాళ్ళు వెళుతుంటారు. వాలుజడలవాళ్ళు మంగతుచుట్టాలు, బోడిగుళ్ళవాళ్ళు నీకుచుట్టాలు" అని చెప్పబోతుంటే మాటల్లోపెట్టి అసలుసంగతి మరిపించకని తానడిగినదానికి సమాధానం సూటిగాచెప్పమంది. ఇంతట్లో మంగను తెస్తానో తేనో నేను చెప్పలేను అన్నాడు.

ఇక అక్కడ మంగమ్మకు 18 సం॥లు వయసొచ్చింది. మంగ వెండిమొండిచేట, దొడ్డికర్ర, చంకన ఇత్తడిబాల్చి, జాలారిబొమ్మలతో తోటిపిల్లలతో ఆడుతోంది. ఆటలలో ఆవుపాలుతీసి అన్నాలువండి బాలలకు వడ్డిస్తోంది. లక్కపిడతలుపెట్టి గుజ్జనగూళ్ళాడుతోంది. అంతలో ఒకపిల్ల ప్రక్కపిల్లతో అన్నదిగదా "పెద్దక్కా! విన్నావా? మంగమ్మ మొగుడు తురకకూడుతిని దుష్టుడయిపోయాడు. కులభ్రష్టుడయ్యాడు" అంది. దానికి ప్రక్కపిల్ల ఆమాట మంగకు చెప్పొద్దంది. మరొక కొంటెపిల్ల మంగమ్మఏడిస్తె ఎలాగుంటుందోచూద్దాం - చెప్పుదామంది. దానితో వారంతా మంగతో యీవిషయంచెప్పి నీకోసం యికరాడని, నిన్నేలడని చెప్పేశారు. ఈమాటవిన్న మంగమ్మ ఆనాడే ఆటచాలించింధి. పుట్టింది మొదలు తండ్రిగదిలోనికి అడుగిడనిమంగ విసురుగా తండ్రి గడిలోకి పరుగులుతీసింది. మంచంమీదకూలబడింది. మువ్వల దుప్పటి ముసుగెట్టింది. ఘొల్లుమని గోలెట్టసాగింది. ఈసంగతితెలియని ఇనుదేవి వెండిగిన్నెలో వెన్న, పైడిగిన్నెలో పాలు పట్టుకుని ఆడడానికి వెళ్ళిన మంగకోసం ఎదురుబయలుదేరింది. ఎక్కడా మంగకనబడలేదు' ఆశమ్మను పోశమ్మను అడిగింది "మీపిల్లలతో మంగ ఆడుతోందా" అని వాళ్ళు లేదన్నారు. మాపిల్లలతో రాలేదన్నారు. ఆమె వీధివీధీతిరిగింది. జాడ తెలియలేదు. ఇంటిలో ఉందేమో వెతకమన్నారు. తన ఇల్లు

వెతకసాగింది. చివరికి భర్త పడుకునే గదిలో చూసింది. బిడ్డనుచూసి ఘొల్లుమంది. ఇరుగుపొరుగువాళ్లకి వినబడింది. ఆలంవారియింట్లో ఎవరుపోయారో అని విస్తుపోయేరు. మంగమ్మ తల్లితో చెప్తోంది "నేను తమ్ముడిలాగ మగవాడినయితే నాకింతకష్టం లేకుండాపోను. నాకి దుఃఖంలేకుండాపోను - ఎందుకొచ్చినబ్రతుకు నాబ్రతుకు? - ఆడపిల్లో మానయిపుడితే మెరుగు - మీరిస్తానన్న కట్నం యివ్వలేదు. తురకవాడు తింటున్నాడు - నాకోసం యికరాడు - నాకు సారెచీరగట్టి సాగనంపండి" అంది. ఇనుదేవి ఆలమందారకుడికి కబురెట్టింది. వెంటనే ఆలమందారకుడు కచేరీకట్టేసి వచ్చేశాడు. "వాడు ఏలితే ఎంత? ఏలకుంటే ఎంత- నేను బంగారుకొట్టులు విడగొట్టాను. వెండికొట్టులుగూడ విడగొట్టాను. కావలసినంత ఐశ్వర్యం - వాడులేకపోతే ఎంత" అన్నాడు. దానికి మంగ "సర్వం తెలిసినవారు. మీకు నేను చెప్పదగినదాన్నికాను - నా ఏడుకొండలవారు నాకుకావాలిగాని మీడబ్బేంచేస్తుంది? నాకు సారె చీర పెట్టిసాగనంపండి - ఏడుకొండలికి నేవెళ్ళిపోతా - లేదా నేను నూతిపాలో గోతిపాలో అవుతాను" అంది. ఆమాటలువిన్న ఆలమందారకుడు తక్షణం కమ్మర్లకు కబురెట్టాడు. ఉల్లిపొరలాంటి ఊక - మంచిగంధం మంట. ఉదేతిత్తులు ఊదుతున్నాయి. సమ్మెటపోటులు - కాగేయిత్తడి - మల్లెపువ్వుఛాయ చెంబులు, బిందెలు, గాబులు తయారయ్యాయి. ఏడు కావిళ్ళుసారె, మంచాలూ, కుంచాలూ, వెయ్యిన్నొక్క కావిడిబయలు దేరాయి. బొడ్డున భాగ్యంతెలిపేగంటలతో సన్నకొమ్ముల దోరఆవులు, పిక్కలు సన్నని పిడిగొయ్యల ఆవులు - నడుముసన్నని నాగబొల్లావులు తోలుకుని వెంటబయలుదేరాడు పింగళకుడు. వెళ్ళేమంగను విడువలేక ఏడుస్తూ "అమ్మా! నాముద్దులగుమ్మా! నువ్వెళతావా? నాకు ఆడపిల్ల లేకుండాచేసి వెళతావా? శివరాత్రిరోజున శివజాగరాలుచేసేను - మాఘ స్నానాలుచేసేను - ఇవే నాకు నిధులు. పెళ్ళిలేని బ్రాహ్మలకు పెళ్ళిళ్ళు చేసేను - వడుగులేనిబ్రాహ్మణులకు వడుగుచేసేను - నూతులులేనిచోట నూతులు త్రవ్వించాను - అన్నసత్రాలు పెట్టించాను - ఇన్ని మంచిపనుల ఫలితంగా నువ్వుపుట్టావు. ఇంతకాలం వెన్నలో, పాలకుండలోపెంచి బండవెంకడికిపెళ్ళిచేసి గోతిలోకి తోసేశాం. నేతిలో గరిటలా నిన్ను పెంచా- నూతిలోచేదలాగ వారువాడతారు, పొద్దుపోయి పొరుగింటికెళ్ళబోకమ్మా,

ఒకరిపిల్లలజోలికి వెళ్ళొద్దమ్మా, వాళ్ళందరూవచ్చి నిన్నాడతారు. అక్కడ నీకు దిక్కేమిటితల్లీ! వాల్చినరోకళ్ళు దాటబోకమ్మా. నువ్వువెళ్ళేవి చీకటి గుళ్ళు. చీకటిపొద్దునేలేచి సిరిపుఖంకడుగు" అని"ఇకయిక్కడ నాయింట్లో తద్దెవరుంటారు? గుజ్జనగూళ్ళెవరాడతారు?'' అని జేలపోతూ "నీతండ్రిని చూసినట్లు మామనుచూడు. నన్నుచూసినట్లు అత్తనుచూడు. నీ తమ్ముళ్ళిచూసినట్లు బావల్ని చూడు" అనిబిడ్డను కౌగలించుకొని చెప్పింది.

మంగమ్మ జతగాళ్ళందరూ "అక్కా!నువ్వెడతావా'' అని దీనంగా ముఖాలేసి బావనడిగామని చెప్పమన్నారు. పెద్దవాళ్ళందరూ "ఆడదాని బ్రతుకు అరిటాకులాంటిది. ముల్లువచ్చిమీదపడినా తప్పు అరిటాకుదే అం టారు. మేమంతా నీదేవుని అడిగామనిచెప్పు"అని హితోక్తులుపలికారు. "నీ అన్నగారు చుక్కల్లో చంద్రుడివంటివాడు. నీ తల్లిదండ్రులు ఆకాశం, భూదేవి లాంటివాళ్ళు. కీర్తిగల యింటబుట్టావు. కీర్తితేతల్లీ! నిన్ను గన్న ఋణం తీరుతుంది" అని సాగనంపారు. ప్రయాణం ప్రారంభ మయింది. ఆలంవారిపట్నంలో ఎత్తినసారికావిళ్ళు విమలగిరిపర్వతం దాకావున్నాయి. ఇదిచూసిన వెంకన్న బూబమ్మతో "నీకెతురాలు మంగమ్మవస్తోంది. మీకిద్దరికీ అంటుకుంటే నేనిలువలేను. నేను మళ్ళీ అవతారం దాల్చాలి" అని చాకలి సర్వయ్య, మంగలి వీరేసు, కుమ్మరి గురవయ్య ముగ్గురునౌకర్లనూ ముందంపేడు. మూడుపోగులజందెమేసు కున్నాడు. ముఖాన విభూతిరేఖపెట్టాడు. కాషాయిపంచెకట్టేడు అరిగిన గంటం, చిరిగినపుస్తకం, రాగిబుడ్డిముంత పట్టుకొని ముసలి బ్రాహ్మణుడిగా తయారయి మంగాదేవికెదురెళ్ళాడు. మంగమ్మ ఆముసలిబ్రాహ్మణ్ణి చూసింది – పల్లకీలోంచి గభాలునఊరికి దండాలుతాతయ్యా దండాలంది. ఆముసలిబ్రాహ్మడు తాను వెంకన్నగుడిదగ్గర నైవేద్యంచెల్లించే బ్రాహ్మ ణుడనని ఎరుకపరచుకొన్నాడు. తను తెచ్చినసారెకు ఏలోటన్నా ఉన్న దా అని ఏమైనాలోటైతే తెచ్చుకుంటానని చూడమంది.

"మంగమ్మా! నువ్వెంతసారితెచ్చినా నీమొగుడు నీగొడవ విన డమ్మా, నీవూసుతేడు. బూబీబూబీ అంటాడేకాని నిన్నేలడమ్మా – అత్త మీద కాపురంకూడా నువ్వుచెయ్యలేవే. ఏడుకొండలమీద అన్నంవండాలి. ఆఅన్నాలు నువ్వువండలేవు" అంటుంటే, "నేను అత్తమీద కాపురం

చెయ్యగలనని, అన్నాలువండగలనని మంగమ్మ ఛీమాగా సమాధాన మిచ్చింది. దానికతడు సొరెచుట్టూమువ్వారుతిరిగి ముందుకువచ్చి నీసారెలో కరివేపాకులేదు. నీకుకావరంలేదన్నాడు. పైగా అప్పుడు ఎక్కడా కరివేపాకులేకుండా అద్దెపురుగై నాకేశాడు.

అప్పుడు మంగమ్మ బ్రాహ్మణవీధికెళ్ళి బ్రాహ్మణక్కల్లారా కొంచెం కరివేపాకు ఇవ్వండంది. వారుచూసి అద్దెపురుగువచ్చి నా కే సిం ద ని చెప్పారు. కాపువారివీధికెళ్ళింది. అక్కలారా! అమ్మలారా! మీదొడ్లో కరివేపాకు కొంచెంఇస్తారా? అంటే నువ్వుచూసుకోమంగమ్మా చూసుకో అన్నారు. కావాలంటే మొగ్గకుమొగ్గే మూసుకుపోయింది. కమ్మరవీధికెళ్ళిం ది. కరివేపాకుచెట్లు పుల్లరేగుచెట్లయ్యాయి. దేవిమంగమ్మ అడవిలో అడ్డపడింది. నడిచేకాళ్ళకు పుళ్ళుపడ్డాయి. చేతులకు రక్తాలుచిమ్మాయి. ఎందుకొచ్చినబ్రతుకు నాబ్రతుకనుకొంది. అడ్డానపడవిలో మొల్లు మంది. ఆయేడుపు గోవిందరాజులకు వినిపించింది. భార్య లక్ష్మితో అంటున్నాడు. "విన్నావాలక్ష్మి! మామరదలు మంగమ్మ సొరట్లు కొస్తోంది. నేను ఎదురెళతా"అని బయలుదేరాడు. అతనిరాకనుచూసిన మంగమ్మ "నేను మాబావగారికళ్ళబడను, అమ్మాభూదేవీ! నాకుదారి య్యి" అని ప్రార్థించింది. భూమి భళ్ళున లోతుకు బ్రద్దలయింది. గజం లోతులో మంగకొలువుతీరింది. పైన గజనిమ్మలు కమ్మేశాయి. ఆదా రిన వెళుతూ గోవిందరాజులు సందుసందులోనూ తొంగిచూశాడు. అప్పుడు కోపంతో మంగమ్మ బావగారితో అంటుంది "మీహెళన తమ్ముడికి పెళ్ళెలాచేశారు? అక్కరలేనివాడికి ఎందుకుచేశారు?" అంటే గోవిందరాజు విని బాధపడి "నాతమ్ముడు వెంకన్న ఏలితేఎంత? ఏ ల కుం టే ఎంత? నాకూడారావమ్మా! నేనుచూసుకుంటా కన్నకూతురులా" అన్నాడు. దానితో మంగమ్మ వెనక లేచివస్తుంటే గోవిందరాజు ముందునడుస్తున్నాడు. ఉప్పుకోనేరుదగ్గరకువచ్చారు. గుడిలోనుంచి లక్ష్మి పరుగెత్తుకొచ్చి మంగను రమ్మనిపిలిచి "నామరిదివెంకన్న ఏలితేఎంత ఏలకుంటేఎంత? కన్నకూతురులా చూసుకుంటా"అని కావలించుకుంది. కాని మంగమ్మ ఎందుకొచ్చినబ్రతుకు నాబ్రతుకని ఉప్పుకోనేట్లో దబ్బున ఉరికింది. గంగాదేవిపాపాలు బ్రద్దలయ్యాయి. పటాపంచలై పారిపోయాయి. మొగకెరటమొచ్చి మునిగేసింది. ఆడకెరటమొచ్చి పసుపు, కుంకుమ

రవిక, చీర యిచ్చి లక్ష్మీదేవిఒడిలోపడేసింది. మంగా లక్ష్మి కలిసి ఉంటున్నారు.

చెన్నపట్నంకోమట్లు మంగపేరుచెప్పి బొమ్మలవ్యాపారాలు మొదలు పెట్టారు. చిన్నవ్యాపారం పెద్దదయింది. కనకసిరి లక్షలు కలిగించింది. ఆకోమట్లు చందనంకర్రలు తెప్పించారు. మంగమ్మ రథాలుచేయించారు. గుళ్ళూ గోపురాలూ కట్టించారు. పసిడికుండలెత్తారు. మంగమ్మ చెరువు త్రవ్వటానికి మంగాపురం ఉప్పర్లువచ్చారు. చద్దికూటేళ్ళకు సగం త్రవ్వేరు. సాయంత్రంవేళకి పూర్తిగాత్రవ్వేరు. చెరువులో స్థంభా లెత్తారు. మంగమ్మపట్నం కట్టించారు. గుళ్ళో మంగమ్మను పెట్టారు. మంగమ్మతీర్థాలు సాగించారు.

ఒకనాడు అర్ధరాత్రివేళ నిద్రపొద్దువేళ వెయ్యిమాయలవానికి మంగమ్మజ్ఞాపకంవచ్చింది. వెంటనే బయలుదేరివచ్చాడు. మంగమ్మ నిద్రపోతోంది. "తలుపుతియ్యిమంగా! తలుపుతియ్యి" అని పిలిచాడు. మంగమ్మ మేనుమరచి నిద్రపోతోంది. సేవచేస్తున్న ఏడుగురు మందరలు "అర్ధరాత్రి దొంగవై వచ్చావా దొరవై వచ్చావా దోచుకుపోవ డానికి? తెల్లవారిపొద్దున మాతల్లి మేల్కొంటుంది. ఇవాళపోయి రేపురా. నువ్వు ఇప్పుడుపోకుంటే మాఏడుగురం ఏడురోకళ్ళతో నిన్ను చింతపం డులాదంచుతాం పో" అన్నారు. అప్పుడు వెంకన్న "విన్నావా మంగా! ఇవాళపోతే రేపుపోతానా? ముగ్గురునౌకర్లను ముందేసుకొని మందుగుండు సామాను వెంటదెచ్చి నీగుళ్ళూ గోపురాలూ కొట్టిపారేసి కాళహస్తిపాయలో కలపకపోతానా? అలాచెయ్యకుంటే గోవిందరాజు తమ్ముణ్ణేకాను" అని ప్రతిజ్ఞచేసి వెళ్ళిపోయాడు.

తెల్లవారాక ఆమెమేల్కొనగానే ఏడుగురు మందరలు ఆమెవద్దచేరి "మంగమ్మతల్లీ! ఇదివిను. రాత్రి నీదేవుడు నీగుళ్ళోకొచ్చాడు. నువ్వు ఒళ్ళుమరచి నిద్రపోతివి తల్లీ. నిదురలేపటానికి మావశముకాక పొమ్మ న్నాము" అని చెప్పేరు. ఆమాటవిన్న మంగమ్మ నొచ్చుకుంది. వాళ్ళు చేసినపనికి బాధపడి "నాభర్తను నేనుచూసుకోకుండా చేశారు. ఆయన మందుగుండుసామానుతెస్తారు. ఈ గుళ్ళూ గోపురాలూ కొట్టించేస్తారు" అని కంగారుపడింది. గోవిందరాజులకు కాగితంమీద కాటికగోటితో చీటీ

వ్రాసిపంపింది. "బావగారూ! రాత్రి మీతమ్ముడు నాగుళ్ళొకొస్తే తలుపు తియ్యకపోవడం నాదేతప్పు. దానికతడు ఈగుళ్ళుపగలగొడతానని వెళ్ళేడు"అని వ్రాసింది. దానికి గోవిందరాజు "ఈనీతప్పుకి మాతమ్ముడు నిన్ను ముక్కలుముక్కలుగా కండలుకోసి కాకులకీ, గెద్దలకీ ఎగరేస్తాడు. మేమేం చెయ్యలేం. వాడుసామాన్యుడుకాడు. నీదేతప్పు. అతనినెలాగోలాగ నువ్వేసరిదిద్దుకోవాలి" అని కబురెట్టాడు.

అప్పుడు ఆమె అయిదుగురుబాలల్ని చెరువుదగ్గరెట్టింది. ఏడుకొండలవాడొచ్చాడు. మొదటిబాలుణ్ణడిగాడు మంగమ్మపట్నం ఎలాగుంటుందని. మంగమ్మపట్నం ముస్తాబయిందన్నాడు. రెండవవాణ్ణడిగాడు. మా మంగమ్మపట్నం కొబ్బరిపందిళ్ళతో నిండిపోయిందన్నాడు. వెంకన్నకు కోపం దిగిపోయింది. మూడవవాణ్ణడిగాడు – "ఆపట్నంలో ఏవంకచూసినా ఏకపిండివంటలే" అన్నాడు. నాలుగోవాణ్ణడిగాడు – "మీ ఎద్దు మాఎద్దు గంగబొల్లెద్దు కిళ్ళమ్మచెరువుకి నీళ్ళకొచ్చాయి. తాతగారెద్దొచ్చి తన్నిపొడిచింది- మావగారెద్దొచ్చి మంత్రమేసింది" అన్నాడు. అయిదవవాణ్ణి అడిగాడు "గారెలూ, బూరెలూ మా అమ్మవండింది. బావకెట్టకుండా మాకెట్టనంది. ఏడుకొండలవాడు మా అక్క మొగుడు" అన్నాడు. దెబ్బకు కోపం పూర్తిగా దిగిపోయింది, వెంకన్న మందుగుండుసామాను పారేసి ముందుకెళ్ళేడు.

ఇక అక్కడ మంగ జిలుగుపట్టీలు, జల్లెడిగోళ్ళు ధరించింది. వెండి తలగడ మంచాలపై వొళ్ళు వత్తకుండా మల్లెలుపోసింది. దేవిడీతలుపులు బారెట్టింది. వంటింటిగదిలోకి కుక్కవెళ్ళినట్లు వెంకన్నవెళ్ళి పట్టెమంచం మీదపవళించిన మంగనుచూసి ముగ్ధుడైపోయి "మంగా! యీ పూలదండ తీసుకుని వేసుకో" అని యిచ్చాడు. దానికి "మంగ మీరు ఇన్నాళ్ళదాకా దేనికిచ్చారో దానికేయివ్వండి" అంది. 'మంగా! ఇదిగో పట్టుచీరకట్టుకో మనఏడుకొండల్లోకి వెళ్ళిపోదాం రా' అన్నాడు. దానికి మంగ 'నేను అక్కడికి రాలేను. నేనువస్తే నాపట్నంపాడైపోతుంది. నా తీర్థాలు ఆగిపోతాయి" అంది. కోపంవచ్చింది వెంకన్నకు. కళ్ళెర్రబడ్డాయి. 'నీవు నామాట వినకుంటే నీగుళ్ళూ గోపురాలూ కొట్టిపారేస్తాను. కాళహస్తిపాయలో కలిపేస్తాను. నేను గోవిందరాజు తమ్ముణ్ణి - లే' అన్నాడు. మంగ భయపడింది. బయలుదేరింది. చెంతనున్న త్రాచుపాముతోక గిరగిర

త్రిప్పి ఒకదెబ్బకొట్టేడు. ఏడునిమిషాలకి ఎగిరెళ్ళిపోయాడు. లోపలి కెళ్ళి బీబీనిపిలిచాడు. మంచిమంచిపువ్వులు వొళ్ళోపోసుకుని పరుగెత్తు కొచ్చింది బీబీనాంచారమ్మ. వెంకన్న కుడివేపుతొడమీదకూర్చుంది. నేను రానంటే బలవంతంగా తీసుకొచ్చావు నా సంగతేమంది మంగమ్మ. మంగమ్మకు ఎడమతొడచూపి కూర్చుండబెట్టుకుని శిలలై పోయారు. ఆనాటి నుండీ వేల్పులై భక్తులకోర్కెలు తీరుస్తున్నారు. ఇదీ ఆ జానపదగాథ.

దీనికిసాక్ష్యంగా తిరుమలలోని కోనేటిని అలంవారికోనేరుఅనీ, దీనిని మామగారయిన ఆలమందారకుడు త్రవ్వించారనీ కథలో చెపుతారు. తిరు చానూరును మంగమ్మపట్నం అనీ,శ్రీలక్ష్మీ భూలక్ష్మి దేవీలను మంగమ్మా, బీబీ నాంచారమ్మలనీ, ఆవేడుకొండల్ని యీకథలో చెబుతున్నట్టు మోకాటిపర్వతం, చుక్కలగిరిపర్వతంవంటి పేర్లతో యీనాటికీ పిలుస్తుం డడం కద్దు. ఆలయంలో ముఖమండపం గొల్లచ్చమ్మ కట్టించిందని కథలోచెబుతారు. ఇప్పటికీ దీనిని గొల్లచ్చమ్మ మండపం అనడం ఉంది. ఈ కథని 'వెంకన్నబాబు సేవ' అని కోలసంబరంపాటగా పాడతారు.

ఇలాంటికథలు పెద్దదేవుళ్ళపైనేగాక గ్రామాల్లోని చిల్లరమల్లర దేవుళ్ళపైనకూడా వినిపిస్తుంటాయి. అయితే యివి కాలగర్భంలో కలిసి పోతున్నాయి. పరిశోధకులు వీనిపై దృష్టిసారిస్తే తెలుగు జానపద సంపద మరింత సుసంపన్నంకాగలదు.

వీ ధి నా ట కా లు

తెలుగు దేశపు జానపద కళలలో నాటకం కూడా ఒకటి. ఆదినుండీ ఇది ఏదోరూపాన తెలుగు పల్లెల నడివీధుల్లో నడయాడుతూనే ఉంది. ఒకనాడు అది ప్రత్యేకించి వీధి భాగవతుల చేతుల్లో వివిధ రీతులా పోషింపబడేది. వీరి తోలుబొమ్మలాటలూ జముకుల కథలూ ఇతర కళారూ పాలూ యక్షగానాలూ నాటక ప్రక్రియకు సంబంధించినవే. అందుకే వీనిని వీధినాటకాలన్నారు. 20వ శతాబ్ది పూర్వార్ధంలో కూడా ఈ ప్రదర్శనలు అక్కడక్కడ కనిపిస్తూనే వుండేవి.

ఈ భాగవతులు బృందాలుగా బయలుదేరి ఊరూరా సంచారం చేస్తూ ప్రదర్శనలిచ్చేవారు. గ్రామాల్లో ప్రజలు చందాలు వేసుకొని

ఆదరించేవారు. భాగవతులకు యింటికొక మనిషిచొప్పున భోజనాలుపెట్టి ప్రదర్శన అనంతరం పాతబట్టలు, పారితోషికాలు ఇచ్చి ఎన్నో పెట్టుపోతలతో ఆదరించేవారు.

ఈ దేశంలో కళలకు సంబంధించి ప్రత్యేకంగా చరిత్ర వ్రాయబడనందున వీని పుట్టుపూర్వోత్తరాలు తెలిసికోవడానికి సాహిత్యచరిత్ర ఒక్కటే దిక్కు. దానిలో చొరబడి శోధిస్తే క్రీ॥ శ."10వ శతాబ్దికిచెందిన చాళుక్య రాజు కుళోత్తుంగచోళునిశాసనంలో కుమార శ్రీ కంఠనటుడు "ఆర్య క్రీడ" అనే నాటకం ప్రదర్శించినట్లుంది. 11వ శతాబ్దిలోని భారతావతారికలో రాజరాజు "ఉదాత్త రసాన్విత కావ్యనాటక క్రమములు పెక్కు చూచితి" అన్నాడు. 12వ శతాబ్దిలో పాలకురికి సోమనాధుడు బసవపురాణంలో "కరమర్థి నూరూర సిరియాళ చరిత పటు నాటకంబులు నటియించువారు" అని చెప్పాడు. ఇందు సోమనాధుడు పేర్కొన్న సిరియాళచరిత్ర తెలుగుయక్షగానంగనుక ఆకాలంలో ఖచ్చితంగా తెలుగునాటక ప్రదర్శన లున్నట్లు నిర్ధారణగా చెప్పవచ్చు.

* "16వ శతాబ్దిలోని తాయికొండ నాటకసమాజంలో ఒకస్త్రీపాత్రను స్త్రీయే ధరించినట్లు తెలుస్తుంది. తాయికొండ నాటకసమాజం యక్షగాన సమాజమని ఊహించడానికి అవకాశంలేదనీ అది ఒక వీధినాటకమే అయి వుంటుందనీ డా. యస్.వి.జోగారావుగారు తమ యక్షగాన వాఙ్మయంలో తెలియజేశారు". నాటకానికి ఆయువుపట్టులు పాత్రోచిత వేషధారణ (ఆహార్యం), భాషణ, వాచకం సందర్భానుసారంగా అంగ ప్రత్యంగ కదలికలు (ఆంగికం), హృదయానుభూతివలనకలిగే రోమాంచ కంపస్వేదాదులు (సాత్వికం)అనేవి. ఇవే చతుర్విధాభినయాలు. రసోద్దీపనకై సంగీతం, నృత్యంకూడా జోడించబడేవి. పరిశీలించిచూస్తే ప్రాచీన తెలుగునాటక ప్రక్రియలలో ఇవి పుష్కలంగా కనిపిస్తాయి.

తోలుబొమ్మలాట, జముకులకధ, యక్షగానాలలో యీ నాటకప్రక్రియ నిండుగావుంది. కూచిపూడి భాగవతులు, తూర్పు భాగవతులు, యానాది భాగవతులు, దేవదాసీలు, మాదిగ భాగవతులు దీనిని బాగా పెంచి పోషించారు. ఎర్రగొల్లలు మరింతముందుకు తీసుకుపోయారు.

---

* మిక్కిలినేని రాధాకృష్ణమూర్తి, వీధినాటక వ్యాసం.
నాట్యకళ. ఫిబ్రవరి - మార్చి 1970 పు. 84

తోలుబొమ్మలాట

దీనిలో వాచకం, ఆహార్యం, ఆంగికం ప్రదర్శితమౌతున్నాయి. తోలుబొమ్మలకు మనుషులగొంతులుజోడించి పాటలూ పద్యాలూ దరువులూ సంభాషణలతో ఆయా పాత్రలకు వాచికప్రయోగం జరుగుతుంది, మగబొమ్మలకు పురుషులు, ఆడబొమ్మలకు స్త్రీలు గొంతులు జతచేస్తారు. బొమ్మలకు ఆయాపాత్రల రూపధారణ రంగుల్లోచేసిప్రదర్శించడంవల్ల ఆహార్యం పోషింపబడినట్లే. పాత్రల సంభాషణలనుబట్టి బొమ్మలచేతులూ, కాళ్ళూ, మొండెం, శరీరంమీది యితర అవయవాలూ కర్రల సహాయంతో కదిలిస్తూ అంగికాభినయాన్ని సృష్టిస్తారు. ఇవి బొమ్మలుగనుక సాత్వికాభినయానికి అవకాశంలేకపోయినా నేపథ్యంలోవారుచేసేసంభాషణలూ, కీర్తనలూ, రాగాలాపనలూ రసస్ఫోరకమై సామాజికులలో రోమాంచకం పస్వేదాదులు కలిగిస్తుంటాయి. వీరికి రంగస్థలం నడివీధిలోపందిరి. ఆ పందిరికి ముందుభాగం పల్చని, తెల్లని చీర యాతముళ్ళతోకుట్టి, కట్టి, మిగతామూడువైపులా గోనెబరకాలతో మూసేస్తారు. లోపల బొమ్మల నాడించేవారూ, పాడేవారూ, వాయిద్యాలవారూ ఉంటారు. తెరమీద బొమ్మలునిలిపి, బొమ్మలవెనుక ఆముదందీపాలుపెట్టి, పొడవాటికర్రలతో బొమ్మలనుకదలిస్తూ తెల్లవార్లూ ప్రదర్శిస్తారు. యుద్ధఘట్టాలలో దరువులకుసరిపడగాఅరుపులు, బొమ్మలకదలికలు నిజంగానే యుద్ధం జరుగుతున్నదా! అనిపించేలాచేస్తారు. ఈబొమ్మలాటలు వేసేవారు ఆరెమరాఠీలు తెలుగునాటహాస్యానికి పేరెల్లిన గాండోలిగాడూ బంగారక్కా కేతిగాడూ జుట్టుపోలిగాడూ వీరిసృష్టే.

జముకుల కథలు

మాలదాసరులనే ఒకతెగవారు ఇవి చెప్పేవారు. గుమ్మడికాయ బుర్రతోచేయబడిన తంబూరా శ్రుతి. జముకులు ఒకరిద్దరు వాయిస్తుంటారు. కుంచానికి ఒకవైపు మేకతోలుతోమూసి అతికించి దానిమధ్య ఏకు నార త్రాడుకట్టి, ఒకచేత్తోలాగిపెట్టి, రెండవచేతి బొటనవ్రేలితో మీటుతుంటే "ఝుమ్‌ఝుమ్" అనే శబ్దం వస్తుంది. జముకంటే ఇదే. వీరు చెప్పే కథలలో "సారంగధర", "దేశింగురాజుకథ" మంచి ప్రసిద్ధి. ఇందులో నాటకప్రక్రియ ఏమిటంటే, జముకులువాయించేవారు కథాకథనంచేస్తుంటే

ఆకథలోని ప్రధానపాత్రల వేషాలు కొందరు రంగప్రవేశంచేసి నృత్యంతో పాడుతూ డైలాగులు చెబుతూ అభినయిస్తుంటారు.

ఈరచయిత సుశీలారాణి, కొవ్వూరి రామకృష్ణారెడ్డి వగైరాలతో బృందంగాఏర్పడి 'సుభాస్‌చంద్రబోస్' జముకులకథ జముకులాయిస్తూ చెబుతుంటే జనం తోసుకుమరీ ముందుకువచ్చేసేవారు వేషాలుచూడాలనీ దగ్గరుండి కథవినాలనీను.

యక్షగానాలు

ఇవి ప్రదర్శించేభాగవతులలో కూచిపూడిభాగవతులు, గొల్లభాగవతులు, యానాదిభాగవతులు, తూర్పుభాగవతులుఅని అనేక విభాగాలున్నాయి. వీరందరూ ప్రదర్శించేవి యించుమించు సంగీతనృత్య నాటకాలే. వీనినే యక్షగానాలన్నారు. నటీనటులు వేషాన్నిధరించి భావాన్ని ఆంగికంతోనూ సాత్వికంతోనూ పాటలతోనూ మాటలతోనూ ప్రదర్శిస్తారు. నాటకానికికావలసిన సర్వలక్షణాలూ ఇందులో భాసిస్తాయి. చాలవరకు వచనాన్నికూడా రాగయుక్తంగాచదివి అర్థవివరణచేస్తుంటారు. ప్రతిపాత్ర తన్నుగూర్చి పరిచయం ఒకదరువులోపాడుతూ రంగప్రవేశం చేస్తుంది. "సూత్రధారి వచ్చె చూడండి జనులార" అనే దరువుతో విదూషకుడు, "రాజు వెడలె రవితేజము లలరగ'' అనే దరువుతో రాజు [illegible] ప్రవేశిస్తాయి దీనికినట్టువాంగం మద్దెలగాడూ, తిత్తిగాడూ (శ్రుతి), ఒకరిద్దరు వంతపాటకులు. తెలుగుదేశంలో పేరువిన్నంతనే ఫక్కుననవ్వు తెప్పించేపాత్రలు సింగి, సింగడు, చోడిగాడు యిందులోవే. వీనిని కురవంజిలనేవారు. ఇది యక్షగానరూపానికి తొలిరూపం.

కూచిపూడిభాగవతులు

భాగవతులలో కూచిపూడివారి బాణీవేరు. వీరికి మూలపురుషుడు సిద్ధేంద్రుడు. ఆయన ఏర్పరచిన సంప్రదాయంప్రకారం స్త్రీవేషాలుకూడా పురుషులేవేసేవారు. ఇందులోని నృత్య రీతులు, అభినయ భంగిమలు, ముద్రలు శాస్త్రీయ పడికట్టులో ఉంటాయి. నట్టువాంగం రంగంమీదే ఉంటుంది. 'భామనే సత్య భామనే' అనే దరువుతో సత్యభామ రంగ ప్రవేశం, సత్యభామ జడవర్ణన వీరి భామా కలాపంలో మంచి పట్టుగల అంశాలు.

"గొల్లభామా వచ్చేనే చల్లోయని" అనే దరువుతో ప్రవేశిస్తుంది గోపిక. ఇందులో జీవాత్మ, పరమాత్మ, పిండోత్పత్తి, సృష్టివగైరా లోతైన విషయాలు గొల్లభామ, బ్రాహ్మణ పాత్రల సంభాషణలలో చమత్కారాలతో సరళ సుందరంగా సుబోధకం చేస్తారు. ఇందులో గొల్లభామ "ఆ.. అయ్యవారు! అనే తీగడతోచేప్పే ఒక మాండలిక సంబోధనలోని మాడ్యులేషన్ ఈ కలాపానికి జీవం. వీరు ఉషాపరిణయం, భక్తప్రహ్లాద, విప్రనారాయణ వంటి కండగల యక్షగానాలుకూడా ప్రదర్శిస్తారు.

తూర్పు భాగవతులు

తూర్పు భాగవతులు విజయనగరం ప్రాంతాలవారు. స్త్రీపాత్రలు స్త్రీలేవేస్తారు. మద్దెల, తాళం, తిత్తి మామూలే. పాట, మాట మాత్రం తూర్పు యాసలో ఉంటాయి. రాగం తోలుబొమ్మలాట రాగాలను పోలి ఉంటుంది.

"చిటపట చినుకులు దుప్పటి తడిసెను తలుపు తీయవే భామా" అనే కృష్ణ గోపికా సంవాదం,'ఏదిరా లక్ష్మణా సీతా? పర్ణశాలాలో లేదెందు సేతా' అనే రామ లక్ష్మణుల సంవాదం వీరిదే, ఏడు వారాల నగలు ధరించే వీరి సత్యభామను చూసితీరవలసిందే. నృత్యంలో పెద్ద శాస్త్రీయ నిబద్ధత ఉండదు. వీరు గొల్లకలాపం, భామాకలాపం, కురవంజిలు ఎక్కువగా ఆడతారు. ఒక దళం విజయనగరం దగ్గర లక్కవరం గ్రామంలో ఇప్పటికీ ఉన్నారు.

దేవదాసీలు

దేవదాసీలు కూడా భాగవతుల ఫక్కీలో కలాపాలు ప్రదర్శించేవారు. దేవుడుకళ్యాణాలకు పల్లెటూళ్లలో భోగంమేళాలు పెట్టేవారు. సంబరం అయిన మరుసటిరోజు రాత్రి ఆ మేళంలోనివారు భామాకలాపమో, గొల్లకలాపమో ప్రదర్శించేవారు. ఒకనాడు అన్నాబత్తుల చిట్టి, అన్నాబత్తుల బులి వెంకటరత్నం, నాయుడు సత్యం ఇందు పేరెన్నికగన్న నట్టువరాండ్రు. వీరి నృత్యరీతి, ముద్రలు, భంగిమలు కూచిపూడివలె శాస్త్రబద్ధం. రాగాలాపన మాత్రం జానపదం – తూర్పు భాగవతుల పట్టు.

యానాది భాగవతులు

యానాది భాగవతులను నక్కల భాగవతులనికూడా అనేవారు. వీరు ప్రశస్తంగావేసేవి 'కచదేవయాని' 'చెంచులక్ష్మి' నాటకాలు. 'చెట్టులెక్క గలవా నరహరి పుట్టలెక్కగలవా' అనే పాట వీరి చెంచులక్ష్మి నాటకం లోనిదే. నృత్యం, పాట, మాట అన్నింటిలో ఈ నాటకం సంపూర్ణమైన జానపద రీతి. గంగిరెద్దు మేళాలుకూడా ఈ నాటకాన్ని ప్రదర్శించేవారు.

యానాది భాగవతులలో స్త్రీ పాత్రలు స్త్రీలేవేస్తారు. పురుషపాత్రలు పురుషులే వేస్తారు. దాదాపు జట్టులోని వారంతా ఏదో ఒక వాయిద్యమో, తాళమో, వంతపాటపాడడమో చేస్తారు. ఉషాపరిణయం, కృష్ణలీలలు, సావిత్రి నాటకాలకు కూడా వీరు ప్రసిద్ధి. అద్దకం, గంగసింధూరం, కాటుక, దుస్తులు, పూసలదండలు అట్టకిరీటాలు వీరి నాటకాభరణాలు.

భజన నాటకాలు

ఇలాంటి ప్రక్రియలు యింకా పరిశీలిస్తే పల్లెపట్టుల్లో భజన నాటకాలు కనిపిస్తున్నాయి.

చిన్నసైజు చిప్పలతాళాలు వాయిస్తూ మధ్యలో వొత్తులు వెలిగించిన ఇత్తడి "సెమ్మె" పట్టుకుని, దానిచుట్టూ భజనబృందం వర్తులాకారంలో నిలబడిగాని, కూర్చొనిగాని భజనచేస్తుంటారు. వీరు చేసే సప్త తాళాలభజన అద్భుతంగా వుంటుంది. వలయంలో వేషాలుధరించిన పాత్రలు సంవాదంగా కీర్తనలుపాడుతుంటే ఆ బృందం రెండుగా చీలి కొంతమందిఒకపాత్రకూ మరికొంతమందిమరోపాత్రకూ వత్తాసుగా పాడుతుంటారు. వీరు ఏభాగవతులూకారు. రాగజ్ఞానంకలిగిన ఉత్సాహవంతులైన గ్రామీణజనులు భజనజట్టుగాకూడి ఈ నాటకాలు నేర్చుకుని ప్రదర్శించేవారు. వీటిలో "లంకాదహనం" ప్రసిద్ధి. "ఎక్కడివాడవురా! ముక్కడివానర నీవెక్కడివాడవురా?" అంటే, "రాముని బంటునురా నీ మోముగాల శ్రీరాముని బంటునురా" అని పాడే వీరిరావణ, ఆంజనేయుల సంవాదం ఆరోజుల్లో పల్లెటూళ్ళల్లో పశువులగాచే పిల్లలదగ్గరనుంచీ పెద్దవాళ్ళదాకా ప్రతినోటా నానేది. అలాగే అశోకవనంలో సీతను చూసిన హనుమంతుడు "ఎవ్వారమ్మా చెట్టుకింద? ఇటులశోకించానేలమ్మా చెప్పు

బంగారుబొమ్మా" అనే పాట వ్యాప్తిలో ఉండేది. ఆరోజుల్లో యిందు కోసం నల్లమిల్లి రామిరెడ్డిగారు "పాండవవనవాసం". నల్లమిల్లి బసివిరెడ్డి గారు "భక్తరామదాసు", "భక్తప్రహ్లాద"వంటి ఎన్నో భజననాటకాలు వ్రాశారు. కొంకుదురో కొవ్వూరి చినసూరన్నగారు కుర్రవాళ్ళను కూడ గట్టి యీనాటకాలకు తర్ఫీదుయిచ్చి ఊరూరా తీసికెళ్ళి వేయించేవారు. శ్రీ కర్రి విశ్వనాధరెడ్డి రాముడుగా శ్రీ పడాల రామిరెడ్డి (మిరపకాయల రామిరెడ్డి) లక్ష్మణుడుగా వేషాలుచూసి ప్రేమించి ధనవంతులపిల్లలు వాళ్ళను పెళ్ళిచేసుకున్నారు.

చంపూ నాటకాలు

ఇక్కడివరకూ రంగస్థలానికి బల్లలుఏర్పాటులేదు. చాపలూ, బర కాతే క్రిందవేసి ఆడేవారు. ఆతరువాత మాదిగభాగవతులనే సంచార దళం చంపూనాటకాలు మొదలుపెట్టారు.

వీరినాటకానికి చిన్న పందిరివేసి, పందిట్లో బల్లలువేసి, స్టేజికట్టి, ముందొకతెర, వెనకొకతెర వ్రేలాడదీసి పెట్రోమాక్సులైట్ల వెలుతురులో ఆడేవారు. వీరి "శశిరేఖాపరిణయం" ప్రదర్శన గొప్పగా ప్రశంసలు పొందింది.

ఎర్రగొల్లల నాటకాలు

ఆతర్వాత పల్లెప్రాంతాలలో వీధినాటకాలకు ఒకఊపు తెచ్చినవారు ఎర్రగొల్లలు. వీరితో పౌరాణికనాటకరంగం ఊరూరా పరవళ్ళుత్రొక్కింది. కృష్ణలీలలు, కనకతార, కాంతామతి, జయంతజయపాల, గయోపా ఖ్యానం, ఉద్యోగవిజయాలు వగైరా నాటకాలు వీరు ప్రదర్శించేవారు. ఈ ఎర్రగొల్లలట్రూపులో కర్రి అబ్బాలు. కంచర్ల వెంకన్న కృష్ణార్జును లుగావేసే గయోపాఖ్యానంనాటకం ఏఊరవేసినా చుట్టుపట్ల పది, పది హేనుమైళ్ళదూరంలో ఉన్న ఊళ్ళవారుకూడావెళ్ళి గడగడవణికించేచలిలో కూడా కూర్చుని కోడికూతవేళవరకూ చూస్తూనేఉండేవారు. అలాగే వీరి కురుక్షేత్రంకూడా. వీధినాటకాలు నాలుగువీధులకూడలిలో పెట్టేవారు. నాలుగువీధులూకూడా జనంనిండిపోతే ముందుతెరా వెనుకతెరాకూడా పూర్తిగాఎత్తేసిఆడేవారు. అందుకే ఇప్పుడుకూడా ఎవరయినా తెర లెత్తేసి ఆడుతుంటే "ఎర్రగొల్లలనాటకంలా అదేమిటిరా?" అంటుంటారు.

రంగానికీ రంగానికీ మధ్య నాటకానికి సంబంధంలేని కొన్ని కామిక్ వేషాలువచ్చి చమత్కారమైనహాస్యాన్ని అందిస్తూ నవ్వించి వెళ్ళేవి. నిజానికి ఈ వేషాలుకూడా జనాన్ని బాగా ఆకట్టుకొనేవి. అలాగే సీనుకీ సీనుకీ మధ్య ''ఇంటర్‌వెల్‌సాంగ్స్'' అని తెరలో "నెరానెరా నెర జండి", "ఛల్ మోహనరంగా", "గుత్తివంకాయ కూరోయిబావా'' లాంటి పాటలు పాడి జనానికి విసుగులేకుండా చేసేవారు. నేటి వీధినాటకాల పద్యాల దీర్ఘరాగాలాపనపద్ధతి యిక్కడినుండే ప్రారంభమయింది. ఇది మరే భాషలోనూ లేదు.

ఇలా వికసించిన వీధినాటకం అబ్బూరి, షణ్ముఖుల ప్రవేశంతో హాలులోకిచేరి, క్రమంగా కంట్రాక్టర్ల చేతుల్లో చితికి, మరల దేవుళ్ళ పుణ్యమాఅని గణపతిరాత్రి పందిళ్ళలోనూ, దేవీనవరాత్రి పందిళ్ళలోనూ శ్రీరామనవమి పందిళ్ళలోనూ దర్శనమిస్తోంది. ఇప్పుడు మరల నడిరోడ్డు మీద 16. ఎమ్. ఎమ్. సినిమాదెబ్బకి దిక్కుతోచక బక్కచిక్కి కుక్కి మంచం ఎక్కబోతోంది. ప్రభుత్వం వెంటనే యీ నడిరోడ్డుమీది సినీమాను అరికట్టకుంటే కొద్దికాలానికి ఈ సంపద అవశేషాలుకూడా మిగలకుండా నశించిపోయే ప్రమాదం ఉంది.

కామిక్ వేషాలు

మొదటకూచిపూడివారి యక్షగానాలలో అవాంతరవేషాలపేరుమీద యివి కనిపించేవి. కూచిపూడివారు పగటివేషాలు కొన్నింటిని కథకుసందర్భం లేకపోయినా రంజకత్వంకోసం ఘట్టానికీ, ఘట్టానికీమధ్య ప్రవేశపెట్టేవారు. అవి గొల్లబాయుడు - గురువు, దేవాంగి, ఫకీరు, బుడబుక్కల, బైరాగి, జంగం, వైష్ణవ గురువు - శిష్యుడు, లింగబల్లి, కోమటి మొదలగు వేషాలు. క్రమంగా అప్రక్రియ 'కామిక్'లపేరుతో వీధినాటకాలలోకికూడా ప్రాకింది. సీనుకీసీనుకీమధ్య విరామంలో ప్రేక్షకులకు విసుగుకలగకుండా యీపాత్రలు జోకర్‌రూపంలోనో, వెర్రిగొల్లవేషంలోనో, శోత్రియబ్రాహ్మణ వేషంలోనో, మరోరూపంలోనో ప్రవేశించి హాస్యప్రధానంగా నటిచి కడుపుబ్బనవ్వించేవి. వీనిలో దేవాంగి కామిక్ సుప్రసిద్ధం.

దేవాంగివేషం

అంగవస్త్రంకట్టుకుని, తలకు రుమాలుచుట్టుకుని, మెడలో లింగకాయ

ముఖాన విభూతిరేఖలుధరించి, భుజాన చిన్నబట్టలమూట, చేతిలో గజం బద్దతోవచ్చి తనవృత్తిగురించి, తనకులంగురించి, తనగురించి ఏకపాత్రాభినయంతో యిలాచెప్పేవాడు. "ఆయ్ చీరలు, పంచిలు సాపులు, జాకెట్టుగుడ్డలు, దుప్పట్లోయ్'' అని కేకతోప్రవేశించి జనందృష్టిని తన పైపుకు మళ్ళించుకుని చెప్పడం ప్రారంభించేవాడు.

"అంగవాఁ జంగవాఁ లింగవాఁ దేవాంగవాఁ అన్నారండి. పెంచింది పెద్దాపురమండి - ఊనికి ఉప్పాడండి - కాపరం దోరపూడండి. నావనితనం చెప్పమంటారాండి? ఓసారి సొంతంగా నేనే నేసేనండి కాశ్మీరు శాలువా. కాకినాడ పట్టుకెళ్ళేనండి - కళ్ళుజిగేలుమని సూడలేకపోయారండి. ఏలూరు పట్టుకెళ్ళేనండి, ఇలువులేదన్నారండి. అంటే అదినాసిరకం అనికాదుసుమండీ - దానిపనితనానికి ఖరీదు కట్టలేవఁని. నా ఎదురు నేతలో ఉందండి నామజాకా. గుంటకాడకూకుంటే బట్టయ్యేదాకా లెగనండి. ఇప్పుడు సీమపోగునూలొచ్చిందగ్గరనుంచీ పలకమీదదట్టింపు పోయిందండి. అందుకనిబాబయ్యా! మాయింటగొయ్యి మాతమ్ముడికొప్పజెప్పేసి ఊళ్ళమీదికి లంకించుకున్నానండి బట్టలేపారానికి. బాబయ్యా! మాఇంటి గొయ్యంటే ఏదన్నాఅనుకునేరు - మగ్గంగొయ్యండి. ఇలా ఊళ్ళమీద పడి లంకించుకుంటే పంఛీల్లో మాలావుగా వొచ్చిందండి. ఆపంచిల్లో వొచ్చింది చీరల్లోదూరెండదండి. దాన్నికూడదీసుకోడానికి మళ్ళీ జాకెట్టుల్లో లాగాల్సొచ్చిందండి. ఈ బట్టలమ్మకాల్లో ఓరోజు బిక్కోల్లోపొద్దోయిందండి. ఉండిపోదావా అనుకున్నానండి - నాకక్కడో కాతావుందిలెండి. చీరలూ జాకెట్లూ నేనేయిత్తానండిఆరికి వతనగా. తీరాఎళ్తే ఆవిడ ఆళ్ళ బావగారొచ్చారు కాళీలేదండండి. ఆవిడిదిఒక్కటే గదండి. మరింకేం జెయ్యను? ఆఅర్ధరాత్రి బయల్దేరి పెద్దకత్తిమొల్లోదోపుకుని దోరపూడి బయల్దేరేనండియింటికి. అసలే అది అర్ధరాత్రి. చూస్తే దొంగలరోడ్డు. ఆపైనచిమ్మచీకటి. అనవర్తిదాటాక ఒకదొంగ తలకితెల్లటిగుడ్డ చుట్టుకుని దారిప్రక్కనకాసుక్కూకున్నాడండి ఎవడొత్తాడాఅని - అప్పుడేంజేసేనంటే బట్టలమూటపక్కనెట్టి ఎనకమాలుగాఎల్లి కత్తితో తలమీదొక్క ఏటేశానండి. దెబ్బకి రెండుముక్కలయిందండి. ఏవిఁటీ? కత్తి! కత్తిరెండుముక్కలవ్వడమేవిటనుకుంటున్నారా? అది మనిషయితేగా! మైలురాయండి. ఓసారండి ఎంబెళ్ళ నరసింగరావుపంతులుగారు తాసిల్దారుగా వచ్చేరండి. అప్పుడు నేను నూరుమగ్గాలకు సేనాపతినండి - అందుకని ఆరిసరసికెళ్ళి

కూకున్నానండి. సాయిబ్బంటోటొచ్చి సాగదీసి నాలుగుచ్చుకున్నాడండి - చెంపమీద లెంపకాయలు. చేతిదెబ్బలుగనుక పరవ్వదక్కిందనుకున్నాను - చెప్పుదెబ్బలైతే చెప్పుకునేదేవుండదండీ! నాకు నలుగురు కొడుకులండి. పెద్దోడు పెద్దపోకిరోడండి. రెండోవోడుకొంచెం అక్కరకొచ్చేటండి. ఆడు శివలింగానికి గొప్పగా పూజ్జేత్తాడండి. అడిపూజంటే అబిసేకవేసండి. ఆడు లింగపూజసేత్తుంటే పీటం గజగటలాడిపోవలసిందే.

దేవతలకి మేం అంగోత్రింయిచ్చావండి. అందుకే మమ్మల్ని దేవాంగులన్నారండి. మాకులం బలేకులవండి. కొంచెం యీమద్దె మెతకతనం వచ్చిందనుకోండి. మొగోళ్ళమో తాగుబోతులయిపోతున్నారండి - ఆడోళ్ళమోబాబయ్యా ఏరుపిడకలకెళ్ళి ఎత్తిపెట్టించుకుంటున్నారండి. మరేంలేదుబాబయ్యా తట్టనెత్తిమీదకండి.''

ఇలారెండర్థాలువచ్చేలా మాటాడుతుంటే జనం పగలబడి నవ్వుతుండేవారు. ఈవేషం కొంకుదురు మంత్రిప్రగడ రామదాసుమేష్టారు అద్భుతంగా వేసేవారు. నవ్వలేక కడుపు చెక్కలయిపోయేది.

కొలికిముత్తుం వేషం

కొలికిముత్తుం కోమట్లకుర్రాడు. అతనిఅమాయకత్వంలో గడుసు మాటలు, అతితెలివి, పిసినితనం హాస్యాన్ని కలిగిస్తాయి. ఒకరోజు సాయంత్రం బటానీలుతింటూ రోడ్డునవెళుతుంటాడు. అతనికూడావస్తున్న స్నేహితుడు తనకూ్కడా కొంచెంపెట్టమంటాడు. ఊహు నేపెట్టనంటాడు. అయితేకూడారానంటాడా స్నేహితుడు. పోతేపో అంటాడు కొలికిముత్తుం. దారిలోదెయ్యముందని బెదిరిస్తాడు. దెయ్యమంటే నాకేంబయ్యూవా? నేనుమాత్రం నీకొక్కగింజకూడా పెట్టనంటాడు. స్నేహితుడు వెనక్కివెళ్ళిపోతాడు. కొంతదూరంవచ్చాక నిర్మానుష్యంగా ఉన్నచోట వెనకనుంచి దెయ్యమొచ్చి మీదపడుతుంది. కొలికిముత్తుం వెనక్కిచూడకుండా స్నేహితుడేఅనుకొని ఫో అవతలికి - దెయ్యమంటే నాకేం బయ్యంలేదు అని వెనక్కిచూసి బేరమంటాడు. దెయ్యంవదిలేసి పోతుంది. స్నేహితుడొచ్చి చూసి ఏరా ఏడుస్తున్నావంటే ఉట్టినే సరదాకని గుట్టు చెప్ప

కుండా తనదగ్గరున్న బటానీలు అతనికిపెట్టి కూడారమ్మని బతిమాలతాడు. ఇక్కడ నటనంతా బలేతమాషాగా ఉంటుంది.

తరవాత తండ్రి చిల్లరకొట్టుమీద కొలికిముత్తాన్ని కూర్చోబెట్టి ఇంట్లోకి భోజనానికివెళతాడు. పంచదారసీసాలోకి చీమలు ప్రాకుతుం డడం చూస్తాడు. మిరపకాయలడబ్బామీద చీమలులేవు – వెంటనే ఆలోచించి చీమలుదులిపేసి పంచదారసీసామీద "మిరపకాయలు" అని రాసి చీటి అంటించేస్తాడు. తండ్రివచ్చి ఇదేవిట్రాఅంటే చీమలుపట్టకుండా మిరపకాయలని రాసేసేనంటాడు. ఇలాంటి ఎన్నో విషయాలు కడుపుబ్బ నవ్విస్తాయి. ఇది బలభద్రపురం వెంకటరెడ్డిగారు ప్రసిద్ధిగా వేసేవారు. ప్రారంభంనుంచి ముగింపువరకూ ప్రేక్షకులు అలానవ్వుతూ ఉండ వలసిందే.

"గురువు – గొల్ల" వేషాలు

వీళ్ళసంభాషణ గొప్పచమత్కారంగా ఉంటుంది ఇలాగ –

గొల్ల : బాబూ! మిమ్మల్నేవనిపిలవాలి?

గురువు : మమ్మల్ని నువ్వు ఏవండీ అనాలి. నిన్ను నేను ఏవిరా అనాలి. తెలిసిందా?

గొల్ల : ఆఁ తెల్సిందండి. మమ్మల్ని నువ్వు ఏవండీ అనాలి. నిన్ను నేను ఏవిరా అనాలి. అంతేగదండీ!

గురువు : కాదురానాయనా!

గొల్ల : కాకపోవడమేటయ్యా. ఉప్పుడు నువ్వన్నమాటేగదా! పోనీ కాకెక్కువా బేమ్మడెక్కువా సెప్పు.

గురువు : వర్ణానాం బ్రాహ్మడే ఎక్కువ.

గొల్ల : మరైతే సచ్చిపోయినోళ్ళకి గతులుకోసం మదురుమీద కూడెట్టి కాకీ ముట్టాలంటారుగానీ బేమ్మడుముట్టాలంటారా? అందుకే బేమ్మడుకంటే కాకే ఎక్కువంటాన్నేను. అదిసరేగాని జంతువుల్లో ఏది సెండాలంజంతువో సెప్పు. (ఛండాలం)

గురువు : గాడిదరా.

గొల్ల : గాడిదెక్కువా? బేమ్మడెక్కువా?

గురువు : బ్రాహ్మడేఎక్కువ.

గొల్ల : కాదు గాడిదేఎక్కువ, కిట్టయ్యడు (శ్రీకృష్ణుడు) పుట్టినప్పుడు వసుదేవుడు గాడిదకాళ్ళట్టుకున్నాడా బెమ్మడికాళ్ళట్టుకున్నాడా? కాబట్టి బెమ్మడికంటే గాడిదేఎక్కువ. కోపగించుకోకండిబాబయ్యా.

గురువు : నాకు కోపంరాదురా

గొల్ల : ఛీ దైద్రుడా! (దరిద్రుడా) నువ్వు బెమ్మడువేనా?

గురువు : దొంగవెధవా! ఏవన్నావ్?

గొల్ల : మరిమీకు కోపంరాదన్నారుగదండీ? ఓడిపోయారోచ్.

ఇలాచమత్కారసంభాషణ గమ్మత్తుగా నడుస్తుంది.

ఫకీరు వేషం

ప్రేక్షకుల్లో ఒకరినిపిలిచి యిలా జోస్యం చెబుతాడు. అతనిచెయ్యి చూస్తూ "మీరు తలంచినకార్యం తప్పకఅవుతుంది. మీ కుడికంట్లో భాగ్య రేఖవుంది. ఎడమకంట్లో లక్ష్మివుంది. తలచినతలపు, కోరినకోరిక కొన సాగుతాయి. వశీకరణరేఖవుంది. ధాన్యరేఖవుంది. ధనరేఖవుంది. మీలోకొచ్చేవుంది. ఏమివచ్చెనని అడిగారు మీరు. అదే మంచిఆలోసన. ఒక జంగంవచ్చినా, ఒక జోగివచ్చినా, ఒక ఫకీరువచ్చినా యిద్దా మని మనస్సులోకొచ్చివుంది. ఇదిగో హుస్సేన్ హుస్సేన్ బారాబాహి మాం. ఒక రాత్రి నాకు పీరు కనిపించాడు. నాటినుండి తిననివ్వడు, ఆకలి కానివ్వడు, దేశదేశాలంట త్రిప్పుతుంటాడు. జోస్యాలుచెప్ప మంటాడు. వెండిముట్ట వద్దన్నాడు. రాగిపుచ్చుకో వద్దన్నాడు. బంగా రమైతే పుచ్చుకోమన్నాడు. అంచేత మీరు బంగారము యిస్తే నా కభ్యంతరంలేదు తీసుకోవడానికి" అని యాసతో మాటాడుతుంటే ఆతెలుగు యాసకూ అంతర్గతమైన అతనికోరిక చెప్పేతీరుకూ నవ్వువస్తుంది.

* వైష్ణవగురువు, శిష్యుడు వేషాలు

వీరి సంభాషణలు విజ్ఞానాత్మకంగా ఉంటాయి. మచ్చుకుకొన్ని—

శిష్యుడు : గ్రామంలో గాలిగోపురంపెద్ద, జంతువులలో నందిపెద్ద, మృగములలో ఏనుగుపెద్ద, వృక్షాలలో తాళవృక్షంపెద్ద,

---

* "కూచిపూడి యక్షగానసాహిత్యము సంప్రదాయము ప్రయోగము" నుండి, డా॥ చింతా రామనాథం.

పక్షులలో రాబందుపెద్ద, భూమికి పర్వతంపెద్ద, తమరు మాకుపెద్ద-కదూస్వామీ !

గురువు : కాదునాయనా! పెద్దలువేరేఉన్నారు. పరమభాగవతులు. మాతృద్రోహి, పితృద్రోహి, భ్రాతృద్రోహి, తద్దైవచకుల ద్రోహి, పంచైతే వీరవైష్ణవాః

శిష్యుడు : అమ్మబాబోయ్ - మాఅమ్మా, నాయనా, అన్నా, కులమూ పదికాలాలపాటు చల్లగాఉండాలంటే మీవద్ద శిష్యరికం మానేసి వెళ్ళిపోతానుగాని యిటువంటిబోధలు వినలేను స్వామీ. మీకు వేయినమస్కారాలు.

గురువు : కంగారుపడకురాశిష్యా నేచెప్పేదివిను. మాతృద్రోహిఅంటే తల్లినిచంపినవాడు - పరశురాముడు, పితృద్రోహిఅంటే తండ్రినిచంపినవాడు-ప్రహ్లాదుడు. భ్రాతృద్రోహిఅంటే అన్నను చంపినవాడు- విభీషణుడు. కులద్రోహిఅంటే కులమును నాశనం చేసినవాడు - ధర్మరాజు. వీరేగదరా మనపెద్దలు?

ఇలా విమర్శనాత్మకంగా ఎన్నో విషయాలుమాట్లాడతారు యీ గురుశిష్యులు.

ఇక సోమయాజులు, సోమిదేవమ్మ, చాకలి, అనుమానపుభర్త వేషాలలో బండెడు హాస్యం పొంగిపొరలుతుంటుంది. ఇవేగాక త్యాగు బోతువేషంలోనూ, ముష్టివాడివేషంలోనూ సమాజంమీద ఎన్నో విసుర్ల తోపాటు హాస్యజనకమైనపాటలూ, మాటలూకూర్చుకుని ప్రదర్శిస్తుంటారు. ఈ కామిక్‌వేషాలమాటలు నిర్ణీతమైలేవు. నటునిబట్టి, ఆక్కడిపరిస్థితిని బట్టి మారుతుంటాయి. కొందరు ఊళ్ళోవిషయాలను ముందుగాసేకరించి అవికూడాకలుపుకొని మాట్లాడడం కద్దు. ఆవూరివిషయమే హాస్యంగా వాళ్ళకళ్ళముందుకుతెస్తే మరీమజాగాఉంటుంది. ఒక్కొకసారి అసలు నాటకంకంటే యీ స్పెషలువేషాలే ఎక్కువ మన్ననపొందుతుంటాయి.

జానపదుల అభిమాన నాటకాలు

సహజంగా జానపదులు అభిమానించేవి పద్యనాటకాలే. అందులో ముఖ్యంగా హరిశ్చంద్ర, చింతామణి, గయోపాఖ్యానం నాటకాలపట్ల వీరి అనురాగం అపరిమితం. ఈ అనురాగాన్ని ఆసరాగాతీసుకుని ప్రదర్శకులుచేసే తప్పులు అనంతంగా పెరిగిపోతున్నాయి. ఈ నాటకాలు జానపదులకు ప్రీతిపాత్రములుగనుక యీ ప్రదర్శనలు కూడా పరామర్శించడం సముచితం.

హరిశ్చంద్ర నాటకం

తెలుగునాటకాలలో లక్షలాదిప్రతులుఅమ్ముడుపోయి వేలాది ప్రదర్శనలుపొందిననాటకం బలిజేపల్లివారి హరిశ్చంద్ర. పుట్టిననాటినుండీ నేటివరకూ మకుటాయమానంగా విరాజిల్లుతున్న యీనాటకం పట్టుకొనని నాటకసమాజంలేదు–ప్రదర్శింపబడని వూరూలేదు–చూడని జానపదుడూ లేడు. ఆదర్శాలపట్ల జానపదులకున్న మక్కువ చాలాఎక్కువ. జానపద హృదయం కరుణరసానికి ఇట్టే కరిగిపోతుంది. ఇది ఈ నాటకానికి జీవం.

కాని యీనాటిహరిశ్చంద్రప్రదర్శనలు చూస్తుంటే నాటకం సత్యప్రబోధానికా అసత్యప్రబోధానికా అనేప్రశ్న ఉదయిస్తోంది. అసలే నాటకం పెద్దది. ప్రదర్శన నాలుగుగంటలు పడుతుంది. దీనికితోడు కొందరునటులుతాలూకు స్పెషల్స్ జోడించగానే అది ఆరుగంటలకు చేరుతుంది. దానితో ప్రేక్షకులు హరిశ్చంద్రుని రాజభోగం, రాజ్యదానం, అడవిలోకష్టాలు, కాశీలోఅమ్మకం అయిపోగానే లేచిపోతున్నారు నిద్రకు ఆగలేక. ఇక్కడివరకూ కనబడేవి సత్యానికిపట్టిన కష్టాలేగనుక యీతరం జనంసత్యపాలన అరిష్టదాయకమనే విపరీతధోరణిలోపడే ప్రమాదముంది. నిజానికి "సత్యమేవజయతే" అనేసందేశం నాటకాంతందాకాకూర్చున్నవాళ్ళకే అందుతుంది. సత్యనిష్ఠాగరిష్ఠుడైన హరిశ్చంద్రునికి ఓడిపోయిన విశ్వామిత్రుడు తనుసంపాదించుకున్న యావత్తపఃఫలం ధారబోయడం, శాశ్వతకీర్తిని ప్రసాదించడం, పార్వతీపరమేశ్వరులుదర్శనమిచ్చి దీవించడం వంటి సత్యపాలన సత్ఫలితాలు జనం చూడకుండా వెళ్ళిపోవలసి

వస్తోంది. దానితో అబద్ధంఆడకుంటే అన్నీ అనర్థాలే అనే అపార్థంవచ్చి ఛస్తే నిజంచెప్పరాదనే నిశ్చయానికివస్తే అది ప్రేక్షకులతప్పు కాదు - అరు గంటలసేపు ప్రదర్శించే ప్రేక్షకులతప్పు. చేంతాడురాగాలతో నాటకాన్ని గానసభగామార్చి కలహకంఠ, కాలకౌశికుడు, శిష్యులు, వీరబాహుడు పాత్రలు విశేషంగాపెంచేసి సాగదీసి లాగేసరికి అనవసరంగా నాటకం రెట్టింపై ప్రేక్షకులఓర్పును పరీక్షించి అసలుసందేశఘట్టంసమయానికి అందరూలేచిపోవడం యిప్పుడు జరుగుతున్న సంగతి.

అబద్ధాంకం

తృతీయాంకంలో హరిశ్చంద్రుడు అరణ్యానికి వేటకువచ్చినప్పుడు నేటిప్రదర్శకులు మాతంగకన్య నొకదానిని ప్రవేశపెడతారు. ఆమె జయ మాలినిలా సెక్సీగా నృత్యంచేస్తూ ఆడి, పాడి హరిశ్చంద్రుణ్ణి తనను పెళ్ళాడమనికోరగా అతడు నిరాకరిస్తాడు. దానికామె కోపించి తండ్రి యైన విశ్వామిత్రుని తీసుకువస్తుంది. విశ్వామిత్రుడామెను పెండ్లాడ మనగా హరిశ్చంద్రుడు "సిగ్గేలాగునలేకపోయె తనకున్" అనేపద్యంలో "ఎగ్గూహింపక మాలకన్నియలు దోయింబొంది అర్కాన్వయం బగ్గిందోసె నటంచుభీయనరె నన్నాబాలగోపాలకున్'' అంటాడు. ఇక్కడ "మాల కన్నియలదోయిం" అంటే ఇద్దరు మాలకన్నియలు అని అర్థం. ఎదురుగా ఒకతేవుంటే హరిశ్చంద్రుడు ఇద్దరనడం అబద్ధానికి ప్రత్యక్షసాక్ష్యంకాదా? బలిజేపల్లివారు వ్రాసినది మాతంగాంగనలు ఇద్దరే. అందుకే "దోయిం" అని వ్రాశారు. ధనాభావంవల్లో, నటీమణుల కొరతవల్లో ప్రదర్శకులు ఒక్కతెనే ప్రవేశపెట్టి ఆ పద్యం మార్చకుండా హరిశ్చంద్రునిచేత అలాగే చదివించి ఆదిలోనే ఆపాత్రనోట అబద్ధంపలికించడం అన్యాయం. ఇక్కడ దీనితోనే విశ్వామిత్రుడు నెగ్గేస్తున్నాడు. ఇక మిగిలిననాటకం అనవసరం. అందువల్ల ఇది సరిచేసుకోవాలి.

ఇక ఇదే అంకంలో విశ్వామిత్రునికియవలసిన సొమ్ము విషయంలో హరిశ్చంద్రుడు "ఒక్కమాసంబు గడువొసంగిన నేపాటునసైనంబడి మీ సొమ్ము చెల్లించెదను" అంటాడు. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడుకూడా శిష్యు నితో "నక్షత్రకా! ఈతడు మనకీయవలసిన రొక్కము నెలదినములలో నిచ్చునట" అంటాడు. కాని కాశీసీనులో నక్షత్రకుడు హరిశ్చంద్రునితో

"నీవడుగుకొనిన నలుబదిదినములు నేటితో తీరుచున్నవి. ఇంతదనుక నీవు నాకిచ్చిన దొక్కకాసైనలేదు" అంటాడు. మాసముఅంటే 30 రోజులేగా! అప్పుడే 40వరోజుకూడా దాటిపోతోందే! మరి మాటతప్పినట్టేగా! ఒకవేళ పుస్తకంలో నలుబదిదినములుఅనేది అచ్చుతప్పుఅయితే సరిచేసుకుని మాట్లాడాలి. లేకుంటే హరిశ్చంద్రుడు తననోటచెప్పిన మాసం గడువు దాటిపోయి మాటతప్పినట్లవుతుంది. ఇది నాటక లక్ష్యానికేభంగం.

హరిశ్చంద్రపాత్ర

విశ్వామిత్రుడు మాతంగాంగనల పరిణయమాడమన్నప్పుడు హరిశ్చంద్రుడు తన ప్రాయమునుగూర్చి "వయః పరిపాకము తప్పుచున్నయది" అంటాడు. దీనివల్ల ఇతడు వయసుమీరినవాడే అని తెలుస్తుంది. అటువంటప్పుడు కుర్రవాడిలాకనిపించే పిల్లవాళ్ళూ, రాచఠీవి బొత్తిగా లేని బక్కవాళ్ళూ, పొట్టివాళ్ళూ ఈపాత్రనిర్వహణకు సిద్ధపడడం మంచిది కాదు.

హరిశ్చంద్రుడు సుక్షత్రియుడు - మహోదారుడు - ధీరోదాత్తుడు. తన సకలాంబోధి పరీతభూవలయమెల్ల "భావంబందొక శంకలేకొసగితిన్ బ్రహ్మార్పణంబంచు" అని తృణప్రాయంగా దానంచేసిన త్యాగి. ఈ పాత్రధరించేవారు యీవిషయం గ్రహించాలి. తన భోగభాగ్యాలుపోయినందుకు "శ్రీయోబంధుర సార్వభౌమపద విశ్లేషంబు ప్రాప్తించె బో" మొదలగు అనేకపద్యాలదగ్గర విచారిస్తున్నట్లు నటించడం ఆపాత్రకు అవమానం. అంతకంటే దారుణం భార్యనమ్మినతరువాత. విడిపోయేటప్పుడు భోరుమని ఏడవడం, "కొడుకా కష్టములెన్నివచ్చినను" పద్యం పాడుతూ కన్నీరుకార్చడం. ఈ ఏడ్పులుచూస్తుంటే గొప్పకి రాజ్యం యివ్వడమెందుకు తరువాత ఇలా ఏడవడమెందుకు అనాలనిపిస్తుంది. కాబట్టి యీ పద్యాల్లోని భావప్రకటన ఎంతోగంభీరంగా చెయ్యవలసివుంది. ఘొల్లుమని ఏడవలసింది తనుకాదు, సామాజికులు అనేది యీ పాత్రధారులు గుర్తించడం అవసరం.

కలహకంఠి ఎవరు ?

నాటకాంతంలో విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రునితో "వనిగత్తెగ నీ వనితను గొనినాతడు బాలచంద్రకోటీరుడు" అంటాడు. అంటే చంద్రమతిని బానిసగకొన్న కాలకౌశికుడు పరమేశ్వరుడు. దీనివల్ల అతని భార్యయైన కలహకంఠి పార్వతీదేవి అని తెలుస్తోంది. నేటిప్రదర్శనల్లో యీ కలహకంఠిమాట్లాడేబూతులు చింతామణిలో శ్రీహరి బూతుల్ని తల దన్నుతున్నాయంటే అతిశయోక్తికాదు. రచయితవ్రాయని ఒకబండెడు స్వగతం బట్టీపట్టుకొచ్చి, ఎకసక్కెలాడుతున్నారంటూ ప్రక్కింటివాళ్ళనీ, పిల్లలుపుట్టించలేని అసమర్ధుడని మొగుణ్ణితిడుతూ హాస్యంపేరుతో అశ్లీలం పలకడం ఆపాత్రకు అన్యాయం. పోనీ యీమాటలు చంద్రమతి ఉండగా అంటే ఆమెవద్ద అట్లు నటించవలసిన అవసరంవుందిగదా అని సరిపెట్టు కోవచ్చు - కానీ ఎవరూలేకుండా తను ఓ అరగంట అశ్లీలపదాలతో ఏక పాత్రాభినయంచెయ్యడం పార్వతీదేవికి అపచారం. రచయిత ఆమెను గయ్యాళిగా చూపినది చంద్రమతి సమక్షంలోమాత్రమే. ఇది గమనించ కుండా పాత్రధారులు నటిస్తుండడం శోచనీయం.

వీరబాహుడు విలపించడం దేనికి ?

అసలు వీరబాహుడెవరు? చివరకు విశ్వామిత్రుడే చెప్తాడు హరి శ్చంద్రునితో "నినుదాసునిగగొన్న కాటిరేడు యముడుగాని కడజాతి వాడుకాదు" అని. ఈనాడు చేస్తున్న ప్రదర్శనలలో వీరబాహుడు పాత్ర ధారులు హరిశ్చంద్రునికి కుండ, కర్ర యిచ్చి కాటికాపరిగాపంపి హరి శ్చంద్రుని తను కష్టపెడుతున్నాననివరితపిస్తూ గంపెడు స్వగతంతో పశ్చాత్తాపం ప్రకటిస్తూ కన్నీరుమున్నీరుగా విలపిస్తున్నారు. తను పెట్టే కష్టాలకు తట్టుకొనికూడా సత్యంకోసం నిలబడగలడాలేడా అనే పరీక్షచెయ్య డానికిదిగివచ్చినవేల్పు యముడు. అంటే ఒక ఉద్దేశంతో ఆ కష్టాలు తనేకల్పిస్తున్నాడు. అటువంటప్పుడు తనేఏడవడమేమిటి? పశ్చాత్తాపం దేనికి? ఇదిచాలా అసంబద్ధం. రచయిత అలా వ్రాయలేదు. పరీక్ష మేరకే ఆపాత్ర వ్రాశాడు. దానికి స్వంతపైత్యంకల్పించేసి ఓ అరగంట పైగా యముణ్ణి మనముందు ఏడ్పించడంవల్ల కథకుకలిగిన బలమేమిటి? "క్లయిమాక్సు"లో అసలుకథ వేగంపుంజుకుంటుంటే దాన్ని ఆపుజేసి

నాటకం నడిపి నిర్దాక్షిణ్యంగా పెంచేసి కాలాతీతం చేసి ప్రేక్షకుల్ని చివరి సీనుదాకా కూర్చోలేకుండా చేస్తున్నవి యిలాంటి అనవసరపు కల్పనలే. వీరబాహుడు యముడు అనేది యీ కథలో "ట్విస్టు". అది చివరిదాకా గుప్తంగా వుండి ఆఖరున తెలిస్తేనే సరిగా నిర్వహించబడినట్లు. అందుకే రచయిత యిది చివరన తెలిపాడు. ఇది ఆ స్వగతంలో ముందే చెప్పయడంవల్ల కావలసిన సస్పెన్సుపోతోంది. రచయిత ప్లాను దెబ్బతింటోంది. ఇక యీ నాటకంలో ముఖ్యమైన అంశం ఆఖరున పార్వతీ పరమేశ్వరులు ప్రత్యక్షమై హరిశ్చంద్రుని మెచ్చి వరములీయడం వగైరా. ఈ భాగాన్ని ఎవ్వరూ ప్రదర్శించకపోవడంవల్ల సత్యవాక్కుకు వచ్చిన సద్యఃఫలం చివరికిమిగిలిన కొద్దిపాటి ప్రేక్షకులకుకూడా తెలియడంలేదు.

అందువల్ల నేటి పరిణామవేగాన్నీ, వాతావరణాన్నీ అనుసరించి షేక్స్‌పియర్ హేమ్‌లెట్, మేక్‌బత్ వగైరానాటకాలు ఎబ్రిడ్జిచేసి ఎలా వేస్తున్నారో అలాగే ఈనాటకాన్నికూడా అక్కరలేనిభాగాన్ని తగ్గించి మొత్తంనాటకాన్ని రెండున్నరగంటలకు కుదిస్తే ప్రేక్షకులు మధ్యలో లేచి పోయేరన్నబాధ ప్రదర్శకులకూఉండదు, నాటకం అసాంతం చూడలేక పోతున్నామన్నబాధ ప్రేక్షకులకూఉండదు.

చింతామణి నాటకం

ప్రాచీననాటకాలలో యీనాటికీ జానపదులలో సజీవంగా నిలబడ గలిగిన నాటకాలలో కాళ్ళకూరి నారాయణరావుగారి "చింతామణి" ఒకటి. దీనికి కారణం యిందులోని కథా సంవిధానం, సార్వజనీనము, సార్వకాలికమూనయిన సాంఘికప్రయోజనంగల యితివృత్తం, కండపుష్టి కలిగిన పద్యరచన, రచనాశిల్పం, రసపోషణ, అలంకారప్రయోగం, చతురోక్తులు, మధురోక్తులు, హాస్యోక్తులు కలిగిన సన్నివేశాలు, భిన్న మనస్తత్వాలుగల తారాతోరణం ఈ నాటకాన్ని పండిత పామర జనరంజకంగా చిరంజీవిని చేశాయి.

ఇందులో ముఖ్యపాత్రలు బిల్వమంగళుడు, భవానీశంకరుడు, సుబ్బిశెట్టి, దామోదరుడు, శ్రీహరి, చింతామణి, చిత్ర, రాధ.

నాటకం దృశ్యకావ్యంగదా! దీనికి ముందుగా పాత్రల వయస్సులు, స్వభావాలు నిర్ధారించుకోనిదే ఆహార్యం, వాచికం సరిపెట్టడం సాధ్యంగాదు. ఇందులో ఆ పాత్రల వయస్సులూ, స్వభావాలూ తెలిసికోవాలంటే నాటకంలోని వివిధ విషయాలఆధారంగా ఊహా నిర్ణయం చెయ్యవలసి ఉంటుంది.

బిల్వమంగళుడు, భవానీశంకరుడు సహాధ్యాయులుగాన వీరిద్దరూ ఇంచుమించు ఒకేవయస్సు అయివుండాలి. బిల్వమంగళుడు, దామోదరుడు మిత్రులుగనుక వీరిరువురిదీ కూడా దాదాపు ఒకటేవయస్సుగా భావించవచ్చు. అంటే ఈ ముగ్గురూ సమ వయస్కులు. వీరికందరికీ భార్యలున్నట్లు చెప్పాడేగాని ఏఒక్కరికీ పిల్లలున్నట్లు ఎక్కడా చెప్పలేదు. అంటే వీళ్ళంతా గొడ్రాళ్ళే అనుకోలేంకదా! అందుచేత వీళ్ళకి పెళ్ళిళ్ళయి యింకా ఎంతోకాలం కాలేదనిమాత్రం మనం అనుకోవాలి. ఆరోజుల్లో మగవాళ్ళ పెళ్ళివయస్సు సాధారణంగా 20–25 సంవత్సరాలమధ్య వుండవచ్చు.

ఇక సుబ్బిశెట్టి – ఇతనినిగురించి చింతామణితో శ్రీహరి అన్న మాట "అతడీమధ్య తండ్రికన్నులలో కారంచల్లి కాసులకుకాసులుతెచ్చి ఖర్చుపెట్టుచున్నాడనికూడా విన్నాను" అంటే యితను తండ్రిచాటు బిడ్డన్నమాట. డబ్బు స్వేచ్ఛగాఖర్చుచేసుకొనే అవకాశంలేని వయస్సు. దీనినిబట్టి ఆలోచిస్తే స్థూలంగా ఆతని వయస్సుకూడా 25–27 ల మధ్యే ఉండవచ్చు. మరియీపాత్రలు ఆరుపదులుదాటి పళ్ళూడిపోయిన ప్రముఖులు వేస్తుంటే ఔచిత్యం సంగతేమిటి?

ఇక శ్రీహరివయస్సు చెప్పడానికి శ్రమపడనక్కరలేదు. ఆమెను గురించి దామోదరుడుచేసిన వర్ణననుబట్టి ఆమె 70 ఏండ్లపైబడ్డముసలిది అని తెలుస్తోంది. కవిచెప్పినవాలకం ఇంతస్పష్టంగావుండగా కొందరు శ్రీహరిపాత్రధారులు నడివయస్సుపిల్లలాతయారై బండబూతులుమాట్లాడుతూ బిగిసడలని భరతనాట్యాలు కట్టడం మరీవిడ్డూరం. పైగా స్వగతాలరోజులుపోయి దశాబ్దాలుగడిచిపోయినా నాటకంలో వ్రాసిన స్వగతాలు చాలవన్నట్లు రచయిత కవిత్వానికి వీరిపైత్యంకూడాజోడించి చేంతాడులాంటి స్వగతాలు పుట్టలకొద్దీవాగెయ్యడంచూస్తే యిది "చింతామణి" నాటకమా "శ్రీహరి, సుబ్బిశెట్టి" నాటకమా అనిపిస్తుంది.

ఇక చింతామణి - ఈమె పరువంలోవున్న పడుచు, సుందరాంగి అనేది బిల్వమంగళుని యీ క్రిందిపద్యంలో మనకు కళ్ళకుకట్టినట్లు కనబడుతోంది.

బిల్వ :- "ఓహో ఏమి సౌందర్యము!

ఉ. "రెప్పలు వాల్పకుండిన ధరిత్రిని పాదము లంటకుండినన్
దప్సరరంభయో, ఘృతాచియో, మేనకయో యటంచనన్
కప్పురగంధిపట్ల భ్రమ కల్గకపోవునె? యీ యలంచపలే
డప్పురమందె యిట్టి జలజేక్షణ యున్నదటంచు చెప్పు
డున్".

స్త్రీకి యీ లాలిత్యం, లావణ్యం, సోయగం సాధారణంగా 18–28 ఏండ్లమధ్యనే ఉంటుంది. కాబట్టి ఈమెకూడా 24–26 ఏండ్ల మధ్య నవనవలాడుతూ నాజూగ్గా వుండివుండాలి. కాని నేటికాలంలో యీపాత్ర వల్లమాలినవొళ్ళు పెంచుకుని వయస్సుమీరినవనితలు వేస్తున్నారు.

ఇక రాధ : ఈమె బిల్వమంగళునిభార్య కావడంవలన హైందవసంప్రదాయానుసారం ఆమె అతనికంటె ఎంతోకొంత చిన్నదే అయివుండాలి. కనుక ఆమెవయస్సు 20 - 24 సంవత్సరాలుగా చెప్పవచ్చు. భవానీ శంకరుడు చింతామణితో బిల్వమంగళునిగురించి చెప్పేటప్పుడు "అతని భార్య భూలోకరంభ" అంటాడు. అంటే యీమెకూడా అద్వితీయ సౌందర్యవతె అని తెలుస్తోంది. అతను ఆమాటవ్రయోగించిన సందర్భమునుబట్టిచూస్తే ఆమె యించుమించు చింతామణికంటె సౌందర్యవతి కావచ్చునేమో అనిపిస్తుంది. అటువంటిపాత్రను నేడు నాటకాలలో ధనాభావంవల్లనో, తగుశ్రద్ధలేకనో, నటీమణులు లభ్యంకాకనో మొక్కుబడిగా ఎవరో మొగంముడతలుపడిన ముసలమ్మతోనో, రూపురేఖలులేని అనాకారితోనో వేయించి తంతునడిపేస్తుండడం చాలాఅన్యాయం.

చివరిపాత్ర చిత్ర : ఈమె మాటల్లోని అమాయకత్వం వయసురాని ఏదిగీఎదగని కసుగాయ మనస్తత్వాన్ని సూచిస్తుంది. ద్వితీయాంకంలోప్రవేశిస్తూ "అమ్మా! ఎవరో సుబ్బిశెట్టిగారంట, పెద్దిశెట్టిగారికొడుకరంట, లోపలకొచ్చి అక్కయ్యేంచేస్తోందని అడిగారు. ఆమటున అదేంటిసెప్మా ...." అని ఆలోచిస్తుంది. ఈ మరుపుధోరణి ఎదగని

మనస్తత్వాన్ని తెలుపుతుంది. అంతేగాకుండా ద్వితీయాంకంలో చిత్ర లోపలనుండివచ్చి వెళ్ళినప్పుడు "మాయక్క పక్కనున్నచూంటే మా బావగారిమొహానికెంతెలుగొచ్చిందో?" అనేమాట అపరిపక్వస్థితిని తెలుపుతుంది.

ఆడవారివిషయంలో ఎదిగీ ఎదగని వయస్సు అంటే 12-15 సంవత్సరవు లమధ్యనే. ఇలాంటివేషానికి 10ఏండ్లుకూడా పూర్తిగారాని పసిపిల్లనో, లేక పాతికేండ్లుదాటిన మధ్యవయసుమనిషినో ఎన్నుకొనడం ఔచిత్యంలేనిపని.

చింతామణి స్వగతంలోని మాటలవల్ల చివరికి చిత్రఎవరో మనకు స్పష్టంగాతెలుస్తోంది. "పాపము - పూలదండకిది యెంత మొగము వాచియున్నదో! భగవంతుడేమి పాపముచేసినకన్నెలకు పుడుపుగత్తెలయింటదాస్యమును, కోడరికము ప్రాప్తింపచేయునోగాని

గీ॥ "సానికిని జారులకు మితిలేని సేవ
కూరయును, నారయునులేని - కూడు హాని
కట్టి చింపిన పుట్టము - కటిక నేల
పడక నిలువెల్ల కోతలు - వాతలు గద"

అంటుంది చింతామణి. దీనినిబట్టి చిత్ర యింటికోడలయినాకావాలి, లేదా దాసియైనాకావాలి. కోడలుకాదుగనుక దాసీపిల్ల అని నిర్ధారణగా తెలుతోంది. ఇప్పుడయినా యీమె ఆహార్యమెలావుండాలనేది గ్రహించాలి యీమెచేత పెటికోట్, బెర్లిన్ చీరలుకట్టించే సమాజాలు.

చింతామణి దైవభక్తురాలా ?

చింతామణి మొదటినుండీ దైవభక్తురాలనీ, కాబట్టే చివర విరాగిని అయిపోయిందనీ కొందరు అంటుండడం వింటుంటాం. అలాభావించిన కొందరునటీమణులు ఈ పాత్ర ప్రవేశందగ్గరనుంచీ వీలుదొరికినప్పుడల్లా మీరాబాయిలా భక్తిగీతాలు దంచేస్తుంటే ఈమె నిజంగా ఆదినుండీభక్తురాలేనేమో అనేభావం కలుగుతుంది. కాని కవి ఈమె తొలుతనుండి కృష్ణభక్తురాలని ఎక్కడాచెప్పలేదు. కవివ్రాసిన ఆమెమాటలనుబట్టికాని,

ఆమెనుగురించి ఇతరులుచెప్పినమాటలనుబట్టిగాని ఆమె ఆదినుండీ భక్తి తత్పరతగలిగిన వనితగా ఎక్కడా కానరావడంలేదు. పైగాపోతే వేశ్యా వృత్తిమీద అప్పుడప్పుడు అసహ్యపడుతున్న వేశ్యగామాత్రం కనబడు తుంది.

ఇలా అసహ్యించుకోవడం "భక్తురాలుగనుక" అని భావించడం హేతుబద్ధంకాదు. సానివృత్తి ఆమెకు యిష్టంలేదనీ, సంసారిగా బ్రతకాలనీ అంతరాంతరాల్లో ఆమె మనస్సు కోరుతోందనీమాత్రం ఎవరయినా అంటే ఒప్పుకోగలం. ఇంతేకాదు – శ్రీహరి భవానీని బయటకుత్రోలివేయు మనిచెప్పినప్పుడు చింతామణి "అంతసొమ్ముపెట్టినవానిని ఇంతలోనే ఆవలకుకొట్టలేక చూచుచున్నానమ్మా" అని చెప్పేమాటలవల్ల ఆమెలోని మానవత్వం మనకు కనిపిస్తుంది. కాని అది దైవభక్తికాదు. ఒకవేళ ఆమె భక్తురాలే అయితే అసలామె వ్యభిచారం అనే నీచపుపని చెయ్యనే చెయ్యదు. అలాచేస్తూ భక్తిగీతాలుపాడుతూవుంటే అది దొంగభక్తే అవుతుందిగాని నిజమైనభక్తి అనిపించుకోదు.

అయితే ఈమె ఆఖరున హఠాత్తుగా భక్తురాలుగామారుట ఎలా సంభవమనేది ప్రశ్న. విజ్ఞులైనవారు ఏదోఒకసంఘటనమూలంగా చకితులై అలామారిన ఉదంతాలు లేకపోలేదు. ప్రాచీనకాలంలో వేమన, అర్వాచీనకాలంలో చలం యిలా మారినవారే. ఈమెనుకూడా ఆ కోవలోకి చేర్చడంలో తప్పులేదు. కారణం ఈమెకూడా ఉద్దండపండితురాలుగనుక. అయితే ఈమెలో ఈమార్పు రావటానికి యీ నాటకంలో చూపిన కృష్ణాష్టమినాడు ఏప్రేరణాలేకుండానే కృష్ణభక్తిలోపడిపోయినట్లు చెప్పడం అర్థవంతంకాదు. కలలో శ్రీకృష్ణుడు కనపడి ఆమెను మార్చి వేసేడంటే అది వేరే విషయం. ఆమె పూర్వజన్మవాసనవల్ల అలామారి పోయిందని అలౌకికవాదంచేస్తే వారికి ఇక చెప్పేదేమీలేదు. కాని హృదయమున్న మనిషిమారడానికి ఈకృత్రిమపద్ధతి ఏమీఅక్కరలేదు. తనమీదమమకారంతో గాలివానలోతడిసిపోయి, రక్తపుమరకలతో హోరుగాలిలో తండ్రిశవాన్నివిడిచి, భార్యశవాన్ని తెప్పగాజేసిక్కొని ఏరుదాటి వచ్చినప్రియుణ్ణిచూసినప్పుడు ఇంతటిదారుణానికీ ఘోర రక్తపాతానికీ ఇంతటి భీభత్సానికీ తానేకదా కారణమనే భావనవస్తే అది మానవత్వం గల ఆమెహృదయాన్ని కలచివేసి, నిలువునాదహించివేసి నిజంగా విరాగినిచేస్తుంది. ఇలాచూపిస్తే వాస్తవికపోకడకూడా అవుతుంది.

దామోదరుడు గాయకుడా ?

ఈ వేషంవేసేవాళ్ళు సాధారణంగా నారదునిపాత్రలాగ తెగపాడే యడమే ప్రధానంగాపెట్టుకుని వేస్తుండడంవల్లా, ఎప్పుడూ హాస్యపుమాట ఉచ్చరించడమే ఎరుగనివాళ్ళూ, పద్యాలు కట్యాడిలా నిలబడి బడిపిల్లా డిలా దడదడా అప్పగించేసి, చేంతాడురాగం తీసిపారేసేవాళ్ళూ ఇంత వరకూ ఈపాత్రవెయ్యడంవల్లా ప్రేక్షకులలో దీనికి గాయకుడుగా ముద్ర పడిపోయింది. వాస్తవానికి పాత్రయొక్క వచనంలో సున్నితమైన హాస్యముంది. రేడియోబావగారిలా మాటవిరిచి చక్కగా హాస్యపూరిత అభినయంతోఅంటే యిది అన్నిటినీమించిన సున్నితమయిన కామెడీరోల్ అవుతుందనేది నిస్సందేహం.

తొలిరంగంలో దామోధరుని ఒకభక్తునిగా చూపాలనేది భావం. దానికోసం తెరముందుకువచ్చి తిక్కనగారిపద్యం "అరయన్ శంతను పుత్రుపై" అనే మత్తేభంఅంతాచదివి ఆపైన భోలెడురాగంతీసి బల్ల మీదున్న రాధా, బిల్వమంగళ పాత్రలను బలితీసుకోవడం నాటకానికి లక్షణంకాదు. వాళ్ళు 4 నిమిషాలసేపు నిర్వికారంగా కూచోవడం నాటక రమ్యతను చెడగొడుతోంది. దానికిబదులు "హరేరామ హరేరామ రామరామ హరేహరే, హరేకృష్ణ హరేకృష్ణ కృష్ణకృష్ణ హరేహరే" అంటూ ప్రవేసిస్తే దామోదరుని భక్తిభావం యిట్టే అర్థమవుతుంధిగదా! దీనివల్ల పక్క పాత్రలు దెబ్బతిననక్కరలేదుకూడా.

ప్రవేశంలో సుబ్బిసెట్టి చింతామణిని చూడగానే పెర్రిమొగంవేసి అదిరిపోతున్నట్లూ,బెదిరిపోతున్నట్లూ వెకిలిఅభినయంతో గంటన్నర తినేసే హాస్యనటులు ఒక్కసంగతి గుర్తుంచుకోవడం అవసరం. ఇతడు పచ్చి వ్యభిచారి. రంగానాయకి అనే సానింటికి 7, 8 సార్లు వెళ్ళాననితనే ఒప్పుకుంటాడు. ఇక తెలుగే సరిగారాక అత్తమ్మను "లత్తప్ప" ని నాటుగా మాట్లాడే యీ సెట్టిపాత్రకు పాత్రధారులు స్వఛ్ఛమైన ఇంగ్లీషు మాటలుకూడాజోడించి గుప్పెయ్యడం ఏమిన్యాయం? హాస్యాన్ని సృష్టిం చడం కోసం నాటకం ఆపేసి స్వంత డైలాగులు అసందర్భంగా తట్టెల కొద్దీ వాగెయ్యడంకాదు సమర్ధత. పాత్ర స్వభావాన్ని కనుగొని వీలై నంతవరకూ అందులోని మాటలతోనే మెరుగుతేవడం, అందునుంచి అభినయంతో హాస్యం పుట్టించడం ఉత్తమనటుల లక్షణం. ఉన్న

టెక్స్టు వదిలేసి నాటకంనడవకుండా గంపలకొద్దీస్వగతంతో ఏకపాత్రాభినయంలాచేసేస్తూ స్టేజినీ, టైమునీ మింగేస్తూ, పచ్చి బూతులు మాట్లాడేస్తుంటే గవర్నమెంటు నిషేధించవలసింది భోగంమేళాలకంటే ముందు చింతామణినాటకాన్ని అనిచెప్పవలసివస్తుంది. శ్రీహరి, సుబ్బిశెట్టిలిద్దరూ ఈ నాటకాన్నిలా సజీవసమాధిచేయడం క్షంతవ్యంకాదు.

గయోపాఖ్యానం

ప్రాచీన తెలుగునాటకాలలో విశేషప్రశస్తిగన్న మేటినాటకం చిలకమర్తివారి గయోపాఖ్యానం. లక్షప్రతులకుపైగా అమ్ముడుపోవడమే దీని విశిష్టతకు ప్రత్యక్షతార్కాణం. ఆంధ్రదేశంలో యీప్రదర్శన జరగని ఊరూ లేదు, ప్రదర్శించని పౌరాణికనాటకసమాజమూలేదు.

ఈ ప్రాచీననాటక సమీక్షకు ఆధునికపు తూకపురాళ్ళువాడితే విమర్శనాపద్ధతికే విరుద్ధం. దీని కొలబద్దలు వేరు. సంస్కృత నాటక లక్షణాలతో వ్రాయబడ్డ దృశ్యకావ్యం. బెర్నార్డ్‌షా ప్రోలోగ్స్‌లాగ, నేటి ముందుమాటలాగ, నాడు నాందీ ప్రస్తావనలు ఉండేవి.

నాటకం ప్రారంభించడానికి ముందుఆచరించేకర్మవిశేషం నాంది. ఇది పూర్వరంగం. ఉత్తరరంగం అవేధి నేపథ్యంలో చెప్పబడే ఆశీస్సు. ఆదియిందులో 'బ్రహ్మనయమ్ము నోమంతన్' అనే వాక్యం అంతంగాగల పద్యం. ఉత్తరరంగంలో సూత్రధారుడు, నటి ప్రవేశించి నాటకాన్నిగురించి, రచయితనుగురించి, ప్రదర్శనగురించిచేసే ప్రసంగం, ఋతువర్ణన అనంతరం పాత్రప్రవేశం సూచించడం ప్రస్తావన అంటారు. ఇందులో నాటకరచయిత 'చిలకమర్తి' అని, యితివృత్తం "వసుదేవాత్మజ పాండునందనుల సంవాదంబె" అని చెప్పి వసంత ఋతువర్ణనచేసి "సూత్రధారుడు నటితో సాత్యకియు, కౌశికుడు తెరచాటునుండి చూచుచున్నారమ్మనవంక సుదతిరమ్ము" అని పాత్రప్రవేశం సూచించి నిష్క్రమిస్తారు. ఇలా లక్షణబద్ధంగా ప్రారంభమవుతుంది యీ నాటకం.

ఇక యితివృత్తానికొస్తే ఆధునికంగా యీకథ యిలాచెప్పవచ్చు. గయూరావు అనే ఒకాయన కారులోవెళుతూ బయటకుఉమ్మేశాడుచూడ

కుండా. ఇది అడ్డుపక్కకిలబడ్డ కృష్ణమూర్తి అనే కామందుమీద పడింది. ఆయనకోపం వచ్చింది. కారులోవెళ్లేవాడెవరో తెలుసుకుని 48 గంటల్లో ఆ గయారావుని "మర్డర్" చేస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. ఇది గయారావుకి తెలిసి హడలిపోయి మండల ప్రెసిడెంటుగారి దగ్గరికెళ్ళి రక్షించమన్నాడు. ఆకృష్ణమూర్తి బలంతోనే నేనుప్రెసిడెంటయ్యాను, నావల్లకాదన్నాడు. గయారావు బెంబేలెత్తిపోయి తిరుగుతుంటే నారయ్యనే ఆసామీ ఓచిట్కా చెప్పేడు. పక్కఊరిలో కృష్ణమూర్తిబావ అర్జునరావున్నాడు. అతనికాళ్లమీదపడి రక్షిస్తానంటేగాని విడిచిపెట్టకు. బావగారితో తగువుకు కృష్ణమూర్తి సిద్ధపడడు. దానితో నిన్నొదిలేస్తాడు. నువ్వు ముందుమాత్రంవిషయంచెప్పకుండా వాగ్దానంపుచ్చుకో అని సలహాయిస్తాడు. గయారావు సరిగ్గా అలాగే చేస్తాడు. అర్జునరావు అభయమిస్తాడు. కృష్ణమూర్తి పుట్టింటిదగ్గరున్న చెల్లెలు సుభద్రమ్మనిపంపిస్తాడు యీ గొడవలోకి రావద్దని భర్తకు చెప్పమని. అర్జునరావు ఆమె మాట వినలేదు. కృష్ణమూర్తి స్వయంగా వచ్చి నయానా భయానా చెప్పి చూస్తాడు. అర్జునరావు లొంగకుండా గయారావుని రక్షించడం కోసం పోరుకు సిద్ధపడ్డాడు. అప్పుడు మంత్రి శివయ్యగారొచ్చి ఆదెబ్బలాట ఆపుచేసి, క్రిందికిచూసుకోకుండా ఉమ్మివేయడం గయారావుతప్పనీ, తెలియకఉమ్మేసినదానికి ఏకంగా చంపెయ్యడానికేపూనుకోవడం కృష్ణమూర్తితప్పనీ, ఆలోచించకుండా అభయం యివ్వడం అర్జునరావుతప్పనీ చెప్పి, ఇద్దరూ కావలసినవాళ్ళు, బంధువులు, ఒకేపార్టీవాళ్ళు కావడంవల్ల దెబ్బలాటతగదనీ, గయారావు కూడా వారి వర్గంవాడేననీ, నిజాయితీఅయిన కార్యకర్తఅనీ తెలిపి తగువు పరిష్కారంచేస్తాడు. అప్పుడు కృష్ణమూర్తి మావూళ్ళో అందరిముందూ నేను గయారావుని చంపకపోతే సుబ్బారాయుడుకొడుకునేకానని ప్రతిజ్ఞ చేశానే? అన్నాడు. దానికి శివయ్యగారు నువ్వు నిజంగా సుబ్బారాయుడు కొడుకువికావుగా! దత్తుడివిగా! అంచేత ఆమాటకిబ్బందేమీ లేదని సర్దేస్తాడు. దీన్ని పురాణపాత్రలతోకి జాగ్రత్తగామలిచి కృష్ణుడు యమునానదిలో సూర్యునకర్ఘ్యమిస్తుంటే బ్రహ్మలోకంనుంచి విమానంలోవెళుతున్న మణిపురాధీసుడైన గంధర్వరాజుగయుడు నిష్ఠీవనమ్ము విడువగా అది కృష్ణునిదోసిలిలోపడింది. దానికి కృష్ణుడుఉగ్రుడై అతనిని సంహరింప ప్రతిజ్ఞబట్టి చక్రాయుధాన్ని విడిచిపెడతాడు ఇది

విన్న గయుడు తనను రక్షించమని బ్రహ్మదగ్గరికి వెళతాడు. విష్ణు గర్భంనుంచి పుట్టినవాణ్ణినేను, ఈ విషయంలో సాయంచెయ్యలేనంటాడు. గయుడు ఎక్కడా ఆశ్రయందొరక్కతిరుగుతుంటే నారదుడు కనుపించి ద్వైతవనంలోవున్న అర్జునుడు ఒక్కడే నిన్ను కావగలడని చెప్పి ముందు అసలు విషయంచెప్పకుండా శరణువేడమనీ,అభయమిచ్చిన తరువాత అసలుసంగతిచెప్పమనీ ఉపదేశిస్తాడు. ఆవ్రకారం అర్జునుని శరణువేడడం, అర్జునుడు అభయమివ్వడం, కృష్ణునికితెలిసి అతనిని విడిచిపెట్టమని సుభద్రను పంపడం, అర్జునుడు నిరాకరించడం, కృష్ణార్జునయుద్ధం, శివుడువచ్చి వారివారి ఒప్పుతప్పులుచెప్పి గయుడుకూడా వారిభక్తబృందంలోనివాడేఅని విశదపరిచి రాజీ చెయ్యడం కథాంశం.

ఇందులో నాటకీయతంతా కృష్ణునిశపథం, దానికి శివుడుచెప్పిన నిర్వచనంమీదే ఆధారపడివుంది. కృష్ణుడు బలరామునితో చేసిన శపథం యిది -

"ఈ విధి నద్దురాత్ము వధియింపక పోవుదునేని దేవకీ
దేవికి పుణ్యమూర్తి వసుదేవునకున్ తనయుండ గానికన్
ధీవినుత ప్రభావులగు దేవరకే ననుజుండ గానికన్
పావనమైన యట్టి యదు వంశమునన్ జనియింవ లేదికన్".

ఈ ప్రతిజ్ఞకు ఆధరున పరమేశ్వరుడు కృష్ణా! నువ్వు నిజంగా దేవకీ వసుదేవుల పుత్రుడవుకావు, స్వయంభుడివి. బలరాముడు నీకు సోదరుడేమిటి? నీ పాన్పుగాని - (ఆదిశేషువు) వీళ్ళు నిజంగా యాదవులా! దేవతలుగాని -కనుక, నీమాటలు పొల్లుకాలేదని విడమర్చి చెబుతాడు.

ఇకకవితాఛాయలకొస్తే అందమైన అలంకారప్రయోగాలు ఎన్నో కనిపిస్తాయి. నాందిలో సూత్రధారుడు ప్రదర్శనలోనిమంచిచెడ్డలు గురించి యిలా అంటాడు.

''నిండు దివ్వెలతోడ క్రీనీడలట్లు
అలరుగురి వెంజపూసల నలుపులట్లు
గుణగణముతోడ దోషముల్గూడియుండు
ప్రాజ్ఞులుక్షమింతురితరులు పరిహసింతురు"

కృష్ణుడు సూర్యోదయాన్ని వర్ణిస్తూ –
"అబ్జహితుడను కారాగృహాధికారి
కిరణమను తాళపుం జేతకీలెదల్చి
దళములను తలుపులను తీయ వెలికి వచ్చు
తుమ్మెదలు తమ్మి చెఱనుండి దొంగలట్లు."
అంటాడు.

ఇది కాళిదాసు ప్రయోగమే అయినా రమ్యంగా సందర్భశుద్ధితో చక్కగా అనువదించి చూపేరు. సాత్యకి చంద్రాస్తమయ, సూర్యోదయాల్ని వివరిస్తూ కలువలను పద్మాలను గుఱించి అర్థాంతర న్యాసంలో యిలా అంటాడు.

"ఒక్కచో పుట్టి పెరుగుచునున్నవయ్యు
ఒండొరుల పొడల్కిట్టకయున్న వకట!
కలువ పూల్దమ్మి పూవులు, కాలవశత
జ్ఞాతి వైరముండను పుష్పజాతికైన."

తెల్లవారు జామున పిట్టల అరుపుల్ని కృష్ణుడు పోల్చిన తీరు మరీ అందంగా ఉంటుంది. "కమల బాంధవుడను క్షత్రి కాడు వేళ, తూర్పు దిక్కను చూలాలి దున్నహంపు. ప్రసవ వేదనగతి వినఁబడెడు చెవికి,గుములు గూడి కూసెడి పులుంగులరొలుఁగు" అని. కథలో అన్ని రసాలూ కూడా పుష్టిగా పోషింపబడ్డాయి. కౌశికుడు హంసపడికను మేక్కాలు పుటకు చేసిన ప్రయత్నంలో "పోయి హంశపడిక సెట్లు మేల్కొలుపుదునని ఇంచుక విచారించి ఆమె మంచంక్రిందదూరి కుక్క మొఱిగినట్లు మొఱుగనారంభించితిని. ఆమెయు అదఁపడిలేచి రెండు మూడు నిమిషములాలోచించి, మంచంక్రింద మొఱుగుచున్నది కుక్కకాదని నిజముగ్రహించి ప్రక్కనున్న బెత్తమునుపుచ్చుకొని నాకు నాలుగు వాతలు తగులనిచ్చెను. అప్పుడు నేను "నేను కుక్కనుగానే, కొట్టకే, కొట్టకే' అని మొఱుగుట మాని మొఱపెట్టితిని. అప్పుడది "ఛీ – నీవు కుక్కవే – మాటలునేర్పినకుక్కవుసుమీ అని తన పనిని రెట్టించెను. అంతట నేను దెబ్బలుతినలేక యివతలకువచ్చి గోళ్ళతోదానిజడలు బరికి వండ్లతో దానిబుగ్గలుకొరికి ప్రాణములు దక్కించుకుని యీవతల బడితిని" అంటాడు. సరసం మోటుగాఉన్నా హాస్యశృంగారాలకిది ఆటపట్టు. జానపదులకవ్వించే రసపట్టు.

హంసపదిక రుక్మిణీ సత్యభామలతో ఏదోచెబుతుంటే అదేమిటని కౌశికుడుప్రశ్నిస్తాడు. దానికామె "నీకడుపులో అనుమానం పీడించు చున్నది గాని, నీవిషయము నేనెవ్వరితోనేమియూ జెప్పలేదు. అనేక అవతారములెత్తిన శ్రీమన్నారాయణుని పోలికాడవగుటచేత నీవును కొన్ని అవతారము లెత్తనేర్చితివనిమాత్రము వీరితో చెప్ప దలచితిని" అన్నది. దానిపై కౌశికుడు 'ఏమి అవతారము లెత్తనేర్చితిని? అనిదబాయించగా, ఆమె "ఆయన నరసింహావతారమెత్తెను, నీవు గడియక్రింద గ్రామ సింహావతారమెత్తితివి" అంటుంది. ఇలాంటిసాహిత్యఛలోక్తులతో కూడిన సుతిమెత్తని హాస్యంకూడా ఉంది.

గయునిసంహరింప విష్ణుచక్రము వచ్చుచున్నదని ఆకాశవాణి చెప్పినప్పుడు –

"నా మనోహరుగాచి నన్నురక్షింపరే
పుణ్యులార, పుడమి వేల్పులార"

అని రోదించే చిత్రరేఖావిలాపం, గయుడు విష్ణుచక్రంబారినుండీ తప్పిం చుకోవడానికి పలువురిని ఆశ్రయించి విఫలుడై "పాతాళమున కేగి బ్రతు కవచ్చునటన్న బలిచక్రవర్తినన్ పట్టియిచ్చు" అంటూ దీనంగా విచా రించేఘట్టం ప్రతివారిచేతా కంటతడిపెట్టిస్తుంది. ఇక్కడ కరుణరసం ఏరులై పారుతుంది.

"శరణు శరణు" అని కాళ్ళమీదపడిన గయునికి అభయమిస్తూ అర్జునుడు "నిటలాక్షుం డిపుడెత్తివచ్చిన ను రానీ" అనిపలికే వీరాలాపములు వీరరసాన్ని ప్రస్ఫుటింపచేస్తాయి. చేతిలో 'నిష్ఠీవనంబు' పడినప్పుడు ఉగ్రుడయిన కృష్ణుడు "శ్రీమచ్చతురానన, పంచానన, షడానన, సహ స్రానన, వజ్రాయుధ, పంచాయుధ, సిద్ధ, సాధ్య యక్షగరుడకిన్నర కింపురుష విద్యాధరాద్యఖిల ఖేచర సమూహంబులు ప్రతిఘటించినిల్చి న నిల్తురుగాక" అని చేసిన ప్రతిజ్ఞలో భయానకరసం పరాకాష్ఠనందు తుంది. అలాగే కృష్ణుడు సూర్యునకుఅర్ఘ్యమిచ్చుచుండ 'తమ్మల పుటుమ్మిపడియె హస్తంబునందు' అనే దానిలో చేతిలో ఉమ్మిపడుట జుగుప్సను కలిగిస్తోంది. ఇది భీభత్సరసానికిస్థాయి. కృష్ణార్జునుల యుద్ధఘట్టంలో కృష్ణుడు –

'తలపనైతివి నీకును నాకునుగలుగు చెలిమి తలపనైతివి పుట్టినక్షత్ర ధర్మమైన, ఫాలనేత్రుని గెలిచిన బంటవగుట, తలచినాడవు కాబోలు దర్పమొకటె"

అనేదానిలో క్రోధం కనిపిస్తుంది. ఇది రౌద్రరసానికి స్థాయి. ఇక్కడే కృష్ణుడు అర్జునునితో తమ గతజన్మలోని నరనారాయణ వృత్తాంతము తెలుపుచూ "అందు నరాంశమున నీవును, నారాయణాంశమున నేనును పాండవ యాదవ వంశములందు క్రమంబున నుదయించితిమి. నా వాక్యముల యదార్థములెరుంగగోరెదవేని చూడు" అని కనులుతుడిచి ఆదృశ్యము అర్జునునికి జూపినపుడు అద్భుతరసం పోషింపబడింది.

చివరకు నాటకం సుఖాంతమై పరమేశ్వరుని యాక్రింది ఆశీస్సుతో శాంతరసంలో పర్యవసిస్తుంది.

"పాడియు పంటయుం గలిగి భాగ్యముతో తలతూగు చుండి నూ
రేడులు నిన్ను గొల్చుచు మహీజనముల్ సుఖియించుత్రిగాక''

భర్తకు సుభద్ర అన్ననుండి సందేశం తెచ్చినప్పుడు –

'ఆడుచున్న వాడె అభిమన్యుడలవోక తండ్రి పెన్నడైన తలచు నొక్కొ' అనే అర్జునుని కుశలప్రశ్నలలో వత్సలరసం ఉట్టిపడుతోంది.

యుద్ధఘట్టంలో కృష్ణుని కాళ్ళకు అర్జునుడు నమస్కరిస్తున్నప్పుడు కృష్ణుడు 'నీ ముఖదర్శనము పాతకహేతువు, నీ వావలకు పొమ్ము' అని తన్నగా అర్జునుడు 'గజ్జలందియలును ఘల్లుఘల్లని మ్రోయ నహిమౌళి తాండవం బాడెనెద్ది"?

'అట్టి నీపాద పంకజం బమల చరిత నాకఠిన దేహమునుదాకి నవసి
యుండు' 'కావున నీచరణారవిందము నేనొత్తెదదేవా యిటు
తెమ్ము' అనేచోట భక్తిరసం పొంగిపొరలుతోంది.

ఇంతేకాకుండా సంభాషణాచాతుర్యం యీనాటకానికి జీవగర్ర. అందులో ముఖ్యంగా యుద్ధరంగంలో కృష్ణుడు ప్రయోగించిన సామ దాన భేద దండోపాయములు, వానిని అర్జునుడు త్రిప్పికొట్టిన విధము మనోహరములు.

కృష్ణ :- "అర్జునా! అనేకోపకారములొనర్చిన నన్నీ సమయమందు నిరాకరించిన జనంబులు నిన్నాచంద్ర తారార్కము విశ్వాస ఘాతుకుడని నిందింతురు. కావున గయుని విడుపుము."

అర్జు :- "గయున్ వర్జింతునేనిన్ జనుల్ హావిశ్వాసఘ్నుఁడధర్మచిత్తుడనరే ఆచంద్రతారార్కమున్".

ఇది సామముతో సాధింపచేసిన ప్రయత్నానికి ప్రత్యుత్తరం.

కృష్ణ :- "అర్జునా! ఈ అల్పుని నిమిత్తమై నాతో వివాదమున కియ్యకొంటివేని నీకురానున్న లాభములు అనేకములు చెడిపోవును ఈ సమయంబున నన్ను మెప్పింతువేని ఈ ధరామండలమంతయు పట్టంబుగట్టెద"

అర్జు :- "మాధవా! మహేంద్రసమానభోగికైనను శరణాగతసంరక్షణాది ధర్మకార్యాచరణమున కలిగినంతఆనందము సర్వంసహా పరిపాలన మొనర్చునపుడు కూడ కలుగదు. నామనంబు ధర్మేతరవృత్తికొప్పదు బావా!"

ఇది దానప్రయత్నమునకు ప్రత్యుత్తరం.

కృ :- "నీవును నేనును ప్రాణమిత్రులము, బంధువులము కదా!"

అర్జు :- "ఆమాటయం దబద్ధమేమున్నది బావా!"

కృ :- "అట్టియెడ నాకపకార మొనర్చినదుర్మార్గుడు నీకుకూడ అపకారము చేసినట్లుకాదా!"

అర్జు :- "నీవానతిచ్చినది నిజమేకాని అధర్మమువలన నేను భయపడుచున్నాను."

ఇది భేదోపాయమునకు ప్రత్యుత్తరము. ఇక దండోపాయము-

కృ :- "ఇదిగో – నాతోడ సురాసుర యక్షరాక్షస కిన్నర సిద్ధసాధ్య విద్యాధర గంధర్వ గరుడులైన సంగ్రామమున కియ్యకొనరు. నీవు బాలుడవు ప్రాణంబుండగా చూచుకొమ్ము."

అర్జు :- "ఫాలనేత్ర విజయములగు దారుణాస్త్రంబులు నాయొద్దనున్నవి. అతడిచ్చిన పాశుపతాస్త్రమిదిగో."

కృ :- "నిండు మగతనములేక సగమాడుదియగు మహేశ్వరుడు ప్రసాదించినఅస్త్రములా మమ్ము గెలిపించునవి'"

అర్జు :- "రుద్రుడు నిండు మగతనములేనివాడా! తాను సగమాడు దియేయగునుగాని నీవు పూర్ణముగా ఆడుదానవగుదువు. నిరంతర నారీలోలుడవుకదా !"

కృ :- "ఓయీ మూర్ఖుడా! మృగములనుజంపు కిరాతువిధమున విల్లు చేబూనినమాత్రమున ఎవరికి గెలుపు కలుగును ?"

అర్జు :- "నే గిరాతుడనూ, నీవు గారడీ విద్యలవాడవు. అందుచేతనే గారడీవాని కరమునందుండు పెనమువంటి చక్రముధరించిన నీవును, హాలికుని విధమున నాగలి భుజమున దాల్చు నీసహోదరవీరుడుబలభద్రుండును నాకు గెలుపు గలిగింప లేరయ్యా."

కృ :- "ఓరీ! లోకైకపూజ్యుడగు మాయన్న మాటలిచ్చట దడవనేల? మీయన్నవలె మాయన్న జూదరికాడు."

అర్జు :- "మాయన్నకు మీయన్నకు ఏఅంశమునందును సాటియేలేదు సుమీ. మాయన్న ధర్మరాజగు మీయన్న అధర్మరాజు మృషగాదు హరీ."

కృ :- "పేరు ధర్మరాజు, పెను వేపవిత్తండు, మాట తేనెతేట మనసు విషము, నేతిబీరకాయ నీయుధిష్ఠిరశబ్దమెఱుకలేని వారి యెదుటపొగడు".

అర్జు :- "చిరపరిచితుడవయ్యు మత్సోదరుల సౌజన్యము గ్రహింప జాలవైతివి. వేయేండ్లు తపస్సుచేసినను మాకు మీరు సాటిరారు."

కృ :- "నిజము – ఏలనందువా? "నీచముచ్ఛములేక రాచపాడి దొఱంగి బిడియమించుకలేక బిచ్చమెత్త, జన విరుద్ధంబుగ సైదోడులేవురు పెలదినొక్కర్తునే పెండ్లియాడ".

అర్జు :- "అవును మరి – మీరు చేయుపనులు మేము చేయగలమా బావా! అల్లుడా రమ్మని ఆదరమ్మున పిల్వ పంపు మామను

ఒట్టి చంపగలమే!" ఇలాగ తగువులొచ్చినప్పుడు జానపదుల బావామరదుల దెప్పుళ్ళు, వెటకారాలు, వెక్కిరింతలు, హేళనలు ఎలాఉంటాయో సరిగ్గా అలా చిత్రించడంతో యీ నాటకంలోని సంవాదాలూ, పద్యాలూ జానపదులలో బాగా నాటుకుపోయాయి.

కృష్ణుడికి మీసాలుంటాయా అనే మీమాంస యీనాటకంలోనే వచ్చింది బెల్లంకొండ సుబ్బారావుగారు మీసాలతోనే కృష్ణుడువేషం వెయ్యడంతో. ఆమధ్య ఒక ప్రదర్శనలో గయుడు వేషధారి "పాతాళము నకేగి బ్రతుకవచ్చునటన్న'' అనే పద్యం చదువుతూ చెయ్యిపైకెత్తి చూపిస్తుంటే "అదేంటండి అలా చూపిస్తాడు పాతాళం పైనున్నట్లు?" అన్నారట శ్రీ వాత్సవగారు. "పాతాళం తెలుగునాటకరంగానికి పైనే ఉంది గనుక' అన్నారట శ్రీ శ్రీగారు. 'పంపు మామ', ''భయంబా గయమువలదు' వంటి సాహిత్య చెణుకులు కూడా యీనాటకంనుండి వెలువడ్డవే. జానపదుల్ని ఆకట్టుకున్నతీరుచూసి (పురాణాల్లో లేకపోయినా) యిదే మూసలో రామాంజనేయ యుద్ధం నాటకం రావడం, ప్రజలు ఆహా! అని చప్పట్లుకొట్టే బభ్రువాహన'లోని యుద్ధసీను కూడా దీనికి అనుకరణే కావడం దీని గొప్పతనానికి నిదర్శనం.

* ఇంతకీ గయోపాఖ్యానం నాటకం ఎఱెండ్లగోపయ్య అనే పూర్వ కవి కావ్యం ఆధారంగా వ్రాయబడినదని 'తెలుగు పౌరాణిక నాటకాలు" వ్యాసంలో శ్రీ ఎ. శ్రీరామమూర్తిగారు వ్రాశారు.

గోదావరిసీమలో ప్రసిద్ధులైన పౌరాణిక నటులు

ఈప్రాంతంలో పల్లెసీమల్లోకి ప్రవేశిస్తుంటే పొలాల్లోనుంచి "చెల్లియో చెల్లకో", "అలుగుటయే యెరుంగని," "జెండాపైకపిరాజు'' అంటూ పద్యాలు వినిపిస్తుంటాయి చల్లబాటువేళ. విద్యాగంధం లేని పశువులుకాచే పిల్లవాళ్ళకుకూడా యివి నోటబడి ఆలపింపజేస్తున్నాయంటే జానపదులలో యీనాటకంమీద మక్కువకి ఇంతకంటే నిదర్శనం ఏంకావాలి? ఆనాటకం కురుక్షేత్రం, చింతామణి, హరిశ్చంద్ర, గయో

---

* సమాలోచన పత్రిక. 1-5-86 పు. 6

పాఖ్యానాలతోపాటు కురుక్షేత్రం (పాండవోద్యోగ విజయాలు), బొబ్బిలి యుద్ధం, రంగూన్‌రౌడీ, రామాంజనేయయుద్ధంకూడా యిక్కడి జానపదులను విశేషంగా ఆకర్షించిన నాటకాలు. ఈ నాటకాలలో తమ మహోన్నత నటనతో కీర్తిగన్న గోదావరిసీమ నటరత్నాలు ఎవ్వో !

1. పై. భద్రాచారిగారు.

మండపేటలో మకాం ఉండేవారు. హరిశ్చంద్రుడు వేషానికి యీయనపేరు జగద్విదితం. కాటిసీనులో జనం మొల్లునఏడ్చేసేవారట. అంతరసస్ఫూర్తి కలిగించేవారన్నమాట నటనతో. పైగా తన కంచు గాత్రంతో పద్యంపాడుతుంటే ప్రేక్షకులు పరవశించిపోయేవారు. కుచేల వేషంకూడా అంతగొప్పగానూ ఉండేదట.

2. దొమ్మేటి సూర్యనారాయణగారు.

వీరిది కోనసీమ. రంగూన్‌రౌడీలో రౌడీవేషానికి ఆదిపురుషుడీయనే. క్రూరత్వంచూపించడంలోనూ, భీభత్సరసాన్ని పోషించడంలోనూ అందెవేసినచెయ్యి. ఆయననటన పరాకాష్టకు చేరుకుని పండితపామరులందరిచేతా ఛాలెంజిరౌడీఅని పిలిపించుకున్న మహానటుడు.

3. బేతా వెంకటావుగారు.

వీరిది రాజమండ్రిదగ్గర గండేపల్లి. రామాంజనేయయుద్ధం నాటకంలో ఆంజనేయపాత్రకు వీరు పెట్టిందిపేరు. కుప్పిగంతులు, చిలిపి చేష్టలు, కోతికూతలరాగాలతో ఆ నాటకానికే వన్నెతెచ్చారు. "హాలు నిండినవెనుక ఆయాతరగతులగట్లపై కూర్చుండవలెను'' అనే ప్రకటన వీరినాటకానికే ఎక్కువ వర్తించేది. అంత మనోజ్ఞంగా నటించేవారు. ఆంజనేయస్వామి ప్రత్యక్షంఅయినట్లేఉండేది. వీరు నాటకంలో ఒకనాడు స్టేజిమీద ఆంజనేయుడుగా రామారామాఅంటూ ప్రాణాలువిడిచారు.

4. బందా కనకలింగేశ్వరరావుగారు.

వీరిదిఏలూరు. వృత్తిరీత్యాన్యాయవాది. ప్రవృత్తిరీత్యా కళారాధకులు. కురుక్షేత్రంలో కృష్ణుడువేషానికి రంగస్థలంలో బందాగారిది ఒక పంథా. రాగం అంతంతమాత్రంగాతీస్తూ భావానికీ, భాషకీ అధిక ప్రాముఖ్యమిచ్చి పద్యంపాడేవారట. చింతామణిలో బిల్వమంగళుడుగా

చివరిసీనులో పశ్చాత్తాపంతో కళ్ళుపీకేసుకుంటూ చేసేనటనకు అందరూ జోహార్లుఅర్పించవలసిందే. ఉత్తమనటుడుగా రాష్ట్రమంతా అవార్డులు పొందారు.

5. గండికోట జోగిరాథంగారు.

వీరిది కాకినాడ. 5దశాబ్దాలు ఆంధ్రనాటకరంగాన్ని ఏలిన సాటిలేని మేటిహాస్యనటులు. చింతామణిలో సుబ్బిశెట్టిపాత్రకు వీరికి వీరే సాటి. దేశంలోఎన్నో ప్రదర్శనలిచ్చి హాస్యనటశేఖర, హాస్యనటకాగ్రణీ, హాస్యనటావతంస, హాస్యకళానిధి, హాస్యరసచక్రవర్తి బిరుదులు పొందారు. మంచి సమయస్ఫూర్తిగల నటులు.

6. షణ్ముఖి ఆంజనేయరాజుగారు.

వీరివాసం తణుకు. కురుక్షేత్రంలో కృష్ణుడుపాత్రకు తిరుగులేనిపేరు. రాయబారంసీనులో "చెల్లియో చెల్లకో" పద్యాలుపాడుతుంటే అన్నీ వన్స్ మోర్‌లే. రాగాలాపనలో ఒక క్రొత్తవరవడి సృష్టించారు. వీరు చింతామణిలో బిల్వమంగళుడు, హరిశ్చంద్రలో నక్షత్రకుడు, రామాంజనేయ యుద్ధంలో రాముడు వేషాలుకూడావేస్తూ యావదాంధ్రదేశంలో ప్రఖ్యాతి పొందారు. వీరిబిరుదు 'ఆంధ్రగంధర్వ'.

7. యన్. వి. యల్. నరసింహాచారిగారు.

వీరిది కొరుకొండ. కురుక్షేత్రంలో దుర్యోధనుడు వేషం వీరిది చూసి తీరవలసిందే. ప్రత్యేకించి మయసభసీనులో నటన, వాచకం అద్భుతం ఈసీను చూడడానికి దూరభారాలుకూడా లెక్కచేయకుండా జనం తండోప తండాలుగా వచ్చేవారు.

8. కె. ఆర్. రెడ్డినాయుడుగారు.

రామచంద్రపురంవాస్తవ్యులు. హరిశ్చంద్రలో వీరబాహుడుగా వీరినటన అమోఘం. పాత్రచిన్నదయినా ప్రేక్షకహృదయాల్లో శాశ్వతంగా నిలిచిపోయేలా నటించేవారు. ముఖ్యంగా హరిశ్చంద్రునికి కర్ర, కుండ చేతికిచ్చి పంపించి తనఅకృత్యానికి చింతిస్తూ చేసే నటన నాటకానికే వన్నెతెచ్చేది.

9. కొవ్వాడ సూర్యనారాయణగారు.

కాకినాడ. రంగూన్‌రౌడీలో రౌడీవేషంతో దేశమంతా ఒకవెలుగు వెలిగారు. సిగరెట్టుపొగ త్రాగడం, బ్రాండీత్రాగినట్టు నిషాగా మాట్లాడడంలో ఒకప్రత్యేకతతో ప్రేక్షకులదృష్టినాకర్షించి చక్కని నటన చూపి మెప్పించేవారు. ఓడేరౌడీ, కొవ్వాడరౌడీ, ఛాలెంజిరౌడీ అని స్టేజిమీద తొడగొట్టి సవాలుచేసేవారు.

10. దొమ్మేటి సత్యన్నారాయణగారు.

రాజమండ్రిమకాం. రంగూన్‌రౌడీలో రౌడీవేషం, చింతామణిలో బిల్వమంగళవేషం వీరికి ప్రసిద్ధి. గాత్రం మెటాలిక్‌టోన్. చాలా శ్రావ్యంగానూ, గంభీరంగానూ ఉండేది. వీరుకూడా రౌడీ వేషంలో దొమ్మేటిరౌడీ, ఛాలెంజిరౌడీ అని ముందు కరపత్రాలలోనే ఛాలెంజి విసిరేవారు.

11. యం. జి. ఆచారిగారు.

వీరిది అన్నవరం. హరిశ్చంద్రలో నక్షత్రకవేషానికి గొప్పపేరు. పాటలోనూ, మాటలోనూ, నటనలోనూ, వేషధారణలోనూ తనదయిన ఒకబాణీనిప్రదర్శించి ప్రజాహృదయాలలో మిగిలిపోయిన నటుడు.

12. కొచ్చెర్లకోట సత్యనారాయణగారు.

ఏలూరు. మధురగాత్రం. వినేకొద్దీ వినాలనిపించే ఆలాపన వీరి పాత్రలకుజీవం. కురుక్షేత్రంలో అర్జునుడుగానూ, గయోపాఖ్యానంలో కృష్ణుడుగానూ, చింతామణిలో భవానీశంకరుడుగానూ దేశప్రఖ్యాతి పొందిన నటులు.

13. మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

కాకినాడ. హరిశ్చంద్రపాత్రకు ఆంధ్రదేశంలో ఎంతోకీర్తిపొందిన వ్యక్తి. రాగంలో, పాటలో, మాటలో, ఆహార్యంలో అన్నింటా రమణీయంగా పాత్రపోషించి తనకొక విశిష్టత నార్జించుకున్నారు. వీరితో సుప్రసిద్ధరంగస్థలనటి పువ్వుల అనసూయ చంద్రమతిగా వేసేది. వీరి ప్రదర్శన ఒక సుందర స్వప్నం.

14. కలపర్రు వెంకటేశ్వర్లుగారు

ఏలూరు. చింతామణిలో భవానీశంకరుడు, హరిశ్చంద్రలో నక్ష త్రకుడు, గయోపాఖ్యానంలో కృష్ణుడువేషాలలో తన గానమాధుర్యంతో ప్రజల హృదయాలలో శాశ్వతంగా నిలిచిపోయారు. అందరూ ఇది గాంధర్వగానం అనేవారు.

ఈ గ్రంథరచయిత ఆంధ్రదేశంలో అనేకచోట్ల భవానీశంకరుడు, నక్షత్రకుడు వేషాలు వేసినప్పుడు ప్రేక్షకులు అభినందించడానికి వచ్చి మళ్ళా కలపర్రునుచూస్తున్న ఆనందంకలుగుతుందనేవారు.

15. కర్రి విశ్వనాథరెడ్డిగారు.

కొంకుదురు. అందమైనవిగ్రహం. తేనెలూరే మధురగాత్రం. సారంగధరలో సారంగధరుడు, భక్తకుచేలలో కుచేలుడు, గయోపాఖ్యానంలో కృష్ణుడు, చింతామణిలో బిల్వమంగళుడు, పాదుకాపట్టాభిషేకంలో రాముడు ఇలా ఎన్నో వేషాలువేశారు. ఏవేషంవేసినా సరిగా నప్పేవారు. సహజనటులు. కుచేలుడుగా ఆయనతో ఎవ్వరూ పోటీలేరనిపించేది. తను ఎంతోమంది నటులకు తర్ఫీదుయిచ్చి తయారుచేశారు. వారిలో యీరచయిత ఒకరు.

16. సంపదనగరం లక్ష్మణరావుగారు.

వీరిది రాజానగరందగ్గర సంపదనగరం. రామాంజనేయయుద్ధంలో ఆంజనేయునిగా యీయన నటన పాట అద్భుతం. 6 1/2 శృతిలో తారస్థాయిలో అన్నిపద్యాలూ అలుపులేకుండా పాడేస్తారు. ఇది అనితర సాధ్యం. వీరి నాటకంఅంటే జనం తండోపతండాలుగా వచ్చిచూస్తారు. బేతా వెంకటరావుగారిశిష్యుడు – గురువునుమించిన శిష్యుడయిన నటుడు.

17. కె. తలుపులరావుగారు

మకాం రామచంద్రపురం. చింతామణిలో భవానీశంకరుడు, పద్మవ్యూహంలో అభిమన్యుడు, హరిశ్చంద్రలో నక్షత్రకుడు, రంగూన్ రౌడీలో రౌడీ ఆయనకు పేరుతెచ్చిన పాత్రలు. పద్యాన్ని చక్కగా విరిచి చదవడం, రాగాన్ని ఆధునికంగా మలిచి పాడడం యీయన ప్రత్యే

తలు. రంగూన్‌రౌడీ నాటకంలో రౌడీ పాత్ర చూసితీరవలసినంత గొప్పగావేసేవారు. ఈ రచయిత వీరి రౌడీ నాటకంలో "జయరాం" పాత్ర వేసేవారు.

18. మంత్రిప్రగడ రామదాసుగారు

మకాం కొంకుదూరు. చక్కనిహాస్యనటులు. రంగూన్‌రౌడీలో గంగారాంసేట్ వేషానికి ఆయనతరువాతే ఎవరయినా. వరవిక్రయంలో పెళ్ళిళ్ళపేరయ్య, పద్మవ్యూహంలో సైంధవుడు, సక్కుబాయిలో అత్త, "పెట్టమారిమగడు" నాటకంలో పెగ్రెబురీల వెంగళప్ప, చింతామణిలో సుబ్బిశెట్టి వేషాలు కడుపుబ్బ నవ్వు తెప్పించేవి. అసలు ఆయన ప్రవేశిస్తుంటేనే జనం ఘొల్లున నవ్వేవారు. అంతటి హాస్యనటులు. దేవాంగి కామిక్ చేస్తుంటే జనం నవ్వులకు తెరపుండేదికాదు.

19. అప్పల వీరవెంకటజోగయ్యశాస్త్రిగారు

వెదురుపాక. వీరు కేరక్టర్‌ఏక్టరు. ఏపాత్రవేసినా ఆపాత్రలో జీవించడం, సెహబాష్ అనిపించుకోవడం వీరిప్రత్యేకత. చింతామణిలో భవానీశంకరుడు, పద్మవ్యూహంలో దుర్యోధనుడు, వరవిక్రయంలో సింగరాజులింగరాజు, ప్రతాపరుద్రీయంలో యుగంధరుడు చాలాసహజంగా చేసేవారు. అందులో ముఖ్యంగా సింగరాజు లింగరాజు పాత్రకు మరొకరు సాటిలేరు, యుగంధరుడుగా ఆయన నటన రంగస్థలికి కలికితురాయి.

20. కొవ్వూరి సత్యనారాయణరెడ్డిగారు

వెదురుపాక. వీరు ఆడ, మగ అనేవివక్షతలేకుండా అన్నివేషాలూ వేసి జనాన్ని మెప్పించేవారు. రంగూన్‌రౌడీలో ప్రభావతి, చింతామణిలో చింతామణి, గయోపాఖ్యానంలో గయుడు, పాదుకాపట్టాభిషేకంలో రాముడు, కురుక్షేత్రంలో అర్జునుడు, బొబ్బిలియుద్ధంలో విజయరామరాజు యిలా ఎన్నో నాటకాలు, ఎన్నో ప్రదర్శనలిచ్చిన మేటినటులు. నిజమైన కళాసేవకులు. సుమధురగాత్రం – సుందర విగ్రహం – తేటమాట – జానపదులహృదయాలలో స్థిరనివాసం ఏర్పాటు చేసుకున్న నటులు.

21. బ్రహ్మజోస్యుల సుబ్బారావుగారు

రాజమండ్రి. హరిశ్చంద్రలో హరిశ్చంద్రుడు, బొబ్బిలియుద్ధంలో రంగారావు వేషాలువేసేవారు. వీరి పాత్రపోషణతో అసలు రంగారావును కళ్ళెదుట పెట్టేవారు.

22. మద్దాలి శేషగిరిరావుగారు

రాజమండ్రి. చిత్రనళీయంలో నలుడుగానూ, బాహుకునిగానూ అద్భుతంగా నటించేవారు. బొబ్బిలియుద్ధంనాటకంలో పాపారాయుడు పాత్రకు తనకు సాటిలేరనిపించేవారు. కమ్మనిస్వరం. స్ఫుటమైన వాచకం. నటనలోదిట్ట. ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణంలో భీమునిపాత్రకు ఆయనకాయనేసాటి "పందెమిడిన ఆబాహుపటాపంచలుగచేయన్" అని పాడుతూ క్రోధాన్ని అభినయిస్తుంటే ప్రేక్షకులు గుడ్లప్పగించి చూస్తూ ఉండిపోయేవారు.

23. వెల్లంకి వెంకటేశ్వర్లుగారు

రాజమండ్రి. బొబ్బిలియుద్ధంలో వెంగళరాయుడుపాత్ర అసమానంగా పోషించేవారు.

24. నిడుముక్కల సుబ్బారావుగారు

రాజమండ్రి. సావిత్రిలో సత్యవంతునిగా సమర్థవంతంగా నటించేవారు.

25. పుప్పిడి జగ్గరాజుగారు

రాజమండ్రి. హరిశ్చంద్రలో చంద్రమతిపాత్రధరించి అందులో లీనమై నటించేవారు. శ్మశానంసీనులో దుఃఖంఆగక గ్లిజరిన్ అక్కర లేకుండా నిజంగానే ఏడ్చేసేవారట. ఒకోసారి దుఃఖంఆపుకోలేక గ్రీన్‌రూమ్ లోకిపోయి అది ఆగిపోయినతరువాత మళ్ళీవచ్చి నటించేవారట.

26. బెల్లంకొండ సుబ్బారావుగారు

ఏలూరు. న్యాయవాది. కురుక్షేత్రంలో కృష్ణుడుగానూ, గయోపాఖ్యానంలో కృష్ణుడుగానూ చాలాపేరుతెచ్చుకున్నారు. వీరు మీసాలు తియ్యకుండానే కృష్ణుడువేషంవేసేవారు. అందువల్ల వీరిని మీసాలకృష్ణుడనేవారు.

27. మాష్టర్ కళ్యాణిగారు :-

రాజమండ్రి. నారదునిపాత్రఎంతో ప్రతిభతో నటించేవారు. వీరు కళ్యాణిరాగానికి పేరెంటు.

28. ఆచంట వెంకటరత్నంనాయుడుగారు

భీమవరం. కురుక్షేత్రంలో దుర్యోధనుడు, తులసీజలంధరలో జలంధరుడు పాత్రలు విశిష్టంగా వేస్తారు. జలంధరుడుగా దేశంలో ఆయనకు గొప్ప పేరు.

29. కొచ్చెర్లకోట రంగారావుగారు.

వీరిది రాజోలుదగ్గర తాటిపాక. రంగూన్‌రౌడీగా బాగాపేరు సంపాదించారు. రౌడీలకెల్లరౌడీ, వీడే కొచ్చెర్లకోటరౌడీ, ఛాలెంజిరౌడీ అని తొడ కొట్టేవారు. ఓన్లీడాటర్‌లో "రంగడంటెరంగడా, మల్లెపూలరంగడా, కొచ్చెర్ల కోటరంగడా" అని పాడుతుంటే జనం కేరింతలుకొట్టేవారు.

30. మేడిశెట్టి వెంకట్రావుగారు

పెద్దాపురం మాయాబజారులో అభిమన్యుడుగా, వీరాభిమన్యులో సైంధవుడుగా చాలాప్రదర్శనలిచ్చి గంభీరనాదంతో, నిండైనవిగ్రహంతో పుష్టికర సంవాదంతో చక్కని పేరు తెచ్చుకున్నారు.

31. మద్దాలి రామారావుగారు

తాడేపల్లిగూడెం. బాలనాగమ్మలో ఫకీరు, మైరావణలో మైరావణ పాత్రకు దేశప్రసిద్ధిగన్నారు. దుర్యోధనుడు, కుచేలుడువంటి దుష్ట పాత్రలుపోషించుటలో పేరుగన్ననటుడు.

32 పసల సూర్యచంద్రరావుగారు

తాడేపల్లిగూడెం. రామదాసునాటకంలో తానీషాకు గొప్పపేరు. వీరు ఆంధ్రఅసెంబ్లీలో డెప్యూటీస్పీకరుపదవి నిర్వహించినవారు.

33. యం. వి. నరసింహాచారిగారు

రాజమండ్రి. చాణక్యపాత్రకు పేరెల్లినవారు. వీరు అభినవ చాణుక్యుడుగా కీర్తిగడించారు.

34. వేదనభట్ల నరసింహమూర్తిగారు

కాకినాడ. రాగాన్ని ఎంతసేపయినా సాగదీసి పాడగలరట. నారద పాత్రకు పేరుగన్నారు

35. కె. రామకృష్ణారెడ్డిగారు

వెదురుపాక. హరిశ్చంద్రలో హరిశ్చంద్రుడు, విశ్వామిత్రుడు పాత్రలు పోషించేవారు. బొబ్బిలియుద్ధంలో పాపారాయుడు బాగా వేసేవారు.

36. జేతా రామచంద్రరావుగారు

రాజమండ్రి. జేతావెంకట్రావుగారిపుత్రుడు. ఆయనఅడుగుజాడల్లో ఆంజనేయపాత్ర పోషించేవారు.

37. సత్తి సత్తి(రెడ్డి)రాజుగారు

కొమరిపాలెం. హరిశ్చంద్రలో హరిశ్చంద్రుడు, రంగూన్‌రౌడీలో తులసీరాంపాత్రలు జనరంజకంగా పోషించేవారు.

38. ద్వారపూడి సూర్యారావుగారు

ద్వారపూడి. చింతామణిలో బిల్వమంగళపాత్రతో దేశమంతా ప్రఖ్యాతిపొందారు. నిండయినవిగ్రహం. చక్కగా పాడతారు.

39. దేవులపల్లి పద్మనాభశాస్త్రిగారు

పిఠాపురం. వీరు రామదాసుపాత్రలో లీనమై నటించేవారు. "సీతమ్మకుచేయిస్తి చింతాకుపతకము" అనేపాటకు వీరి అభినయం, నటన ఓసారిచూసినవారు మరచిపోలేరు.

40. యస్. పి. లక్ష్మణస్వామిగారు

కాకినాడ. తులాభారంలో నారదుడు, గయోపాఖ్యానంలో అర్జునుడు, చింతామణిలో భవానీశంకరుడు, రామదాసులో కబీరు, సక్కుబాయిలో జ్ఞానయోగి సమర్థవంతంగా పోషించేవారు.

41. కాగిత సుబ్బారావుగారు.

భీమవరం: స్త్రీ పాత్రలువేస్తారు. నర్తనశాలలో సుధేష్ణగానూ, చింతామణిలో రాధగానూ, హరిశ్చంద్రలో చంద్రమతిగాను చక్కని హావభావ నటనలు ప్రదర్శిస్తారు.

42. ఇళ్ళ వెంకటా్రవుగారు.
తాడేపల్లిగూడెం :- కర్ణుడు, కృష్ణుడు, యయాతి, గయుడు చక్క
గా నటించేగాయక నటుడు.

43. చల్లా వేంకటేశ్వర్రావుగారు.
తణుకు :- అర్జునుడు పాత్రపోషణలో అతనికతనే సాటిగా నటించేవారు.
వందలాది ప్రదర్శనలిచ్చిన నటుడు.

44. కర్రి అబ్బులుగారు.
అత్తిలి దగ్గర పాలంకిగ్రామం :- ఉద్యోగ విజయాలు, గయో
పాఖ్యానం నాటకాలలోని కృష్ణపాత్ర, రామాంజనేయ యుద్ధంలో ఆంజ
నేయపాత్ర ఎంతో చక్కగా పోషించేవారు. ఎర్రగొల్లల నాటకాలలో
వీరున్న నాటకానికి జనం తండోపతండాలుగా వచ్చేసేవారు.

45. కంచర్ల వెంకన్నగారు.
మారంపల్లి ప.గో. :- ఈయనకూడా ఎర్రగొల్లల నాటకాలలో పేరెన్నిక
గన్న నటుడు. కర్రి అబ్బులు కృష్ణుడు, కంచర్ల వెంకన్న అర్జునుడు
కాంబినేషన్ చూడటానికి జనం ఎగబడేవారు. బ్రహ్మంగారిచరిత్రలో
వీరబ్రహ్మంగా గొప్పపేరు తెచ్చుకున్నారు.

46. మహాశివభట్టు వెంకటా్రజుగారు

వీరిని వెంకంగారనేవారు. రామదాసు, క్రూరసేనుడు, కంసుడు,
పాపారాయుడు ప్రసిద్ధిగావేసేవారు. వీరు క్రూరపాత్రధరించినపుడు
భయపడనివారు, విషాదపాత్రధరించినపుడు దుఃఖించనివారు ఉండే
వారుకారు. చక్కనికేరక్టరుయాక్టరు.

47. మహాశివభట్టు అమ్మిరాజుగారు

తాడేపల్లిగూడెం. లవకుశలో లవుడు, కృష్ణలీలలలో కృష్ణుడు
మొదలగు బాలవేషములలో పేరుగాంచి ఎదిగాక బలరాముడు, అర్జునుడు
భవానీశంకరుడు, వీరబాహుడు వేషాలలో పేరెన్నికగన్నారు.

48. ఉల్లింకల సూర్యారావుగారు

ఏలూరు. మధురగాయకుడు. అర్జునుడు, కబీరుపాత్రలు, నక్ష
త్రకుడు, నారదుడు, గయుడు, బాగాపోషించి పేరుతెచ్చుకున్నారు.

49. వి వెంకటాౖజుగారు

ఎర్రింపేట. (కొయ్యలగూడెంమండలం) పాపారాయుడు, దుర్యోధనుడు, యయాతి, గయుడు, క్రూరసేనుడు, కంసుడు మొదలగు ఎన్నో పాత్రలు చక్కగా పోషించినడట్ట.

50. బండారు వెంకటేశ్వర్లుగారు

తాడేపల్లిగూడెం. స్త్రీపాత్రలుమాత్రమే పోషించేవారు. చంద్రమతి, రాధ, బాలనాగమ్మ, రుక్మిణి, ద్రౌపది పాత్రలు నిజంగా స్త్రీలాగే నటించి ప్రేక్షకహృదయాలను దోచుకున్ననటుడు. తుకారాంలో జిజయాబాయి, రామదాసులో కమల, వెంకటేశ్వరమహాత్యంలో నకుళ పాత్రలుకూడా అతనికి పేరుతెచ్చాయి.

51. ముంజులూరి కృష్ణారావుగారు

ఏలూరు. కళాప్రపూర్ణబిరుదాంకితులు. ప్రతాపరుద్రీయంలో యుగంధరపాత్రతో అఖండ యశస్సు ఆర్జించారు. ఆరోజుల్లో ఉద్యోగ విజయాల్లో కృష్ణపాత్రకు ఆయనదేపేరు.

52. మజ్జి రామారావుగారు

ఏలూరు. 12వఏటనే భక్తనందనారి పాత్రనటించి అనేకబహుమతులుపొందారు. తారాశశాంకంలో చంద్రునిగా పృధ్వీరాజ్ ప్రశంశలు పొందారు. కృష్ణ, సారంగధర, బిళ్వమంగళ, భవానీపాత్రలు "నటరత్న"కూడా పోషించి "రంగస్థలరవ్వ" బిరుదులుపొందారు.

నటీమణులు

1. అమ్మాణీబాయిగారు :-

మండపేటవాస్తవ్యులు. భద్రాచారిగారితో కలిసి హరిశ్చంద్రలో చంద్రమతివేషం వేసేవారు. వీరినాటకాలలో ప్రముఖసినీనటులు అక్కినేని నాగేశ్వరరావుగారు స్త్రీవేషం వేసేవారు. ఈమె చంద్రమతిగా పిడకలసీనులోనూ, కాటిసీనులోనూ చేసేనటనకు కంటతడిపెట్టని ప్రేక్షకుడుండేవాడుకాదట. తానులీనమై నటిస్తూ ప్రేక్షకుల్ని కూడా లీనంచేసేదట. అలాగే కుచేలలో కామాక్షిపాత్రకూడా.

2. మాణిక్యకుమారిగారు :-

రాజమండ్రి. చింతామణినాటకంలో చింతామణిగా ఎంతోమోహనంగానటించి పేరుగడించిన నటి. శృంగారాభినయం యీమెసొత్తు. చివర సన్యాసిగామారిన వేషంలో కాషాయబట్టలతోవచ్చి బిల్వమంగళుని "ఏమీచూసీ నను మోహిస్తివీ దేహమేలాంటిదని ఆలోచిస్తివీ" అని పాడుతుంటే ప్రేక్షకులమనస్సుల్లోకికూడా ఆవేదాంతభావం దూసుకుపోయి ఓహ్ఓహ్అని మళ్ళీమళ్ళీ పాడించుకునేవారు.

3. ఆర్. కోటీశ్వరిగారు -:

ఏలూరు. మల్లాదివారిపేదపిల్ల నాటకంలో పేదపిల్లగా భారతదేశమంతా అన్నిరాష్ట్రాలలోవేయిపైనే ప్రదర్శనలిచ్చిన మహానటి. హరిశ్చంద్రలో యీమె చంద్రమతిపాత్ర నిర్వహణ అమోఘం. ముఖ్యంగా కాటిసీనులోలో హితుణ్ణి పడుకోబెట్టి, పైన పిడకలుపేర్చి చితిఅంటించేస్తుంటే ప్రేక్షకుల ఉత్కంఠ, సానుభూతి పొంగిపొరలి జలజలా కన్నీళ్ళు కార్చేసేవారు. ఆసీనంతా ప్రేక్షకులు జేబురుమాళ్ళతో కళ్ళద్దుకుంటూ ఉండేవారు. నటన, పద్యపఠన ప్రేక్షకులహృదయాల్ని దోచుకుంటాయి. సమయస్ఫూర్తిగల నటి.

4. రెడ్డి రత్నంగారు :-

కాకినాడ. స్ఫురద్రూపి. మధురగానం. చింతామణి నాటకంలో చింతామణివేషానికి చాలప్రసిద్ధి. ఆట, మాట, పాట సమపాళ్ళలో రంగరించి ప్రదర్శించేనటి. గాత్రం, రూపం యీమెకు పెట్టనిసొమ్ములు. "తనకుగల్గినదెల్ల ధారబోసినయట్టి" అనేపద్యం తప్పకుండా వన్సుమోర్లు తీసికొనేది. "మందారగంధమిదే" అనేపాటతో సుబ్బిశెట్టిని ఆటపట్టించే సన్నివేశంలో ఈమెనటన నాటకరంగంలో మైలురాయి.

5. రజనీకాంతంగారు :-

కాకినాడ. చింతామణిలో రాధపాత్ర మకుటాయమానంగా నటించేది. "వచ్చుటే కష్టమావనితను విడనాడి" అనేపద్యం మాండురాగంలో పాడుతూ కంటనీరెడుతుంటే ప్రేక్షకహృదయం తరుక్కుపోయేది. కరుణరసపోషణలో దిట్ట.

6. వై. బి. అన్నపూర్ణగారు :-

కాకినాడ. ఈమె అమ్మాజీబాయిగారికుమార్తె. హరిశ్చంద్రలో చంద్రమతివేషం చక్కగాచేస్తూ తల్లిని మరపిస్తుంది. చింతామణిలో రాధవేషం, తులాభారంలో సత్యభామవేషాలుకూడా ధరిస్తూ పద్యం పాడడంలో తారస్థాయినికూడా అధిగమించి పేరుతెచ్చుకున్ననటి

7. నాగమణిగారు :-

పసలపూడి. కురుక్షేత్రంలో కృష్ణుడువేషంవేసి "బావా ఎప్పుడు వచ్చితీవు''వంటి పద్యాలుపాడుతుంటే ఆగంభీర మృదుమధురస్వరానికి అందరూ ముగ్ధులుకావలసిందే. సాయిబాబురెడ్డిగారి దళంలోచేరి ఆది పరాశక్తి ప్రదర్శనలు దేశంలో వేలమీదయిచ్చి పేరుగడించిన గొప్ప నటి. బాలనాగమ్మలో బాలనాగమ్మవేషంకూడా సమర్ధవంతంగా పోషించేది.

8. శేషుకుమారిగారు :-

రాజమండ్రి. బాలనాగమ్మలో యీమెసంగువేషం నవరసభరితం. వయ్యారాలొలికించడంలోనూ, తియ్యగాపాడడంలోనూ యీవేషానికి యీమెకు పోటీలేదనిపించేది. కొన్నినాటకాలలో నారదుడువంటి మగ పాత్రలుకూడావేసి సెహభాష్ అనిపించుకున్ననటి.

9 సుభాషిణిగారు :-

క్షేమవరం. నిండైనవిగ్రహం వీమలవిందైనగాత్రం. చింతామణి వేషంలోఅధునికంగా ఆమెపద్యాలు, నటన, ఆమెఅందంతో పందెం వేస్తాయి. ఈమె స్టేజిమీదకురాగానే అందరూ అదిగో వాణిశ్రీ అంటుం టారు.

10. సి, హెచ్. రాజేశ్వరిగారు :-

కాకినాడ. రేడియోరికార్డిష్టు. చింతామణిలో రాధవేషం యీమె సొత్తు. మృదువైనకంఠం. వింటుంటే ప్రేక్షకులకు ఏదోదేవగానం వినిపిస్తున్నట్టుంటుంది. ఆమధురగాత్రం రంగస్థలంమీద ఆమెకు పెద్దఆస్తి. చింతామణిలో చింతామణిగానూ విరివిగా ప్రదర్శనలుచేస్తున్న వర్ధమాన నటీమణి.

11. కుమారి రాఘవ :-

కాకినాడ. హరిశ్చంద్రలో కలహకంఠి, చింతామనిలో శ్రీహరి పాత్రలకు తనకు సాటిలేరనిపించుకునేనటి. 4 దశాబ్దాలుగా నాటక కళారాధనపరమావధిగా ఎంచుకున్న నటీమణి.

12. టేకి అనసూయగారు :-

ఏలూరు. సక్కుబాయిలో సక్కుబాయి, హరిశ్చంద్రలో చంద్రమతి, చింతామణిలో చింతామణి, తులాభారంలో నారదుడు వేషాలు వేసేది. ముఖ్యంగా తులాభారంలో నారదుడుగా తరంగాలు, కీర్తనలు మధురంగాపాడి ప్రేక్షకులను మైమరపించేది.

13. శ్రీమతి ఆవేటి పూర్ణిమగారు

ఏలూరు. సురభినాటకరంగసభ్యురాలు. వనారస గోవిందరావు గారిఅమ్మాయి. చిత్రాంగి, చింతామణి, సుభద్ర, ద్రౌపది, సత్యభామ బాలనాగమ్మ, రాధ, మల్లమదేవి యీమెప్రసిద్ధిగావేసిన వేషాలు. గుర్తింపుతెచ్చుకున్న కళాకారిణి. మధురమైన కంఠస్వరం, మంచినటన ఆమెప్రత్యేకత.

14. శ్రీమతి శ్యామలగారు.

నిడదవోలు :- సైరంధ్రి చంద్రమతి, మండోదరి పాత్రలు మనోహరంగా నటించి ప్రేక్షకహృదయాలలో చెరగనిముద్రవేసుకున్న నటీమణి.

15. శ్రీమతి కోడూరి లక్ష్మీకాంతంగారు

తాడేపల్లిగూడెం. రౌడీలో అన్నపూర్ణ, హరిశ్చంద్రలో చంద్రమతి, సక్కుబాయి, బాలనాగమ్మ, శాంతిమతి పాత్రలు వందలసంఖ్యలో నటించిన నటీమణి.

16. శ్రీమతి సురభి భారతిగారు

తాడేపల్లిగూడెం. సుభద్ర, చంద్రమతి, రాధ, సత్యభామ, మల్లమదేవి కైకపాత్రలు చక్కగాపోషించి పేరొందిన నటి.

17. శ్రీమతి విజయాంబగారు

ఏలూరు. చక్కనిగాయని. చంద్రమతి, ద్రౌపది, రుక్మిణి, సావిత్రి పాత్రలకు పేరుతెచ్చుకున్న నటి.

18. రాయవరం లక్ష్మిగారు

ఇంటిపేరుమర్ల. రాయవరం. చింతామణిలో చింతామణి, రాధ వేషాలు, బొబ్బిలియుద్ధంలో మల్లమాంబ, హరిశ్చంద్రలో మాతంగి, కలహకంఠి ప్రసిద్ధిగా వేసిననటి. సుకుమారమైన గాత్రం, స్ఫురద్రూపం యీమెకు దేవుడిచ్చిన ఆభరణాలు.

జానపదులు – రామాయణాలు

తెలుగుజానపదులకు రామాయణం అత్యంతప్రీతిపాత్రం. దీనిని ఎవరెన్నిసార్లుచెప్పినా అప్యాయంగా, భక్తిగా, ఆసక్తిగా ఆలకిస్తూనే ఉంటారు. తెలుగులో నిర్వచనోత్తర రామాయణందగ్గరనుంచి నేటి రామాయణ కల్పవృక్షంవరకూ ఎన్నోరామాయణాలొచ్చాయి. ఎందరెందరో వ్రాశారు. అందులో భాస్కరరామాయణం. గోపీనాథ రామాయణం, మొల్లరామాయణం, ఆద్యాత్మికరామాయణం, చిత్రరామాయణం లాంటివి పండితాభిరుచికే పరిమితమైపోయాయి. జానపదరామాయణం అని వేరే ఒక రామాయణంఉంది. అదికూడా జానపదులను పట్టుకోలేదు. కాని జానపదుల హృదయపీఠాన్ని అధిష్టించింది రంగనాథరామాయణ కథమాత్రమే కాబట్టి జానపదుల మనస్సుల్లో అంతగాఢంగా ముద్రవేసుకున్న రంగనాథరామాయణాన్ని పరామర్శించకుండా వదిలేస్తే జానపదుల అభిరుచిని సక్రమంగా దర్శించినట్టుకాదు. అందువల్ల జానపద జనరంజకమైన రంగనాథరామాయణాన్నికూడా స్థాలీపులాక న్యాయంగానైనా పరిశీలించడం అవసరం,

రంగనాథరామాయణం

ఈదేశంలో నిజమైనరాజులు ముగ్గురేనట. ఒకరు త్యాగరాజు, రెండవవారు పోతరాజు, మూడోవారు గోపరాజు. నిధి చాలసుఖమా రాముని సన్నిధిసుఖమా'' అని తన గానామృతంతో రాముని పాదాల నభిషేకించిన రామభక్తుడు త్యాగరాజు. ''పలికెడిది భాగవతమట, పలికించెడివాడు రామభద్రుండట" అని తన భాగవతాన్ని రామాంకితంచేసిన మహాభక్తుడు పోతరాజు. ''ఏరీతిగ నను దయజూచెదవో ఇన వంశోత్తమ రామా" అని తన జీవితాన్ని రామమయం చేసుకున్న రామదాసు గోపరాజు. ఈకోవలోవాడే రంగనాథరామాయణకర్త బుద్ధరాజుకూడా.

పూర్తిపేరు గోనబుద్ధారెడ్డి. రామచరితను తెలుగులో వెలయించి తెలుగు జానపదుల హృదయాలలో శ్రీరాముని సుప్రతిష్ఠుని చేసిన కవిరాజు ఆయన.

"వేదం ప్రభు సమ్మితం, పురాణం సహృత్ సమ్మితం, కావ్యం కాంతా సమ్మితం". వేదం ప్రభువులా శాసిస్తుంది. "సత్యం వద ధర్మం చర" (సత్యం చెప్పు, ధర్మం ఆచరించు) అనేది ఆజ్ఞ. ఆజ్ఞను పాటించ డం బానిస ప్రవృత్తిగా భావించి కొందరి మనసులు ఆచరణకు నిరాక రించవచ్చు. అందుకని పురాణ పురుషుల జీవితాలకు ఆ సద్గుణాలు ఆపాదించి కథలుగా మలిచారు. హరిశ్చంద్రుని కథలో సత్యం కోసం హరిశ్చంద్రుడు నిలిచిన తీరూ, దాని వలన పొందిన పత్కీర్తి వింటుంటే ఒక స్నేహితుడు సత్యం చెప్పు మేలుకలుగుతుంది, సత్యం చెప్పు మేలు కలుగుతుంది అని హితబోధ చేస్తున్నట్లుగా ఉంటుంది. విషయాన్ని మరింత ప్రీతిపాత్రంగా చెబుతుంది కావ్యం. ప్రియురాలు పడకటింటిలో భర్తకు హృదయరంజకంగా చెప్పే మధురోక్తి లాంటిది అది. రసమో, వ్యంగ్యమో దీనికి ఆలంబనం. "నాదేశానికి అర్ధరాత్రి స్వాతంత్ర్యం వచ్చింది, ఇంకా తెల్లవారనేలేదు." అనేదానిలో ఉన్న వ్యగ్యం నలుబది సంవత్సరాల దేశ చరిత్రను గుండెకు హత్తుకొనేటట్టుచేస్తుంది. ఇదీకావ్య తత్వం. 'నానృషిః కురుతే కావ్యం' అన్నారు పెద్దలు. వాల్మీకి ఋషి గనకనే శ్రీమద్రామాయణ కావ్యాన్ని అంత లోకోత్తరంగా వ్రాయగలి గాడు. నారదుడు వాల్మీకి ఆశ్రమానికి వెళ్లినప్పుడు సకల సద్గుణ సంపన్నుడు, మనసా వాచా కర్మణా సత్యవాది అయిన నాయకుడెవ రైనా ఉన్నారా అంటే ఉన్నారని అతడే అయోధ్య నేలుతున్న రాము డని రామచరిత్ర వివరించి వెళ్ళిపోయాడు. నాటినుండీ వాల్మీకి దృష్టి రామునిపైనేఉంది. ఒక రోజు ఉదయం తమసానది ఒడ్డున నడిచి వెళుతూ ఒక బోయవాడుచెట్టుపై నున్నక్రౌంచపక్షులజంటలో ఒకదానిని కొట్టగా అదిక్రిందపడి విలవిలతన్నుకొని ప్రాణాలు విడిచింది. దాని కోసం రెండవపక్షి వలవల ఏడుస్తోంది. అది చూనసి వాల్మీకి హృదయం శోకంతో నిండిపోయింది. ఆశోకమే ఒక శ్లోకమై అతని నోటినుండి శాపంగా వెలువడింది.

"మా నిషాద ప్రతిష్ఠాంత్వ మగమశ్శాశ్వతీ సమాః
యత్క్రౌంచ మిథునాదేక మవధీః కామమోహితం."

"ఓ బోయవాడా కామ మోహితుడవై ఆ పక్షిజంటను వేరు చేశావు. నీవు వృద్ధిని పొందవు" అని శపించాడు. కట్టె, కొట్టె, తెచ్చె అన్నట్టు రామాయణమంతా ఈ చిన్ని శ్లోకంలోనే యిమిడి ఉంది. పక్షిజంట

సీతారాములకు, బోయవాడు రావణాసురునికి ప్రతీకలు. కవిత్వమంటే Emotions recolleted in Tranaluility అంటాడు వర్డ్సువర్తు. అలా ఉద్రేక పడినవాల్మీకిహృదయం శాంతిపొందిన తరువాత అనిశ్చల సమాధిస్థితిలో అంతవరకూ అంతరాంతరాల్లో సుడులు తిరుగుతున్న రామ కథ క్రమరూపం పొంది కావ్యంగా వెలువడింది. 'ఏకోరసః కరుణమేవ' అంటాడు భవభూతి. రామాయణమంతా కరుణస ప్రధానమే. అందుకే అది ఆజరామరమై ప్రపంచంలో గొప్ప కావ్యాలుగా పరిగణించబడే "ఇలియడ్" "ఒడిస్సీ" లకంటే ప్రఖ్యాతి పొందింది.

ఇది ఇతిహాసమా, పురాణమా, జరిగిందా, జరగలేదా, జరిగితే శిధిలాలెక్కడ అని వెతుక్కోవడం అనవసరం. ఏదైతేనేమి? మానవజాతి మనుగడకు కావలసిన ధర్మాలను కాంతాసమ్మితంగా చెప్పిన మహాకావ్యం. It is a message to man అంటాడు కె.యమ్.మున్షీ. సుఖమయ జీవితానికికావలసిన ధర్మప్రబోధం, ఆదర్శ వ్యక్తిత్వం, పాతివ్రత్యం, ఏక పత్నీ వ్రతం, భాతృ ప్రేమ, పితృవాక్యపాలన ఇలా ఎన్నో నిబంధ నలను మృదువుగా అందించిన ఉత్తమ గ్రంథం. నిజానికి ఇన్ని కులాలున్నా, ఇన్ని ప్రాంతాలున్నా, ఇన్ని భాషలున్నా ఈనాడు ఈ దేశాన్ని ఏకతాటిపై నడిపిస్తున్నవి రామాయణ భారతాలే. ప్రతి మనిషిలోనూ రాముడూ ఉంటాడు, రావణుడూ ఉంటాడు. ప్రతి స్త్రీలోనూ సీతా ఉంటుంది, శూర్పణఖా ఉంటుంది. మనలో రావణపాలు, శూర్ప ణఖపాలు ఎంతవున్నదో చూసుకొని తగ్గించుకోవడానికి అద్దంలా ఉపయో గపడుతుంది రామాయణకావ్యం. రామాయణంలో "ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతక నాశనం" అన్నారు పండితులు. ఒక్క రామ శబ్దం తీసుకుంటే అది 'అష్టాక్షరి', 'పంచాక్షరి'లలోని అగ్ని, వాయు బీజాక్షరాల సంపుటి అని తెలుస్తుంది. "నమోనారాయణాయ"లోని 'రా' 'నమశ్శివాయ'లోని 'మ' కలిపి "రామ" నామం ఏర్పడిందన్నారు తాత్వికులు. అందుకే "రమేతి రమః రామః అని నిర్వచించారు. ఈ రామాయణం ఎన్నో భాషలలోకి అనువదింపబడింది. ఈ అనువాదాలలో యథామాతృకానువాదంకాకుండా ఆయా దేశ కాల ఆచార వ్యవహారాలను బట్టి అక్కడ జనవాడినిబట్టి అనేక మార్పులు చేర్పులు చేసుకున్నారు ఆయా రచయితలు.

భారతదేశంలో వివిధ భాషలలోకి అనువదించబడినా హిందీలో తులసీ రామాయణం, తమిళంలో కంబ రామాయణం, తెలుగులో రంగ నాథరామాయణం ప్రజల్లోకి బాగా చొచ్చుకుపోయాయి. దీనికి కారణం పండిత పరంగానే కాకుండా పామరజన రంజకంగాకూడా ఆలోచించి ఏవేవి చెప్పిస్తే జనులంతా అనురక్తులుకాగలరో అటువంటివన్నీ చేర్చి పాఠకులను భక్తిభావ సముద్రంలో ఓలలాడించారు ఈ కవిపుంగవులు. నిజానికి వాల్మీకి కావ్యంలోని రాముడు ఉత్త(మ) మానవుడు మాత్రమే. కాని బుద్ధారెడ్డి రాముడు దేవుడు, తెలుగువారికి దైవభక్తి ఎక్కువ. ఈ నాడితెలిసిన బుద్ధారెడ్డి కరుణరసంతోపాటు భక్తిరసాన్నికూడా ప్రవ హింపచేసి పామరజనాన్ని పరవశింపజేశాడు. భారతానువాదం 11వ శతాబ్దంలో ఆరంభమైనా రామాయణాన్నిమాత్రం 14వ శతాబ్దివరకూ ఎవరూ ముట్టుకున్నట్టులేదు. ఈ శతాబ్దంలో వీరశైవ విజృంభణను చూశాడు బుద్ధారెడ్డి. సాహిత్యపరంగా చైతన్యవంతులనుచేస్తున్న వారి "దేశి" ప్రక్రియను పరికించాడు. స్త్రీల దంపుళ్ళపాటలు, ఏలపాటలు, జోల పాటలువంటి జానపదుల రసనాగ్రంమీద నడుస్తున్న పదజాలంచూశాడు. వాటిని సంధించాడు. దేశీఛందమైన ద్విపదను తీసికొని జానపదుల పదజాలంతో సరళ సుందరంగా, తేటతెల్లంగా, సామాన్యుడికి అర్థమయ్యే పాటలా వ్రాశాడు రామాయణం. అందుకే తోలుబొమ్మలాటవాళ్ళు దీనిని చేబట్టారు. వీరు ప్రదర్శించేది రంగనాథరామాయణమే. మన ఇళ్ళల్లో స్త్రీలుపాడే ఊర్మిళాదేవినిద్ర, లక్ష్మణరేఖవంటివి ఇందులోని ఘట్టాలే. వాల్మీకి రామాయణంలో అసలు ఇవి లేనేలేవు.

లక్ష్మణరేఖ విషయం వాల్మీకంలో ఎక్కడా కనిపించదు. కాని దీన్ని రంగనాథరామాయణంలో ప్రవేశపెట్టి జానపదుల హృదయాలను ఆకట్టుకొనేటట్టు చేశాడు. మారీచుడు రాముని స్వరంతో "హా లక్ష్మణా" అని కేకపెట్టినప్పుడు రామునికేదో ప్రమాదం జరిగిందని భయపడి సీత లక్ష్మణుని వెళ్ళమని బలవంతంచేస్తుంది. గత్యంతరంలేక కుటీరంముందు మూడుగీతలుగీసి "ఏవస్థితిలోనూ వీటిని దాటకు వదినా" అని చెప్పి వెళతాడు లక్ష్మణుడు. రావణసన్యాసికి భిక్షవెయ్యడానికి ఆమూడుగీతలూ దాటిరాకుంటే సీత కడగండ్లపాలయ్యేది కాదుగదాపాపం అని ఎంతో

నొచ్చుకుంటుంటారు కథవింటున్న జనం. ఈ చిన్న అతుకు కథకు అంత ప్రాణప్రదంగా నిలిచిందన్నమాట. రామాయణంలో ఇది ఎంత బలంగా అతుక్కుపోయిందంటే మూలంలోలేదని ఎంత మొత్తుకున్నా ఎవ్వరూ నమ్మేటట్టులేదు. ఇది అప్పటికే జానపదులలో మంచి ప్రచారంలోఉన్న బాలనాగమ్మ కథలోనిది. కార్యవర్ధిరాజు యుద్ధానికి వెళుతూ బాలనాగమ్మను దాటవద్దని గుమ్మంలో మూడు గీరలు గీచివెళతాడు. మాయలఫకీరుకు ముష్టివెయ్యడానికి ఆమె అవి దాటిరావడంతో కథమలుపు తిరిగి ఉత్కంఠను రేకెత్తించి ఆద్యంతం ఆసక్తితో వినేటట్టు చేస్తుంది. రామాయణంలోకూడా అలాచేస్తే పామర జనాదరణ పొందుతుందని ఆ సంఘటనను ఇక్కడ చొప్పించి ఉండవచ్చు.

ఇలాగే అహల్యాశాపఘట్టంలోచేసిన చిన్న మార్పు సహజంగాఉండటమే కాకుండా మూలానికే మెరుగుదిద్దింది. వాల్మీకిరామాయణంలో గౌతముడు వేకువనేలేచి నదీస్నానానికి వెళతాడు. ఇంద్రుడువచ్చి అహల్యను అనుభవిస్తాడు. కాని రంగనాథరామాయణంలో ఇంకా రెండు ఝాముల పొద్దుండగానే ఇంద్రుడు కోడైకూస్తాడు. తెల్లవారబోతోందని భ్రమసి గౌతముడు నదీస్నానానికి వెళ్ళిపోతాడు. పల్లెలలో జారులు తమకడ్డుగాఉన్న పెద్దవాళ్ళను మభ్యపెట్టడానికిచేసే పన్నాగాలెన్నోచూసి దీన్నిప్రవేశపెట్టి ఉంటాడు. ఈ చమత్కారకల్పన రామాయణతల్పానికి సొగసుకూడా తెచ్చిపెట్టింది. వాల్మీకిరామాయణంలో గౌతముడు అహల్యను "శిలానుప్రాప్య" అని, అంటే రాయికమ్మని శపిస్తాడు. మరి రాయికి కష్టాలేముంటాయి! బాధలేముంటాయి! రంగనాథరామాయణంలో అహల్య ఎండకు ఎండుతూ, వానకు తడుస్తూ చలిలో వణుకుతూ, ధూళిదూసరితాంగియై అగతికయై పడియుండమని శపిస్తాడు గౌతముడు. ఇప్పుడది శాపంఅనిపించుకుంటుంది విమర్శనాదృష్టితో చూస్తే. ఇలాంటిదే జంబుమాలినీ వృత్తాంతంకూడా. శూర్పణఖభర్తను రావణుడుచంపించి ఆమెను దండకారణ్యానికి పంపించివేశాడు. అప్పుడామె గర్భిణి. జంబుమాలిని అనేకొడుకునుకని రావణునిచంపి ప్రతీకారం తీర్చుకోమన్నది. అతడు రావణునిచంపే అస్త్రాలకోసం సూర్యుని గూర్చి ఘోరమైన తపస్సుచేస్తుంటే పైన పొదలుపెరిగిపోయాయి. ఆతపస్సుకుమెచ్చి ఒకనాడుసూర్యుడు ఆకాశంనుంచి ఒకఖడ్గాన్ని పడవేశాడక్కడ. అదేసమయానికి అక్కడికివచ్చినలక్ష్మణుడు ఆ ఖడ్గంతీసి

పదునుపరీక్షిద్దామని ప్రక్కనున్న పొదను ఒకవేటుతో నరికాడు. ఆ దెబ్బకు పొదలోనున్న జంబుమాలిని శిరస్సు ఖండింపబడింది. తరువాత అక్కడికివచ్చిన శూర్పణఖ విషయంతెలిసికొని రోషారుణనేత్రాలతో రాముని దగ్గరకువచ్చి ఆ సుందరాకారంచూసి మోహిస్తుంది. మిగిలిన కథ తెలిసిందే. ఈ కల్పనవల్ల శూర్పణఖ రాకకు కార్యకారణ సంబంధం ఏర్పడింది.

ఇక సుందరకాండలో ఆంజనేయుడు రావణకొలువులో తనవాలాన్ని పెంచి రావణునికంటెఎత్తునకూర్చొని తన ఆధిక్యాన్ని ప్రదర్శించాడనేదికూడా బుద్ధారెడ్డికల్పనమాత్రమే. జానపదులు హనుమంతుని అభిమానిస్తారు గనుక అతనిచేత ఇలా చిత్రాలుచేయిస్తే రామాయణం బాగావాసిని అలరిస్తుందనే ఉద్దేశ్యంతో ఈ విచిత్ర కల్పన చేసిఉంటాడు. అలాగే రామాయణంలోని ఉడత కూడా తెలుగు ఉడుతే. ఈ చిన్ని సంఘటనతో జానపదుల హృదయాలలో భక్తిబీజాన్ని బలంగా పాదుకొల్పాడు.

యుద్ధకాండలో రావణుని తలలూ చేతులూ ఎన్నిసార్లు ఖండించినా మళ్లీ మళ్లీ మొలుస్తున్నాయట. అప్పుడు విభీషణుడు చెబుతాడు రావణునినాభిదగ్గర అమృతభాండమున్నదనీ దానిని పగలగొట్టితేగాని అతడు చావడనీను. ఏడేడు సముద్రాల కవతల ఒక మర్రిచెట్టుంది ఆ మర్రిచెట్టు తొర్రలో చిలకుంది, ఆ చిలకబొందిలో ఫకీరు ప్రాణముంది అని బాలనాగమ్మ కథ చివర కథకుడు చెబుతుంటే జనం విస్తుబోయి ఆసక్తిగా వినడం చూసుంటాడు బుద్ధారెడ్డి. దానిని ఇలా నాజూగ్గా మార్చి రావణునిప్రాణానికి తగిలించి ఉంటాడు. ఉత్సుకతను రేకెత్తించే అద్భుతకల్పన యిది. మూలరామాయణంలో ఈ ఘట్టంలో ఇంద్రసారథి మాతలి రాముని బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించమంటాడు. రాముడలాచేయగా రావణుడు చస్తాడు. కాని బుద్ధారెడ్డిమలుపు కథకు మంచి మసాలా. ఇదే జానపద కథలలోని పట్టు.

ఊర్మిళాదేవి నిద్రకూడా ప్రత్యేకించి జానపదస్త్రీల నాకర్షించడానికి చేసిన మరో అద్భుత కల్పన.

"పదునాలుగేండ్లును పగలును రేయి
నిదురవోవకనుండ నియమంబు సేసి
ఆరాత్రి నిద్ర మాయా రూపు దాల్చి
ధీరుడా లక్ష్మణ దేవుని చేరి

ఏను నిద్రించి దేవి ఏర్పడదెల్పు
విధి విధించెను వెంట వెంట వర్తింప
విధమేది నిన్నునే విడచుటకింక
అనిన ఊర్మిళయందు అహరహమ్ములును
జనియుండు మంత యీసమయంబు తీర్చి
వచ్చిన గైకొందు వరుస నిన్నునిన
నిచ్చసౌగాకంచు ఏగె నిద్రియును".

ఈ విషయంకూడా అవాల్మీకమే-అయినా కాదంటే నమ్మేవారులేరు. ఇలాంటి కల్పనలేగాకుండా పాత్రలనుకూడా తెలుగువారి మనోభావాల కనుగుణంగా తీర్చిదిద్దాడు బుద్ధారెడ్డి. భర్త వాలిని చంపిన రాముని దగ్గరకువచ్చి తార యిలా నిలదీస్తుంది.

"జన నాథ యీవాలి చంపనేమిటికి ?
వెరవొప్ప నీ రాజ్య విభవంబు గొన్న
భరతుడే రఘురామ పరికింప వాలి ?
చెనటియై నీ భార్య చెరగొని చన్న
దనుజుడే రఘురామ తలపోయవాలి
నీ యట్టి కారుణ్య నిధికిట్లు తగునె ?
జనకజతో కూడి చనియెనా ఎరుక?"

ఏమయ్యా రామా! నీ రాజ్యాన్ని అపహరించిన నీ తమ్ముడు భరతుడు కాడే వాలి! నీ భార్యనెత్తుకొనిపోయిన రావణుడు కాడే వాలి! నీకేం అపకారం చేశాడని చంపావు? నీ జ్ఞానమంతా సీతతోనే ఎగిరిపోయిందా? వాలిలేకుండా నేను బ్రతకగలనా? నన్నుకూడా తెగటార్చు అనే మాటలతో తార పాతివ్రత్యాన్ని ప్రతిష్ఠాపించాడు. వాల్మీకంలో తార జరిగిందేదో జరిగిపోయింది అనే సామాన్య స్త్రీ మోస్తరుగానే కనిపిస్తుంది.

వర్ణనలలో అలంకారాలుకూడా జానపదులకు పరిచితమైన విషయాల మీదే అమర్చాడు. ఋష్యమూక పర్వతం దగ్గరకు రామలక్ష్మణులురాగానే ఆ కొండపొందిన ఆనందం ఎంతో నిండుగా ఉత్ప్రేక్షిస్తాడు.

"త్రైలోక్య విభులైన తమ రాక చూసి
ఆలోన మది పొంగి ఆనంద మంది

అనయంబు నొప్పెడు అశ్రుపూరంబు
అన సెలయేరుల నలరెడు దాని"

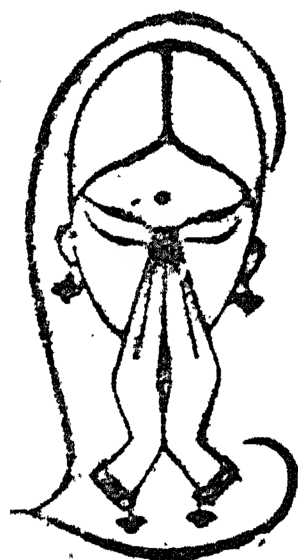
అని సెలయేళ్ళ ప్రవాహాన్ని పర్వతునియొక్క ఆనంద బాష్పాలుగా అభివర్ణిస్తాడు.

జానపదులు తమ యిళ్ళల్లో ఎవరయినాచనిపోతే వారితాలూకు చేష్టలూ, మాటలూ, వారితోపొందిన అనుభూతులూ, వారి స్మృతితో కలిగిన వెలితి తలుచుకు తలుచుకు ఏడుస్తారు. సీత కనిపించకపోయేసరికి ఆమె చచ్చిపోయి ఉంటుందని భావించిన రామునిచేతకూడా అలాగే విల పింపజేస్తాడు — మగవాడుగనుక కొంచెం సున్నితంగా —

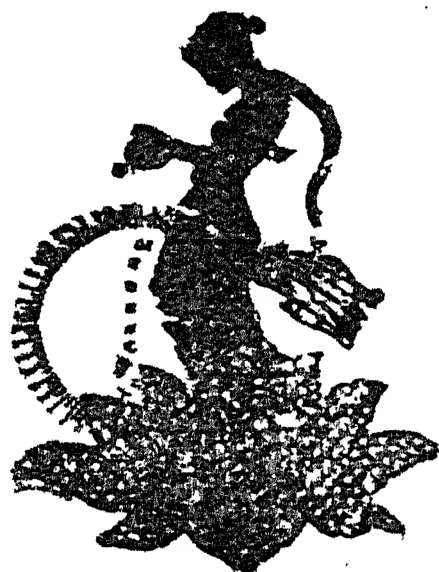
ఇది మహారణ్యమై యిప్పుడు తోచె
ఇది పర్ణశాలయై యిప్పుడు తోచె
ఇదినాకు తపమని యిప్పుడు తోచె
చల్లని ముఖదీప్తి చంద్రుని కిచ్చి
తెల్లని నగవు చంద్రికలకు నిచ్చి
చెలువంపు పలుకుల చిలుకల కిచ్చి
విన్ను దైవము మ్రింగెనే నేడు సీత"!

ఇలాగ తెలుగు జానపదులభావాలూ, రీతులూ, ఆచారాలూ, అల వాట్లు, పడికట్లు అన్నీ జతచేసి సీతను తెలుగు జానపదుల ఆడబడుచు గానూ, రాముని తెలుగు జానపదుల దేవుడుగానూ తీర్చిదిద్ది రామా యణాన్ని తెలుగు జానపదుల హృదయాలలో చిరస్థాయిగా నిల బెట్టాడు బుద్ధారెడ్డి. తెలుగువల్లెలలో పేటపేటకూ కనిపించే రామాల యాలు, ఇంటింటా వినిపించే సీతారాములపేర్లు ఈ జానపద రామా యణ ప్రభావమే.

* * * * *

జానపద క్రీడలు

అనుక్రమణిక

క్రీడలు (ఆటలు)

సీ. వేగిరాజ్యపు పల్లెకోడెల 'చెడుగుళ్ళ'
రెప్పల కప్పించు నేరుపులు తెలిసి
ఎగుడు 'గోడీబిళ్ళ' బాగసులో రెప్ప చిర
స్పూల బంతులాడు చెక్కటులకు డాసి
'చెడ్డాట' యుప్పు చెప్పనాడె శాత్రవ
వ్యూహముల్ పగిలించు నౌరపు గఱచి
"కోతికొమ్మచ్చి"లో కోటగోడల కెగ
బ్రాకి లంఘించు చంక్రమణ మెఱిగి

గీ. తెనుగులంతస్థై యవినేర్చుకొనియు యుందు
రెన్నగా తెల్గుతల్లులు మున్ను శౌర్య
రసమొడిచి ఉగ్గుపాలతో రంగరించి
బొడ్డుకోయని కూనకె పోయుదురట.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు తమ "ఆంధ్ర ప్రశస్తి" గ్రంథంలో "వేగిక్షేత్రం" ఖండికలో మన జానపదుల ఆటలనలా అభివర్ణించారు.

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు తమ 'అమృతానందం'లో ఆనాటి పిల్లల ఆటలనిలా వివరించారు.

గీ. 'గుడు గుడు గుంచములు', 'బిళ్ళ కుందనగరి'
"కాళ్ళ గజ్జెలు", 'చివచివ గోళ్ళు' 'వాన
లవ్వ', చెమ్మచెక్క', "వెన్నెల కుప్పలు" మొద
లైన మేలాట లాడెడు నపుడు బాల.

ఆటలు

సీ * "చిట్ల పొట్లాకాయ సిరి గంగజావత్తి,
గుడు గుడు గుంచాలు కుందెన గుడి
డాగిలి మ్రుచ్చులాటలు గచ్చకాయలు,
వెన్నెల కుప్పలు తన్ను బిళ్ళ
తూరన తుంకాలు గీరన గింజలు

* ధూర్జటి. శ్రీ కాళహస్తి మహాత్మ్యము. ఆ. 3. పద్యం 33.

పిల్ల దీపాలంకి బిక్క గోడు
చిడుగు దవ్వలపాటి చెండు గట్టినబోది
యల్లి యుప్పన బట్టె లప్పళాలు
చిక్కినా చిల్లలో టిల్లు బిందరాది
యైన శైశవ క్రీడా విహార సరణి
చెంచుకొమరుల తోడనుద్దించుకాడు
తిన్నడభినవ బాల్య సంపన్నుడగుచు" - అని వర్ణించాడు
ధూర్జటి శ్రీ కాళహస్తి మహాత్మ్యంలో -

** "దినముల్ కొన్ని చనంగ నంత కడు
నర్ధిన్ బొమ్మ పెండ్లిడ్లు, గు
జ్జెనగూళ్ళచ్చనగండ్లు, పింపిణులు, కుచ్చిల్, గిరసగింజలో
మన గుంటల్, కనుమూసి గంతనలు, కంబాలాటలోసైన ఖే
లనముల్ మీరగ బోంట్లతో నలరె బాలారత్న మెల్లప్పుడున్"
అని వర్ణించాడు పింగళిసూరన కళాపూర్ణోదయంలో -

౧౩౦ ఏండ్ల క్రిందట నారాయణకవి నాటిఆటలను యిట్లు
తెలిపినాడు -

సీ. "దూచియు జాబిల్లి బూచి కన్నుల కచ్చి
గుడిగుడికుంచంబు కుందెనగరి
చీకటి మొటికాయ చింతాకు చుణుదులు
పులియాటలును చిట్ల పొట్లకాయ
తూరన తుంకాలు తానిగ తానిగ
చిడుగుడు మొకమాట చిల్లకట్టె
దాగిలి మూతలు తనుబల్ల యాలంకి
గుప్పట గురిగింజ కొండకోతి
చిక్కణబిల్లయు, జెల్లెము గొడుగును
బల్లదీవులు లక్క బిక్కదండ
గడ్డెన బోడి యొక్క సికొక్కు బరిగాయ
బోటు గీరిన గింజ బొంగరములు

(౩-౧౪౭)

* "ఉప్పెన బట్టలు (ఉప్పట్లు) చెడుగుడాట, బొంగరాలయాట, గాలిపటము ఎగురవేయుట, అచ్చన గండ్లయాట, ఓమనగుంటలు, జూదము, పులిజూదము, చదరంగము మొదలైనవి ఆరేడువందల సంవత్సరములకు పూర్వము నుండి ఉన్న యాటలు."

పల్లెలలో కూడా నవనాగరికత ప్రబలడంతో జానపదుల ఆటలూ పాటలూ చాలావరకు తెరమరుగున పడ్డాయి. అనాటి ఆటలూ, క్రీడలూ సహజ సిద్ధమైనవి. ఖర్చులేనివి. చిన్నతనంనుండీ మనిషిలో సంఘీభావాన్నీ సభ్యతనూ సహజీవనాన్నీ విజ్ఞానాన్నీ సహృదయతనూ శౌర్యాన్నీ సాహసాన్నీ వివేకాన్నీ పెంపొందింపచేయడమే వాని లక్ష్యం. చిన్నపిల్లల ఆటలదగ్గరనుంచీ పెద్దవాళ్ళక్రీడలవరకూ అన్నింటా ఏదో ఒక ప్రయోజనం ఇమిడి ఉంటుంది.

పిల్లల ఆటలు

బువ్వాలాట

దీనినే "గుజ్జన గూళ్ళాట" అనికూడా అంటారు. కొందరు పిల్లలు ఒకచోట చేరతారు. తమ యిండ్లనుండి ఉప్పో. పప్పో, చింతపండో, ఉల్లిపాయలో, కారమో ఏదో ఒకటి తెచ్చి సఖ్యంగా తమ లక్కపిడతలలోనో చిన్ని గిన్నెలలోనో వాళ్ళే వండుకొని తింటూ "బువ్వాలాట" ఆడుతుంటారు. తరువాత "అమ్మా-నాన్న" ఆట అనీ బొమ్మల పెళ్ళిళ్ళనీ ఇంట్లో పెద్దవాళ్ళ పనిపాటలు, నిత్యకృత్యాలు, ఆచార వ్యవహారాలు అన్నీ చక్కగా అనుకరిస్తూ వినోదిస్తారు. ఇది వారి రేపటి సంసారపు జీవితానికి ప్రాథమిక పాఠశాల అన్నమాట.

** ఈ గుజ్జనగూళ్ళ ఆటను రుక్మిణియు, గిరికయు ఆడినట్లు భాగవతమునందును, వసు చరిత్రయందును వర్ణితమైనది.

బొమ్మల పెళ్ళిళ్ళు

పిల్లలు తాటాకులతో ముఖము, చేతులు, పొట్ట, కాళ్ళు వచ్చేలా బొమ్మలుచేసి వానిని ఆడ, మగ బొమ్మలుగా విడదీస్తారు. మగ బొమ్మ

---

* విజ్ఞాన సర్వస్వం తెలుగు సంస్కృతి ౧
(ఆటలు, వేడుకలు) పు. 23

* తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వం (తెలుగు సంస్కృతి)
క్రీడలు. పుట. 1443 ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ

లను పొడుగ్గాను, ఆడబొమ్మలను కొంచెం పొట్టిగానూ చేస్తారు. ఆడబొమ్మలకు కళ్ళకు కాటుక, బుగ్గనచుక్క, కళ్యాణంబొట్టూ పెట్టి చిన్న గుడ్డ పీలిక చీరలా సింగారించి తలకు వెనక జడకట్టి చేతులకు గాజులు, మెడలో పూసలపేర్లు వేసి అందంగా సింగారిస్తారు. మగ బొమ్మలకు ముఖాన కళ్యాణంబొట్టూ, బుగ్గన చుక్కపెట్టి చిన్నగుడ్డముక్క పంచెలా కట్టి, భుజంపై మరో గుడ్డముక్క ధోవతిలా వేస్తారు. పిల్లలు రెండు జట్లుగా విడి ఒకరు ఆడపెళ్ళివారుగను, ఒకరు మగపెళ్ళివారుగను ఆ బొమ్మలు తీసుకొని ఇళ్ళల్లో తాము చూసి అవగాహన చేసుకొన్న పెండ్లి తంతులన్నీ నడుపుతూ ఆ బొమ్మలకు పెండ్లిండ్లుచేస్తారు. ఈ పిల్లల్లో ఒకరు బ్రాహ్మణవేషం వేసుకుని పెళ్ళిమంత్రాలు "అశింతాయ నమః, బుసింతాయనమః" అంటూ అక్షతలు జల్లుతూ పెండ్లి జరిపిస్తారు. కట్నాలు, కానుకలు, చదివింపులు యివి ముఖ్యంగా అనుకరిస్తారు.

ఈ ఆట చిన్నపిల్లలకి లోక వ్యవహారాలు అవగాహనచేసుకోవడానికి తోడ్పడుతుంది. ఇందులో పిల్లలు పొందే ఆనందం అనిర్వచనీయం.

* తెలుగుభారతంలో ఉత్తర తన బొమ్మల పొత్తికలకు చిత్రవర్ణమైన భాసురములైన కౌరవవీరులకోకలను తెమ్మని అర్జునునకు చెబుతుంది.

** "బొమ్మరిండ్లు కట్టి............... బొమ్మలుచేసి పెండ్లి" అనే విషయం నన్నెచోడుని కుమారసంభవంలోకూడా ఉంది.

"బొమ్మల పెండ్లిడ్లు బువ్వంపు బంతులు
పుణికిళ్ళు నిట్టెక్కి బొమ్మ రిండ్లు"

అని ౧౨౦ ఏండ్ల క్రిందట నారాయణకవి (౩–౧౪౩) వ్రాసినాడు.

నూ క లా ట

మరీ పశిపిల్లలు వారిజ్ఞానపరిధిలో సంభాషణాత్మకంగా ఆడుకునే శ్రమలేని చిన్ని ఆటయిది. ఒకర్ని మరొకరు –

"నూకల్నిస్తా మేకల్ని కాస్తావా?" అంటారు.

"కాస్తాను" అని రెండవవారి సమాధానం.

---

*శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతం. విరాటపర్వం. 4వ అశ్వాసం 47వ పద్యం.

** కుమార సంభవం. ఆ. ౩ పద్యం. 36

"పెద్ద పులొస్తే జడుస్తావు కదా?" అని అడుగుతారు.

"జడవను" అని అనగానే 'ఉష్' అని కళ్ళల్లోకి ఊదుతారు –

అలా ఊదినప్పుడు కనురెప్పలు సహజంగా మూసుకుంటాయి గదా! అలా మూయ్యగానే 'మరి జడిశావేం?' అని ఓడినట్లు చప్పట్లు కొడతారు అడిగినవాళ్ళు. ఆతరువాత మళ్ళా అలాగ మొదట ప్రశ్నించిన వారిని రెండవవారు ప్రశ్నిస్తారు. ఇలా ఆ పసిపిల్లలు ధైర్యాన్ని పరీక్షించుకుంటూ ఆడుకునే ఆనందవల్లరి యిది. అలా ఊదడంలో కళ్ళకు చల్లనిగాలి తగులుతుందేమో హాయిగా ఉంటుంది. కళ్ళల్లో ఏదయినా బూటీదలాంటిది పడితే పోతుంది.

అప్పడప్పడుతాండ్ర

నలుగురైదుగురుపిల్లలు వరుసగా గుండ్రంగా కూర్చుని ప్రతివారూ తమ రెండు అరచేతుల్ని తిరగేసి ఒకదానిమీదఒకటి పెడతారు. కూర్చున్న క్రమంలోవారు ఒకరిచేతులమీదఒకరు పెడతారు. అన్నిటికన్నా పైన ఉన్నవారు (వీళ్ళే సాధారణంగా ఉన్నవాళ్ళలో పెద్దవాళ్ళయిఉంటారు. లేదా మాట చలామణిగలవారు అయ్యుంటారు) పైనున్న తనచేయితీసి ఆ క్రిందనున్న చేతులమీద ఒక్కొక్కదానిమీదా చేతితో అప్పడంలా చిన్నగా వాయిస్తూ ఈ క్రింది రీతి పాడతారు. –

"అప్పడప్పడ తాండ్ర
ఆవకాయ తాండ్ర
మావాళ్ళ దొడ్లో
మామిడికాయ తాండ్ర
చిలకముక్కు
చెవి పట్టుకో"

అని పాట ముగియగానే ఆతట్టబడ్డ చెయ్యివారు ఆచేతితో ప్రక్కవారిచెవి పట్టుకుంటారు. ఇలాగ అనేకసార్లుపాడి ప్రతివారూ ప్రక్కవారిచెవిపట్టుకునేదాకా పాడతారు. ఆతరువాత అలా చెవులుపట్టుకుని జోజో అంటూ అందరూ తూగుతూ ఊగుతూ ఆనంద తీరాల తేలిపోతారు. కొంతమంది కొంటెపిల్లలు పట్టుకున్న చెవులు చిలిపిగా గిల్లుతారుకూడా. గిల్లబడ్డ పిల్ల

తగుపెడుతుంది. దాన్ని రెండుగుంజీలు తియ్యమనో, మూడుగుంజీలు తియ్యమనో శిక్షించి పరిష్కరిస్తారు. దీనివల్ల తగువు, పరిష్కారం, శిక్ష అనేవి బాల్యంనుండీ అవగాహనలోకి వస్తాయి.

గుడుగుడు గుంచం

పిల్లలు ఇద్దరు ముగ్గురుచేరి పిడికిళ్ళుముడిచి, ఒకరిపిడికిలిపై మరొకరి పిడికిలిపెట్టి, పై పిడికిలి మధ్యకాళీలో ఒకరు చూపుడువేలు పెట్టి త్రిప్పుతూ "గుడు గుడు గుంచం, గుండారాగం, పాములపట్నం, పడగారాగం, కత్తెయ్యనా? బద్దెయ్యనా? వేన్నీళ్ళెయ్యనా? చన్నీళ్ళెయ్యనా?" అని పాడుతూ వేణ్ణీలన్నవారి పిడికిలి గట్టిగానూ, చన్నీళ్ళన్నవారిపిడికిలి చిన్నగానూ గిచ్చుతూ అన్నిపిడికిళ్ళనూ అలాగే పూర్తి చేస్తారు. ఇందులో వేళ్ళు త్రిప్పేటప్పుడుకలిగే గిలిగింత ఆ పశిహృదయాలలో చక్కిలిగింతలుపెడుతుంది.

అలా గిచ్చినప్పుడు ఆపిల్లలు తమచేతులు వెనక్కిపెట్టేసుకుంటారు. అప్పుడుచేతులు గిల్లినపిల్ల చేతులువెనక్కిపెట్టుకున్నపిల్లల్ని ప్రశ్నరూపంలో అడుగుతుంటే ఆపిల్లలు వానికి సమాధానాలుచెబుతూ తీగలాగ సాగిస్తారు. ఇది చిత్రమైన మాటల ఆట –

"పిల్లీ నీ చేతులేవి ?
పిల్లెత్తుకు పోయింది.
ఎక్కడదాకా ఎత్తుకుపోయింది ?
గోలుకొండదాకా.
గోలుకొండేమిచ్చింది ?
గుడ్డిగవ్వ.
గుడ్డిగవ్వేంచేశావు?
కుమ్మరికిచ్చాను.
కుమ్మరేమిచ్చాడు?
కుండ.
కుండనేంచేశావు?
మాతాతకిచ్చేను.
మీ తాతేంచేశాడు ?

ముద్దికడుక్కోబోయి నూతిలో పడేశాడు.
నుయ్యేమిచ్చింది?
నీళ్ళు.
నీళ్ళేంచేశావు ?
మొక్కలకిపోశాను.
మొక్కలేమిచ్చాయి?
పువ్వులు.
పువ్వులేంచేశావు ?
మాయప్ప కొప్పులో పెట్టేను.
కొప్పేమిచ్చింది ?
పేను.
పేనేం చేశావు ?
గడపమీదేసి కుక్కేను.
గడపేమిచ్చింది?
చెక్క.
చెక్కేం చేశావు?
పొయ్యిలో పెట్టేను.
పొయ్యేమిచ్చింది?
బూడిద.
బూడిదేం చేశావు?
పెంటమీదేశాను.
పెంటేమిచ్చింది?
ఎరువు.
ఎరువేంచేశావు ?
చేనుకేశాను.
చేనేమిచ్చింది ?
పచ్చగడ్డి.
గడ్డేం చేశావు?
ఆవుకేశాను.
ఆవేమిచ్చింది?
పాలు
పాలేంచేశావు?

పరమాన్నం వండేసు.
పరమాన్నం ఏంచేశావు ?
ఉట్టిమీదెట్టేను.
నాక్కొంచెంపెట్టవా ?

లేదు. మావాళ్ళ పిల్లొచ్చి అయింతా నాకిపోయింది. అనగానే అందరూ కిలాకిలా నవ్వుకుంటారు. ఇది చాలవరకు ముక్తపద గ్రస్తం కావడంవల్ల ఎంతచేంతాడైనా గుర్తుంచుకోవడం సులువు. దీని వల్ల చిన్నపిల్లలకు ధారణ, భాష అలవడ్డమేకాకుండా వస్తువులూ అవి చేసేపనులూ అవగతమవుతాయి.

చెమ్మ చెక్క

ఇద్దరుగాని, ముగ్గురుగాని ఆడపిల్లలు ఎదురుబొదురు నిలుచుని ఒక లయప్రకారం వెనక్కి ముందుకీ ఎగురుతూ తమ రెండుఅరచేతులనూ ఎదుటివారి అరచేతులకుతాకిస్తూ "చెమ్మ చెక్క, చారడేసిమొగ్గ, అట్లు పొయ్యంగ, ఆరగించంగ, ముత్యాల పందిట్లో ముగ్గులెయ్యంగ, రత్నాల పందిట్లో రంగులెయ్యంగ," "సుబ్బారాయుడు పెళ్ళి, చూసేవద్దాంరండి, అమ్మానాకూబువ్వ, అరిచేతిలో గవ్వ" అంటూ పాడుతూ గెంతుతుంటారు అలసిపోయేవరకూ. ఇది శారీరకపరిశ్రమేగాకుండా, నాట్యారంభానికి అంకురార్పణకూడా. అంతేగాకుండా ఈ చేతులు తాకించడంలో తాళం, పాడడంలో గానం మిశ్రితమైఉండడంతో వానిఅభ్యాసానికికూడా ఇది ప్రథమ సోపానమని చెప్పవచ్చు.

ఒప్పుల కుప్ప

ఇద్దరుఆడపిల్లలు ఎదురెదురుగానిలుచుని ఒకరికుడిచేతిని మరొకరి ఎడమచేతితోనూ,ఒకరిఎడమచేతిని మరొకరుకుడిచేతితోనూ గట్టిగాపట్టుకుని, పాదములు ఎదురెదురుగా దగ్గరగాపెట్టి, కొంచెంబిగువుగావుండేలా వెనక్కి వాలి, గుండ్రంగా తిరుగుతూ, "ఒప్పులకుప్పా, వయ్యారిభామా, శాయి పప్పు, సన్నబియ్యం, నోట్లోతవుడు, నీమొగుడెవరు?" అనిపాడుతూ గిర్రునతిరుగుతూ గాలిలో తేలిపోతున్న అందాల ఆనందానుభూతినిపొందు తారు. పెళ్ళికానిపిల్లలకుమొగుడు అనేమాట ఒకపులకరింత.

త్రాడు ఆట (skipping)

ఆడపిల్లలు వాడాప్ప తమ పొడవుగలత్రాడును చేతులతో తమకాళ్ళ క్రిందనుంచి తలపైకి త్రిప్పుతూ, కాళ్ళకు తగలకుండా గెంతుతుంటారు. అలా ఏకబిగిని ఎవరు ఎక్కువసార్లు త్రిప్పితే వారు గెలిచినట్లు.

దీనితోనే మరొకఆటకూడా ఆడతారు. పిల్లలందరూ ఒకేచోట ఒకే సారి ఇలాగెంతుతూబయలుదేరి నిర్దేశించుకున్న స్థలానికి ఎవరు ముందు చేరితే వాళ్ళు గెలిచినట్లు.

ఇది కాళ్ళకూ, చేతులకూ, ఏకాగ్రతకూ సంబంధించిన వ్యాయామం. చక్కనిపోటీ మనస్తత్వం, పురోగతిపై ఆకాంక్ష కలిగిస్తుంది ఈ ఆట.

కాళ్ళాగజ్జి

పిల్లలందరూ వరుసగాకూర్చొని కాళ్ళు బారజాపుకుంటారు. అందు ఒకరు ఏదో ఒక కాలిదగ్గర ప్రారంభించి "కాళ్ళాగజ్జీ, కంకాళమ్మా, వేగూ చుక్కా, వెలగామొగ్గా, మొగ్గాగాదు, మోటికినీరు, నీరూకాదు, నిమ్మల వండు, పండూకాదు, పాపాయికాలు, కాలూతీసి, గట్టుమీదెట్టు" అని పాడుతూ ప్రతికాలునూ స్పృశిస్తూ చివరకంటూవెళ్ళి ఇంకామిగిలిపోతే మరల వెనక్కిపాడుకుంటూవస్తారు. కొన్నిచోట్ల ఈపాటకుబదులు "అంటి పండంటిపండమ్మనముద్ధ, పేపేముద్ధ, ప్రధానముద్ధ, లంకసామీ, లాలీపీచూ, శొంఠీకొమ్మూ, సోమాలింగం, అత్తాచెవిలో, మత్యాలోసీ ఆడుకురారా పందెన్నా" అని పాడతారు. పాట ఏకాలుమీదపూర్తయితే ఆకాలు పండిందన్నమాట. అది వెనక్కి ముడుచుకుంటారు. ఇలా అన్నికాళ్ళూపండించి చివరికాలును భూమినొకకాలుగా స్పృశిస్తూ వండి స్తారు. ఇది కాలికి చిన్న పరిశ్రమేగాక అచిన్నారిమనస్సుల్లో చిత్ర మైన ఉల్లాసాన్ని కలిగిస్తుంది.

ఇక కొంచెం ఎదిగినపిల్లలదగ్గరకొస్తే వాళ్ళఆటలు కొంతమేధకు కొంతశరీరపరిశ్రమకు సంబంధించిఉంటాయి.

ఒక్కొక్క మెతుకు

ముగ్గురుపిల్లలుకలిసి పంటలువేసికొని ఒకరినిపండిస్తారు. "పంట" అంటే ముగ్గురు వలయంగానిలిచి ఒకరిఅరచేతులు మరొకరిఅరచేతులకు తగిలించి పట్టుకొనిపైకెత్తి ఒక్కసారిగా విడిచిపెట్టి ఎవరిచేతులువారు ప్లస్‌గా గాని,లేక నమస్కారంపెడుతున్నట్లు గా గాని పెడతారు. ముగ్గురూ ఒకేలాగ పెడితే మళ్ళీపంటలు వేసుకోవాలి. అందులో యిద్దరు ఒకలాగ ఒకరు మరొకలాగ పెడితే ఆ ఒక్కరు పండినట్టు. మిగిలినయిద్దరూ ఒకరిది కుడి చెయ్యి, రెండవవారిది ఎడమచెయ్యి వేళ్ళలోకి గుచ్చి క్రిందికిదించి ఉయ్యాలలాపట్టుకొనగా, పండినవారు తన మోకాలువంచి దానిమీదపెట్టి రెండవకాలుజారవిడిచి, వారి యిరువురిభుజాలమీదా చేతులుమోపి ఆనితే ఆ మోసేవాళ్ళు –

"ఒక్కొక్కమెతుకు – గుక్కెడేసి గంజి
గాదికిందెలక – గైరమ్మ పెళ్ళి
గూట్లోరూపాయ్ నీ మొగుడు సిపాయ్".

అని ఒకరు ముందుచరణం, రెండవవారు రెండవచరణం పాడుతూ వాళ్ళు ముందునిర్ణయించుకున్న స్థలంవరకూ తీసుకెళ్ళి దింపుతారు. మరల అక్కడ పంటలువేసికొని ఎవరుపండితేవారిని మళ్ళీ మోస్తుంటారు. తాముఎన్నుకున్నవ్యక్తిని అందలమెక్కించి గౌరవించడమనే జన స్వామ్య శిక్షణ గరుపుతుంది ఈ ఆట.

వెన్నెల్లో గిలిగిచ్చ

వెన్నెలరాత్రిలలో పిల్లలు చీకటివెన్నెలలమధ్య ఈఆట ఆడతారు పంటలు వేసికొని దొంగను నిర్ణయిస్తారు. ఈ దొంగ "వెన్నెల్లో గిలిగిచ్చా వెన్నాముద్దలు తిన్నావు" అని పాడుతూ వెన్నెలలో వాళ్ళునిర్ణయించు కున్న పరిధిలో ఈకొసనుంచి ఆ కొసకుతిరుగుతుంటే మిగిలినపిల్లలు వెన్నెల్లోకి, చీకట్లోకి పరుగులెడుతుంటారు. ఇలా పాడుతూ తిరుగుతూ వెన్నెల్లోఉండగా దొంగ ఎవరినయినా పట్టుకోగలిగితే వాళ్ళు దొంగగా తిరగాలి. ఈ ఆట పిల్లలలో ఆహ్లాదాన్ని, చురుకుదనాన్ని, అలతిఅలతి దేహపరిశ్రమనూ కలిగిస్తుంది.

నాలుగుస్తంభాలాట

దీనికే "గొల్ల చల్లాట" అనీ కూడా పేరు. వంతులు వేసికొని ఆటలో ఒకరు దొంగకాగా మిగిలిననలుగురూ నాలుగుస్తంభాలూ పట్టుకొని ఉంటారు. (సాధారణంగా గుమ్మాలముందు వేసే పెళ్ళిపందిళ్ళలో యీ ఆటఆడేవారు) దొంగ "చల్లోయమ్మ గొల్లచల్ల" అంటూ నెత్తిమీదచేతులుపెట్టుకొని ఆ కొసనుంచి ఈ కొసకీ, ఈకొసనుంచి ఆకొసకి తిరుగుతుంటే స్తంభాలుపట్టుకున్నవాళ్ళు దొంగను దూరంపోనిచ్చి ఒకస్తంభంనుంచి మరో స్తంభానికి అటూ ఇటూ మారుతుంటారు. ఈ మారడంలో తానువదిలేసిన స్తంభానికి మరొకరుగాని, తిరిగి తానుగాని పట్టుకొనేలోపల దొంగ ఆ స్తంభాన్ని ముట్టుకుంటే ఆ స్తంభం ఆ దొంగది. అప్పుడు స్తంభంలేకుండా మిగిలిపోయినవ్యక్తి దొంగ. ఈఆటపిల్లలలో నిశితమైనచూపు, ముందుజాగ్రత్త నేర్పుతుంది. ఈదొంగను 'గొల్లభామ' అంటారు. ఈ గొల్లభామ చల్లోయమ్మ గొల్లచల్ల అని పాడుతూ –

"నాలుగు స్తంభాలాట నడిమికి తొడిమికి
తానక తప్పక తన పేరేమిటి
ఉట్టిమీదబెల్లం, పొట్టి కాకరకాయ"

అంటూకూడా పాడుతూ, కాళీ స్తంభంకోసం వెతుకుతూ తిరుగుతుంటుంది.

ఈ ఆట నేటి మ్యూజికల్ ఛైర్సుకి దాదాపు ప్రతిరూపమే.

దుక్కుడుపుల్లాట

ఇసుకతెచ్చి చిన్న గట్టుమాదిరిగాపేర్చి, ఎదుటివారుచూస్తుండగానే ఒకరు చిన్నపుల్లముక్క అ యిసుకలోదూర్చి, లోపల దానినిముందుకూ వెనక్కూనడుపుతూ, "దుక్కుడుపుల్ల, దూడుగపుల్ల, పొయ్యిలో పెడితే పందుగపుల్ల" అని పాడుతూ తనుఎక్కడపుల్లఉంచాడో తెలియకుండా పైన యిసుక కప్పేస్తాడు. రెండవవ్యక్తి తనరెండు అరచేతులనూ వేళ్ళల్లోకిజొనిపి ఆ పుల్లవున్న భాగంపై పెట్టాలి. చేతులుఅన్చినభాగంలో పుల్లఉంటే పుల్లపెట్టినవారుఓడినట్టు. అప్పుడు ఎదుటివానికి పుల్లపెట్టే అవకాశం వస్తుంది. చేతులుఅన్చినభాగంలో పుల్లలేకుంటే మరలపుల్ల పెట్టినవానికే అవకాశం. ఈఆటలో విశేషం పుల్ల ఒకచోటపెట్టి వేరేచోటపెట్టి

నట్టునటించడం, ఈ మర్మాన్ని ఎదుటివాడుపసిగట్టి సరిగ్గా ఆపుల్లపెట్టిన చోటునుపట్టుకోవడం. ఈ ఆటవల్ల మోసాన్ని కనిపెట్టే శక్తిఅలవడుతుంది. ఈవిధముగా 5గాని, 7గాని, 9గాని ఆటలు ఎవరుముందుగెలిస్తే వారు పూర్తిగా గెలిచినవారికింద లెక్క. ఒక్కోఆటలో గెలిచినప్పుడల్లా గుర్తు కోసం వారిప్రక్కన ఒక్కో చిన్న ఇసుకపోగు పెడుతుంటారు. గెలిచిన వారు తమయిసుకపోగులు ఓడినవారిదోసిటలోపోసి ఆపుల్లముక్కను ఆ దోసిటలోని యిసుకలో పెట్టి వారికండ్లకుగుడ్డకట్టి, లేదా తనచేతులతో అతని కళ్ళుమూసి, ఆటఆడినస్థలమునుండి దూరంగాతీసుకుపోయి ఎక్కడోఒక చోట దోసిట్లోనిఇసుకను పుల్లముక్కతోసహా క్రిందపోయించేసి, కళ్ళు అలా మూసిఉంచే ఆటఆడినస్థలందగ్గరకు తీసి కెళ్ళి కంటిగుడ్డ విప్పేస్తారు. కళ్ళుమూసి తీసికెళ్ళేటప్పుడూ, తీసుకొచ్చేటప్పుడూ ఒకేతోవలో తీసికెళ్ళ కుండా ఆనవాళ్ళు దొరక్కుండా ఉండడానికి అటూయిటూ వెనక్కీ ముం దుకీ త్రిప్పుతారు. గంతలువిప్పాక ఆవ్యక్తివెళ్ళి తానుపోసిన ఇసుక, పుల్ల గుర్తుపట్టి తీసుకురావాలి.

గట్టామీదాకోడి

పిల్లలు రెండువరుసలుగా విడిపోతారు. ఒక్కొక్కజట్టూ ఒక్కో నాయకుని ఎన్నుకొన్నతర్వాత ఉభయజట్టులవారూ సుమారు గజం దూరంలో ఎదురెదురుగా కూర్చుంటారు. ఒకజట్టు ఎదుటిజట్టుకు కనిపించ కుండాఉండేటట్లు చేతులువెనక్కిపెట్టుకుని చిన్న దూదిఉండగాని, పుల్ల ముక్కగాని చేతుల్లో ఒకరినుండి మరొకరికి నడుపుతూ "గట్టామీదాకోడి, గవ్వల్లాకోడి, తొక్కితే తొంబయ్యి పిల్లల్లాకోడి, అల్లల్లాకోడికో ఆకుమీరి యమ్మా, పిల్లల్లాకోడికి పిండిమిరియమ్మా, అడుక్కోబుడుక్కో సాంబారు బుడ్డి" అని పాడి అందరూ గుప్పెళ్ళుముడిచి ముందుకుచాపి ఎవరిచేతిలో వుందోచెప్పుకోమంటారు. రెండవజట్టువారు తమలోతాము సంప్రదించు కుని తమనాయకునిద్వారా చెప్పిస్తారు ఫలానావారిదగ్గరఉందని. సరిగ్గా వాళ్ళుచెప్పినవారి చేతిలోనేవుంటే ఆపుల్ల రెండవజట్టువారిచేతికి వస్తుంది. వాళ్ళూ ఆలాగేచేస్తారు. ఒకవేళ తప్పుచెబితే ఎదుటిజట్టువారు సరిగ్గాచెప్పేవరకూ మొదటిజట్టుచేతుల్లోనే ఆపుల్ల తిరుగుతుంటుంది. ఈ ఆట ఆయాసం, ఆలోచన అక్కరలేనిదయినా ఎదుటివారిచేష్టలనుబట్టి పసిగట్టే జ్ఞానాన్ని కలిగిస్తుంది. సంప్రదింపులద్వారానిర్ధారణ అనే ప్రజాస్వామ్యపుపద్ధతిని పిల్లలకు నేర్పుతుంది.

సర్లా, టిక్కలాట

ఇది మరీ తేలికైనఆట. సీతాఫలాలగింజలు పోగుచేసి ఇద్దరు స్త్రీలు ఎదురెదురుగా కూర్చుంటారు. ఒకరు తమ గుప్పెట్లో కొన్ని గింజలు దాచి ఎదుటివారిని అవి 'సర్లా','టిక్కలా'అని అడుగుతారు. 'సర్లు' అంటే సరిసంఖ్య అనీ, 'టిక్క'లంటే బేసిసంఖ్య అనీ అర్థం. ఎదుటివారు 'సర్లు' అంటే గుప్పెట్లోవి లెక్కపెట్టిచూసి అవి సరిసంఖ్యలో ఉంటే ఆ గుప్పెట్లో ఉన్నన్ని గింజలూ ఎదుటివారు ఇచ్చుకోవాలి. తరువాత మళ్ళీ అదే విధంగా ఎదుటివారుచేస్తారు. చివరికి ఎవరికి ఎక్కువగింజలు లాభిస్తే వారు గెలిచినట్టు. ఇది ఖరీదులేనిజూదం - కలహాలులేని కాలక్షేపం - పెండ్లిండ్లలో పానుపువేసి వధూవరులచేతకూడా రూపాయలతో ఈఆట ఆడించేవారు వాళ్ళను దగ్గరచేయడానికి.

గెచ్చనరాళ్ళాట

దీనినే గెచ్చనకాయలాట అనికూడాఅంటారు. * "పూర్వమీయాటను 'షత్పాషాణక'మని పిలిచేవారట". సిమ్మెంటురంగులో వచ్చని చిన్న చిన్ననునుపైన గుండ్రనిరాళ్ళు గంగిరెడ్లస్త్రీలు వీధుల్లోతిరుగుతూ అమ్ముతుంటారు. వాటికి గెచ్చనరాళ్ళు అనిపేరు. ఆడపిల్లలు పదకొండురాళ్ళు తీసికొని కూర్చుని ఒకరాయిని పైకివిసురుతూ క్రిందరాయినొకదానిని గుప్పెట్లోకితీసి, పైకివిసిరినరాయిని అదేగుప్పెట్లోకి అందుకుంటారు. ఇలా చేసేటప్పుడు మామూలుగా ఒకటి, రెండు, మూడు అని లెక్కించడానికి బదులుగా "ఒక్కా ఓచెలియా, రెండూ రోకళ్ళూ, మూడూ ముచ్చిలకా, నాలుగూ నందెన్నా, అయిదూ చిట్టిగొలుసూ, ఆరుం దారాలు, ఏడుం బీడీలు, ఎనిమిది వెన్నముద్ద, తొమ్మిది తోకుచ్చు, పదీ పట్టీడ" అని పాడుతూ పదీ లెక్కిస్తారు. పదివరకూ ఆడితే ఒకఆట. ఎక్కడయినా పైకివేసినరాయి చేతిలోపడకుండా క్రిందపడితే అక్కడ ఆట అయిపోయినట్టు. వెంటనే రెండవవారు ప్రారంభిస్తారు. అదేవిధంగా ఎవరు ఎక్కువ ఆటలుకొడితే వాళ్ళు గొప్ప. ఇది ఏకాగ్రతకు, వేళ్ళ వశశ్రమకు సంబంధించిన ఆట.

---

* వాత్స్యాయన కామసూత్రాలు - కన్యాసంప్రయుక్తాధికరణము బాలోపక్రమోద్యధ్యాయ పు. 7 (3-3-7)

ఇది మరో రకంగాకూడా ఆడతారు. ఐదు గచ్చకాయలను చేతితో పట్టుకొని వానిలోఒకదానిని పైకెగరేసి ఆకాయ క్రిందకిదిగే టంతలో చేతిలో నాలుగుకాయలూ నేలమీదవిడిచి క్రిందకువచ్చినకాయను పట్టుకొని ఆ కాయనే మరలఎగరవేసి క్రిందికాయలను ఒక్కొక్కపర్యా యము మూడుకాయలు, ఒక్కొక్కపర్యాయము రెండేసిచొప్పన రెండు మార్లుగా నాలుగుకాయలు, ఒక్కొక్కమారు ఒక్కొక్కటిచొప్పన విడి విడిగా నాలుగుకాయలు చేతిలోనికి జరుపుకొని పైకెగరవేసిన కాయ నందుకుంటారు. ఆడేటప్పుడుగాని, కాయలను ఎగరేసిపట్టుకొనేటప్పుడు గాని, జరుపుటలోగాని తప్పిపోతే ఆట తప్పినట్లు. ప్రక్కవారికి ఆటకి అవి యిస్తారు.

** "ఈ ఆట ప్రసక్తి హంశ వింశతి, కళాపూర్ణోదయం, భోజరాజీయాది అనేక కావ్యములందు కలదు"

చింతపిక్కలాట

ఇద్దరుగాని, ముగ్గురుగాని, నలుగురుగాని స్త్రీలు తమ యిండ్ల నుండి చింతపిక్కలుతెచ్చుకుని సమానభాగాలుగాకలిపి గుట్టపోసి తమ మధ్యపెట్టుకొనికూర్చొని ఆ పిక్కలతో ఆడతారు. ఈ పిక్కలలెక్కకు వీరువాడే మానం "పుంజీ", "కచ్చటా", "గుర్రం" అని. నాలుగుగింజలు ఒకపుంజీ, రెండుపుంజీలు ఒకకచ్చటా, అయిదుకచ్చటాలు ఒకగుర్రం. ఒకరు మొదట చింతపిక్కలుతీసికొని కుడిచేయివెనక్కితిప్పి అవేళ్ళ మీద వానినినిలిపి, పైకిఎగురవేసి దోసిట్లోకి అందుకుంటారు. దాన్ని పట్టుపట్టడం అంటారు. అప్పుడు వానిని కుడిచేయి గుప్పెటలోకితీసుకొని ఒక్కొక్కసారి ఒక్కొక్కపుంజీచొప్పన కుడిచేతి వ్రేళ్ళ సహాయంతోనే గుప్పెటబయటకులాగి, ఎగరేసి ఎడమచేతిలోకి అందుకోవాలి. ఎగరేసి నప్పుడు ఒక్కపిక్కకూడా క్రిందపడకూడదు. పిక్కలు సరిగ్గా పుంజుడూ లాగాలి. లాగేటప్పుడుకూడా పిక్క క్రిందపడకూడదు. ఇలా నాలుగు పిక్కలుచొప్పన తీసికోవడంలో ప్రమాదవశాత్తు 3గాని 5గాని పిక్కలు రెండవచేతిలోకివస్తే తన ఎడమచేతిపైపువారిని "ఆటా? నూటా?" అని అడ

** విజ్ఞానసర్వస్వము - తెలుగుసంస్కృతి. పు. 1440
శ్రీమతి ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ.

గాలి. 'ఆట' కావాలంటే పట్టుపట్టిన పిక్కలు యివ్వాలి. 'మాట' కావాలంటే రెండవచేతిపిక్కలు యివ్వాలి. చేతిలో ఉన్నవన్నీ అయిపోయినతర్వాత గుట్టలో పిక్కలు తీసి పరచి చెప్పినరాళ్ళలోలాగే ఒకపిక్కను పైకెగరేసి అందుకుంటూ క్రింద పిక్కను బొక్కుతూ, పంజుడు కాగానే ఎగరేసి ఎడమ చేతితోపట్టుకొని తమప్రక్కన పెట్టుకుంటారు. ఆటపిక్క చేతిలో నే ఉంటుంది.

ఎగరేసినపిక్కను అందుకోలేకపోయినా, క్రిందపిక్కను బొక్కలేక పోయినా, పిక్కను బొక్కేటప్పుడు ప్రక్కపిక్కకు వేలు కదిలినా ఆట పోయినట్టే. అప్పుడు మరల రెండవవారూ మిగతావారూ ఇదేవిధంగా ఆడతారు. మొదటిఆటకు పోసినపిక్కలు అయిపోయినప్పుడు ఆఖరివారిది చేతిపట్టు అవుతుంది. మరల మనిషికొకగుర్రంచొప్పునపోసి మళ్ళా ఆట మొదలెడతారు. చేతిపట్టువచ్చినవాళ్ళ గుర్రంపైన ఒకపంటే ఎక్కువవొయ్యాలి. ఎవరిదగ్గరయినా గుర్రానికి తక్కువపిక్కలుంటే మిగతావారందరూకూడా అన్నేపోస్తారు. ఈవిధంగా ఆట మరలా మరలా ఆడతారు. పిక్కలుఅయిపోయినవారికి మిగిలినవారు తలొక మూడు పుంజీలు అప్పుయిస్తారు. వీటిని "గొడ్డిపుంజీ" అని "గోకుడు పుంజీ" అనీ అంటారు. ఈపిక్కలను తీర్చలేనివారు ఓడినట్టు. ఈఓడించడానికి "గొడ్డి పెట్టుట" అంటారు.

ఆఖరున ఎవరు ఎక్కువ గుర్రాలు సంపాదిస్తే వాళ్ళు మేటి. ఇది కూడా ఏకాగ్రతకూ వేళ్ళ పరిశ్రమకూ సంబంధించినదే. కష్టపడి ఆర్జించడమనేది యీఆటనేర్పే సుగుణం.

తక్కెడాట

సుద్దముక్కతో నేలమీద ఒకదానిలో ఒకటిచొప్పున మూడుచదరాలు గీసుకొని మధ్యలో నిలువుగానూ, అడ్డుగానూ పై చదరంనుండి లోపల చదరంవరకూ నాలుగువైపులా నాలుగుగీతలుగీసి, దానితో మూడుచదరాలనూకలుపుతారు. దీనితో ఏగీతమీదచూసినా మూడుమూలలు కని పిస్తాయి, చిన్నచిన్న రాళ్ళుగాని, చింతపిక్కలుగాని, సీతాఫలగింజలు గానీ యిద్దరూ చెరొకరకం పదకొండేసి తీసుకొని ఒకరితరువాతఒకరు

ఎదుటివారికి తక్కెడకాకుండాచూసుకుంటూ తనకు తక్కెడయ్యేటట్లు ఒక్కొక్క గింజామూలల్లో పెడుతుంటారు. ఏగీతమీదయినా ఒకేరకంగింజలు మూడు వరుసగావస్తే తక్కెడ అయినట్టు. అప్పుడు గీతలోపెట్టబడ్డ ఎదుటివారి గింజనొకదానిని తీసేసుకుంటారు. అలాపెట్టడంలో ఏగీతమీదా తక్కెడకాకుంటే అవి ఒకరితరువాతఒకరు తమగింజలు ముందుకీ, వెనక్కీ, పైకీ, క్రిందకీ కాళీలలోనికి జరుపుతూ ఆడతారు. ఈ జరపడంలోకూడా తక్కెడకావచ్చు. కొన్ని ప్రదేశాలలో దీన్ని "దాడాట" అంటారు. ఇది మేధాశక్తిని పెంపొందించే ఆట.

పులి – మేక

దీనికికూడ నేలమీద సుద్దతోగాని, మసిబొగ్గుతోగాని ఒక సున్న చుట్టి, దానికి దిగువన ఒకచదరంగీసి, ఆ చదరంలో మధ్యగా ఒక అడ్డుగీతగీసి, సున్నానుండి ఏటవాలుగా మూడుగీతలు ఆ చదరంగుండా క్రిందికిగీసి, ఆమూడిటినీ క్రింద మరొకగీతతో కలుపుతారు. మూడు పెద్దరాళ్ళు పులులు – పదిహేను చిన్నరాళ్ళు మేకలు. ఒకరు పులిరాళ్ళు, రెండవవారు మేకలరాళ్ళు గీతల మూలలలోనూ, గీతలు కలిసినచోటా పెడుతూ, జరుపుతూ ఆడతారు. ఎక్కడైనా ఒకమేకవుండి దానిక్రింద గాని, ప్రక్కనగాని, పైనగాని పులివుండి, ఆవరుసలో మేకప్రక్కగడి కాళీగాఉంటే పులి ఆ మేకను మ్రింగేసి ఆకాళీగడిలోకి జరుగుతుంది. పులిఉన్నచోటునుంచి ఎటుచూసినా వరుస రెండుచోట్లా మేకలుండి కట్టేస్తే పులిఆట కట్టే. 'బలవంతమైన సర్పము చలిచీమలచేత చిక్కి చావదె సుమతీ".

దీనినిగూర్చి ద్వాత్రింశతికారుడుకూడా ప్రస్తావించియున్నాడు.

* "తగులు విరివి యైన కడుమె
చ్చుగ నాడుదు పులులయాట, జూదంబులలో
మిగలక నేర్పరి బాగిడి
తిరుటన్ పొగటాల నేనతి ప్రౌఢుండన్'

---

* సింహాసన ద్వాత్రింశిక. కొరవి గోపరాజు.

వైకుంఠపాళీ

వ్యావహారికంలో దీన్ని గవ్వలాట అనడం కద్దు. "పరమపద సోపానపటం" అనే ఒక అచ్చు కాబడిన చిత్రపటంలో ఒకచదరపుటంగుళం వైశాల్యంగల 132 గడులు 13 నిలువువరుసలు, 11 అడ్డువరుసలుగా ఉంటాయి. ఒక్కొక్కగడిలో జంతువులు, చేపలు, పాములు, మనుషులు రాక్షసులు, దేవతలు, ఋషులు, సప్తలోకాలు, మనోవికారాల బొమ్మలు ముద్రించబడి ఉంటాయి.

పాముల తలలు పైవరుసగడులలో ఉండి, తోకలు క్రిందివరుస గడులలోకి ఉంటాయి. నిచ్చెనలు క్రిందివరుసగడులలో ప్రారంభమై చివరలు పైవరుస గడులలోకి వెళతాయి. ఈ ఆట ఆడేవాళ్ళందరూ తలొకరాయి తమకు గుర్తుగా పెట్టుకుంటారు. వీనినే "పావులు" అంటారు. నాలుగు గవ్వలుతీసికొని చేతిలోగిలకరించి నేలమీదపోస్తారు. అందులో కొన్నిబోర్లాపడతాయి, కొన్నివెల్లకిలాపడతాయి. ఎన్ని వెల్లకిలా పడతాయో అన్నిగడులు పటంలో ఒకటినుంచిలెక్కించి ఆ వేసినవారి 'పావు' ను నడిపి ఆ గడిలోనుంచుతారు. అలానడిపేటప్పుడు, అది నిచ్చెనగడి దగ్గరఆగితే ఆనిచ్చెనకిపైగడిఎక్కడో అక్కడికి ఆ పావునుఎక్కించేస్తారు. అది పాముతలదగ్గరఆగితే ఆ పాముతోక చివరిగడిదాకా క్రిందికి దించేస్తారు. ఇలా 132 గడులూదాటాక చివరివరుస బొమ్మలలో మధ్యనున్న శ్రీ మహావిష్ణువు బొమ్మమీద నిలుపుదల ఎవరికైతే దొరుకుతుందో వారు పండిపోయినట్టు.

ఈ గవ్వలు గిలకరించి పొయ్యడంలో ఒక్క గవ్వ తిరగబడితే "కన్ను", రెండుపడితే 'ద్వయం', నాలుగుపడితే "చెమ్మ" అంటారు. ఒక్కోసారి నాలుగుగవ్వలూ బోర్లాపడతాయి - దానిని "అష్ట" అంటారు. అంటే ఎనిమిది. ఇలా 'అష్ట' పడినా, "చెమ్మ" పడినా ఆ వ్యక్తి మరొక సారి గవ్వలు పోసుకోవచ్చును. ఇందులో పాములు మ్రింగడాలూ, నిచ్చెనలెక్కడాలూ చిత్రవిచిత్రంగా ఉంటాయి. జీవితంలోవలెనే ఈ ఆటలో ఏదీ అనుకున్నట్లు నడవక ప్రతినిమిషం సంభ్రమాశ్చర్యాలు కలుగుతుంటాయి. ఇది పూర్తిగా వినోద ప్రధానం. నవ్వుల పువ్వుల హరివిల్లు.

డా. యస్. వి. జోగారావుగారు ''పరమపదసోపానపటం" ఖండికలో పెద్దపాము మ్రింగడాన్ని గురించి యిలావ్రాశారు మనిషిగతాన్ని జ్ఞాపకం చేస్తూ -

* "మన పునర్జన్మాధికారం
మానవ ప్రథమావతారం" అని.

అవునుమరి. పెద్దపామునోట్లోపడితే క్రిందికి మొదటిగడిలోకొస్తాం. ఆ గడిలో ఉన్న బొమ్మ కోతి. మానవుడిప్రథమావతారం కోతేగా!

వామనగుంటలాట

నేలమీద వరుసగా ఏడుచిన్నగుంటలుపెట్టి, వానికిదిగువగా అదే విధంగా మరోఏడుగుంటలుపెడతారు. కొందరు నేలకుబదులు చిన్న బల్ల చెక్కమీద యిలా గుంటలు ఏర్పాటుచేసుకుంటారు. ఒక్కొక్కగుంటలో పదమూడురాళ్ళు పోస్తారు. ఆట ఆడేయిద్దరిలో ఒకరివి పైవరుసగుంటలు. రెండవవారివి క్రిందవరుస గుంటలు. మొదటివారు పైవరుసలోగల ఒక గుంటలోనిరాళ్ళుతీసుకొని అక్కడనుండి వరుసగా మిగిలినగుంటలలో ఒక్కొక్కటిచొప్పున వేసుకుంటూవెళ్ళి అవిపూర్తయిన పిమ్మట ఆ ప్రక్కనే పైనా, క్రిందాగల రెండుగుంటలలోనిరాళ్ళూ తీసుకుంటారు. అనంతరం రెండవవారు క్రిందవరుసనుండి ఏదోఒకగుంటలోని రాళ్ళుతీసుకొని మొదటివారిలాగే చేస్తారు. రాళ్ళుతీసికొనేటప్పుడు గతంలోకాళీ కాబడ్డగుంటల్లో తనువేసినరాయితో కలిపి నాలుగురాళ్ళుఅయితే ఆ నాలుగు రాళ్ళూకూడా తీసేసుకోవచ్చు. ఈ నాలుగుని "ఆవు'' అంటారు.

ఈ విధంగా ఆడగాఆడగా చివరికి ఎవరికి ఎక్కువరాళ్ళువస్తాయో వారు గెలిచినట్టు. ఇది సమయస్ఫూర్తికిసంబంధించిన ఆట. ఏ గుంట లోవితీసుకొనిపంచితే ఎక్కువలాభంవస్తుందో సెకండ్లమీదఆలోచించిఆడటం గెలుపునకు కీలకం. ప్రత్యేకించి దీన్ని బ్రాహ్మణస్త్రీలు యింటింటా విశే షంగాఆడేవారు. సీతమ్మవారుకూడా యీ వామనగుంటలాట ఆడిందని మన జానపదరామాయణాల్లో ఉంది.

---

* పంచకళ్యాణి. పు. ౮౬

* ఈఆటను కళాపూర్ణోదయం, హంసవింశతికారులు పేర్కొని యున్నారు.

** 'సరిలేని ఎంకి బొగలా
అటుదగు జూదంబు [illegible]త్త మచ్చన గండ్లున్
ఉరమగు నోమన గుంటలు
సరసత మీనాడు చున్న సతులంగనియెన్'

తొక్కుడు బిళ్ళాట

నేలమీద సుద్దతో దాదాపు అయిదుమీటర్ల పొడవుగీతగీసి, దానికి సమానాంతరంగా ఒకమీటరుదూరంలో మరోగీతగీసి, వానిమధ్యకాళీని అయిదుసమభాగాలుగావిభజించి గీతలుగీస్తారు. రెండవ జాగాలోనూ, నాలుగవజాగాలోనూ మధ్యగా నిలువుగీతగీసి వానిని మరల రెండేసిభాగాలుగా విభజిస్తారు. ఈ భాగాలకు 'కానా'లని, 'జాగాలని', "కాళీ"లని పర్యాయపదాలు. గీతలకు 'గిరి', 'బిరి' అని పరిభాష. ఆట ప్రారంభించే వ్యక్తి మొదటిజాగాకు ఈవలనిలిచివెనక్కితిరిగి, తన తలమీదనుంచి ఒకపెంకుముక్కను ఈ జాగాలోకి విసురుతారు. (ఈపెంకుముక్కే "బిళ్ళ") అది ఏ జాగాలోనూపడకుండా బయటపడినా, గీతమీదపడినా తనఆట పోయినట్టే. మొదటిజాగాలోపడితే రెండవజాగాలోవున్న రెండుభాగాలలోకి రెండుకాళ్ళూపడేటట్టు గెంతి, అక్కడనుంచి మూడవజాగాలో ఒంటికాలు, నాలుగవజాగాలోని రెండుభాగాలలో రెండుకాళ్ళు, అయిదవ జాగాలో ఒంటికాలు వేసి, వెనక్కి తిరిగి, వెళ్ళినరీతిగానే మరలగెంతుతూ వచ్చి ఒకటవకానాలోనిబిళ్ళమీద ఒంటికాలువేసి, దానిని తీసి ముద్దిడుకొని గిరిదాటివస్తారు. ఇలాగెంతేటప్పుడు ఏగిరిమీదా కాలుపడకుండా, ఎక్కడా వరుసతప్పకుండా చేస్తే మొదటికానా తనకు పండిందన్నమాట. ఇలాగే అన్నికానాలూ పండించాలి. ఎప్పుడు తప్పుఆడితే అప్పుడు ఆటపోయినట్టు. అప్పుడు రెండవవ్యక్తి మొదటివ్యక్తిపండించిన కానాలో అడుగుపెట్టకుండా అవతలకానాలోకిదుమికి మిగిలివున్న కానాలుపండిస్తారు. ఒకవ్యక్తి పండించినదానిలో రెండోవ్యక్తి కాలిడరాదు. అలా ఎవరు ఎక్కువకానాలుపండించి ఎదుటివారిగమనాన్ని ఆపగలుగుతారో

---

* క్రీడలు పు. 1442 ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మ

** భోజ రాజీయము.

వాళ్ళదే గెలుపు. ఈఆటలో ఒంటికాలితోనూ, రెండుకాళ్ళతోనూ గెంతుతుండడవల్ల కాళ్ళకు పరిశ్రమకలుగుతుంది. సరిగ్గా తాము అనుకున్న కానాలోకి చూడకుండా బిళ్ళ విసరడం చీకటిలోకూడా లక్ష్యంమీదికి గురిపెట్టిసాధించడం అలవడజేస్తుంది.

తు మ్ము ం డ

పిల్లలందరూ కలిసి పంటలువేసుకొని దొంగను నిర్ణయిస్తారు. ఆ దొంగ మిగతావారెవరయినా నిలబడిఉండగా ముట్టుకుంటే వాళ్ళు దొంగ అన్నమాట. అందువల్ల వాళ్ళు దొంగకుదొరక్కుండా తప్పించుకు తిరుగుతూ దొరికిపోతామనుకున్నప్పుడు కూర్చుండిపోతారు. ఆ కూర్చున్నవారినెత్తిమీద చెయ్యిపెట్టి దొంగ "తుమ్ముండ" అంటుంది. ఆ తరువాత నిలబడిఆడుతున్నవారెవరైనావచ్చి ఆ కూర్చున్నవాళ్ళనెత్తిమీద చెయ్యివేసి "లే" అంటేనే లేవాలి. అలాలేచి మళ్ళీ ఆటలోపాల్గొనవచ్చును. ఎవరూవచ్చి వాళ్ళను లేవదీయకుండా చూసుకుంటూ దొంగ ఇతరులను ముట్టుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఇందులో దొంగకు దొరక్కుండాతిరిగే చాకచక్యం, వేగవంతమైనపరుగు అనుకోకుండా అలవడతాయి.

చా క లి బా న ఆ ట

పిల్లలు ఒకవలయంగా, తమవెనుక ఏంజరుగుతుందో తెలియకుండా, ముఖాలు క్రిందికివంచుకుని కూర్చుంటారు. వాళ్ళు "పంటల" ద్వారా నిర్ణయించుకున్న వ్యక్తి వారివెనుక చుట్టూతిరుగుతూ తెలియనివ్వకుండా ఎవరొకరివెనుక రుమాలు చుట్టగా పడవేస్తాడు. అది ఎవరివెనుకపెట్టబడిందో ఆవ్యక్తి అదిగ్రహిస్తే వెంటనే ఆరుమాలుతీసుకొని దానితో ఆ దొంగను తను కాళీచేసిన స్థలంలోకి వచ్చికూర్చునేవరకూ తరిమితరిమి కొడుతుంటాడు. ఒకవేళ తనవెనుక రుమాలుపెట్టినట్టు అతనుచూసుకోకుంటే ఆపెట్టినవ్యక్తి చుట్టూతిరిగివచ్చి ఆ కూర్చునివున్నవ్యక్తిని ఆరుమాలుతో అతనులేచి వలయంచుట్టూ తిరిగివచ్చి తనయథాస్థానంలో కూర్చునేదాకావెంబడించికొడతాడు. ఇలాగ మరొకరివెనుకా మరొకరివెనుకా రుమాలు పెడుతూ ఆట మంచిరంజుగా సాగిస్తారు. రుమాలుతో వీపుమీద బాదడం

ఒట్టి చాకలిబానమీదవేసి కొట్టడంలా ఉంటుంది. కనుక దీనిని చాకలిబానఆట అన్నారు. ఇందులో మనిషి తనకై తీసుకోవలసిన జాగ్రత్త, అనుపాలన పరిపాలన అలవడతాయి. దీనినే కొన్నిచోట్ల "చెండాట" అంటారు.

కంచిమేక ఆట

ముందుగా పిల్లలు తమలో ఒకరిని పులిగానూ, ఒకరిని మేకగానూ నిర్ణయించుకుంటారు. మిగిలినవాళ్ళంతా చేతులు బారజాపి ఒకరిచేతులు ఒకరుపట్టుకొని వలయంగా నిలబడతారు. ఆ వలయంలో "మేక" ఉంటుంది. వలయానికి బయట పులి చుట్టూతిరుగుతూ "కంచిమేకను కాస్తాన్" అంటుంటే మిగతావాళ్ళు "కాలిరగేస్తాం" అంటు కోరస్‌గా పాడుతుంటారు. ఇలా తిరుగుతూ తిరుగుతూ పులి సందుచూసుకుని లోనికిజొరబడడానికిప్రయత్నిస్తుంటే వలయంగా ఉన్నవాళ్ళు చేతులు అడ్డుపెట్టేసి ఆపుచేస్తుంటారు. ఇంకా బలవంతంగా గెంటుకుని పులి లోపలికిపెళ్ళిపోతే లోపలున్న మేకను బయటకొదిలేసి పులి వలయం లోనుంచిబయటకు రాకుండా కాస్తారు. పులి బయటకొస్తే మేకలోపలికి పోతుంటుంది. ఎంతసేపటికీ దొరక్కుంటే పులి ఓటమి ఒప్పేసుకోవాలి. ఇది బలవంతులనుండి బలహీనులకు రక్షించాలనే నీతిని ప్రబోధించడమే కాక వినోదం కలిగిస్తుంది.

దాగుడుమూతలు

ఇవి రెండు మూడు రకాలుగా ఆడతారు. పంటలు వేసికొని దొంగను ఎన్నుకొంటారు. దొంగకు కండ్లుమూయడానికి ఒకరిని తల్లిగా నియమిస్తారు. తల్లి పిల్లలందర్నీ ఎదుటనిలబెట్టి దొంగకు కళ్ళుమూసి "వీరీ వీరీ గుమ్మడి పండూ వీరిపేరేవరు?" అని పాటలాపాడుతూ వారిలో ఒకరిని చూపిస్తుంది. వారు దొంగ ముక్కుమీద చిన్నగా గిల్లుతారు. దొంగ వారిపేరు చెప్పలేకపోతే తల్లి "వీరీ నువ్వూ పారిపో" అంటుంది. అలాగే ఒక్కొక్కరినీ చూపి అడుగుతుంది. ఎవరినయినా చెప్పగలిగితే వాళ్ళు దొంగగా మారతారు. ఎవరినీకూడా చెప్పలేకపోతే తల్లి 'పిల్లి వచ్చే ఎలకా హుత్, ఎక్కడిదొంగలక్కడే, గప్‌చిప్" అంటుంది. అందరూ

పోయి దాక్కుంటారు. తరువాత దొంగ వాళ్ళను వెతికి ముట్టుకోవాలి. అలా వెతుకుతుంటే దాక్కున్న వాళ్ళువచ్చి తల్లినిముట్టేసుకుంటారు. ఎవరయినా తల్లిని ముట్టుకొనేలోగా దొంగ ముట్టేసుకుంటే వాళ్ళు దొంగగా మారతారు. లేకుంటే మొదటిదొంగకే మళ్ళీ కళ్ళుమూసి ఆడతారు. కొన్ని చోట్ల వాళ్ళ అసలుపేర్లుకాకుండా ముందుగానే చామంతి, బఠాణీ, గులాబి అని మారుపేర్లు పెట్టుకుని ఆ పేర్లతో ఆడతారు. దొంగ గుర్తుగా ఆపేర్లే చెప్పాలి.

ఈ ఆట స్పర్శజ్ఞానాన్నీ, ధారణశక్తినీ కలుగజేస్తుంది.

* ఈ ఆటను 'సునిమీలితము' అని వాత్స్యాయనుడు పేర్కొన్నాడు.

పందిమురిగిందాట

పిల్లలు రెండు జట్లుగావిడి, ఒకజట్టువారు దూరంగాపెళ్ళి చాటున కూర్చుంటారు. రెండవజట్టువారు తమలో ఒకరిని పడుకోబెట్టి కనిపించకుండా పైన దుప్పటికప్పేసి మిగిలినవారంతా దాక్కుంటారు. అవతల జట్టువారు 'పంది మురిగిందా?' అంటే ముసుగులో మనిషి గొంతుమార్చి "మురిగింది" అంటుంది. అప్పుడాజట్టువాళ్ళువచ్చిచూసి ముసుగులోని మనిషి ఎవరోచెప్పుకోవాలి. 'మురిగింది' అనివచ్చిన స్వరాన్నిబట్టీ,మనిషి సైజునుబట్టీ ఆజట్టంతా ఆలోచించుకొని ఫలానావ్యక్తి అంటారు. అది సరి అయితే ఆజట్టు నెగ్గినట్టు. అప్పుడు రెండవజట్టు "ముసుగుపార్టీ"గా మారతారు. స్వరాన్నిబట్టిపోల్చడం, ముసుగుస్వరూపాన్నిబట్టి ఊహించడం అనేవి పిల్లలలో ఉత్సుకతను రేకెత్తించడమేగాక నిశితపరిశీలననూ, సమిష్టి బాధ్యతనూ అలవరుస్తాయి.

కుర్చీలాట

నీళ్ళతోగాని, ముగ్గుతోగాని ఒక పెద్దవలయంచుట్టి, ఆ వలయంలో ఆడేపిల్లలు ఎంతమందిఉన్నారో అంతకుఒకటి తక్కువగా సున్నలు (మనిషికూర్చోవడానికి సరిపడినంత) చుట్టి ఒకరు నిర్వాహకునిగా బయట నిలిచి గంటకొడుతుంటారు. గంటకొట్టినంతసేపూ పిల్లలు వలయంచుట్టూ

---

* వాత్స్యాయన కామ సూత్రములు (3-3-77)

ఒకరివెనుకఒకరు పరిగెడుతూ, గంటఆగగానే ఆ రొవలిసున్నాలలో ఒక్కో దానిలో ఒక్కొక్కరు కూర్చోవాలి. ఇలాకూర్చోగానే ఒకరు మిగిలిపోతారు. అతన్ని ఆటనుంచి తప్పించి ఒకసున్న చెరిపేస్తారు. మళ్ళీమళ్ళీ ఇలాగే ఆడిస్తూ, ఒక్కొక్కసున్నా చెరిపేస్తూ ఒక్కొక్కరినీ తప్పిస్తుంటారు. ఇలాగచేస్తూపోగా చివరికి ఒక్కరుమాత్రం మిగులుతారు ఆఖరుకుర్చీలో. వారు పండినట్టు. కూర్చునే ఈసున్నలను కుర్చీలుగాభావిస్తూ దీనిని ''కుర్చీలాట" అన్నారు. ఈఆటలో మనసు త్వరగా నిర్ణయం తీసుకోవడం, కాళీకుర్చీలను ఒకళంటకనిపెట్టుకుంటూ పరుగుపెట్టడం ప్రాముఖ్యం వహిస్తాయి.

ఇప్పుడు కుర్చీలాటంటే నిజమైన కుర్చీలాట. అంటే కుర్చీలు ఒకరి మీద ఒకరు విసురుకోవడం. పిల్లలు యిలా కుర్చీలతో కొట్టుకుంటుండడం చూసి ఒకతల్లి "అదేమిటంరా'' అలా కొట్టుకుంటారు! అని అదిలిస్తే ఇది 'అసెంబ్లీ ఆటమ్మా' అన్నారట.

కొక్కో

ఒకచోట ఒకరాయిపెట్టి దానికి పది పదిహేను అడుగులదూరంలో మరొకరాయి పెడతారు. పిల్లలు రెండుజట్లుగావిడి ఆ రాళ్ళమధ్య ఒక జట్టువారు ఒకరుముందుకీ,ఒకరువెనక్కి చొప్పున దూరదూరంగాకూర్చుంటే రెండవజట్టువారు వీరికి మధ్యమధ్య అక్కడక్కడ నిలుచుంటారు, మొదటి జట్టులోఒకరు దొంగగా అటూయిటూ తిరుగుతూ నిలుచున్నవాళ్ళను ముట్టు కోవడానికి ప్రయత్నిస్తుంటారు. వాళ్ళు దొరక్కుండా ఆపెడకూ, ఈ పెడకూ తప్పుకుంటుంటారు. ఎవరైనా ముట్టుకుంటే వాళ్ళు అవుటన్న మాట, ఆటనుంచి తప్పుకోవాలి. దొంగ అలాతిరుగుతూ కూర్చున్న వారిలో ఎవరికైతే రెండవజట్టుమనిషిదగ్గరుందో ఆమెవీపు తట్టి "కొక్కో'' అంటుంది. ఆ వ్యక్తిలేచి రెండవజట్టుమనిషినిముట్టుకుంటే ఆమె అవుటు. ఆ తరువాత ఈమెకూడా మొదటిదొంగలాగే తమజట్టులోని ఇతరులకు కొక్కో పెడుతుంది. అందరూ అవుటయిపోయాక మరల రెండవజట్టు వారుకూర్చుంటే మొదటిజట్టు నిలబడి ఆడతారు.

ఈఆటలో నిలుచున్నవాళ్ళు దొంగనుచూసుకుంటూ తిరగడం, కూర్చున్నవాళ్ళు ఎప్పుడు తనకు 'కొక్కో' పెడతారో అని ఏమరుపాటు లేకుండా చూసుకుంటుండడం ముఖ్యం. ఇది నేడు కొన్ని మార్పులు చేర్పులతో "కో" ఆటగా అంతర్జాతీయప్రసిద్ధిపొందింది. నిజానికి యివి ఆడపిల్లలఆటలేఅయినా కొన్నిచోట్ల మగవాళ్ళు, కొన్నిచోట్ల పెద్దవాళ్ళూ కూడా ఆడేవారు.

ఆకుఆట

సాధారణంగా పంటలువేసుకొని దొంగను నిర్ణయిస్తారు. మరో పద్ధతికూడాఉంది. "ఆకు, పొకు, కరేపొకు, ఢాం, ఢూం, ఛీ" అని పాడుతూ ఒక్కోమాట ఒక్కోమనిషిమీద లెక్కిస్తూ చివరిమాటపడినవారిని పండిపోయినట్టు ప్రకటిస్తారు. దానికిమారుగా కొందరు "అగ్గిపెట్టి, గుగ్గిపెట్టి, కోడి, కొంగ, ఫిరంగి, పిల్ల, పిద్" అని పాడి పండిస్తారు. ఈపాటకు బదులు కొన్నిచోట్ల 'ఉడుం, తుడుం, తుటేల్, మటేల్, పాం, పరంగ్, రూట్, మాట్, చేట్, దెబ్బ" అనికూడా పాడతారు. ఈవిధంగా అనేకసార్లు పాడుతూలెక్కించి పండించగా మిగిలిపోయిన చివరివ్యక్తి దొంగ. అతనిని ఫలానాచెట్టుఆకు తెమ్మంటారు. అతడు దానికోసం వెళ్ళగానే మిగిలినవారంతా దాక్కుంటారు. దొంగ ఆ ఆకుతో వచ్చి వీరిలో ఎవరినయినా ముట్టుకుంటే ఆ ముట్టుకోబడ్డవ్యక్తి దొంగగా మారతాడు. కొన్నిచోట్ల ఇద్దరు దొంగలనుకూడా నిర్ణయిస్తారు. తాము ఎదుటివారికి కనబడకుండా మసలడానికి కావలసిన మెలకువలూ, అన్వేషణకుకావలసిన పట్టుదల నేర్పుతుంది ఈ ఆట.

టెంకలాట

ఇద్దరుగాని, ఇంకా ఎక్కువమందిగాని కలసిఆడే ఆటఇది. ఎవరి ముట్టుకువారు మామిడిటెంకలు తెచ్చుకొని, చిన్నవలయంగా ఒక గిరిగీసి అందులో అందరూ సమానంగా ఇన్నేసిటెంకలని పెడతారు. ఈ గుట్ట పేరు "గుడి". దానికి దాదాపు 15 అడుగులదూరంలో అందరూ ఒకే వరుసలోనిలిచి ఒక్కొక్కరూ ఒక్కొక్కటెంకను గుడిదగ్గరకు విసరాలి. ఎవరిటెంక గుడికిఎక్కువదగ్గరపడితే ఆ వ్యక్తి దానితో ఆ టెంకలగుట్టను కొడతాడు. ఆ కొట్టడంలో ఎన్నిటెంకలు గిరిదాటివస్తే అన్నీ అతనివే.

అవి వస్తున్నంతసేపూ కొట్టవచ్చు. కొట్టినప్పుడు ఒక్కబెంకకూడా పరి దాటిరాకపోయినా, కొట్టేబెంక పరిలో ఉండిపోయినా అతని ఆటపోయినట్టే. అప్పుడు తరువాతదగ్గరవానికి అవకాశంవస్తుంది. అలాగే క్రమంగా అందరికీను. గుడిలో ఇంకా బెంకలుండగానే అందరూ అవుటయిపోతే మరల మొదటిలాగే బెంకలువిసిరి ఆడతారు. అవి అయిపోతే మరల సమవాటాలుగా బెంకలు గుట్టలో పెడతారు. ఇందులో ఎవరు ఎక్కువ బెంకలుగెలిస్తే వాళ్ళు గొప్ప. ఈ ఆటలో మనిషికి గురి అలవడుతుంది. నేటి "బచ్చాలాట"కి యిదేమూలం.

కుప్పతన్నులాట

బెంకలాటలోలాగే ఆరడుగుల వ్యాసార్ధంతో ఒకవలయంగీసి, అందులో మధ్యగా ఇసుకకుప్పపెట్టి, దానిలో చిన్నరాయిపెట్టి కప్పెడతారు. దానికి పదిఅడుగులదూరంలో ఒక సంకేతంపెట్టి, పంటలువేసికొని నిర్ణయిస్తారు. దొంగ కుప్పచుట్టూఉన్న వలయంమీద తిరుగుతుంటాడు. మిగిలినవారు అతనికి దొరక్కుండా వలయంలోకివెళ్ళి కుప్పను తన్నుతుండాలి. అలా తన్నినప్పుడు కుప్పలోనిరాయి బయటికివస్తే దొంగ నిర్ణీతసంకేతాన్ని ముట్టుకువచ్చేదాకా అతన్ని వీపుమీద గుద్దులు గుద్దుతుంటారు. దొంగ అది ముట్టుకువచ్చేలోగా ఆరాయిని కుప్పలోపెట్టి కప్పెయ్యాలి. అలా కప్పెట్టేలోగా దొంగ సంకేతాన్ని ముట్టుకువచ్చేసి ఎవరినైనా ముట్టుకుంటే వాళ్ళు దొంగ. కుప్పను తన్నేటప్పుడు వలయంలో దొంగ ఎవరినైనా ముట్టుకోగలిగితేకూడా వారు దొంగే. ఈ ఆట మనిషికి చురుకుదనాన్నీ, మెరుపుదాడుల్నీ నేర్పుతుంది.

బొంగరాలాట

కర్రతో చేయబడ్డ బొంగరాలు యిప్పటికీ తీర్థాలలో అమ్ముతుంటారు. గుండ్రంగా,తలభాగం పెద్దదిగా (గోపురం పోలిగ్గా), మధ్యభాగం మూడు నాలుగు మెట్లుగా తగ్గుకుంటూవచ్చి, క్రింద చిన్న బొడిపెం వంటిది ఉండి, దాని అడుగున మధ్యలో ఒక ఇనుపముల్లు ఉంటుంది. ఆ ముల్లు దగ్గరనుంచి మెట్లచుట్టూ తలవరకూ నులకత్రాడుగానీ, నవారు త్రాడుగానీ చుట్టి, త్రాడుచివర చూపుడువేలికీ, బొటనవేలికీ మధ్య

పట్టుకుని లాఘవంతో క్రిందికి విసిరితే అది క్రింద గిర్రున తిరుగుతుంది. వేంకటపార్వతీశ్వరకవుల చేతుల్లో కవితా వస్తువుగా ఇది ఎలా తిరిగిందో చూడండి.

"రింగు రింగున తిరుగు నా బొంగరంబు
ఏమియో వ్రాయుచున్నది యిసుకలోన
బడికి పోలేదు పొత్తంబు పట్టలేదు
ఎట్లు వచ్చినదో దీనికింత చదువు" అంటారు.

ఈ బొంగరాలతో ఆట బలే గమ్మత్తుగా వుంటుంది. ఆడేవాళ్ళంతా వాళ్ళ బొంగరాలకు త్రాళ్ళుచుట్టి సిద్ధంగా ఉంటారు. ఒకరు ఒకటీ, రెండూ, మూడూ అనగానే అందరూ ఒకేసారి బొంగరాలు నేలబారున విసిరి అవి తిరుగుతుంటే ఎవళ్ళమట్టుకువాళ్ళు తమ బొంగరాల్ని తమ త్రాళ్ళతో పైకెగరేసి ఎవరయితే ముందు అందుకుంటారో వారుగెలిచినట్టు. మిగతావాళ్ళంతా తమ బొంగరాలు నేలమీద తగుమోస్తరు వలయంగీసి అందులో పెడతారు. ఈ నెగ్గిన ఆటగాడు తన బొంగరానికి త్రాడుచుట్టి వానిమీదికి విసురుతాడు. దానిముల్లు అక్కడ కొన్నింటికి కన్నాలు పొడిచి తిరుగుతుంటుంది. దాన్ని మరల ఆ బొంగరందారుడు త్రాడుతో పైకిఎగరేసి అందుకోవాలి. అలా అందుకోలేకపోతే మళ్ళీ ఆట మొదటికి వస్తుంది. అలా పొడిచిన కన్నాలను "పుచ్చా" లంటారు. ఒక్కొసారి ఆ బొంగరం తగలడంతో ఆ వలయంలోని కొన్నిబొంగరాలు గీతదాటి బయటకు వచ్చేస్తాయి. అప్పుడు ఆ బొంగరాలతాలూకువాళ్ళు కూడా తొలివ్యక్తిలాగే వలయంలోని బొంగరాలను కొడుతూ ఆడవచ్చు. అన్ని బొంగరాలూ బయటికివచ్చేస్తే అందరూ నేలబారున బొంగరాలను త్రిప్పి మొదటిలాగే ఆడతారు.

ఈ ఆటకు బొంగరం త్రిప్పడంలోనేర్పరితనం, గురిచూసికొట్టగల గడం, అవకాశం ఎప్పుడువస్తుందాఅని ఏమరుపాటులేకుండా చూసుకుం టుండడం ముఖ్యం. ప్రఖ్యాత జానపదకథ "రాములమ్మకథ"లో ఈ బొంగరమే కథను క్లయిమాక్సుకు తీసుకెడుతుంది. శ్రీనాథుని పల్నాటి చరిత్రలో బాలచంద్రుని యుద్ధోన్ముఖుని చేసిందికూడా ఈ బొంగరాలాటే.

గోళీ కాయలాట

అంతరిక్షంలో గ్రహాలగమనం పరికిస్తే ఆకాశంలో దేవుడు గోళీ కాయలాడుతున్నాడా! అనిపిస్తుంది.

గట్టిసిమ్మెంటుతో చేయబడ్డ గుండ్రని నునుపైన గోళీకాయలు పెట్టె షాపుల్లో అమ్ముతుంటారు. ఆటగాళ్ళు రెండు జట్లుగావిడి నేలమీద ఒక చిన్న వలయంగీసి, దానికిసుమారు ముప్పదిఅడుగులదూరంలో ఒక గీతగీస్తారు. బొమ్మా, బొరుసు వేసుకొని బొరుసువచ్చిన జట్టు తమ గోళీకాయలు ఆ వలయంలో పెడతారు. రెండవజట్టు గీతమీదనిలిచి వానిదగ్గరకు తమగోళీలు విసిరి అక్కడనుంచి ఆవలయంలోని గోళీలన్నింటినీ తమ గోళీలతో కొడుతూ బిరిదాటించాలి. కొట్టడం అంటే మామూలుగా కొట్టడంకాదు. చూపుడువేళ్ళతోగాని, నడిమివేళ్ళతోగాని పైభాగంచివర గోళీపెట్టి రెండవచేతితో వెనక్కిలాగి బాణంలా ఎక్కుపెట్టి వదలాలి. ఈ ఆటలోచూపుడువేళ్ళకు మరోపేరు "లొడితేలు". తనగోళీదగ్గరనుంచి ఒక జానదూరంకొలిచి అక్కడనుంచి అవతలగోళ్ళని కొడతారు. ఇందులో గోళీలను కాయలని పిలుస్తారు. ఆకాయకు తనగోళ్ళదూరంగా ఉంటే "కావన్నారి" అంటూ దానిదగ్గరకువిసిరి, అక్కడనుంచి దానిని ఎదటికికొడతారు. ఈకావన్నారిని ఒక దెబ్బకుముందు ఒక్కసారిమాత్రమే వెయ్యాలి. అవతలికాయి దగ్గరగాగానీ ఉంటే "అక్కడికక్కడ కావన్నారి" అనితిన్నగా దెబ్బకొట్టేస్తారు. ఎప్పుడు కాయను కొట్టలేకపోతే అప్పుడు అతను అవుటు. ఇలాగ ఆ జట్టువాళ్ళు అవతలిజట్టువారి అన్నికాయలను బిరిదాటిస్తే తరువాతఆటకూడా మళ్ళీవాళ్ళదే. ఏ ఒక్కటి మిగిలిపోయినా అందరూ అవుటయిపోయినా వాళ్ళ ఆట పోయినట్టే. అంతేకాకుండా కొట్టేవాని కాయ బిరిదాటితేకూడా ఆ కొట్టినవ్యక్తి అవుటయిపోతాడు. దీన్ని "కావన్నారి" ఆట అంటారు.

ఇందులో గుంటలాట మరొకటిఉంది. ఒకచోట చిన్న గుంటత్రవ్వి దానికి ఇరవయిబారలదూరంలో గీతగీసి అందరూ అక్కడినుండి తమ గోళ్ళను విసురుతారు. గుంటకు ఎవరు ఎక్కువదగ్గరపడితే వారు ఒక జానదూరంకొలిచి అక్కడినుంచి వేలుతో గోళీని గుంటలో వేయడంగానీ,

పళ్ళిక్కకాయను కొట్టడంగానీ, లేదా ''కావన్నారి" అని గుంటదగ్గరకు వెయ్యడంగానీ చెయ్యాలి. అది గుంటలో పడినప్పుడూ, కాయను కొట్టి నప్పుడూ ఒక్కో మార్కు వస్తుంది. పది మార్కులు తెచ్చుకుంటే తను పండినట్టు. ఇలా పండినవాళ్ళు తప్పుకుంటూ మిగిలినవాళ్ళు ఆడుతుం టారు. ఇక్కడ లెక్కలలో ఒక విశేషముంది. కాయను రెండుసార్లు గుంటలోవేసి, ఆ వచ్చిన రెండు మార్కులూ చెల్లుచేసుకుని గోళీనికొడితే అయిదు మార్కులువస్తాయి. ఇలా చెల్లుచేసుకుని గోళీని కొట్టలేకపోతే మొ దటి రెండుమార్కులూ కూడా పోతాయి. అయిదుతరువాత గోళీనికొడితే తొమ్మిది మార్కులు. ఆ తరువాత పదవమార్కు గుంటలోవేసి తెచ్చు కోవాలి. మరోనియమం ఏమిటంటే గుంటలో గోళీని తొమ్మిదిసార్లువేసి తొమ్మిది మార్కులు సంపాదిస్తే పదవమార్కుకుమాత్రం గోళీని కొట్టాలి.

ఇలా ఆడగా ఆడగా చివరకు ఒకరు మిగులుతారు. అతను పండిన వాళ్ళందరికీ ఒకరితరువాత ఒకరికి "పిలికీలు" పెట్టాలి. ''పిలికి'' అంటే పండినవాడు గుంటదగ్గర తనగోళీఉంచి కూర్చుంటాడు. ఓడినవాడు గీత అవతలికివెళ్ళి ముందుకువంగి తన రెండుకాళ్ళమధ్యనుంచీ గోళీ విసిరి అక్కడినుంచి గుంటవేపు అరచేతితోనూ, మోచెయ్యితోనూ గెంటు తారు. దీన్ని 'డేకడం' అంటారు. డేకేటప్పుడు ఆ కాయవెళ్ళి గుంట దగ్గరకాయను తగలడంగానీ, గుంటలో పడడంగాని జరగాలి. అలా జరక్కుంటే గుంటదగ్గరున్నవాడు తనకాయతో ఆ డేకబడ్డకాయను మరింత దూరంగా కొడుతుంటాడు. ఆ దెబ్బగానీ దీనికి తగలకుంటే ఋతను తన కాయ మరల ముందుకు డేకుతాడు. ఈ పిలికీల్లోనే ఉన్నది ఆటమజా.

మొత్తంమీద ఈగోలీకాయలాట మనిషికి నిదానం, గురి నేర్పుతాయి.

గూటీబిళ్ళాట

ఈ ఆటను హిందీలో 'గిల్లీదండా' అంటారు. నాచన సోముని ఉత్తర హరివంశంలో దీనిని 'గిల్లదండ' అని వాడేడు. ఒకచోట మూడుఅంగుళాలలోతు గుంటను చిన్నగాడిలాత్రవ్వి, ఆ గాడిమీద అరం గుళాలపుల్ల అడ్డుగాపెట్టి (దీనినే బిళ్ళ అంటారు), ఒక గజంకర్రముక్కతో ఒకరుదానిని గుంటలోనుంచి ఎదుటికి గూటతారు. ఆ యెదుట ఒకరు

గాని ఇద్దరుగాని ప్రతిపక్షంవారు కాసి దానిని చేతులతో అందుకుంటారు. అలా అందుకుంటే కొట్టినవాడు ఓడినట్టు. అది వాళ్ళకు దొరక్కుండా క్రిందపడితే పడినదానినితీసి గుంటదగ్గరకు విసురుతారు. అలా విసరగావచ్చే బిళ్ళను ఆటగాడు తిరిగి కర్రతో ఎదుటికికొడతాడు. అప్పుడు అది కర్రకు తగలకుండాగాని, తగిలిగాని క్రిందపడి గుంటనుంచి ఒక కర్రకొలతకంటే తక్కువవుంటే ఆటగాడు ఓడినట్టు. ఎక్కువవుంటే అక్కడి నుంచి గుంటదగ్గరకు కర్రతోకొలుస్తారు. ఈ కొలతను ఒకటి, రెండు, మూడు అనికాక "కర్ర, కండి, నర్ర, నడ్డి, మూల, ముడ్డి" అని చిత్రమైన మాటలతో లెక్కిస్తారు. అలా పదికర్రలుంటే ఒక 'లాల'. లాలకు ఒక దెబ్బచొప్పున పడివున్న బిళ్ళచివర కర్రతోకంగించి పైకిలేవగొట్టి దూరంగా కొడతారు. ఆ బిళ్ళపడినచోటునుంచి ప్రతిపక్షంవ్యక్తి 'అల్లి బిల్లి చెంగన్నారి కీర్, కీర్, కీర్' అంటూ గుక్కతిప్పకుండా కూస్తూ గుంటదగ్గరకు వస్తాడు. మధ్యలో కూత ఎక్కడయినా ఆగితే అక్కడనుంచి మళ్ళీ యిందాకటిలాగానే ఆబిళ్ళను కర్రతో కొడతాడు ఆటగాడు. మళ్ళీ అక్కడనుంచికూస్తూ గుంటదగ్గరకురావాలి. ఈబిళ్ళను గూటినప్పుడుగానీ, పైకిలేవదీసినప్పుడుగానీ ఎదుటివారు ఆబిళ్ళను క్రిందపడకుండా పట్టేసుకున్నా, గుక్క ఆగకుండా 'కీరు' కుంటూ గుంట దగ్గరకువచ్చేసినా ఆటగాడు అవుటే. ఈ ఆట ఎక్కువగా దమ్ముని లబెట్టడాన్నీ, ఎదురువచ్చే వస్తువును యిట్టేపట్టేసుకోవడంలో కౌశలాన్నీ నేర్పుతుంది.

ఎదుటినుంచివిసిరేబిళ్ళను కర్రతోకొట్టడంతీరూ, నేటి క్రికెట్ఆటలో ఎదరనుండివిసిరేబంతిని బేట్తోకొట్టడంతీరూ పరిశీలించిచూస్తే ఈ రెండింటికీ 'వంశవృక్షం' ఒకటే అనిపిస్తుంది.

* "ఈ ఆటను బుద్ధఘోషకవి ఇంచుమించు ౧౪౦౦ ఏండ్లనాడు "ఘటికా ఖేలనము" అని వర్ణించాడు. ఘటిక అనగా చిన్నకర్రపుల్లను పెద్దకర్రపుల్లతోకొట్టుట అని కవి వర్ణించాడు.

* ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి.

కోతికొమ్మచ్చి

హిందీలో దీనిని 'ఝాడ్ బందర్' అని పిలుస్తారు. ఇది తోటల్లోనూ చెట్లువున్న ప్రదేశాలలోనూ ఆడతారు. "పంటలుద్వారాగానీ, ఆకులాటలో చెప్పిన యితరపద్ధతులద్వారాగాని దొంగను నిర్ణయిస్తారు. మిగతా వారిలో ఒకరుఒకపుల్లను దూరంగా విసిరేశాక, ఆడేవాళ్ళందరూచెట్లెక్కేసి కొమ్మల్లో దాక్కుంటారు. దొంగవెళ్ళి ఆ పుల్లనుతెచ్చి నిర్దేశించినచోటు వద్దపెట్టి, చెట్టెక్కి వాళ్ళను ముట్టుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. ఈలోగా ఎవరొకరు దొంగకు దొరక్కుండా చెట్టుదిగేసి ఆ పుల్లనుముట్టుకొని దానిని చెట్టుమీదున్న మిగతావాళ్ళందరికీ ఒకరినుంచొకరికి అందించేస్తారు. ఇక ఆ పుల్లను ముట్టుకున్నవారిని దొంగముట్టుకున్నా ప్రయోజనం లేదు. పుల్లముట్టనివారినిమాత్రం ముట్టుకుంటే ఆ వ్యక్తి దొంగ అవుతాడు. ఇక్కడ దొంగ తానుపెట్టినచోటు పుల్లముక్క ఎవరూతాకకుండాచూసు కుంటూ ఇతరులను ముట్టుకోవాలి. ఈ ఆటవల్ల చెట్లు ఎక్కడంలోనూ దిగడంలోనూ ప్రావీణ్యం అలవడుతుంది. ఈ ఆటను స్ఫురిస్తూ ఆడ పిల్లలు పాడే పాటొకటుంది –

"తరువుల చాటున దాగుదమా
కోతీ కొమ్మచ్చాడుదమా
కొమ్మలచాటున దాగుదమా"

ఇలా ఈ ఆట రీతి యీపాటలో చెప్పబడింది.

కర్రలాట

కాలువగట్లమీద, పుంతగట్లమీద, రోడ్లమీద పశువులుకాచేపిల్లలు దూడలు గడ్డిమేస్తుంటే తమ దగ్గరనున్న కర్రలతో ఈ ఆట ఆడుతుంటారు. ఒకచోట దారికడ్డుగా ఒకగీతగీసి దానికి దాదాపు పదిమీటర్లదూరంలో మరొకగీతగీస్తారు. బొమ్మా, బొరుసూ వేసుకుని బొరుసువచ్చినజట్టు మొదటిగీతమీద తమకర్రలు పండుకోబెడతారు. బొమ్మవచ్చిన జట్టు రెండవగీతదగ్గరనుంచి తమకర్రలు ఆ కర్రలఆవలకు విసరాలి. విసిరిన కర్ర ఆ కర్రలమీదపడి ఆగిపోయినా, కర్రలకు ఈవలపడినా ఆ కర్ర దారుడు అవుటు. ఇలా అవుటుకానివారు తమకర్రలమొనలతో ఆ కర్ర

లను ముందుకుకొడుతూ పరిపాటించాలి. అలా కొట్టేటప్పుడు ఆ కర్రల మీద తనకర్రఉండిపోతేకూడా కొట్టేవాడు ఔటే. ఆ చిరిని ఎన్నిసార్లు దాటిస్తే అన్ని ఆటలునెగ్గినట్టు. ఒక్కొక్క ఆటకు ఒక్కొక్క "కాత్తెం" ఉన్నాయి. "కాత్తెం" అంటే ఆటకొట్టినవాడు తనకర్రతో అవతలికర్రను తనకిష్టం వచ్చినచోట ఒకపోటు పొడవడం. ఒకలక్ష్యాన్ని సూటిగాకొట్టడం యిది నేర్పుతుంది.

ఉప్పట్టి

నీళ్ళతోగాని, ముగ్గుతోగాని నాలుగుబారల వెడల్పున, రెండు బారల ఎడముతో నాలుగుగీతలు పోస్తారు. ఈ గీతలనే 'పట్టెలు' అంటారు. మొదటిపట్టెనూ చివరిపట్టెనూ కలుపుతూ ఆ చివరా ఈ చివరా గీతలుపోసి వానిని కలుపుతారు. అప్పుడు అవి మూడుకానాలుగా ఏర్పడతాయి. ఈ కానాలలో మళ్ళీ మధ్యగా మొదటిపట్టెనూ, చివరిపట్టెనూ కలుపుతూ ఒక పట్టె పోస్తారు. జట్టుకు అయిదుగురుచొప్పున రెండుజట్లుగా విడిపోతారు. ఒకజట్టు పట్టెకుఒక్కొక్కరుచొప్పుననిలబడి అటూయిటూ బారజాస్తూ రెండవ జట్టువాళ్ళని అవిదాటి వెళ్ళనివ్వకుండా కాపలాకాయాలి. మధ్యపట్టె ఈకొసనుంచి ఆకొసకు ఒకరే కాపలా. ఈ ఆటలో "దూరింగు బుడత" అని ఇరుపక్షాలకూ యిష్టమైనవ్యక్తిని అదనంగా పెడతారు. అతను ఎప్పుడూ దూరేజట్టులోనే ఉంటాడు. దీనితో దూరేవారు ఆరుగురు, కాసేవాళ్ళు అయిదుగురూ అవుతారు. దూరేటప్పుడు కాసేవాళ్ళు ముట్టుకుంటే దూరేవ్యక్తి అవుటయిపోయినట్టు. దూరేవారిలో ఏఒక్కరు చివరికెళ్ళి తిరిగిరాగలిగినా వాళ్ళు ఆట నెగ్గినట్టు. అయితే ఆ వ్యక్తే తిరిగి చివరికంటూ రానక్కరలేదు. వెనక్కివచ్చేటప్పుడు మూడవగడిలో మున్న తన జట్టువాణ్ణి కలిస్తే, అతను ఒకటవ గడిలోని వాణ్ణి కలిస్తే, ఆ ఒకటవగడి లోనివాడు బయటకు రాగలిగినా జయమే. దీన్నే "ఉప్పు అందివ్వడము" అంటారు. అలాచేయలేకపోతే మరల రెండవజట్టుకు దూరే అవకాశం వస్తుంది. ఇందులో మనిషి లోపలికి చొరకుండా తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు, కాస్తున్నవాడికి దొరక్కుండా లోనికిప్రవేశించేనేర్పూ అలవడతాయి. కొన్నిప్రాంతాలలో దీనికి "చెడ్డాట" అనిపేరు.

* "ఉప్పెనబట్టెలాడుచెడ నుప్పులు దెత్తురుగాక యాదవుల్"

---

* ఉత్తరహరివంశం. నాచన సోమనాథుడు.

చెడుగుడు

ఈఆటలో ప్రత్యేకత కొంగుతిరగడమనేది. ఇటూ అటూ రెండు జట్లూ సరిసమానంగానిలిచి అవతలజట్టునుంచి ఒకడు యివతలికొంగులోనికి వచ్చి కూస్తుంటే ఇవతలజట్టువాడొకడు అవతలికొంగులోకివెళ్ళి కూస్తుంటాడు. దీన్నే కొంగుతిరగడమంటారు. ఇందులో విచిత్రం ఇవతలికొంగులోకూసేవాడు నేర్పుగావెనక్కివచ్చి అవతలికొంగులోకూస్తున్నవానిని పట్టేస్తే మిగిలినవాళ్ళు కదలకుండానొక్కేస్తారు. అతను అవుటు. కూతకు వెళ్ళినవానిని అవతలిజట్టుపట్టేసుకున్నా అతనుకూతఆపకుండా ఎలాగోలాగ విడిపించుకొని కొంగు ముట్టేసుకుంటే ఆ పట్టుకున్నవాళ్ళంతా అవుటు. ("కొంగు'' అంటే రెండు జట్లకూ మధ్య గీసిన సరిహద్దు గీత) కూత ఆపినప్పుడు ఆ కొంగులోవాళ్ళు అతన్ని ముట్టుకుంటేచాలు కూసేవాడు అవుటు. ఇప్పటి "కబాడి" ఆటలాగ మార్కులపద్ధతిగాక అవుటయినవాళ్ళని పూర్తిగా ఆటనుంచి తప్పించడం దీనిలోని పద్ధతి. ఇందులో బలహీనంగా ఉన్నపక్షానికి ఒక మనిషిని అదనంగాయిస్తారు. ఇతన్ని 'సత్రికాయ' అంటారు.

కూత 'అరిబలి చెడుగుడు చెడుగుడు చెడుగుడు' అంటూ దమ్ము ఉన్నంతవరకూ ఆగకుండాకూయాలి. కొంతమంది 'చెట్టుగొట్టగా పాలుగారగా చెన్నాపట్నం డుర్రిచ్చి, డుర్రిచ్చి" అని కూస్తారు.

కుండ పగలగొట్టడం

కళ్ళకు గంతలుకట్టి, చేతికి కర్రయిచ్చి యిరవై అరడుగుల దూరంలో ఒక కుండనుపెట్టి పగలగొట్టమంటారు. చీకటిలోకూడా లక్ష్యాన్ని చేరి గురితప్పకుండా కొట్టగలగడం యిది నేర్పే కౌశలం.

గోనెసంచులాట

ఒక్కొక్కరూ ఒక్కొగోనిసంచిలో కాళ్ళుపెట్టుకొని, దాని అంచులు పట్టుకొని అందరూ ఒకేసారి బయలుదేరి ఎగురుతూవెళ్ళి పదిబారల దూరంలో ఉన్న గమ్యాన్ని చేరాలి. ఎవరుముందుచేరితేవారువిజేత.

ముక్కాలోట

ఇద్దరేసిమనుషులుజట్టుగా ఒకరికుడికాలు, రెండవవారి ఎడమకాలు మడమలదగ్గర రుమాలుతో గట్టిగాకట్టుకొని పరుగుపెట్టాలి. ఇలా కొన్ని జట్టులు ఏర్పరచి అందరినీ ఒకేసారి వదులుతారు. వీరిలో ఎవరయితే నిర్ణీతస్థలాన్ని ముందుచేరతారో వారిదే బహుమతి.

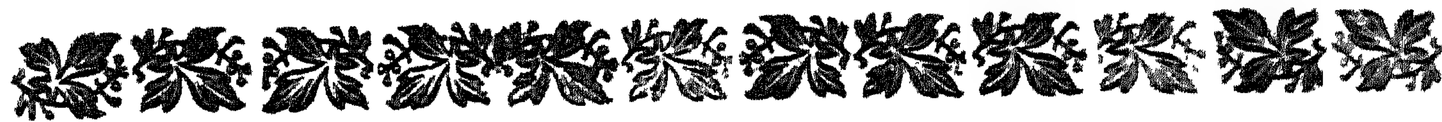
వొంగుదూకుళ్ళు

ఒకరు కూర్చొని ఒక్కకాలు చాపుతారు. మిగిలినవాళ్ళు దానిని దాటాలి. తరువాత ఆ కాలిబొటనవ్రేలిపై రెండవకాలిమడమ పెడతారు. అది దాటితే దానిపై కుడిచేయివ్రేళ్ళుచాపి జానపెడతారు. అదీదాటితే దానిపై ఎడమచేతివ్రేళ్ళజాన పెడతారు. అదీ దాటితే కూర్చున్న మనిషి లేచి కాలిబొటనవ్రేలిని చేతినడిమివ్రేలుతోతాకుతూ వంగుంటాడు. దానిపైనుంచికూడాదాటితే మోకాళ్ళమీదా, ఆ తరువాత తొడలమీదా చెయ్యివేసికొని వంగుంటాడు. ఆ తరువాత చేతులుకట్టుకుని మెడ వంచుకొని నిలబడతాడు. ఇక్కడికి సుమారు అయిదడుగుల ఎత్తు వస్తుంది. ఈ భంగిమలు వివిధ స్థాయిలలో ఎత్తును పెంచుకొని పోవడ మన్నమాట. ఈ దాటేటప్పుడు కాళ్ళు ఎక్కడా వంగినవ్యక్తికి తగల కూడదు. వంగున్నప్పుడుమాత్రం అతనిమీద చేతులువేసి దాటవచ్చు. ఏస్థాయిలో కాళ్ళు తగిలినా, దాటలేకపోయినా మొదటివ్యక్తికి బదులు తనుకూర్చొని యీ భంగిమలుపెడుతుంటే మిగిలినవారు దాటుతుంటారు. ఇది ఆనాటి "హైజంప్".

జానపదుల ఆటలు, క్రీడలు ఇటువంటివి ఎన్నోఉన్నాయి. అది నుండీ యివి మౌఖికంగానే వచ్చాయి తప్ప ఎక్కడా లిఖితంకాలేదు. ఇప్పుడు క్రమంగా కాలగర్భంలో కలసిపోతున్నాయి. పరిశోధకులెవ రైనా ప్రయత్నించి దేశవ్యాప్తంగా వీనిని సేకరించి భద్రపరిస్తే ముందు ముందు క్రీడారంగచరిత్ర వ్రాయడానికి ఉపయుక్తం కాగలదు.

జానపదపేడుకలు

[illegible]

[illegible]

[illegible]

వివాహ వేడుకలు

"పప్పుధప్పళాల్ మంచి
అప్పడాల్ భేష్ భేష్"

ఇవి ఒకనాటి జానపదుల పెళ్ళిభోజనాలు. పప్పు, చారు, ధప్పళం అప్పడం, వడియం, బూరె, ఆవకాయ, అరిసె యివన్నీ ఆకులో ఉండవలసిందే. పాశ్చాత్యనాగరికతాప్రభావంతో యిప్పుడవన్నీ పోయాయి. పెళ్ళిళ్ళకు పల్లెల్లో కూడా పలావుభోజనమే ఫేషనయింది. ఇలాగే పెండ్లి తంతులుకూడా మారిపోయాయి. ఒకనాడు తెలుగుజానపదుల పెళ్ళిళ్ళు దాదాపు పది,పదిహేనురోజుల ముచ్చట. అది అయింటికేకాదు, ఆ వీధికి, ఆవాడకు - ఇంకా గొప్పవాళ్ళపెళ్ళయితే ఆఊరికే వేడుక.

పెళ్ళికి పది, పదిహేను రోజులముందు ఒకశుభముహూర్తాన పసుపు కొట్టడం అనే కార్యక్రమంతో వేడుకలకు అంకురార్పణజరిగేది. ఆ రోజు పసుపుకొమ్ములు రోటిలోవేసి ఊరిలో ముత్తయిదువుల్ని పిలిచేవారు పేరంటానికి. ఒక్కొక్కరూవచ్చి రోకటిలో మూడుపోట్లువేసి తాంబూలాలు తీసికెళ్ళేవారు. ఆ రోజుల్లో శుభలేఖలు, ప్రింటింగు వగైరాలులేక లగ్న ప్రచారానికి యిదిఒకసాధనంగావుండేది. ఈపసుపుకొడుతూ పేరంటాండ్రు మంగళకరమైన సీతారాముల పెండ్లివైభవం రోకటి పాటగా పాడేవారు అలాగ సీతారాముల్లాగ అన్యోన్యదంపతులు కావాలని కాంక్షిస్తూ.

తరువాతతంతు పెళ్ళికూతుర్ని చెయ్యడం, పెళ్ళికొడుకును చెయ్యడం. ముఖానికి కళ్యాణంబొట్టు, బుగ్గనుచుక్క, కళ్ళకుకాటుక, కాళ్ళకు పారాణి, చేతులకుగంధం, కొత్తబట్టలు, సెంటువాసనలు వారికి నూతనోత్సాహాన్ని కలిగించేవి. తనకు పెళ్ళికాబోతోందని నలుగురకూ చాటి చెప్పే రెండవ ప్రచార సాధనంయిది. ఈరోజునుంచే వారికి మన్ననలు పెరుగుతాయి. వారిలో ఒకమానసికఉదాత్తత అసంకల్పంగా పెరుగుతుంది. ఊరూరావున్న బంధువులందరికీ మనుషుల్నిపంపి కబుర్లుపెట్టేవారు. ఫలానారోజు పెళ్ళి, రావాలి అని. సాధారణంగా పెళ్ళి పెళ్ళికూతురింటచెయ్యడమే రివాజు. పెళ్ళికొడుకు యింటచెయ్యడంకూడా కొన్నిచోట్లవుంది.

పెండ్లిజరిగే యింటిముందు తాటియాకు పందిరివేసి, మామిడాకు తోరణాలుకట్టి, స్థంభాలకు కొబ్బరిఆకులుచుట్టి ఆ ప్రాంగణానికి పచ్చదనం, చల్లదనం తెస్తే ఆ పందిట్లో స్త్రీలు రకరకాలముగ్గులతో రంగవల్లులు తీర్చిదిద్దేవారు. కొందరు పందిట్లో పలురకాల కాగితపుబుట్టలుకూడా వ్రేలాడదీసి మరింత శోభాయమానంగా అలంకరించేవారు. ఇది ఆయింటిలో పెళ్ళి జరగబోతోందని చెప్పే మూడవ ప్రచారసాధనం. (ఈ మధ్య మైకులు వచ్చాక యీపందిళ్ళలో "పాడూ జీవితమూ యవ్వనం మూడునాళ్ళ ముచ్చటలోయి'' వంటి పాటలుకూడా వినిపిస్తున్నారనుకోండి). పెళ్ళినాటికి బంధుమిత్రులంతా సపరివారంగా కుటుంబాలతో తరలివచ్చేవారు. పిల్లలదగ్గరనుంచి పెద్దవాళ్ళవరకూ ఎవరినిచూసినా ఖరీదయిన బట్టలూ, సెంటువాసనల ఘుమఘుమలతో యిల్లంతా కలకలలాడిపోయేది. ప్రత్యేకించి స్త్రీలు పట్టుచీరలుధరించి కంటె, కాసులపేరు, వడ్డాణం, నాను, నాగరం, మురుగులు, దండకడియాలు వంటి బంగారుఆభరణాలు వొంటినిండా దిగబోసుకుని (ఎరువుతెచ్చుకొని అయినాసరే) పెళ్ళికళను యినుమడింపజేసేవారు.

జానపదుల విశేషం కష్టాల్లోనూ, సుఖాల్లోనూ ఒకరికొకరు సాయపడడం. పెండ్లిఖర్చు కొంత తాముకూడా భరించడానికి బంధుమిత్రులు పెళ్ళికొడుకును చేస్తామనీ, పెళ్ళికూతుర్ని చేస్తామని వాళ్ళ యిళ్ళకు తీసుకుపెళ్ళి విందుచేసి, అత్తరూ పన్నీరూచల్లి, గంధంపూసి, కొత్తబట్టలూ, కొంతకొంత సొమ్ములూ చేతికిచ్చి పంపించేవారు ఉచితంగా. పైగా పెళ్ళిభోజనాలకు కావలసిన బియ్యం దంచడంలోనూ, (ఆరోజుల్లో బియ్యం మిల్లులు లేవు) పండివంటలు తయారుచెయ్యడంలోనూ, భోజనాలు వడ్డింపుల్లోనూ ఎంతగానో సహకరించి చాలాఖర్చును తగ్గించేవారు.

అ ప్ప గిం త లు

అ వి రే డు

ఇక పెళ్ళినాడు మంగళవాయిద్యాలతో ఊరేగింపుగాపెళ్ళి మొదట గ్రామదేవతలకు పానకాలుపోసేవారు. ఈ ఊరేగింపులో ఒక శాలువాను నాలుగుమూలలా నలుగురు పట్టుకోగా మధ్యలో కర్రతోగొడుగులా ఒకరు పైకెత్తిపట్టుకొని నడుస్తుంటే పిల్లలందరూ దానికిందచేరి బలే సంబరపడిపోయేవారు. దీనినిబట్టే యిది పెళ్ళిఊరేగింపని చూడగానే తెలిసి

పోయేది. దీనిని కొందరు అయిరేణని కొందరు అయిరేదని, అంటుంటారు. తరువాత దఫదఫాలుగా యిలాగే ఊరేగింపుగా పళ్ళేలనిండా బియ్యం, స్వయంపాకాలూ తీసికెళ్ళియిచ్చి కుమ్మరియింటినుండి అవిరేడుకుండలు, పూజారియింటినుండి బాసికాలు, చాకలియింటినుండి మధుపర్కాలు, పూస లాళ్ళయింటినుండి నల్లపూసలూ, లక్కజోడు, కంసాలియింటినుండి మంగళసూత్రాలూ తెచ్చేవారు. ఊరందరికీతెలియజేయడానికిగాను యీ ఊరేగింపు ఒకోసారి ఒకో వీధంట వెళ్ళేది. వీనిలో అవిరేడుకుండలు తెచ్చేటప్పుడు బహుచోద్యంగా ఉండేది. ఈ కుండలపై నలుపు, తెలుపు, పచ్చ, బ్రౌన్ రంగులలో అందమైన డిజైన్లు, బొమ్మలూ వేయబడివుండేవి. ఒక్కొక్కరూ ఒక్కొక్కకుండ మూతిపైపు ఛాతీకి ఆనించుకుని వెనుకపైపు చేత్తోపట్టుకొని నడుస్తుంటే రంగురంగుల హరి విల్లులా ఊరేగింపు రమణీయంగావుండేది. ఆఖరున వచ్చే పెళ్ళివారికి ఎదురు సన్నాహంగా ఊరిపొలిమేరదగ్గరకు బాజాభజంత్రీలతో వెళ్ళేవారు. ఈ బాజాభజంత్రీలలో ముఖ్యంగావుండేవి దూదేకులవానిబాకా, పీరు సాయిబుతాసా, మంగళ్ళవీరణాలు, రామడోలు మేళం, సన్నాయిమేళం, మాదిగడప్పులు, ఆడప్పులమధ్య ఎరుకలవాని నాటుతుపాకీపేల్పులు. వీనితో ఊరంతా మారుమోగిపోయేది. అవతలినుంచివచ్చేది పెళ్ళి కొడుకయితే ఒకటాపులేనిపల్లకిలోనూ, పెళ్ళికూతురయితే సవారీలోనూ (మీనా) కూర్చుండబెట్టి తీసికొచ్చేవారు. వీరితో ఒకతోడగుడ్డామెకూడా వచ్చేది.

ఈ పల్లకీ సవారీలు వోం వోం వోం ఓహో అంటూ చాకళ్ళు మోసు కొచ్చేవారు. సవారీ ప్రక్కన సాయిబు తూ...... అంటూ పిల్లసన్నాయి ఊదుతూ నడిచేవాడు. ఇలాగ యించుమించు ఊరిలో అన్నికులాలవారూ యిందులో పాల్గొనడం యీ పెళ్ళిళ్ళ విశేషం. కొందరు ఈ ఊరేగింపును "ఊరెరిగింపు"గా పేర్కొన్నారు. అంటే ఊరికి ఆ వధువు లేక వరునిపరి చయం చెయ్యడమన్నమాట. పెండ్లికొడుకుయింట పెండ్లయితే పెళ్ళికూ తురువారు తోడుగా సారెకూడా తెచ్చేవారు. అది కొబ్బరికాయలు, అరటి గెలలు, గుమ్మడికాయలు, పసుపు, కుంకుమ, బియ్యం, అపరాలు, పట్టు చీరలు, పంచెలజామార్లు వగైరా ఇవి కావిళ్ళకు అటూయిటూ కనబడేలా కట్టుకొని కూడామోసుకువచ్చేవారు వారివెనుక. ఇవన్నిటితో యీ ఊరేగిం పు (ఊరెరిగింపు) ఒక అందమైన ఆకృతితో మహోత్సాహంగా సాగేది.

ఊరేగింపు యిల్లుచేరగానే కూడావచ్చినవారందరికీ విందుభోజనాలు ఏర్పాటుచేసేవారు. కొందరు ఊళ్ళోవారికి ముందుగానే భోజనాలు పెట్టేసేవారు. (దానిపేరే ఊరపంక్తి). ఈ భోజనాలదగ్గర బావామరదుల వరుసలవారూ, వదినా మరదళ్ళవరుసలవారూ ఒకరికొకరు కొసరి కొసరి వడ్డించుకుంటూ ఒకరిమీదఒకరు విసిరే చెణుకులు మంచి చమత్కారంగా వుండేవి.

కాశీయాత్ర

ఇక పెళ్ళితంతులదగ్గరకొస్తే పెళ్ళికిముందు (వడుగుదగ్గర) బ్రాహ్మణ, విశ్వబ్రాహ్మణాది కులాలలో విడిదిలోంచి పెళ్ళికొడుకు పావుకోళు తొడుక్కుని, తాటియాకుగొడుగు చేతబట్టుకుని సన్యాసం పుచ్చుకుంటానని కాశీకి బయలుదేరేవాడు. అతడు అలా వీధంట కొంతదూరంవెళ్ళగానే బావమరదులు వెళ్ళి తమసోదరినిచ్చి పెళ్ళిచేస్తామని వెళ్ళవద్దని గెడ్డం క్రింద బెల్లంముక్కపెట్టి బ్రతిమాలి వెనక్కి తీసుకొచ్చేవారు. ఇదంతా చూస్తుంటే తెలియనివారికి గొప్ప థ్రిల్‌గా ఉండేది. నాటకంగానడిచే చిత్రమైన వేడుక యిది.

కాళ్ళగోళ్ళు తియ్యడం

పెళ్ళికి ఒకగంటముందు వధూవరులకు కాళ్ళగోళ్ళు తియ్యడం అనే కార్యక్రమం పెట్టేవారు. పెళ్ళిలో వధూవరులచేత ఒకరిపాదాలు ఒకరిచేత తొక్కిస్తారుకదా! అప్పుడు కాళ్ళకుగోళ్ళుగానీవుంటే ఒకరికొకరి గుచ్చుకొని క్రొత్తతగువులొచ్చే ప్రమాదముంది. ముందుజాగ్రత్తగా (అలాగని చెప్పకుండా) గోళ్ళుతియ్యడమనేదాన్ని కూడా ఒకవేడుకగాచేసి డబ్బులు దిగదుడిచి మంగలిపళ్ళెంలోవేసి మంగళస్నానాలు చేయిస్తారు.

పెండ్లితంతు

ఆనంతరం పెండ్లిపీటలమీద కూర్చొబెట్టి ఒకరికొకరు కనిపించికుండా యిద్దరిమధ్యా తెరఅడ్డంగా పెట్టేవారు. ఈతెర వధూవరులలోఒకరినొకరు చూసుకోవాలనేఉత్సుకతను రేకెత్తించి అనురాగఅంకురాన్ని ఇనుమడింపజేస్తుంది. పురోహితుడు వేదమంత్రాలతో పుణ్యాహవాచనం, వివాహ

దీక్షాకంకణం, యజ్ఞోపవీతధారణం, మధుపర్కధారణం, కన్యాదానం ఒకక్రమంలో జరిపిస్తూ మధ్యమధ్య భజంత్రీలను వాయించమంటుంటాడు. ఈ బాజాలు ఎప్పుడెప్పుడు వాయించమంటాడయ్యా అంటే ఒకాయన చెప్పాడు పురోహితుడు మంత్రాలుమరచిపోయినప్పుడల్లా అని. (అది నిజం కాకపోవచ్చులెండి).

కన్యాదానం

అత్తమామలు అల్లునికాళ్ళుకడిగి తమకూతుర్ని కన్యాదానం చెయ్యటంలో అల్లుడు దానగ్రహీత అయ్యాడు. అత్తమామలు దాతలస్థాయికి ఎదిగారు. అంటే అల్లునికివారు ఆరాధ్యులని చెప్పకచెప్పడం దీనిలోని భావం. అంతేగాని అల్లునికాళ్ళు కడగడంతో అత్తమామలస్థాయి అడుగున పడిపోయిందనేభావం సరికాదు, ఇచ్చేవాడు గొప్పా? పుచ్చుకునేవాడు గొప్పా? నిజానికి అత్తమామల ఔన్నత్యాన్ని అల్లునిహృదయంలో బలంగా ప్రతిష్ఠాపించే విశిష్ఠఘట్టం యీ దానవిశేషం.

సుముహూర్తం

పురోహితుడు జీలకర్ర, బెల్లం వధూవరులచేత శిరస్సుమీద ఒకరిచేత పెట్టించి -

"ధృవంతే రాజా వరుణమ్
ధృవందేవో బృహస్పతిః
ధృవంత ఇంద్రశ్చాగ్నిశ్చ
రాష్ట్రంధారయాతా ధృవమ్"

అని మంత్రాలుచదివే సమయమే సుముహూర్తం. ఇప్పుడుకూడా బాజాలు వాయింపచేస్తాడు. (ఇది మాత్రం మంత్రం మరిచిపోయికాదు, ఎవరైనా తుమ్మితే వినపడకుండేటందుకు మాత్రమే) ఇదే లగ్నం. ఇప్పుడు అడ్డుతెర తొలగిస్తారు. వధూవరులు ఇంతసేపూ ఉత్కంఠతతో ఎదురుచూస్తూ మరులుగొన్న మనసులతో ఒకరినొకరుతొలిసారిచూసుకున్న మధురక్షణం అది. పూర్వం పెళ్ళికూతుర్ని పెళ్ళికొడుకుగాని, పెళ్లికొడుకును పెళ్ళికూతురుగాని ముందుచూసుకోవడాలు ఉండేవికావు. పెద్దవాళ్ళుచూసి

వివాహం నిర్ణయించేవారు. అందువల్లి యిదే వారికి తొలిచూపు. అంతే గాక కళ్యాణ కళతో కలకలలాడుతూ ఒకరిపక్కఒకరు ఆనందంగా కని పిస్తుంటే అందరిహృదయాలూ తీయనితలపులతో ఒక్కసారి పులకరించి పోయేవి. (వారి గతస్మృతులు మరల జ్ఞాపకం వచ్చి). అనంతరం అందరూ అక్షతలుజల్లి వధూవరులనాశీర్వదించేవారు.

మాంగల్యధారణం

తరువాత పురోహితుడు –

"మాంగల్యం తంతునానేన మమజీవనహేతునా
కంఠే బద్నామి శుభగేత్వం జీవశరదాం శతం"

అని మంత్రం చదువుతూ వరునిచేత వధువుమెడలో ఆ శతమానాన్ని కట్టించి మూడుముళ్ళు వేయిస్తాడు. నూరేళ్ళు ఇరువురిజీవితాలూ మమ తానురాగాలతో సుఖశాంతులతో ఒకటిగా కలిసిమెలసి బ్రతకాలనే ఆకాంక్ష లతో బంధించే సూత్రంయిది. ఆపైన వరునిచేత "ధర్మేచ, అర్థేచ, కామేచ, మోక్షేచ, నాతి చరామి" అనిపిస్తాడు. పెండ్లికూతురుచేత భర్తచేతికి కంకణం కట్టిస్తాడు. ఇది వారిరువురిమధ్య అధికన్యూనతా భేదాలులేకుండా సమానాధిక్యత, ఆరాధనాభావాలు కలుగజేసేసంధానం. అందుకే ఆనాడు పెళ్ళంటే నూరేళ్ళపంట అన్నారు. (ఇప్పుడు నూరేళ్ళ వంట అంటున్నారనుకోండి).

బ్రహ్మముడి

"ఏడేడూజన్మల నుండీ
పడివుందీ బ్రహ్మముడీ"

నేటివివాహం గతఏడుజన్మల అనుబంధంఅని మనవాళ్ళవిశ్వాసం. నేటినుండి వారిద్దరూ ఒకటిగా అనుసంధింపబడిరను అంతర్లీనభావానికి దృశ్యరూపమైనసంకేతం యీ బ్రహ్మముడి. ఇదే కొంగుముడి. పెండ్లి కూతురుచీరచెంగూ, పెండ్లికొడుకుపంచెకొంగూ కలిపిముడివేసి పురోహితుడు వారిచేతులుకలిసి ఏడడుగులు నడిపిస్తాడు. అదే సప్తపది. ఆపైన హోమ గుండంచుట్టూ ముమ్మారు ప్రదక్షిణంచేయిస్తారు. అగ్నిహోత్రునికూడా సాక్షినిచేస్తూ. చిలకమర్తివారి గయోపాఖ్యానం నాటకంలో –

"అగ్ని సాక్షిగ గొన్న అంబుజాక్షినె గాని
కలనైన పరకాంత దలచి యెరుగ"

అని గయునిచేతచెప్పించడంలో అగ్నికూడా పెండ్లికి సాక్షి అనేది విదిత మౌతోంది.

తలంబ్రాలు

అనంతరంజరిగే తలంబ్రాలకార్యక్రమం అందరినీ అలరించే వినోదాత్మకమైనవేడుక. పురోహితుడు ఇరువురిచేతుల్లోనూ కొబ్బరికుడిడీ చిప్పలు పెట్టి వానిలో పళ్ళెంలోని బియ్యంపోసి వధూవరులచేత ఒకరినెత్తి మీద మరొకరితో అటూయిటూ మూడుసార్లు పోయిస్తాడు. తరువాత ఆ పళ్ళెంలోని బియ్యం వధూవరులిరువురూ దోసిళ్ళతో ఒకరినెత్తిమీద ఒకరు ఉత్సాహంగా పోసుకుంటుంటే చూసేఅందరివదనాలూ దరహాసంతో వికసించవలసిందే. పెల్లితంతులన్నిటిలో యిదే గొప్పసందడి. ఇక్కడ సీతారాములపెళ్ళి తలంబ్రాలవిషయమై చదవబడేశ్లోకం గమనార్హం.

"జానక్యాః కమలామలాంజలి పుటేయాః పద్మరాగాయితాః
న్యస్తారాఘవమస్తకేచ విలసత్కుంద ప్రసూనాయితా ః
స్రస్తాశ్యామల కాయకాన్తి కలితా ః యాయిందీ నీలాయితా ః
ముక్తాస్తాశ్శుభదా భవంతు భవతాం శ్రీరామ వైవాహికా ః"

అంటే - సీతారాముల కళ్యాణానికి మంచిముత్యాలు తలంబ్రాలు ఆనందోత్సాహాలతో ఒకరినెత్తిమీదఒకరు పోసుకుంటుంటే అవి సీతమ్మ దోసిట్లో ఎర్రగాఉన్నాయట. రామునితలమీదపడగానే నల్లగా మారిపోతున్నాయట. అవి రామునిశరీరంమీదకిజారగానే నీలిరంగులోకి మారుతున్నాయట. ఇది విచిత్రంగాలేదూ! కాని అలా మారడానికికారణం సీతమ్మవారిచేతులు ఎరుపుగనుక ఆ ముత్యాలు ఆమెచేతిలో ఎర్రగాఉన్నాయి. రామునిజుట్టు నలుపుగనుక తలమీదపడగానే నల్లగా కనుపించాయి. రాముడు నీలమేఘశరీరుడుగనుక అతనిదేహంమీదపడగానే నీలంరంగులో కనిపిస్తున్నాయి. ఆ పుణ్యమూర్తుల తలంబ్రాలు మీకు శుభము కలుగజేయుగాక అనే ఆశీస్సు బాహ్యార్థం. అంతరార్థమేమిటంటే మనస్సు మంచిముత్యంలాంటిదనీ, దానిలోనికి ఏభావంచొప్పిస్తే అదే ప్రతిఫలిస్తుందనీ, అందువల్ల వధువుమనస్సు వరునిరూపంతోను, వరునిమనస్సు

ఉంగరాలు దేవడం

వధువరూపంలోనూ నింపుకొని పదిలపరచుకొండని పరోక్షంగా చెప్పడం ఇట్లాంటి ఆనందకరమైన కార్యక్రమమే అవిరేడుకడవలో ఉంగరాలు దేవడం. ఈ కడవనే 'గరికిపుంత' అంటారు కొన్నిచోట్ల. కడవలో నీళ్ళు పోసి పురోహితుడు బంగారు ఉంగరాలు, కాలిమట్లు అందులో వేస్తాడు. వధూవరులు ఆ కడవలో చేతులుపెట్టి అవిదేవి తియ్యాలి. అవి ఎవరైతే ముందుచిక్కించుకునితీస్తారో వారుగెలిచినట్టు. ఈ దేవడంలో కుండలో యిరువురిచేతులూ స్వేచ్ఛగా కలుస్తాయేమో, పైగా అది ఎవరికీకను పించనిచోటేమో అప్పటివరకూ బిగబట్టుకొనివున్న ఉత్సాహం కట్టలు తెగి, పారికొంటెగావిటికెనవ్రేలుగిల్లుకోవడాలు (ఒకరిచేతిలోనివి ఏ ఒకరు కాజేయ డానికి) బలే ఆహ్లాదంగా ఉంటాయి. అనంతరం పెండ్లికూతురుకూ, ఆమె ఆడబడుచులకూకూడా యీ ఉంగరాలుదేవడం పెడతారు. ఈ ఉంగరాలు వెదికేటప్పుడు వదినామరదళ్ళ ఆత్మీయమైన సంవాదాలూ, సరసోక్తులూ, మధురోక్తులూ వధువులో అత్తవారి క్రొత్తదనం హరింప జేసి వారిలో ఒకరుగా కలిసిపోయే ప్రకరంగా ఉపకరిస్తుంది.

పాదం త్రొక్కించడం

నూతనవధూవరుల్ని దేహరీత్యామరింత సన్నిహితం చేసే దైహిక మైన వేడుక యిది. ఒకరిపాదం మరొకరిచేత త్రొక్కిస్తారు సానమీద పెట్టించి. ఇది తొలిస్పర్శేమో ఒక్కసారిగా ఒళ్ళు గగుర్పొడిచి మనసుల్ని ఆనందడోలికల్లో ఓలలాడిస్తుంది. ఇక్కడ అటువారూ, ఇటువారూ ఆమె త్రొక్కేస్తోందనీ, అతను గట్టిగా త్రొక్కేస్తున్నాడనీ ఫిర్యాదులుచేసుకుంటూ ఎకసెక్కెలాడుకుంటూ ఆఘట్టాన్నికూడా వినోదభరితం చేస్తారు.

అరుంధతీనక్షత్రం

వివాహాలలో సీతారాములకు ఎంత ప్రాముఖ్యముందో వశిష్ఠుని భార్య అరుంధతికి అంతకంటెఎక్కువ ప్రాముఖ్యముంది. పెళ్ళిళ్ళలో ఆమెదే పెద్దపీట. కారణం – ఎప్పుడూ పతి ఎడబాటుఎరుగని పతివ్రత ఆమె. అందుకే పెద్దముత్తయిదువామె. రాత్రులు ఆకాశంలోకిచూస్తే

సప్తర్షిమండలంలో వశిష్ఠునిపక్క కనుపిస్తుంటుందినక్షత్రం మిలుకు మిలుకు మంటూ. పార్వతీపరిణయ సమయంలో శివుడుకూడా తనతరుపున సంధానకర్తలుగా సప్త ఋషులతోపాటు స్త్రీలలో యీమె ఒక్కతినే పంపించాడు పెద్ద పేరంటాలుగా. పతి ఎడమెరుగని ఆదర్శదాంపత్యానికి యీమె వేగుచుక్క. అందుకే వివాహానంతరం పురోహితుడు వధూవరులను వాకిట్లోకి తీసికొచ్చి ఆకాశంకేసిచూపిస్తూ అదుగో అరుంధతీనక్షత్రం అంటాడు. (పట్టపగలు కూడా అలాగే చేస్తాడనుకోండి) దీనిమీదమంచి జోక్‌కూడా వుంది. పూర్వం ఒక వరుణ్ణి అరుంధతి నక్షత్రం అదిగో కనిపిస్తోందా అంటే అరుంధతీనక్షత్రంకాదుగాని ఆరువేలు అప్పుమాత్రం కనిపిస్తుందన్నాడట. బహుశా అవి కన్యాశుల్కంరోజులై ఉంటాయి. పిల్లనుకొనుక్కోవడంలో అప్పులపాలైపోయుంటాడు. ఇప్పుడైతే ఆమాట పెళ్ళికూతురు తండ్రంటాడు కట్నాలతోనూ ఖర్చులతోనూ నడుంవిరిగిపోయి.

తలుపుదగ్గర పేర్లు

వివాహాల్లో మరోమంచివినోదం తలుపుదగ్గర పేర్లుచెప్పించడం. గుమ్మంతలుపువేసేసి, పెళ్లికూతురుఆడబడుచులు లోపలుండి, వధూవరుల్ని "ఎవరెవరొచ్చారు?" అని అడుగుతారు. ఇక్కడ పెళ్ళికొడుకు భార్యపేరుచెప్పి ఆమెతో కలిసివచ్చానని చెప్పాలి. అలాగే పెళ్ళికూతురు కూడా. సహజంగా సిగ్గుదొంతర్లలో పెండ్లికూతురు వరునిపేరుచెప్పడానికి వెనుకాడడం, ఎలాగో బలవంతంగా ఆమెచేత కనీసం మూడుసార్లయినా చెప్పించి తలుపుతీయడం బలే సరదాగా వుంటుంది అందరికీ. ఇదికూడా వధూవరుల్ని సన్నిహితం చేయడానికి పెట్టిన వేడుకే. ఇక్కడ తలుపులు వేసి ఆవలున్న ఆడబడుచులకీ, వధూవరులతోపాటు తలుపు యీవలున్న వధువుతరపువారికీజరిగే సంవాదాన్ని తలుపుదగ్గరపాట అంటారు. అది –

"ముత్యాలావానాకురిసే ముద్దామీ వదినా తడిసే
తలుపూతియ్యండమ్మల్లారా తగవూలెందుకూ
ముత్యాలవానకురియాలేదు ముద్దావదినా తడియాలేదు
తలుపుతియ్యము అన్నామేము తగవూలెందుకూ –"

ఇక్కడే ఆడబడుచులు తమకోరికలన్నీ తెలుపుతారు. అవి అన్నగారు ఒప్పుకున్నాక తలుపుతీస్తారు.

పానుపు వెయ్యడం

పట్టిమంచంమీద తెల్లనిదుప్పటిపరచి మంచానికి ఆచివరా యీ చివరా ఎదురెదురుగా వధూవరుల్ని కూర్చోబెట్టి పెళ్ళిపాటలు "విందూ చేసినారూ వియ్యాలవారింటా.పప్పూ ఉడకలేదూ, కూరావేగలేదు" అంటూ పెళ్ళికొడుకు తరపువారు, "మగాపెళ్ళివారూ మర్యాదమల తీరు'' అంటూ ఆడపెళ్ళివారు ఒకరినొకరు వేళాకోళం చేసుకుంటున్నట్టు సరదాగా పాడి హాస్యవల్లరి సృష్టిస్తారు. ఒకపెళ్ళిలో ఒకఅలివేణిని పాటపాడమని బల వంతంచేస్తే ''పన్నెండూ స్తంభాలా పందిటిలోనా లచ్చన్నా దరిగోళ్ళా పట్టీమంచాలు'' అని పాడి ''అయ్యో! పొయ్యిమీద పప్పు మాడిపోతోంది" అందట, కొంతమంది లేచి వెళ్ళారట కంగారుగా. మళ్ళీ ''పన్నెండూ స్థంభాల పందిటిలోనా" అని అందుకుని ''అయ్యో! అన్నం చిమిడి పోతోంది'', అందట. మరికొంతమంది పరిగెట్టారట. ఇలా ఆ ఒక్క చరణంపాడి ఏదోఒకటిఅంటుండేసరికి ఒకామె ఉండబట్టలేక గాడికొట్టిన రికార్డులా అక్కడే ఆగిపోతావేం, మిగిలిన చరణాలు కూడాపాడు అందట. ఆమె ఫకాలుననవ్వి 'అవిరాకేగదాయీపాట్లు' అనేటప్పటికి అంతా ఘొల్లున నవ్వేశారట. (పప్పు మాడడం, అన్నం చిమిడడం అన్నీ అబద్ధాలేనన్నమాట) ఇలాంటి తమాషాలు ఎన్నో!.

ఈ పానుపుమీదజరిగే మరోవినోదం వధూవరులచెండాట - అదే బంతులాట. పువ్వులు బంతిగాకట్టి ఒకరిదోసిట్లోకి మరొకరు విసురుతారు. (అంటే అవి మన్మధ బాణాలన్నమాట) అలాగే వెండిరూపాయలు, బంగా రుకాసులపేర్లు విసురుకోవడం వుంది. (ఇవి సిరికే ప్రతిరూపాయులు గదా! మరి సిరులే కదా మరులుగొలిపేవి!). అనంతరం ఆ పానుపుమీదే హారిరువుకి జూదమాటపెడతారు. వధువు కొన్నిరూపాయలు తనగుప్పి ట్లోముడిచి, ముడిచినపిడికిలి ముందుకు చాపుతుంది. అవి ఎన్నో వరుడు చెప్పుకోవాలి. చెప్పేసుకుంటే అవి అతనికి యిచ్చేస్తుంది. చెప్పుకో లేకపోతే అన్నిరుపాయలు వరుడు వధువ్వాలి. అలాగే వరుని గుప్పి ట్లోరూపాయలు వధువుచెప్పుకోవాలి. ఈ జూదంలో వధువుతరపువారు

వధువుకి, వరునితరపువారువరునికి పక్షానుగానిలిచి సంహాలిస్తూ వారి ఓటమి, విజయాలలో వారుకూడాకలిసిపోయి కేరింతాలుకొడుతూచేసే అహావిడి చాలా మనోహరంగా వుంటుంది.

వసంతోత్సవం

ఇదికూడా వినోదభరితమే. ఇద్దరుసుగవాళ్ళు (పెద్దవాళ్ళు) ఒకరు పెళ్ళికొడుకుని, ఒకరు పెళ్ళికూతుర్ని ఎత్తుకుని వగలు విధిలో పందిట్లో వీరణాలవాయింపుల కనుగుణంగా ఎగురుతుంటే, కొందరు వళ్ళేలనిండా బుక్కాపోసుకుని పెళ్ళికూతురుకీ, పెళ్ళికొడుక్కీ అందిస్తుంటారు. వారు ముసిముసినవ్వులతో ఆ బుక్కా ఒకరిమీదఒకరు చల్లుకోవడంకాగానే ముంతలతో యిరువురూ ఒకరిపైఒకరు వసంతం (రంగునీళ్ళు) చల్లుకుంటారు. ఇందులో అటుతరుపుహారూ ఇటుతరుపువారూకూడా ఉత్సాహంగా పాల్గొని వారుకూడా ఒకరిపైఒకరు చల్లుకుంటూ దీన్నికూడా గొప్ప వేడుకగా మార్చేస్తారు.

జాజాలుచల్లడం

లోపలివాకిట్లో వరునిచే తవ్వకోలతో నేలత్రవ్వించి వధువుచే నీరు పోయించి, అందులో యిద్దరిచేతా నవధాన్యాలు చల్లిస్తారు. అప్పుడే ఆడబడుచు సోదరుని ''పసుచునిస్తావా? పాడావునిస్తావా?'' అని అడుగుతుంది. అంటే దానిలోనిభావం తొందరగా ఆడపిల్లనుకని తన కొడుక్కియివ్వమని. సాధారణంగా ఆ దంపతులు పెండూయిస్తామంటారు. ఆడపడుచుకు ఆవును అరణంయివ్వడం ఆరోజుల్లో ఆచారమేగా!

ఊరేగింపు

కలిగినవారు ఒకరాత్రి ఊరేగింపు పెట్టేవారు. పెండ్లికొడుకునూ, పెండ్లికూతుర్ని మెడలో కర్పూరపుదండలతో ముస్తాబుచేసి, ముత్యాలపల్లకిలో కూర్చుండబెట్టి, ఆ పల్లకీముందు భోగంమేళం, కాదువా, (ఇది బ్యాండుమేళంలాంటిదేగాని కొందరు ఆడ, మగ బఫూన్ వేషాలతో మధ్య గంతులేస్తుంటారంతే), సన్నాయిమేళం, రాండోలుమేళం, వీరణాలు, మాదిగడప్పులు, అవుట్లు, తారాజువ్వలు వంటి మందుగుండు పేల్పులతో

ఆరాత్రింతా ఊరంతా ఊరేగించేవారు. కొందరు పల్లకీముందు భట్రాజుల పొగడ్తలు కూడా పెట్టేవారు. పెట్రోమాక్సులైట్లు, కాగడాల కాంతుల్లో యీ ఊరేగింపు సాగుతుంటే ఊరంతటికీ వేడుకే. పల్లకిలో పెళ్ళికూతురు రాత్రంతా తలవంచుకునేకూర్చొనేది సిగ్గుతో. ఈ తలవంచుకోవడాన్ని గురించి చింతామణి నాటకంలో దామోదరుడు ఒకవిపరీతార్థం చెబుతాడు. తన భార్య తనవి చప్పిదవడలనీ, గుంటకళ్ళనీ, బొర్రముక్కనీ అం టుందనీ పెళ్ళినాడు తాను పల్లకిలో తలవంచుకుకూర్చున్నది వదిపాళ్ళం దుకేనట అంటాడు హాస్యధోరణిలో. (ఇప్పుడెవరూ అది హాస్యపాత్రలా చెయ్యడం లేదులెండి స్వారస్యం తెలియక).

ఒప్పగింతలు

సన్నివేశం విషాదభరితమైనా యిదీ ఒక వేడుకే. పిల్లను అత్తవారింటికి సాగనంపేటప్పుడు ఏతండ్రి హృదయం ద్రవించదు! శకుంతలను పంపించేటప్పుడు కణ్వుడంతటిమహర్షే ద్రవించిపోయాడు కలకాలం పెంచినప్రేమ కరుణరూపంలో కట్టలుత్రెంచుకు ప్రవహిస్తుంది. ఇదిచూసినవాళ్ళకు 'కాళిదాసు ఆసన్నివేశాన్ని ఎంతసహజంగా వ్రాసాడు!' అనిపిస్తుంది. అందుకే 'కావ్యేషు నాటకం రమ్యం, నాటకేషు శకుంతలః' అంటారు. ఆ శకుంతలనాటకంలోకూడా కణ్వుడు శకుంతలను అత్త వారింటికి సాగనంపే సన్నివేశమే గొప్పదన్నారు. ఆ కణ్వహృదయమే ఏ తల్లి దండ్రులదైనా - ఇక్కడ.

"ఒప్పగించితమ్మా ఒప్పులాకుప్పా నిన్నొప్పగించితమ్మా
మాచెట్లకూ నీరు ఎవరూపోతురమ్మా,
మాపూలచెట్లానూ ఎవరూసాకెదరమ్మా,
మాగోవులాపాలూ ఎవరూతీతురమ్మా,
మాలేగలన్నిటినీ ఎవరూసాకెదరమ్మా"

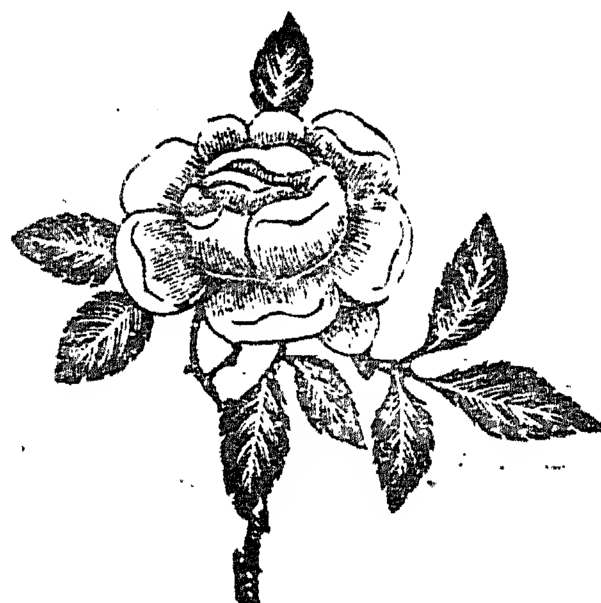
అంటూ ఆమె పుట్టింటి దినచర్యలన్నీ తలపుకుతెస్తూపాడే ఒప్పగింతలపాట ప్రతి హృదయాన్నీ కదలిస్తుంది. అందులోనూ "పుట్టినింటిని పొగడకు, మెట్టినింటిని తెగడకు" అనీ, "అరిటాకువంటిదీ ఆడజన్మంబు, ఎవ్వరేమన్ననూ ఎదురాడబోకే" అనే హితోపదేశాలు విషాదంలో కూడా

వికాసాన్నుద్బోధిస్తాయి. కాళిదాసు అభిజ్ఞాన శాకుంతలంలో కణ్వుడు కూడా శకుంతలకు "శుశ్రూషస్వ గురూన్ కురు ప్రియసఖీవృత్తిం సపత్నీ జనే" అని బుద్ధులు గరిపి పంపుతాడు.

పూర్వం యీతంతులన్నీ అయిదురోజులకు విభజించి పెళ్ళిరోజనీ, బూర్లాయితనీ, కంకణాలు విప్పేరోజనీ, టెంకినీళ్ళు కొట్టిపోసేరోజనీ, వసంతోత్సవ దినమనీ, ఒప్పగింతలనీ, నాగవిల్లనీ ఒక్కో ప్రాంతంలో ఒక్కోపేరుతో ఐదురోజులు వేడుకగా చేసేవారు. అవకాశంలేనివాళ్ళు అన్నీ కలిపి ఒకేరోజు 'ఏకరాత్రి' పెళ్ళి చేసేవారు.

ఏమైనా ఈ వేడుకలన్నీ అపరిచితులైన వధూవరులను అత్యంత సన్నిహితులను చెయ్యడానికి, మమత, ఆప్యాయత, అనురాగం ఆ సంసారంలో బలంగా పాదుకోవడానికి గట్టిగావేసేముడులు. నాటిపెళ్ళిళ్ళలో అన్నీ వేడుకలే - అందరికీ వేడుకలే. నేటి పెళ్ళిళ్ళలో ఒక్కటేవేడుక - ఒక్కడికే వేడుక. ఆ ఒక్కటే వరకట్నం - ఆ ఒక్కడూ పెండ్లికొడుకు.

* * * * * *

సంక్రాంతి వేడుకలు

* "Festival is a complex unit of customs and other Folklore to celebrate a special occasion usually, ard of Public interest".

పండుగలు సమాజంలోని సభ్యులనడుమ సమైక్యతని పెంపొందిస్తాయి.

** "మిరపపండ్లకు కుంకుమ మెరపుదాల్చి
బంతిపూవుల మొగము అల్లంత విచ్చి
మనగృహమ్ముల ధాన్యసంపదలు నిల్పి
సరస మధురమ్ము పుష్య మాసంబువచ్చె"

పుష్యమాసం వచ్చిందంటే తెలుగుపల్లెలు ధాన్యరాసులతో గలగలలాడుతుంటాయి. గాదులునిండిన రైతన్న పేదసాదలకు సమారాధన ప్రారంభిస్తాడు. ధనుర్మాసప్రారంభంరోజును పల్లెజనులపరిభాషలో నెల పట్టడం అంటారు. నెలపట్టినట్టు సంకేతంగా ఆరోజుఉదయం దేవుడి గుళ్ళో బాజాలు వాయిస్తారు. స్త్రీలు వీధుల్లో గుమ్మాలముందు ముగ్గులతో సంకురుడు పెట్టడం ప్రారంభిస్తారు. అంతకంటే ఇంటింటికి తెలిసే మరో సంకేతం సాతానుజియ్యరు యాచనారంభం.

ఈ జియ్యరునుగురించి 'కాటూరి, పింగళి' తమ 'తొలకరి' గ్రంథంలోని "సంక్రాంతి" ఖండికలో ఇలా అంటారు. –

"కోడితోమేలుకొని తానమాడి నుదుట
తిరుమణియు తిరుచూర్ణము తీర్చిదిద్ది
ఒక్కకేలను తంబుర ఒక్కకేల
చిరుతలంబూని మన్ననిశిరముపైని
తొలగకుండగ అక్షయపాత్ర నిలిపి
మేలుకొలుపులంబాడి వీధివీధులను దిరిగి
యనుపదమ్మును రంగరంగా యటంచు
గడపగడపకునేగి భిక్షమ్ముగొనుచు
చేరవచ్చెను సాతాని జియ్యరదిగో".

---

* S. D. Fml, Boggs Vol II P. 1144.

** పింగళి - కాటూరి 'తొలకరి' నుండి

నెత్తిమీద అక్షయపాత్రపడిపోకుండా తలచుట్టూ గుడ్డచుట్టి, భుజాల నుంచి క్రిందికి వ్రేలాడేలా అంగీ, కాళ్ళకుగజ్జెలు, కాగితంపూలదండలూ బంతిపూలదండలూ మెడలోనూ చేతులకూ ధరించి, సెంటువాసననిండిన గంధం పూసుకుని, కీర్తనలుపాడుతూ, ప్రతిగుమ్మందగ్గరా ఆగుతాడు. ఇంటివారు దోసిటబియ్యంతేగానే వారికి అక్షయపాత్రఅందేలా మోకాళ్ళ మీదవంగి "కృష్ణార్పణం" అంటూ లేచి, "హరిలో రంగా హరి" అంటూ తనచుట్టూ తను ఒకప్రదక్షిణచేసి సాగిపోతాడు. ఈ హరిదాసులో విశేష మేమిటంటే అక్షయపాత్ర నెత్తినఉన్నంతసేపూ ఎవరితోనూ మాట్లాడడు. ఇది దేహీ అని నోరువిప్పి అడగని యాచన. ఇది పల్లెజనులు ప్రథమంగా ప్రారంభించే సంక్రాంతి సమారాధన.

భోగిమంటలు

నెల్లపట్టిందిమొదలు కనుమవరకూ పుణ్యదినాలుగాభావించి పల్లె ప్రజలుఎంతో భక్తితత్పరతతో దానధర్మాలుచేస్తారు. ఈ రోజుల్లో గుమ్మం లోకివచ్చిన ఏముష్టివాడినీ లేదుపొమ్మనరు. ముఖ్యంగా భోగి,సంక్రాంతి కనుమ, ముక్కనుమ రోజులలో మరీను. సంక్రాంతినే పెద్దపండుగ అంటారు. భోగిదగ్గరపడేముందు వీధివీధికీ పిల్లలు జట్టులు జట్టులుగా కూడి ఒకగంపపట్టుకుని -

"ఎప్పుడెప్పుడుపండుగు? ఏడాదిపండుగు
అల్లుడెందుకొచ్చాడు? అరిశలుతిన్నాకొచ్చాడు
కూతురెందుకొచ్చింది? కుడుములుతిన్నాకొచ్చింది.
దండమ్మాదండ దండగుచ్చులదండ
వేసినోళ్ళపుణ్యం వెయ్యినోళ్ళపాపం".

అని చరణంలో మొదటిభాగం ఒకళ్ళంటుంటే, రెండవభాగం మిగిలినవాళ్ళు కోరస్‌గా పాడుతూ గుమ్మం గుమ్మానికీ పిడకలుదండు తారు భోగిమంటకోసం. కొందరిదగ్గర తాటిదుంగలుకూడా సేకరిస్తారు. అంతేగాక ప్రతియింటా పిల్లలు ఆవుపేడతో భోగిపిడకలు చిట్టిగారెల్లాచేసి దండలుగుచ్చిదాన్ని భోగినాడు తెల్లవారుజామునే తలంటుకొని పోగు చేసిన పిడకలూ, దుంగలతో భోగిమంటలువెలిగించి, అందులో భోగి

దండలువేసి అవి ఘనంగా వెలుగుతుంటే చుట్టూనిలబడిచూస్తూ ఆనందిస్తారు. ఇది రావణాసురునికాష్టమని పండుగనాలుగురోజులూ ఆరిపోకుండా మండిస్తారు. ఇది రెండవ సమారాధన.

ఇక మూడవ సమారాధన భోగినాటినుంచి ముక్కనుమవరకూ వివిధ రకాలయిన బిచ్చగాళ్ళకువేసే ముష్టి. సంవత్సరంఅంతటిలో వీళ్ళు అప్పుడప్పుడువస్తుంటే పెద్దవిశేషంగా ఉండదు. కాని ఈ పండుగ నాలుగు రోజులూ అందరూ మందగా వచ్చేస్తుంటే పెద్ద కోలాహలంగా ఉంది అరుగుమీద బుట్టలతో బియ్యంపట్టుకొని పిల్లలు, పెద్దలు తెరిపిలేకుండా వచ్చేముష్టివాళ్ళందరికీ ఎంతోఆనందంగా వేస్తుంటారు దోసిళ్ళతో బియ్యం.

గంగిరెద్దులవాళ్ళు

ఒకరు తూతూ తూతూ అని సన్నాయిలాంటి బూరా ఊదుతుంటే, ఒకరు తూ........ అని శ్రుతిబూరా ఊదుతుంటే, ఒకరు డోలు కొడుతుంటే, గంగిరెద్దుల్ని వెంటబెట్టుకువస్తారు గంగిరెద్లవాళ్ళు. "డూడూ డూడూ బసవన్నా, అయ్యగారికీ దణ్ణంపెట్టు' అంటూ ఎడమచేతిబొటనవ్రేలికి తగిలించుకున్న కంచుపళ్ళెంమీద చూపుడువ్రేలూ, నడిమివ్రేలూ మధ్యనున్న పుల్లముక్కతో తాళంకొడుతూ పాటలా అంటుంటే పిల్లలు ఆనంద భరితులై వాళ్ళజోలెలో బిచ్చంవేస్తారు వచ్చినప్రతిమనిషికీ గుప్పెడు గుప్పెడూ, ఎద్దుకు మరోగుప్పెడూ చొప్పున. ఈ ఎద్దుమీదవేసినఊలు కంబళీ పీలికతీసి ఇస్తుంటారు పిల్లలకు. అది మొలత్రాడుకుకట్టుకుంటే పిల్లలకు శుభమట. దానికి మరో దోసెడుబియ్యం పెడతారు. కొందరు పాతబట్టలుకూడా ధర్మంచేస్తారు. మామూలురోజుల్లోఅయితే పిల్లలు అయిదుపైసలిస్తే తాళంమీదపాడుతున్నట్టు మాటలంటూ బలే గమ్మత్తుగా పొగుడుతారు. ఇంటిపేరూ, పాపపేరూ అందులో ఇమిడ్చి -

"వెలగలవారి లోగిలి పెద్దది
పాడీపంటా పుష్టిగగలిగి
కలెక్టరంటి మొగుడేవచ్చి
పిల్లాజెల్లా సల్లంగుండి
కలకలలాడుతు గృహమెలగాలి"

---

* ఈ కంచుపళ్ళెన్ని 'జాగిటి' అంటారు.

అని పాడుతూ "అయిదుగురు కుమారులు, నలుగురు కుమార్తెలు, మొత్తం తొమ్మండుగురు సంతానంకలిగి, సిరిసంపదాకలిగి ఇల్లంతా కలకలలాడిపోవాలి". అని దీవిస్తుంటే పిల్లలూ, పిల్లలతల్లిదండ్రులూ ఆ పొగడ్తలకు ఆకాశంలో తేలిపోతుంటారు ఆపిల్ల భవిష్యత్తు అదేఅన్నట్టు. (నేటి కుటుంబ నియంత్రణ ప్రకారం ఈ మాటలు వీళ్ళు సవరించుకోలేదింకా). కొత్తగాపెళ్ళయినఇళ్ళల్లో పెళ్ళిబాసికాలు, పసుపుబత్తులు (పసుపుబట్టలు) గంగిరెద్దులవారికిఇచ్చి, ఎద్దుకుకుంచెడువడ్లు చేటలోపోసి తినిపిస్తారు. ఈ గంగిరెద్దులవారి వేషాలగురించి "పింగళి – కాటూరి" తమ "తొలకరి" ఖండికలో యిలా వర్ణిస్తారు.

"తమ్ముడారమ్మ గంగిరెద్దుదాసుడడుగో
వెండిబిళ్ళలమొలత్రాడు దండకడెము
ముక్కునన్ పైడికాడయు మోమునందు
పంగనామమ్ములునువెంట గంగిరెద్దు
చేతమునికోల తనపేరు చెప్పుచుండ
ఊరినడివీధి నాడుచు నుండెరమ్మ".

ఇక గంగిరెద్దుస్త్రీలు పసిపిల్లల్ని చంకనెత్తుకుని, గిన్నె చేత్తో పట్టుకుని "బిచ్చమెయ్యండమ్మా" అని పిడికెడు వెయ్యగానే "పిల్లకెయ్యండమ్మా" అని మరో పిడికెడు వేయించుకుంటారు. (ఆపిల్ల పాలుత్రాగే పసికందయినా సరే) మామూలురోజుల్లో వీళ్ళు బుట్టచంకనబెట్టుకుని "అమ్మా.... ఎండుబుగ్గాయలు, కరక్కాయలు, జీడి గింజలు, కుంకం, సూదులోయ్" అని కేకపెడుతూ వీధులంటతిరుగుతూ అవి అమ్ముతుంటారు. కొందరు జోలె చంకనేసుకుని "అమ్మగారీ ఇళ్ళు ధర్మలోగిళ్ళు" అని పాడుతూ అడుక్కుంటారు.

మైదెరకలవాళ్ళు

తలకు కొప్పుపెట్టుకుని, నెత్తినబుట్టపెట్టుకుని, ఒకప్రక్క బిడ్డను పైట చెంగుతో నడుముకుకట్టుకుని అడుక్కోవడానికివస్తారు మైదెరకలవాళ్ళు. వీళ్ళు తాటియాకు గిలకలు, చిన్నచిన్న బుట్టలూకూడా తెచ్చి అరిశలు, పాకుండలు, సున్నుండలకు అమ్ముతుంటారు.

మామూలు రోజుల్లో వీళ్ళు అడుక్కోవడానికి తిరుగుతూ పెరట్లోని కోళ్ళపై మత్తుమందు చల్లి ఎవరూలేకుండా చూసి వాటిని పట్టుకొని వేసుకు పోతారని ప్రతీతి.

చెంచువాళ్ళు

పాలపిట్టఈకలు, నెమలిఈకలు, ఇతర పక్షులఈకలు తలపై పెట్టుకుని, తలకు పాగా చుట్టుకొని, చేతిలో చిన్న కంచుపళ్ళెంపై పుల్లతో కొడుతూ ''ఏవూరు ఏపల్లె చెంచీత, ఎక్కడికి వెళతావె చెంచీత'' అంటూ చెంచుపాటలు పాడుతూ, మధ్యమధ్య నోటితో పిల్లనగ్రోవి ఊదుతుంటారు చెంచువాళ్ళు. కొన్ని పిల్లనగ్రోవులు అదనంగా సంచిలో ఉంటాయి. అవి అరిశలు, పాకుండలు, మిఠాయుండలు, చక్కిలాలకు అమ్ముతుంటారు. పల్లెటూరివారు చేతధరించే వెదురుకర్రలను వదును చేసే ప్రక్రియ చెంచువారికితెలిసిన గొప్పవిద్య. వెదురును కొలిమిపై కాల్చి (చక్కని డిజైన్లలో) తెచ్చి యీ పండుగరోజులలో పాకుండలకు, అరిశలకు అమ్ముతారు. పిల్లలు ఎగబడికొంటారు ఆనందంగా.

జంగమదేవరలు

జంగమదేవరలు రెండుమూడు రకాలు. ఒకతెగ మగవారు జెమినీ వారి బాలనాగమ్మ సినీమాలో గోవిందరాజుల సుబ్బారావుగారువేసిన జంగంవేషం వేసుకునివస్తారు. అంటే రంగురంగుల గుడ్డలతో కుట్టిన నిలువుటంగీ, చేతులకు సీవెండి మురుగులూ, చేతిలోకర్ర, తలకు టోపీలాంటిపాగా, ఆ పాగాకు ఎదుటిభాగం అట్టలతోకుట్టిన రంగురంగుల గుడ్డపై ఇత్తడితోచేసిన సర్పాలుకలిగి శైవాన్ని ప్రకటిస్తుంటాయి. భుజంమీద నుండి వ్రేలాడుతున్న శంఖం, చంకక్రింద వ్రేలాడు వెదురుగొట్టంబూర, మెడలో తెలుపు, నలుపు, పసుపు పూసలహారములు, నుదుటా కనుకొసలా విభూతిరేఖలూ ధరించి –

''మహదేవోయ్ మహదేవ, మహదేవోయ్ మహదేవ
పాడిపంటా కలగాలి, మహదేవోయ్ మహదేవ
పిల్లాజెల్లా పెరిగాలి, మహదేవోయ్ మహదేవ'

అంటూ చేతితో గంటవాయిస్తూ మధ్యమధ్య భం భం అని శంఖం ఊదుతూ, అప్పుడప్పుడు పెదురుగొట్టం బూరకూడా ఊదుతూ పిల్లల్ని ఆనందపెడుతూ గుమ్మం గుమ్మానికీ తిరుగుతారు భిక్షకోసం. కొన్ని ఇళ్ళవాళ్ళు మామూలుప్రస్తి పెయ్యడంకాకుండా చేటతో ఉప్పు, పప్పు, చింతపండు, మిరపకాయలు, బియ్యం పోసి ఇస్తారు. వీరికి పొగడ్త మరికొంత పొడిగిస్తారు.

వీళ్ళు శైవతీర్థాలలో స్నానఘట్టాలచుట్టూనూ, పుష్కరాలరేవులలోనూ గంటవాయిస్తూ తిరుగుతూ యాత్రికులవద్దచేరి వారితాలూకు చనిపోయిన వారికి శ్రాద్ధాలు పెట్టిస్తుంటారు. విధవస్త్రీలు తమభర్తలకు శ్రాద్ధం పెట్టే టప్పుడు ఈ జంగం ఆమెముందు నిలిచి గంటవాయిస్తూ "మహదేవోయ్ మహదేవా, మహదేవోయ్ మహదేవ, పోయినోడే జంగమయ్య, ఎదరోడే నీ మొగుడు" అని పాడేపాట యీజంగాలప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు జనం చెప్పుకొని నవ్వుకొనే పెద్దజోక్.

వీరి మరొకతెగ తంబురతో బాలనాగమ్మ, సన్యాసమ్మ, కాంభోజ రాజుకథలు పాడుతూ ఇంటింటికీ యాచన చేస్తుంటారు.

ఇంకొకతెగవారిలో పురుషులు వేషమేమీ లేకుండా మామూలుదుస్తు లతో నుదుట విభూతిరేఖలు, భుజాన శంఖం, చంకన సంచి ధరించి ఒకచేతితో గంట వాయిస్తూ —

"సంకురాత్రిపండుగొచ్చె సిద్ధేశ్వరా
తల్లిపిల్ల చల్లగాను సిద్ధేశ్వరా
సాంబమూర్తి కరుణకలిగి సిద్ధేశ్వరా
కలకాలం వర్ధిల్లాలి సిద్ధేశ్వరా
పాడీ పంటా కలగాలి సిద్ధేశ్వరా
పరమేశ్వర దీవెనా సిద్ధేశ్వరా"

అని పాడుతూ భిక్షాటనకువస్తారు. ఈ సంక్రాంతి పర్వదినాన వీరికి వీరభద్రుడుపేరుచెప్పి, చనిపోయిన పెద్దలపేర్లుచెప్పి, శేరుబియ్యం ఉప్పూ, పప్పూ, చింతపండూ, తమలపాకులూ, అరటిపండ్లూ అరటి ఆకుల్లోపెట్టి పొత్తర్లిస్తారు. పొత్తర్లంటే స్వయంపాకాలు. ఈ జంగమ

స్త్రీలు కొందరు పుణ్యస్త్రీలు చనిపోయినప్పుడు దినకర్మముఁరోజున రేపులో పేరంటాళ్ళుగావచ్చి చనిపోయినావిపేరుమీద మూసివాయినాలు పుచ్చుకుంటారు. మూసివాయనమంటే చీర, చేట, రవికలగుడ్డ, పసుపు, కుంకుమ, బియ్యం, దక్షిణలతోసమాదరించడం. ఈ మూసివాయనాలనే మూసేనాలంటారు.

కోయవాళ్ళు

కోయస్త్రీలు పండగలలో అందరితోపాటు మామూలుగా అడుక్కోడానికివస్తారు. కాని మామూలురోజుల్లోవీళ్ళు "జన్ను, పావుదార, రొయ్యపీత, గోరోజనం, చెవిలోపోటు, కంటిలోపోటు, నడుముపోటు, మందులున్నాయి మందులు" అంటూ వీధులంట తిరుగుతుంటారు. గృహిణులు వారిదగ్గర గచ్చాకు పుచ్చాకుమందులు బియ్యం పోసి కొంటుంటారు.

పాములాళ్ళు

పాములవాళ్ళలో మగవాళ్ళు పెద్దపాగాచుట్టుకొని, పాములబుట్ట నెత్తినపెట్టుకొని, నోటితో ఆనబకాయబుర్రతోచేసిన బూర నాగస్వారం ఊదుతూ ప్రతిగుమ్మందగ్గరా బుట్టదింపి, మూతతెరచి పామునాడిస్తుంటే అందరూ వినోదంగాచూసి బియ్యంవేస్తారు. అలాఆడించేటప్పుడు పాము అప్పుడప్పుడు నాలుకబయటపెట్టి బుస్సుమంటుంది. అతను ఒక వేరు ముక్క వేళ్ళతోపట్టుకొని దానిమూతిమీదపెట్టగానే అది చప్పగాచల్లబడి తలదించేసుకుంటుంది. అది తెల్లవిసరని చెబుతాడు. అలాంటివి తన దగ్గర ఇంకాఉన్నాయని తీసి చూపించి, రెండేసిదోసిళ్ళబియ్యానికి ఒక్కో వేరుముక్కచొప్పున అమ్ముకుంటారు. అఅమ్మేవి మామూలుపుల్లముక్కలే. అతనిచేతిలోదికూడా పచ్చివసముక్కట. దాని వాసనకి తాచుపాము రోషంపోయి నీరసపడిపోతుందట. ఇదీ గమ్మత్తు. "కూటికోసం కోటి విద్యలు".

హరిదాసులు

బుక్కావాళ్ళలో మగవాళ్ళు ముఖానికీ, గుండెలకూ, భుజాలకూ వైష్ణవనామాలూ, చేతిలో చిడతలు, చంకలో నెమలిఈకల కట్ట, మెడలో

పూసలదండలు ధరించి కాళ్ళకు గజ్జెలుకట్టుకుని, సీతారామలక్ష్మణుల బొమ్మలతికిన ఒకఇత్తడిసెమ్మెలోఒత్తులేసి నూనెపోసి వెలిగించి, "సీతమ్మకు చేయిస్తి చింతాకు పతకము''వంటి రామదాసుకీర్తనలుపాడుతూ నృత్యంతో అభినయిస్తూ గుమ్మంగుమ్మం దగ్గరా ఆగుతుంటే భక్తితో ఆ సెమ్మెలో నూనెవడ్డిస్తూ ఆసెమ్మె అడుగునగల మసితీసి బొట్టుపెట్టుకుని దోసిళ్ళతో బియ్యంవేస్తుంటారు. వాళ్ళు నెమలిఈకలకట్టతో నెత్తిమీద రాసి దీవిస్తుంటారు.

వీళ్ళస్త్రీలు అద్దాలు, దువ్వెనలు, నల్లపూసలు, లక్కజోళ్ళు, ముగ్గు గొట్టాలు వగైరా తట్టలో పెట్టుకుని నెత్తికెత్తుకుని వీధుల్లో తిరుగుతూ అమ్ముతుంటారు. పెళ్ళిళ్ళలో పళ్ళాలతో వీళ్ళఇళ్ళకు బియ్యంతీసుకువెళ్ళి ఇచ్చి నల్లపూసలు, లక్కజోడులు తెచ్చుకుంటుంటారు పల్లెజనాలు.

కొమ్మదాసరి

గొల్లబాలుడువేషంలాగ నుదుట, చేతులకు, గుండెలమీదా పంగ నామాలుపెట్టుకుని, కురచలాగు తొడుక్కుని నెత్తికిజోకర్‌టోపీ పెట్టుకుని చెట్టుకొమ్మచేత్తో పట్టుకునివచ్చి నాలుగురోడ్లసెంటరులో కిందరుమాలు పరచి దగ్గరున్నచెట్టుపైనగానీ, పిట్టగోడపైనగాని ఎక్కి కూర్చొని -

"పడిపోతున్నా నప్పయ్యోయ్
కొమ్మ దాసరి నండప్పయ్యోయ్
కొమ్మ దిగితే కోటివేలిచ్చినా పుచ్చు
కోనండప్పయ్యోయ్
ఎర్రకోక కట్టుకున్నప్పయ్యోయ్
సూరమ్మప్పయ్యోయ్, సుబ్బమ్మప్పయ్యోయ్
కాంతమ్మప్పయ్యోయ్, పడిపోతా, పడిపోతా".

అంటూ అరుస్తూ ఆ చుట్టుప్రక్కలవారందరిదృష్టి తనవైపు తిప్పుకుంటాడు కొమ్మదాసరి. అతనిమాటలకు నవ్వుకుంటూ స్త్రీలు అతనిరుమాలు మీద దోసిళ్ళతో బియ్యంతెచ్చి వేస్తుంటారు. ఇదో విచిత్రమయిన యాచన.

కాశీకావిడి

కాశీకావిడి భుజానవేసుకొని, తలపాగుడ్డ, భుజంమీద దువాలతో బ్రాహ్మణుడు వస్తాడు. కాశీ రామేశ్వర క్షేత్రాలుదర్శించి గంగతీర్థం తెచ్చానంటూ గుమ్మాలదగ్గర కావిడిదింపి కావిడికిరుపైపులావున్న సంచులనుంచి చిన్నచిన్న భరిణలుతీసి, అభరిణల్లో ద్రవములోతేలు తున్న బొమ్మలుచూపుతూ చేపఉన్న భరిణచూపి అదిమత్స్యావతారమనీ, తాబేలున్న భరిణచూపి అది కూర్మావతారమనీ చెబుతాడు. మరొక భరిణిలో ఒక స్త్రీబొమ్మ తేలుతుంటుంది. ఆమె సీతాదేవి. ఒకవైపు రామునిబొమ్మ, ఒకవైపురావణునిబొమ్మ వేసివున్నబిళ్ళను ఆమె ముఖానికి అభిముఖంగా చూపెడుతుంటే రావణాబ్రహ్మవచ్చినప్పుడు ఆ స్త్రీబొమ్మ ముఖం వెనక్కి తిరిగిపోతుంది. రామునిబొమ్మ చూపినప్పుడు నిలిచిపోయి చూస్తుంది. అది మనకు విచిత్రంగా కనిపిస్తుంది. (దానిలోని కిటుకు ఆ బిళ్ళలోఉన్న అయస్కాంతం) ఈ చోద్యానికి ఆచుట్టుప్రక్కలవాళ్ళంతా చేరతారు. అలా చేరగానే ఒక గొట్టంలోనుంచి చుట్టివున్నబొమ్మలపటం తీసివిప్పి ఒకపేముబెత్తంతో అందులోని బొమ్మలు చూపిస్తూ, వానివిష యంవివరిస్తుంటాడు. ఆపటంలో పాపాలుచేసినవాళ్ళు నరకంలో ఏపాపా నికిఎలాంటిశిక్షలు అనుభవిస్తున్నారో చూపేబొమ్మలు పైనుంటాయి. అం దులో పరమలోభి ఇల్లోనారాయణమ్మ భర్తనుపెట్టినబాధలూ, గయ్యా ళితనంతో ప్రజల్నిపెట్టే హింసలూ వర్ణించిచెప్పి నరకంలో ఆమె అనుభ విస్తున్న శిక్షలు చూపిస్తాడు. ఈ పాపాలకు శిక్షలు చాలా భయంకరంగా ఉంటాయి. వ్యభిచారిణిని అగ్నిలోకాలుతున్న ఉక్కుస్థంభానికి కౌగ లించపచెయ్యడం, ఇతరపాపాలకు సలసలమరిగే నూనెలో పడెయ్యడం లాంటివిచూపిస్తుంటే పాపంఅంటే భయమేస్తుంది. చివర దానధర్మాలుచేసి పుణ్యాన్ని సంపాదించుకున్నవాళ్ళు స్వర్గంలో ఎలా సుఖాలు అనుభవిస్తు న్నారో బొమ్మలుచూపుతూచెబుతుంటే అప్పుడే అతనికి ధర్మంచేసేసి పుణ్యం మూటగట్టేసుకోవాలనేటంత ఆవేశంపొంది వళ్ళేలనిండా బియ్యం తెచ్చి అతనిజోలి నింపేస్తారు.

గుంపోళ్ళు

గుంపోళ్ళు పూర్వంవచ్చేవాళ్ళు - సంక్రాంతి నెలలోనే. యిది దొంగలముఠా. వీళ్లు ఊరిలోకి వస్తున్నారంటే అందరికీ హడలే. అందుకని

మునసబు కరణాలు గ్రామనౌకర్లనుతోడిచ్చి ఇంటింటికీ తిప్పేవారు. ఇంటికో తప్పెడుబియ్యం, పావలాడబ్బులు మామూలు. ఇప్పుడు ఈ బాపతు గుంపోళ్ళులేరు. అందరిలాగే వీరుకూడా కూలీ, నాలీ చేసుకు బ్రతుకుతున్నారు. పనిలేనివాళ్ళు మామూలు ముష్టివాళ్ళలాగే అడుక్కుంటున్నారు ఎవరిమట్టుకువాళ్ళే.

మా ది గ జ ట్టు

కొన్ని చోట్ల ఈ పండుగనాలుగురోజులూ ఊళ్ళోమాదిగలు జట్టుగా కూడి కొందరు డప్పులువాయిస్తుంటే, కొందరు కాళ్ళకు గజ్జెలుకట్టుకుని "లేలే లేలే లేల్లేలయో రామారాఘవా లెల్లేలయో'' అంటూ తుమ్మెద పదాలూ, వెన్నెలపదాలూ పాడుతూ గుమ్మాలముందు ఎగురుతుంటారు. ప్రతివారూ చేటనిండా ధాన్యంఇస్తారు. అది చేత్తో పట్టుకుని "పెద్దకాపు గారు, పెద్దదొరగారు పెద్దమారాజులు, సిరితో వర్ధిల్లాలి, పిల్లా జల్లాతో భాగ్యవంతులయి శుభోజ్జయంగా వర్ధిల్లాలోహోయ్" అంటూ ప్రతిమాట తరువాతా డప్పుమీద ఒక దెబ్బకొడుతూ దీవిస్తూ వెళుతుంటారు.

మాలలజట్టు

మాలలజట్టువాళ్ళు ఒకఆబోతును బంతిపూదండలతో అలంకరించి, దానిమెడకు మువ్వలూ, గంటలూకట్టి, ఇద్దరోముగ్గురు ఇత్తడితాళాలతో వాయిస్తూ 'శ్రీరామా రామారా మోరామా రామయ్యా హరిరామా రామరా మయివోధ్యా రామా" అని పాడుతూ ఇంటింటికీ తిరుగుతుంటే వాళ్ళకి కూడా చేటలనిండా ధాన్యం పెడతారు.

చా క ళ్ళ జ ట్టు

చాకళ్ళు జట్టుగా బల్లలపండుగచేసుకుంటామని ఇంటింటికీ తిరిగి బియ్యం పోగుచేసుకుంటారు. (బల్లలపండగంటే చాకిరేవుబల్లకు కోడిని గాని, మేకనుగాని కోసి పండుగగా చేసుకుంటారు.) సంక్రాంతిపండుగ వెళ్ళినదగ్గరమంచీ బల్లలపండుగరోజువరకూ బట్టలుతకరు. ఈ బల్లల పండుగ మరునాటినుండి బట్టలుతకడం ప్రారంభిస్తారు. ఈ పండుగ వారు సామూహికంగా చేసుకుంటారు.

బుడబుక్కలవాళ్ళూ, బోడమ్మా, పిట్టలదొర వేషాలవాళ్ళు, దిక్కు లేని కుంటి, గుడ్డి అవిటివాళ్ళు ముష్టికి రావడం ఈ పండుగలకు ఎక్కువ.

దశమగ్రహం

ఇది ముఖ్యంగా అల్లుళ్ళ సమారాధనపండుగ. క్రొత్తల్లుడయితే రాజభోగమే. పండగనాడు ఖరీదయిన క్రొత్తబట్టలు, పండగనంతరం వెళ్ళేటప్పుడు జేబునిండాడబ్బు ఎంతలేనివాళ్ళయినా ఎలాగో పరిపెట్ట వలసిందే. ఈ వడకడం ఇంచుమించు వాళ్ళకు పిల్లలు పుట్టి ఎదిగేదాక జరిగేదే. ఏ పండక్కి పిలుపురాకుంటే ఆ పండక్కి అల్లుడు అలక. కూతురికి కోత. అందుకే అల్లుణ్ణి దశమగ్రహమన్నారు. ఈ మధ్య పెళ్ళికట్నాలకు చట్టపరమైన నిషేధాలు వచ్చాయిగాని ఈకొసరు కట్నా లకు మాత్రం నిషేధంలేదు. జామువా గారిలా అంటారు –

"అల్లుడనని నిక్కిన నా కల్లుడొకడు
దాపురించి అధికారముతో
నిల్లుంజొచ్చెం నేనిపుడల్లుండనుగాను
మామనయి కూర్చుంటిన్". అని –

సుమతీశతకకారుడు అల్లునిగురించి యిలా అన్నాడు –

క. అల్లుని మంచితనంబును
గొల్లని సాహిత్యవిద్య! కోమలి నిజమున్
బొల్లున దంచిన బియ్యము.
తెల్లనికాకులును లేవు తెలియుము సుమతీ.

మంచితనంగల అల్లుడు, పండితుడైన శూద్రుడు, సత్యము జెప్పు ఆడది, పొల్లునతీసిదంచిన బియ్యము, తెల్లగానుండు కాకులు ప్రపంచ మందులేవు అని. ఇప్పుడివన్నీ ప్రపంచంలో కనిపిస్తున్నాయిగాని అల్లుని మంచితనం మాత్రమే అరుదు.

కాలక్రమేణా పల్లెలలోకూడా పట్టణనాగరికత ప్రబలుతుండడంతో దానధర్మాలు తగ్గి యీసంక్రాంతి బిచ్చగాళ్ళుకూడా వలచబడిపోతు న్నారు ఒక్క జామాతలు తప్ప. ఇప్పుడు సంక్రాంతిశోభ పేకాటపైపూ సారాబుడ్లపైపూ మళ్ళీ రాత్రిపూట నడిరోడ్డుపై 16 ఎం. ఎం. సినిమా వినో దంతో తేలియాడుతోంది.

ఇక ఈ సంక్రాంతివేడుకల్లో కోడిపందేలు, పొట్టేళ్ళపందేలు, ఎడ్లపందేలు విశిష్టమైన వేడుకలు. ఈ పందేలు ఊరి

బయట పెడతారు. చుట్టుప్రక్కల పది పదిహేనుగ్రామాలప్రజలు వచ్చి తీర్థంలాచూసి ఆనందిస్తారు. వీనిలో పందేలు, పై పందేలజోరు హెచ్చు.

కోడిపందేలు

"ద్రవిణముపై పన్నిదములొడ్డి మాత్సర్య
గతి కోడె పందెముల్ కట్టువారు".
(పై జయంతి ౩౯౯)

కోడిపుంజులకాళ్ళకు కత్తులుకట్టి ఎదురెదురుగా నిలబెడతారు. పై కెగురుతూ ఒకదాన్నొకటి పౌరుషంగా పొడుచుకుంటాయి. పల్నాటి యుద్ధం, బొబ్బిలియుద్ధంలకు ఈ క్రీడయే కారణం. సంక్రాంతి పండుగకు పల్లెలలో ఇది చాలాచోట్ల కనబడుతుంది. సుప్రసిద్ధకవులు "కాటూరి పింగళి" తమ "తొలకరి" ఖండికలో సంక్రాంతి పర్వదినాన పందెంలో పౌరుషంతోపోరాడి బరిమీద ప్రాణాలువిడిచిన పుంజునుద్దేశించి –

"కుక్కుటమ నీవు సుకృతివి కోరియురిని
బెట్టుకొన్నను చావు లభింపదుత్త
రాయణమ్మున సంక్రాంతి వేళ
కత్తిదెబ్బకు శిరమొగ్గి కదన నిహతు
లైనవీరులకే భోగ్యమై తదన్య
దుర్లభంబగు దివి చేరుదువు కదన్న".

అంటూ ఈ పందెంలో చచ్చిన పుంజుకి వీరస్వర్గం చెప్పారు.

* "కోడిపందెములు మనదేశములో ఇప్పటికి వేయి సంవత్సరముల పూర్వమునుండి వాడుకలో నుండినాయట. దీనిని పదునయిదవ శతాబ్దములో ప్రాదేశములను దర్శింపవచ్చిన విదేశయాత్రికులుకూడా వర్ణించి యున్నారు".

కోడిపోరు పూర్వపుసంస్థానాధీశులకు చాలా ప్రియమైనవేడుకలలో ఒకటి. పెద్దాపుర సంస్థానపు కోడిపుంజులకథ అందరెరిగిందే. బొబ్బిలి, పలనాటి చరిత్రలలో యుద్ధాలకు కారణం యీ కోడిపందేలే.

---

* విజ్ఞాన సర్వస్వం (తెలుగు సంస్కృతి ౧)
(ఆటలు, వేడుకలు, వినోదములు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ).

ఇప్పటికి 800 ఏండ్ల క్రిందట మానసోల్లాస కావ్యంలో కోడిపందెం ఒక ప్రకరణంనిండా వర్ణించారు. దండి క్రీ. శ. 650 ప్రాంతమువాడు. తన దశకుమార చరిత్రములో కోడిపందెం వర్ణించాడు. అందు నారికేళ జాతి ఒకజాతికోడిని గెలిచెనని వ్రాసేడు. అభినవదండియను కేతన తెలుగులో దశకుమారచరిత్రము వ్రాసినప్పుడు కోడిపందెము చాలా విస్తరించి వ్రాసేడు - మచ్చుకి యీ క్రింది పద్యం చూడండి.

"ఎదిరిన కోడి మున్నెనసి యూరెడు మెడ
సెసగాడ మురవడి వ్రేసి వ్రేసి
గెలిచెనాయాట దగనారి కేళజాతి"

పొట్టేలు పందేలు

గొఱ్ఱెపొట్టేళ్ళకి కోడిపుంజుల్లాగే పౌరుషంఎక్కువ. అవి ఢీకొనడం మొదలుపెడితే తలనుంచిరక్తం ఏరులై పారినా లెక్కచేయవు. ఈ ఢీకొనటంలో ముందుగా తర్ఫీదుయిస్తారు. మొదట గొఱ్ఱెతలకుదగ్గరగా అరచేయిపెట్టితాకిస్తూ వెనక్కిపెట్టుతూ క్రమంగా దూరంగానిలిచి "డుర్ చిప్" అని అరచేయి చూపిస్తారు. అది పరుగుపరుగువవచ్చి అరచేయిని ఢీకొంటుంది. ఆ తరువాత చేయికిబదులు చెక్కనుపెట్టి గట్టిదెబ్బకు అలవాటు చేస్తారు. వానిని బలంగామేపి పండుగనాడు పందానికి ఉసిగొలిపి వదులుతారు. అవి రెండూ ఇరువైపులకు దూరంగా వెళ్ళి పరుగున వచ్చి ఒకదానితలనొకటి ఢీకొంటూ వీరోచితంగా పోరాడతాయి. పొట్టేలు పందెంఅంటే చూడ్డానికి చుట్టుప్రక్కల పదిహేన్నెంసుగ్రామాల ప్రజలు తీర్థంలావచ్చి చూసి వినోదించేవారు.

ఎడ్లపందేలు

ఇది బలప్రదర్శనకు సంబంధించినది. బండి చక్రాలు తిరగకుండా వానిని తొట్టికికట్టేసి ఎడ్లుకట్టి లాగిస్తారు. ఏ బండి ముందుగమ్యంచేరితే ఆ ఎడ్ల జత నెగ్గినట్టు. ఈ పని కొన్నిచోట్ల ఇసుకలో చేయిస్తారు. కొన్నిచోట్ల బండిలో బరువుబస్తాలుకూడా వేస్తారు. ఈ పండగ నాలుగురోజులూ జానపదులకు ప్రతిరోజూ వేడుకే. జానపదులు తాము యితరులకు ధర్మంచేయడంలో గొప్ప ఆనందం పొందుతారు - అది వారికి మనస్సు నిండిన వేడుక.

పర్వదిన వేడుకలు

ఆదినుండీ జానపదులు తిథివారనక్షత్రాల పడికట్టుతోనే ముఖ్య కార్య క్రమాలకుపక్రమించడం కద్దు. అందులోనూ తిథికి ప్రాముఖ్యం మరీ ఎక్కువ. జానపదులు తిథులపు కొన్ని విధులను నిబంధించి ఒక్కో తిథికి సంవత్సరంలో ఒకటి రెండు రోజులలో ప్రత్యేకత సృష్టించి విశిష్ట నామాలతో వానిని సుప్రతిష్టితం గావించి పండుగలుగానూ, పర్వదినాలుగానూ రూపొందించుకున్నారు. వీని తేదీలు పంచాంగంలో తెలుగునెలల నడ కల్నిబట్టీ, గ్రహాల గమనాన్ని బట్టీ స్థిరీకరించబడతాయి.

ఉగాది

పల్లెలలో దీనివాడుకపేరు సంవత్సరాది. చైత్రశుద్ధ పాడ్యమి రోజిది. వేపపువ్వు పచ్చడి దీని ప్రత్యేకత. ఉదయం అందరూ తలంటుకొని, క్రొత్తబట్టలుకట్టుకొని పరగడుపున వేపపువ్వు పచ్చడి తింటేగాని ఏమీతినరు. వేపపువ్వు, కొత్తబెల్లం, చింతపండు, అరటిపండు, శనగపప్పు, కొబ్బరి ముక్కలు, పచ్చిమామిడికాయముక్కలు ఈ పచ్చడిలో కలిపే పదార్థాలు. ఇది తియ్యతియ్యగా, పుల్లపుల్లగా, వగరువగరుగా బలేరుచిగా వుంటుంది. (చెయ్యడం చేతకాకపోతే చేదుగాకూడా ఉంటుందనుకోండి).

ఈ వేపపువ్వుపచ్చడి కడుపులోని నులిపురుగుల్ని చంపుతుంది. (అంటే యిందులో ఒక ఆరోగ్యసూత్రం యిమిడిఉందన్న మాట). ఈ రోజు ఎలాగడిపితే సంవత్సరమంతా అలాగే నడుస్తుందని జానపదుల నమ్మకం.

మధ్యాహ్నం గ్రామచావిడివద్దగాని, దేవుడిగుడిలోగాని పురోహితుని పంచాంగ పఠనం ఉంటుంది. ఆ సంవత్సరమంతటిలో గ్రహాధిక్యములూ, తత్ఫలితాలూ, అతివృష్టి, అనావృష్టి, పంటలదిగుబడి, దేశకాలపరిస్థితులు వగైరా పంచాంగంలో వ్రాయబడ్డవి చదివి వివరిస్తాడు. తారాబలం చదువుతుంటే తత్సంబంధిత నక్షత్రాలవారు ఆ సంవత్సరంలో తమజీవితపు హెచ్చుతగ్గుల్ని అంచనావేసుకుంటారు. అందరూ అడిగితెలుసుకునేవి ముఖ్యంగా మూడు. ఆదాయవ్యయాలూ, రాజ

పూజితావమానాలా, తమనక్షత్రానికి పెట్టబడ్డ సున్నలాను. ఈ సున్నాలన్నిబట్టివారి ఆరోగ్యస్థితిగతుల మీమాంస జరుగుతుంది. దీనినే "కందాయ ఫలమ్" అంటారు. ప్రతితారకూ వారిస్థితినిబట్టి సున్ననుండి ఏడుసంఖ్యలవరకూగల అంకెలలో ఏవో మూడుఅంకెలు వరుసగా వ్రాయబడతాయి. ఫలితాలు ఈ సున్నల స్థానాన్నిబట్టి చెబుతారు.

''ఆదిశూన్యే మహావ్యాధి,
మధ్యశూన్యే మనోవ్యధా
అంత్యశూన్యే ఫలం స్వల్పం.
త్రిశూన్యే నిష్ఫలం భవేత్"

ఇవన్నీ తెలుసుకుని పురోహితునికి సంభావనలిచ్చి సత్కరిస్తారు.

యమద్వితీయ

ఇక విదియదగ్గరకొస్తే కార్తీకశుద్ధవిదియను యమద్వితీయ అంటారు. ఈరోజుబ్రాహ్మణ కుటుంబాలలో కొందరుభక్తితో యమునిపూజించి భగినీహస్తభోజనం చేస్తారు (సోదరి చేతి భోజనం) దీర్ఘాయుష్కోసం. ఈరోజు శ్రీకృష్ణుడు సుభద్ర చేతిభోజనం చేశాడట.

అట్లతద్ది

తదియకు ప్రాముఖ్యం సంవత్సరంలో రెండుసార్లు వస్తుంది. మొదటిది ఉండ్రాళ్ళతద్ది. భాద్రపద బహుళ తదియ ఉండ్రాళ్ళతద్ది. రెండవది అట్లతద్ది. ఆశ్వయుజ బహుళ తదియ అట్లతద్ది. ఇందులో అట్లతద్దిది అగ్రస్థానం. ఈ రోజున వేకువజామునే పిల్లలులేచి జట్టులు జట్టులుగాకూడి "అట్లతద్దోయ్ ఆరట్లోయ్, ముద్దపప్పోయ్, మూడట్లోయ్" అంటూ అరుస్తూ వీధులంట తిరుగుతూ ఊరందర్నీ మేలుకొలుపుతారు. ఇది పూర్తిగా స్త్రీలకు సంబంధించినది. ఈ తద్దెలఉపవాసం బలేతమాషాగా ఉంటుంది. స్త్రీలు కోడికూతతోలేచి వంటలుచేసికొని తెల్లవారకుండా భోజనంచేసేస్తారు. మళ్ళీ రాత్రి చంద్రునిచూసినతరువాతే భోజనం. అంటే పగలంతా పచ్చిమంచినీళ్ళుకూడా ముట్టరన్నమాట, ఏమీ తినరు. తింటే ముసలిమొగుడొస్తాడట. దీనికొక కథకూడా చెబుతారు ముసలమ్మలు. ఒకప్పుడు బాపనారక్కమ్మ, రాచవారక్కమ్మ,

కోమటోరక్కమ్మ యీ వ్రతం పట్టేరట. రాచవారక్కమ్మ సుకుమారి కావడంతో ఆకలికితాళలేక గిలగిల్లాడిపోతుంటే అన్నలు అద్దంద్వారా చంద్రుణ్ణిచూసినట్లు భ్రమింపజేస్తే ఆమె భోజనం చేసేసింది అసలు చంద్రుడు పొడవకపుందే. ఆమెకు ముసలిమొగుడొచ్చాడట. చంద్రునివంటి అందగాడు మొగుడు కావాలని కాంక్షతోచేసే వ్రతమిది.

అట్లతద్దినాడు నూతనవధువుచేత ముత్తయిదువలకు వాయినాలిప్పిస్తారు. పదకొండు అట్లు, పసుపు, కుంకుమ, తాంబూలం, రవికలగుడ్డ చీర చెంగులోపెట్టి యిస్తుంటే ముత్తయిదువ తనచీరచెంగుపట్టి అందుకుంటుంది. ఈమె 'ఇచ్చేనమ్మా వాయనం' అంటే, ఆమె 'పుచ్చుకున్నానమ్మా వాయనం' అంటుంది.

ఉండ్రాళ్ళతద్దినాడు ఉండ్రాళ్ళూ, అట్లతద్దినాడు అట్లూ వండి గౌరీదేవికి నైవేద్యం పెడతారు. ముంజేతికి మామిడాకుతోరంకట్టుకుని (కంకణం) తమలపాకుమీద పసుపుముద్దతో గౌరీదేవినిచేసి (సన్నికల్లులాగ) పత్రి, పూలు తెచ్చి వధువుచేత పూజచేయించి, "ఇరుగుపచ్చన పొరుగుపచ్చన, మాయిల్లుపచ్చన'' అని ప్రార్థన చేయిస్తారు (పండితులు "సర్వేజనా: సుఖినోభవంతు" అనేదాని భావమే యిది) సాయంత్రం ఆపత్రి, పూలూ, పసుపూ వగైరాలను ఎత్తివేసి 'పాల్లో గౌరమ్మా నీలల్లోగౌరమ్మా' అంటూ దగ్గరలోనున్న నూతిలోగాని, చెరువులోగాని, కాలువలోగాని కలిపేస్తారు.

ఈ తద్దెలకు చెట్లకు ఉయ్యాలలువేసి ఎంతోఉత్సాహంగాఊగుతారు పెద్దవాళ్ళుకూడా వయస్సుభేదం మరచి.

వినాయకచవితి

"ఓ బొజ్జ గణపయ్య నీబంటు నేనయ్య
ఉండ్రాళ్ళమీదకు దండు పంపు"

భాద్రపదశుద్ధ చవితి వినాయకచవితి. ఈనాడు తెలుగుపల్లెలలో ప్రతియింటా ఆడామగా పిల్లా పాపా అందరూ ఉదయమే తలారాస్నానం చేసి నేరేడు, మారేడు, ఉత్తరేణి, జమ్మి, అశ్వద్థ వగైరా రకరకాల

పత్రి, కలువ, చెంగల్వ, తామర, మందార, జాజి, గన్నేరు మొదలైన నానా విధపరిమళపుష్పములు పూజకై తెస్తారు. వినాయకుని మట్టిబొమ్మ చేసి, పీటమీద కొత్తగుడ్డవరిచి, దానిపై బియ్యంపోసి, దానిపై వినాయకునిబొమ్మ పెట్టి, పైన ఒక నలుచదరంగా పాలవెల్లికట్టి వ్రేలాడదీసి దానికి మామిడాకులుమడిచితాడిగి, కలువపూలూ, తామరపూలూ, మొక్కజొన్న పొత్తులూ, వెలక్కాయలూ, బత్తాయికాయలూ, మారేడుకాయలూ, జామికాయలూ వ్రేలాడదీస్తారు. కుడుములూ, ఉండ్రాళ్ళూ, జిల్లేడుకాయలూ వండి నైవేద్యంపెడతారు. ఊరిపురోహితుడువచ్చి గణపతిపూజచేయించి చవితిచంద్రునికథ చెబుతాడు. ఆరోజు చంద్రుని చూడరాదట. చూసి నందువల్ల శ్రీకృష్ణుడంతటివాడు కూడా ఎలా నీలాపనిందల పాలయ్యేడో చెప్పి (శమంతకమణి కథ) ఉపసంహారంలో ఎవరయితే నేడు గణపతిని పూజించి కథవిని అక్షతలు నెత్తినవేసుకుంటారో వారు చంద్రునిచూసినా నీలాపనిందలు రావని ఫలశ్రుతి చెబుతాడు.

విద్యార్థులు గణపతి పీఠంమీద తమ పుస్తకాలుంచి పూజిస్తారు విద్య, విజ్ఞానాలనిమ్మని కోరుకుంటూ. అలాగే అందరూ తమతమ వృత్తులకు వాడే పరికరాల్ని కూడా పూజిస్తారు. ముఖ్యంగా రైతులు తమ గాదుల్లో వినాయకప్రతిమను పెట్టిపూజిస్తారు ధాన్యవృద్ధికోసం.

గ్రామాల్లో ఉత్సాహవంతులు విరాళాలుప్రోగుచేసి ఒకచోట పందిరి వేసి గణపతినినిలిపి తొమ్మిదిరోజులు పూజలు సలుపుతూ ఉత్సవాలు చేస్తారు. ఆరోజుల్లో ప్రతిరోజూ ఒకనాటకమో, నృత్యమో, పురాణమో, హరికథో బుర్రకథో ఏదోఒకటి పెట్టేవారు. అలాగ వేలాదికళాకారులకు భిక్ష పెట్టేవాడు వినాయకుడు. (ఇప్పుడు 16 ఎం.ఎం. సినిమాలు వీనిస్థానంలో కొచ్చి కళాకారుల కడుపుకొట్టినాయనుకోండి). ఆఖరురోజున మేళతాళాలతో గణపతిని ఊరంతా ఊరేగించి దగ్గరగల నదిలోనో, కాలువలోనో నిమజ్జనంచేసి ఆ మరుసటిరోజు పేదసాదలకు అన్నదానం చేసేవారు.

ఈ పూజకువాడే ఆకులకూ, ఫలములకూ వైద్యరీత్యా మంచి ప్రాముఖ్యముంది. మారేడుఫలము రసము (మాదీఫలరసాయనం) పైత్యహారి. నేరేడుఆకులు ఎండబెట్టి కాల్చినబూడిద కాలినబొబ్బలమీదరాస్తే యిట్టేమాడిపోతాయి. ఉత్తరేణిపుల్లతో పండ్లు తోముకుంటే దంతవ్యాధులు రావు.

నాగులచవితి

జానపదులు విశేషప్రాముఖ్యమిచ్చే చవితి మరొకటుంది. అదే నాగులచవితి. ఇది దీపావళివెళ్ళిన నాలుగవరోజునవస్తుంది. ఈరోజు ఆడా మగా బిడ్డలతోసహా అందరూ ఉదయమే స్నానంచేసి పాముపుట్ట లున్న చోటికివెళ్ళి ఆ పుట్ట కలుగుల్లో పాలుపోసి, కోడిగుడ్లువేసి, బుర్రి గుంజు, తేగముక్కలు, చలిమిడి, చిమ్మిలి నైవేద్యంపెట్టి పసుపు, కుంకుమ, అక్షతలతో పూజిస్తారు.

'దిగుదిగు నాగన్న దివ్య సుందరి నాగ
నాగా దిగరా నాయన్నా దిగరా శేషా దిగరా''

అంటూ పాటలతో మంగళ హారతులిస్తారు.

* "నాగరాజునుపూజించి వనితలిట్లు మొక్కుతారు. నాగేంద్రా! ఫణీంద్రా! మావాళ్ళు చీకట వాకట తిరుగుతారు. నడుమ త్రొక్కితే నావాళ్ళనుకో. పడగత్రొక్కితే పారిపో" అని. ముఖ్యంగా రైతులూ, కూలీలూ రాత్రింబవళ్ళు పొలాల్లో తిరుగుతుంటారుగదా! ఇలా పూజిస్తే అవి కనికరించి కరవవని నమ్మకం. నాగేంద్రుడు దేవుడుగా మనకు ఎన్నో జానపదకథలున్నాయి. ఈ భూభారాన్ని మోస్తున్నది ఆదిశేషుడనీ, మహావిష్ణువు పాన్పు నాగరాజేఅని పురాణాలు చెబుతున్నాయి. చరిత్రరీత్యాచూస్తే ఆదినుండీ మానవుడు నాగుపామును దేవతగా ఆరాధించినట్లు ఆనాటి శిలలపై చెక్కిన శిల్పాలద్వారా తెలుస్తోంది.

కొందరు గొడ్రాళ్ళు పిల్లలకోసం ఈరోజున నాగులకోకలని ఒకరకం చీరలుధరిస్తారు. కొందరు నూరుబిందెలనీళ్ళతో అభిషేకిస్తారు పుట్టని. (పాముగాని పైకొచ్చిందా అంతేసంగతులనుకోండి). కొందరు నాగరాజు మీది భక్తికొద్దీ పిల్లలకు నాగులునాగమయ్య, నాగయ్య, నాగమ్మ, నాగరాజు, నాగన్న అని పేర్లుపెట్టుకుంటారు. చెముడున్నవాళ్ళు మొక్కుకుని యీ నాగపూజచేస్తే చెముడు పోతుందట.

ఇంతకీ వైద్యరీత్యా సర్పగరళం చాలా విలువయినది. ఒక్కోసారి పోయే ప్రాణాన్నికూడా నిలబెడుతుంది. అందువల్ల నాగుబాముల్ని

---

* ఆంధ్రులచరిత్ర - సంస్కృతి. పు. 59
ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీ నిరంజనంగారు.

చంపవద్దని పరోక్షంగా చెప్పడమే యీ నాగపూజ. (అయినా యిప్పుడు పుట్టలు త్రవ్వి పట్టుకు మరీ చంపేస్తున్నారనుకోండి. వాని తోళ్ళకు విదేశాల్లో మంచి గిరాకి ఉండడంవల్ల ధనాశతో).

ఈ నాగులచవితినిగూర్చి శ్రీనాథుని "శివరాత్రి మహాత్మ్యం"లో యిలా స్పృశించబడింది.

"చలి ప్రవేశించు నాగులచవితి నాడు" అని _

ఋషి పంచమి

వినాయకచవితి మరునటిరోజు పంచమి ఋషిపంచమి. పల్లెలలో స్త్రీలు ఈరోజు నోములుపడతారు. నోములు తీర్చుకుంటారు. పేరంటం, పారాణి యిందు ప్రత్యేకతలు. బ్రాహ్మణ, వైశ్య కుటుంబాలలో సప్త ఋషులను వ్రతములో చెప్పినవిధముగా పూజించి ఉద్యాపనము చేస్తారు. కొన్ని నెలలముందుగనే యీ వ్రతము సంకల్పిస్తారు. సప్తఋషులకు ఇష్టమైన ఫలపుష్పశాఖములతో నైవేద్యం పెడతారు.

సుబ్బారాయుడు షష్ఠి

సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుని జానపదులు సుబ్బారాయుడు అని పిలుస్తారు. ఇదికూడా నాగపూజే. కాని యిది ఆలయంలో ప్రతిమను పూజించడం. సాధారణంగా ప్రతి మూడు నాలుగు గ్రామాలకూ ఈ గుడి ఉంటుంది. ఈరోజు ఉదయం స్నానాలుచేసి ఆవూరిజనం, పొరుగూరి జనాలూకూడా వచ్చి గుడిబయట అమ్మే పూవులు, పగడలు (వెండివి) కొని, అరటిపళ్ళూ వానితోపాటు దక్షిణగా డబ్బులూ స్వామిపళ్ళెంలో వేసి నమస్కరించి ప్రసాదం తీసుకుని, ఏకభుక్తంతో ఉపవసిస్తారు. ఆదేవాలయం ముందు అనేకవిధాలయిన పళ్ళదుకాణాలు, ముఖ్యంగా ఖర్జూరం దుకాణాలు హెచ్చుగా వుంటాయి.

ఆరాత్రి భోగంమేళం, బేండు, సన్నాయిమేళం, నాందోలుమేళం, వీరణాలు, కాగడాలు కళ్ళు మిరుమిట్లుగొలిపే బాణాసంచాకాల్పులతో దేవుని ఊరేగింపు వైభవంగా జరిపేవారు. మలిరోజురాత్రి, మూడవ రోజు రాత్రి గొల్లకలాపం, భామాకలాపం వంటి యక్షగాన ప్రదర్శనలు

ఉండేవి. ఈ షష్ఠిసంబరాలు ఆరోజుల్లో ఆరాధనాభావంతోచేసినా గొప్ప వేడుకగావుండేవి. అందుకే "సుబ్బారాయుడు పెళ్ళి చూసేవద్దాం రండి" అనేది పిల్లలపాటల్లో పెద్దగా చోటుచేసుకుంది.

ఈ షష్ఠి ఉత్సవాలకు బిక్కవోలు, మహేంద్రవాడ, పందలపాక, కొంకుదురు, సంగం, రాగంపేట, దివిలిదగ్గర సుబ్బారాయుడుపేట, మల్లాందగ్గర సుబ్బారాయుడుపేట, గొల్లప్రోలుదగ్గర తాడిపర్తి, చేబోలు దగ్గర మల్లవరం, గొల్లపాలెందగ్గర గొర్రిపూడి, ఈండ్రపాలెం గ్రామాలు ప్రసిద్ధి.

రథసప్తమి

ఇది ప్రత్యేకించి స్త్రీలకు సంబంధించినది. మాఘబహుళసప్తమి రోజున వస్తుంది. ఇది సూర్యారాధనకుద్దేశింపబడిన కార్యక్రమం. స్త్రీలు ఉదయమే నెత్తిమీద తెల్లజిల్లేడాకుపెట్టుకుని దానిపై రేగుపండుపెట్టి, దానిపై చెంబుతో నీళ్ళుపోసుకుంటూ శిరస్నానంచేసి ఏరుపిడకలతో ఆవు పేడ గోడను చరవకుండా, వేసినపేడకడి వేసినట్టేతీసి ఎండబెడతారు. (ఇదే ఏరుపిడక.) దాలివేసి (దాలిఅంటే పిడకల్ని పొయ్యిలేకుండా బయట గుండ్రంగాపేర్చడం) దానికి అగ్నిముట్టించి, దానిమీద చెంబులో ఆవుపాలు పోసి పొంగిస్తారు. పొంగు పొంగుకి గుప్పెడు బియ్యం చొప్పున మూడుపొంగులలో వేసి "నీపాలు మేము పొంగిస్తున్నాం, మా సంసారం నువ్వు పొంగించు తండ్రీ" అంటూ పరమాన్నం వండుతారు. చిక్కుడుకాయలు చీపురుపుల్లలతో రథాలుగా గుచ్చి, దానిపై తమలపాకు పరచి, దానిమీద ఆ పాయసంపోసి సూర్యభగవానునికి నైవేద్యంపెట్టి, రథాలు సూర్యాభిముఖంగా ఎండలో లాగుతారు. (దేహంమీద ఎండ పడడంకూడా ఆరోగ్యరీత్యా అవసరంకదా!)

అయినా ఆదిలో ప్రకృతిశక్తులన్నీ ఆరాధ్యదైవాలే! జిల్లేడుపత్తి ఒత్తి పాలలోఅద్ది, తలమీద తెగినచోటపెట్టి రాస్తే నొప్పి తగ్గుతుందట. తెల్లజిల్లేడాకురసం చంటిబిడ్డలనొప్పులకు గొప్ప ఔషధం. రేగుకాయ 'సి' విటమిన్ నిండుగా కలగిన ఫలం.

రథసప్తమినిగురించి శ్రీనాథుడు శివరాత్రి మహాత్మ్యంలో "మెఱయు వేసవి రథసప్తమీ దినమున" అని వ్రాశాడు.

ఆంధ్రదేశంలో సూర్యదేవాలయాలు మూడుచోట్ల ఉన్నాయి. 1) అరసవిల్లి 2) గొల్లలమామిడాడ 3) పెద్దాపురం పాండవుల మెట్టమీద. గొల్లలమామిడాడలో సూర్యునికి ఉత్సవాలు రథసప్తమికి ప్రారంభించి భీష్మఏకాదశివరకూ అయిదురోజులూ అద్భుతంగా చేస్తారు.

కృష్ణాష్టమి

"కస్తూరి రంగరంగా,
    నాయన్న కావేటిరంగరంగా"
'అష్టమీ దినమందునా
    కృష్ణావతారుడై జన్మించెను'

శ్రావణబహుళఅష్టమి శ్రీకృష్ణుని జన్మదినం. ఇదే కృష్ణాష్టమి. కృష్ణుడు ద్వాపరయుగం అంతటినీ ప్రభావితంచేసిన గొప్ప మహాత్ముడు.

"పరిత్రాణాయ సాధూనాం,
  వినాశాయచ దుష్కృతాం
ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ
  సంభవామి యుగే యుగే."

అనేది గీతావాక్యం. కంసాది రాక్షసులనుగూల్చి, దుర్యోధనాది దుర్మార్గులనుశిక్షించి ధర్మరాజువంటి సన్మార్గులకండగానిలిచి ధర్మసంస్థాపనము గావించినాడు. అందుకే అతడు దేవుడు. ఆదేవుడుపుట్టినరోజు పల్లెజనులకు పెద్దపండుగ. బాలకృష్ణుడు చిలిపిచేష్టలతో గొల్లపల్లెనంతటినీ అలరించాడు. గొల్లభామలు పైనఉట్టెలలో దాచుకున్న కుండలలోని పాలు, పెరుగు, వెన్న ఎగిరి అందుకొని తినెయ్యడం ఓ ముచ్చట. గొల్లకాంతలు యశోదదగ్గరకొచ్చి –

"ఓయమ్మ నీకుమారుడు
మా యిండ్లను పాలుపెరుగు మననీడమ్మా
పోయెద మెక్కడికయినను"

అని ఫిర్యాదులు చేసేవారు. కోపంగాకాదు – ముద్దుగా. ఆ ముద్దుచేష్టలు జ్ఞప్తికివచ్చేలా ఆరోజున గ్రామాల్లో ఉట్లసంబరంచేస్తారు. ఉట్లసంబరమంటే ఆసాయంకాలంవేళ రోడ్డుకిరుపైపులా రెండురాటలుపాతి, దానికి కొబ్బరిఆకులుచుట్టి, పైని రెంటినీకలుపుతూ అడ్డుగా మరొకరాట

కట్టి దానికి మామిడాకుతోరణాలు అమరుస్తారు. ఉట్టిలో గ్లాండనుంచి, ఉట్టికి పొడుగాటితాడుకట్టి, పైరాటమీద అవతలపైపునుండి వేలాడేటట్టు చేసి, అవలిపైపు తాడుచివరబట్టుకుని దూరంగానిల్చి ఒకరు క్రిందికీ మీదికీ లాగుతుంటారు. ఒకగొల్లబాలుడు దానిక్రింద అటూయిటూ తిరుగుతూ దానినందుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. తాడు పట్టుకున్నవారు ఉట్టి అతనికి అంగేలాదించుతూ అతనుపరుగెత్తుకెళ్ళి పట్టుకోబోగా గభాల్న దాన్ని పైకి లాగేస్తుంటారు. ఇలా అతను పట్టుకోవడానికి ప్రయత్నించేటప్పుడు చిన్నపిల్లలు వెదురుబొంగుతోచేసిన పిచికారీగొట్టాలతో అతనిపై నీళ్ళుకొడుతుంటారు. కొంతసేపటికి ఎలాగోలాగ అందేసుకుంటాడు. (అలసిపోతే వాళ్ళే అందుకొనేలాగ వదులుతారనుకోండి). ఇక్కడ ఆతడు గొల్లకృష్ణుడుగానూ, ఆ వుట్టిలోని చిన్నికుండ చల్లకుండగానూ భావన. ఆకుండలో పెరుగు, వెండిరూపాయలు వుండేవి. అవి అతనికి సత్కారమన్నమాట. ఇలా చిన్నికృష్ణునిక్రీడ మళ్ళీ తమ కళ్ళముందు ప్రత్యక్షం చేసుకుంటున్న ఆనందం అపల్లెయులది.

శ్రీ రా మ న వ మి

"సీతమ్మ పెళ్ళికూతురాయెనే మన
రామయ్య పెళ్ళికొడుకాయెనే
ఆనంద మానందమాయెనే" –

అసలు సీతారాములపెండ్లి తలంపే జానపదులకి పెద్ద పులకరింపు. నిజానికి సీతారాములు తెలుగువాళ్ళేమో అన్నంత గట్టిగా హత్తుకుపోయేరు తెలుగుహృదయాలలో. ఎక్కడి త్రేతాయుగం! ఎక్కడి కలియుగం! నాడు దుష్టశిక్షణకై పుట్టిన రాముడు కలియుగంలో తెలుగింటిబిడ్డలాగ తెలుగుప్రజలచే ఏటేటా వైభవంగా వివాహవేడుక జరిపించుకుంటున్నాడు. ఆనాడు చైత్రశుద్ధ నవమిరోజున వారి వివాహం జరిగిందట. అదేరోజు ఆనందంతో ప్రతిరామాలయంలోనూ జరిపిస్తారు సీతాకళ్యాణం వేదోక్తంగా. ఒకభార్యాభర్తలజంట పీటలమీదకూర్చుంటే పురోహితుడు వివాహంతంతు జరిపిస్తాడు. ఈపెళ్ళికి ప్రత్యేకించి ఏలకులపొడి, మిరియాలపొడి, కొత్తబెల్లం కలిపినపానకం, చలిమిడీ, వడపప్పూ ప్రసాదం ప్రత్యేకత.

వివాహవేడుకలుగా అయిదురోజులూ రాత్రిలు వినోదకార్యక్రమాలు (సినీమాలు కాకుండా) నిర్వహించేవారు. ఈ నవమికి "ఆనావచుక్కానిని ఊడనేగడవేసి పడవెక్కి భద్రాద్రిపోదామా, శబరిగంగస్నానాలుచేదామా" అంటూ యాత్రిగా యువజంటలూ "పదవే భద్రాద్రికి పోపిట్టిఘటమూ" అంటూ వృద్ధులూ "అదిగో భద్రాద్రి గౌతమి యిదుగోచూడండి" అంటూ భక్తులు భజనలుచేస్తూ లాంచీల్లోనూ, పడవల్లోనూ, నడకల్లోనూ జట్లు జట్లుగాకూడి భద్రాచలంవెళ్ళి వైభవోపేతమైన ఆ కళ్యాణంచూసి తమ జన్మ ధన్యమైనట్లు మురిసిపోయేవారు. సీతారాముల పదముల సవ్వడిలో పవిత్రమైన ఆప్రదేశంచూసి పుణ్యం సంపాదించుకొన్నామనేది వాళ్ళ సంతృప్తి.

విజయదశమి

"మహిషాసురు మర్దించి మహిళఖ్యాతిగన్నరోజు." స్త్రీ వంటింటి కుందేలుకాదు, సర్వశక్తిస్వరూపిణి అనేవదానికి సంకేతం దుర్గ మహిషాసురుని సంహరించి విజయంపొందినరోజు. అర్జునుడు భారతయుద్ధానికి విల్లంబులు అందుకున్నరోజు. ఈరోజు శమీవృక్షంనుండి అస్త్రాలుతీసి సంధించి భారతయుద్ధంలో విజయుడయ్యాడు. అందుకే ఈ దశమిని విజయదశమి అన్నారు. గ్రామాల్లో యీరోజు మధ్యాహ్నం దుర్గాలయం వద్ద పురోహితుడు దేవీపురాణంచెబుతాడు.

"శమీ శమయతే పాపం
శమీ శత్రువినాశనీ
అర్జునస్య ధనుర్ధారీ
రామస్య ప్రియదర్శనీ."

అనే శ్లోకం వ్రాయబడ్డచీటీని తీసికొని ప్రతిఒక్కరూ జమ్మిచెట్టు కొమ్మలకు గ్రుచ్చుతారు. ఇది ఆశ్వయుజశుద్ధదశమిరోజు. దీనికి ముందు పాడ్యమినాటినుండి శరన్నవరాత్రులు ప్రారంభం. ఇవే దసరాలు.

ఈరోజుల్లో బడిపిల్లలు గిలకలబద్దలు చేతపట్టుకుని ఉపాధ్యాయులతో కలిసి ఊరంతా తిరుగుతూ ఆయావిద్యార్థుల యిళ్ళకువెళ్ళి -

"ఏదయా మీదయా మామీదలేదు
ఇంతసేపుంచుటా యిది మీకుతగునా
ఆకళ్ళతోటి మీ వాకిళ్ళలోనా
ఉంచుటా యిదిమీకు ధర్మంబుకాదు
రేపురా మాపురా మళ్ళిరమ్మనక
యీమారు వచ్చితే యిప్పింతుమనక
యిరుగు పొరుగులవారు యిస్తారుసొమ్ము
గొప్పగా చూడండి తప్పకనుమీరు
పావలాబేడయితె పట్టేదిలేదు
అర్ధరూపాయిస్తె అంటేదిలేదు
ముప్పావలాయిస్తె ముట్టేదిలేదు
'అయ్యవారికి చాలు అయిదు వరహాలు
పిల్లవాళ్ళకు చాలు పప్పుబెల్లాలు'
జయాభిజయభవా, దిగ్విజయీభవ."

అంటూ దసరాపాటలుపాడుతూ పాటఅనంతరం గిలకలలో పువ్వులు, బుక్కా దట్టించి అందరూ ఒక్కసారిగా కొడుతుంటే చూడముచ్చటగా ఉంటుంది. ఆయింటివారు సాదరంగా పిల్లలకు పప్పుబెల్లాలుపెట్టి (బొటానీలు, బోడశనగలు, మరమరాలు, కొబ్బరిముక్కలు వగైరా బెల్లంకలిపినవి), ఉపాధ్యాయులకు అయిదో పదోరూపాయలు యిచ్చి సత్కరించేవారు. (ఆరోజుల్లో ఉపాధ్యాయులకు అదే బోనస్సు.)

ఈ దసరారోజుల్నే దేవీనవరాత్రులంటారు. గ్రామస్థులు తమలో తాము చందాలువేసికొని యీ తొమ్మిదిరోజులూ అమ్మవారికి పూజలు జరిపిస్తూ రాత్రులు వినోదకార్యక్రమాలు (డిస్కోడ్యాన్సులు, కేబెరాడ్యాన్సులులాంటివికావు). భక్తిప్రదమైనవి జరిపిస్తూ ఊరంతటికీ పండుగుగా చేసేవారు.

ఆఖరిరోజున దేవీనినిలిపిన పీఠంఎత్తేసి ఊరేగింపుగా తీసికెళ్ళి జలనిమజ్జనంచేసి మిగిలినడబ్బుతో పేదసాదలకు సంతర్పణచేసేవారు. (ఇప్పుడీ ఉత్సవాలునడపడం కొందరికి వ్యాపారంగా మారిందనుకోండి)

భీష్మ ఏకాదశి

ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలంలో మహాపుణ్యదినమది. భారతంలో భీష్ముడు వచ్ఛామృత్యువరప్రసాది. (తనచావు తాను కోరుకున్నప్పుడే వస్తుంది.) అంపశయ్యపైన ఈ రోజువరకూ ఆగి యీరోజు మృత్యువును ఆహ్వానించి పరమపదించాడు. అందుకే దీనిని భీష్మఏకాదశి అన్నారు. ఇది మాఘశుద్ధ ఏకాదశి. అసలు ఏకాదశులే పర్వదినాలు. ఉత్తరాయణ కాలంలో రావడంవల్ల యిది మరింత పుణ్యదినం. స్త్రీ పురుషులు ఈరోజు స్నానంచేసి, దేవునిపూజించి, అన్నపానాలువిడిచి ఉపవసించి రాత్రింతా భజనలతో, దైవధ్యానంతో జాగరణ చేసేవారు. కొన్నిచోట్ల తీర్థాలు కూడా చేస్తారు. గొల్లలమామిడాడలో యీ తీర్థం గొప్పగా ఉంటుంది. ఇలాంటిదే ముక్కోటి ఏకాదశి కూడా.

చిల్కు ద్వాదశి

దీనినే క్షీరాబ్ధిద్వాదశి అంటారు. ఇది కార్తీకశుద్ధద్వాదశి. ఈరోజు జరిగేది ద్వాదశపారాయణం. ముందురోజు కార్తీకఏకాదశి రాత్రి జాగరణ చేసి యీవగలు బ్రాహ్మణులకు స్వయంపాకాలు యిస్తారు. ఈ సాయంత్రంజరిగేది లక్ష్మీనారాయణపూజ. తులసికోటలో విష్ణుతులసి (ఎఱుపు కాండము కలిగినది). లక్ష్మీతులసి (తెలుపు కాండము కలిగినది) కలిపి పాతుతారు. దానిలో చెరుకుగడలు. కొమ్మలతోసున్న ఉసిరికొమ్మ తెచ్చి ప్రక్కనే నిలుపుతారు. పైన కొబ్బరిఆకులపందిరివేసి దానిని బృందావనంగా ఆవాహనచేస్తారు. తులసికోటలో దీపారాధనచేసి (జానపదుల భాషలో తిల్లికిలెత్తి) ఆ తులసిమొక్కలకు పూజచేస్తారు. అటుకులూ, బెల్లమూ పూజానంతరం పంచే ప్రసాదం. ఆ తులసిమొక్కలు రెంటినీ పూజించడమంటే లక్ష్మీనారాయణులను పూజించడమన్నమాట. లక్ష్మీనారాయణులు వర్షాకాలంలో యోగనిద్రలో నిమగ్నులవుతారు. ఉత్థానైకాదశి నాడు (ఈరోజుకు ముందురోజే) మేల్కొంటారట. ఈమేలుకోవడాన్ని నన్నెచోడుడు కుమారసంభవంలో ఇలా అంటాడు –

"జలవాసులయిన హరిలక్ష్ములు
వర్ష నిశావసానమున మేల్కని,
కన్నులువిచ్చి చూచునట్టుల
జల జోత్పలరుచులువెలసె శారదవేళన్"

కార్తీకమాసంలో ద్వాదశినాడు ఉసిరిచెట్టుకింద వనభోజనాలు అని కొన్ని చిన్న కుటుంబాలు జట్టులు జట్టులుగా ఉసిరిచెట్టున్న దిమ్మలమీదికి వెళ్ళి భక్తిశ్రద్ధలతో అక్కడ లక్ష్మీనారాయణులను పూజించి ఉసిరిచెట్టు కింద వంటలుచేసుకుని భోజనాలుచేస్తారు పుణ్యమని. (ఇప్పుడు వన భోజనాలంటే ఉసిరిచెట్టుతో పనిలేదు. తాగడానికి, పేకాడుకోవడానికి అనుకూలంగా వుండాలంతే).

ఉసిరికలోని విటమిన్ 'సి' రక్తశుద్ధికి మేహశాంతికి మందు.

మహాశివరాత్రి

'శివ శివ యన మేలు తుమ్మెదా
శివ యంటేనె వినమేలు తుమ్మెదా" –

ఇది శివపర్వంగా గొప్ప పర్వదినం. మాఘబహుళత్రయోదశి నాడు వస్తుంది. ఈరోజున శివాలయాల్లో లక్షపత్రిపూజలూ, అభిషేకాలూ జరిపిస్తారు. రోజంతా ఉపవాసముండి రాత్రంతా నిద్రమేల్కొని జాగరణ చేస్తే (పేకాటలాంటి వాటితోకాదు) శంకరుడు గొప్ప పుణ్యమిస్తాడట. ఈరోజు శివప్రసాదం దొంగిలించితిన్నా పుణ్యలోకప్రాప్తి కలుగుతుందని ఒక పురాణగాథ ఉంది. ఒకచోరుడు ఒకరాత్రి ఒకరి యింట్లో దొంగతనం చేసి పారిపోతుంటే రక్షకభటులు వెంబడిస్తుంటే ఒక శివాలయంలోదూరి దాక్కున్నాడట. అర్ధరాత్రి ఆకలివేసింది. ఆ చీకట్లో వెతుక్కుంటూ గర్భగుడిలోకివెళ్ళి దేవునికి నైవేద్యంపెట్టినఅరటిపండు తీసుకుతిని క్షుద్బాధ తీర్చుకున్నాడు. అది శివరాత్రిరోజు. తరువాత కొన్నాళ్ళకు అతను చచ్చిపోయేడు. యమభటులు వచ్చారు. వెంటనే శంకరుని కింకరులూ వచ్చారు. ఇతను దుర్మార్గుడు, దుష్టుడు, చోరుడు. ఇతను రావలసింది నరకలోకంలోకి అని యమభటులంటే, శివరాత్రినాడు శివ సన్నిధిలో నిద్రమేల్కొని వుండి శివప్రసాదం తినడంవల్ల కైవల్యప్రాప్తి వుంది అని కైలాసానికి తీసుకుపోయేరట శంకరునికింకరులు. ఇదీ దీని ప్రాశస్త్యం. అందువల్ల చాలాగ్రామాల్లో జాగరణలతో, ప్రసాదాలతో ఇది తీర్థంలాచేస్తారు. ఈ తీర్థానికి కోటిపల్లి, ద్రాక్షారామ, కొంకుదురు, సామర్లకోట దగ్గర భీమవరం ప్రసిద్ధి.

నరకచతుర్దశి

ఆశ్వయుజబహుళచతుర్దశిని నరకచతుర్దశి అంటారు. సత్యభామ నరకాసురుని సంహరించిన దినమిది. మహిళ అబలకాదు, సబల అని నిరూపించుకున్న రోజు. ఆనందంతో అందరూ అభ్యంగనస్నానాలుచేసి కూతుళ్ళనూ, కొత్తఅల్లుళ్ళనూ రప్పించి షడ్రసోపేతంగా భోజనాలుపెట్టి కొత్తబట్టలుపెట్టి సంక్రాంతిలా సత్కరిస్తారు.

దీపావళి

మరునటిరోజు దీపావళీ అమావాస్య. లోకకంటకుడయిన నరకాసురుని మరణానికి ఆనందిస్తున్నట్లు ఆరాత్రి మతాబాలూ, చిచ్చుబుడ్లూ, కాకర పువ్వొత్తులూ, టపాకాయలూ, తారాజువ్వలూ కాల్చి వేడుకజరుపుకుంటారు. కొందరుపిల్లలు బొగ్గు, ఉప్పు, కొబ్బరిపొట్టు కలిపి గుడ్డ కొచుట్టి ఉప్పొట్లాలుకట్టి దానిలో నిప్పులువేసి గిరగిరత్రిప్పుతుంటే చుట్టూ చక్రంలా ముత్యాలురాలుతుంటే చూడ్డానికి బలేతమాషాగా ఉంటుంది. ఇనుముతో రోలులాగా, రోకలిలాగా చిన్నవి తయారుచేసి వానిని ఒక ఇనుపఊచకు ఇరుపైపులాబిగించి ఆరోలులో రోకలిదూరేలా అమరుస్తారు. ఆతరువాత పొటాష్, గంధకం కలిపి అది చిటికెనుతీసి రోలుకన్నంలోవేసి దానిలో ఆరోకలి దూర్చించి, రోకలి క్రిందకుండేటట్టు పట్టుకుని రాయిమీద కొడితే 'టప్'మని పేలుతుంది. పిల్లలకు అది ఆనందం. ఖర్చు తక్కువ. పూర్వం జానపదులలో పిల్లలు దీపావళికి 10రోజులు ముందునుంచే యిలా పేలుస్తుండేవారు. బాణాసంచా కాల్చడంవల్ల హానికరమయిన క్రిమి కీటకాదులు నశిస్తాయని ఆరోగ్యసూత్రం. ప్రతియింటా అరుగులమీద ప్రమిదలలోనూనెపోసి పోటాపోటీగా దీపాలువెలిగించి, వీధులను దీపాలమయం చేస్తారు ఈ దీపాలకు పురుగులు చేరతాయి. ఈ పురుగులు బాణాసంచాలోని గంధకం, సూరేకారం పొగకు చచ్చిపోతాయి.

సింహాసన ద్వాత్రింశికలో దీపావళిని "దివ్వెలపండుగ" అన్నారు.

పోలామావాస్య

అమావాస్యల్లో ప్రసిద్ధిగన్న ఋరోఅమావాస్య యిది. పోలి స్వర్గానికెళ్ళినరోజు. కార్తీకమాసం చివరిరోజు. కార్తీకమాసమంతా భక్తి

శ్రద్ధలతో తెల్లవారుజామున స్నానంచేసి దీపారాధనచేసి ఉపవసించిన వారికి బొందితో కైలాసంవస్తుందని కార్తీకపురాణంలో చెప్పబడింది. ఒకఅత్తగారు కార్తీకమాసమంతా ప్రతిరోజూ స్నానానికి కాలువకువెళ్ళి దీపారాధన చేసివచ్చేది - కాని కోడలిని రానిచ్చేదికాదట. (ఆమెకెక్కడ పుణ్యం వచ్చేస్తుందో అని.) కోడలు అత్తగారువెళ్ళగానే యింటివద్దే స్నానంచేసి నిష్ఠతో దీపారాధనచేసి అత్తగారికితెలిస్తే కోప్పడుతుందని కనిపించకుండా పేడతట్టమూతపెట్టేదట. రోజంతా మనసులో దైవాన్ని స్మరిస్తూ ఉపవసించేది. ఆమె పేరే పోలమ్మ. చివరిరోజున ఈ అమావాస్యనాడు దీపారాధన పూర్తికాగానే అత్తగారు యింటికి వచ్చేసరికి దేవదూతలు పోలమ్మను పూలవిమానంలో ఎక్కించుకుని ఆకాశమార్గాన స్వర్గానికి తీసుకెళుతున్నారట. అత్తగారు ఆశ్చర్యపోయింది తనకురావలసింది ఆమెకొచ్చిందేమిటని! అందుకే వేమన్నగారన్నారు చిత్తశుద్ధిలేని శివపూజలేలయా విశ్వదాభిరామ వినురవేమ'' అని.

కార్తీకపూర్ణిమ

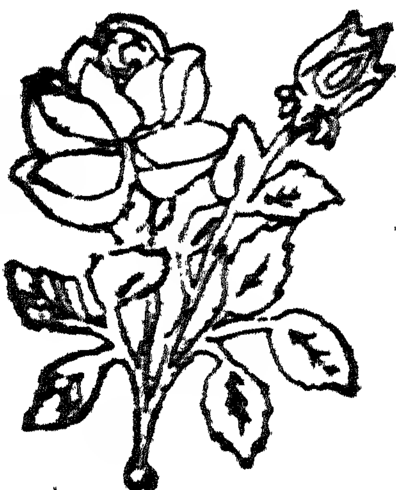
కార్తీకంలో అన్నిరోజులూ దైవారాధనకు పుణ్యదినములే. చాలా మంది యీ నెలరోజులూ వేకువజామునేలేచి ఉషస్సుగడియలురకుండా దగ్గరున్న కాలువలోస్నానంచేసి అరటిదొన్నెలలో ఆవునేతిలో ముంచిన వత్తులువేసి వెలిగించి కాలువలో వదలిపెడతారు.

ఆసంధ్య చీకట్లలో అవి చూస్తుంటే కాలువలో నక్షత్రాలు ప్రయాణిస్తున్నట్లు కనులవిందుగా కనిపిస్తాయి. ఇండ్లదగ్గర సందకాడ (సాయంసంధ్యకు జానపదులు వాడే పదం యిది) ఆకాశదీపాలు పెడతారు. వాకిట్లో ఒకరాటకు పుల్లీకట్టి, దానిలోంచి ఒకతాడులాగి, ఆ తాడుకు ఒకచివర చుట్టూ చిన్నచిన్నచిల్లులుగల యిత్తడిబరిణలో ప్రమిదపెట్టి దానిలోనూనె, వత్తులువేసి వెలిగించి, తాడు రెండవచివరపట్టుకు లాగితే ఆ బరిణపైకి రాటచివరికిపోతుంది. అక్కడ భరిణకన్నాలలో నుంచి మినుకుమినుకుమంటూ వెలుతురుకనిపిస్తుంటే అదో చిన్న నక్షత్రమండలంలా ఉంటుంది. ఈ భరిణనే ఆకాశదీపమంటారు. ఇవన్నీ పుణ్యసంపాదన ప్రక్రియలలో భాగాలే.

ఈరోజు పరమశివుడు ఉపవాసముండి దేవునికి, కందమూలాలు, పసుపుపచ్చగా అర్పణగా యిస్తారు పిల్లలు తొందరగా కలగాలని. దేవుని గుడిముందు రాత్రి జ్వాలాతోరణంకడతారు. జ్వాలాతోరణంఅంటే రెండు రాటలు పాతిపెట్టి, అంటిపెనెకలుపుతూ పైన వట్టిగడ్డి (ఎండుగడ్డి) పెంటుతోకట్టి, దానిపై ఒకమోపువట్టిగడ్డి వేలాడదీస్తారు. దేవుడు ఊరు తిరిగి రాగానే ఆపల్లకీ దానికిందగ మూడుసార్లు అటూయిటూత్రిప్పి కాగడాతో ఆమోపుకు అగ్నిముట్టిస్తారు. అది అంటుకుపోతుండే అందరూ ఎగబడి ఆగడ్డి లాగేసుకుంటారు. ఆగడ్డి పశువులకువేస్తే పాడెక్కువిస్తాయని విశ్వాసం.

ఈ జ్వాలాతోరణానికిముందు పల్లెజనములలో యువకులు మర్రిచెట్టు ఊడలుతెచ్చి ఏవీధివారు ఆవీధిజట్టుగాఏర్పడి, ఒకవైపు ఒకవీధివారూ, రెండోవైపు మరోవీధివారూ లాగుతూ ఉంటారు. ఆ ఊడ ఏవైపుకు లాక్కుపోతే ఆవీధివారు గెలిచినట్టు. తోరణం వెలిగించేవరకూ గ్రామాల్లో బలప్రదర్శనకు సంబంధించిన కాలక్షేపంక్రీడ యిది.

ఇలాగ ఈ తిధులకు పుణ్యం, పురుషార్థం ఆపాదించి ఆయాకార్య క్రమాలు నిర్వహింపజేసేవారు. వీనికి పైకి భక్తిపరంగానో, వేడుక పరంగానో అర్థాలుచెప్పినా ప్రతిదానివెనుకా వైద్యం, ఆరోగ్యం, శుచి, శుభ్రత, ఆప్యాయత, మమతవంటి ఏదోఒక శాస్త్రీయభావన యిమిడి వుంటుంది. శాస్త్రసత్యాన్ని ప్రత్యక్షంగాచెబితే సామాన్యుడు స్పందించకపోవచ్చు. అతనినాడికి సరిపడినరీతిలో యిలా పరోక్షంగా ఆచరింపచెయ్యడం వీనిపరమార్థం. ఇదే కాంతాసమ్మితోపదేశమంటే.

ఉపసంహారం

[illegible]

ఉ ప సం హా రం

ఆంధ్రజాతీయసంస్కృతికి ఈ జానపద కళలు, క్రీడలు, వేడుకలు చేసిన దోహదం గణనీయం. ఇందులో చెప్పబడినవన్నీ గోదావరీసీమ లోని కళాకారులు ప్రదర్శించినవో లేక ఇతర ప్రాంత కళాకారులచే గోదావరిసీమలో ప్రదర్శింపబడినవో మాత్రమే.

విద్యాలయాలులేని ఒకనాడు ఈ జానపదకళలే విజ్ఞానప్రదాయినులుగా భాసిల్లాయి. అక్షరజ్ఞానం లేకున్నా, విచక్షణాజ్ఞానాన్ని కలిగించాయి. నీతి, నియమం, సదాచారం, సద్భావం పోదిచేసి కలతలూ కలహాలూలేని వాస్తవజగత్తులో నివశింపచేశాయి. ఆచారవ్యవహారాల పేరుతో ఉత్తమరీతుల్ని ఉద్బోధించాయి. నాటి క్రీడలు, వేడుకలు ఖర్చులేకుండా మానవుని మానసిక,శారీరక వికాసానికి, వినోదానికి ఎంతో దోహదంచేశాయి. పేరుకు కులమతాలున్నా చేతలలో దానికిఅతీతంగానడిపించి సామరస్యజీవన కాముకాలయ్యాయి. విషయపరిజ్ఞానం వ్యవహారరీతి సుగమరీతిలో శరీరంలోని అణువణువుకూ అందించి మనిషి పుట్టుకనుండి చావువరకూ జీవితాన్ని తీర్చిదిద్దాయి. "ఆనందోబ్రహ్మ" అనేది మూలసూత్రంగా యివన్నీ అల్లబడ్డాయి. అందుకే ఆ రోజుల్లో చిదానందంగా బ్రతకగలిగారు. ఉన్నంతలో తృప్తిపడి, లేనినాడు లేనివానికిపెట్టి ఆనందించారు. "కర్మణ్యే వాధికారస్తే, మాఫలేషు కదాచన" అన్న గీతాకారుని వాక్యానికి అనుసరణగా "గాలిలో దీపంపెట్టి దేవుడా! నీనేభారం" అనకుండా తనవంతు కర్తవ్యం తనునిర్వర్తించి, చైతన్యవంతమైన సమాజాన్ని సృష్టించుకొని బ్రతికిఉన్నకాలాన్ని బంగారుమయంచేసుకొని, తానింతతిని, పరులకింతపెట్టి ఆదర్శంగా భాసించగలిగారు.

కాలగమనంలో వీరిఅభిరుచులూ, ఆచరణలూ అనాగరికంగా భావించబడ్డాయి - ఆచారాలు మూఢాచారాలని నిరసించబడ్డాయి. దానితో ఈ కళలుకూడా నీరసపడ్డాయి. ఇలా యీ జానపదసంపద తీవ్ర తిరస్కారానికి గురికావడంతో వారిఉత్తమపద్ధతులుకూడా తెరమరుగుకుపోయాయి. దేనిలోనైనా మంచి చెడ్డలు సహజం. అందులో చెడ్డనువదిలేసి మంచిని గ్రహించడం ఉత్తమ లక్షణం. అంతేగాని ఏవోకొన్ని లోపాలుచూపి అవ్యవస్థనే సమూలంగా నాశనంచేయడం సంస్కృతికీ, సమాజ అభ్యు

న్నతికీ గొడ్డలిపెట్టు. "పాతరోత, క్రొత్తవింత" ధోరణి ప్రబలడం శోచనీయం. మన సంస్కృతిలోని విజ్ఞానాన్ని, వినోదాన్ని ఏకాలానిదైనా, ఎవరిదయినా మనం వినియోగించుకొని లబ్ధి పొందడం విజ్ఞత. డబ్బాపాలు రుచిమరిగి తల్లిపాలను ద్వేషించడం బిడ్డకు శ్రేష్ఠంకాదు. చెట్టునుకాసినపండు కంటే ఆరోగ్యంకావు వండుకున్న పదార్థాలు. కాబట్టి మన సంస్కృతిప్రసాదించిన సహజవిజ్ఞాననిధుల్ని భూస్థాపితంచేసుకుంటే అది జాతికే నష్టం. ఆలస్యంగానయినా ఈ సంగతిగ్రహించిన విశ్వవిద్యాలయాలు, మేధావులు ఇప్పుడు జానపద సంపదపై దృష్టి సారించి పరిశోధనకు పూనుకొనడం, పురికొల్పడం శుభపరిణామం.

ఈ కళావిజృంభణతో దేశంలో సాంస్కృతికవిప్లవంవచ్చి నాగరికతపేరుతో కృత్రిమ వాతావరణంలో, యాంత్రికజీవితంతో మనిషిపట్ల మనిషికుండవలసిన మమతానురాగాల్ని ప్రేమాభిమానాల్ని కోల్పోయి, నైతికవిలువలుపడిపోయి, పతనమౌతున్న సమాజానికి "తానెవరో" తెలిపి పూర్వవు ఔన్నత్యానికి పూలబాటవేస్తుందని ఆశిద్దాం. 'తానెవరో' తెలుసుకొనడానికి అతని సంస్కృతిని కళ్ళెదుటబెట్టటమే ఈ పరిశోధన లక్ష్యం.

పరిశీలన గ్రంథాలు

పరిశీలన గ్రంథాలు :-

1. 'నాట్యకళ' ఫిబ్రవరి - మార్చి 1970 సంచిక.
2. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానము - డా.ఆర్.వి.యస్. సుందరంగారు
3. ఆంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి. - ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు.
4. విజ్ఞాన సర్వస్వము - సంస్కృతి
5. ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర - ఆచార్య దివాకర్ల వెంకటావధానిగారు.
6. జానపద గేయసాహిత్య వ్యాసావళి - నేదునూరి గంగాధరంగారు.
7. జానపదగేయాలు - సాంఘికచరిత్ర - డా. బిరుదు రామరాజుగారు. డా.నాయని కృష్ణకుమారిగారు
8. నాట్య శాస్త్రము అనువాదము - డా. పోణంగి శ్రీరామ అప్పారావుగారు.
9. కళాకారుడు - సమాజము వ్యాసం - శ్రీ మారేమళ్ళ నాగేశ్వరరావుగారు.
10. కావ్యాలంకార సంగ్రహము - రామరాజ భూషణుడు.
11. చలం - కళ - శ్రీ గుడిపాటి వెంకటచలంగారు
12. భారతీయ జానపద నృత్యాలు -
13. జానపద కళాసంపద - ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారు.
14. రూపకళ - విద్వాన్ సహదేవ సూర్యప్రకాశరావుగారు.
15. చలం సాహిత్యావలోకనం - శ్రీమతి యస్. యస్. లక్ష్మి.
16. తెలుగు జానపద గేయగాథలు - డా.నాయని కృష్ణకుమారిగారు
17. తెలుగుసామెతలు - జనజీవనం - డా. పి. నరసింహారెడ్డిగారు.
18. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర - శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు
19. యక్షగానాలు - జాతీయాచార్య డా. యస్.వి. జోగారావుగారు.
20. తెలుగు హరికథా సర్వస్వం - ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారు.

21. ఆంధ్ర వాగ్గేయకార చరిత్రము - శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీకాంత రావుగారు.
22. క్రీడాభిరామం -
23. తెలుగునాటక వికాసం - డా. పి. యస్. ఆర్. అప్పారావుగారు.
24 భీమేశ్వర పురాణం - శ్రీనాధుడు
25. సత్యహరిశ్చంద్రీయము - నాటకం - శ్రీ బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతం గారు.
26. చింతామణి నాటకం - శ్రీ కాళ్ళకూరి నారాయణ రావుగారు
27. గయోపాఖ్యానం నాటకం - కళాప్రపూర్ణ శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారు.
28. పాండవోద్యోగ విజయములు నాటకం - తిరుపతి వెంకటకవులు.
29. రంగనాధరామాయణం - గోన బుద్ధారెడ్డిగారు
30. సమాలోచన - ది. 1-5-86 సంచిక
31. శ్రీకాళహస్తి మహాత్మ్యము - ధూర్జటి
32. క్రీడలు - శ్రీమతి ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు
33. శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతం విరాట పర్వం - తిక్కన
34 కుమారసంభవం - నన్నెచోడుడు
35. వాత్స్యాయన కామసూత్రాలు -
36. సింహాసన ద్వాత్రింశిక - కొరవి గోపరాజు
37. భోజరాజీయము -
38. ఉత్తర హరివంశం - నాచన సోమనాధుడు
39. మహాప్రస్థానం - శ్రీశ్రీ
40. లోకోక్తి ముక్తావళి - విద్వాన్ పి. కృష్ణమూర్తిగారు
41. కూచిపూడి యక్షగానసాహిత్యము సంప్రదాయము, ప్రయోగము - డా. చింతా రామనాధంగారు
42. అభినయం - 28,29, డిశంబరు 1980. సంచిక
43. పంచకళ్యాణి - డా. యస్.వి. జోగారావుగారు
44. తొలకరి - కాటూరి, - పింగళి
45. పాండురంగమహాత్మ్యం - తెనాలి రామకృష్ణుడు
46. గణపతి - చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం గారు.